ELMALILI M. HAMDİ YAZIR

HAK DİNİ KUR'AN DİLİ

بسم الله الرحمن الرحيم

Elmalılı M. Hamdi Yazır

HAK DİNİ KUR'AN DİLİ

5

KAPAK

AYCAN GRAFİK

DİZGİ

DİZGİEVİ

KAPAK HATTI

TALİP MERT

SON OKUR

Dr. HÜSEYİN AKKAYA

Dr. MUHAMMED GÜR

MONTAJ

GİZ AJANS

BASKI

ERKAM MATBAACILIK

CİLT

ERKAM CİLTEVİ

YAYINCI

ZEHRAVEYN

AZİM DAĞITIM

GÖZTEPE MAH. İNÖNÜ CAD. SARAY SOK. NO: 17

MAHMUTBEY/İSTANBUL

TEL: 630 33 23 - 630 33 24

Sadeleştirenler

Prof. Dr. İsmail Karaçam
Yrd. Doç. Dr. Emin Işık
Dr. Nusrettin Bolelli
Abdullah Yücel

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْقُرَىٰ نَقُصُّهُ

عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن ظَلَمُوا
أَنفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مِن
شَيْءٍ لَّمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذَٰلِكَ

أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ
لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ
مَعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ
شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ
وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا
مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا
فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا
شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ
هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ
غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿١٠٩﴾

Meâl-i Şerifi

100. İşte bu helâk olmuş memleketlerin önemli haberlerindendir. Sana **onu kıssa olarak** anlatıyoruz. Onlardan yerinde duranlar da var, biçilenler **(yok olup gidenler)** de.

101. Biz onlara zulmetmedik, onlar kendi kendilerine zulmettiler. **Allah'ı bırakıp** da taptıkları tanrılar, Rabbinin emri gelince kendilerine **hiçbir fayda sağ**layamadılar. Hasarlarını arttırmaktan başka bir şeye yara-

madılar.

102. İşte Rabbin, zalim memleketleri cezalandırdığı zaman böyle cezalandırır. Çünkü O'nun cezası çok acı, çok çetindir.

103. Ahiret azabından korkanlar için bunda muhakkak ki, bir ibret vardır. O, öyle bir gündür ki, bütün insanlar onun için toplanacaktır ve o, öyle bir gündür ki, mutlaka görülecektir.

104. Biz onu sadece belli bir süreye kadar geciktiriyoruz.

105. O gün gelince Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onların kimi bedbaht, kimi de mutludur.

106. Bedbaht olanlar ateştedirler. Onlar orada başka türlü soluyacak, başka türlü haykıracaklar.

107. Onlar orada gökler ve yer durdukça duracaklar. Ancak Rabb'inin diledikleri başka. Çünkü Rabbin dilediğini yapandır.

108. Mutlu olanlar ise cennettedirler. Orada gökler ve yer durdukça duracaklar, ancak Rabbinin diledikleri başka. (Bu) ardı arası kesilmeyen bir ihsan olacak.

109. O halde sakın şunların ibadet edişlerinden şüpheye düşme. Daha önce ataları nasıl ibadet ediyor idiyseler bunlar da öyle ibadet ediyorlar. Biz de kendilerine nasiplerini elbette eksiksiz olarak öderiz.

ذلك **İşte bunlar,** yani ta baştan beri anlatılanlar, من انباء القرى **O sitelerin haberlerinden önemli kısımlardır** ki, نقصه عليك **onu sana kıssa** (öykü) **olarak anlatıyoruz.** Yani ayrıntılara girmeden, sözü uzatmadan, yalnızca ibret noktalarını özetleyerek dillere destan olacak şekilde açıklıyor ve hikaye ediyoruz. منها قائم وحصيد **Onlardan,** (yani o şehir medeniyetlerinden) **bir kısmı ayaktadır, kalıntıları durmaktadır bir kısmı da hasad edilmiş ekin gibidir.** Silinip gitmiş, yıkılıp, yok olup gitmiştir. وما ظلمناهم **Ve Biz onlara,** (o helak olan kavimlere) **zulmetmedik.** ولكن ظلموا انفسهم **Lâkin onlar kendi kendilerine zulmettiler.** فما اغنت عنهم الهتهم التى يدعون من دون الله من شىء لما جاء امر ربك **Allah'ı bırakıp, yalvara geldikleri o sürü sürü tanrıları, Rabbinin emri geldiği vakit onlara hiçbir fayda vermedi.** Allah'ın emrinden zerrece birşeyi önleyemedi. وما زادوهم غير تتبيب **Üstelik onların helak ve hüsranlarını arttırmaktan başka bir şeye yaramadı.**

وكذلك اخذ ربك **Ve Rabbinin yakalaması işte böyledir.** اذا اخذ القرى وهى ظالمة **O memleketleri zulme dalmış gitmiş bir halde yakaladığı vakit** ان اخذه اليم شديد **gerçekten O'nun yakalaması acı ve çetin bir yakalama olur.** ان فى ذلك **Muhakkak ki onda,** yani o yakalamada veya anlatılan her kıssada لاية لمن خاف عذاب

الآخِرَةِ **ahiret azabından korkan herkes için elbette birer âyet vardır.** Yani ibret alacak, ders alacak açık seçik noktalar vardır. Adam sen de, ben bugünümü geçireyim de sonra ne olursa olsun diye, ilerisini düşünmeyen, ahireti hatırına getirmeyen saygısızlar, bu gibi olayları kulların işlediği günahlarla ilişkili görmezler, tesadüflere ve tabiata yükleyip geçerlerse de cidden aklı ve izanı olan ve ahiret korkusu bulunan kimseler bunda ahirete bir delil bulacaklar ve bu dünyada yapılan zulüm ve haksızlıkların oradaki sonucunun korkunç olduğunu anlayacaklar. İşte bu düşüncelerle Allah Teâlâ'nın azgınlara hazırladığı ahiret azabının ne kadar çetin, ne kadar korkunç olabileceğini tahmin edeceklerdir.

Ayrıca peygamberlerin, dünya azabına ve helakine ilişkin olarak verdikleri haberlerin gerçekleşmesinden, peygamberliğin Allah'ın emriyle olmuş bir iş olduğunu daha iyi anlayacak ve onların ahiretle ilgili haberlerine de akıl ve mantık yorup yakîn hasıl edecektir. Gerçekten de dünyaya ait cezalardan anlaşılır ki, bunları önceden haber veren peygamberler doğru, peygamberlik ise emri vakidir. Ve bundan dolayı peygamberlere haksızlık edip bildirdiklerine inanmamanın ve ahiret azabından korkmamanın akıbeti, Nuh kavminin, Ad ve Semud kavimlerinin, Lut kavminin, Medyen halkının, Firavun ile adamlarının akıbetleri gibi çok acı, çok korkunç bir akıbettir.

ذَلِكَ **İşte o,** ahiret azabının olacağı kıyamet günü, يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ **Öyle bir gün ki, bütün insanlar onda toplanacak,** haşr olacak. وَذَلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ **Ve o toplanış günü, öyle bir gün ki, muhakkak görülecek.** Yani olmamak ihtimali yoktur, mutlaka olacak ve herkes toplanıp onu gözüyle görecek, müşahede edecektir. Yahud o günde her şeye şehadet edilerek, çok şahit bulunacak. Çünkü bütün canlılar, bütün varlıklar, yerde ve göklerde bulunanlar orada şahit olacak. Bütün diller, eller ve ayaklar kendi yaptıklarına şahitlik edecektir. Bu ikinci mânâya göre "meşhud" meşhudun fihin muhaffefidir ki, birçok müfessir, bunu tercih etmişlerdir.

وَمَا نُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَعْدُودٍ **Ve biz onu ancak sayılı ve belli bir süreye kadar tehir ediyoruz.** Yani sonsuza dek tahir edip geciktirmiyoruz. Ancak sayısı belli olan bir süreye kadar erteleyip geciktiriyoruz. Dünyanın ömrü sonsuz ve sınırsız olarak devam edip gitmeyecektir. O, haddi zatında sayılı, sınırlı az bir süreden ibarettir. Bir gün olup son bulacak ve o vakit ahiret gelip çatacaktır. Onun için o kıyamet günü az bir süre sonra mutlaka görülecek, yani meşhud olacaktır, sonsuza kadar gecikmeyecektir.

يَوْمَ يَأْتِ **O gün gelir ki,** لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ **kimse söz söyleyemez.** إِلَّا بِإِذْنِهِ **Ancak**

O'nun izni olursa, (yani Allah'ın izniyle) **konuşacaklar müstesnadır.** لَا يَتَكَلَّمُونَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ *"Rahman'ın izin verdiklerinden başka hiç kimse konuşmayacak."* (Nebe', 78/38). Bununla beraber bu izin de herkese ve her yere ait bir izin değildir. هٰذَا يَوْمُ لَا يَنْطِقُونَ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ *"Bu gün, konuşamayacakları ve özür dilemek üzere kendilerine izin de verilmeyeceği bir gündür."* (Mürselat, 77/35, 36) buyurulduğu üzere, bu günün öyle yerleri de vardır ki, bütün insanların nutku tutulur, bir özür dilemek için izin verilmez. فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ **İşte o gün kimi bedbaht, kimi mutludur.** Bir kısmı şakî, bir kısmı saiddir. Hiç konuşturulmayanlar bedbaht, sefil ve perişandırlar; konuşmasına izin verilenler de mutlu ve bahtiyardırlar.

فَاَمَّا الَّذِينَ شَقُوا **O şakî olanlara gelince,** فَفِي النَّارِ **işte onlar ateştedirler.** لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ **Orada onlara düşen şey zefir ve şahiktir.** Tıp dilinde "zefir" nefes almak, "şehik" de nefes vermektir. Fakat asıl lügatta zefir, soluğu uzun uzadıya içeri çektikten sonra dışarı vermektir. Dertli ve sıkıntılı olanın halidir ki, iç çekmek, göğüs geçirmek deyimleri ile ifade edilen haldir. Şehik de ağlarken hıçkırmaktır ki, bu da fazla acıdan kaynaklanır. Ve çocukların ağlaması hıçkıra hıçkıra olur. Bundan başka bir de eşeğin anırmasının evveline zefir, sonuna şehik denilir ki, biri içeri doğru çekilerek, diğeri dışarı doğru verilerek ses çıkarmaktır. Hasılı lügat açısından zefir ve şehik normal nefes alıp verme değildir, ıstıraplı, acılı bir nefes alıp vermedir. Ayrıca zefir ve şehikteki tenvinler tenkir ve tehvil içindir ki, o zaman mânâ şu demek olur: Bambaşka ve feci bir soluk alıp vermeleri, solurken göğüs geçirip hıçkırmaları vardır. Görülmemiş şekilde nefes alıp vereceklerdir. Hasen'den nakledilen bir mânâya göre, zefir cehennem alevinin yükselmesidir. Cehennem alevleri kabarıp yükselecek ve içindekiler, fırlatılıp atılacak gibi tam cehennemin en yüksek tabakasına varıp çıkmak ümidine düştükleri vakit, melekler öyle bir çarpacaklar ki, derhal gerisin geri en derinlere ve diplere doğru yutuluverilecekler ve bu mânâ كُلَّمَا اَرَادُوا اَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا اُعِيدُوا فِيهَا *"Ondan her çıkmak istedikleri zaman geriye döndürülürler"* (Secde, 32/20) âyetinde bildirilen bir husustur. Şu halde cehennem alevlerinin köpürüp kabarması zefir, geriye bükülüp dibe doğru kıvrılması şehikdir.

Ateş içinde işte böyle bir yukarı, bir aşağı inip çıkacaklar, خَالِدِينَ فِيهَا **hepsi orada muhalled olarak kalacaklar.** مَا دَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ **gökler ve yer daim olup durdukça, onlar da orda duracaklar.** Bu ifadede bir vakit tayini yok mudur, şu halde bu söz diğer âyetlerdeki ebedî kaydına aykırı değil midir? gibisinden bazı münakaşalar vardır. Ancak bu "gökler ve yer durdukça" deyiminin

Arapçada "yıldız ışıdıkça", "gece gündüz karşılıklı sürüp gittikçe", "denizde su oldukça" ve bizim dilimizde "dünya durdukça" gibi deyimler ebediyetten kinaye olarak kullanılır, şeklinde cevaplar da verilmiştir. Lâkin bu suretle ebediyyet anlamına olduğu, ve dil geleneğinde bunun ebediyyet demek olduğu yolundaki cevaplar, ifadenin lügat anlamına da alınabileceği ihtimalini tamamen ortadan kaldırmadığı için, bunun bu yoldaki münakaşayı sona erdireceği hayli su götürür bir meseledir. Halbuki bu âyetlerde söz konusu "ecel-i ma'dud" un, yani belli sonun gelmesinden sonra gelecek olan kıyamet gününden ve bunu takip edecek olan ahiret hallerinden sözedilmektedir. Bundan dolayı buradaki gökler ve yerden murad bu dünya ve bu gökler değil. ... يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ *"O gün yeryüzü, başka yeryüzüne çevrilir, gökler de başkalaşır"* (İbrahim, 14/48) âyetiyle haber verilen yer ve göklerdir. Ahiret hayatının da kendine göre gökleri ve yeri olacağı açıkça bellidir. Onun ise bu dünyadaki gibi sayılı bir eceli olmayıp, devamı da ahiret hayatının devamı gibi sonsuz olduğundan, binaenaleyh bu kaydın örfi ve mecazi anlamda bir ebediyyet değil, gerçek anlamda bir ebediyyet ifade ettiğinde şüphe yoktur. Nitekim bundan sonraki âyette kesintisiz ihsan olarak عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ *"Öyle bir ihsan ki kesilmesiz"* buyurulduğuna göre, bu sürekliliğin kesintisiz olacağı da açıkça ortaya konulmuştur. Bir de Abdullah b. Abbas hazretlerinden nakledilmiştir ki, "Gökler ve yer ahirette kaynakları olan nura dönüşeceklerdir". Binaenaleyh arşın nurunda ebedî olacaklar demektir.

Fakat bu sonsuza dek sürecek olan devam ve huludun, Allah'ın zatına mahsus olan ebediliğe benzer bir ebediyyet şeklinde düşünülmemesi ve öyle vehmedilmemesi için buyuruluyor ki:

اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَ **Ancak Rabbin dilediği vakit müstesnadır.** Yahut Rabbinin dilediğinden başka. Şayet dilerse devam etmeyenler, muhalled olmayanlar, ateşte kalmayanlar veya daha başka şekilde azaplara çarptırılacak olanlar bulunabilir. اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِمَا يُر۪يدُ **Muhakkak ki, Rabb'in dilediğini yapandır.** Ne dilerse onu yapar. O dilerse huludun devamını engeller veya zefir ve şehiki keser, dilerse cehennemin aynı tabakasında tutmaz da başka başka tabakalarına veya ateşten alıp zemherire nakleder ve daha başka yollarla azap eder veya dilediğini cehennemden çıkarır cennete koyar, bedbahtlıktan kurtarıp mutluluğa erdirir. Diler mi, dilemez mi? İşin o tarafı başka. Onu yalnızca kendisi bilir, ancak dilediği takdirde O'na engel olabilecek bir güç yoktur. Ancak genellikle bildiriyor ki, ahiret âleminin ebedî olarak devamını ve o devam süresince de azgınların

ateşte ebedî kalmalarını dilemiştir. Ve bu arada bazıları hakkında istisnai olarak birtakım meşiyyetleri ve özel muameleleri de olabilecektir ki, bu da kiminin lehine, kiminin aleyhine olabilir. Yine bir hadisi şerifte varid olduğuna göre, cehennemin günahkar müminlere mahsus olan bir tabakası bir zaman gelip boşalacaktır.

وَاَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا **Mesud olanlara gelince** فَفِي الْجَنَّةِ **işte onlar da cennettedirler.** Öyle ki, خَالِدِينَ فِيهَا مَادَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ **gökler ve yer daim oldukça,** (yani, yerinde durdukça, yani sonsuza kadar,) **hepsi orada muhalled olarak kalacaklar.** اِلَّا مَا شَٓاءَ رَبُّكَ **Ancak Rabb'inin dilediği başka.** Yani cennetin devamı ve ebediliği, Allah'ın vücub-i zatisi gibi kendinden değildir, Allah'ın dilemesine bağlıdır. Allah dilerse böyle olmayabilir. Nitekim cehenneme giren herkes orada ebedî kalmayacaktır, günahkar müminler bir müddet cehennemde kaldıktan sonra cennete girecekler ve saadete erecekler. Veya Allah katında burada sözü edilen cennet saadetinden daha büyük saadetler de olabilecektir. Nitekim bir kısım bahtiyarlar cennetten daha ileri mertebelere yükselecek, وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ *"Allah'dan gelen Rıdvan en büyüktür."* (Tevbe, 9/72) ve وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ *"Ve nice yüzler de o gün ışıl ışıl ışıldar ve Rabbine bakakalır."* (Kıyamet, 75/ 22,23) âyetlerinin sırrına mazhar olacaklardır. Fakat bu gibi istisnalarla cennetin genel gidişinde bir son veya bir kesinti olacakmış vehmine düşülmesin. عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ "Öyle bir ata ve ihsan olacak ki, kesilmesiz." Dünyadaki gibi belli bir süre ile sınırlı ve sonlu değil, kesintisiz sürüp giden bir ata ve ihsan, sonsuz bir Allah vergisidir.

Bu kayıt, ya فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا cümlesinden hâl veya مَا شَٓاءَ رَبُّكَ cümlesinden temyizdir. Cennetin hâli olduğu takdirde, cennet nimetlerinin kesintisiz olduğunu açıkça belli eder: Nitekim اُكُلُهَا دَٓائِمٌ وَظِلُّهَا *"Yiyecekleri de, gölgesi de süreklidir."* (Ra'd, 13/35) âyeti de bunu destekler. Temyiz olduğu takdirde cennetin üstünde ve müstesna bir surette ilâhî meşiyetle ilgili olan rıdvan nimetinin kesintisiz olduğunu açıklar, aynı zamanda cennetin sonsuz olduğuna da işaret eder. Zira bundan anlaşılır ki, ahiret hayatında böyle sürekli ve kesintisiz bir ihsan vardır. O halde buna karşılık bazı kesintili kişiler olsa bile, kesintisiz bir ihsanın gerçekleşebilmesi için dahi, ahiretin sonsuz ve ebedî olması gerekir. Bu ise cenneti kaplayan ahiret göklerinin ve yerinin sonsuza dek devamlı olmasını gerektirir. Şu halde عَطَٓاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ *"kesintisiz ihsan"* işaretiyle مَادَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ *"gökler ve yer durdukça"* ifadesindeki ebediliği de tefsir etmiş, açıklamış olur. O halde âyetteki مَادَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ ""*gökler ve yer durdukça*" kaydının da

sonsuza dek demek olduğu kendiliğinden anlaşılır ki, genellikle âyetlerde "ebeden" kayıtları da bunda açıktır. Şu halde "kesintisizlik" kaydının cehennemle ilgili âyette değil de cennetle ilgili olan ikinci âyette vurgulanmasından dolayı, bazı kimselerin "cennet sevabı ebedidir, fakat cehennem azabı genellikle bir yerden sonra bitecektir, kesilecektir" şeklinde zannetmeleri doğru değildir.

Velhasıl yukarıdan beri anlatılagelen kıssalar iyice düşünülünce anlaşılır ki, sûrenin baş tarafında geçtiği üzere, مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا *"Bu dünya hayatını ve nimetlerini isteyenler."* (11/15) sayılı ve belli bir eceli bulunan bu dünya hayatında nasipleri ne ise onu tamamiyle alırlar. Sonra da لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ *"Ahirette kendilerine ateşten başka birşey kalmaz"* (Hud, 11/16). Böyle ebedî bedbahtlardan olurlar. Bunlara karşılık ... اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ *"İman edip salih ameller işleyenler ve Rablerine karşı terbiyeli"* kimselerden olanlar da اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ *"Cennet ehlidirler, orada ebedî kalırlar."* (Hud, 11/23). Böylece ebedî mutluluğa ererler. İşte iki grup arasındaki fark bu kadar büyüktür. Bir de şakî olan bedbahtlar grubunun Firavunları ve elebaşıları gibi, said olan bahtiyarlar grubunun da peygamberleri, sıddıkları ve önde gelenleri vardır. Her iki grubun ileri gelenleri vardır ki, bunların azap ve sevapları da belli ölçüde öbürlerinden farklıdır. Azgınların elebaşılarına cehennem ehli içinde ötekilerden farklı olarak Allah Teâlâ'nın dilediği öyle müthiş bir azap vardır ki, bunun ne kadar korkunç olduğu hayal dahi edilemez. Şu halde bunlar sıradan bedbahtlardan daha bedbaht bir durumdadırlar. Mesutların önde gelenlerine de Allah Teâlâ'nın, cennet ehli içinde özel olarak hazırlamış olduğu öyle saadetler vardır ki, مَالَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا اُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ *"Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, beşer cinsinden hiçbir kalbin hissetmediği."* (1) nimetlerdir ki, bunları tarif etmek için cennet tabiri bile az gelir. Bu artık bütün nimetlerin ve istihkak edilmiş bütün mükafatların üstünde sırf Allah'ın fazlı ve keremi ile olan rabbani ihsanlar, kesintisiz ihsanlardır. Şu halde buna nail olacak olanlar da bahtiyarlar bahtiyarıdırlar.

Şimdi geçmişteki o kıssalar, gelecekteki bu akıbetler sana bildirilmekle ey Muhammed! فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هٰؤُلَاءِ **Artık şunların, şu yukarıdan beri anlatılan müşriklerin tanrı diye taptıkları şeylerden hiçbir şüphen olmasın,** hepsi boştur. مَا يَعْبُدُونَ اِلَّا كَمَا يَعْبُدُ اٰبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ **Bundan önce ataları nasıl tapıyor idiyseler bunlar da başka değil, aynen öyle tapıyorlar.** Yani boşu boşuna tapmaya devam ediyorlar. Yukarıda beyan olunduğu üzere فَمَا اَغْنَتْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِى يَدْعُونَ مِنْ

(1) Dârimî, Rikak, 98, 105; Ahmed b. Hanbel, II, 313, 370, 407, 416, 438, 462, 495, 506.

دُونِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ *"Allah'ı bırakıp da taptıkları o şeyler kendilerine zerre kadar fayda sağlamadı."* (Hud, 11/101) âyetinde bildirildiği şekilde, bunların ataları putlara tapmakla nasıl zarardan başka birşey görmedilerse, bunlar da tıpkı öyle olacaktır. وَاِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ **Ve elbette biz, bunların nasiplerini eksiksiz olarak kendilerine ödeyeceğiz.** Yani ecelleri gelinceye kadar dünya hayatındaki kısmetlerini kesmeyeceğiz, sonra da ahirette hak ettikleri cezalarını da vereceğiz.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ
(١١٠) وَاِنَّ كُلًّا لَمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ
خَبِيرٌ (١١١) فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (١١٢) وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ
النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ (١١٣)
وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِ اِنَّ الْحَسَنَاتِ
يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ (١١٤) وَاصْبِرْ
فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (١١٥)

Meâl-i Şerifi

110. Andolsun ki, Musa'ya kitabı verdik, yine de onda ihtilafa düşüldü. Eğer Rabbinden daha önce verilmiş bir karar olmasa idi, elbette haklarında hüküm verilmiş bitmişti. Muhakkak ki onlar, bundan kuşkulu bir şüphe içindedirler.

111. Gerçekten de onların her biri öyle kimselerdir ki, yaptıklarının

karşılığını Rabbin kendilerine hakkiyle ödeyecektir. Çünkü O, onların yaptıkları her şeyden haberdardır.

112. İşte bundan dolayı emrolunduğun gibi doğru ol! Beraberindeki tevbe edenler de (doğru olsunlar). Aşırı gitmeyin! Muhakkak ki O, bütün yaptıklarınızı görüp durmaktadır.

113. Ve zulüm yapanlara yakınlık göstermeyin ki, size de ateş dokunmasın. Allah'dan başka yardımcılarınız da yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz.

114. Gündüzün her iki tarafında ve gecenin saçaklarında (gündüze yakın olan saatlerinde) namaz kıl! Muhakkak ki, iyilik kötülükleri giderir. Bu ise, düşünebilenlere bir öğüttür.

115. Ve sabret! Çünkü Allah iyilik edenlerin mükafatını yitirmez.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتُلِفَ فِيهِ **Andolsun ki, Musa'ya da kitap verdik de çok geçmeden üzerinde ihtilaf edildi.** Yani merak etme ya Muhammed! Yalnızca sana ve sana verilen kitaba karşı anlaşmazlık çıkarılmıyor. Yukarıda da bildirildiği üzere Firavun'a galebe çalan, üstünlük sağlayan Musa'ya da kitap verildiği zaman ümmeti olan İsrailoğulları tarafından ihtilaf çıkarıldı. Oysa Musa'ya kitabın verilmesi, Tevrat'ın inzal olunması, onun, Firavun ile adamlarına üstün gelmesinden, hatta onların suda boğulmasından ve İsrailoğulları'nın kurtarılmasından sonra olmuştu. Böylece İsrailoğulları Tevrat gelmeden önce bütün bunları gözleriyle görmüş ve Musa'nın peygamberliğini kabul etmişlerdir. Böyle olmasına rağmen Tevrat nazil olunca hepsi birden hemen iman etmediler de onun Allah'dan olup olmadığında ihtilaf ettiler. Bir kısmı iman etti, bir kısmı da iman etmedi, direndi. (Bakara, 2/40-150 ve A'raf, 7/100-188 arasındaki âyetlere bkz.). Sana gelince ya Muhammed, önce kitap nazil oluyor, şu halde sana gönderdiğimiz kitap hakkında kavminden bazılarının "ona bir hazine indirilse ya" veya "onunla beraber bir melek dolaşsa" veyahut "onu sen uyduruyorsun" diyerek inkâr edenlere, Allah kelâmı olduğunu inkâr ederek ihtilaf çıkarmalarına önem verme! وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ **Eğer Rabbinden bir kelime sebketmiş olmasa idi,** yani hikmet gereği olarak bir ecel takdir edilmemiş olsa idi, لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ **derhal haklarında hüküm icra edilirdi.** Yani, kavminden ihtilaf çıkaranların hepsi için hemen şimdi aleyhlerinde hüküm verilir ve icra edilirdi, hiç beklemeden işleri bitirilirdi. وَاِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ **Ve şüphe yok ki, onlar bundan dolayı kuşku dolu bir şüphe içindedirler.** Yani bu sûrenin baş tarafında geçtiği üzere, "Kur'ân'ı Muhammed'in kendisi uydurdu" diye inkâr eden iftiracılar, yaptıkları bu iftiraya kendileri bile inanmıyorlar. Kur'ân'dan dolayı onlar öylesine derin bir

şüphe içindedirler ki, bu şüpheleri kendi içlerini yiyip bitirmekte, yüreklerini kemirmektedir. وَاِنَّ كُلًّا **Ve hiç şüphe yok ki, onlardan her biri** لَمَّا (1) **o takımdandır ki,** لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ **Rabbin amellerinin karşılığını kendilerine kesinkes ödeyecektir.** İşlerini bitirecek, yaptıklarını kafalarına çalacaktır. Yani bunların hepsi, sûrenin baş tarafında bildirildiği üzere مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ *"Her kim dünya hayatını ve ziynetini dilerse, biz onlara burada amellerinin karşılığını tamamen öderiz. Bu hususta hiçbir haksızlığa uğratılmazlar."* (11/15), "Fakat onlar öyle kimselerdir ki, ahirette onlara ateşten başka birşey yoktur. İşledikleri şeyler orada boşa gitmiştir. Zaten bütün yaptıkları batıldır" (11/16) âyetleri ile durumları ve akıbetleri açıkça ortaya konulan ve yalnızca dünya hayatı ve lüksü peşinde koşan körler kısmındandırlar. Gerçekler hakkındaki şek ve şüpheleri hep dünya çıkarları yüzündendir. İşte bu şüphe ve tereddüt içinde sürüp gidecek, dünya hayatlarında ne yapacaklarsa yapacaklar, dünyadan ne zevk alacaklarsa alacaklar ve sonra bütün yaptıklarının cezasını çekecekler. اِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ **Çünkü muhakkak ki O, (yani Rabbin) her ne yapıyorlarsa hepsinden haberdardır.** Yaptıklarının hiç birini karşılıksız bırakmaz.

İşte bundan dolayı فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ **sen emrolunduğun gibi dosdoğru ol!** Hakkiyle doğru ve dürüst ol! Bu emrin "fa" harfiyle öncesine bağlanması şu anlamı ifade eder: Sen her hususta doğruluk ile emrolunmuş bulunuyorsun. Ve senin, her işte Kur'ân'da emrolunduğun gibi, sıratı müstakim üzere tam bir doğrulukla hareket etmen ve her hususta aldığın vahye uyman, Kur'ân ahlâkı ve ahkamı uyarınca hareket edip bilfiil canlı bir doğruluk örneği olman gerekmektedir ki, hakkında hiçbir şüpheye ve tereddüde yer kalmayacaktır. Doğruluğun ve dürüstlüğün senin peygamberliğine ve başarılı olmana en büyük delil ve belge olacaktır. Bundan dolayı sen sana karşı çıkanların laflarına bakma, onları Allah'a havale et de gerek müminlerle müşterek olan inanç ve amele ilişkin genel görevlerinde, gerek özellikle peygamberlik görevleriyle ilgili olarak yalnızca sana ait olan özel görevlerinde tam emrolunduğun gibi, hakkiyle doğru ol, doğruluktan ayrılma! Şu halde sûrenin baş tarafında فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ *"Belki sen, sana yapılan ithamlardan dolayı, sana vahyolunanların bazısını terkedecek olursun ve bundan da üzüntü duyarsın"* (11/12) geçtiği üzere vahyolunan emrin yerine getirilmesi ne kadar ağır olursa olsun; ne o emrin teb-

(1) Burada «لَمَّا» edatı «لَمَنْ مَا» anlamınadır. Nitekim tahfif ile «لَمَا» kırâeti de bunu gösterir. (Müellif)

liğinde, ne de icra ve uygulamasında hiçbir engelden yılmayarak emrolunduğun gibi dosdoğru olmaya devam et.

Abdullah b. Abbas demiştir ki. Bütün Kur'ân içinde Resulullah'a bu âyetten daha ağır ve daha çetin bir âyet nazil olmamıştır: Ve bunun içindir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) شَيَّبَتْنِى هُودٌ وَاَخَوَاتُهَا "Hud Sûresi ve benzerleri beni ihtiyarlattı"(1) ve bazı rivayette شَيَّبَتْنِى سُورَةُ هُودٍ *"Beni Hud Sûresi ihtiyarlattı."* buyurmuştur.

Demek ki, Hakk'a vasıl olmak için istikametten başka yol olmadığı gibi, her hususta istikamet kadar yüksek bir makam ve onun kadar zor hiçbir emir yoktur. Herhangi iş olursa olsun, herhangi hedef olursa olsun ona ulaşmanın en kısa yolu doğruluktur. Böyle olmakla beraber her şeyden önce, bir işte doğrunun hangi çizgide olduğunu tayin ve tespit etmek çok zordur; ayrıca onunla ilgili çeşitli noktalardan ilişkisini kesip, sarsılmadan dosdoğru olan o çizgi üzerinde yürüyebilmek daha zordur. Ve yine istenilen hedefe ulaştıktan sonra aynı şekilde o doğruluk üzere, hiç eğilmeden devam ve sebat edebilmek büsbütün zordur. Bununla beraber şu kadarını hatırlatmalıyız ki, bu âyette Resulullah'a "beni ihtiyarlattı" dedirtecek kadar zor gelen nokta, istikamet emrinin asıl kendisiyle ilgili olan kısmından ziyade, ümmetiyle ilgili olan kısmı olsa gerektir. Zira buyuruluyor ki: وَمَنْ تَابَ مَعَكَ **Seninle beraber tevbe edenler de.** Yani şirkten tevbe edip de imanda seninle beraber bulunan, müslüman olan herkes de tıpkı senin gibi dosdoğru olsun. وَلَا تَطْغَوْا **Ve azmayın,** yani Allah'ın tayin ettiği sınırı aşıp da onun dışına çıkmayın, doğruluktan ayrılıp da ifrat veya tefrite sapmayın, aşırı gitmeyin ey müslümanlar اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **Çünkü muhakkak ki O,** (yani Rabb'in) **bütün yapacağınızı görür.** Gözünden hiçbir şey kaçmaz. Görür ve ona göre karşılığını verir; ceza veya mükafat, karşılıksız bırakmaz. وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا **Ve zulüm yapmış olanlara rükun etmeyin,** yani, zulüm ve haksızlık yapanlara herhangi bir şekilde destek vermek, yakınlık gösterip yaltaklanmak şöyle dursun, meyil bile etmeyin, yüz vermeyin, ilgi göstermeyin ki فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ **sonra size ateş dokunur.** وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَاءَ **Ve sizin Allah'dan başka dostlarınız yoktur,** ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ **sonra mansur da olmazsınız,** Allah'ın yardımına nail olamazsınız. Size dokunacak olan ateşten kendinizi kurtaramaz, kurtarıcı da bulamazsınız.

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ **Ve namazı kıl, ve kıldır,** طَرَفَىِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِ **gündüzün her iki tarafında ve gecenin zülfelerinde** yani gündüzün başlıca değişme saatlerinin

(1) Tirmizî, Tefsiru Sûreti 56/6.

ikisinde ve gecenin zülfeleri, saçakları demek olan eteklerinde, gündüze yakın olan saatlerinde.

Zülef: Zülfe'nin çoğuludur ve Arapça'da çoğul en az üç sayıdan oluştuğu için bu âyetteki ifadeden anlaşılan sonuç, ikisi gündüzün taraflarında, üçü de gecenin eteklerinde olmak üzere tam beş vakit namaz emredilmiş olduğu açıkça bellidir. Gündüz namazlarının kırâetinde cehir (sesli okuma) meselesinde sabah namazı gece namazlarından sayıldığı için "tarafeyi'n-nehar" dan murad öğle ve ikindi vakitleri, "zülefen mine'l-leyl"den maksat da akşam, yatsı ve sabah namazları olmak lazımgelir ki, İsra Sûresi'nde de اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ ... *"Güneşin öğle vakti zevalinden, gecenin karanlığına kadar namaz kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı gerçekten de şahitlidir."* (İsra, 17/78) diye buyurulmuştur. Böylece öğle ile ikindiye tarafeyi'n-nehar denilmesinin sebebi şudur: Sabah gündüzün kökü, güneşin doğuşundan öğleye kadar geçen vakit ise gövdesidir. Zevalden sonra öğle ile ikindi de, ta batıncaya kadar olan kısım da taraflarıdır. Şer'an de gündüz vaktinin sabah, öğle ve ikindi olmak üzere başlıca, üç bölümü, üç tarafı vardır. Nitekim bir başka âyette اَطْرَافَ النَّهَارِ *"Gündüzün tarafları"* (Tâhâ, 20/130) diye gündüzün üç tarafından söz edilmiştir. Sabah namazı güneş doğmadan önce olduğu için, sabah ve akşam namazları "zülefen mine'l-leyl" in kapsamı içinde kalmış olurlar. Böylece gündüz namazına iki taraf kalmış olur. Bununla beraber mutlak anlamda "gündüzün iki tarafı" tabiri gündüzün iki ucu veya ortasının iki yanı mânâsına geldiğinden, şer'î anlamda gündüz de fecir vaktinden geçerli olduğundan birçok âlim, bunun فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا *"Güneş doğmadan önce ve batmadan önce Rabbini hamd ile tesbih et."* (Tâhâ, 20/130) âyetini örnek alarak sabah namazı ile ikindi namazı olması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Fakat bu şekilde tefsir edildiği takdirde, başka âyetlerde sarahatle yer almış olan öğle vakti burada hiç zikredilmemiş olur. Keşşaf sahibi gibi, birçokları da iki taraftan maksadın bir tarafın öğleden önce, bir tarafın da öğleden sonra demek olduğunu ifade etmişler, yani "gudüvv ve aşiyy" şeklinde anlamışlardır. Böyle alındığı takdirde birinci tarafta sabah namazı, ikinci tarafta da öğle ve ikindi namazları yer almış olur ki, böylece gündüz namazı olarak üç vakit namaz bulunmuş olur. Bu şekilde "tarafeyi'n-nehar" ifadesi ile diğer âyetteki اَطْرَافَ النَّهَارِ aynı anlama gelmiş olur. Ve sabah namazı onun biri olur, diğer ikisi de öğle ve ikindi namazları olmuş olur. Gündüzün iki tarafında üç namaz yer almış olursa "zülefen mine'l-leyl" sözü de çoğul olduğudan ve en az üç namazı ifade etmesi gerektiğinden, o takdirde farz namazların sayısı beş değil, altı vakit olmuş olur, ki, bu altı vaktin biri bizzat

peygamber efendimiz hakkında وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ *"Ve gece namazından olmak üzere teheccüd namazını da kıl, sırf sana mahsus nafileten bir namaz olarak."* (İsrâ, 17/79) uyarınca fazla olarak teheccüd, ümmet hakkında da vitir altıncı namaz olmuş olur. Nitekim وَمِنْ اٰنَاۤءِ الَّيْلِ فَسَبِّحْ وَاَطْرَافَ النَّهَارِ *"Gecenin bazı saatlerinde ve gündüzün etrafında da tesbih et."* (Tâhâ, 20/130) ifadeleri de en az altı sayıyı içerir. Şu kadar var ki, beş, bütün vecihlerce kesin, altıncısı ihtimal olarak vitir itikadi farz değil, ameli farzdır, başka bir deyişle vaciptir. Gerçekten de mutlak anlamda gündüzün iki tarafı denildiği zaman sabah ve ikindi, hatta sabah ve akşam dahi açıklık kazanırsa da burada bu iki tarafın karşılığı olan "zülefen mine'l-leyl" den olmadığı da belli olmak karinesiyle "tarafeyi'n-nehar" ifadesinden gündüzün iki ucu veya ortasının iki yanı demek olmayıp örfte başlıca üç kısım sayılan etrafı nehardan ikisi demek olması bizce bütün açılardan tercih edilmesi gereken bir tefsirdir. Gündüzün taraflarından iki taraf: Öğle ile ikindi ve geceden üç zülfe: Akşam, yatsı ve sabah olmak üzere hepsi tam beş vakit namazdır ki, ikamet aynı zamanda namaz kıldırmak anlamına da geldiğinden bunlar cemaatle kılınan namazlardır, ikamet sünnet, cemaat vaciptir.

Hasılı işte bu beş vakit namazı ikame et. اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ **Zira şurası kesindir ki, iyilikler kötülükleri giderir.** Yani her namaz bir hasenedir, beş vakit ise hasenattır. Hasenata devam edildikçe seyyiat, yani kötülükler silinir gider, işte bu muhakkaktır. Binaenaleyh beş vakit namaza devam edildikçe arada beşeriyet icabı işlenen bazı seyyiat da silinir gider. Beş vakit namaz, arada meydana gelebilecek küçük günahlara keffaret olur. Nitekim bir hadisi şerifte de varid olmuştur ki اَلصَّلٰوةُ اِلَى الصَّلٰوةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا مَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ "Namazdan namaza kadar ikisi arasındakilere keffarettir, büyük günahlardan uzak durulduğu sürece".(1) Ayrıca اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاۤءِ وَالْمُنْكَرِ *"Muhakkak ki, namaz, çirkin ve kötü şeylerden uzak tutar."* (Ankebut, 29/45) buyurulduğundan, namaza devam edildikçe, genellikle namaz kılanda kötülüklere ve günahlara karşı nefret duygusu gelişir. Böylece namaz insanları büyük günanlardan da uzaklaştırmaya, şayet alıştığı şeyler varsa onda pişmanlık uyandırıp tevbeye de sebep olur.

ذٰلِكَ **O, (yani) namaz,** yahut فَاسْتَقِمْ "doğru ol!" emrinden buraya kadar anlatılanlarla ilgili bu bölüm, ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ **düşünmeyi bilenlere bir hatırlatmadır.** Yani aklıbaşında olan ve düşünebilen herkese bir öğüttür, bir vaaz ve nasihattır. Bu âyetlerde geçen emirler ve nehiyler bakınız ne kadar dikkat çekicidir: Emirler فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ ve وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ diye dış görünüşte müfred olarak yalnızca Hz.

---

(1) Müslim, Taharet, 16; Ahmed b. Hanbel, II, 359, 400, 414.

Peygamber'e hitap edilmiştir, oysa mânâ itibariyle umuma, yani bütün ümmete aittir. Nehiylerde ise وَلَا تَطْغَوْا "azmayın" ve وَلَا تَرْكَنُوا اِلَى الَّذٖينَ ظَلَمُوا *"zulmedenlere arka vermeyin."* diye yalnızca ümmete yöneltilmiştir. Ne ince, ne zarif bir ifade tarzıdır ki, hayır olan fiillerde Hz. Peygamber muhatap tutulmuş da ümmete ondan sirayet ettirilmiştir. Sakınca teşkil eden işlerden, yasaklanmış fiillerden nehye gelince de Hz. Peygamber'e hitaptan çekinilip ümmete geçilmiş ve bunun Peygambere ancak ümmeti dolayısıyla zımmen bir ilişkisi bulunduğu anlatılmıştır. Ve Hz. Peygamber'in şahsı bu gibi işlerden uzak tutulmuştur. Çünkü usul ilminde beyan olunduğu üzere, bir fiilden nehiy, o fiilin muhataptan sadır olması düşünülür ve tasavvur edilir olmasına bağlıdır. Vukuu ihtimali olmayan fiil nehyedilmez. Bundan dolayı وَلَا تَطْغَوْا ، وَلَا تَرْكَنُوا nehiylerinin Peygamber'e yöneltilmeyip de ümmete yöneltilmesi ve ümmetin muhatap kabul edilmesi, bu gibi işlerin Hz. Peygamber hakkında asla düşünülemiyeceği ve ihtimal dahilinde bile olmadığı gerçeğini ortaya koyar. Şu halde Hz. Peygamber'e verilen doğruluk emrinin doğrulukta devam ve sebat etmesini temin demek olduğunu ve fakat buna rağmen ümmette doğruluktan ayrılmanın ve zalimlere meyil etmenin yine de mümkün ve muhtemel bulunduğunu ihtar vardır. Ve işte Hz. Peygamber'e شَيَّبَتْنٖى سُورَةُ هُودٍ *"Hud Sûresi beni kocalttı"* (1) dedirten de âyetin bu ince belagati ile ümmetin doğruluktan sapma tehlikesinin bulunmasıdır. ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرٖينَ *"Düşünmeyi bilenlere bir hatırlatmadır."* O halde bunlara iyi dikkat et. وَاصْبِرْ **Ve sabreyle,** bu emirlerin icra ve ifası sırasında karşı karşıya kalacağın acılara katlan ve zalimlere karşı nusreti ve başarıyı hiç acele etmeden bekle. فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضٖيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنٖينَ **Çünkü muhakkak ki, Allah iyilik edenlerin ecrini zayi etmez.** İyilik yapanların emeğini boşa çıkarmaz, bu muhakkak. Görülüyor ki buradaki sabır emri ile Yunus Sûresi'nin sonundaki وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ *"Sen sana vayolunan şeye uy ve sabret."* (Yunus 10/109) emrine bir defa daha vurgu yapılarak, burası o icmalin bir tafsili ve bir tavzihi (bir ayrıntısı ve açıklaması) olduğu anlatılmıştır. Bunun üzerine geçmiş ümmetlerin ardarda azaba uğratılmalarının sebepleri özetle bir kere daha hatırlatılıyor. Böylece Muhammed ümmetini aydınlatmak ve Resululah'ı teselli etmek siyakında buyuruluyor ki:

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ

مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِى الْاَرْضِ اِلَّا قَلٖيلًا

---

(1) Tirmizi, Tefsiru Sûreti 56/6.

مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مَٓا اُتْرِفُوا ف۪يهِ وَكَانُوا مُجْرِم۪ينَ ﴿١١٦﴾
وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾
وَلَوْ شَٓاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِف۪ينَ ﴿١١٨﴾
اِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَـَٔنَّ
جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَ ﴿١١٩﴾

Meâl-i Şerifi

116. Sizden önceki devirlerden bakıyye sahipleri (kitap ehli) yeryüzünde bozgunculuktan vazgeçirmeye çalışsalardı ne iyi olurdu. Fakat onların içinden kurtardığımız pek az kimse bunu yaptı. O zulmedenler ise şımartıldıkları refahın peşine düştüler ve hepsi de suçlu oldular.

117. Senin Rabbin, halkları iyi ve ıslahatçı iken, o memleketleri haksız yere helak edecek değildir.

118. Eğer Rabbin dileseydi elbette bütün insanları tek bir ümmet yapardı. Halbuki yine de ihtilaf edip duracaklardı.

119. Ancak Rabbinin rahmetle yarlığadığı kimseler başka. Onun içindir ki, onları yarattı. Ve Rabbinin "Andolsun ki cehennemi cinlerden ve insanlardan tamamen dolduracağını" sözü böylece tamam oldu.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِى الْاَرْضِ **Şimdi sizden önceki çağlardan yeryüzünde fesattan engelleyen bazı bakiyye sahipleri bulunsaydı** (yani, Musevi ve İsevi gibi eski dinlere mensup olanlardan bakiyyeye hizmet eden, dindar, hayra yarar, faziletli gruplar bulunsaydı) **da yeryüzünde bozgunculuğa engel olsalardı...** اِلَّا قَل۪يلًا مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ **Ancak içlerinden kurtuluşa erdirdiğimiz pek az kimselerden başkası yoktur.** وَاتَّبَعَ الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ **İçlerinden o zulüm yapanlar ise,** (yani, azınlıkta olan o kurtulmuşları dinlemeyip bilfiil fesat yaparak veya kötülükten vazgeçirme görevini terkederek, kendilerine zulmetmiş, kendi helaklerine sebep olmuş olanlar ise) مَٓا اُتْرِفُوا ف۪يهِ **re-**

lâhla zevk arkasına düştüler. وَكَانُوا مُجْرِمِينَ hep mücrim oldular. İşte daha önceki çağlarda helak olan kavimlerin helaklerine sebep olan şey başlıca bu ikisidir: Birincisi içlerinde fesattan engelleyecek faziletli bir cemaatın bulunmayışı, bulunsa bile yetersiz kalışıdır. Birisi de refaha ermiş olanların zevk ve safa düşkünlüğü ve bu suretle halkın baştan çıkmasına sebep olmaları.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ **Yoksa ahalisi muslihler,** (yani salih ve ıslahtan yana kişiler) **olan bir memleketi durup dururken, Rabbinin haksız olarak helak etmesi olur şey değil.** Hak etmeden helak olmaz. Yani, bir memleketin gerek idare eden ve gerek edilen ahalisi, zulme ve bozgunculuğa meydan vermeyen salih ve ıslahatçı kimseler iken, Allah herhangi bir zulüm ile o memleketi helak etmez. Böyle bir ihtimal yoktur. Allah'ın kendisi zalim olmaktan münezzeh olduğu gibi, ahali iyiliği ve ıslahatı sürdürdüğü müddetçe zaten zulmetme niyetinde olanlar da zulüm ve haksızlık için meydan bulamaz. Bunun için salih olmak kâfi gelmez, ayrıca muslih olmak da gerekir. Allah, memleketleri, ancak halkları ıslahkar اَهْلُهَا مُصْلِحُونَ "ahalisi ıslahat yapan kimseler" oldukları sürece helak etmez. Hakkın ihlak edişi, ancak memleket ahalisinin ıslahattaki eksiklikleri, zulüm ile fesadın meydan almasına sebebiyyet vermeleri yüzündendir. Nitekim اَنُهْلَكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ "İçimizde salihler varken yine de helak olur muyuz?" diye Resulullah'a sorulduğunda, o da نَعَمْ اِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ "Evet, eğer hubüs, (yani pislik) çoğalırsa"(1) diye cevap vermiştir. (Maide Sûresi'nde يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا عَلَيْكُمْ اَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ *"Ey iman edenler, size düşen kendinizi düzeltmektir. siz doğru yolda olduğunuz sürece yolunu şaşırmışlar size zarar veremezler."* (5/105), Enfal Sûresi'nde وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا *"Öyle bir fitneden korkun ki, içinizden yalnızca zulüm yapanlara dokunmakla kalmaz...*(8/25) âyetlerine bkz.) Hud Sûresi'ndeki bu âyetin bir benzeri de En'âm Sûresi'nde geçmişti, fakat orada مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا غَافِلُونَ *"Bunun sebebi, Rabbinin, bir memleket halkını gaflette oldukları bir halde, haksız yere helak etmeyişidir."* (6/131) buyurulmaktadır. Bunun bir benzeri de ilerde Kasas Sûresi'nde gelecektir ki, orada da وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى حَتّٰى يَبْعَثَ فٖٓي اُمِّهَا رَسُولًا ... *"Rabbin memleketlerin ana merkezine, kendilerine âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe onları helak etmiş değildir. Biz o memleketleri, halkı zalim olmadıkça helak edecek değildik."* (Kasas, 28/59). Bu son âyet gafletin mânâsını açıkladığı gibi, ıslahatın karşıtının da zulüm ve haksızlık yapılması demek olduğunu ortaya koyar.

(1) Buharî, Fiten, 4, 28, Menâkib, 25, Enbiya, 7; Müslim, Fiten, 1, 2; Tirmizî, Fiten, 21, 23; İbn Mace, Fiten, 9; Muvatta, Kelam, 22; Ahmed b. Hanbel, VI, 428, 429.

وَلَوْ شَاۤءَ رَبُّكَ **Bununla beraber Rabbin dileseydi,** لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً **elbette insanların hepsini bir tek ümmet yapardı.** وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّا اُمَّةً وَاحِدَةً *"İnsanlar bir tek ümmetten başka bir şey değillerdi"* (Yunus, 10/19) âyeti gereğince zaten başlangıçta hepsi bir tek ümmet ve bir tek aile idi. Âdem ailesi idi. Sonra dileseydi hepsini hakka hidayet ederdi, İslâm üzerinde birlik ve beraberlik halinde tutardı, ihtilafa, anlaşmazlığa, bölünüp parçalanmaya izin vermezdi. Sonuna kadar bir tek millet, tevhid inancı üzere giden bir tek cemaat yapardı. وَ **Halbuki** öyle yapmamış da لَا يَزَالُونَ مُخْتَلِف۪ينَ **sürekli olarak anlaşmazlıklar çıkarıp duruyorlar.** Demek ki, Allah Teâlâ, hepsinin bir ümmet olmasını dilememiş. Hepsine tevhid inancını ve doğruluğu emretmekle beraber, ihtilaflara imkân bırakmış da çeşitli zevkler, çeşitli tutkular ve farklı isteklerle Hakk'a karşı çıkıp duruyorlar. اِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ **Ancak Rabbi'nin merhamet ettikleri, rahmetine mazhar kıldıkları müstesnadır.** Ki bunlar, ihtilafa düşmezler, Hakk'a karşı gelmezler. Tevhidden ve istikametten ayrılmazlar, birlik ve beraberlik içinde bir ümmet olurlar. وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ **Ve zaten onları bunun için halketti,** yani tevhidden ayrılmasınlar, anlaşmazlıklara düşmesinler ve bir tek ümmet olsunlar diye yarattı. İşte bu müstesnaları bunun için yarattı veya rahmet kılınmış olanların dışında kalanları ihtilafa düşsünler diye yarattı. Veyahut bütününü لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا *"Bakalım hanginiz daha güzel ameller işleyecek."* (Mülk, 67/2) hikmetiyle imtihan ve yarışma gerçekleşsin, muhalif ve muvafık ayrılsın diye yarattı. وَ **Ve** böylece ihtilaf edip duranlar hakkında تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ **Rabbinin işte şu kelimesi tastamam yerini buldu:** لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَع۪ينَ **Bir kısmı cinlerden ve bir kısmı insanlardan olmak üzere cehennemi elbet dolduracağım.** (Bakara, 2/253. âyetin tefsirine bkz.)

وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاۤءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِه۪ فُؤَادَكَ وَجَاۤءَكَ ف۪ي هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

Meâl-i Şerifi

120. Peygamberlere ait haberlerden kalbini yatıştıracak olanlardan her türlüsünü sana kıssa olarak anlatıyoruz. Bunda da sana bir hakikat, müminlere de bir öğüt ve ibret gelmiştir.

121. İmana gelmeyen o kâfirlere de ki: "Elinizden geleni geri koymayın! Biz de yapacağımızı yapacağız."

122. Siz bekleyin görün, biz de bekleyip göreceğiz.

123. Göklerin ve yerin gaybını bilmek yalnızca Allah'a mahsustur. Her iş O'na döndürülür. Sen yalnızca O'na ibadet et ve yalnızca O'na dayan. Rabbin yaptıklarınızın hiçbirinden gafil değildir.

وَكُلاًّ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاۤءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِه۪ فُؤَادَكَ **Sana peygamberlerin hayatlarıyla ilgili bilgilerden bazı önemli kısımları, kalbini onlarla yatıştırmak, onlarla pekiştirmek için hikaye ediyoruz.** Önemli kısımların her türlüsünü sana anlatıyoruz ve daha anlatacağız. وَجَاۤءَكَ ف۪ي هٰذِهِ الْحَقُّ **Bunda,** (yani bu sûrede) **de sana hak geldi.** Anlaşmazlık ihtimali olmayan hakikatın kendisi geldi. وَ **Aynı zamanda** مَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِن۪ينَ **müminler için bir mev'iza ve muhtıra,** (yani bir öğüt ve ibret niteliğindeki bilgiler) **geldi.** وَقُلْ لِلَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ **İmana gelmeyen o kâfirlere de de ki:** اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ **Halinize ve gücünüze göre yapabileceğinizi yapın.** Yani sizin bütün gücünüz imansızlığa yetiyor, o imansızlıkta da istediğiniz kâfirliği yapın. Yapabileceğinizi yapmaktan geri kalmayın bakalım. اِنَّا عَامِلُونَ **Muhakkak ki, biz de yapacağımızı yapacağız.** Şurası kesindir ki, hakkı tasdik edeceğiz ve Rabbimizden gelen emir ve uyarıları kabul edip iman yolunda çalışmaya devam edeceğiz. وَانْتَظِرُوا **Ve gözleyin.** Şu müminlere felaket gelecek diye bekleyip durun, اِنَّا مُنْتَظِرُونَ **muhakkak ki, biz de gözlemekteyiz.** Yani Rabbimizin vaatlerini ve sizin gibi imansızların başına gelebilecek kötü akıbetleri, sizin korkunç sonunuzu biz de inançla gözleyip durmaktayız. Bakalım kim zararlı çıkacak göreceğiz. وَ **Onlara şunu da haber ver ve de ki:** لِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **Göklerin ve yerin gaybı Allah'ındır.** Göklerdeki ve yerdeki bütün gizlilikler, bütün sırlar yalnızca Allah'a aittir. Onları bilmek de Allah'a mahsustur. Yani gayb olan gizli sırları yaratmak, icad etmek, bilmek ve bildirmek, zamanı gelince açığa çıkarmak vs. bütün bu hususlar, gayb ile ilgili bütün işlemler Allah'a mahsustur. Bütün külli varlıkları, bütün cüz'i parçacıkları, varı ve yoğu, hazırları ve gaipleri, olmuşları ve olacakları bilen ancak O'dur. O'na gizli olan hiçbir şey yoktur. وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ **Ve emir, bütünüyle O'na irca olunur.** Bütün emirler, kararlar, hükümler ve işler, hepsi, hepsi O'na döndürülür. Hazırda veya gaipte hiçbir emir yoktur ki, O'na dayanmasın. O'na dayandırılmadan

hakkında bir hüküm verilmek mümkün olabilsin. O'na dayandırılmadan iki kere iki dört eder demek bile mümkün olmaz. فَاعْبُدْهُ **İşte bundan dolayı, sen yalnızca O'na ibadet et,** O'na kulluk eyle! وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ **Ve O'na tevekkül eyle!** Her işte emir ve kumandayı, yetkiyi O'na verip, O'na güvenip, O'nun emirlerine uygun hareket eyle! Yani, ibadetsiz ve amelsiz kuru kuruya tevekkülün de faydası yoktur. Sen kulluğunu yap, O'nun emrini yerine getir ve öyle tevekkül eyle. وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ **Rabbin amellerinizin hiçbirinden gafil değildir.**

Bu sûrenin sonu ile Tevbe Sûresinin sonu arasında belagatlı bir tekrar ve teyid bulunmaktadır. Zira onun son emri de yalnızca Allah'la yetinmek ve yalnızca O'na güvenmek gerektiğini vurguluyordu.

Bu sûrenin bu şekildeki hatimesi, bundan sonra gelecek olan Yusuf Sûresi'ne de bir geçiş, bir hazırlık özelliği taşır. zira Yusuf Sûresi, Allah'a tevekkül eden bir kulun, ne kadar çok yönlü haksızlığa uğrarsa uğrasın, Allah'ın yardımıyla hepsinden kurtulup düze çıkacağını göstermektedir.

Yusuf Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 111

Bu sûre, içinde Yusuf Aleyhisselam'ın kıssası anlatılan bir sûredir ki, bütün âyetleri hicretten önce nazil olmuştur ve bütünüyle Mekkî'dir. Nişabûrî Tefsiri'nde bildirildiğine göre, hicret sırasında Mekke ile Medine arasında nazil olduğu da söylenmiştir.(1)

Âyetleri: Yüz on birdir.

Kelimeleri: Bin yedi yüz altıdır.

Harfleri: Yedi bin yüz altmış altıdır.

Fâsılası: ا ، ل ، ر ، م ، ن harfleridir.

Nuzul sebebi, rivayet olunuyor ki yahudi bilginlerinden bazıları, Mekke müşriklerinin ileri gelenlerine, "Muhammed'e sorun bakalım, İsrailoğulları Mısır'a hangi sebepten dolayı geçmişlerdir, Muhammed buna ne diyecek'?" diye telkinde bulunmuşlar, onlar da sormuşlar, bunun üzerine işte bu Yusuf Sûresi nazil olmuştur.(2) Nitekim لَقَدْ كَانَ فِى يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِ ايَاتٌ لِلسَّآئِلِينَ *"Yusuf ile*

---

(1) en-Nisâbûrî, Garâibü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkan, XII, 94 (Taberi ile birlikte)

(2) Alûsî, Rûhu'l-Meânî, XII, 170.

kardeşlerinde soranlar için âyetler vardır." (12/7) âyetindeki soranlara ifadesinde de buna işaret edilmektedir. Muhammed b. İshak'ın deyişine göre, sûrenin nüzul sebebi, Mekke müşriklerinin, Resulullah'a yaptığı ezadan dolayı, daha önce Hz. Yusuf'a kardeşlerinin duyduğu haset ve yaptıkları ezaya rağmen onun Allah'a teslimiyetini, Allah'ın da ona ihsan ve ikramını anlatarak, peygamberini teskin ve teselli etmektir. Sa'd b. Ebi Vakkas 'dan nakledildiğine göre, Kur'ân inzal olundu, Hz. Peygamber inen âyetleri, onlara tilavet ediyordu. Sonra لَوْ قَصَصْتَ عَلَيْنَا "bize kıssa da anlatsan"(1) diye istekte bulundular. Bunun üzerine bu sûre nazil oldu.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ ﴿١﴾ اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا
عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ
بِمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَۗ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِه۪ لَمِنَ الْغَافِل۪ينَ ﴿٣﴾

Meâl-i Şerifi

1. Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar sana o açık seçik kitabın âyetleridir.

2. Muhakkak ki, biz onu anlayasınız diye Arapça bir kitap olarak indirdik.

3. Sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle biz, sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Gerçek şu ki, daha önce senin bundan hiç haberin yoktu.

الۤرٰ Elif, Lâm, Râ. (Bunun anlamı için Yunus ve Bakara Sûrelerinin ilk âyetlerine bakınız.) Allah bilir, bakınız ağızlarından tek tek çıkan o hece harfleri nasıl ilâhî sırlarla doludur., تِلْكَ **Bunlar,** bu hece harfleri veya bu harflerle başlayan bu sûre, اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُب۪ينِ **o mübin kitabın âyetleridir.**

Mübin: Hûd Sûresi (11/6) nde de geçtiği üzere اَبَانَ ، يُبِينُ ، اِبَانَةً den ismi faildi ki, lazım ve müteaddi olarak her ikisi için de kullanılır. Lazım anlamıyla

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, IV, 496; Alûsî, a.g.e., XII, 170.

"mübin" kendi özünde açık, seçik ve aydınlıktır. Yani haddi zatında kendisinin ne olduğu açık ve belli, kendisinin ne olduğunu tanıtmaya kendisi yeterli olan demektir Müteaddi (geçişli) fiil olarak anlamı ise beyan edici, açıklayıcı, açığa çıkarıcı, ayırt edici demek olur. Bir de dili ve ifadesi gayet güzel, muradını ve maksadını gereğine göre dilediği gibi anlatır, fasih ve beliğ mânâsına gelir. İşte Kur'ân-ı Azimüşşan "hüda", "nur", "furkan" isimleriyle anılan bir hikmetli kitap, bir tafsilatlı kitap olduğu gibi, aynı zamanda her yönüyle bir "mübin" kitaptır.

Birincisi: Herşeyden önce bütün Arap edebiyatçılarını, şairlerini ve belagatçılarını, hatta bütün insanları ve cinleri icazıyla aciz bırakmış, Allah tarafından mucize olarak nazil olmuş bir kitaptır. Bundan dolayı hak ve Haktan olduğunu, kendisinden başka hiçbir delile ihtiyaç bırakmayacak şekilde, bizzat kendi varlığıyla isbat etmiş olan bir kitaptır. لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ *"Bu ne sırf şarka, ne de sırf garba ait olmayan bir ağaçtan tutuşturulur. Onun yağı kendisine hiç ateş dokunmasa bile ışıl ışıl ışıldar."* (Nur, 24/35) âyetinin zevkiyle bu, bizatihi beyyin, tecrübeyle sabit, hiç şüphe götürmez bir mucizedir.

İkincisi: Ahkam ve şeriat kuralları, mülk ve melekute ait gizlilikler, gaybe ait haberler, kıssalar ve mev'izalar gibi, dinin usul ve mearifini açıklayan, beyan eden bir kitaptır.

Üçüncüsü: Hakkı batıldan, hayrı şerden, doğruyu eğriden, güzeli çirkinden ayırt eden bir kitaptır.

Dördüncüsü: Dilin ifade güzelliği, beyan gücü bakımından da gayet parlak bir kitaptır ki, bunun da üç sebebi vardır:

a. Dilinin Arapça olmasıdır. Arapça ise hece harflerindeki güzellik ve sağlamlık[1], kelimelerindeki uyum ve ahenk, anlamlarındaki genişlik, iştikaklarındaki asalet ve çeşitlilik, kinayelerindeki müenneslik ve müzekkerlik ve daha başka özellikleri ile icaz içinde vuzuha hizmet eden ince ayrıntıları, edatlarındaki insicam kabiliyeti, pek çok faydalı bağlantıları ve bilhassa terkip ve irabındaki incelik va parıltılı yönleri bakımından ifade-i meram etmeye yarayan

(1) Arapçanın elifbası, birçok doğu ve batı dillerinden bazı harflerle ayrılır. Bir de Arap dilinin asıl harflerini mahreçlerinden zati ve asli sıfatlarıyla söyleten bir tecvidi vardır ki, her şeyden önce bunun beyan gücüne yaptığı önemli katkıyı akla getirmektedir. Oysa birçok dillerde bazı harfleri zayıf ve yumuşak söylemek, onları çiğneyip ezmek, zerafet sayılmaktadır. Ve bundan dolayı da o lisanın telaffuz ve imlasında pek çok müşkilat çekilmektedir. (Müellif)

diller içinde en kuvvetli ve sağlam bir beyan aracı olarak dikkat çeker.

b. Kur'ân bu dilin, en açık, en güzel, en seçkin lehçeleri üzere nazil olmuştur.

Arabî: Arab'a mensup demektir. Arap da Arabî'nin çoğuludur. "Ebu Hayyan Tefsiri"nde ihtar olunduğu üzere, bir de "Arabe" ismi vardır ki, Hz. İsmail Aleyhisselam'ın diyarı olan Mekke ve çevresinin ismidir. Nitekim şair: وَعَرْبَةُ أَرْضٍ مَا يُحِلُّ حَرَامَهَا مِنَ النَّاسِ الاَّ اللَّوْذَعِيُّ الحُلاحِلُ *"Yer yüzünün bir nahiyesi vardır ki, insanlardan zekası keskin, dili tatlı (olan Resulullah) dan başka hiç kimse onun haramını helal kılmamıştır."* diyerek Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethini anlatmış ve şiir zaruretiyle Arabe'nin "ra"sını sakin kılarak, "arbe" yapmıştır.(1) İşte bu kelimenin de nisbesi" Arabî"dir. Buna göre Kur'ân'ın Arabî olması, doğrudan doğruya buna da nisbet edilebilir ki, Arabe diyarının lehçesiyle inmiş demek olur.

c. Kur'ân'ın nazmı, Arap diline öyle yüksek bir insicam, salabet ve halavet ihsan etmiş, öyle güzel bir beyan ve ifade üslubu kazandırmış ki, onun Allah kelâmı olmasından kaynaklanan bu bedi'î üslup ve fıtrî beyan, Arap şair ve belagatçılarını bir benzerini getirmekten aciz bırakma konusunda başlı başına rol oynamıştır. İşte Kur'ân, beyan ve ifadesinde böyle çok yönlü bir kuvvet, katmerli bir güç, seçkin bir güzellik bulunması açısıdan da bir mübin kitaptır.

Aslında birinci mânâ, dördüncü mânânın bu şıkkındaki mânâyı da zımmen içine almakta ise de hadd-i zatında bu husus, Kur'ân'ın üstün bir özelliğini teşkil ve sırf kendisine mahsus olan müstakil bir mânâdır. Velhasıl Kur'ân, bütün yönleriyle eşsiz ve benzersiz olan bir kitaptır.

Demek ki, تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ *"İşte bunlar hikmetli kitabın âyetleridir."* diye başlayan Yunus Sûresi ile onu كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ *"Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri hikmetle donatılmış, sonra da habir ve hakim olan Allah tarafından açıklanmıştır."* diyerek söze başlayan Hûd Sûresi'nden sonra, yani Kur'ân'ın hikmet özelliğiyle yakından ilgili olan âyetlerinden sonra, tevil ilmini öğreten böyle bir sûrenin gelmesi, o hikmetlerin nasıl ve ne yönde açıklanması gerektiğine güzel bir misal verecek olan bu sûre de onlar gibi, ezelî güzelliklerden bir remz ve sembol olan harflerle başlamaktadır. Yusuf Sûresi de Kur'ân'ın daha ziyade güzel anlatım demek olan "beyan" özelliği ile ilgili âyetlerindendir. Bundan dolayı buyuruluyor ki:

اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا **Muhakkak ki biz, onu Arabî bir Kur'ân olarak indirdik.**

Yani yalnızca mânâsını değil, lafzını da Arabî olarak vahy-i metluvv (okunan

(1) Ebu Hayyan, el-Bahrü'l-Muhit, V, 277.

vahy) olarak indirdik. لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ **Ki aklınızı kullanıp anlayasınız diye.** İyi anlayasınız veya aklınızı kullanasınız da şimdi ihtar olunacağı üzere bunun Allah'dan olduğunu bilesiniz(1).

Ya Muhammed! نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَٓا اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ **Bu Kur'ân'ı sana vahyetmemizle en güzel kıssayı, sana biz anlatıyoruz.**Yani, bu sûre, kıssaların en güzelidir. Yusuf kıssası, لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِٓ اٰيَاتٌ لِلسَّٓائِلِينَ *"Yusuf'da ve kardeşlerinde sual edenlere âyetler vardır."* (Yusuf, 12/7) uyarınca, haddi zatında çok ibretli ve güzel bir kıssa olduğu gibi, bunun en güzel anlatımı da bu sûrede, bu Kur'ân'dadır. Hiçbir kitapta, hiçbir eserde bu kıssa bu kadar güzel nakledilip anlatılmamıştır. Arabî bir Kur'ân olarak indirilen bu Kitab-ı mübinin âyetlerinden bir bölüm olan bu sûre de sana Kur'ân vahyi ile, yani sözleri ve mânâsı ile birlikte vahyedilmiş bir Kur'ân olduğu ve Kur'ân'ın beyan güzelliği açısından benzersiz ve eşsiz bulunduğundan dolayı en güzel kıssa bu Kur'ân'ın vahiy diliyle sana anlatılmıştır ki, bunu anlatan ancak Allah'dır. وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ **Yoksa, şurası bir gerçek ki, bundan, bu vahiyden önce, sen elbette bundan habersizdin.** Bu kıssadan haberin yoktu. Buna dair hiçbir bilgiye sahip değildin. Ne aklına gelmişti, ne hayaline, ne işitmiştin ne de düşünmüştün, tamamen habersizdin. Bu ne başka bir kaynaktan alıntı olan bir nakil, ne de senin tarafından tasavvur ve tasvir olunmuş hayali bir romandır. Senin hiç haberin yokken birden bire gayıbtan vahiy yolu ile gelmiş olan gayb haberlerinden bir haberdir. Böylesine güzel bir anlatım, böylesine bir vahy-i metluvv, (okunan vahy) böyle yüce bir gayb haberi hiç şüphe yok ki, ancak bir Allah vergisi olabilir.

İmdi her biri apaçık birer burhan ve belge olan söz konusu üç burhan ile, bu âyetin ifade ve ihtar ettiği bu hakikatleri düşünecek ve güzel beyanı dinleyip anlayacak olanlara sûrenin sonunda açıkça ifade edileceği üzere, aklen ve naklen iyice açıklık kazanır ki, bu sûre ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ *"İşte bu, sana vah-*

---

(1) Bundan anlaşılır ki, Kur'ân'ın mânâsı iyi anlaşılmak ve içindeki mânâlar iyice ve derinden derine düşünülmek için indirilmiştir. Onun böyle anlaşılması Allah'ın isteğidir. Binaenaleyh Arapça bilmesi mümkün olmayanlara لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ "kesinkes onu insanlara açıklayıp anlatacaksınız ve gizlemiyeceksiniz" (Al-i İmran 3/187) gereğince kendi dilleri ile mümkün olduğu kadar açıklanması da zarurîdir. Fakat Kur'ân tercemelerinin Kur'ân olmasına imkan ve ihtimal yoktur. Çünkü Kur'ân Arabî'dir. Ancak Arabî olarak indirilmiştir. Bunun içindir ki, Kur'ân tercemelerine Kur'ân adı verilmesi, mesela, Farsça Kur'ân, Türkçe Kur'ân veya İngilizce Kur'ân denilmesi اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا "Muhakkak ki, Biz onu Arapça olarak indirdik" âyetini inkâr etmek olacağı konusunda din âlimleri uyarıda bulunmuşlardır. (Müellif)

yettiğimiz gayb haberlerindendir" (12/102). Bu Kur'ân مَاكَانَ حَدِيثًا يُفْتَرٰى *"Uydurulmuş herhangi bir söz değildir."* (12/111)

Ahsenü'l-kasas: En güzel anlatış veya en güzel kıssa, öykü, menkıbe anlamına mef'ul-i mutlak veya mef'ul-i bih olur.

"Kâf"ın fethi ile "kasas" aslında mastardır. Ve sözlükteki anlamı bir şeyin izini sürerek arkasına düşmektir. Nitekim (Kehf, 18/64) âyetinde de geçtiği üzere, فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا "İzlerini takip ederek geriye döndüler" demektir. وَقَالَتْ لِاُخْتِه۪ قُصّ۪يهِ *"(Musa'nın) kızkardeşine 'onun izini takip et' dedi."* (Kasas, 28/11) âyetinde قُصّ۪يهِ izini, takip et, arkasını bırakma, demektir. İkinci olarak yine bu anlamdan alınıp izlemeye değer bir haber nakletmek, bir hikaye anlatmak mânâsına gelir ki, Türkçe ayıtmak ve bazı lehçelerde ayırtmak denilir. Üçüncüsü, o anlatılan haber veya hikayede mef'ul anlamında mastar olarak, yani maksus mânâsına kasas, yahut kıssa denilir ki, "kaf" ın kesri ile "kısas" bunun çoğulu olur.

Kıssa da esasen izi sürülmeye değer hâl ve durum mânâsınadır. İşte bundan dolayı şehnameler gibi kaleme alınan, dillerde dolaşan destan ve hikayelere de kıssa adı verilir ki, buna farsçada destan veya efsane denilir. Ancak bizim dilimizde destan deyimi şöhreti yaygın olmak bakımından, efsane deyimi de inanılmayacak gibi acaipliği bakımından, kıssa da ibretli özelliği bakımından kullanılır. Demek ki, bir haber veya hikayenin kıssa adını alabilmesi izlenmeye değer ve yazılmaya değer bir özelliği taşımasına bağlıdır. Bunun içindir ki, edebiyatta kıssanın özel bir yeri ve önemi vardır. Bir hikayenin dillerde dolaşacak bir destan veya efsane halini alması, kalıcı bir güzelliği ifade eden bir olağanüstülükle ilgilidir. Güzellik ise çok yaygın bir şey olmadığından gerçekten de kıssa denilebilecek hikayeler çok nadir olur. Kıssaların gerçeği de, hayalisi de vardır. Şüphe yok ki, en güzel kıssalar, hakiki olanlardır: Yani, gerçek bir olayın, kalıcı güzelliğe delalet eden bedi'î nüktelerle tasviri ve belagatlı bir şekilde anlatılmış olanlar arasındadır. Zira hakiki güzellik, daima hayallerin ötesindedir. Ve ideal güzellik, ancak gerçek güzelliğe bir sembol, bir misal olması bakımından önem taşır. Bir masum güzelliğin en mükemmel bir macerası olan ve ebedî güzelliğin gerçek yüzünü görmüş bir gözün, geçici güzelliğin cilvelerine nasıl bir küçümseme ile baktığını anlatan Yusuf Kıssası, gayb âleminden müteşabih bir sembol ile tecelliye başlayıp, git gide gelişerek meâlini bulmuş bir hakikatın belagatlı bir anlatımı ve aynı zamanda Muhammedî güzelliğin ezelî bir simgesi ve nişanıdır.

Hz. Yusuf'un rüyası, onun masum güzelliğinin gelecekte gelişecek olan olaylara ve mukadderatına ilâhî gayb âleminden nasıl bir sembol ve misal olmuş ise, bütün ayrıntılarıyla Yusuf Kıssası da Muhammedî güzelliğin en yüce anlamına öyle bir başlangıç simgesi ve sembolü olarak nazil olmuş olan bir gaybî hakikattır. Ve bilhassa bu açıdan ve bu özelliğinden dolayı en güzel kıssadır.

Şöyle ki:

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٤﴾ قَالَ يَا بُنَيَّ
لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ
الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ
رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ
وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ
إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾

Meâl-i Şerifi

4. Hani bir vakitler Yusuf, babasına demişti ki: "Babacığım, ben rüyada onbir yıldızla güneşi ve ayı bana secde ederken gördüm."

5. (Babası) "Yavrucuğum! "dedi, "rüyanı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın açıkça düşmanıdır."

6. "Ve işte böyle, Rabbin seni seçecek ve sana rüya tabirinden bilgiler öğretecek. Bundan önce ataların İbrahim'e ve İshak'a tamamladığı gibi, nimetini hem sana, hem de Yakup soyuna tamamlayacaktır. Muhakkak ki, Rabbin alîmdir, hakîmdir."

وَكَذَٰلِكَ **Ve işte böyle,** rüyada gördüğün gibi, o yüksek ve parlak gök cisimleri-

nin sana secde etmesi misaline benzer bedi' bir seçişle يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ **Rabbin seni seçecek,** Cenab-ı kibriyası için kendine ayıracak, derleyip toplayıp seçerek halkın en şereflileri, en yüksek makamda bulunanları arasına katacak, parlak bir makama getirecektir. Yani, gördüğün rüya kendi geleceğinin bir misalini görmektir. O misal âleminde o büyük ve yüksek yıldızların sana secde halinde görünmeleri, temsil ve teşbih yoluyla şuna delalet eder ki, ileride Rabbin sana peygamberlik verecek ve büyük büyük adamları sana, senin emrine bağımlı kılacak, sana boyun eğdirecek. وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ **Ve sana haberlerin yorumu ile ilgili ilim öğretecek.** Düşünce olarak ortaya konan ve vakıa olarak meydana gelip gelmeyeceği belli olmayan sözlerin, vakıa olarak ne anlama geldiğini tayin etmek, yani rüya tabir eylemek veya vahiy ve ilâhî işaretlerin muammalarını, ledünnî hakikatlerini anlamak veyahut olayların en sonunda alacağı şekli ve ondan hasıl olacak sonuçları anlamak ilminden bir şanlı hisse verecektir. Şu halde sen de benim bu söylediklerimin hak ve gerçek olduğunu göreceksin. Kesbi ilimler ile değil, vehbi ilim ile böyle doğru tabirler, teviller ve yorumlar yapıp şan alacaksın. وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى اٰلِ يَعْقُوبَ **Hem sana, hem de Yakup soyuna nimetini tamamlayacak,** كَمَا اَتَمَّهَا عَلَى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرَاهِيمَ وَاِسْحٰقَ **daha önce iki atan İbrahim ile İshak'a tamamladığı gibi.** Ki peygamberlikte muvaffak kılmış, dünya ve ahiret hayatında tam bir şeref ve şana mazhar eylemiştir. İşte o rüyanın kısaca tabir ve tevili budur.

Ayrıntılı olarak teviline gelince, o da ileride bilfiil meydana gelecek olaylar ile olacaktır. اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **Şüphe yok ki, Rabbin âlimdir, hakimdir.** Herşeyi bilir, olmuşu da, olacağı da bilir; her yaptığını ilim ve hikmetle yapar. Bundan dolayı kimin seçilmeye layık olduğunu da yine O bilir. Rüya hadisesinde dahi mutlak bir ilim ve hikmet vardır. (İleride bu sûrenin 43. اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ âyetine bakınız).

Gerçekten de:

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِ اٰيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ ﴿٧﴾

Meâl-i Şerifi

7. Andolsun ki, Yusuf ve kardeşleri kıssasında soranlara ibret alacak âyetler vardır.

فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهِ **Yusuf ve kardeşleri kıssasında** ki, rüyada onbir yıldız ile

temsil olunduğu gibi, kardeşleri onbir tane idi, آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ **soranlara** (yani genel olarak ibret arayanlara, ibret almak için birçok ipuçları bulunduğu gibi, bilhassa yukarıda anlatıldığı üzere, İsrailoğulları'nın Mısır diyarına ne sebeple geçtiğini soranlara, Mekke müşriklerine ve onlara akıl hocalığı yapan yahudi bilginlerine, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu anlatacak) **alâmetler vardır.**

Çünkü Yusuf'un kardeşleri, kendi aralarında:

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰ أَبِينَا
مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اقْتُلُوا يُوسُفَ
أَوِ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ
قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ
فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾
قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾
أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ
إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ
غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا
لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾

Meâl-i Şerifi

8. Hani demişlerdi ki: "Yusuf ve kardeşi (Bünyamin) babanıza bizden daha sevgili, biz ise güçlü ve tutkun bir grubuz. Doğrusu, babanız belli ki, çok açık bir yanılgı içindedir."

9. "Yusuf'u öldürün, ya da bir yere atın ki, babanızın yüzü (sevgisi) size kalsın, sonra yine salih bir kavim olursunuz."

10. İçlerinden bir söz sahibi şöyle dedi: "Yusuf'u öldürmeyin, bir kuyunun dibine bırakın da ordan geçen kafilenin biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın."

11. Dediler ki: "Ey babamız! Sen bize Yusuf için neden güvenmiyorsun? Halbuki biz onun iyiliğini istiyoruz."

12. "Yarın onu bizimle beraber gönder de gezsin, oynasın. Kesinlikle biz onu koruruz."

13. Babaları dedi ki: "Onu götürmeniz beni üzer, korkarım ki onu kurt yer de sizin haberiniz bile olmaz."

14. Dediler ki: "Vallahi biz böyle güçlü kuvvetli bir topluluk iken, buna rağmen onu kurt yerse, o zaman biz kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olmuş oluruz."

Usbe: Sıkı, birbirine bağlı, tutkun ve mutaassıp bir topluluk demektir.

اِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَاَخُوهُ **Hani bir vakitler dediler ki, hiç şüphesiz Yusuf ve kardeşi...** Hepsi kardeş oldukları halde "Yusuf ve kardeşi" deyip de "kardeşimiz" dememeleri, Bünyamin, Yusuf'un ana-baba bir kardeşi olmasından dolayıdır. Bundan da anlaşılıyor ki, diğer on kardeş bu ikisinin yalnızca baba bir, anaları ayrı kardeşleri oluyorlardı. Üvey kardeş olduklarından ve biraz da kıskançlıkları yüzünden bu ikisini kendilerine kardeş saymayarak aralarında böyle söylemişlerdi. ilh...

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاَجْمَعُوا اَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ
الْجُبِّ وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ
﴿١٥﴾ وَجَاؤُ اَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يَا اَبَانَا اِنَّا ذَهَبْنَا
نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا اَنْتَ
بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَاؤُ عَلٰى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ
عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

Meâl-i Şerifi

15. Nihayet kardeşleri, Yusuf'u alıp götürdüler ve kuyunun dibine bırakmaya topluca karar verdiler. Biz de ona şöyle vahyettik: "Andolsun ki, sen onlara ilerde hiç beklemedikleri bir sırada bu yaptıklarını haber vereceksin".

16. Ve yatsı vakti, ağlayarak babalarına geldiler.

17. Dediler ki: "Ey babamız! Biz gittik, aramızda yarış yapıyorduk. Yusuf'u da eşyamızın yanına bırakmıştık. Bir de baktık ki, onu kurt yemiş. şu anda biz doğru da söylesek, yine de sen bize inanacak değilsin."

18. Bir de gömleğinin üzerinde yalandan bir kan getirmişlerdi. Babaları dedi ki: "Hayır, nefisleriniz aldatmış da size bir iş yaptırtmış. Artık bana güzel bir sabır gerekiyor. Bu anlattıklarınıza karşılık yardımına sığınılacak olan ancak Allah'dır."

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ
دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا
فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ
أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا

لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

Meâl-i Şerifi

19. Daha sonra bir kafile gelmiş, sucularını da göndermişlerdi. Vardı, kovasını kuyuya saldı, "Müjde hey, müjde! İşte bir çocuk!" dedi. Ve onu satılık bir mal olarak gizleyip korudular. Allah ise onların ne yapacaklarını biliyordu.

20. Ve onu düşük bir değerle birkaç dirheme sattılar. Ona fazla önem vermemişlerdi.

21. Onu satın alan Mısırlı, eşine dedi ki: "Buna güzel bak. Bize faydalı olabilir, ya da evlat ediniriz." Yusuf'u böylece oraya yerleştirdik. Ona rüyaların tabirini de öğrettik. Allah emrinde galiptir. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ **Mısır'dan onu satın alan adam ki,** biraz sonra görüleceği üzere bu adam Aziz idi ve rivayet olunduğuna göre adı da "Kıtfîr" veya "Itfîr" imiş, zürriyeti yokmuş, eşi ise bakireymiş, adı da "Ra'îl" yada "Züleyha" imiş.

Demişlerdir ki, insanlar içinde uzağı gören en ferasetli üç kişi en başta gelir:

Bunlardan birisi, Yusuf'un ilerde büyük adam olacağını kestiren Aziz. Birisi, Hz. Musa'yı çoban tutması için babasına "Bu adam güçlü ve güvenilir biri" diyerek, onu kiralatan Şuayb Aleyhisselam'ın kızı. Birisi ile Hz. Ömer'i hilafete aday gösteren Ebu Bekir.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ
آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَرَاوَدَتْهُ

ٱلَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَن نَّفْسِهِۦ وَغَلَّقَتِ ٱلْأَبْوَٰبَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ
قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ إِنَّهُۥ رَبِّىٓ أَحْسَنَ مَثْوَاىَ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾
وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِۦ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ أَن رَّءَا بُرْهَٰنَ رَبِّهِۦ كَذَٰلِكَ
لِنَصْرِفَ عَنْهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلْفَحْشَآءَ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

22. O, tam erginlik çağına gelince, kendisine ilim ve hüküm verdik. İşte biz, güzel iş yapanları böyle mükafatlandırırız.

23. Derken, evinde bulunduğu hanım, onun nefsinden murad alıp yararlanmak istedi. Kapıları kilitledi ve "Haydi beri gel!" dedi. Yusuf: "Allah'a sığınırım! Muhakkak ki, o (kocan), benim efendim, bana çok güzel baktı. Doğrusu zalimler hiç iflah olmazlar" dedi.

24. O hanım, ona gerçekten niyeti bozmuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmese idi. Yusuf da ona özenip gitmişti. Aslında ondan fuhşu ve fenalığı uzak tutalım diye böyle olmuştu. Çünkü o bizim ihlasa erdirilmiş kullarımızdan biriydi.

وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهُ **Ne zaman ki, o eşüddüne erdi,** yani beden ve kuvvetinin tam güçlendiği kemal çağına geldi erişti. اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا **Biz ona seçkin bir hüküm ve ilim verdik,** yani olağanüstü bir nüfuz ve kavrayış üstünlüğü ve bir vehbî ilim verdik. وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ **Ve işte biz, muhsinlere, yani, güzel iş yapanlara böyle mükafat veririz.** Ona suikast düzenleyenlerin elinden kurtarır, yeryüzünde güvenilir bir yere yerleştirir, onu daima korur, ayrıca hüküm ve ilim veririz. Yani, Ey Muhammed! Sana da işte aynen böyle yapıyoruz.

Gelelim Yusuf'un bundan sonra başına gelenlere:

O, öyle erişti, olgunluk çağına geldi, وَرَاوَدَتْهُ الَّتِى هُوَ فِى بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ **ve evinde bulunduğu hanım, Yusuf'un nefsinden murad almaya kalktı**[1], وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ

(1) Dikkat edilirse bu âyette hiç isim söylemeyerek, olay sadece kinayelerle ve tamamen kapalı bir üslup ile ve çok veciz bir şekilde anlatılıyor. Bununla beraber zamirlerin müzekker ve müennes farkları açık seçik olduğundan, ifade de hiçbir aksama ve iltibas (karışma) olmuyor. Dilimizde ise bunu bu kadar veciz olarak anlatabilmek mümkün olmuyor. (Müellif)

ve bütün kapıları kilitledi, وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ ve haydi beri gelsene, dedi. Fakat Yusuf'dan ne karşılık aldı bilir misiniz? قَالَ **Yusuf dedi ki:** مَعَاذَ اللّٰهِ **Allah korusun!** اِنَّهُ **Doğrusu o,** رَبّ۪ٓى اَحْسَنَ مَثْوَايَۜ **benim efendimdir, veliyyinimetimdir, bana güzel baktı, yer yurt ihsan etti.** Benim için اَكْرِم۪ي مَثْوٰيهُ *"ona güzel bak!"* dedi . Allah saklasın, onun iyiliğine karşı hiç böyle şey olur mu? اِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ **Doğrusu zalimler iflah olmazlar.** Yani efendinin yatağına hainlik, iyiliğe karşı kötülük, ihsan ve ikrama karşı nankörlük zulüm ve haksızlıktır. Genel olarak zalimler felah bulmazlar, iflah olmazlar. Şu halde biz şimdi senin dediğini yaparsak ikimiz de zalimlerden oluruz ve asla iflah olmayız.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِه۪ **Hanım ona cidden niyet etmişti.** Maksadı Yusuf'un iffetli ve namuslu biri olup olmadığını denemek veya şaka yapmak değildi. Ona gönül vermiş ve bütün himmetiyle onunla olmaya azmetmişti. وَهَمَّ بِهَا لَوْلَٓا اَنْ رَاٰ بُرْهَانَ رَبِّه۪ **O da,** (yani Yusuf da) **ona meyletmiş gitmişti, fakat Rabbinin burhanını görmemiş olsaydı.** Yusuf ona aynı şekilde karşılık vermedi, hanımın isteğine ve teklifine uymadı, amma bu onun erkeklik hissinin eksikliğinden veya gücünün zayıflığından dolayı sanılmamalıdır. Öyle olsa idi, Yusuf'un iffetli olmasının büyük bir anlamı kalmazdı. Bu başka hiçbir sebepten değil, yalnızca onun olgunluğundan kaynaklanıyordu.

Durum öylesine uygun bir durum idi ki, doğal şartların hükmünü icra edip, sonucun Züleyha'nın isteği doğrultusunda meydana gelmesi için herşey tamam idi. Ancak Allah korkusundan başka hiçbir engel yoktu. Eğer bu fiil helâl olsa idi, o da zaten kendini kaptırmış gitmişti. Fakat Yusuf'un iffet, ismet ve nezaheti o kadar yüksek idi ki, öyle bir anda bile Rabbinin burhanını görüyordu: Haram'ın çirkinliğini bütün çıplaklığı ile aynelyakın görüyordu.

كَذٰلِكَ **Ona işte böyle** yani yukarıda açıklandığı gibi, burhanını gösteriyordu ki, لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّٓوءَ **ondan her fenalığı, özellikle iyiliğe karşılık kötülüğün, hıyanetin çirkinliğini** وَالْفَحْشَٓاءَ **ve fuhşu defedelim diye.** اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَص۪ينَ **Zira o, bizim gerçekten ihlaslı kılınmış kullarımızdandı.** İsm-i meful olarak "lâm"ın fethi ile "muhlas", sırf Allah'a itaat için seçilmiş, lekesiz demektir. "lâm" ın kesri ile "muhlis" de dini yalnızca Allah'a tahsis eden, dindar yalnızca Allah rızasını gözeten ihlaslı demektir ki, burada her iki şekilde de kıraêt vardır.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَم۪يصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَاَلْفَيَا سَيِّدَهَا

لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ
أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ
مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ
الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ
مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ
كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا
وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾

Meâl-i Şerifî

25. İkisi de kapıya koştular. Hanım, onun gömleğini arkadan yırttı. Ve kapının yanında hanımın efendisiyle karşı karşıya geldiler. Hanım hemen dedi ki: "Senin eşine fenalık yapmak isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya acı bir azaba uğratılmaktan başka ne olabilir?"

26. Yusuf: "kendisi benden yararlanmak istedi" dedi. Hanımın akrabasından biri de şöyle şahitlik etti: "Eğer gömleği önden yırtılmış ise hanım doğru söylemiştir, o zaman bu, yalancılardandır."

27. "Yok eğer gömleği arkadan yırtılmış ise hanım yalan söylemiştir, o zaman bu doğru söyleyenlerdendir."

28. Ne zaman ki, gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu gördü, o zaman dedi ki: "Bu iş, siz kadınların tuzağındandır. Gerçekten de sizin tuzağınız çok büyüktür".

29. "Yusuf! Sakın sen bundan bahsetme! Kadın! Sen de günahından dolayı istiğfar et. Sen gerçekten günahkarlardan oldun".

وَقَالَ
نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ

شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَيهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ
بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَـًٔا وَآتَتْ
كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ
أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هٰذَا بَشَرًا إِنْ هٰذَا
إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ
رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ
وَلَيَكُونًا مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾

Meâl-i Şerifi

30. Şehirde bazı kadınlar da "Azizin karısı, delikanlısından murad almaya kalkmış, sevgi yüreğini yakıp kavuruyormuş, görüyoruz ki, kadın çıldırmış besbelli..." dediler.

31. Azizin karısı, onların gizliden gizliye dedikodu yaydıklarını işitince, onlara davetçi gönderdi ve onlara mükellef bir sofra hazırladı. Her birine bir bıçak verdi, beri taraftan da Yusuf'a "çık karşılarına" dedi. Görür görmez hepsi onu gözlerinde çok büyüttüler ve (şaşkınlıkla) ellerini kestiler. Dediler ki: "Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, olsa olsa yüce bir melektir."

32. "İşte" dedi, "bu gördüğünüz, beni hakkında kınadığınız (gençtir). Yemin ederim ki, ben bunun nefsinden yararlanmak istedim de o, namuslu davrandı. Yine yemin ederim ki, emrimi yerine getirmezse, muhakkak zindana atılacak ve kesinlikle zelillerden olacaktır".

Yusuf'un iffetli, namuslu ve nezih kişiliğini anlamalı ki, böyle bir baskı ve tehdit altında bile bu işe yanaşmamıştır. Dedikodunun çevreye yayılması ve şehrin ileri gelenlerince duyulması, bir iki günlük bir mesele olmasa gerek. Buna bakarak Yusuf'un aylar süren bir baskı altında, sürekli olarak hanımı tarafından bu işe zorlandığını düşünmek gerekir. İşte Yusuf Aleyhisselam, böyle uzun süreli bir baskı ve tehdit karşısında:

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِي اِلَيْهِ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ
اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

Meâl-i Şerifi

33. Yusuf dedi ki: "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettikleri şeyden daha sevimlidir. Eğer sen, bu kadınların tuzaklarını benden uzak tutmazsan, ben onların tuzağına düşerim ve cahillik edenlerden olurum".

34. Bunun üzerine Rabbi, onun duasını kabul buyurdu da ondan onların tuzaklarını bertaraf etti. Muhakkak ki O, evet O, hakkiyle işiten, hakkiyle bilendir.

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ
لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِينٍ ﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ
اَحَدُهُمَا اِنِّي اَرٰينِي اَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّي اَرٰينِي اَحْمِلُ
فَوْقَ رَاْسِي خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيلِهِ اِنَّا نَرٰيكَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَاْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ اِلَّا
نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْوِيلِهِ قَبْلَ اَنْ يَاْتِيَكُمَا ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي اِنِّي
تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَٓائٖٓي اِبْرٰهٖيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ

مَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا

وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾

يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ

الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّٓا اَسْمَٓاءً سَمَّيْتُمُوهَٓا

اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ

اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدّٖينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ اَمَّٓا اَحَدُكُمَا فَيَسْقٖي رَبَّهُ

خَمْرًا وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَاْسِهٖ قُضِيَ

الْاَمْرُ الَّذٖي فٖيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذٖي ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ

مِنْهُمَا اذْكُرْنٖي عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسٰيهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهٖ

فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنٖينَ ﴿٤٢﴾

Meâl-i Şerifi

35. Bu kadar delili gördükleri halde, sonra yine de Yusuf'u bir süre için zindana atma düşüncesi ağır bastı.

36. Zindana onunla birlikte iki delikanlı daha girdi. Birisi dedi ki: "Rüyada kendimi şarap sıkarken gördüm". Öteki de dedi ki: "Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı, kuşların da ondan yediğini gördüm.

Bize bunun yorumunu haber ver. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."

37. Yusuf dedi ki: "Size yiyecek olarak verilecek bir yemek gelmeden önce onun tabirini size bildiririm. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Çünkü ben Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir kavmin dinini terkettim."

38. "Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim, Allah'a hiçbir şeyi ortak tutmamız olmaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lutfudur. Fakat insanların çoğu şükretmezler."

39. "Ey benim zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı birçok tanrılar mı daha hayırlı, yoksa herşeye hakim ve galip olan bir tek Allah mı?"

40. "Sizin Allah'ı bırakıp da o taptıklarınız, sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Bunlara tapmanız için Allah hiçbir delil indirmiş değildir. Hüküm ancak Allah'a aittir: O, size, kendisinden başkasına tapmamanızı emretti. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler."

41. "Ey benim zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine yine şarap sunacak. Diğeri de asılacak, kuşlar başından yiyecekler. İşte öğrenmek istediğiniz iş böylece halloldu."

42. Yusuf, hapisten kurtulacağına inandığı o ikiden birine dedi ki: "Beni efendinin yanında an". (Benden söz et ki, beni kurtarsın). Fakat Şeytan, ona, efendisinin yanında anmayı unutturdu. Bu yüzden Yusuf, daha yıllarca zindanda kaldı.

Bazı yorumcular demişlerdir ki: Yusuf, o arkadaşına "Beni efendinin yanında an" ki, belki beni buradan kurtarmaya yardımcı olur diyerek, bir kuldan meded ummayacaktı. Eğer Allah'a yönelip "Ya Rabbi, beni buradan bir an önce kurtar" diye yalvarsaydı, o zaman araya şeytan giremeyecek ve Yusuf da daha önce kurtulmuş olacaktı. Yusuf durumunda olan takarrüb ehline yakışan şey, her beklentilerini Allah'dan istemektir.

Fakat Allah, onun kurtulmasını murad ettiği zaman bakınız nasıl bir sebep yarattı. Ve onun zindan kurtuluşu Allah'ın yarattığı bu sebep yüzünden oldu.

وَقَالَ الْمَلِكُ اِنّ۪ٓي اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ

سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ

يَا بِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾

Meâl-i Şerifi

43. Bir gün melik (hükümdar) dedi ki: "Ben rüyamda yedi cılız ineğin yedi semiz ineği yediğini ve yedi yeşil başakla yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Siz rüya tabir edebiliyorsanız benim bu rüyamın tabirini bana bildirin."

44. Dediler ki: "Rüya dediğin şey karmakarışık hayallerdir. Biz ise böyle karışık hayallerin yorumunu bilemeyiz."

يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ **Ey toplum!** Yani, hükümdar o rüyayı görmüş. Hatta ifade muzari sigasıyla olduğu için"gördüm" demiyor, "görüyorum" diyor. Buna göre aynı rüyayı üstüste birkaç defa görmüş olduğu anlaşılıyor. Sonra meseleyi ciddiye alıp meşhur danışma meclisini topluyor. İçinde meşhur bilginlerin ve hikmet sahibi kimselerin de bulunduğu bu meclise gördüğü rüyayı anlatıp, onlara diyor ki: أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ **Rüyam hakkında bana bir fetva veriniz.** Yani bu rüya benim için önemli bir mesele halini aldı, bunu tabir edip, ne anlama geldiği hakkında beni aydınlatın. Bu müşkülümü halledin. إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ **Eğer siz rüyaya geçebilirseniz,** yani rüya tabiri ilminde işin derinliğine inebilirseniz, bu konuda mahir ve nüfuz sahibi kimseler iseniz, bunu yaparsınız, yapınız.

O meclistekiler, o heyet قَالُوا **dediler ki,** bu senin rüya dediğin şey أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ **bir "adgâsü ahlam"dır.** Yani yaşı ve kurusu birbirine karışmış[1] ot demetleri gibi, eskisi ile yenisi birbirine karışmış yığın yığın uyku hayalleri, hakikatte hiçbir mânâsı olmayan eski ve yeni birtakım vehimlerle hayallerin karışımından ibaret şeylerdir. وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعَالِمِينَ **Biz ise, böylesine karma**

(1) Adğâs, "dad"ın kesri ile "dığs"ın çoğuludur. Dığs, yaşı ve kurusu karışık ot demeti demektir. Hulüm uykuda görülmüş boş hayaldir ki, "ihtilam" kelimesi bundan alınmıştır. Binaenaleyh "adğâsü ahlâm" izafet terkibi, bir benzetme deyimidir ki, adğâs gibi karmakarışık ahlâm, demet demet hayal ve evham karışımı, hayaller yığını düşler demektir. Lügatte hulüm ve ahlâm genel olarak rüya kelimesinden daha geniş anlamda kullanılırsa da burada rüya karşıtı olarak kullanılmış olduğu açıktır. (Müellif)

karışık hayallerin tevilini bilmeyiz. Yani ahlamın anlamı yoktur ki bilebilelim.

Görülüyor ki, burada rüya ile ahlam birbirinin karşıtı olarak kullanılmış, ilim ve hikmet ehlinin çözümünden aciz kaldığı ve çözemedikleri için de birçoklarının inkâra kalkıştığı rüya olayında esas olan çok önemli bir nokta aydınlığa kavuşturulmuştur. Yani, rüyadan bahsedilirken şu iki kelimenin hakikatte farklı olduğu unutulmamalıdır: Rüya ve hulüm. Bunlar birbirlerine benzerliği dolayısıyla birbirine karıştırılır ise de Kur'ân ihtar edip uyarıyor ki, rüya denilen şey, ahlamdan başkadır. Rüya tek başına enfüsî bir hadise değildir. Onun altında, girilip, deşilecek ve özüne vakıf olunabilecek hakiki ve gizli bir mânâ yatmaktadır. Hulüm ise gerçekte hiç anlamı olmayan boş bir vehim ve hayalden ibarettir ki, haddi zatında bir dış tesir ile meydana gelmiş olsa bile afakî bir hakikat ifade etmez. Bundan dolayı da tabiri ve tevili olmayan bir ihtilam olayı gibi, sırf nefsani bir hadise veya şeytani bir hayal olmaktan ileri gitmez. İşte böyle değişik ahlamın birbirine karışmasına da adğâsı ahlam adı verilir. Demek ki, hakikat dilinde rüya, sadık olanların adıdır. Yalan olanlarına da ahlam denilmelidir. Bunların her ikisi de uyku halinde enfüste temessül eden hayali birtakım şekil ve suretler olarak görüldüklerinden dolayı, dışyüzünden bakıldığında rüya, bir hulüm, hulüm de bir rüya gibi sanılabilir. Bundan dolayı da avam arasında her ikisine rüya denilir. Oysa gerçekte bunlar birbirinden farklı şeylerdir. Rüya, görmek anlamına gelen "rüyet" kökünden alınmış olduğu için bunda hayalin ötesinde bir hakikat görülmüş olur ki, rüyanın asıl ilişkisi de o hakikat iledir. Görülen hayal, o hakikatın, insanın iç dünyasında temessül etmesidir. İşte bundan dolayıdır ki, rüyanın haddi zatında bir anlamı ve tabiri vardır. Rüya tabiri veya tevili demek de o görülen hayalden bir ipucu bularak onun arkasındaki hakikate geçebilmek demektir ki, bunda en önemli olan nokta, o hayalî görüntünün enfüsî olan özelliği ile afakî olan özelliğini ayırabilmektir. İşte bu anlam lügatte geçirmek mânâsına gelen tabir fiilinden ziyade "ubur" veya "ibare" mastarıyla ifade olunur ki, bir yerden bir yere geçmek demektir. Yani "Rüya tabiri" çok kullanılan bir deyim olmakla beraber "ubûrü'r-rüya" veya "ibaretü'r-rüya" denilmesi Arapça'da daha fasihtir. Bundan dolayı Kur'ân'da sülasi mücerredden لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ ifade buyurulmuş, tef'il babından تُعَبِّرُونَ buyurulmamıştır. Bununla beraber Türkçe'de "tabir" deyimi yayılmış ve tutunmuştur.

Yukarıda gördüğümüz üzere "rüya tabiri" bilgisi, "te'vil-i ehadis" ilmi olarak ifade edilmişti.

Ehadis: Hadis kelimesinin çoğuludur. Hadis söz veya hadis, yani hadise demek olabileceğine göre, esas itibariyle "tevil-i ehadis" tamlaması, ya nefisteki sözün realitedeki anlamının veya nefsin ilişkili olduğu hadiselerin ileride varacağı akıbeti ve nihaî anlamı anlamak demek olur. Demek ki, rüya tabir etmek ya sözü veya hadiseyi tevil etmek mânâsında bir anlayıştır, Bunların her ikisini

de birbirine irca etmek mümkün olur. Çünkü söz anlamak bir enfusî hadise olan sözden dışarıya intikal ile onun ötesinde bir olayı anlamak demek olduğu gibi; olaylardan, olayların gidişinden onların ileride alacağı şekli; onlardan çıkacak mânâyı ve sonucu anlamak da, dışarıdaki bir olayı idrak ile onun anlamı olan bir sözü, kendi düşüncesinde hissetmek ve anlamak mânâsına gelir. İşte söz olaya, olay da söze böyle geçişlerle irca olunabilir. Bilinmektedir ki, genel olarak duyuların gerçeği ve sahtesi bulunabildiği gibi sözün de doğrusu ve yalanı vardır. Doğru sözün zihindeki anlamından başka, bir de dış dünyada ifade ettiği gerçek bir anlamı bulunur. Yalan söz ise gerçekte dış dünyada ifadesi ve karşılığı bulunmayan soyut bir hayalî hadiseden ibaret kalır. İşte uyanıkken doğru bir söz veya hakiki bir duyu ile yalan bir sözün veya aldatıcı bir duyunun, yanlış bir idrakin farkları ne ise, rüya ile ahlam arasındaki fark da o demektir. En sonunda iş doğruya ya da yanlışa dönüşür, oraya raci' olur. Şu halde rüya, bir benliğin hak tarafından duyduğu ve algıladığı bir doğru sözün benzeri, ahlam ise onun duyduğu bir yalan sözün benzeridir. Sözün hakikatı, mecazisi, sarihi, kinayesi, iyi tanınmışı, garibi, imalısı, remzisi olduğu gibi, rüya da öyledir. Şu kadar var ki, genellikle rüyalar toplumsal geleneklere ve âdetlere bağlı olarak değil, daha ziyade kişinin kendi iç dünyasındaki, kendi benliğindeki gizli şuur algılamaları özelliklerine göre söylenen bir muamma, bir lügaz ve bir bilmece niteliğinde bir hayal ve garip bir temsil ile meydana gelirler. Velhasıl الر gibi ledunnî birer remiz, ilâhî birer semboldürler. Bundan dolayı onların te'vili de kesbî ilimler ile değil, vehbî ilimler ile bilinir ki, bunun en aşağı derecesi feraset ve ilhamdır, zirvesi ise vahiydir. Ve bundan dolayı peygamberlerden başkasının rüyası ya da rüya tabiri, ilm-i yakîn ifade etmez. Ancak görenin ve görüşün özelliklerine göre basit bir vehimde başlayarak yüzde yüz kesinlik ifade eden cezme kadar varabilecek çeşitli mertebelerde ferdi anlamda bir bilgi husule getirir. Ve rüyanın asıl tabiri meydana gelen olaylar ile açıklık kazanır. Bazı rüyalar aynen görüldüğü gibi çıkar. Bazılarının tabiri de rüya ile beraber görülür. Bazı rüyalar da gören kimsenin vicdanında tabir olunamamakla beraber, onun sadık bir rüya olduğuna dair mücmel ve fakat kesin bir kanaat hasıl olur. Sözkonusu Mısır hükümdarının rüyası da işte böyle bir rüya olduğundan "Rüyam hakkında beni aydınlatın, eğer siz rüya tabirini biliyorsanız" demiştir. Ve gördüğü şeyi hep "rüya" olarak adlandırmıştır. Çünkü gördüğünün kendince gerçek bir rüya olduğuna kanaat getirmiştir.

İslâm âlimleri, rüya hadisesini üç sınıf olarak tasnif etmişlerdir: Birincisi, Allah tarafından doğrudan doğruya veya bir melek aracılığıyla meydana gelen ilâhî bir telkindir ki, asıl rüya, hak ve gerçek olan rüya budur. İkincisi, benliğin kendinden kendisine yapılan telkin ile meydana gelen görüntüdür ki, geçmişten gelen hatıra birikimlerinin yeni baştan hayal edilmesinden başka bir değer

taşımaz. Üçüncüsü ise, şeytanî bir telkin ile meydana gelen zihinsel görüntüdür ki, bilinmeyen bir dış etkenden etkilenerek meydana gelir, fakat yalan bir tedai ve tehayyülden ibaret olur. İşte bu ikisi ahlam veya adğâsü ahlam adını alır. Bununla beraber bütün bunlar nefiste bilgi değeri olmasa bile, hissî bir heyecan uyandırmaktan geri kalmazlar. Şu halde yalnızca bilgi değeri açısından değil, duyguların halden hale geçmesi açısından da düşünüldüğü zaman görülür ki, ahlam denilen kısmın bile psikolojide hesaba katılmaya değer önemli bir yeri vardır. Gerçekten de Hz. Peygamberin hadislerinde rüyaların hem bilgi değeri, hem de duygusal önemi üzerinde durulmuş, her iki faydasına da ayrı ayrı işaret buyurulmuştur. Bu arada şunu da hatırlatmalıyız ki, hadis-i şerifte "Rüya, peygamberliğin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür"(1) yani, kırkaltı parçasından bir parçadır buyurulmakla, onun ilmi değerine işaret edilmiştir. Ayrıca yine hadisi şerifte "Peygamberlik kesildi, mübeşşirat kaldı"(2) buyurulmuştur. Bu da daha ziyade işin duygusal tarafına aittir. Hiç şüphesiz nübüvvetlerin ekmeli, Hz. Muhammed'in nübüvvetidir. Hatemü'l-enbiya (son peygamber) efendimizin vefatına kadar vahiy aldığı peygamberlik süresi yirmi üç sene idi. Ve bu yirmi üç senelik sürenin ilk altı ayında aldığı vahiy, hep sabah aydınlığı gibi zuhur eden rüyalar şeklinde olmuştu (Fatiha Sûresi'ne bakınız). Yirmi üç senenin ise kırk altı tane yarım sene, yani kırkaltı tane "altı ay" demek olduğu hesaba katılırsa, ilk altı ayda rüyalar şeklinde gelen vahyin, bütün vahiy süresinin kırk altıda biri ettiği ve onun kırk altı parçasından bir parça olduğu anlaşılır.

Burada rüya meselesini biraz da zamanımızın felsefi görüşleri açısından ele almak da faydadan halî olmayacaktır. Psikoloji ve genelde ruhsal bilimlerle meşgul olanların bildiği gibi, uyanıkken bize belli bir şeyi tanıtan, mesela "bir buğday başağı gördüm veya bir ses işittim" dedirten herhangi bir görme ve işitme, tek başına o anda meydana gelen basit bir duyumdan ibaret değildir. O anda aldığımız o duyu ile birlikte hafızamız da ona benzer bir hızla hemen harekete geçer kendisinde daha önceden ona benzer bütün görüntüleri yoklar, varsa aynını bulur, onunla karşılaştırır ve o anda onun buğday başağı olduğuna karar verir. Gördüğü yeni duyu ile daha önce edindiği idraklerin bütünleşmesinden yeni bir tanıma elde etmiş bulunur. Böylece her yeni bir duyudan aldığımız yeni bir görüntünün anlamını, daha önceki hafıza arşivimizden yararlanarak aradaki

---

(1) Buharî, Tabir, 2, 4, 10, 26; Müslim, Rüya, 6, 7, 8, 9; Ebu Davud, Edeb, 88; Tirmizî, Rüya, 1, 2, 6, 10; İbn Mace, Rüya, 1, 3; Ahmed b. Hanbel, II, 18, 50, 219; IV, 10, 11, 12, 13; V, 316, 319.

(2) Buharî, Ta'bir, 5; Müslim, Salât, 207, 208; Ebu Davud, Rüya, 2; Nesaî, Tatbik, 9, 62; İbn Mâce, Rüya, 1; Muvatta, Rüya, 3; Dârimî, Salât, 77, Rüya, 3; Ahmed b. Hanbel, I, 219; III, 267; V, 454; VI, 129, 381.

aynîliğin veya yakınlığın derecesine göre kendimize söyleyebiliriz: Mesela, "şurada bir yaprak gördüm" diyebilir. O andaki bir duyuyu, hafızamızdaki benzerleriyle tedai ve hatırlama yoluyla bir geçit resmine tabi tutarız; ancak o gördüğümüzle daha önce hafızamızda bulunan görüntüler arasında bir aynîlik veya bir benzerlik bulamadığımız zaman da "birşey görüyorum, amma ne olduğunu seçemiyorum" deriz. Çünkü biz hiçbir eşini ve benzerini bilmediğimiz büsbütün yeni olan bir şeyi tanıyamayız. Durum dış gözlemlerde böyle olduğu gibi, iç gözlemlerde de böyledir.Mesela "düşünüyorum, başım ağrıyor" diyebilmemiz için bile, daha önceden benzeri şekilde düşünmüş ve yine daha önceden başımızın ağrımış olması gerekir. Çevremiz veya kendimiz hakkında edindiğimiz bütün bilgiler, yeni bir duyu ile hafızamızda önceden mevcut benzer birikimlerin elele verip yardımlaşması sayesinde meydana gelir. Bütün bilgiler dış duyularla hafızadaki idrak kalıntılarının işbirliği etmesine bağlıdır. Halbuki benliğimiz, uyku halinde de içeriden veya dışarıdan etki alır. Ve kendi kendisiyle konuşabilir, geçmişi çağrışım yapıp hatırlayabilir. Böylece rüya veya ahlam denilen zihinsel olay meydana gelebilir. Ve uykudaki, bir benlik iradesine hakim olamadığı için artık bunlar, benliğin kontrolü dışında başıboş bir şekilde akar gider. Ve bundan dolayı bu tedailerin ilk çıkış noktalarına bağlantıları, benliğin dikkatinden gizli kalacağından bütünün temsil yoluyla toptan ifade ettiği gizli anlam, tefsire ihtiyaç gösterecek şekilde kapalı kalır. Eğer bu tedailer yeni bir etki ile ilgili olmayıp da gerek eğri, gerek doğru yalnızca geçmişteki hatıraların tekrarından ve karışımından ibaret olursa, o zaman ahlam veya edğasü ahlam olmuş olur. Hak tarafından gelen bir etki sebebiyle cereyan eden tedailer de rüya-yı sadıka olur. Şu halde görmek, bir basit duyu ile hafızadaki bir tedai zincirinin akışı sayesinde olduğu gibi; rüya olayı da, bir etki ile bir tedai akışının altındaki mânâdır. Görme olayında çağrışımın ayniliğinden veya benzerliğinden o şeyin ne olduğu anlaşıldığı gibi; rüya olayındaki tedainin görüntüsünden de, o etkinin altındaki anlam anlaşılacaktır. Fakat görme olayı, ne kadar zorunlu olursa olsun, onda benliğin bakmak ve dikkat gibi kendi kesbiyle ve iradesiyle ilgili olan hür seçiminin bir hissesi, bir rolü vardır. Hatta görmenin netliği dikkatle doğru orantılı olur. Onun için göze iliştiği halde dikkatten kaçan birtakım şeyler bulunur ki, ya hiç görülmez veya belli belirsiz göze ilişmiş olur. Rüya olayı ise benliğin tamamen dikkati ve iradesi dışındadır, soyut olarak ve zorunlu olarak cereyan eder. Binaenaleyh rüyanın altında yatan anlamı dile getiren görüntü, benliğin iradesine yabancı ve dikkatine gizli kalmak bakımından, bizzat görme olayındaki gibi net ve kesin olmasa da; diğer taraftan benliğin irade ve dikkatiyle ilgisizliği açısından, rüyanın doğrudan doğruya ilâhî bir tasarruf ve hak tarafından bir gaybî telkin olması, bizzat görme olayından daha net ve daha geçerli bir olgudur. Bundan dolayıdır ki, insanlar rüyalarının çıkmasında, gözle

gördüklerinin gerçekleşmesinden daha ziyade bir ilâhî burhan görürler. Ve hiç şüphe yok ki, sadık rüyaya, milyonda bir bile rastlansa, yine de olayın gerçekliğine ve önemine asla halel gelmez. Şunu da hatırlatalım ki, rüya olayı yalnızca uyku haline bağımlı bir hadise değildir. Uyanıkken, özellikle karanlık bir yerde veya gözler yumulmuş olarak bir dalgınlık halinde de, bir sinema şeridi gibi görülen birtakım misaller ve manzaralar meydana gelebilir ki, bunlar sıradan hatıralar ve hayaller gibi sönük ve bulanık değildir, tıpkı canlı ve gerçek bir görüntü gibi, parlak, net ve açık seçiktirler. Ve görülenler tıpkı bir rüya gibi misal olarak veya bazı hallerde aynen tabir ve tevil edildikleri gibi, daha sonra tahakkuk da ederler. Bunu kendi hayatlarında yaşamış olanlar şuna inanırlar ki, soyut manevi âlem ile madde dünyası arasında ortada bir misal ve eşbah âlemi vardır. Mânâ maddede, madde mânâda bu misal âlemi yardımıyla temessül eder. Gerek uykuda ve gerek uyanıkken rüya, belli bir hakikatin, soyut olarak bu misal âleminden ruha görünmesidir(1). Bundan dolayıdır ki, rüya olayı sıradan hatıraların çağrışımından ve ahlamdan başka bir keşif hadisesidir. Rüya tabiri ilmî ve vehbî ve keşfî ilimlerden olduğu için düşünce ve mantıkla çözülmez. Çözülemediğinden dolayı da zahir ehli için gerçek rüya ile ahlam adı verilen şeyin ayırt edilmesi zor ve müşkül bir şey olur. Hatta gaybî sırlardan büsbütün gafil olanlar, âlemlerin Rabb'inin alîm ve hakîm olduğunu bilmeyenler, genel olarak bütün rüyaların ahlamdan ibaret olduğunu iddia edecek kadar ileri giderler. İşte Firavun'un danışma meclisinin söz konusu üyeleri de ya böyle bütün rüyaları ahlam kabul ederek veya eğer inkârcı değillerse de rüya ile ahlam arasındaki inceliği fark edemeyerek, tabirini bilmedikleri için, bilgisizliklerini ve aczlerini örtbas etmek gayesiyle "Biz, ahlamın da tevilini bilecek değiliz ya" dediklerinde:

وَقَالَ الَّذ۪ي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ
اَنَا۬ اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْو۪يلِه۪ فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدّ۪يقُ
اَفْتِنَا ف۪ي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ
سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍۙ لَعَلّ۪ي اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ

(1) Bir ışık hüzmesinde ne kadar eşya suretlerinin uçuştuğu göz önüne getirilirse aradaki misal âleminin bir benzeri de fen yoluyla mülahaza edilmiş olur. Şundan gaflet edilmemelidir ki, söz konusu "misal âlemi" Eflatun'un ideler âlemi değildir. (Müellif)

يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾

Meâl-i Şerifi

45. O ikiden kurtulmuş olanı nice zamandan sonra hatırladı da dedi ki: "Ben size o rüyanın tabirini haber veririm, hemen beni gönderin."

46. "Ey Yusuf, ey doğru sözlü! Bize şunu hallet: Yedi semiz ineği, yedi cılız inek yiyor. Ve yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak. Umarım ki, o insanlara doğru cevap ile dönerim, onlar da (senin kadrini) bilirler."

وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا **O ikiden kurtulmuş olan da** yani Yusuf'a rüya tabir ettirmiş olan o iki zindan arkadaşından kurtulup çıkmış olan sâkî de وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ **uzun bir zaman sonra,** bu vesile ile hatırlayıp dedi k: أَنَا أُنَبِّئُكُمْ ***"Size haber vereceğim..."*** Yusuf ona şu cevabı verdi:

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾

Meâl-i Şerifi

47. Dedi ki: "Yedi sene eskisi gibi ekeceksiniz, biçtiklerinizi başağında bırakınız, biraz yiyeceğinizden başka. "

48. "Sonra onun arkasından yedi kurak sene gelecek, önceki biriktirdiklerinizin biraz saklayacağınızdan başkasını yiyip bitirecek."

49. "Sonra da onun arkasından yağışlı bir sene gelecek ki, halk onda sıkıntıdan kurtulacak, (üzüm, zeytin gibi mahsülleri) sıkıp faydalanacak."

Hükümdar Yusuf'un bu tabirini öğrenince:

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ
قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ
أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

Meâl-i Şerifi

50. O hükümdar "Onu bana getirin" dedi. Emir üzerine Yusuf'a gönderilen adam yanına gelince, Yusuf ona dedi ki: "Haydi efendine geri dön de, ona sor bakalım, o ellerini kesen kadınların maksatları ne imiş? Hiç şüphe yok ki, Rabbim, onların oyunlarını çok iyi bilir."

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ **Melik de onu bana getirin, dedi.** Yani, o sâkî gelip gerçek yorumu haber verince, hükümdar Yusuf'un ilmini ve faziletini anladı ve zindandan çıkarılıp kendisine getirilmesini emreyledi.

Fakat فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ **aldığı emir üzerine elçi kendisine varınca** yani Yusuf'u zindandan çıkarıp, hükümdara götürecek olan adam, o görevli kişi, Yusuf'un yanına varınca, Yusuf hemen zindandan çıkıvermedi de o görevliye قَالَ **dedi ki:** ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ **Sen şimdi efendine geri dön,** git فَاسْأَلْهُ **de ona sor bakalım** مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ **o ellerini kesen kadınların maksatları ne imiş?** إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ **Hiç şüphesiz benim Rabbim,** (O yüceler yücesi Allah'ım,) **onların keydlerini, oyunlarını ve hilelerini bilir.** O kadınların bana ne oyunlar yapmak istediklerini bilir. O, bilmek, öğrenmek için sormaya muhtaç değildir. Fakat başkaları işin içyüzünü bilmez. Onun için efendine söyle, sorsun, araştırsın, tahkikat yapsın, yaptırsın da benim sırf kadın hilesi ile ve haksız yere hapse atıldığım herkesçe bilinsin ve anlaşılsın; namusum, iffetim ve suçsuzluğum gereği gibi açığa çıksın da ben de onda sonra buradan çıkayım, diye ayak diretti. Ve çok dikkat çekici bir şeydir ki, asıl suçlu olan kendi hanımının adını vermedi, "ellerini kesen o kadınlar" diyerek ortaya konuştu. Bu kadar sene zindanda kalan Yusuf, zerre kadar sarsılmadıktan başka böylece büyüklük üstüne büyüklük göstererek, yine de nezaketten ayrılmadı. Bunu takdir eden hükümdar da bizzat tahkikata girişerek, kadınları huzura çağırıp sorguya çekti:

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوٓءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾

Meâl-i Şerifi

51. Hükümdar, o kadınlara "Derdiniz neydi ki, o vakit Yusuf'un nefsinden murad almaya kalktınız?" dedi. Onlar "Hâşâ, Allah için, biz onun aleyhinde hiçbir fenalık bilmiyoruz" dediler. Aziz'in, karısı da: "Şimdi hak ve hakikat olduğu gibi ortaya çıktı. Aslında onun nefsinden ben murad almak istedim. O ise şeksiz şüphesiz doğrulardandır" dedi.

Bundan sonraki iki âyetin (52. ve 53. âyetler) yukarıdaki âyetlerin gelişine göre Yusuf'un ağzından söylenmiş olması gerekirse de bir önceki âyete olan bağlantısı sebebiyle yine hanımın ağzından söylenmiş olduğu açıkça belli oluyor. Yani hanım sözünü bu kadarla bitirmiyor ve şöyle devam ediyor:

ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنّ۪ي لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْد۪ي كَيْدَ الْخَٓائِن۪ينَ ﴿٥٢﴾

Meâl-i Şerifi

52. (Yusuf dedi ki): İşte bu şunun içindir: Bilsin ki, ben ona arkasından hainlik etmedim. Gerçekten Allah hainlerin hilesini başarıya ulaştırmaz.

Bununla beraber:

وَمَٓا اُبَرِّئُ نَفْس۪ي اِنَّ النَّفْسَ

لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّ۪يۜ اِنَّ رَبّ۪ي غَفُورٌ رَح۪يمٌ ﴿٥٣﴾

Meâl-i Şerifi

53. Ben yine de nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis şiddetle kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin rahmetiyle yarlığadığı müstesna. Muhakkak ki, Rabbim bağışlayıcı ve merhametlidir.

وَمَٓا اُبَرِّئُ نَفْس۪ي **Bununla beraber ben kendimi temize çıkarmak,** (nefsimi terbiye etmek) **çabasında değilim.** Yani Yusuf'un arkasından kendisine hıyanet etmediğimi bilsin diye hakkı söylerken, hakikatı itiraf ederken, kendimi büsbütün tezkiye ve terbiye edip, temize çıkarmıyorum. Böyle bir şeyi söylemem, çünkü daha önce söylediğimi söyledim ve suçumu itiraf ettim. Ne yaptıysam onun gözü önünde yaptım, arkasından, yani yokluğunda ona hainlik yapmadım. Şu kadarını da söylemeliyim ki, اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوٓءِ **Gerçekten de nefis, hep kötülüğü telkin ve emreder.** Haddi zatında beşerin nefsi daima fenalık tarafına meyleder, bütün gücüyle kötülüğü telkin eder. Yani genel olarak beşer nefsinin tabiatında şehvete, günaha ve kötülüğe meyil vardır: nefis kendi gücünü ve emrindeki araçları o yönde kullanır. Ve onun böyle bir özelliği vardır. İşte bundan dolayı insan sırf kendi nefsine kalırsa fenalığa sürüklenir, اِلَّا مَا رَحِمَ رَبّ۪ي **Ancak Rabb'imin rahmet ettiği müstesnadır.** Yani, ancak Rabbimin koruyup kayırdığı nefisler, yani, Yusuf'un nefsi gibi Allah'ın lutfu ve rahmetiyle kötülükten arındırılmış nefisler bunun dışındadır. Onlar pak ve masum nefislerdir. Yahut ancak Rabbim rahmet ettiği vakit, rahmânî kuvvet, nefsanî kuvvete üstün geldiği vakit, onun emrini hükümsüz kılar ve gücünü kırar. Veya nefis ilâhî emre uyar da kendi emrini terkederse fenalıktan uzak kalır. اِنَّ رَبّ۪ي غَفُورٌ رَح۪يمٌ **Şüphe yok ki, Rabb'im ğafurdur, rahîmdir.** Mağfireti ve rahmeti büyük, çok büyüktür. Şu halde birçok hallerde nefislerin tabiatları icabı uğradıkları meyilleri ve istekleri, Rabbülalemin kendi mağfiretiyle örttüğü ve önlediği, onların fiil alanına çıkmasını engellediği, rahmetiyle koruyup kayırdığı için, günahını itiraf edip bağışlanma dileyenlere de mağfiret ve rahmet eder. Bunun için nefsi emmaremi temize çıkarmayarak hakikatı itiraf ettiğim ve doğruyu söylediğim için de Rabbimin mağfiret ve rahmetini niyaz ve ümid ederim. İşte Aziz'in hanımı böyle itiraf ve istiğfar ederek, gerçeği ıkrar ve Allah'a olan imanını da açığa vurdu. Yusuf'un da Allah katında bilinen iffeti ve nezaheti halkın gözünde böyle

parlak bir şekilde ortaya çıkmış oldu. Düşünmeli ki, ilâhî aşk, nefsanî aşka üstün geldi, onu nasıl yendi. Kin, öfke ve ihtiras ile dolmuş düşmanları bile nefsaniyeti bir yana bırakarak, gerçeği söyledikleri ve böyle güzel güzel şahitlikten kendilerini alamadıkları bu temizlik, bu iffet ve fazilet ne büyük, ne kutsal bir mertebedir. Bakınız hakkın tecellisi ile ihtiraslar nasıl sönüyor, gayzlar ve öfkeler nasıl siliniyor, bencillikler nasıl ortadan kalkıyor da hak aşkından başka ayakta kalabilecek hiçbir şey kalmıyor.

İşte hakikat böyle açığa çıktı:

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ﴿٥٤﴾ قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

54. Hükümdar dedi ki: "Onu bana getirin, kendime tahsis edeyim." Sonra onunla konuşunca da: "Sen bugün yanımızda gerçekten büyük bir mevki sahibisin, güvenilir birisin" dedi.

55. O da, ona dedi ki: "Beni bu ülkenin hazineleri üzerine getir. Çünkü iyi korurum, iyi bilirim."

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهِ **Hükümdar dedi ki, getirin bana onu,** yani Yusuf'u,, اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِى **onu kendim için istihlas edeyim,** yani halis olarak kendime mahsus kılayım. Özel danışmanım yapayım.

Arapçada "Aziz" dahi "Melik" mânâsına kullanıldığından, bazıları bu meliki, daha önce adı geçen ve Yusuf'u satın alan Aziz'in kendisi sanmışlarsa da Kur'ân'ın zahiri ifadesine uygun düşmemektedir. Zira o takdirde Aziz'in "onu kendime özel danışman yapayım" demesi anlamsız olacağı gibi, birine Aziz, diğerine "Melik" diye ayrı ayrı isimler verilmesi de bunların ayrı arı kişiler olduğunu açıkça belli eder. İşte bundan dolayı Aziz, Mısır hükümdarlarına yakın en büyük yetkiye sahip bir vezir veya emir, "Melik" de hükümdar demek olduğu anlaşılıyor. Nitekim bazı rivayetlerde Aziz'in adının "Kıtfîr", Melik'in adının da "Reyyan" olduğu nakledilmiştir.

Eski Mısır'ın hükümdarlarına "Firavun" denilmesi meşhur olduğu halde buna "melik" denilmesi herhalde şu iki inceliği hesaba katmaktan dolayı olsa gerektir:

Birincisi: "Firavun" ünvanı zulum ile şöhret bulmuş ve öyle tanınmıştır. Üstelik وَمَٓا اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ *"Firavun'un emri reşid değildir"* (Hûd 11/97) buyurulmuştur. Oysa Yusuf'u özel danışman seçen bu Melik'in övülmeye layık güzel vasıfları, rüşdü ve seçme yeteneği vardır. İşte bundan dolayı bu Melik'in karakteri itibariyle bir Firavun olmadığına işaret edilmek istenmiş demektir. Nitekim Mücahid'den bu Melik'in hak din üzere olan bir melik olduğu da rivayet edilmiştir.

İkincisi: Esasen Firavun lakabının dil ve soy itibariyle Mısırlı olduğuna göre, bu Mısır Melik'inin, söz konusu Firavun soyundan ve Mısır kıbtilerinden olmadığına böylece işaret olunmuş demektir. Nitekim bazı tarih kaynaklarında Amalika'dandı denilmiştir ki, Mısır tarihinde "Hiksoslar" adı verilen ve Arabistan tarafından geçip dörtyüz sene kadar Mısır'da hükümranlık sürdükleri söylenen sülâleden olacaktır. İsminin "Reyyan" olduğuna ilişkin rivayet de bunun Arabî olduğuna işaret eder. Bakara Sûresi'nde (âyet 49, 50) de geçtiği üzere bazıları, bunun Hz. Musa zamanına kadar yaşadığını ve o Firavun'un da bu Reyyan olduğunu zannetmişlerse de bu, Kur'ân nassının zahirine uygun düşmemektedir. Çünkü Kur'ân'da buna "Melik" denilmiş, "Firavun" denilmemiştir. Musa'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarının Firavun olduğu Kur'ân nassı ile belirlenmiştir. Bu Melik, Hakk'ın âyetlerine değer vermiş ve üstelik Yusuf'u en yakınları arasına alarak, ona büyük yetki vermiştir. Firavun ise bunun tam zıddını yapmış, Musa'nın gösterdiği bütün mucizeleri ve âyetleri inkâr etmiş, Musa'ya ve Musa'ya iman eden sihirbazlara yaptıklarıyla tam anlamıyla Firavunluk yapmıştır.

Velhasıl burada söz konusu edilen Melik, kadir kıymet bilen bir zattır. Hz. Yusuf'u henüz görmeden, yaptığı rüya tabiri ile ilmine ve faziletine hükmedip, hemen zindandan kurtarmıştır. Onun eşsiz bir ilim ve fazilet ehli olduğuna karar verip, getirilmesini emretti. فَلَمَّا كَلَّمَهُ **Sonra onunla konuştuğunda,** yani, Melik'in emri derhal yerine getirildi, Yusuf geldi, Melik onunla konuştu. Böylece Melik, Yusuf'un konuşmasını da gördü. İşte o vakit قَالَ اِنَّكَ **dedi ki: Sen cidden** الْيَوْمَ **bu gün,** yani bu günden, seninle konuştuğumuz şu andan itibaren لَدَيْنَا مَكِينٌ **katımızda, yanımızda mekin, büyük bir mekanet mevki ve mertebe sahibisin,** yetkili kişisin, اَمِينٌ **bir emin kişisin.** Her hususta güvenilir, itimat edilir ve

itibar edilir bir kimsesin.

Rivayet olunur ki, o görevli, Yusuf'u zindandan almaya gelen o elçi, kendisine geldiğinde Yusuf ayağa kalkmış, zindanın kapısına "burası belalar konağı, diriler kabri, düşman sevindiren, dostlar sınavıdır" diye yazmış ve çıkmış, atalarına dua etmiş, yıkanmış ve yeni elbise giymiş ve Melik'in huzuruna girerken, şöyle dua etmiş: اَللّٰهُمَّ اِنّى اَسْأَلُكَ بِخَيْرِكَ مِنْ خَيْرِهِ وَاَعُوذُ بِعِزَّتِكَ وَقُدْرَتِكَ مِنْ شَرِّهِ وَمِنْ شَرِّ غَيْرِهِ Allahım! Senden senin hayrınla bunun hayrını dilerim, bunun şerrinden ve başkasının şerrinden Sen'in gücüne ve kudretine sığınırım". Melik'in huzuruna girince Arapça selam vermiş ve İbranice bir dua etmiş. Melik "Bu ne dili?" demiş, o da "atalarımın dili" diye cevap vermiş. Melik, birçok dil bilirmiş, bildiği dillerin hepsinden konuşmuş, Yusuf da o dillerden tek tek cevaplar vermiş. Bunun üzerine Melik hayretler içinde kalmış ve "Arzu ediyorum ki, rüyamın yorumunu bir de senden dinliyeyim" demiş. Yusuf da onun rüyada gördüğü sığırları ve başakları tek tek yerleriyle ve renkleriyle tavsif ederek anlatmış. Bunun üzerine Melik, onu kendi seririne oturtmuş ve fikrini sormuş. Yusuf da "Benim düşüncem odur ki, bu bolluk senelerinde çok ekin ektirirsin ve depolar bina edersin, elde edilen ürünleri o depolarda muhafaza edersin, kıtlık seneleri gelince bu fazla ürünleri satarız, böylece hazineye büyük gelirler sağlanmış olur" demiş.[1] Melik "Fakat bana bu işi kim yapıverecek?" demiş. İşte o vakit Yusuf kendini öne sürerek:

قَالَ اجْعَلْنِى عَلٰى خَزَٓائِنِ الْاَرْضِ **Beni, dedi, bu arzın hazineleri üzerine tayin et.** Yani, bütün bu Mısır diyarının hazinelerinin yönetimini, gelir ve giderinin yetkisini bana ver, bununla beni görevlendir. اِنّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ **Doğrusu ben bir koruyucuyum, uzman ve bilgili bir kişiyim.** Hakkı hukuku gözetirim, emanetleri iyi korurum, hazineleri haketmeyenlerin çarçur etmesinden iyi korurum ve tasarruf yollarını çok iyi bilirim. Yusuf'un yaptığı bu teklif misal gösterilerek, adaleti ve görevin gerektirdiği hususları hakkiyle ifa edeceğine güvenen bir insanın valilik ve yöneticilik talebinde bulunması ve kendi kabiliyetini açığa vurması, hatta kâfirden bile yöneticilik alması caiz demişlerdir. Fakat âyette bu Melik'in küfrüne delil sayılabilecek bir şey yoktur. Aksine bunun müslüman olduğu Mücahid'den nakledilmiştir.

Bir de اِجْعَلْنِى عَلٰى خَزَٓائِنِ الْاَرْضِ *"Beni bütün hazinelerin başına getir"* diyen Hz. Yusuf, aslında Melik'ten tam yetki talebinde bulunmuştur. Bu söze bakarak bazı müfessirlerin dediği gibi, Melik Hz. Yusuf'un emri altına girmiş ve onun reyine

---

(1) Âlûsî, a.g.e., XIII, 4.

tabi olmuş demektir. Bu da, bütün konularda değil, yalnızca malî işlerde geçerlidir. Şu halde bu şekilde görev kabul etmenin sorumluluğu doğrudan doğruya ahkamı icra etmenin sorumluluğuna dönüşür. Talep meselesine gelince, onun da fıkhî hükmü şudur: Ehliyet ve liyakatları olmayanlara valilik ve yöneticilik vermek haramdır. Bunun talep eden açısından talebi de haram, görevlendiren açısından görev verilmesi de haramdır. Ehliyeti olanlara kabul caiz, talep mekruhtur. Meğer ki, taayyün etmiş olsun, yani o işe ondan başka ehil biri bulunmasın. İşte o vakit talep vacip bile olur. İşte bir peygamber olan Hz. Yusuf, Allah tarafından görevli olduğu hak ve adaletin ahkamını icraya bir yol bulmak, bir vesile bulmak için bu talebiyle o vecibenin ifasına çalışmıştır. Acaba onun bu talebi kabul edildi mi?

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْاَرْضِ
يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَآءُ وَلَا نُضِيعُ
اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

Meâl-i Şerifi

56. Ve işte biz böylece Yusuf'u o yerde temkin ettik (yerleştirdik). Neresinde isterse orada makam tutuyordu. Biz rahmetimizi dilediğimize nasip ederiz. Ve iyilik edenlerin mükafatını zayi etmeyiz.

وَكَذٰلِكَ **Ve işte bu suretle,** böyle hıfız ve ilim ile onu temayüz ettirerek, gönülleri büyüleyen şanlı bir emniyet ve yetki ile hazinelerin başına geçirmek suretiyle مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْاَرْضِ **Yusuf'u o ülkede temkin ettik.** Mısır diyarında yüksek bir nüfuz ve iktidarla yerleştirdik.

Burada görülüyor ki, Yusuf'un teklifine Melik'in ne dediği açık seçik bildirilmemiş, sadece sonuç olarak "İşte böyle onu o ülkede yetkiyle donattık ve yerleştirdik" meâlinde bir durum bildirilmiştir. Sözün gelişi, zaten onun yaptığı teklifin reddedilmesi bahis mevzuu olamıyacağını anlatmakta ise de kabul edildiği de kesin olarak ifade edilmemiştir. Ancak fiilin doğrudan doğruya Allah'a isnad edilmesi şunu ifade eder ki, Yusuf'u bu şekilde iktidara getiren Melik

değildir. Allahu Azimüşşan'dır. Allah bütün sebepleri hazırlamış, Melik'i de ona müsahhar kılmış, onu da Yusuf için aracı kılmış ve âlet etmişti.

Rivayet olunuyor ki, Melik, Hz. Yusuf'a bir tac giydirmiş, devlet mühürünü çıkarıp parmağına geçirmiş, kılıç kuşatmış ve onun için inci ve yakut işlemeli altından yapılmış bir serir yaptırmıştır. Hz. Yusuf da "Bu serir ile mülkünü sağlamlaştırırım. İşte bu mühür ile de işleri tedbir ile yürütürüm. Fakat bu tac, bu benim giyeceklerimden değil atalarımın giyeceklerinden de değil"[1] demiş, sonra o serire oturup işleri yürütmeye başlamış, adalet ve hakkaniyetten ayrılmamış, erkek dişi yediden yetmişe herkes kendisini sevmiş, ülke bütünüyle onun sözünden çıkmaz olmuş. Bu arada Aziz vefat etmiş, zevcesi Rail, diğer adıyla "Züleyha" Melik tarafından Yusuf'a nikahlandırılmış Gerdeğe girdiğinde Yusuf Züleyha'ya "Nasıl bu senin istediğinden daha iyi değil mi?" demiş ve Züleyha'yı bakire bulmuş, daha sonra ondan iki oğlu olmuş: Efrayim ve Menşa adlarını koymuş...ilh.

Bununla beraber âyette Melik'in kabul şeklinden söz edilmemiş, orası meskutun anh olarak geçilmiş, ayrıca Hz. Yusuf'un teklifinin derhal yerine getirildiği de anlatılmamış olduğundan orası da pek anlaşılmıyor. Ancak Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'den nakledilen bir hadisi şerifte "Allah rahmet eylesin kardeşim Yusuf, اجْعَلْنِي عَلَى خَزَآئِنِ الأَرْضِ *"Beni bu ülkenin hazinelerinin başına getir"* demeseydi o anda iş başına getirilecekti ve lakin bu söz onu bir sene geciktirdi"[2] buyurmuştur. Demek ki, haddi zatında bu iş için Hz. Yusuf tek aday idi, fakat taayyün etmiş olmasına rağmen kendisine talep farz değildi.

Zira birinci derecede önemli olan şey gelecek kıtlık yılları için tedbir almak idi. Böyle bir göreve bir an önce başlamak evla olmakla birlikte biraz gecikmeyle bu fırsat büsbütün elden kaçacak değildi. Oysa zindandan çıkar çıkmaz hazinelerin başına geçmek isteyişi hakkındaki güveni sarsabilirdi. O talip (isteyen) değil, matlup (istenilen) olmalıydı. Allah Teâlâ onu daha büyük bir nüfuz ve yetkiyle iş başına geçirecekti. Binaenaleyh talip durumunda olmasa daha iyi olacaktı, derhal aranan bir adam sıfatıyla işe tayin edilecekti. Lâkin Melik'e karşı "Beni iş başına geçir" dediğinden dolayı Allah'ın hikmeti, işin bir sene gecikmesine sebep olmuş. Böylecce Allah onu, o vaziyetten kurtarıp yüksek yetkilerle Mısır ülkesine hazineler nazırı yapmıştır. Öyle ki: يَتَبَوَّأُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ **O, o ülkenin neresinde isterse orasında makam tutuyordu.** Yani

---

(1) Alûsî, a.g.e., XIII, 5-6.
(2) Alûsî, a.g.e., XIII, 5.

ülkenin her yerinde sözü geçiyor, dediği yapılıyordu. Öyle bir emniyet ve asayiş sağlamıştı, öyle bir sevgi ve itibar kazanmıştı, öyle büyük bir nüfuz ve iktidara ulaşmıştı ki, bütün ülkeyi tasarrufu altına almış, şehirleri, kasabaları, köyleri ve mezralarıyla bütün Mısır ülkesi sanki onun evinin bahçesi haline gelmişti. Dilediği yerde ikamet ediyor ve hiçbir niza olmadan işleri yürütüyordu, istediği hazırlıkları yaptırıyordu.

Öyle ya. نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَآءُ **Biz kime dilersek rahmetimizi yağdırırız.** Dilediğimizi yaparız. Hiçbir şarta bağlı olmayarak, sadece dilememizle istediğimizi dünyada veya ahirette veya her ikisinde birden olağanüstü devletlere, nimetlere mazhar kılarız. Binaenaleyh bu öyle bir rahmânî rahmettir ki, kulun kesbinin hiçbir müdahalesi olmayarak, sırf ilâhî takdirin bir zorlaması ve cilvesi ile meydana gelir. Yusuf herşeyden önce işte böyle bir ilâhî rahmete mazhar idi: Ona verilen ilim ve hikmet, nübüvvet ve muvaffakiyet işte böyle sırf vehbî olan bir rahmet eseri idi. وَلَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ **Ve muhsinlerin ecrini zayi etmeyiz.** Yani iyilik seven ve Allah için işini güzel yapanların ecrini, mükafatını zayi etmeyiz. Özellikle kulun kesbine bağımlı olan ve binaenaleyh bir şeriat ve kanun çerçevesinde cereyan eder rahimiyyeti vardır. Dilediğine dilediği gibi rahmetini bol bol gönderen Allah Teâlâ, iyilik yapan kullarının ecrini de zayi etmez, tamı tamına öder. Hatta fazlasıyla ihsan eder. Yani, şu akla gelmesin ki, dilediğine rahmetini bol bol gönderen Allah, acaba iyilik yapanların haklarını, mükafatlarını ödeme konusunda da dilediği gibi tasarruf mu edecektir? Hayır kimsenin, hele iyilik yapanların mükafatlarını öderken, onların hakkını zayi etmeyecek. İşte O, böyle iyiler iyisi, muhsinler muhsini bir Allah'dır. Faili muhtar olmakla beraber, meşiyyetinin rahmet ve ihsan ile sürekli beraberliği vardır. Demek ki, ihsan hasleti, ilâhî rahmetin en pekiştirmeli ve geniş kapsamlısıdır. Böylece iyilik yapanlar biri ihsan hasleti, öbürü de mükafat ve ecir hasleti olmak üzere ilâhî rahmetin her iki hasletinden de yararlanacaklar. Ve şu halde ilâhî rahmet denilince اِنَّ رَحْمَةَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ *"Doğrusu Allah'ın rahmeti iyilik yapanlara yakındır"* (A'raf 7/56) müjdesi söz konusudur. İşte Yusuf aleyhisselam da halis muhlis muhsinlerden olduğu için, Allah ecrini zayi etmemiş, şanı ve şerefiyle onu zindanlardan çıkarıp, böyle devletler üzerinde iktidar ve yetki sahibi yapmıştır. Binaenaleyh böyle şey olur mu? Bu kadar büyük devlete ve nimete erilir mi, dememeli. Üstelik Yusuf gibi iyilik sahiplerine vaad olunan ve asıl hesaba katılması gereken mükafat yalnızca bundan ibaret de değildir. Yani, böyle lezzeti elemle karışık dünya devleti ve dünya hazineleri gibi haddi zatında sınırlı ve fani olan dünya ecrinden ibaret sanılmamalıdır. Çünkü:

وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾

Meâl-i Şerifi

57. İman edip takva yolunu tutanlar için elbette ahiret mükafatı daha hayırlıdır.

وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ **Ve elbette ahiret ecri daha hayırlıdır.** Yani, dünya ecri ne kadar hayırlı olursa olsun, ahiret ecri, ahiret sevabı daha hayırlıdır. Çünkü kalıcı, ebedî, zahmetsiz, halis ve katıksız hayırdır. لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ **Fakat iman edip, takva yolunda gidenler için;** yani, Allah'ı bir, Hz. Muhammed'i hak peygamber olarak tanıyıp, dinin emir ve yasaklarına titizlikle uyan muhsinler için ahiret sevabı elbette daha hayırlıdır. Şu halde ibret ehli, Yusuf'un dünyada nail olduğu o geçici devlete ve nimete değil de asıl ahirette ereceği sonsuz ve sınırsız mükafata imrenir.

Onu dikkat nazarına alır da öyle kamil bir imanla takva ve ihsana sarılır.

İşte Yusuf, Mısır'da öylece iktidar makamında yetkiyle görevlerini yürütürken:

وَجَاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ
وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي
بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّي اُوفِي الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾
فَاِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا
سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا
بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا اِذَا انْقَلَبُوا اِلٰى اَهْلِهِمْ

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾

Meâl-i Şerifi

58. (Bir gün) Yusuf'un kardeşleri çıkageldiler ve onun yanına girdiler. O, onları görür görmez tanıdı, oysa onlar onu tanıyamamışlardı.

59. Ne zaman ki onların bütün hazırlıklarını tamamladı, o zaman dedi ki: "Babanızdan olan öbür kardeşinizi de bana getirin. Görüyorsunuz ya, ben ölçeği tam ölçüyorum ve ben konukseverlerin en hayırlısıyım."

60. "Siz eğer onu bana getirmezseniz, bir daha size hiç kile yok, (bir ölçek bile zahire alamazsınız) yanıma da yaklaşmayın".

61. Dediler ki: "Onun için babasından izin almaya çalışacağız. Her hâlü kârda bunu yapacağz."

62. Yusuf bir taraftan da adamlarına tenbih etti: "Sermayelerini yüklerinin içine koyuverin, belki ailelerinin yanına dönünce farkına varırlar ve belki yine gelirler" dedi.

وَجَاءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ **Bir de Yusuf'un kardeşleri geldi.** Yani, daha önce haber verdiği kıtlık seneleri gelmiş çatmış olmakla her taraftan zahire almak için Mısır'a geliyorlar ve Yusuf'a müracaat ediyorlardı. Kardeşleri de Mısır'a geldiler, فَدَخَلُوا عَلَيْهِ **sonra da huzura girdiler** فَعَرَفَهُمْ **Yusuf onları hemen tanıdı.**" Elbette Yusuf'un huzuruna girecekleri zaman hüviyetleri tesbit edilmiş, kendilerinin kim olduklarını haber vermişlerdi. Demek ki, şekil ve kıyafetlerinde de tanınmayacak bir değişiklik yokmuş, zaten içlerinden birini tanımış olsa hepsini tanıyacağı belli idi. وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ **Onlar ise onu tanımamışlardı.** Çünkü o, çocukken ayrılmış, büyümüş, değişmiş ve tanınmayacak bir makamda bulunuyordu. Şu halde sûrenin baş tarafında da geçtiği üzere, Yusuf kuyuya atıldığı zaman kendisine vahyedilmiş olan "Sen onlara bu yaptıklarını hiç beklemedikleri bir sırada haber vereceksin" (âyet 15) ilâhî vaadi gerçekleşmeye başlıyordu. Onlar, onun huzurunda garibane bir şekilde hallerini arzettiler. O da kendini tanıtmadan aşağıda geleceği üzere onlara ikramda bulundu, yüklerini hazırlattı.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ **Ne zaman ki, onların yüklerini hazırlattı.** Bütün ihtiyaçlarını düşünerek özellikle ve titizlikle hazırladı, donattı, onları tam uğurlayacağı sırada قَالَ ائْتُونِى بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ **dedi ki, bana, babanızdan olan öbür kardeşinizi de getirin.** Bu kardeş daha önce yukarıda da geçtiği üzere, "Yusuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevimli" (âyet 8) demiş oldukları Bünyamin

idi. Demek ki, gelenler daha önce Yusuf'u götürüp kuyuya atanlar idi ve bunlar arasında Yusuf'un ana-baba bir öz kardeşi olan Bünyamin yoktu. Bu sırada veya daha önce kim olduklarını arzettikleri sırada bir kardeşleri daha olduğunu söylemiş olmalılar ki, Yusuf onlara yakınlık gösterdiği halde yine de bu sözden, bu istekten bir anlam çıkarıp onu tanıyamamışlardı. İhtimal ki, onlar, bunu haklarında başka yollardan yapılmış bir tahkikat ve istihbarat olarak değerlendirmişlerdi. Bu yüzden farkına varamamışlar, gösterilen bu derin aşinalıktan büsbütün hayrete düşmüşlerdir. Yusuf bunu söylerken بِاَخِيكُمْ *"Kardeşinizi"* demeyip de بِاَخٍ لَكُمْ *"babanızdan olan sizin öbür kardeşinizi"* demesi de çok anlamlıdır. Bunu böyle söylemekle, onu hem tanımıyormuş gibi davranmış, hem onun yalnız kaldığını işaret etmiş, hem de kendi kardeşliğini kastetmeye uygun bir imada bulunmuş ve böylece ilk önce sevgili öz kardeşini yanına getirtmek istemiş. Bu isteğin yerine getirilmesini sağlamak için de demişti ki:

اَلَا تَرَوْنَ اَنّ۪ٓي اُو۫فِي الْكَيْلَ **Görmüyormusunuz ben keyli hakkıyle ölçüyorum.** Görüyorsunuz ya benim tutumum, haksızlığa ve suistimale, yolsuzluğa hiç meydan vermiyor; tam ölçüyorum, kimseye eksik vermiyorum, وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِل۪ينَ **aynı zamanda ben hayrülmünzilin bir kimseyim.** Allah için çok iyi ve emsalsiz bir misafirperverim.

Bundan anlaşılıyor ki, onların yükleri ve ihtiyaçları techiz edilip hazırlanıncaya kadar onları kendi hanesinde ağırlamış, ziyafetler verip, ikram ve ihsan da bulunmuş. Bunu da başa kakmak ve minnet yüklemek maksadıyla değil, daha fazla zahire veremediği için mazeret olarak söylemiş, bir kişi daha olsaydınız size bir kişilk daha fazla zahire verebilecektim demek istemiş ve kardeşinin getirilmesini sağlamak için söylemiş ve bu konuda ısrarlı olduğunu da şöyle belirtmiş:

فَاِنْ لَمْ تَأْتُون۪ي بِه۪ **Eğer onu bana getirmezseniz** فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْد۪ي **artık size benim yanımda hiçbir kile yoktur.** Yani paranızla bile benim yetkim altında Mısır topraklarının hiçbir yerinde bir tek ölçek bile zahire alamazsınız, almanız ihtimali bile yoktur bilesiniz, وَلَا تَقْرَبُونِ **bana da yaklaşmayınız.** Yani, benden yardım ve iltifat ummak şöyle dursun, semtime bile uğramayınız, gözüme görünmeyiniz, ülkeme ayak bile basmayınız.

Yusuf'un bu ısrarlı isteğine karşı onlar şöyle cevap verdiler: قَالُوا **Dediler ki:** سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ **Varınca onun için babasına müravede edeceğiz.** Yani, onu babası yanından ayırmak istemez, amma biz kandırmak için bir yolunu bulmaya çalışacağız. وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ **Ve kesinlikle biz bunu yaparız.**

Diğer taraftan Yusuf: وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ **uşaklarına,** (yani zahireleri ölçen ve yükleri hazırlayan emri altındaki görevlilere) **tembih etti:** اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِى رِحَالِهِمْ **Sermayelerini, yüklerinin içine geri koyuverin, dedi.** Zahire almak için sermaye diye getirdikleri para veya altın gümüş cinsinden kıymetli eşyaları zahire çuvalları içine koydurtmuş ve el altından onlara böyle gizli bir ihsanda daha bulunmuştu, لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ "ki, geri gelsinler diye". Çünkü yurtlarına varıp yükleri açtıkları zaman, yeni bir sevinç daha duyacaklar ve ellerinde hazır bir sermaye bulacaklar ve dediği gibi, kardeşlerini alarak dönüp geleceklerdi, Tekrar gelmeye can atacaklardı.

Burada denilebilir ki, bunlar çok güzel ve ince şeyler, ancak Yusuf için ilk fırsatta kendisini tanıtması, babasına açıkça durumunu bildirip, onu bir an önce yanına davet etmesi daha uygun olmaz mıydı? Meseleye dışardan bakıldığı zaman, bu herkesin aklına gelebilecek bir şey gibi görülür. Doğru olan da böyle yapmak sanılabilir. Fakat o zaman aniden gelen böyle bir sevinç ile yaşlı babası nasıl olacaktı? Acaba gelebilecek miydi? Genel durum ne idi, siyasi şartlar nereye kadar müsait idi? Ailesini Mısır'a nakletmek mümkün olacak mıydı?

Demek ki, ledunnî hikmet açısından ilk önce getirilmesi gereken öbür kardeşi idi. Bunu getirtmeden, Yusuf'un hicranına Bünyamin'in hicranı ve hasreti eklenmeden belki Yakup Aleyhisselam için vuslat şartları tekemmül etmeyecekti. Yusuf'un kalbinde kuyu ve zindan yaralarının izlerine karşılık, Yakub'un kalbi bu iki hicranla sızlanmadan meydana gelecek kavuşmayı, ruhlar aynı zevk ve aynı şevk ile duyamıyacaklardı. Görülecek parlak hatimenin, mutlu sonun ledunnî neşvesi tamam olmayacaktı. Unutmamak gerekir ki, Yusuf'un bu muameleleri kendi iradesiyle değildir. Biraz sonra gelecek âyetlerde de görüleceği üzere, hepsi Allah tarafından gelen vahiy emriyle olmuştur.

İşte Yusuf, kardeşlerini böylece tembihlerle ve geri dönmeleri için gerekli teşviklerle uğurladı:

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَى أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ
مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾

قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَا اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللّٰهُ
خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا
بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ قَالُوا يَٓا اَبَانَا مَا نَبْغِي هٰذِهِ بِضَاعَتُنَا
رُدَّتْ اِلَيْنَا وَنَمِيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ
ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ
مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِي بِهِٓ اِلَّٓا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّٓا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ
قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ
وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَٓا اُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ
اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ
مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا وَاِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ
لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

Meâl-i Şerifi

63. Böylece dönüp babalarına geldikleri vakit, dediler ki: "Ey babanız! Bizden ölçek menedildi (bize zahire verilmeyecek). Bu kere kardeşimizi de bizimle gönder ki, ölçek alabilelim. Biz onu kesinlikle koruyacağız."

64. Babaları dedi ki: "Ben onu size nasıl emanet ederim? Ya bundan

önce kardeşini emanet ettiğimde olan gibi olursa! En hayırlı koruyucu Allah'dır ve O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."

65. Derken yüklerini açtılar ve sermayelerini kendilerine geri verilmiş olarak buldular. Dediler ki: "Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte sermayelerimiz de bize iade edilmiş. Bununla yine ailemize zahire alır getiririz, kardeşimizi de koruruz, üstelik bir yük daha fazla zahire alırız. Zaten bu aldığımız pek az bir zahiredir."

66. Babaları dedi ki: "Hepiniz çaresiz kalmadıkça onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah'dan bir yemin vermedikçe, onu, kesinlikle sizinle göndermem". Onlar da Allah'a and içerek babalarına söz verince, babaları dedi ki: "Bu söylediklerinize Allah vekildir".

67. Ve dedi ki: "Ey yavrularım! (şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin de ayrı ayrı kapılardan girin. Gerçi ben ne yapsam, Allah'ın takdirini sizden engelleyemem. Hüküm yalnızca Allah'ındır. Onun için bütün tevekkül edenler O'na tevekkül etmelidirler."

68. Ne zaman ki, şehre vardılar, o zaman babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiler. (Gerçi bu şekilde girmeleri) onlar hakında Allah'ın takdir ettiği hiçbir şeyi önleyemezdi, bu sadece Yakub'un içinden geçirdiği bir isteğin yerine getirilmesi oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

قَالُوا يَا اَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ **Ey babamız, dediler, kile bizden engellendi.** Yani gelir gelmez, daha yüklerini bile açmadan, babalarına gördükleri ihsan ve ikramdan söz etmeden, ilk ağızda böyle acı bir haber ile söze başladılar. Yusuf'un ileriye dönük bir şart olarak öne sürdüğü bu sözü, onlar mutlak anlamda kullanarak istekte bulunmaya başladılar. Gerçi maksatları "Eğer kardeşimizi götürmezsek bundan böyle Mısır'dan zahire alabilmemiz yasaklandı" demekti. Fakat onlar bunu babaları üzerinde etki aracı olarak kullanmak için sanki elleri boş gelmişler, bütün zahmetleri boşa gitmiş gibi mutlak anlamda bir yasaklanma şeklinde ifade etmişlerdir. Bu sözün arkasından da asıl maksadı üzerine basa basa vurgulamışlar: فَاَرْسِلْ مَعَنَا اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ **Şu halde kardeşinizi bizimle gönder ki zahire alabilelim, bize güven, emin ol; biz onu elbette muhafaza ederiz, koruruz.**

Babaları onların teklifini red ile kabul arasında bir cevapla karşıladı: قَالَ **Dedi ki:** هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ **Onu size emanet edeyim mi?** Yani, etmem, nasıl edebilirim? اِلَّا كَمَا اَمِنْتُكُمْ عَلٰى اَخِيهِ مِنْ قَبْلُ **Ancak bundan önce kardeşi hakkında güvendiğim gibi güvenmiş olurum.** Yani bu güvenmem, layıkıyle bir güvenme

olmaz. Olsa olsa kardeşini güvendiğim gibi güvenmiş olacağım. Bu ifade hem sitemi, hem de reddi ifade eder. Biliyorsunuz ya! Bundan önce Yusuf'u size emanet ettim de ne oldu? Onun hakkında da böyle bastıra bastıra "Muhakkak ki, biz onu koruruz" (âyet 12) demiştiniz de ne yaptınız? Koruyabildiniz mi? Artık bunun hakkında "onu biz elbette koruruz" demenize güvenebilir miyim? فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا **İmdi Allah'dır en hayırlı koruyucu.** Korursa O korur. Allah korumayı istediği takdirde mutlaka korur ve Allah koruyanların en hayırlısıdır. Korumayı murad edince, nerde olsa, nasıl olsa korur ve en mükemmel, en hayırlı bir şekilde korur. Her türlü tehlikelerden kesinlikle uzak tutar ve korur. Onun için onu Allah'ın korumasına emanet etmek daha hayırlıdır. وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ **Ve O, erhamürrahînidir, merhametlilerin en merhametlisidir.** O'nun rahmetinden ve kereminden beklenir ki, onu korur da bir musibet, bir acı daha vermez.

... وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ **Ne zaman ki yüklerini açtılar, sermayelerini kendilerine iade edilmiş olarak buldular.** Demek ki, babalarıyla konuşmaları daha yüklerini açmadan önce, gelir gelmez olmuştu. Demek ki, ilk iş olarak kardeşlerine babalarından izin koparmak peşinde idiler. Böylece Yusuf'un bu ikinci tedbiri, ümit ettiği gibi, ikinci bir teşvik unsuru olmuştu: Babalarına "daha ne isteriz?" diye bunu da bildirdiler...

Ancak babaları bununla da yetinmiyerek: قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ **Onu kesinlikle sizinle göndermeyeceğim,** حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ **ta ki, Allah'dan bana bir and ve misak verirseniz.** Yani, Allah'a yemin ederek bana söz vermedikçe onun sizinle gitmesine kesinlikle izin vermeyeceğim. Allah'a yemin ederseniz, لَتَأْتُنَّنِى بِهِ اِلَّا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ **ki, onu muhakkak bana geri getireceksiniz, ancak hepiniz ihata edilmiş olursanız o başka.** Yani hepiniz, her bakımdan yenik düşmüş ve çaresiz kalmış, hepiniz helak olmuş, gücünüz tükenmiş bir vaziyete düşmedikçe, onu bana geri getireceğinize dair Allah'a yemin ederek bana söz vermeden onu sizinle göndermem.

Kaderin ne kadar dikkat çekici bir cilvesidir ki, yemini son derece sağlam surette ifade olunan bu istisna ile Yakup Aleyhisselâm, ileride başlarına gelecek ihata (kuşatılıp çaresiz kalma) durumunu sanki bilerek önceden açığa vurmuş ve sanki öyle bir durumdaki mesuliyetsizliği belgelemiştir. Onun için demişlerdir ki, اَلْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ Yani, "bela, dile dayalıdır."[1] Ağızdan çıkan başa gelir.

فَلَمَّا اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ **Bunun üzerine ne zaman ki babalarına misaklarını verdiler, o da** قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ **bu söylediklerinize Allah vekildir dedi.** Yine çok

(1) Keşfü'l-hafâ, I, 343 (926)

dikkat çekicidir ki "Allah şahit" veya "Allah kefil" dememiş de "Allah vekil" demiştir. Demek ki, maksadı yalnızca şahitlik değil, icraattır. Demek ki, bu konuda kefalete de ihtiyaç yoktur. وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ *"Muhakkak ki, O, herşeye vekildir"* (En'âm, 6/102; Hûd, 11/12) âyeti ise bu konuda kesin ve mutlaktır. Yani, O'nun tevfiki olmadan biz bu sözleri, bu teahhütleri yerine getiremeyiz. Bizim hesabımıza bunları icra ediverecek, gerçekleştirecek irade ve kudret ancak O'nundur. Bu konuda muvaffakiyeti O'ndan dileriz. Ayrıca şunu da tembih etti:

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ **Ey oğullarım, dedi, hepiniz tek kapıdan girmeyiniz, ayrı ayrı kapılardan giriniz!**

Demişlerdir ki, bu tavsiyenin sebebi, toplu bir şekilde girince göze çarpacaklar, dikkat çekeceklerdi. O zaman da bir haset yüzünden belki başlarına bir iş gelebilecekti. Onları böyle bir duruma düşmekten sakındırmak için bu tavsiyeyi yapmıştır. Çünkü birinci seferinde oğulları Mısır'da tanınmış ve Yusuf'dan gördükleri ikram ve ilgi yüzünden özellikle görevliler tarafından tanınan, bilinen kişiler olmuşlardı. Anlaşılıyor ki, Hz. Yakup, esrarengiz bir durum sezmiş ve buna karşı oğullarının fazlaca dikkat çekmeden, avcı koluna dağılır gibi, ayrı ayrı kapılardan şehre girmelerinde gizli bir tedbir görmüş ve bunu tavsiye etmiş. Bununla beraber böyle tedbirlerle Huda'nın takdirinin önüne geçilemiyeceğini de anlatmak ihtiyacını duymuştur ki:

وَمَا اُغْنِى عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ **Maamafîh Allah'dan herhangi bir şeyi sizden muğni olmuyorum.** Yani, ben bu tedbir ve tavsiye ile sizi Allah tarafından gelmesi takdir edilmiş olan herhangi bir şeyden uzak tutmuş, sizi ondan kurtarmış olmuyorum. Eğer Allah hakkınızda bir kaza murad etmiş ise o mutlaka olur. O'nun takdirine karşı hiçbir tedbir fayda vermez. Her ihtimale karşı tedbir almak da gerekli ise de alınan tedbir, takdiri engelleyecek ve ilâhî muradın meydana gelmesini önleyecek değildir. Tedbir, nihayet Allah'dan o vesile ile bir yardım dilemedir. Takdire uygun ise faydalı olur, yoksa kadere mani olamaz. اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ **Hükûm ancak Allah'ındır.** عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ **Ben yalnızca O'na tevekkül ettim".** Ancak O'nun hükmüne güvenip, O'na dayandım, O'na güvendim. Emir ve kumandayı O'na havale edip, sizi de O'na emanet ettim. وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ **Şu halde tevekkül edecekler de O'na tevekkül etsinler.** Yani, tevekkül edecek olanlar veya bana itimadı olanlar da ancak Allah'a tevekkül etsinler. Ne başkasına, ne de kendi güçlerine güvenmesinler. Hz. Yakub'un bu tevekkül tavsiyesinin, "fâ" harfiyle -ki sebebiyyedir- kendi tevekkülüne bağlanması da dikkat çekicidir. Bununla böylece kendisinin nübüvvetine işaretle oğullarının ve

diğerlerinin de kendisine uymaları gerektiği nasla ifade olunmuştur.

Gerçekten de onun dediği gibi, وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ **babalarının kendilerine emrettiği şekilde girdiklerinde de** مَا كَانَ يُغْنِى عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ **başlarına Allah'dan gelecek hiçbir şeyden onlara fayda vermedi.** O şekilde girmeleri veya babalarının o şekildeki tavsiyesi, hasılı bu şekildeki bir tedbir haklarında Allah tarafından mukadder olan şeylerden onları kurtarmaya yetmedi. Yani yine de ihata edilip çaresiz kalmalarına, hırsızlıkla itham edilen kardeşlerinin ellerinden alınarak, orada alıkonulmasına vs. engel olamadı...ilh.

Böyle yapmakla اِلَّا حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا **ancak Yakub'un içine doğan bir ihtiyacı yerine getirmiş oldular.** Ki, onun bir baba olarak, şefkat hissi, kulluk anlayışı ve en selametli yolu arama ihtiyacı vardı. Bu tedbir ile gönlünün ğıllu ğışı giderilmiş, kendi içinde acaba bir tedbirsizlik yaptık mı, cinsinden şüpheleri bertaraf edilmiş oldu. Hasılı o tedbirin sırf enfüsî bir teselliden başka gerçekte hiçbir faydası olmadı. وَاِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ **Aslında, muhakkak ki, o, bir ilim sahibi idi.** Yani işin olacağına varacağını, tedbirin takdire engel olamıyacağını biliyordu. Yakup, bunu zaten biliyor ve her işinde bunun gereğini yerine getiriyordu. لِمَا عَلَّمْنَاهُ **Çünkü ona biz öğretmiştik.** Vahiy, ilham, tecrübe ve istidlal yoluyla biz öğretmiştik. وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ **Velâkin insanların çoğunluğu bilmezler.** Onun bunları bildiğini bilmezler. Kaderin hükmünü icra edeceğini bilmezler. Bir kısmı kuvveti yalnızca kendi tedbirinde zanneder: Kendi mukadderatımızı kendimiz tayin edeceğiz, demeye kadar gider. Bir kısmı da tevekkülü tedbir almaya engel zanneder: Tedbir aldığı zaman tevekkül açısından kusurlu olacağını sanır. Oysa tedbirin de Allah'dan yardım istemek demek olduğunu, en azından kendi gönül huzuru açısından bunun gerekli olduğunu hesaba katmaz.

Alınan tedbir ile bir psikolojik ihtiyacın karşılandığını ve bunun insana, en azından moral kazandırdığını hesaba katmak gerekir:

وَلَمَّا دَخَلُوا

عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنِّى اَنَا اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ

بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ
فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾
قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ
الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ
لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾
قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وُجِدَ
فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ
قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذٰلِكَ
كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ
نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا
إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ
وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ
﴿٧٧﴾ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا
مَكَانَهُ إِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ أَنْ نَأْخُذَ

الا من وجدنا متاعنا عنده انا اذا لظالمون (٧٩)

Meâl-i Şerifi

69. Yusuf'un yanına girdikleri vakit, o, kardeşini (Bünyamin'i) yanında alıkoydu. Dedi ki: "Bilesin, ben, senin kardeşinim! İşte bundan dolayı onların yapacaklarına sakın üzülme!"

70. Sonra onların bütün hazırlıklarını görünce, su kabını kardeşinin yükünün içine koydu. Sonra bir tellal şöyle bağırdı: "Hey kervan! Siz hırsızsınız, hırsız!"

71. Bunlara döndüler de dediler ki: "Ne arıyorsunuz?

72. Onlar da dediler ki: "Hükümdarın su kabını arıyoruz. Onu bulup getirene bir yük zahire var. Üstelik o tas bana zimmetlidir".

73. "Allah'a yemin ederiz ki," dediler, "Muhakkak siz de anlamışsınızdır ya, biz buraya fesat çıkarmak için gelmedik. Biz hırsız da değiliz."

74. "Peki yalancı çıkarsanız onun (hırsızlık edenin) cezası nedir?" dediler.

75. "Kimin yükünde çıkarsa, o kendisi onun cezasıdır. Biz zalimlere işte böyle ceza veririz."

76. Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin eşyalarından önce onların eşyalarını aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünün içinden çıkardı. İşte Yusuf'a biz böyle bir oyun öğrettik. Melikin kanunlarına göre, kardeşini alıkoymasına imkan yoktu. Ancak Allah dilerse o başka. Biz dilediğimizi derecelerle yükseltiriz. Ve her bilgi sahibinin üstünde bir başka bilen vardır.

77. Dediler ki: "Eğer o çalmışsa, daha önce bunun kardeşi de çalmıştı". O vakit Yusuf bunu içine attı, onlara hiç belli etmeden: "Siz çok fena bir mevkidesiniz, ne sıfat verdiğinizi Allah çok iyi biliyor" dedi.

78. Dediler ki: "Ey vezir! Emin ol ki, bunun çok yaşlı bir babası var. Onun için yerine birimizi al. Gerçekten de biz seni iyilik edenlerden görüyoruz."

79. O dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuzdan başkasını tutuklamaktan Allah korusun. Çünkü öyle yaparsak zalimlerden oluruz."

اوى اليه اخاه **Kardeşini kendine iyva etti,** yanına aldı, sinesine çekti, bağrına bastı.

Rivayet olunur ki, Yusuf'un huzuruna girdiklerinde: "İşte emrettiğin kardeşimiz budur, onu getirdik" diye takdim ettiler. O da: "İyi ettiniz, isabet ey-

lediniz, onu yanımda bulacaksınız" dedi. Ona ikramda bulundu. Sonra hepsine bir ziyafet verdi ve onları ikişer ikişer sofraya oturttu. Bünyamin tek kaldı, kendi kendine "Şimdi kardeşim Yusuf sağ olsaydı, o da benimle birlikte otururdu" dedi ve gözlerinden yaş damladı. Yusuf da "Kardeşiniz tek kaldı" dedi ve onu kendi yanına aldı. Sonra her iki kişiye birer yatak odası hazırlattı ve "Bunun ikincisi yok, bu da benim yanımda olsun" diyerek kendi odasına götürdü. İşte odada tek başlarına kalınca, koklaya koklaya yanında yatırdı, sabah oldu. Yusuf ona evlatlarını sordu, o da: "On oğlum var, hepsinin ismini de ölen kardeşimin adından koydum" dedi. Bunun üzerine Yusuf, ona: "O ölen kardeşinin yerine ben senin kardeşin olsam ister misin?" dedi. O da: "Senin gibi kardeşi kim bulabilir? Amma ne çare ki, seni Yakup ile Rahil doğurmuş değil"(1) diyerek iç çekti. İşte o vakit Yusuf ağladı ve kalkıp boynuna sarıldı ve kendini tanıttı da قَالَ اِنّى اَنَا اَخُوكَ **Ben, dedi, ben cidden senin kardeşinim.** Yusuf, ayrıca ona tembih etti: فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **Bunun için onların yapacaklarına aldırma, dedi.** Yani, biz iki kardeş hayırlısı ile birleşip mesud olduğumuz için, artık kardeşlerimizin bize geçmişte yaptıklarına üzülme, boş ver, onlara aldırma. Veya bu sefer benim adamlarımın sana yapacakları oyundan dolayı sakın telaşlanıp üzülme. Ve bu sana anlattıklarımı kimseye sezdirme, hiç duymamış gibi serinkanlı ol, diyerek tembih etti. Demek ki olup bitecekleri de anlattı.

Rivayet olunuyor ki, Bünyamin, Yusuf'a artık ben senden ayrılmam demiş. Yusuf da iyi amma babamın benden dolayı acı çektiğini biliyorsun, bir de seni alıkoyarsam acısını daha da arttırmış olacağız. Üstelik buna bir bahane de yoktur, ne var ki, sana hoş olmayan bir suç isnad edersem, ancak o zaman olabilir, demiş. O da ne istersen yap, hiç aldırmam, diye cevap vermiş.(2) Bunun üzerine âyetteki çareyi anlatmış, o da hay hay, yap, demiş. فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِى رَحْلِ اَخِيهِ ... **Ne zaman ki, onların yüklerini hazırlayıp donattı; o sırada su tasını, kardeşinin yükünün içine yerleştirdi.** Şüphe yok ki, bir misafiri uğurlarken yüküne bir şey koymak, onu ona hediye etmektir.

Sikaye: Susak, maşraba, tas gibi, içine içilecek su konulan kaptır. Lâm-ı tarif bunun malum ve belli bir su kabı olduğunu gösteriyor ki, Bünyamin'i odasında yatırırken kullanılan ve sevgili bir kardeşe hediye edilmeye layık değerde olan bir su kabı olması gerekiyor. Nitekim çok kıymetli bir gümüş veya altın idi demişlerdir. Ve ifadenin dış görünüşüne nazaran Yusuf, bunu kendi eliyle

(1) Alûsî, a.g.e., XIII, 23.
(2) Alûsî, a.g.e., XIII, 23.

koymuş, ilk seferde sermayeleri iade ederken olduğu gibi, uşaklarına koydurmamıştır. Şu halde onun oraya konuluşuna başka hiç kimse vakıf olmamış, ancak kafilenin geri çevrilmesine ve yüklerin araştırılmasına başka memurlar göndermiştir. Ki, ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ **sonra da bir münadi bağırdı:** اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ **Ey kafile, siz mutlaka hırsızsınız!** Düşünmeli ki, gördükleri bu kadar izzet ve ikramın arkasından, ansızın böyle bir teşhir ve itham ne kadar acı bir şeydir. Bu isnad belli olmayan herhangi bir nidacıya mal ediliyor. Bu şekilde çağırılmasını Yusuf'un öğrettiği açıkça belirtilmiyor. Fakat olayların gelişmesinin aldığı şekilden bunun da onun tarafından öğretildiği anlaşılıyor. O halde bu haydi dış görünüşüyle bir itham olsun, ancak su kabının çalınmadığını bilen Yusuf açısından bu bir yalan, bir iftira ve bühtan değil mi? Yusuf, buna nasıl izin ve cevaz vermiş olabilir? Burada bu soru önemli, cevabı da gayet incedir. Hakikatte bu şekildeki bir nida su kabı için geçerli değildir, ancak daha önce Yusuf'u babasından almış kaçırmış olmaları dolayısıyla doğrudur. O sabıkada bir rolü bulunmayan Bünyamin, zaten bunun kendisi hakkında bir muvazaa, bir danışıklı döğüş olduğunu bildiğinden, bu ithamı kendi üzerine almıyor, bundan memnun bile oluyordu.

Fakat Bünyamin'e gizli olarak فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ *"Olup biteceklerden üzülme!"* diye tembih eden Yusuf, kendisi böyle bir ceza ile kardeşlerinden intikam mı almak istiyordu? Hayır, ilerde de göreceğimiz şekilde Yusuf, onlardan kendi hakkını affetmişti. Lâkin onların yaptıkları işlerde bir de Allah hakkı vardı ki, onu affetmek Yusuf'un elinde değildi. Ancak o, kardeşlerinin Allah katında da affa uğramalarını istiyordu. Bundan dolayı bu konuda kendisini tanıtmadan önce, Allah'ın hakkı namına tarizli bir uyarıyı içeren o suçlama ile ciddi bir pişmanlık duygusuna sevketmek ve onları bütün yaptıkları için tevbeye yönlendirmek için Bünyamin'in bu şekilde kalmasını temin ettiği gibi, onların da tevbekar olarak hakka yönelmelerini hazırlamış olacaktı. Gerçekten de bundan sonraki gelişlerinde nasıl bir kalb yumuşaklığı ile, ne kadar saf ve temiz düşüncelerle dönüp geldiklerini göreceğiz.

İşte gerçekte bu olay, böyle ledünnî birtakım hikmetleri içeren Rabbanî bir ceza, ilâhî bir terbiye olacak ve bu arada babalarına verdikleri taahhüt ve misakın mesuliyetinden de kurtulacaklar. Çünkü babaları اِلَّٓا اَنْ يُحَاطَ بِكُمْ *"ancak her taraftan kuşatılır ve çaresiz kalırsanız"* demişti. İşte bu istisna böylece gerçekleşecekti.

Böyle içyüzünde şefkatli bir mazeret, dış görünüşünde acı bir itham olan

bu nida karşısında nasıl bir dirayet ve metanet gösterdiler?

قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ **Üzerlerine doğru yönelerek dediler ki** yani o sesi işitince, dönüp baktılar, bağıran yalnız değil, kendilerine doğru bir cemaat halinde gelenler var. Bunlara dönüp dediler ki: مَاذَا تَفْقِدُونَ **Ne arıyorsunuz?** Dikkat çekici bir ifade tarzıyla ve kibarca "Ne arıyorsunuz?" diyorlar da "Neyiniz çalınmış?" demiyorlar. Böyle demekle kendilerinin hırsızlıkla uzaktan yakından bir ilişkileri olmadığını hakimane bir üslub ile dile getiriyorlar ve karşılarındakileri de edepli olmaya zorluyorlar. Şunu anlatmak istiyorlar: Durun bakalım, telaşla her önünüze çıkanı hırsızlıkla suçlamayın, bu kadar peşin hükümlü olup, sizler hırsızsınız, diye kaba bir şekilde damgalamayın. Bize hırsızlık yakışmadığı gibi, size de böyle konuşmak yakışmaz. Biz hırsız olmadığımız gibi, belki siz den de bir şey çalınmamıştır, çalınmıştır diye itham konusu yaptığınız şeyi belki bir yerde unutmuş da olabilirsiniz. Belki yitirmişsiniz de onu arıyorsunuz. Kaybınız nedir? Neyi arıyorsunuz?

Gerçekten de bu uyarı ve irşad sebebiyle onlar da sözlerine çekidüzen vermek ihtiyacını duyarak, قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ **dediler ki: Melik'in su kabını arıyoruz,** وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ **ve onu getirene bir deve yükü (zahire) bahşiş var.** Yani, bakın bakalım, belki yüklerinizin arasına karışmıştır. Karşılığında tekdir değil, takdir görürsünüz, وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ **ve ben buna kefîlim,** yani o tas benim zimmetimdedir. Anlaşılıyor ki, sözcülüğü o bağıran adam yapıyor. Önceki cümlelerde hep "biz" derken, burada "ben" diyor. Ve o, anlaşılıyor ki, bu takip ve arama ekibinin reisidir. Ve yine anlaşılıyor ki, Yusuf'un ona talimatı böyledir.

Suvâ: Lügatte "sa" denilen ve İslâm fıkhında da muteber olan bir kile, yani bir ölçektir. Bir de su içecek bir tas ve maşraba anlamına gelir. Burada bazıları ölçek demişler, bazıları da yukarıdaki "sikaye" ile bağlantılı olarak su tası demişler ve maşraba olarak tefsir etmişlerdir. Ayrıca "suva" isim, "sikaye" ise sıfattır demişler. Lâkin "es-sikaye" kelimesinden açıkça anlaşılan Yusuf'un su kabı olmasıdır. Burada ise her iki anlama gelecek şekilde "suva" denilmesi ve Melik'e ait olduğunun bildirilmesi orada kaçamaklı bir tevriye kastedilmiş olduğunu anlatıyor. Melik'in denilmesinde onları başka bir heybetle korkutmak amacı güdüldüğü anlaşılıyorsa da bundan Aziz olan Yusuf veya bizzat Melik de kastolunuyor olabilir. Yusuf'un kendi eliyle koyduğu şey, herhalde Yusuf'un olması gerekir. Ancak bu ona muhtemelen daha önce Melik tarafından hediye edilmiş olan kıymetli bir şeydir.

Eğer zahire ölçülen kile de öyle çok kıymetli bir ölçek idiyse, işin hakikati-

ni bilmeyenler dışardan bakılınca bunu hükümetin o ölçeği zannedecekler, o zaman da hakikatte dışardan görüldüğü şekle uygun bir itham yapılmamış olacaktır. Böylece tevili mümkün bir tevriye kastedilmiş ve belki bir istiare gözetilmiş olacaktır. Çünkü Yusuf, devletin bir ölçeği, bir adalet aracı, ülkenin hayat kaynağı, su tası durumunda idi. Onlara "Ne arıyorsunuz?" derken, bu soruya karşılık böyle bir mânâ söz konusu edilseydi de "Siz bir Aziz'i kuyuya atmışsınız, onu arıyoruz" deyiverselerdi, o zaman çok müthiş, bir şey olurdu. O zaman burada kastedilenin bir tas değil, doğrudan doğruya Yusuf'un kendisi olduğu anlaşılırdı. Ancak ifadenin zahiri böyle dolambaçlı tevillere müsait değildir.

قَالُوا تَاللّٰهِ **Tallahi dediler.** Arapçada "ta" kasem için kullanılır. "Vallahi", "billahi" gibi, "tallahi" diyerek de yemin edilir. "Ba" ve "Vav" harfleri gibi yemin için kullanılan "ta" ayrıca bir de hayret ve teaccüp anlamı ifade eder. Türkçede biz bunu farketmeyiz de, ancak "ta" ile "vav" ı birlikte kullanarak "tevallahi" denildiği zaman bir hayret mânâsı anlarız. Onun için "tallahi" şeklinde olan yeminleri Arapça'dan Türkçe'ye terceme ederken bu yolu seçmek uygun olur.

Yani "tevallahi" dediler لَقَدْ عَلِمْتُمْ **gerçekten siz de bildiniz,** bizi yakından görüp tanıdınız, kim olduğumuzu öğrendiniz, hakkımızda bilgi edindiniz ki, مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى الْاَرْضِ **biz bu yerde,** (yani, Mısır toprağında) fesatçılık yapmak, (ahlâksızlık etmek) **için gelmedik,** وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ **biz hırsız da değiliz.**Yani bizim kim olduğumuz sizce ve hükümetinizce bilinip dururken böyle bizi hırsızlıkla itham edip suçlamanız ne kadar acaip bir şey? Buna şaştık kaldık doğrusu!

Görevliler cevap olarak: قَالُوا فَمَا جَزَٓاؤُهُٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ **O halde, dediler, şayet yalancı çıkarsanız cezası ne?** Yani, haydi sizin dediğiniz gibi olsun, peki aradığımız şey sizin yanınızda çıkarsa ve böylece siz de "çalmadık, biz hırsız değiliz" sözünüzde yalancı çıkarsanız, o zaman bu suçun cezası nedir? Bunun fetvasını verir, hükmünü tayin eder misiniz?

قَالُوا جَزَٓاؤُهُ **Onun cezası, dediler,** مَنْ وُجِدَ فِى رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَٓاؤُهُ **Her kimin yükünde bulunursa, kendisi, onun cezasıdır:** o malın çalınması karşılığında çalanın kendisi tutuklanır. İstihdam veya istimlak edilir. كَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِمِينَ **Biz zalimleri böyle cezalandırırız.** Yani bir zulüm demek olan çalma suçunu işleyenlere biz böyle ceza veririz.

Deniliyor ki, Hz. Yakub'un dininde hırsızlığın cezası, hırsızın kendisini, çaldığı malın sahibine teslim etmekti. Mal sahibi, o hırsızı mal edinirdi. Bazı

tefsirlerde bunun bir sene müddetle olduğu zikrediliyor.

Bunun üzerine فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ **Yusuf, kendi kardeşinin eşyalarını aramadan önce öbürlerinin kablarını aramaya başladı.** Demek ki, yukarıdaki karşılıklı konuşmalardan sonra kafile bütün yükleriyle beraber Yusuf'un huzuruna getirildi ifadeleri alındı, yükleri ve eşyaları aranmaya başladı. Ve bu aramayı da Yusuf, bizzat kendisi yaptı. ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ **Sonra da onu,** (yani su kabını, kardeşinin kapları arasından) **buldu çıkardı.** Buna göre onların verdiği karar gereğince kardeşini alıkoymaya hak kazandı.

Burada görülüyor ki: اسْتَخْرَجَهُ değil de اسْتَخْرَجَهَا buyurulmuş, zamir müzekker olan "suva'a" değil de "sikayeye" irca edilmiştir. Demek ki, yükten çıkarılan şey Melik'in su kabı değil de Yusuf'un tası idi. Böylece onlar "Melik'in su kabını çaldınız" ithamından kurtulmuş oluyorlarsa da kendi dinleri gereğince verdikleri fetvanın hükmü değişmiyordu. Bu nokta çok mühimdir. Çünkü yükten çıkan şey, Melik'in suvaı olsaydı, o zaman Yusuf bir hakim sıfatıyla, Melik'in kanunlarına göre duruma el koymak zorunda kalacaktı. Oysa Melik'in kanunlarında böyle hırsızı alıkoymak ve mal edinmek gibi bir hüküm yoktu. Melik adına, o ülkenin kanunlarında olmayan bir hüküm verildiği zaman, bir zulüm yapılmış olacaktı. Belki o zaman Bünyamin kendisini müdafaa etmek lüzumunu duyacaktı ve büyük bir ihtimalle istenen şey gerçekleşmeyecekti. Fakat yükten çıkan Yusuf'un koyduğu sikaye idi. Buna göre kardeşini kendi namına tutukluyordu. Bu suretle Yusuf hem müddei (savcı), hem hakim durumunda olmuyor mu? Hayır, Yusuf bir savcı olarak araştırma yapıyor, fakat hüküm vermiyor. Hüküm kardeşlerinin verdiği fetvaya ve onların hakemliklerine dayanıyor. Sanık durumunda olan Bünyamin ise ikrar etmemekle, yani "Evet ben çaldım" dememekle birlikte inkâr da etmiyor, "çalmadım" da demiyor. Daha önce kendisine yapılan tenbih gereğince, olup bitenlere hiç aldırmıyor. Böylece sükut ikrardan sayılır ve kendilerinin verdiği fetva gereğince tutuklanıp alıkonulması gerekir. Nitekim öyle yapılmıştır.

Anlamalı ki, henüz kendisini tanıtmak zamanının gelmediğini bilen Yusuf, kardeşini alıkoymak çaresini düşünürken bile istibdat ve zorbalığa başvurmuyor, makamının ve yetkisinin verdiği gücü kullanmıyor ve bunu suistimal etmiyor. Zulüm ve zorbalık şaibesi verecek davranışlardan sakınıyor da meseleyi sırf adlî ve kanunî yollardan çözüme kavuşturmaya muvaffak oluyor. Gerçi bu bir hiledir, fakat ne güzel hiledir!

كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ **İşte Yusuf lehine böyle bir hile yaptık.** Yukarıda geçen "Gerçi bu, Allah tarafından gelebilecek hiçbir şeyi önleyemez" âyetinde olduğu gibi, bu âyet de anlatıyor ki, Yusuf, bütün bu işleri Allah Teâlâ'nın vahyi ve talimatıyla yapmaktadır. Yani Yusuf için bu acaip hileyi Allah takdir ve tertip etti. Ona, onu Allah vahiyle talim eyledi de kardeşini alıkoymak için fetvayı öbür kardeşlerine verdirtti ve bu şekilde babasının şeriatını Mısır'da uygulama yolunu açtı. Yoksa مَا كَانَ لِيَأْخُذَ اَخَاهُ فِى دِينِ الْمَلِكِ **Melik'in dininde onu tutuklayıp alıkoymasına ihtimal yoktu.** Burada "din" kelimesinin mânâsı dikkat çekicidir. Belli ki, bundan maksat, o zaman Mısır ülkesinde yürürlükte olan şeriat ve özellikle de "ceza kanunu" dur. Kaynakların bildirdiğine göre, o devirde Mısır ceza kanununda hırsızlığın cezası, hırsızı döğmek ve çaldığı malı iki katıyla tazmin ettirmekten ibaret idi. Şu halde o kanuna göre, Bünyamin'i tutuklayıp alıkoymak zulüm olurdu. Yusuf, kanun dışı bir hareketi tecviz etmeyeceği için sanığı mahkemeye sevkedecekti. Ancak Mısır mahkemesi de yürürlükte olan kanun ile hüküm verecekti. Mısır kanunları arasında da Yusuf'un, kardeşini kendisi için mal edinmesiyle ilgili bir madde yoktu. اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ **Lâkin Allah'ın dilemesi müstesna.** Allah bir şeyi murad edince, sebeplerini de hazırlar. Onun için bir taraftan Yusuf'a o çareyi öğretip, kardeşlerinin hakemliğine müracaat ettirdiği gibi, diğer taraftan kardeşlerine de işi sezdirmeyerek o şekilde cevap ve hüküm verdirtti. Ve böylece hem ülkenin kanunlarını çiğnemeden, onların kendi ikrarlarıyla ilzam eyledi, hem de babasının şeriatinden bir hükmün tatbiki ile Mısır hukuk geleneğine canlı ve amelî bir misal, bir örnek kazandırdı. Kendi kanunlarına göre kardeşini alıkoymak hakkını elde ettikten başka, öbür kardeşlerini de yukarıda geçtiği üzere, babalarının "ancak çaresiz kalmanız müstesna" sözüne uygun bir duruma düşürerek, babalarına karşı yemin ederek verdikleri sözün sorumluluğundan kurtardı. Eğer "Cezası nedir?" sorusuna karşı, onlar faraza "Sizin memleketinizin cezası neyse onu veriniz" deselerdi, yahut bundan önce kendi yükleri içine haberleri olmadan konulmuş olan sermayelerini hatırlayıp, yükten böyle birşeyin çıkması, mutlaka çalınması anlamına gelmeyeceğini öne sürerek, bunun doğrudan doğruya hırsızlık demek olmadığında diretselerdi, kendileri tarafından bilerek konulmadığına dair yemin etselerdi veya yükleri hazırlayan görevlileri ve Yusuf'u, koymadıklarına dair yemin etmeye zorlasalardı, şüphe yok ki, Yusuf bu yolla hedefine ulaşamıyacaktı. Lakin Yusuf'a bu hileyi öğreten Allah, onlara da kendilerini savunabilecek ipuçlarının hiçbirini hatırlatmadı. Allah öyle diledi, öyle oldu. نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُ **Biz, her kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz.** Yani, böyle müstesna bir

ilim ve iradeyle derece derece yükseltilmek, bu olaya ve Yusuf'a bağlı bir husus değildir. Allah, dilediği kulunu böyle ve hatta bundan daha yukarı derecelere yükseltir. وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ **Ve her bilgi sahibinin üstünde başka bir bilgin vardır.** Yani, Allah'ın kullara ihsan ettiği derecelerin en üstünde ilim derecesi vardır. İlim en yüksek mertebedir. Yusuf'un kardeşlerine üstünlüğü ona verilen bilgi sayesindedir. Gerçi kardeşleri de az çok ilim ehli sayılırlarsa da bu işin hakikatini onlar bilmiyorlardı, Yusuf ise bilerek hareket ediyordu. Bununla beraber ne kadar yüksek ilim derecesinde bulunursa bulunsun her ilim sahibinin üstünde bir âlim vardır ki, o da Allah'dır. O âlim'in ilmine kimse erişemez.

İşte onlar işin hakikatini bilmediklerinden dolayı kendi hükümleri ile davayı kaybetmişler. Böylece çaresiz bir duruma düşmüş olan kardeşler قَالُوا اِنْ يَسْرِقْ **dediler ki: Şayet çalmışsa** فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ **bundan önce onun kardeşi de bir hırsızlık yapmıştı.** "Bu işte mutlaka bir yanlışlık var" deyip kendilerini ithamdan kurtarmak için başka yollar, başka çareler arayacak yerde, öfkeye kapılıp Yusuf'a ve kardeşine duydukları buruklugu bir kere daha ağızlarından kaçırdılar. Bir rivayete göre, Yusuf'un anasının babası, bir puta tutkunmuş, Yusuf da çocukken anasının emriyle dedesinin o putunu gizlice alıp götürmüş ve kırmış. İşte şimdi kızgınlıkla bunu söylemek istiyorlarmış. Bu söz, yukarıda "Siz hırsızlarsınız" ithamının verdiği endişe ile söylenmiş ve ona karşılık ledünnî bir itap gibi olmuştur.

فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهِ **Yusuf da bunu nefsinde gizledi,** yani bu sözden içi burkulmadı, acı duymadı değil fakat onu içinde gizli tuttu, bekledi, sabretti açığa vurup da onlara belli etmedi veya öfkeye kapılıp açıklamada bulunmadı, kusurlarına bakmadı. Fakat kendi kendine قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا **Siz, fena bir durumdasınız, dedi.** Yani bu uğradığınız belalı işten dolayı fena durumlara düşmüş vaziyyettesiniz, ne söyleseniz kusurunuza bakılmaz. Teselliye muhtaç olduğunuz böyle bir durumda öfke ve şaşkınlıkla söylediğiniz bu lafınıza tahammül etmek, kusurunuza bakmamak gerekir. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ **İsnad ettiğiniz vasıfları da Allah biliyor** ki, işin içyüzü sizin dediğiniz gibi değildir, bizden hırsızlık uzaktır. O halde aslı astarı olmayan bu sözünüzü neden ciddiye alayım? Bundan ne diye alınayım?

Bunun üzerine onlar öfkeyi bırakıp kardeşlerini kurtarmak için Yusuf'dan yardım ve merhamet dilenme yollarını aramaya قَالُوا يَا اَيُّهَا الْعَزِيزُ *"Ey Aziz...!"* diyerek yalvarmaya başladılar...

فلما استيأسوا

منه خلصوا نجيا قال كبيرهم ألم تعلموا أن أباكم قد أخذ

عليكم موثقا من الله ومن قبل ما فرطتم في يوسف فلن أبرح

الأرض حتى يأذن لي أبي أو يحكم الله لي وهو خير الحاكمين ﴿٨٠﴾

ارجعوا إلى أبيكم فقولوا يا أبانا إن ابنك سرق وما شهدنا

إلا بما علمنا وما كنا للغيب حافظين ﴿٨١﴾ واسأل القرية التي

كنا فيها والعير التي أقبلنا فيها وإنا لصادقون ﴿٨٢﴾

Meâl-i Şerifi

80. Ne zaman ki, onlar, onu kurtarmaktan ümit kestiler, o zaman fısıldaşarak oradan uzaklaştılar. Büyükleri dedi ki: "Babanızın sizden Allah adına ahit aldığını ve daha önce Yusuf konusunda ettiğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya Allah hakkımda bir hüküm verinceye kadar ben artık burdan ayrılmam. Allah, hüküm verenlerin en hayırlısıdır."

81. "Siz dönün de babanıza deyin ki: Ey babamız! İnan ki, oğlun hırsızlık yaptı. Biz ancak bildiğimize şahitlik ediyoruz. Yoksa gaybın bekçileri değiliz."

82. "Hem orada bulunduğumuz şehir halkına, hem içinde bulunduğumuz kervana sor. Ve emin ol ki, biz kesinlikle doğru söylüyoruz."

Gelip böyle dediler ama Yakup buna inanıp onlar gibi ümidini keserek ümitsizliğe düştü mü, ne yaptı?:

قال

بل سولت لكم أنفسكم أمرا فصبر جميل عسى الله أن يأتيني بهم

جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

Meâl-i Şerifi

83. Babaları dedi ki: "Hayır, sizi nefisleriniz altadıp bir işe sürüklemiş. Artık bana güzel güzel sabretmek düşüyor. Belki Allah hepsini birden bana geri getirir. Çünkü O, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir."

Öyle dedi:

وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسَفَىٰ
عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾
قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ
الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ
مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ
وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ
إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

Meâl-i Şerifi

84. Ve onlardan yüz çevirdi de: "Ey Yusuf'un ateşi, yetti artık, yetti!" dedi. Ve üzüntüden gözlerine ak düştü. Artık yutkunuyor da yutkunuyordu.

85. Dediler ki: "Hâlâ Yusuf'u sayıklayıp duruyorsun. Allah'a yemin

ederiz ki, sonunda eriyip gideceksin, tükenip helak olacaksın. Hayret doğrusu!"

86. Dedi ki: "Ben hüznümü, kederimi ancak Allah'a şikayet ederim ve Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri de bilirim."

87. "Ey oğullarım, gidin, Yusuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

Görülüyor ki, Yakup Aleyhisselam, oğullarının getirdiği habere inanmıyor ve bu yüzden ümitsizliğe düşmüyor. Fakat onlara fazla yüz vermiyor, onlarla olan ilişkisini bile Allah'a arzetmek, bütün dertleriyle içini Allah'a dökmek çabasını sürdürüyor.

وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ Ve onlardan yüz çevirdi de وَقَالَ يَا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ Yâ esefa ala Yusuf Yusuf, ah Yusuf, yetti artık!... Dedi.

Esef: Esef bilindiği gibi, şiddetli hüzün demektir ki, bu anlamda dilimizde daha ziyade "gam" kelimesi kullanılır. A'raf Sûresi'nde وَلَمَّا رَجَعَ مُوسٰى غَضْبَانَ اَسِفًا *"Musa öfkeli ve çok üzgün bir şekilde dönüp gelince"* (âyet 150) ifadesinde bunun bir de öfke ile ilişkisi söz konusu edilmişti. اَسَفٰى kelimesinin sonundaki elif-i maksure mütekellim "ya" sından bedeldir ve kelime "ey esefim" demektir. Yahud nüdbe elifidir ki, musibetin şiddetiyle "âh" demek gibi hüzün ve hasretin ifadesinde kullanılır ve uzayıp gittiğini ifade eder. Nidanın cevabı mahzuftur. "Alâ Yusuf" ise esefin mebnasını gösteren müteallakıdır. "Esef" ile "Yusuf" arasındaki cinas ise ifadeye ayrı bir güzellik ve mûsikî kazandırmaktadır. Ki, bedi' ilminde buna "tecnis-i tasrif" adı verilir. "Yâ" esasen uzaktakini çağırmak için kullanılan bir ünlemdir. Kalbinin derinlerindeki üzüntüyü sanki söz anlar bir şahıs gibi böyle nida ile çağırmak da ayrıca pek anlamlı bir mecazdır. Yakup, bu sefer iki oğlunun birden acısına katlanmak zorunda kalıyor; Yusuf'un ötedenberi sürüp gelen hicranına bir de Bünyamin'in acısı ekleniyor. Üstelik oğullarının getirdiği haberin de uydurma olduğunu anlıyor. Bütün bunlara rağmen ümitsizliğe kapılmıyor, Allah'dan ümidini kesmiyor, ümit ve sabırla beklemeye karar veriyor. İkincisinin hayatı ve yeri hakkında bir haber getirilmiş olmakla birlikte, vaktiyle kanlı bir gömlek getirip, onu kurt yedi dedikleri Yusuf hakkında ise, ilâhî rahmet ve maneviyat delilinden başka görünürde bir delil de bulunmuyor. Böyle bir anda Yusuf yanında olsaydı da bu sabır makamında kendisine ne güzel bir dert ortağı olacaktı düşüncesi de zaman zaman gönlünü sarıyor. Şu halde bütün bu musibetleri bir tek Yusuf'un hicranında toplanmış bu-

luyor. Ve Yusuf yerine artık onun üzüntüsünden başka kendisine dost olacak bir arkadaş göremez oluyor da sözlerine inanmadığı oğullarından yüz çevirip, sanki Yusuf'a seslenir gibi bir iştiyakla, "esef" e nida ederek, demiş oluyor ki: "Ey esefim, ey bana başka gam ve keder duyurmayacak olan şiddetli acım, ey Yusuf'un yadigarı olan esefim!... Uzak durma, gel yetiş imdadıma ki, tam sana muhtacım, tam zamanıdır, hicranım son dereceyi buldu..."

Resulullah (s.a.v.) efendimizden nakledilmiştir ki: Hz. Peygamber, Cebrail'e "Yakub'un Yusuf'a hicranı ne dereceye varmıştı?" diye sual etmiş, Cebrail de "Evladını kaybeden yetmiş ananın toplam hicranına" demiş. "O halde onun sevabı ne kadardır?" deyince, o da "Yüz şehid sevabıdır. Çünkü o, Allah'a bir an bile suizan etmedi"(1) demiştir.

Bu da gösterir ki, musibet zamanlarında üzülmek ve ağlamak caizdir. Çünkü şiddetli acı zamanlarında insan kendisini tutmaya pek az muvaffak olabileceğinden dolayı, bundan büsbütün kendini engellemesi elinde olmayabilir. Bu da mükellefiyeti gerektiren bir husus değildir. Çünkü teklif, nefsin gücü yettiği yere kadardır. Gerçekten de Resulullah efendimiz, oğlu İbrahim'e ağlamış ve "Kalb hüzün duyar, göz yaş döker, biz elbette Rabbimizin gadap edeceği şeyi söylemeyiz ve biz elbette sana üzülüyoruz ya İbrahim!..." buyurmuştur. Ancak caiz olmayanı, birtakım cahillerin yaptığı gibi, bağırıp çağırmak, feryad u figan eylemek, döğünmek ve yaka paça yırtmak, saçını başını yolmak, mukadderata dil uzatacak sözler etmek ve benzeri aşırılıklardır.

Yine nakledilmiştir ki, Hz. Peygamber, kerimelerinden birinin çocuğu vefat ettiğinde onun için ağlamış ve üzülmüştü. Onun ağladığını görenler "Ya Resulallah! Sen ağlıyorsun, halbuki bizi ağlamaktan menetmiştin" deyince, bunun üzerine buyurmuştur ki: "Ben sizi ağlamaktan menetmedim, ancak iki çirkin (ahmak) sesten menettim: Biri sevinç zamanındaki çığlık, biri de üzüntü zamanındaki feryat".(2)

Bir haberde varid olduğuna göre, Muhammed ümmetinden başka ümmetlere إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ "İnnâ lillah ve innâ ileyhi raciûn" verilmemişti(3). Nitekim

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, IV, 570.

(2) Buharî, Cenâiz, 43, 44; Müslim, Fezail, 62; Ebu Davud, Cenâiz, 24; İbn Mace, Cenâiz, 53; Ahmed b. Hanbel, III, 194.

(3) "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" meâlindeki bu âyet (Bakara 2/156) bir musibet karşısında Allah'a sığınmak için söylenir. Allah'ın olmak ve Allah'a dönmek, O'na rücu etmek zevkine erişebilecek hiçbir zevk ve hiçbir teselli yoktur. Allah'a kavuşmanın üstünde bir nimet ve yücelik olabileceğini tasavvur etmek bile mümkün değildir. Böyle olduğu içindir ki, bununla unutulmayacak, bununla teselli bulunmayacak hiçbir kayıp, hiçbir acı, hiçbir musibet olamaz.(Müellif)

Yakup bile böyle istirca' etmeksizin "Ya esefa" dedi. وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ **Ve hüzünden gözleri ağardı, hüzünden gözlerine ak düştü.** Veya bir rivayette varid olduğuna göre, çok zayıf görüyordu. فَهُوَ كَظِيمٌ **Ve artık o bir kazım idi. Derdini içine atıyordu.** Ağlamaktan, şuna buna dert yanmaktan kendini tutuyor, gamını kederini hep içine atıyordu. İçi gamla dolmuş olduğu halde, yine de kendini tutuyor, acıdan yutkunup duruyordu.

Onun bu acıklı haline bakan ve sırrına eremeyenler: قَالُوا تَاللّٰهِ **Te vallahi, dediler.** Hayret doğrusu, vallahi hayret dediler: تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ **Yusuf, Yusuf deyip duruyorsun** حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا **nihayet üzgün düşeceksin** اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ **veya helak olup gidenlerden olacaksın!** Yani, böyle boşu boşuna ağlayıp sızlıyorsun ve kendine yazık ediyorsun, şeklinde nasihatlere kalkıştılar. Gerçi bu sözler bir azar olarak söylenmiyor, bir teselli için söyleniyordu. Lâkin Yusuf'u ölmüş gitmiş farzetmek gibi bir ye'se, bir ümitsizliğe bağlı olarak söylendiği için, onun haline bir itirazı ve ona karşı yöneltilmiş bir tenkidi tazammun ediyordu. Şu halde Yakup gibi ince ruhlu, hassas ve içli bir zata karşı böyle cahilane teselliler bile bir azar, bir kadir kıymet bilmezlik, bir kabalık anlamı taşıyordu veya ona öyle geliyordu. Fakat bütün bu kaba tesellilere karşı onun sabrına, kendini tutmasına, incelik ve nezaketine bakınız ki, o bunlara karşı "Size noluyor?" veya "Sizi ilgilendirmez" gibi cümlelerle karşılık vermiyordu. قَالَ اِنَّمَا اَشْكُو بَثّ۪ي وَحُزْن۪ٓي اِلَى اللّٰهِ **Ben, dedi, bessimi ve hüznümü ancak Allah'a şikayet ederim,** derdimi O'na açarım; ne size, ne de başkalarına değil.

Bess: Aslında yaymak, serip neşretmek mânâsına mastar ise de bundan mebsus mânâsına isim de kullanılır. O zaman anlamı, herkesin içine sığdıramayıp çevreye yaymaktan kendini alamayacağı zorlu bir dert ve merak demektir. Yani, ben sabrımı allak bullak eden içimdeki bu ateşi ve hüznümü kimselere değil, ancak Allah'a şikayet ediyorum.

وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ **Ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah tarafından ben biliyorum.** Şu halde bunları boşuna zannetmeyin, Allah belki hiç umulmadık bir yerden neşeler verir.

وَقَالَ يَا بَن۪يَّ **Ve dedi ki: Ey oğullarım!** اذْهَبُوا **gidiniz,** فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخ۪يهِ **Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırınız,** tehassüs ediniz, onlardan bir haber edinmek için bütün duyularınızı, hislerinizi kullanınız. Yani elinizle yoklayınız, gözünüzle dikkat ediniz, sağa sola sorunuz, öğreniniz, var gücünüzle bilgi toplayınız.

Çok dikkat çekicidir ki, "Ben buradan ayrılmam" diyen ve orada kalan büyük kardeşlerinden hiç söz etmemektedir. Çünkü o kendi isteğiyle kalmıştır ve yeri bellidir. Yusuf ve Bünyamin ise çaresiz kalıp ayrı düşmüşlerdi. Yusuf bir yitik, Bünyamin ise bir tutuklu idi. Bunların ölmüş olduklarına dair bir bilgi yoktu. Gerçi "Yusuf'u kurt yedi" diye kanlı bir gömlek getirmişlerdi, fakat bu yalandı ve onların yalan söyledikleri Yakup tarafından anlaşılmıştı da: "Bu kötülüğe sizi kendi nefsiniz sürükledi" demişti. Zira gömleği parçalamadan bir kimseyi kurt yemiş olamazdı. Nitekim o zaman Yakub'un "Bu ne kadar iyi kalbli bir kurtmuş, gömleği bile parçalamamış" dediği de rivayetler arasındadır.[1] Babası ve büyük kardeşleri bile hayatta olan Yusuf henüz inkırazı akran olacak ileri yaşlarda da değildi. Binaenaleyh ne açık, ne de kapalı bir şekilde Yusuf'un ölmüş olduğuna delil olabilecek bir şey mevcut değildi; onun ölümüne hükmetmek için ortada hiçbir ciddi sebep yoktu. Halbuki öldükleri bilinmeyen kimselerin aranması ve bulunup onlara gerekli yardımın yapılması bir görev, bir vecibe teşkil ediyordu. Anlaşılıyor ki, Yusuf hakkında iyi bir araştırma yaptıramaması ve bu vecibenin yerine getirilmesine imkan bulamaması, Yakub'u en çok üzen ve yüreğini dağlayan ayrı bir ukde idi. Bünyamin'in tutuklanması yüzünden bir takip ve araştırmanın lüzumu yeniden gündeme gelmişti. Bu kerre yeni bir vesile doğmuştu. Onun için ikisinin de araştırılmasını emretmiş ve bu vazifenin ümitsizce, baştan savma bir şekilde değil, ümitle ve istekle yapılması gerektiği yolunda onların maneviyatlarını ve morallerini güçlendirmek için demiştir ki:

وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ **Ve Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.** Yani, Allah'ın, sıkıntıları giderecek, daralmış göğüslere nefes aldırtıp ferah verecek yardımından, lütuf ve rahmetinden ye'se düşmeyiniz. اِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ **Çünkü Allah'ın yardımından kâfirlerden başkası ümit kesmez.** Olsa olsa onlar ümitsizliğe düşerler.

Bundan dolayı Yusuf ve Bünyamin de kim bilir nasıl bir acı içinde ümitle bekleyip duruyorlar. Onun için "Yusuf artık bulunur mu?" demeyiniz de Allah'ın rahmeti ve yardımı ile onları ümitle ve istekle arayıp bulmaya çalışınız. İnşallah bulursunuz ve hayırlı bir haberle döner gelirsiniz.

Gerçekten de bakınız, bunun üzerine Allah'ın lutfu nasıl tecelli etti:

---

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, IV, 501.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا
الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا
الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ
هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾
قَالُٓوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُ قَالَ اَنَا يُوسُفُ وَهٰذَٓا اَخِي قَدْ مَنَّ اللّٰهُ
عَلَيْنَا اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٠﴾
قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ ﴿٩١﴾
قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ
﴿٩٢﴾ اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِي يَاْتِ بَصِيرًا
وَاْتُونِي بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩٣﴾

Meâl-i Şerifi

88. Sonra (Mısır'a gidip) onun huzuruna girince, dediler ki: "Ey şanlı vezir! Biz ve çoluk çocuğumuz sıkıntı içindeyiz. Pek az bir sermaye ile geldik. Sen bize yine ölçek (zahire) ver, ayrıca sadaka da ihsan eyle. Çünkü Allah sadaka verenleri muhakkak mükafatlandırır."

89. O dedi ki: "Siz cahilliğinizde Yusuf'a ve kardeşine ne yaptığınızı biliyor musunuz?"

90. Onlar "Yoksa sen, sahiden Yusuf musun?" dediler. O da "Ben Yusuf'um, bu da kardeşim" dedi, "Doğrusu Allah, bizi, lutfuyla nimetlendir-

90. Gerçekten de kim Allah'dan korkar ve sabrederse, Allah, muhakkak ki, güzel işler yapanların mükafatını zayi etmez."

91. Dediler ki: "Allah'a yemin olsun, Allah seni bize üstün kıldı. Biz gerçekten de büyük hata işlemiştik".

92. Yusuf dedi: "Bugün size bir ayıplama ve azarlama yoktur. Allah, sizi, mağfiretiyle bağışlasın. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir."

93. Alın şu gömleğimi götürün de babamın yüzüne sürün, gözü açılır. Ve bütün ailenizle toplanıp bana gelin."

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا... **Sonra Yusuf'un huzuruna girdiklerinde Ey aziz dediler.**

Bu ifadeler gösteriyor ki, üçüncü defa Yusuf'la karşı karşıya gelişlerinde kalblerinde büyük yumuşaklık ve intibah hasıl olmuştu. Demek ki, Bünyamin'in tutuklanması üzerine başlayan bu yumuşama ve kendine geliş, gittikçe ilerlemiş ve onları daha da olgunlaştırmıştı. Yusuf'un onları mazur görerek, onlar adına yaptığı tevbe, gösterdiği tevazu ve ihlas onları da etkilemiş ve olgunlaştırmıştı. Bundan dolayı Yusuf'un kendisini tanıtma zamanı gelmişti. Gerçi onların asıl maksatları ve Mısır'a gelişleri Yusuf ve kardeşini aramak olduğu âyette açıkça ifade edilmiyorsa da onların yardım taleplerinden ve ifade tarzlarından bunu sezen Yusuf, kendisini tanıtmak maksadıyla قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ **Siz cahilliğiniz zamanında Yusuf'a ve kardeşine ne yaptınız, biliyor musunuz?** dedi. İşte bu açıklama ve bu şekilde sorulan soru ile kuyuya atıldığı zaman لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ *"Sen onlara bu yaptıklarını hiç beklemedikleri bir anda haber vereceksin"* (âyet 15) âyetiyle vaad edilen durum gerçekleşmiş oluyordu. Artık o anda kalblerde meydana gelen hayret ve heyecanı düşünmeli. Bu söz onların gönlünde ve zihninde şimşek gibi çakmıştı, derhal onun Yusuf olduğunu anlayarak zirvedeki bir hayret ve heyecanla ve adeta kekeliyerek, قَالُوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُ **a...a...Sen misin, sahi sen Yusuf musun? dediler.** O da kendisini ve kardeşini takdim ederek: قَالَ اَنَا يُوسُفُ **ben Yusuf'um,** وَهٰذَا **bu da,**(yani, yanımda ikbal mevkiinde bulunan ve dikkatinizden kaçmış gibi görünen zat da) اَخِي **kardeşim, dedi.** Bundan bir gurur ve övünme duyduğu anlaşılmaması için Allah'a şükür ve nimetini övgüyle dile getirmek ve bir de kardeşlerine öğüt vermek maksadıyla şunu ekledi. قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا **Doğrusu Allah bize lutfetti,** bize nimetini ihsan etti. اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ **Şuna hiç şüphe yok ki, her kim takva yolunda yürür ve sabırlı olursa,** yani fenalıklardan sakınır, mihnete ve zahmete katlanırsa فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ **kesinlikle Allah muhsinlerin ecrini zayi etmez.**

İyilik yapanların sevaplarını kaybettirmez.

Bunun üzerine gayet belagatli bir itiraf ortaya koyarak ve sorulan suale de cevap olacak şekilde قَالُوا **dediler ki:** تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا **Vallahi seni Allah bize isar** (1) **eyledi.** Yani, cidden itiraf ederiz ki Allah seni bu özellikler ile, yani, takva, sabır ve ihsan özellikleri ile bize üstün kılmıştır. Allah seni bize tercih etti, daha faziletli yaptı. وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ **Ve gerçek şu ki; biz elbette suçlu idik.** Amden ve kasten bir günah işlemiştik. Bile bile sana karşı suç işledik. Ancak şimdi pişmanız, dediler. Yukarıda da kaydettiğimiz şekilde Yusuf, kardeşlerine kendi hakkını helal etmiş ve onları affetmişti, ancak haklarında Allah'ın mağfiretini de iyice ümid edebilmek için onların tevbe ve nedametlerini de istiyordu. İşte yaptıkları bu açık itiraf ile bu da gerçekleşmiş oldu. Bunun için o da قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ **bugün size hiçbir şekilde muahaze edilmek yoktur, dedi.**

Tesrib: Esasen işkenbenin üzerindeki iç yağını sıyırmak demektir. Mecaz olarak suçluyu tekdir ve hesaba çekme anlamına kullanılır. "elyevm" bu gün, şu an, demek olup, aynı zamanda hem geçmişe, hem geleceğe bağlanabilir. Yani, hesaba çekilmek, tekdir edilmek ve azarlanmak durumunda bulunduğunuz şu anda bile size herhangi bir şekilde sitem ve serzeniş yoktur; o halde başka bir gün nasıl olabilir? Şu halde sualimden ve sözlerimden bir sitem ve suçlama anlamı çıkarıp da "acaba ilerde başımıza birşeyler mi gelecek?" şeklinde kötü düşünceler aklınıza gelmesin; hiç merak etmeyin, size hiçbir şey olmayacak. Bundan önceki gelişlerinizde elinizde olmadan üzüldünüz, ama bundan sonra merak etmeyin sizi üzecek şeyler olmayacak(2). Bu konudaki Allah'ın hakkı me-

---

(1) Ziya Paşa, meşhur Terkib-i bendinde bu âyetten çok güzel bir alıntı yaparak dilimize bir atasözü armağan etmiştir:
"Zalimlere birgün dedirir kudret-i Mevlâ:"
"Tallahi lekad âserekallâhu aleynâ." (Müellif)

(2) Rivayet olunuyor ki, Kardeşleri Yusuf'a "Sen bizi akşam sabah kendi sofrana çağırıp ağırlıyorsun, halbuki biz sana karşı işlemiş olduğumuz o eski suçtan dolayı çok mahcubuz, huzurunda utanıyoruz ve çok sıkılıyoruz, utancımızdan yüzüne bile bakamıyoruz" diye haber göndermişler. Bunun üzerine, Yusuf da kendilerine şu cevabı vererek ikramda bulunmuş, demiş ki: "Mısır ahalisi, ben her ne kadar içlerinde vezîr makamında bulunuyorsam da, ilk zamanlardaki gibi, bana köle gözüyle bakarlar ve sübhanallah, yirmi dirheme satılmış olan bir köle ne kadar yüksek makamlara erişti, derlerdi. Şimdi ise sizinle şeref kazandım, halkın gözünde değer buldum. Zira onlar anladılar ki, siz benim kardeşlerimsiniz ve ben İbrahim Aleyhisselamın'ın torunlarındanım".

Resul-i ekrem efendimiz de Mekke'nin fethi günü, Kâbe'nin kapısında durup Kureyş'e hitap ederken, "Benim size şimdi ne yapacağımı düşünüyorsunuz?" diye sordu. Onlar da "Hayır, bilmiyoruz, ama sanırız kerem sahibi bir kardeşsin ve kudretlisin her şey senin elinde". O vakit buyurdu ki, "Kardeşim Yusuf'un kardeşlerine dediğini derim. Hepiniz hür ve serbestsiniz. لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ "Daha önce yaptıklarınızdan dolayı bugün hesaba çekîlmeyeceksiniz!" (Müellif)

selesine gelince; yine bugün dua ve ümid ederim ki, يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ **Allah sizi bağışlar.** Zira bugün pişmanlığınız belli ve ihlasınız açıktır, haliniz bağışlanmaya, affolunmaya ve rahmete müsaittir. وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ **Ve O, merhamet edenlerin en merhametlisidir. Şimdi siz** اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هٰذَا **şu gömleğimi götürün,** فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِى **de babanın yüzüne koyun ki,** يَأْتِ بَصِيرًا **gözü görecek duruma gelsin.** Yani siz, şimdi başka düşünceleri bırakın da ilk işiniz bu olsun. Böylece babamın tedavisine koşun, ona müjde verin ve davet ettiğimi bildirin, hizmetine koşun. Bu gömleğin daha önce götürülen kanlı gömleğe bir karşılık olduğu gözden kaçmamaktadır. Demek ki, yalandan kanlı bir gömlekle başlayan ve Yakub'a dünyayı zindan eden ve oldukça uzun süren bu hicran derdinin tedavisi böylece müjde olarak götürülecek mübarek bir gömlekle yapılacaktı ve bu sayede giderilecekti. Acaba bu nasıl bir gömlekti? Bir rivayette denilmiştir ki, bu gömlek, vaktiyle Hz. İbrahim ateşe atıldığı zaman ilâhî emirle Cebrail'in cennetten getirip kendisine giydirdiği gömlekti. Bu gayet ince bir gömlek olup evlad ve ahfadına miras kalmış olan bir gömlekti. Yakup o gömleği muska gibi yapıp Yusuf'un boynuna asmıştı. Yusuf kuyuya atılınca Cebrail gelip, onu muskanın içinden çıkarmış ve Yusuf'a giydirmişti." Cennet nesiminin kokuları herhangi bir derde yakalanmış olana dokunursa onu şifaya kavuşturur" demişti. ilh... İşte böylece bu gömlek uğurlu ve esrarengiz bir yadigar idi. Bu iş, Hz. Yakup'a, sevgili Yusuf'unun peygamberliğini dahi müjdelemek anlamına gelir ve bir mucize demek olur. Bir rivayette de denilmiştir ki, bu gömlek o sırada Yusuf'un sırtında bulunan bir gömlek idi. Gerçekten de بِقَمِيصِي هٰذَا "İşte şu gömleğim" ifadesinde bu mânâ daha açık olarak görülmektedir. Ancak bu suretle böyle sıradan bir gömleğin göze sürülmekle gözlerin kuvvet bulması akılla anlaşılır birşey olarak görülmez. Bundan dolayı muhakkik olanlar demişlerdir ki: "Bu da mutlaka vahiy ile olmuştur. Zira bu yönde bir vahiy olmasa Yusuf bunu kendi aklıyla bulamazdı". Bununla beraber Fahreddin Razi der ki: "Bunun akılla açıklanabilir bir tarafı da yok değildir. Denilebilir ki, Yusuf, babasının görmemesinin, iç sıkıntısı ve üzüntü yüzünden, çok ağlamaktan ileri gelen bir görme zayıflığı olduğunu anladığı için belki şöyle düşünmüştür: Gömlek üzerine konulduğu zaman her halde çok sevinecektir ve yüreğine büyük bir sevinç dolacaktır. Bununla ruhu kuvvet bulacak ve gözüne fer gelecektir. Şu halde görmesi kuvvetlenince gözündeki görme zayıflığı da geçmiş gitmiş olacaktır. İşin bu kadarı da kalb ile bilebileceği bir şeydir. Çünkü tıp ilminin prensipleri bunun sağlıklı bir düşünce olduğuna delalet eder... ilh.[1] Ancak bunun mânâsı şu demektir. Bu, aklen ve

(1) Fahru'r-Râzî, Mefatîhu'l-Gayb, XVIII, 210-211.

tıbben mümkündür, tıbbın kurallarından ve tecrübelerden böyle bir ilham alınabilir. Gerçekten de gerek hastalık, gerek sıhhat açısından üzüntünün ve ruhsal etkilerin beden üzerindeki rolü, böylece tedavisi tıp açısından dahi inkâr olunamazsa da burada akla uygunluğun bu kadarcığı yine de meselenin çözümüne yeterli değildir. Böyle bir düşünceyle "belki iyi gelir" denilebilirse de kesin hüküm verilemez. Oysa meselenin en önemli noktası Yusuf'un kesin bir ifade kullanarak يَأْتِ بَصِيرًا *"görmesi geri gelir"* demesidir. Akıl yoluyla ele alındığı zaman, tıbbın hiçbir tedavisinde böyle konuşulamaz. En maddî ve en basit tıbbı tedavi şekillerinde bile yüzde yüz kesin sonuç şudur diyerek hüküm verilemez. Buna işaret olmak için ihtimal ki, Razi de bu maksatla: "Bu kadarını kalb ile marifet mümkün olur" demiş, "akıl bunu bilir" dememiştir. Diyelim ki: Yusuf'un aklına böyle bir imkan ve ihtimal doğuvermiştir. Peki onun kalbine bu kesinliği veren, kazandıran kuvvet nedir? Bu nokta muhakkiklerin dedikleri gibi, ilâhî vahiyden başka bir sebeple açıklanamaz.

Yusuf, kardeşlerini böylece memnun edip onların gönüllerini aldıktan sonra ilk iş olarak onları böyle güzel ve mucizeli bir tedavi yolu ile babasına müjde vermek ve ahir ömründe ona güzel güzel hizmet etmek için Mısır'a davetle görevlendirdi. Onları hiç bekletmeden geri gönderdi ve dedi ki:

Babamla beraber وَأْتُونِى بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ **bütün ehlinizi;** yani erkek, dişi, büyük, küçük Yakup hanedanından olan bütün kimseleri, bütün ailenizi **toptan alıp bana getiriniz.** Rivayet olunur ki, gömleği kardeşleri içinden Yahuda almış ve "Daha önce kanlı gömleği götürüp, babamızı mahzun eden ben idim. O vakit mahzun ettiğim gibi, şimdi de müjde verip sevindireyim" demiş ve yalın ayak, başı kabak Mısır'dan koşarak yola çıkmış. Mısır'la Kenan arasındaki mesafe seksen fersah imiş. Daha önceki seferlerde kardeşlerini hazırlayıp donatan Yusuf'un bu kerre, bu emirleri verirken gerekli hazırlığı ve donanımı daha mükemmel şekilde hazırlayıp gönderdiğini hatırlatmaya lüzum yoktur. Rivayet olunduğuna göre, bu kafilede babasına ikiyüz deve yükü yiyecek ve mal göndermiştir.

Şimdi bakınız burada ikbal yüzünü gösterir göstermez ötede ne olacak, Allah'ın rahmeti nasıl tecelli edecek, vuslat esintileri nasıl gelecek, ayrılık ve hicran nasıl kaçacak, nasıl bir neş'e ve lutuf kaynaşacak?

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّى

لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَٓا اَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ
لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ
فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّٓي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
﴿٩٦﴾ قَالُوا يَٓا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَٓا اِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾
قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

Meâl-i Şerifi

94. Ne zaman ki, kafile (Mısır'dan) ayrıldı, öteden babaları dedi ki: "Eğer bana bunak demezseniz, doğrusu ben Yusuf'un kokusunu alıyorum."

95. Dediler ki: "Vallahi sen hâlâ o eski şaşkınlığındasın."

96. Fakat ne zaman ki, gerçekten müjdeci geldi, gömleği Yakub'un yüzüne koydu, hemen gözü açıldı. "Ben size demedim mi, ben Allah'dan sizin bilmediklerinizi bilirim." dedi.

97. Dediler ki: "Ey babamız, bizim için Allah'a istiğfar eyle. Biz gerçekten büyük günah işlemiştik."

98. Dedi ki: "Sizin için Rabbimden ilerde bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz o çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ **Vakta ki, kafile ayrıldı.** Yani, Mısır'dan hareket edip Kenan diyarına doğru yola çıktı, ötede babaları, قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّي لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ **dedi ki, inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum,** لَوْلَا اَنْ تُفَنِّدُونِ **beni bunak yerine koymayacaksanız!...** Yani, ey bu sözümü işitenler, siz benim aklıma ve şuuruma halel geldi sanıp, bana bunak demeyecekseniz, vicdanıma güvenecekseniz, bu sözüme inanırsınız. Veya daha önce bana bunak demeseydiniz şimdi sözüme inanırdınız. Fakat يَا اَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ derken, hiç de akıl dışı bir şey olmayan o esef duygusuna bile saçma ve mânâsız deyip itiraz eden ve Yusuf kokusu burunlarında tütmeyen siz gafiller, şu anda derin bir şekilde içimi saran sevinci, bu Yusuf kokusunu nereden duyacaksınız? Henüz kendi vicdanımdan başka hiçbir delili

bulunmayan bu sözüme, bu ledünnî vuslat müjdesine nerden inanacaksınız? İnanmayacaksanız bari beni bunak yerine koyup da inkâra kalkışmasanız ne olur?

Yusuf'un peygamberlik müjdesi ile himmet gömleğini getirecek olan o muştuluk kervanı Mısır'dan kopup Yakub'un tarafına doğru yönelir yönelmez, beri tarafta Yakub'un burnunda tüten ve ruhanî bir zevkle bütün vicdanını saran bu kokulu rüzgar, bu ledünnî seher esintisi, bu Yusuf kokusu, şüphe yok ki, ona ilâhî revhtan bir esinti ve gelmekte olan müjdenin habercisi bir rahmânî nefes idi. Şu anda tasavvuru bile gönül ehlini hazza boğacak olan bu tatlı koku, kim bilir Yakub'un gam ve hicranına nasıl bir darbe indirmiş, onun vicdanını nasıl bir letafetle sarmış olmalı ki, Yakub, bununla hem uzaktaki bir ikbal olayının başlangıcından bir esinti duymuş, hem de birkaç gün sonra kavuşacağı ilerdeki müjdenin büyük sevincine yavaş yavaş hazırlanmış bulunuyordu. Bu nasıl oluyordu? Seksen fersahlık mesafeden bu kokuyu taşıyan araç ne idi? Ve bunu duyan algılama gücü ne idi, nasıl bir güçtü? Bilinen hava akımlarının buna yetmeyeceği şüphesizdi. Kafilenin Mısır'dan ayrılması anında Yakub'un beri tarafta duyduğu bu kokulu esintinin hızı en azından bir şimşeğin hızına eşit olmalıydı. Oysa bugünkü teknolojide ses nakline kadar uygulamasını duyduğumuz elektrik akımının henüz kokuya uygulanabildiğini bilmiyoruz.

Bir de Yakub'un hassasiyeti ne kadar incelmiş ve hüznü ile gözleri ağardıktan sonra koku alma duygusu ne kadar gelişmiş olursa olsun, kafilenin Mısır'dan ayrılmasından önce duymayıp da ayrıldıktan sonra duymuş olması gösterir ki, bunun sırrı ve hikmeti onun hassasiyetinden kaynaklanan bir olay da değildir. Tefsir âlimlerinin bu konuda iki ayrı yorumu vardır. Birisi Allah Teâlâ'nın bu kokuyu, bir mucize olmak üzere o kadar uzak mesafeden Yakub'un vicdanına ulaştırmasıdır. Birisi de o anda onu Yakub'un vicdanında icad ve yaratmış olmasıdır. İşte bundan dolayıdır ki, herhangi şekilde olursa olsun, bu olayın alışılmışın dışında fevkalade bir ilâhî mucize olduğunda hiç şüphe yoktur. Zamanımız fen bilimleri ve felsefesi bu gibi olağanüstü olayları açıklayamamakla beraber inkâr da etmemektedir, Psikolojide "telepati" adı altında tasnif ve mütalaa etmektedir. Telgraf, telefon kelimelerinde dahi bilindiği ve kullanıldığı üzere "tele" kelimesi aslında "uzak" demek, "pati"de etkilenme anlamına geldiğinden, "telepati" uzaktan etkilenme demek olur. Ve şöyle tarif olunur: Bir ruhta duyulan öyle bir algılamadır ki, o anda meydana gelmiş gerçek bir olaya ilişkin olduğu halde, öyle bir mesafede veya öyle bir duygu hali

içindedir ki, bu durum o olayın o kişi ile bilinmesini imkansız gibi gösterir". Diğer bir tarife göre de "Bir mânânın veya duygunun uzaktan algılanması, yani hissolunabilecek bir aracının yardımı olmaksızın iletilmesi meselesidir". Önceki tarife göre telepati, normal dışı sayılan şartlarda meydana gelen dış olaylara da şamil olabilecektir. Lâkin ikinci tarife göre, herhangi bir hava akımı içinde duyulabilecek koku gibi olaylar, telepati cinsinden sayılabilecek kadar fevkalade olaylardan değildir.

Çünkü dış olaylarda en azından ışık veya hava gibi bir maddî vasıta vardır ki, bize telepatiden ziyade telsiz ve radyo yayınları cinsinden bir olayı düşündürebilir. Bundan dolayı bunun fen açısından tasavvuru sırf ruhanî olan telepati algılaması kadar müşkül olmaz. Zira uzaktaki bir his veya mânâ hızlı ve gizli bir vasıta ile yaklaştırılıp tebliğ edilmiş olur. Ve bundan dolayı bazıları telepatinin en yaygın olan, soyut ve sırf manevî olan kısmını da bu suretle tevil ederek düşünmek isterler. Bununla beraber herhangi bir şeyin insan ruhuna ve vicdanına doğması nasıl oluyor? Ve vicdan denilen gücün, asgari ve azami algılama sınırı nereden başlıyor? Ve bunun yayılma sahası hangi sınıra kadar gidebilir? Bir ruhun potansiyel güçleri, kendi dışındaki olayları, yalnızca beden sınırına bağlı olarak mı algılıyor? Isı yaymada olduğu gibi, bedenden dışarıya doğru yayılan ve etkisini uzaklardan karşılayan başka güçler yok mudur?

Bunlar tam anlamıyla bilinmeden uzaktan duyguların algılanması olayını, ve daha başka ruhsal olayları mutlaka tevil etmeye mecburiyet yoktur. Ve doğrusu yalnızca uzaktan his değil, yakından hissetmekve şuur olayları dahi layıkı ile açıklanamamaktadır: وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلاَّ قَلِيلاً *"Ruh konusunda size çok az bilgiden başka birşey verilmemiştir".* Ancak olayı olduktan sonra hissetmek normal olduğu gibi, his maa'l-vuku, yani olayı olurken, meydana gelirken duyabilmek veya olmadan önce, yani "kable'l-vuku" hissedebilmek de inkâr edilemez olaylardandır.

Burada kendi başıma gelmiş ve yaşadığım bir telepati olayından bir misali anlatmak istiyorum: İstanbul'da Nüvab Mektebi'nde talebe iken bir gün öğleden sonra dersten çıkıp Nuruosmaniye'de ikametgahım olan hattat odasına geldim. Tek başıma pencerenin önüne oturdum. Oturur oturmaz, henüz daha hiçbir şeyle meşgul olmadan, birdenbire büyük amcam Mehmed Emin Efendi hatırıma doğuverdi ve derhal kalbime derin bir hüzün çöktü, ağlamak istedim. Halbuki başka zamanlar onu hatırlayınca mutlaka sevinç ve neşe hissederdim. Az bulunur, fazilet örneği bir insan idi. Bu sefer hem hatırlayış şeklim, hem de

alışılmışın dışında sevinç yerine içime öyle bir hüzünün çökmesi tuhafıma gitmişti. Ben bunu hemen bir yere kaydettim. Onbeş gün sonra memleketten posta ile bir mektup aldım, babam" o gün amcamın vefat ettiğini ve bana yadigar olmak üzere birkaç kitabını vasiyyet ettiğini" yazıyordu. O zaman ben postanın on günde geldiği bir mesafeden o hüzünlü olayı, meydana geldiği anda yüreğimde duymuştum ve gözlerim dolmuştu.

İşte telepati dedikleri şey böyle olaylardır ki, bizim ıstılahımız bütün bu gibi olayları ilham cinsinden saymaktadır. Bu hâl uykuda meydana gelseydi adına rüya diyecektik. Bunlar normal duyularımıza göre fevkalade olaylardan olmakla beraber, çok nadir şeyler de değiller, her zaman herkesin başına gelebilen çok sayıda olaylardır. Belki herkeste olur da pek çok kimse bunun farkında bile olmaz. Fakat bunlar genellikle bilgi sebebi değildir. Sıradan bir vehim şeklinden başlayarak, keramet veya mucize derecelerine kadar çıkacak çeşitli derecelerde ortaya çıkabilirler. Acizane kendi kanaatime göre:

Bu âyet, bize yalnızca ruh ilimleri ve mucize cinsinden bir harikayı tesbit ile kalmıyor, bugünkü teknolojik gelişme açısından dikkate değer ilhamlar da veriyor. Zira görülüyor ki, "râyiha", yani koku kelimesi, "rîh", yani "rüzgar" anlamına gelen bir kelime ile ifade buyuruluyor. Bu kelimeden iletme anlamı daha belirgindir. Halbuki yukarıda da söylediğimiz gibi, kafilenin Mısır'dan ayrıldığı anda Yakub'un vicdanına bu kokunun ulaşması rüzgar hızından daha hızlı bir iletişimle olmuştur. Bugünkü bilgimize göre; bu iletişimin fizik olarak meydana gelmesi, havanın normal ve kütlevi akımı ile değil de elektrik dalgaları şeklinde olması ihtimali söz konusudur? Ancak bir kokunun havada yayılması, koku zerreciklerinin hava içinde hareket edip yayılması sonucuna dayandığı bilindiğine göre, bu zerrelerin bir elektrik akımı halinde ve elektrik hızı ile akıp gelmesi, fizik açısından aklın almayacağı bir olay olacaktır. Bunun için bir tahlile daha lüzum vardır ki, o da o zerrelerdeki kokunun tıpkı ısı ve ışık gibi yayılma kabiliyetine sahip bir kuvvet olduğunu bulmaktır. Gerçekten de kokunun, mesela bir gül suyu zerrelerinin kendilerinden ziyade onlardaki bir kuvvet ve özellik olması ve ince bir titreşimle yayılıyor şeklinde ele alınması daha akla yatkın ve koku alma duyularımızdaki bedahete daha uygun düşmektedir. O halde meseleyi kimya veya atom fiziği sahasında izleyerek ses naklinden daha ince bir kanun ile koku kuvvetinin ve hareketinin zaptedilmesi ve nakledilmesi dahi elektrik akımından yararlanarak mümkün olabileceği sonucuna varabileceğiz demektir. Gerçi Yakub'un kokuyu duyması fennî bir olay değil, muci-

zevi bir olaydır. Bazı tefsir âlimlerinin dediği gibi Allah Teâlâ'nın, Yusuf'un kokusunu Yakub'un vicdanında doğrudan doğruya yaratmış ve icad etmiş olması da ihtimal dışı bir şey değildir. Hatta Yakub'un hafızasını yeniden harekete geçirip daha önceden bildiği Yusuf'un kokusunu ona kendi vicdanında yeniden duyuruvermesi de ihtimal dahilindedir. Lâkin âyetin ifadesinden açıkça ortaya çıkan mânâ, bu kokunun rüzgar içinde duyulması ve gömleği taşıyan müjde kafilesinin Mısır'dan ayrıldığı sırada iletilmiş olmasıdır. Bu ise kokunun da havadan bir telsizle şimşek gibi naklinin ve iletilmesinin mümkün olabileceğini, yaratılışta bunun da gizli bir kanunu olabileceğini düşündürür. Şüphesiz ki, bunun gerek Mısır'dan gönderilmesi, gerekse böyle bir hızlı titreşimin Yakub tarafından algılanabilmesi ve o kokunun Yusuf'a ait olduğunu kestirebilmesi, doğrudan doğruya ilâhî tasarrufu gösteren harikalardır. Gerek bu bakımlardan, gerek Yusuf ile Yakub'un birer peygamber olmaları bakımından olay çok yönlü bir mucizedir. Zira bir insanın yakınındaki birinin kim olduğunu kokusundan tanıyabilmesi bile olağanüstü bir meseledir. Ancak olayın bütünüyle tabiat kanunlarının üstünde bir mucize olması, bununla ilgili birtakım tabiat kanunlarının mevcut olmasına engel değildir. Mesela Hz. İsa'nın kuş yapması Allah'ın izniyle bir mucizedir. Fakat kuşların uçması olayından, uçma ilkelerini çıkarmak ve yine Allah'ın izniyle uçaklar yapmak mucize olmayan bir buluştur.

Hasılı Allah'ın kudretine bakın ki, Yakub, Yusuf'un güzel kokusunu o kadar uzaktan derhal duydu ve onun bir vehim, bir hayal olmadığını, bir hakikat olduğunu kendi vicdanında tanıdı. Durumu kesin bir dille ifade etti, fakat gafillerin kendisine inanmayıp "saçma" diyeceklerini bildiği için de "Beni bunak yerine koymazsanız..." dedi, lâkin kim dinledi? Tahmin ettiği gibi, onun bu sözünü işitenler قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفٖى ضَلَالِكَ الْقَدٖيمِ **Hayret vallahi, dediler, gerçekten de sen hâlâ eski şaşkınlığında bocalayıp duruyorsun.** Yani, hâlâ "Yusuf, Yusuf" deyip duruyorsun, hâlâ ona kavuşacağını vehmediyorsun, oysa bu doğru değil. Oğulları yolda olduğu için, Yakub'a bunu söyleyenler onlar değildi. Kızları, gelinleri ve öteki yakınları olabilirdi. Lâkin çok geçmeden esas şaşkının kimler olduğu açığa çıkacaktı. Zira bunun üzerine:

فَلَمَّٓا اَنْ جَٓاءَ الْبَشٖيرُ **Ne zaman ki müjdeci geldi** اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهٖ **gömleği yüzüne koydu** فَارْتَدَّ بَصٖيرًا **Yakub'un görmesi yerine geldi.** Gözü açılıverdi ve eskisi gibi görmeye başladı.

Şimdi bu neşeye kavuşan Yakub neler dedi, neler yaptı sanırsınız? Hayır o yine "sabrı cemil"inden ayrılmadı. "Allah'ın yardımından ümit kesmeyiniz" na-

sihatını hatırlatarak, sadece قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ **size demedim mi dedi** اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ **ben, doğrusunu isterseniz Allah'dan sizin bilmediklerinizi de bilirim.** Yani, şimdi anladınız mı Allah, ne büyüktür; peygamberlik de nasıl bir gerçektir?

O vakit gelmiş olan oğulları, hepsi birden قَالُوا يَٓا اَبَانَا **ey bizim babamız, dediler** اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا **bizim için günahlarımıza istiğfar et, mağfiretimize dua ediver** اِنَّا كُنَّا خَاطِئ۪ينَ **biz hakikaten suçluyduk.** Şimdi ise çok pişman olduk. Buna rağmen babaları hemen istiğfar edivermedi de ileriye dönük bir vaatte bulundu: قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبّ۪يۜ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّح۪يمُ **İlerde, dedi, sizin için Rabbime istiğfar ederim.** Şüphe yok ki, ancak O'dur ğafur, rahîm.

Yakub, böylece kendisinin bir baba olarak onları bağışladığını ima etmekle birlikte, Allah'ın da onları affetmesi için yapacağı dua ve istiğfarı, seher vakti veya cuma gecesi gibi bir vakte, duaların kabul olunacağı bir icabet vaktine tehir ettiği, böyle bir vakti gözettiği akla gelebilir. Daha doğrusu, Yusuf'la helallaştırıncaya veya onun affını anlayıncaya kadar tehir etmiştir. Çünkü zulme uğrayanın helallik vermesi, ilâhî mağfiretin ön şartlarından biridir.

Gelelim sonuca:

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ
اِنْ شَٓاءَ اللّٰهُ اٰمِن۪ينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ
سُجَّدًاۚ وَقَالَ يَٓا اَبَتِ هٰذَا تَأْو۪يلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُۘ قَدْ جَعَلَهَا
رَبّ۪ي حَقًّاۜ وَقَدْ اَحْسَنَ ب۪ٓي اِذْ اَخْرَجَن۪ي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ
مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْن۪ي وَبَيْنَ اِخْوَت۪يۜ اِنَّ رَبّ۪ي
لَط۪يفٌ لِمَا يَشَٓاءُۜ اِنَّهُ هُوَ الْعَل۪يمُ الْحَك۪يمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَن۪ي

مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيّٖ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا
وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾

Meâl-i Şerifi

99. Ne zaman ki, onlar Yusuf'un yanına vardılar, işte o zaman Yusuf anasını ve babasını kucakladı, yanına aldı ve "Buyurun Allah'ın dilemesiyle güven içinde Mısır'a girin" dedi.

100. Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yusuf için secdeye kapandılar. Bunun üzerine Yusuf dedi ki: "İşte bu durum, o rüyamın çıkmasıdır. Gerçekten Rabbim onu hak rüya kıldı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkarmakla ve sizi çölden getirmekle Rabbim bana hakikaten ihsan buyurdu. Doğrusu Rabbim dilediğine lutfunu ihsan eder. Şüphesiz O, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir."

101. "Ey Rabbim! Sen bana dünya mülkünden nasip verdin ve bana rüyaların tabirinden bir ilim öğrettin. Ey gökleri ve yeri yoktan var eden Rabbim! Benim velim sensin, benim canımı müslüman olarak al ve beni salih kulların arasına kat!"

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ **Hasılı, ne zaman ki, Yusuf'a vardılar,** yani Yusuf'un daha önce kardeşlerine tenbih edip istediği gibi, başta babaları olmak üzere bütün aile bireyleri topluca Mısır'a gelip Yusuf'un yanına vardılar. Rivayet olunur ki, Yusuf ve Melik, yanlarında dört bin asker, birtakım devlet adamları ve Mısır halkından çok sayıda insan, gelen kafileyi karşılamaya çıkmışlardı. Yakub Aleyhisselam, oğlu Yahuda'ya dayanarak yürüyordu, karşıdan gelen kafileye ve atlılara bakıp, "Ey Yahuda, şu karşıdaki adam Mısır'ın Firavun'u mu?" diye sordu. O da "Hayır, Firavun değil, oğlun" dedi. Yaklaştıkları zaman Yusuf'dan önce Yakup selam verdi ve "Selam sana ey hüzünleri gideren" dedi...ilh.

Yusuf آوٰى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ **anasını ve babasını kendisine iva etti.** Yani, boyunlarına sarılıp bağrına bastı ve onlar için hazırladığı özel dinlenme yerlerinde istirahat ettirdi. Anlaşılıyor ki, bu henüz şehre girmeden karşılama yerinde oluyordu. Nitekim وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ آمِنِينَ **Allah'ın izniyle hepiniz güven ve huzur içinde Mısır'a giriniz, dedi.** Ve böylece Mısır'a girdiler. وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى

الْعَرْشِ **Ve anasıyla babasını arşa çıkardı.** Özellikle anasıyla babasını(1) kardeşlerinden daha fazla saygı ve ikramla karşıladı. Kendisine ait olan ve bir tahta benzeyen yüksek köşkün üzerine çıkardı. وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا **Ve onun için hepsi secdeye kapandılar.** Yani anası, babası ve kardeşleri, Yusuf'a kavuştukları için Allah'a şükür ifadesi olarak secdeye kapandılar. Bir görüşe göre, o zaman âdet olduğu üzere Yusuf'a karşı resmî bir selam görevini yerine getirmek için secde durumuna geçip yerlere kapandılar. Gerçi bu anlam, ilk bakışta Yusuf'un gördüğü rüyaya daha uygun gibi görünür. Lâkin selam secdesi olsa idi, ilk karşılaşma anında yapılırdı. Öyle yapılması icap ederdi. Zaten âyette رَاَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ (âyet 4) cümlesi de "onları gördüm bana secde ediyorlardı" demek olabileceği gibi, "benim için secde ediyorlar gördüm" anlamına da gelebileceğinden, Yusuf'a kavuşturan Allah'a şükür secdesi şeklinde anlamak, her bakımdan daha uygun düşmektedir. Bir de bu secde ile meleklerin Âdem'e yaptıkları secde arasındaki ilişki ve benzerlik unutulmamalıdır.

Onlar işte böyle secdeye kapandılar. وَ **Ve,** o vakit bunu gören Yusuf, قَالَ يَا اَبَتِ **ey babacağım, dedi.** هٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَاىَ مِنْ قَبْلُ **işte bu, daha önce görmüş olduğum rüyanın tevilidir.** Yani o zaman, senin yaptığın yorum, bilimsel ve özet bir tevil idi, kısaca yapılmış bir tabir idi. Fakat şimdi bilfiil gerçekleşen mânâsı ve meâli budur. قَدْ جَعَلَهَا رَبِّى حَقًّا **Onu Rabbim hakikaten gerçekleştirdi,** aynen hak bir rüya olarak çıkardı. Tıpkı gördüğüm gibi, vakıa olarak gerçekleştirdi. وَقَدْ اَحْسَنَ بِى **Gerçekten de bana lutuf ve ihsanda bulundu.** Çünkü اِذْ اَخْرَجَنِى مِنَ السِّجْنِ **beni zindandan kurtardı** وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ **ve sizi de bedivden getirdi,** badiyeden, yani taşradan, çölden, yahut "Beda" adı verilen yerde yaşamaktan kurtardı, buraya getirdi.

Vahidî ve daha bazılarının beyanına göre, "Bedv" kelimesi iki anlama gelir: Birincisi, şahsın uzaktan göründüğü düzlük ve açık yer demektir ki, dilimizde buna "alan" denir. Bunun aslı بَدَا ، يَبْدُو ، بَدْوًا (beda, yebdu, bedven) fiilinden zuhur mânâsına mastar olup, sonra ism-i mekan gibi kullanılmıştır. "Bedv" in karşıtı "hazar" dır. Bunlar nisbet yası ile kullanıldıkları zaman "bedevî" ve "hazarî" denilmiştir. İkincisi ise Abdullah b. Abbas'dan rivayet olunduğuna göre, Hz. Yakup, "Beda" adı verilen yere yerleşip orada yaşıyormuş ve Yusuf'un yanına işte oradan gelmişti. O yerde dağın dibinde kendisinin bir mescidi vardı. İbnu'l-Enbarî de demiştir ki: "Beda bilinen bir yerdir. Filan, Şi'b ile Beda

---

(1) Bir rivayete göre, Yusuf'un asıl anası Bünyamin'in doğumundan sonra vefat etmiş olduğundan, bu analığı olan teyzesi idi denilmiştir. (Müellif)

arasındadır" denilir. Bu iki meşhur yer, şiirlerde birlikte anılagelmiş olan yerlerdir. Nitekim Küseyyir şöyle demiştir:

وَاَنْتِ الَّتِى حَبَّبْتِ شِعْبًا اِلَى بَدَا

اِلَىَّ وَاَوْطَانِى بِلَادٌ سِوَاهُمَا (1)

Ve işte bu anlamdan alınmış olarak بَدَا الْقَوْمُ يَبْدُونَ بَدْوًا "Kavım Beda'ya vardılar, varıyorlar", demektir. Bu mânâya göre "Bedv" mastar olur. Ve böylece Hz. Yakub ve ailesi aslında bedevî değil, hazarî idiler demek olur..ilh.. Bu tefsirin sebebini az sonra gelecek olan مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى âyetinde bulacağız.

Bununla beraber önceki mânâya göre bunu şöyle anlamak da mümkündür: Sizi çölleri, badiyeleri aşırarak ta uzaktan Mısır'a getirdi. Hangisi olursa olsun, şurası gayet ince ve zariftir ki, Yusuf, babasıyla kardeşlerinin Mısır'a getirilmelerini, kendisinin zindandan çıkarılmasına eşdeğer bir nimet saymakla kalmayıp, bunun da onun gibi kendisi hakkında bir ilâhî ihsan olduğunu açıkça anmış ve vurgulayarak dile getirmiştir. Yani ailesinin nimete ve refaha ermesini kendisine yapılmış bir ihsan olarak anmıştır. Özellikle kardeşlerini mahcup etmemek için zindandan önceki kuyu olayından hiç söz etmemiştir, bundan dikkatle kaçınmıştır. Hakkındaki bu ihsanın önemini belirtmek üzere demiştir ki:

مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِى وَبَيْنَ اِخْوَتِى **Beninıle kardeşlerinin arasını şeytan dürtüştürdükten sonra, böyle oldu.** Yani, benimle kardeşlerim arasında geçen ve hiç hesaba alınmaması gereken macera ne benden, ne de onlardan kaynaklanan bir olay değil, aramızı bozmak için şeytanın dürtmesinden, onun fesatçılığından ve iğvasından ibarettir. Fakat şeytanın kardeşler arasına sokulması haddi zatında büyük bir fitne ve bela idi. Eğer Allah'ın lutfu yetişmeseydi, kimbilir daha ne gibi fenalıklar olacaktı. Bundan dolayı böyle bir iptiladan sonra Rabbimin bu ihsanları ne kadar büyüktür. اِنَّ رَبِّى لَطِيفٌ لِمَا يَشَاۤءُ **Muhakkak ki, Rabbini dilediğine lutfunu bol bol ihsan eder.** Dilediği işi yoluna koymak için aldığı tedbirler, ne latif, ne hoş, ne ince şeylerdir. اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ **Ve hakikaten ancak O'dur âlini, O'dur hakim.** Gerçek ilim O'nun ilmidir, gerçek hikmet O'nun hikmetidir.

Rivayet olunur ki, Hz. Yusuf, babasının elinden tutup hazineleri gezdirmiş, altın, gümüş, mücevherat, silah, elbise ve diğerlerini gösterip dolaştıktan sonra yazı yazılacak kağıt (parşömen) hazinesine vardıkları zaman Hz. Yakub: "Ay

---

(1) Sen o sevgilimsin ki, bana Beda'ya kadar Şi'b'i sevdirdin. Halbuki benim yurtlarım bu ikisinden de başka beldelerdi. (Müellif)

oğul, bunlar dururken şu sekiz merhalelik yerden bana bir mektup yazmadın ha! Bu ne ilgisizlik?" demiş. Yusuf da: "Bana Cebrail öyle emretti" demiş. Babası "Peki amma niye sormadın?" demiş, Yusuf da: "Sen ona benden daha yakınsın." diye cevap vermiş. Bunun üzerine Yakup Cebrail'e sormuş, Cebrail de: "Sen, korkarım ki, Yusuf'u kurt yer, dediğinden dolayı, Allah bana öyle emretti ve benden korksaydı ya, buyurdu" demiş.

Yine rivayet olunduğuna göre, Yakup Aleyhisselâm Yusuf ile beraber yirmidört sene daha yaşamış, sonra vefat etmiş ve Şam tarafında babası İshak Aleyhisselâm'ın yanına defnolunmasını vasiyyet eylemiş, Hz. Yusuf da bizzat kendisi gidip babasının cenazesini oraya defnetmiş, sonra geri dönmüş. Yusuf babasından sonra yirmi üç sene daha yaşamıştı.

Fakat bütün bunları gören bu nimet ve ihsana eren Yusuf, nihayet ne dedi ve bu kıssa nasıl bir sonuçla sona erdi? Bakınız Yusuf ne dedi:

رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنٖى مِنَ الْمُلْكِ **Ey Rabbim! Sen bana mülkten bir parça nasip verdin.** وَعَلَّمْتَنٖى مِنْ تَأْوٖيلِ الْاَحَادٖيثِ **Ehadîsin meâlini bilmek ilminden de bana bir hisse ilim öğrettin.** Böylece en büyük dünya nimetinin ve devletinin ne olduğunu tattırdın ve ben bütün bu olup bitenlerin sonunun nereye varacağını anladım. Yani anladım ki, bütün dünya hayatı ve olayları, tevil ve tabiri sonunda gerçekleşecek olan bir rüya gibidir. Ve bana öğrettiğin ilimden hisseme düşen kadarıyla anladığım şudur ki o rüyanın da tabir ve tevili, yani yorumu açıkça belli olduğundan dolayı, bunun ilerisinde bir ahiret hayatı mutlaka gelecektir. İşte bunun kesin olduğunu öğrenmiş bulunuyorum. فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan Rabbim!** اَنْتَ وَلِيّٖ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ **Sen dünyada ve ahirette benim velimsin.** Benim malikim, veliyyi nimetim ve efendimsin تَوَفَّنٖى مُسْلِمًا **Beni bir müslüman olarak vefat ettir,** yani müslüman olarak canımı al; başka bir dinde, başka inançta olmaktan beni koru ve ruhumu müslüman olarak kabzet, وَاَلْحِقْنٖى بِالصَّالِحٖينَ **ve salihler arasına kat,** salih kulların, işe yarar ve iyilik sever kulların arasına koy. Ahirette atalarım gibi, salihler zümresi içinde haşreyle, zira nimet ancak o zaman tamamlanmış olacaktır.

Deniliyor ki, Yusuf böyle dua ettiği vakit Allah Teâlâ, ruhunu tayyib ve tahir olarak kabzeylemişti. Bunun üzerine Mısır ahalisi arasında nereye defnolunacağı hususunda anlaşmazlık çıkmış, birbirleriyle kavga edecek hale gelmişler. Nihayet mermerden bir tabut yapıp, onun içine koymuşlar ve Nil nehrinin mecrasına defnetmeye karar vermişler ki, Nil Nehri'nin suları, onun üzerinden geçerek Mısır'a vardığında hepsi onun uğrundan teberrük edebilme konusunda

eşit olacaklardı. Daha sonra Mısır'da hanedan değişikliği olmuş, iktidar Amalika'dan çıkmış, Firavunlar'a geçmişti. İsrailoğulları da Hz. Musa'nın peygamber olarak gönderilmesine kadar Firavunlar'ın elinde esir kalmış idi.

Peygamber efendimiz, Mirac gecesinde Âdem Aleyhisselâm'la dünya seması denilen birinci gökte, Yusuf'la ise ikinci semada karşılaşmıştı.[1] Bunu Mirac hadisinde haber vermişti. İşte Yusuf, başı mihnet ve ibtila, sonu da yokluk ve zeval olan bu dünya mülkünün, bu dünya geçidinin hakikatını ve akıbetini bildiği için, daha ileri gidip, elinde kuvvet varken Mısır'a hükümdar olmak sevdasını beslememiş, aksine dünyadan el etek çekmek ve ebedî hayata can atmak istemiş de böyle bir dua ile vefatını dilemiştir. Ve öyle bir sonla ahirete gitmiştir ki, ne güzel dua, ne güzel akıbettir.

Ve işte takva sahiplerinin örnek alacakları hayat ve can atacakları gaye budur: Bu dünya hazineleri değil, bu güzel sonuçtur.

ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ
إِلَيْكَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ
﴿١٠٢﴾ وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا
تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّنْ
مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا
مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ
﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾

(1) Buharî, Salat, 1, Hacc, 76, Enbiya, 5, Tevhid, 37, Menâkib, 24; Müslim, İman, 259, 263; Ahmed b. Hanbel, III, 148; 149; V, 143.

Meâl-i Şerifi

102. İşte bu, sana vahiyle bildirdiğimiz gayb haberlerindendir. Yoksa onlar yapacaklarına karar verip mekir (oyun) yaparlarken sen yanlarında değildin.

103. Sen ne kadar şiddetle arzulasan da, insanların çoğu iman edecek değildir.

104. Buna karşılık onlardan herhangi bir ücret de istemiyorsun. O Kur'ân, âlemlere ancak bir öğüttür.

105. Bununla beraber göklerde ve yerde ne kadar âyet var ki, onunla yüz yüze gelirler de yine de yüz çevirip geçerler.

106. Onların çoğu şirk koşmadan Allah'a iman etmezler (imanlarına az çok bir şirk karıştırırlar).

107. Yoksa bunlar Allah'ın azabından hepsini saracak bir felaket gelmesinden veya farkında değillerken ansızın başlarına kıyametin kopuvermesinden güven içinde midirler?

ذٰلِكَ O yok mu? Yani hiç haberin yokken, yukarıdan beri sana bildirilen ve dikkat çekici nice olayları, âyet ve hikmetleri içeren şu güzel kıssayı, Yusuf ve kardeşlerinin hikâyesini görüyorsun ya! **İşte bu** مِنْ اَنْبَاۤءِ الْغَيْبِ **gayb haberlerindendir.** نُوحِيهِ اِلَيْكَ **Onu sana biz vahyediyoruz.** وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوا اَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ **Yoksa onlar o mekri yapmak üzere işlerine karar verdikleri sırada sen onların yanında değildin.** Ne Yusuf'u kuyuya atmak için dolap çeviren kardeşlerinin yanında idin, ne de sana bir oyun olsun diye bunu sormak için arkandan konuşup karar veren Kureyş ile yahudi bilginlerinin meclisinde idin. Yukarıda da (âyet 3) geçtiği üzere bu vahiy sana gelinceye kadar bunların hepsinden habersiz idin. Oysa bu haber ve açıklama, ancak bütün bunları gözleriyle görmüş olan birinin anlatabileceği şeylerdir.

İşte bundan dolayı, bu gayb haberlerinin عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ *"herşeyi gören"* Allah Teâlâ'dan sana vahiy ile bildirildiği ve senin hak peygamber olduğun gün gibi açıktır. Her şey ortada ve hiçbir şüpheye yer vermiyecek kesinliktedir. Bununla beraber وَمَا اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ **sen büsbütün hırslansan, şiddetle arzu etsen de insanların çoğu inanacak değildir.** Çokları vahye ve bu güzel kıssanın Allah tarafından bildirildiğine yine de iman etmez; güzel bir roman, uydurma bir hikâye gibi, hayal eder ve önemsemeden geçer gider. وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ **Halbuki sen buna karşılık olarak onlardan bir ecir, bir ücret de istemiyorsun,** ki çıkar sağlamak için mi acaba böyle konuşuyor diye herhangi bir

şekilde şüpheye yer olabilsin, اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ **bu, ancak âlemlere bir zikirdir.** Bu haber, bu uyarı veya bütünüyle bu Kur'ân bütün akıl sahiplerine, düşünebilen canlılar âlemlerine hakkı ve hakikatı tanıtmak için özbeöz bir hatırlatma, katıksız bir uyarıdır, halis bir öğüttür.

Şu halde aklı olanların bunu düşünmeleri, ders almaları ve gereğince iman etmeleri gerekirse de aklı olmayanların öğütten ve uyarıdan bir şey anlamaları mümkün olmadığı için, aklı olmayanlar veya olup da kendi heva ve heveslerine yenik düşmüş olanlar, düşünme kabiliyetini ve gücünü yitirmiş bulunanlar, öğüt ve uyarıya önem vermeyip, hep baskı ve zor kullanılmasını gözettiklerinden, insanların çoğu da böyle olduklarından, insanların çoğu sırf güzel öğüde kanıp da iman etmezler. Üstelik bu inanmazlıkları yalnızca senin peygamberliğine ve sana vahiyle bildirilen âyetlere mahsus bir şey de değildir. وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **Göklerde ve yerde nice âyetler vardır ki, üzerlerine uğrarlar,** o âyetlerle yüz yüze, göz göze gelirler de وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ **ondan yüz çevirir geçerler.**

Bundan sonra ki sûrede de işaret olunacağı üzere Allah'ın varlığına ve birliğine, ilim ve kudretine ve sonsuz hikmetine delalet eden gerek enfüsi, gerek afakî, gerek semavî, gerek arzî bu kadar çok delil vardır ki, bunlar her gün onların gözüne çarpar; gözlemleri, araştırmaları, fenleri, felsefeleri hep bunların etrafında dolaşır durur, bu delillerin üstüne uğrarlar da onlar yine de bu delilleri görmezlikten gelirler, görmek istemezler, yüzlerini başka tarafa çevirir geçerler, başka maksatlar peşinde koşarlar وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ **çoğu Allah'a iman etmez, ancak müşrik olarak ederler.** Allah'ın varlığını büsbütün inkâr etmeseler de açık veya gizli bir şirk karıştırmadan Allah'a da inanmazlar.

Halis tevhid ile iman etmezler, Allah'dan başkasına ilâh payesi verirler, kutsallıklar uydururlar veya dünya nimetlerine de taparcasına düşkünlük gösterirler. اَفَاَمِنُوا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ **İmdi bunlar kendilerine Allah'ın azabından bir bürüme,** (yani hepsini içine alacak kuşatıcı bir azap) **gelivermesinden** اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ **ya da hiç haberleri yokken ansızın başlarına kıyametin kopuvermesinden eman mı bulmuşlardır?** Ki bunca âyetlere karşı hakkı düşünmezler de imansızlık ve müşriklik ederler, Allah'dan korkmazlar, ahiret için hazırlanmazlar. Hayır eman içinde olduklarından değil, ilerisini düşünmediklerinden, basiretsiz olduklarından dolayı öyle yaparlar.

Bundan dolayı sen,

قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللّٰهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾

Meâl-i Şerifi

108. De ki: İşte benim yolum budur; basiret üzere Allah'a davet ediyorum. Ben ve bana uyanlar (işte böyleyiz). Ben Allah'ı tesbih ederim ve ben müşriklerden değilim.

قُلْ **De ki,** هٰذِهِ **işte bu,** bu davet, böyle tevhid ve ihlas ile iman yolu سَبِيلِي **benim yolum:** أَدْعُوا إِلَى اللّٰهِ عَلَى بَصِيرَةٍ **Basiret üzere Allah'a davet ederim** أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي **ben ve bana uyanlar da böyleyiz;** yani bana uyan ümmetim de hep böyle basiretle Allah yoluna davet ederler, tıpkı benim gibi yaparlar. Ve ben وَسُبْحَانَ اللّٰهِ **Allah'ı tenzih ve takdis ile tesbih ederim** وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ **ve ben müşriklerden değilim.** Bu âyet de gösteriyor ki, dine davet ancak bu şartlarla caiz ve verimli olur. Yani müşrikler gibi körükörüne ve birtakım batıl ve bozuk maksatlar uğruna veya kendi nefsanî hevesleri uğruna değil; basiret üzere, ne dediğini bilerek, ihlas ve samimiyetle, edep, nezahet ve hikmet çerçevesinde ve ancak Allah rızası gözetilerek Allah'a davet edilmelidir. Yoksa din ve dindarlık sırf bir gururdan, kof bir iddiadan ibaret kalır: أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ *"Rabbinin yoluna hikmetle ve tatlı dille, güzel öğütlerle davet et, onlarla en güzel şekilde mücadele et..."* (Nahl 16/125) ilâhî emri, bu noktayı daha ayrıntılı olarak açıklamıştır.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ

نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾

Meâl-i Şerifi

109. Senden önce gönderdiğimiz peygamberler de o memleketlerin halkındandı, onlar da kendilerine vahiy verdiğimiz birtakım erkeklerden başkası değillerdi. Şimdi o yerlerde şöyle bir gezip görmediler mi? Kendilerinden önce gelip geçenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bir baksalar ya!... Elbette ahiret yurdu müttakiler için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınızı başınıza toplamayacak mısınız?

110. Nihayet peygamberleri (onların iman etmelerinden) ümit kesecek hale gelince ve kendilerinin yalancı durumuna düştüklerini sanınca, onlara yardımımız geldi, yetişti; dilediklerimiz kurtarıldı. Suçlular topluluğundan bizim azabımız geri çevrilemez.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى **Senden önce de biz o memleket halkından kendilerine vahiy gönderdiğimiz kimselerden başka peygamber göndermedik.** Yani senden önceki peygamberler de ne melek, ne kadın, ne bedevî, ne de başka yerlerden, uzak diyarlardan gelmiş insanlar değildi. O şehir halkından, medenî insanlardan, kendilerine vahiy verdiğimiz senin gibi erkek, mert ve yiğit adamlardan ibaret idi. Bundan anlaşılır ki: Yukarıda وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ *"Allah sizi bedvden getirdi"* âyetinden Yakub ve evlatlarının aslında bedevî oldukları sanılmamalıdır. Bütün peygamberler gibi, İbrahim, İshak ve Yakub da esasen kura ehlinden, yani site halkından ve medenî idiler. Bunlar badiyede bulundularsa da bu geçici bir durum, bedevîleri irşad ve davet için bir vazife icabı veya başka bir sebepten dolayı idi. Nitekim daha sonra Hz. Musa'ya da böyle bir ibtila vaki olmuştu. Hz. Âdem bile cennette eşiyle birlikte yaratılmış, sonradan dünyaya gönderilmiş, yaratılıştan ve ruhen medenî bir kimse idi. Peygamber denildiği zaman, onu yemeyen, içmeyen, beşer ihtiyaçlarından hiçbir şeye muhtaç olmayan bir melek sanmamalıdır. (En'âm Sûresi'nde وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا *"Eğer o peygamberi bir melek yapsaydık, onu yine bir adam şekline koyardık"* (âyetinin tefsirine bkz. En'âm, 6/9)

Bakara Sûresi'nde Âdem'in yaratılışı kıssasında (2/30) geçtiği üzere, Âdem'e ve Âdem soyuna ihsan edilen bilgi edinme özelliğine melekler nail olamamışlardır. Allah'ın imtihanı ile Âdem, meleklere değil, melekler Âdem'e secde etmekle emrolunmuşlardır. İlâhî emirle insanların hizmetiyle görevli melekler vardır, fakat hiçbir insan meleklere hizmetle emrolunmuş ve görevlendiril-

miş değildir. Onun için peygamberliğin ilk şartı insan olmaktır, onun belirleyici özelliği de, Allah'ın özel bilgilendirmesi demek olan vahiy göndermesidir. Sonra hem müjdeyi, hem inzar ve uyarıyı içine alan bu ilmin öyle ciddi bir uygulaması ve peygamberlik görevinin öyle ağır şartları vardır ki, kadının yaratılışı ve meşrebi doğrudan doğruya bu ağır görevin sorumluğunu taşımaya elverişli değildir.

Gerçi Allah Teâlâ dilerse bir kadına da o gücü ve tahammülü ihsan edip sonra da ona peygamberlik verebilir. Fakat bu, onun yaratılışını ve mizacını bir erkek mizacına dönüştürmek demek olur. Binaenaleyh insanlar içinde peygamberlik göreviyle görevlendirilecek kimselerin de sıradan erkeklerden değil, onlar arasında en seçkin, en iradeli ve en güçlü kimselerden seçilmiş olması da ilâhî hikmet icabıdır. O halde gerek vahiy, gerek görevin yerine getirilmesi için gerekli olan ruh gücü, sabır ve tahammül açısından peygamberlik, medenî şehirlilerden ziyade, haşin bedevîlere layık olmaz mı? diye bir sual akla gelebilir. Bu ümmînin aldığı vahiy, bir okuma yazma bilenin aldığı vahiyden daha çok mucize anlamı taşıyacağı gibi, bir bedevîye nasip olacak vahiy, bir medenîninkinden daha şaibesiz ve daha büyük bir harika sayılmaz mı? Allah'dan başka her şeyden büsbütün kopmak ile Hak Teâlâ'ya özel bir yaklaşma demek olan vahiy emrine bedevînin ilkel hayatı daha elverişli; çöller ve vahalar, köylerden ve şehirlerden daha ziyade ilâhî ilham ve varidatın gelişmesine uygun değil midir? Ve buralarda dönüp dolaşan bedevîler, daha dayanıklı, hayatın çetin şartlarına daha alışkın ve binaenaleyh daha erkek ve daha yiğit görülmezler mi? şeklinde birtakım vehimlere düşmemek gerekir. Çünkü nübüvvet kaba kuvvet ve sertlik demek değildir; hikmet, nezaket ve incelikle insanları ikna gücüdür. Bu açıdan bakılınca bedevîlik peygamberliğin hikmet ve gayesiyle ters düşen ve bağdaşmayan bir olaydır. Medenilikte belki birtakım hasletlerde gerileme olabilir, fakat o ölçüde ıstıfa (seleksiyon) da artmaktadır. Genel olarak medeni insanların ahlâkî olgunluklarında bedevîlere göre daha yüksek gelişmişlik ve çekicilik vardır. Medenîlerde bilgi, görgü, yumuşak başlılık ve uyumluluk daha öndedir. Buna karşılık bedevîlerde bilgisizlik, görgüsüzlük, kabalık, sertlik, acımasızlık ve karamsarlık önde gelir. Âyette de الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَأَجْدَرُ أَنْ لاَ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللهُ ... *"Bedevîler inkâr ve nifakça daha beterdirler, bununla beraber Allah'ın, resulüne indirdiği vahyin sınırlarını ve inceliklerini bilmemeye daha yatkındırlar..."* (Tevbe 9/97) buyurulmuştur. Bir hadisi şerifte de مَنْ بَدَا جَفَا وَمَنِ اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ "Badiyyede yaşayan haşin, av peşine düşen de gafil olur"(1) denilmiştir. Velhasıl din yalnızca ilkel insanların ihtiyaçlarını karşılamak için değil, en yüksek medeniyyetlerin de düzenleyicisidir. Bedevîlik, bir peygamberde bu-

(1) Ahmed b. Hanbel, II, 371, 440; IV, 297.

lunması hikmetin gereği olan incelik ve çekiciliğe, olgunluk ve güzelliğe uygun değildir. Öteden beri ilâhî sünnetin ve geleneğin icabı olarak bütün peygamberler kasaba ve site ahalisinden, yani medenî olan kesimin erkekleri arasından gelmiştir. Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed Mustafa da şehirlerin anası anlamına gelen "Ümmülkura" adındaki Mekke şehrinde doğmuş ve orada kendisine peygamberlik verilmiştir. Bu Kur'ân, bu en güzel kıssa ve bu gayb haberleri kendisine yine orada vahyolunmuştur. Şu halde Muhammedî nübüvvet ve risalete inanmayanlar herhangi bir bilimsel gerekçeden dolayı değil, sırf şirke meyilleri ve hakka sırt çevirmeleri yüzünden iman etmezler. أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْأَرْضِ **Artık o imansızlar yeryüzünde hiç gezip dolaşmadılar mı?** فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **Baksalar ya kendilerinden öncekilerin akıbetleri nasıl oldu?** Hani bir zamanlar bütün dünyayı kendilerinin malıymış sanıp da Allah'a şirk koşan, Allah'ın âyetlerine ve peygamberlerine inanmayan, ahireti hesaba katmayan imansızlar nereye gittiler, ne oldular? وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا **Takva ile hareket etmiş olan için ahiret evi kesinlikle daha hayırhdır.** Ey aklı olanlar أَفَلَا تَعْقِلُونَ **artık aklınızı başınıza almayacak mısınız?** Aklınızı kullanarak bu hakikatı anlayıp o hayra yetişmek için şu ölümlü dünyada şirkten ve isyandan sakınıp, uzak durmayacak mısınız?

Bu gün şu kara toprağın neresine bakılsa akıbetleri görülecek olan önceki kavimler içinde bir zamanlar dünyaya öyle mağrur olanlar vardı ve bunlar o peygamberlerin karşısında bir müddet için öyle imkanlara sahip kılınmış ve hak ettikleri ceza öylesine geriye bırakılmış idi ki; حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ **o peygamberler, vahy ile gönderilmiş olan o resuller umutsuzluğa düşünceye kadar,** (yani nasihatlarının işe yaramadığı konusunda iyice ümitlerini kestikleri) وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا **ve kendi kendilerini gerçekten yalan çıkarıldı zannettikleri vakit,** yani o iman etmeyen kavimlerin dedikleri gibi, o vahiy sözlerinin yalan olduğunun açığa çıkacağını zannedip, hani ya, مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ *"siz eğer doğru söylüyorsanız ne zaman gerçekleşecek bu vaad?"* (Yâsîn, 36/48) diye şımardıkları vakit, جَاءَهُمْ نَصْرُنَا **onlara, o peygamberlere vaad edilmiş olan yardımımız geldi,** فَنُجِّىَ مَنْ نَشَاءُ **o zaman kime diliyorsak, ona kurtuluş verildi,** diğerlerinin hiçbiri kurtulamadı. وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ **Gerçekten de suçlu kavimlerden bizim azabımız geri çevrilemez.** Yani necat bulup kurtuluşu murad edilenler, o peygamberlere iman eden müttakiler idi. Kurtulmayanlar da hep suçlu ve günahkarlardı. Ve böyle vakti gelip Allah'ın azabı indi mi artık suçlulardan o azabın geri çevrilmesine hiçbir şekilde ihtimal yoktur. Zira Allah'ın hükmüne karşı durabilecek hiçbir kuvvet ve kudret yoktur. O anda çaresiz kalıp iman etmenin de faydası olmaz. Artık uygulamaya konulmuş olan Hakk'ın hük-

mü bozulmaz.Kesinleşmiş olan karar değiştirilmez. Ve bu her zaman böyledir. Önceki kavimler hakkında böyle olduğu gibi sonrakiler hakkında da böyledir.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ
حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

Meâl-i Şerifi

111. Gerçekten de onların kıssalarında üstün akıllılar için bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulmuş herhangi bir söz değildir. Lâkin kendisinden önce gelen kitapların tasdiki her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı ve iman edecek bir kavim için hidayet ve rahmettir.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ **Gerçekten de onların,** (daha önceki peygamberlerle ümmetlerinin ve özellikle Yusuf ile kardeşlerinin) **kıssasında** عِبْرَةٌ **büyük bir ibret vardır.** لِأُولِي الْأَلْبَابِ **Fakat ulu'l-elbab olanlar, yani üstün zekalılar için.** İnsanların birçoğu için değil. İçi çürük ve kof olmayan, aklı bir karış havada bulunmayan, Sağlam özlü, temiz akıllı kimseler için. Düşünce yapıları bozulmamış olan üstün akıllılar anlarlar ki, مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى مِنْ دُونِ اللّٰهِ **bu,** (yani Kur'ân), ya da bu güzel kıssa, **uydurulmuş bir söz değildir.** وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ **Ve lâkin önündekinin,** (yani kendisinden önce indirilmiş bulunan ilâhî vahiylerin) **doğrulayıcısıdır.** Onların tasdiklerine ve temyizlerine ihtiyaç hasıl olan noktalarda onların destekçisi olan bir semavî kitaptır. Evet tasdiki وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ **ve her şeyin ayrıntılarının belirleyicisi,** وَهُدًى **ve bir hidayettir,** yani doğru yolu gösteren büyük bir rehber وَرَحْمَةً **ve bir rahmettir** لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ **ancak iman eden bir kavim için.** Çünkü bundan faydalancak olanlar buna inanacak olanlardır. İnanmayanlara gelince, onlar bu hidayetten ve rahmetten faydalanamazlar. Göklerin gürlemesini ve başlarına yıldırımların düşmesini beklerler.

İşte bundan dolayı bu sûreyi gök gürültüsü anlamına gelen Ra'd Sûresi takip eyleyecektir.

Ra'd Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 43

Bu Ra'd Sûresi, Hasen, İkrime, Ata kavillerinde Mekki'dir[1]. Ancak Atâ'-dan وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا (13/43), diğerlerinden هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ (13/ 12) den لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ (13/14) âyete kadar olan kısmın bunun dışında olduğu nakledilmiştir.

Abdullah b. Abbas, Kelbî, Mukatil, Katade kavillerinde sûrenin Medenî olduğu kaydedilmiş. Ancak İbnü Abbas ve Katade, kavillerinde de وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ (13/31) den itibaren iki âyet ve bir rivayette de وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا (13/ 31) âyetini bunun dışında saymış ve sûre Mekke'de nazil oldu demişlerdir.[2] Keşşaf, bu konuda ihtilaf bulunduğunu kaydetmiş[3], Kâdî Beydâvî[4] ve Ebus-suud, "Medenî'dir, Mekkî olduğunu söyleyenler de vardır, ancak وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا

(1) Alûsî, a.g.e., XIII, 84.
(2) Ebu Hayyan, a.g.e., V, 358-359.
(3) ez-Zemahşerî, el-Keşşaf, II, 348.
(4) el- Beydâvî, Envaru't-Tenzîl ve Esraru't-Te'vîl, II, 613.

(13/43) âyeti müstesnadır demişler.[1] Fahreddin Razi, Mekkî olduğunu tercih etmekle birlikte, Esamm'ın tefsirinde وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ (13/31) âyetinin dışında sûrenin icma ile Medenî'dir, dediğini de kaydetmiştir.[2]

Âyetleri : Kırk üç,
Kelimeleri : Sekiz yüz elli beş,
Harfleri : Üç bin beş yüz altı,
Fasılası : ق ، ع ، ل ، ر ، د ، ب ، ن harfleridir.

Sûre'nin ... وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ (13/13) yüce âyetinde gök gürlemesi anlamına gelen "Ra'd" kelimesinin geçmesi ve bu anlamda uyarı maksadıyla nazil olmuş bulunması sebebiyle sûre bu ismi almıştır. Böylece insanların çoğunun imansızlığından söz ederek, Yusuf Sûresi'nin hatimesinde yer alan. وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ "Göklerde ve yerde bunca delil var ki.." (12/105) âyetinde toptan ifade edildiği üzere, sürekli olarak herkesin dikkatini çekip duran bazı tekvinî âyetleri ve aklî delilleri hatırlatan bu sûrenin, kendisinden önceki sûrelerle çok yönlü ilişkiler içinde olduğu açıkça bellidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذ۪ٓي اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾

Meâl-i Şerifi

1. Elif, Lâm, Mîm, Ra. İşte bunlar sana o kitabın âyetleridir ve sana Rabbinden indirilen haktır. Lâkin insanların çoğu iman etmezler.

الٓمٓرٰ Bununla neyi murad ettiğini Allah bilir. (Bakara ve Yunus Sûreleri'nin baş tarafına bkz.). Bu sûre hakkında da Abdullah b. Abbas'dan şöyle bir tevil nakledilmiştir: اَنَا اللّٰهُ اَعْلَمُ وَاَرٰى yani, "Ben Allah'ım, bilirim ve görürüm".[3] Sûrenin ismine ve bu başlangıcın böylece hece harflerine işaret ettiği kavline

---

(1) Ebu's-Suud, İrşadü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm, V, 2.
(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XVIII, 235.
(3) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, IV, 599; Alûsî, a.g.e., XIII, 84.

göre, biz burada şu mânâyı izleyelim: Elif, Lâm, Mîm, Ra. تِلْكَ **İşte bunlar,** (yani bu hece harfleri veya bu sûre) اٰيَاتُ الْكِتَابِ **kitabın âyetleridir.** Tek başına ve yalnız olarak ele alındıkları zaman hiçbir anlamı yok gibi sanılan o harfler, o sesler Allah tarafından kendilerine verilen şekil, düzen, tertip ve terkip ile anlamlı anlamlı birtakım kelimeler meydana getirerek hakkın kitabının mânâ ve mazmununa delalet eden ve gizliyi açığa çıkaran açık deliller, aşikar alâmetler, kesin belgeler olur ve işte bu harflerden meydana gelmiş olan bu sûre de en mükemmel bir kitap olan Kur'ân-ı Kerîm'in göklerdeki ve yerdeki ilâhî âyetleri, gafillerin üzerinden geçip de görmedikleri hak âyetleri gösteren bir kısım âyetlerdir. وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ **Ve Rabbinden sana indirilen bütünüyle haktır.** Haktır ve gerçektir, aslına uygundur, ey Muhammed. وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ **Ve lâkin insanların çoğu iman etmezler.** Bunun Allah tarafından indirilmiş hak bir kitap olduğuna inanmazlar.

اَللّٰهُ الَّذ۪ي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ
بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
كُلٌّ يَجْر۪ي لِاَجَلٍ مُسَمًّىۜ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ
بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذ۪ي مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ ف۪يهَا
رَوَاسِيَ وَاَنْهَاراًۜ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ ف۪يهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٣﴾ وَفِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ
وَنَخ۪يلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَٓاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا

عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِؕ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾
وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَف۪ي خَلْقٍ
جَد۪يدٍۜ اُو۬لٰٓئِكَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ الْاَغْلَالُ
ف۪ٓي اَعْنَاقِهِمْۚ وَاُو۬لٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِۚ هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾
وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ
الْمَثُلَاتُۜ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْۚ وَاِنَّ
رَبَّكَ لَشَد۪يدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لَوْلَٓا اُنْزِلَ
عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ؕ اِنَّمَٓا اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾ اَللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى وَمَا تَغ۪يضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُؕ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
الْكَب۪يرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَٓاءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِه۪
وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ
مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِه۪ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ
مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْؕ وَاِذَٓا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُٓوءًا
فَلَا مَرَدَّ لَهُۚ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾

Meâl-i Şerifi

2. Allah O'dur ki, gökleri direksiz yükseltti, onu görüyorsunuz, sonra arş üzerine istiva etti, güneşi ve ayı emrine boyun eğdirdi. Her biri belli bir vakte kadar akar gider. Bütün işleri O yönetiyor. Âyetleri O açıklıyor ki, Rabbinizin huzuruna çıkacağınızı iyi bilesiniz.

3. Yeryüzünü enine boyuna yayıp döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar meydana getiren ve yeryüzünde meyvelerin hepsinden iki çift yapan O'dur. Sürekli olarak gece ile gündüzü birbirine dolamaktadır. Düşünecek olan bir kavim için bunda muhakkak ki, ibretler vardır.

4. Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar vardır. Üzüm bağları, ekinler, çatallı ve çatalsız hurmalıklar vardır ki, hepsi bir tek su ile sulanır. Halbuki meyvelerinde birini öbürüne üstün kılıyoruz. Aklı eren bir kavim için bunda muhakkak ibretler vardır.

5. Eğer şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların şu sözleridir: "Biz toprak olup gittikten sonra mı, yani biz gerçekten yeniden mi yaratılacağız?" İşte bunlar Rablerini inkâr etmişlerdir. Bunlar boyunlarında demir halkalar bulunanlardır. Ve işte bunlar cehennemliktirler, orada ebedî kalacaklardır.

6. Ayrıca senden iyilikten önce hemen kötülüğü getirmeni isterler. Oysa daha önce onlara misal olacak cezalar gelip geçmiştir. Ve gerçekten Rabbin, zulümlerine karşılık insanlara mağfiret sahibidir. Bununla beraber Rabbinin azabı da cidden çok çetindir.

7. O kâfirler: "Rabbinden ona bir mucize indirilmeli değil miydi?" derler. Sen bir uyarıcıdan başka bir şey değilsin ve her kavim için bir hidayetçi vardır.

8. Her dişinin neye gebe olduğunu Allah bilir. Ve rahimler ne eksiltir, ne arttırır, onu da bilir. O'nun katında her şeyin bir ölçüsü vardır.

9. Allah görünmeyeni de bilir, görüneni de. Büyüktür ve yücelerden yücedir.

10. Sizden sözü gizleyenle açığa vuran, gece gizlenenle gündüz açığa çıkan, O'nun açısından eşittir (hepsini görür ve bilir).

11. Her insan için önünden ve arkasından takip edenler vardır. Allah'ın emrinden dolayı onu gözetirler. Allah bir kavme verdiğini, o kavim kendisini bozup değiştirmedikçe değiştirmez. Allah bir kavme de kötülük murad etti mi, artık onun geri çevrilmesine de imkan yoktur. Onlar için Allah'dan başka bir veli de bulunmaz.

اَللّٰهُ الَّذِى **Allah O'dur ki,** رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ **gökleri direksiz, dayaksız yüceltti.** Ne yapmak ve yükseltmek için iskeleye, ne de manivelaya, ne de daya-

mak için direk dikmeye muhtaç olmadan sırf kudretiyle yaptı, yükseltti, kaldırdı ve orada tuttu, düşmesini önledi. تَرَوْنَهَا **Onları görüyorsunuz.** Yani üzerinizde olan gökleri görüp duruyorsunuz: O büyük gök cisimleri öylece direksiz olarak duruyorlar, orada dönüp durduklarını da siz görüyorsunuz.

İşte Allah, onlara böyle direksiz ve dayaksız olarak kendi yörüngelerinde ve o kadar yükseklerde hareket kabiliyeti verip, size de gösteren kadiri mutlaktır. Bu mânâda تَرَوْنَهَا daki zamir "direksiz göklere" racidir. Ve cümle bir yan cümleciktir. Bazı tefsir âlimleri bunun عَمَدٍ "amed"e[1] raci ve onun sıfatı olması ihtimalini de dikkate almışlardır ki, o zaman şöyle demek olur: Gökleri sizin görebileceğiniz hiçbir direk olmaksızın yükseltti. Bu mânâya göre göklerin gözle görünmez birtakım direklerle dayanıp tutulmakta olduğu ihtimaline işaret olunmuş olur. Zira görünen direklerin bulunmaması, gözle görünmez birtakım direklerin bulunmasına engel değildir. Fakat görünmez direklerden ne anlaşılabilir? Eğer bundan Batlamyus Astronomisi'nde ele alındığı gibi, yıldızların dayandığı görünmeyen bazı cisimler kastolunuyorsa, o zaman asıl o cisimlerin nereye dayandığı sorusu sorulacak, bu da yine direksiz anlamına dönüşecektir. Ve eğer bundan itme ve çekme kuvvetleri, sırf akılla anlaşılabilecek bazı kuvvetler kastolunuyorsa, bunlara amed (direk) denilebilmesi sırf mecazî anlamda geçerli olabilecek, sonuçta bu da gerçekte önceki mânâ gibi "direksiz" demek olacak ve yalnızca kâinatın dengesinde Allah Teâlâ'nın melekutunu ve kudretini anlatmış olacaktır ki, o zaman وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ *"Gökleri yükseltti ve dengeledi..."* (Rahmân, 55/7-8 âyetlere bkz).

Bundan dolayı, asıl mânâ birinci mânâdır. Yani, تَرَوْنَهَا daki zamir "amede" raci olarak, cümle sıfat cümlesi değildir; zamir "semavat"a raci olarak bir yan cümleciktir. Onun için بِغَيْرِ عَمَدٍ üzerinde vakıf evladır. Burada bir cim secavendi vardır. Göklerin yükseltilmesi görünmez direklerle değil, gerçekte ve gözlemde görüldüğü gibi direksiz olarak doğrudan doğruya Allah'ın kudretine dayalı bulunmaktadır ve kudretin sonsuzluğunu ispat etmektedir. Bilindiği gibi her cisim, bir hacim ve ağırlık ile boşlukta bir yer işgal eder. Bir zamanlar fizikçiler, yani cisimlerin hareketlerinden bahseden ve tabiat felsefesi adı verilen fen ile meşgul olanlar, cisimlerde biri tabiî (doğal), biri de gayri tabiî olmak üzere iki ayrı özellikte mekan (hayyiz) düşünürlerdi ki: "Her cismin bizatihi istediği tabiî bir yeri (hayyizi) vardır ki, kendi haline bırakılan cisim, oraya gider, durur ve oradan bir başka yere hareketi, ancak gayri tabiî olan, yani kendi dışından gelen bir

(1) Amed, amudun veya imadın çoğuludur ve direkler anlamına gelir.

kuvvetin etkisi ile ve ona bağımlı olarak mümkün olur. Ve bir cismin böyle gayri tabiî bir hayyizde durabilmesi de ancak kendi dışında bir vasıtaya, bir kuvvete dayanması ile mümkün olabilir. Mesela ağırlığı fazla olan bir cismin tabiî hayyizi aşağıda, hafif olan bir cismin tabiî hayyizi de yukarıdadır. Onun için taş suyun dibine iner, hava da suyun üstüne çıkar. İşte bundan dolayı bir taşın havaya doğru hareketi kasrî, yani zorlama ile ve güç kullanarak olur; onun havada durması da bir direğe, bir desteğe dayanmasına ihtiyaç gösterir".

İşte Batlamyus astronomisini izleyen gökbilimcileri de bu görüşten hareket ederek gök cisimlerinin çeşitli hareketlerinin birisi kendi tabiî hareketi olsa bile, diğer hareketlerin kasrî, yani bir dış etkenin zorlaması ile meydana geldiğini düşünmüşler. Bundan dolayı çeşitli hareketlerin her biri için ayrı ayrı birer felek tasavvur etmişler ve hareket eden gök cismini görünmeyen bir felek küresine dayamışlardı. Bu feleğin âlemdeki ekseni üzere tabiî harekete, etki ettiği gökcisminin tabiî görünen hareketini meydana getirdiğini, onun bağlı bulunduğu daha üst bir feleğin, mesela hepsini kuşatmış bulunduğuna inanılan Atlas Feleği'nin ters yöndeki etkileri de o gökcisminin normal olmayan hareketini meydana getirdiğini kabul ediyorlardı. Böylece bu nazariyeye göre, bir tabiî hareket fikri temel alınmış olmakla birlikte, tepemizdeki gök cisimlerinin yükseklikleri görülmeyen birtakım kürelere dayandırılmış oluyordu ve bu feleklerin kendi-tabiî hayyizlerinde dönüp durdukları ve bundan dolayı da direğe ihtiyaç duymayacakları savunuluyordu ve bu durumda hareketlerine de sebep kalmamış olacağından, harekete sebep olmak üzere de her birinde bir nefis (canlı kişilik) bulunduğu farz olunuyordu. Ve ancak yer kürenin, hepsinin ortasında bir ana merkez noktası olduğu, bunun da kendi tabii hayyizinde sabit bulunduğu kabul olunuyordu.

Ne gariptir ki, bu görüşe göre, sabit farzedilen yer küre, çeşitli unsurlardan meydana gelmiş bir "kevn ü fesat" âlemi olduğu halde hareket halinde olan gök ve gök cisimleri, basit, bozulmaz, yıkılmaz ve yok olmaz sanılıyordu. Oysa bütün düşüncelerin temelini teşkil eden "tabiî hayyiz" nazariyesi, çeşitli gök cisimleri ile uzayın bölümleri arasında başka başka birer çekim merkezi bulunduğunu kabul etmeyi gerekli kılıyordu. Bu ise aklın yapısına aykırı olan bir çelişki oluyordu. Çünkü içindeki gök cisimlerinden sarfı nazarla başlı başına bir varlığı bulunduğu kabul edilmeyen ve nihayet basit ve monoton ve her noktası birbirinin aynı olduğu düşünülen uzayın her noktası herhangi bir gök cismi için eşit değerde olması gerekmez miydi? Elbette mutlak mekanın, yaratılıştan filan

tarafı filan cisme, filan tarafı da felanca cisme mahsustur, o cisim ancak o tarafa meyleder. Veya o taraf kendi özelliğine uygun düşen cismi kendine çeker demek, basiti bileşikle veya yoğu varla bir saymak gibi bir çelişki meydana getiriyor. Cisim kavramında yalnızca genişlik ve boy yeterli görülüp, hayyiz (yer) dahi soyut bir cismi içine alarak düşünülse yine böyle bir sonuç çıkardı. Velhasıl herhangi bir cismin mutlak hayyizden bir noktaya yerleştirilmesine ne o cismin, ne de hayyizin kendi özelliği kâfi gelmezdi. Bu durum da buna bir tercih edici aramakta akıl açısından zaruret vardır.

Onun için hareket ve düşme olayını ne cismin, ne de o cismin bulunduğu yerin (hayyizin) özelliğinde ve yapısında değil, çeşitli cisimler arasında izafî olarak bir çekim ilişkisine bağlı mülahaza etmek ve bu izafiyeti, bu ilişkiyi elinde tutan bir büyük kudretin varlığını düşünmek akla daha uygun olacaktı. Bundan dolayı son devir fizikçileri, "hayyiz-i tabiî ve "hareket-i tabiîyye" iddialarını reddederek bütün maddede ve cisimlerde ataleti (durgunluğu) dahi bir tabiat kanunu olarak kabul ettiler: Her cismin, kendine mahsus yerdeki konumu, hareketi ve durgunluğu, kendi dışındaki bir etkenin basınç ve etkisine bağlı olduğuna kanaat getirdiler; cisimlerin ağırlıklarına göre aralarında bir karşılıklı çekim orantısı bulunduğunu ortaya koydular. Ve bunu mekanik bilimine temel kabul edip genellikle madde kütleleri arasında mesafeleri atlatarak etkili olan bir itme ve çekme kuvvetinin varlığını savundular. Gök cisimlerinin yalnızca bu kuvvet ile birbirlerine tutunduğuna hükmettiler. Astronomiyi de bu nazariye üzerine ele almaya başladılar ki, gökyüzü mekaniğinin bu şekilde açıklanması "Gökleri direksiz olarak yükseltti..." âyetinin anlamına her iki mânâ açısından da uygun düşmektedir: Buna, hem gördüğünüz gibi direksiz, demek doğru olur; hem de bu ağırlıkları karşılıklı olarak dengeleyen direklerin hizmetini görmesi bakımından "görünmez direkler" demek doğru olur. Ancak bu konuda birkaç önemli noktayı dikkatten kaçırmamak da gereklidir:

Birincisi; çekim kuvveti, madde ile olan ilişkisi açısından maddî bir kuvvet gibi ele alınırsa da bağlı olduğu madde kütlesinin bulunduğu yerden çok uzak mesafelere kadar ilgili olması bakımından, haddi zatında kuvvetin maddeden soyutlanıp ayrıcalık kazanmasına pek güzel bir misal olacak makul bir olay demektir. Biz bunu ancak ağırlıklar arasındaki müvazene nisbetiyle ele alabiliriz. Nitekim Rahmân Sûresi'nde وَوَضَعَ الْمِيزَانَ *"ve mizan koydu"* buyurulması bunu açıklar. Büyük bir ağırlığın küçük bir ağırlığı genel olarak çekimi demek olan bu mizana bağlı olmakla beraber, şunda da şüphe yoktur ki, mesela yerkürenin

ayı çekim alanı içinde tutması, güneşin de yer küreyi çekip yörüngesinde tutması, bir direk üzerindeki lüks lambasının direğe dayanması gibi yalnızca maddî açıdan görülen bir kuvvet değildir. İki kütle arasında uzaktan uzağa aklen ele alınan bir denge orantısıdır ki, biz bunu bir kanuna bağlamadan tasavvur edemediğimiz için konuyu taraf durumunda olan kütlelere izafe ederek ele alırız. Yoksa bir çekim kuvveti tasavvuru gerekçe bir melek tasavvurundan bambaşka bir şey değildir.

İkincisi, atalet ve çekim kanunları ile ele alınan gök cisimlerinin mekanik ilişkiler içinde oluşu, her şeyden önce bize şunu anlatır ki; uzaydaki düzende gök cisimlerinden her birinin konumu ve hareketi kendi dışından gelen bir basınca ve etkiye bağlıdır. Hiç birinin hareket kaynağı kendisinde değildir. Yani tabiî değildir. Hiç şüphe yok ki, her biri kendi dışından etkilenen zerrelerin ve kürelerin hepsi de böyledir. Bütünün hareketi de zaruri olarak hepsinin üstünde bir etkileyiciye bağlıdır. Binaenaleyh kâinat makinasının yaratıcısı, yapıcısı ve harekete geçiricisi tabiat âlemi denilen bu makinanın kendisinde değildir, onun üstündedir. Ve genel çekim kanunu denilen söz konusu denge kanunu da ancak o yaratıcının bir kudretidir. Göklere direksiz yükseklik veren O'dur.

Bunu daha açık olarak anlamak için:

Üçüncüsü, şüphe yok ki, güneş gibi bir madde kütlesinden bir çekme ve itme kuvveti şeklinde herhangi bir kuvvetin yayılması ve uzaktaki bir başka kütleye etki etmesi bir faaliyettir. Maddenin tabiatında mevcut olan "atalet" ise bunun tam zıddıdır. Demek ki, maddeye böyle bir faaliyetle etki gücü verilmesi, kendi özünden değil, kendi dışından verilen bir özelliktir. Ve işte ona bunu veren Allah'dır. اَللّٰهُ الَّذ۪ي رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا *"O Allah ki, gökleri direksiz yükseltmiştir."*

Dördüncüsü, ne kadar dikkat çekicidir ki, âyette göklerin direksiz yükseltildiği mekanik olgudan ilâhî kudrete bir delil gösterildikten sonra, bir de تَرَوْنَهَا "görüyorsunuz, gördüğünüz gibi" buyurulmuştur. Gerek halkın sıradan temaşa ve gözlemlerinde, gerek fen ehlinin ve uzmanların rasathanelerden ve dev aletlerle yaptıkları gözlemlerin hepsini içine alan bu "rüyet" fiilinin, bu "görüyorsunuz veya görüp duruyorsunuz" cümlesinin burada belağatlı bir tembihi ifade ettiği açıkça ortadadır. Bununla uzayı gözleyip, araştırmak için vahiy gözetmiyerek rasat ve rüyetin esas alınması hususuna da ayrıca tenbih olunmuştur. Kâinatın mekanik özelliği karşılığında bir de ruh ve şuur olayları bulunduğuna dikkat çekilerek afak ile enfüs arasındaki ilişkiler hatırlatılmış ve binaenaleyh

Hakk'ın varlığına şahitlik eden delillerin yalnızca mekanik ilişkilerdeki sırlarla değil, asıl bu ruhsal ilişkiler ile tecelli edeceği anlatılmış ve ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ *"sonra arş üzerine hakim oldu "* kavramına bir giriş olmak üzere, kudret-i ilâhiyyenin afak (dışta) ve enfüsteki (içteki) etki alanı üzerinde düşündürmek için bir hazırlık yapılmıştır.

Beşincisi, burada gökleri gözlemlememiz konusuyla ilgili olarak bazı açıklamalarda bulunmamız gerekirse de, ilerdeki sûrelerde daha buna benzer birçok âyetler geleceği için, burada sözü daha fazla uzatmamak için inşallah o bilgileri de oralarda sunmaya çalışacağız. Şimdilik şu kadar söyleyelim ki, gözlem açısından kâinatın merkezi daima kendimiz, kendi nefsimizdir. Üzerimizde görüşümüzü çepçevre kuşatan bir gökyüzü vardır. Bunun her noktasından baktığımızda gözlerimize birer yarım küre şeklinde görülür de mekanik merkez neresi olursa olsun gözlem merkezi kendimiz oluruz. Kubbe şeklinde gördüğümüz gökyüzü de "dünya seması"nı oluşturur. Göklerin mekanik çekim ilişkileri ne kadar akılları hayrete düşürecek boyutlarda ise, "optique" denilen ışık ve ışın dalgaları arasındaki ilişkiler de o kadar, belki daha ziyade hayret verecek bir hadisedir.

Velhasıl Allah bunları öyle direksiz yükseltti ve gördüğünüz şekli verdi. ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ **Sonra da arş üzerine istiva eyledi,** taht üzerine kuruldu, yarattıktan sonra da hepsinin üzerine hükümran oldu, onları hakimiyeti altına aldı ve onlar üzerine hükmünü icraya başladı. (Araf Sûresi âyet 54 ve Yunus Sûresi âyet 3'e bkz). وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **Güneşi ve ayı teshir etti,** kuvvet ve kudreti altına aldı ve emrine müsahhar kıldı, emrine boyun eğdirdi. Diğer âyetlerde وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهِ *"Yıldızlar da O'nun emrine boyun eğmişlerdir"* (Araf, 7/54 ve Nahl, 16/12) buyurulduğu için bütün yıldızlar, yani bütün gökcisimleri de O'nun emrine inkiyad etmiş haldeler. Binaenaleyh burada güneşle aydan söz edilmesi, tahsis için değil, yeryüzünden bakanlar için görünüşte ilk göze çarpan önemli iki gök cismi olmalarından dolayıdır. En çok göze batan ve en büyük gibi görünen bu ikisini emri altına alınca öbürlerinin de ilâhî emre boyun eğmiş oldukları kendiliğinden anlaşılır. Nitekim hepsini içine alacak şekilde buyuruluyor ki, كُلٌّ **her biri,** yani o göklerin her bir bölümü, gerek güneşle ay, gerek yıldızlardan her biri ve sonuç olarak hepsi يَجْرِي لِاَجَلٍ مُسَمًّى **belli bir ecel için akıp gitmektedir.** Allah katında belli olan bir süre için akıp gidiyor. Gökyüzündeki cisimlerden hiçbiri kendi görevinden ve ilâhî emrin gereği olan hareketten bir saniye bile boş durmuyor. Hepsi kendine mahsus bir program ve düzen içinde

kendi yörüngesinde yüzüyor ve akıyor. Yolunu şaşırmadan belli bir hedefe doğru zaman içinde yol alıp gidiyor ve birbirine çarpmadan hareket ediyor. Fakat bu zaman sonsuza dek değildir, belli bir süreye kadardır. Her birinin belli bir eceli vardır ki, o ecel gelince o hareket duracaktır. Zaman gelecek ki, "güneş (bir sis bulutu gibi) tekvir olunacak" اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ (Tekvîr, 81/1), "Yıldızlar bulanacak, kararıp solacak". وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ (Tekvir, 81/2) "Gök parça parça yarılacak" اِذَا السَّمَٓاءُ انْشَقَّتْ (İnşikak, 83/ 1) ve "Bir kağıt tomarı gibi dürülecek" يَوْمَ نَطْوِي السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ (Enbiya 21/104), "ay ve güneş bir araya getirilip toplanacak" وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ (Kıyamet 75/9). İşte gökcisimlerinden her biri böyle birer belli ecele doğru akıp gitmektedir. Allah bunları işte böyle emrine boyun eğdirmiş ve arş üzerine kurulmuştur. Hepsinin üzerinde mutlak hükümran olarak يُدَبِّرُ الْاَمْرَ **emri tedbir ediyor,** işi bizzat kendisi yönetiyor. Yaratmış olduğu varlıkların her biriyle ilgili fonksiyonu ve görevi bizzat kendisi tayin ediyor ve hepsinin bir bütün olarak ahenk ve uyum içinde hareket etmesini sağlıyor. Varlıkların meydana çıkmasına, onların zuhura gelmesine karar verdiği gibi, onların görevleri ve ömürleri üzerinde de kendisi hükümran oluyor, وَيُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ **Ve âyetleri ayrıntılı olarak açıklıyor.** Sonsuz kudretine ve yüce hikmetine şahitlik eden delilleri, alâmetleri, işaretleri, kâinatı ilk yarattığı şeklinde olduğu gibi toplu halde ve tek düze oluşlar ve basit atomlar halinde bırakmıyor, onları çeşitli bileşikler ve değişik maddeler halinde çok çeşitli ve farklı özelliklere sahip varlıklar ve canlılar haline getiriyor. Tıpkı Elif-Lâm-Ra gibi tek tek harflerden mânâlı kelimeler, onlardan da hikmetli cümleler, ibretli âyetler ve muhkem kitaplar meydana getirdiği gibi ilk yaratılışta hece harfleri durumunda olan atomlardan, moleküller, onlardan da çeşitli özellikte değişik maddeler ve zengin bir kâinat yaratıyor. Allah kitabını âyet âyet indirdiği gibi, çeşitli hadiseleri, değişik tabiat olaylarını ve sosyal gelişmeleri de bir düzen içinde aşama aşama meydana getiriyor, onları nevilendirip çoğaltıyor لَعَلَّكُمْ بِلِقَٓاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ **ki, siz Rabbinizin huzurundaki kavuşmaya yakîn hasıl edesiniz,** şüpheden uzak olarak inanasınız. Yakînen bilesiniz ki, bir gün olup o yıldızlar gibi, sizin de eceliniz gelecek, bu günkü hareketiniz sona erecek, yaptıklarınızın cezasını çekmek üzere, ister istemez Rabbinizin huzuruna varacaksınız.

Allah'ın, kendi âyetlerini tafsil edişine ve tabiatler üzerindeki tasarrufuna bir örnek olmak üzere yeryüzünde en belli olan şu âyetlere bakınız.

وَهُوَ **Ve O,** yani Allah الَّذ۪ي **O'dur ki,** مَدَّ الْاَرْضَ **yeri meddetti, kudretiyle çekti, uzattı,** ona kendine mahsus bir uzaklık verdi. اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا

فَفَتَقْنَاهُمَا *"Göklerle yer bitişik idiler de biz onları birbirinden ayırdık"* (Enbiya, 21/30) âyeti uyarınca göklerden yeri ayırıp onu onların içinden çekip alması, özellikle ona bir en ve boy ihsan ederek onu enine boyuna uzatıp söndürmesi, ona bir hacim ve yüzey verip onu genişletmesi, bilhasa yeryüzünde yaşayanlar açısından son derece büyük bir nimettir. İşte Allah, yeryüzünü bir ucundan bir ucu görünmeyecek şekilde genişletti, yaydı ve döşedi. Yerin meddi, çekilip uzatılması kavramı, hem göklerden çekilip ayrı bir özelliğe kavuşturulmasını, hem de yerin yapısındaki esnekliği ve çekilip genişlemeye müsait olan özelliğini ifade eder. Ve bir yüzeyin basit ve pürüssüz, yani yumurta gibi girintisiz çıkıntısız olması, onun yuvarlak ve kürevî olmasına engel değildir. Buradaki "çekip uzattı" ifadesinden onun dümdüz ve düzlem şeklinde bir yüzey olması gerektiği anlamı çıkarılmayacağı da unutulmamalıdır.

Her madde değilse bile her cisim kendine mahus bir uzamaya sahiptir ki, cisim oluşu o genleşme ile anlaşılır. Nitekim cisimlerin ölçülmesi ilmi demek olan hendese (geometri) ilminde her cisim üç boyut içinde ele alınır. Basit cisimler ya da tabiî (doğal) cisimler adı verilen maddî cisimler de onun belli bir boyutu bulunması ile ancak varlık kazanabilir. Mesela ışık dalga boyu ile benzerlerinden ayırt edilir. Ve o maddeye o boyutu veren kim ise onu meddeden ve yaratan O'dur. Yeryüzü de insanların boyut ve uzaklık kavramını elde etmelerinde, bunu hissedip tanımalarında önemli rol oynayan maddî bir cisimdir ki, kendine mahsus bir uzaması ile temayüz etmiş bulunmaktadır. İşte yer küreye bu uzama miktarını tayin ve tahsis eden ve onu güneş sistemi içinde güneşe ve öbür gezegenlere belli uzaklıkta bir yere yerleştiren ve bu sayede ona öbürlerinden farklı birtakım özellikler kazandıran Allah'dır. Zira akılla ve tecrübeyle bilinmektedir ki, yer kürenin maddesi çeşitli şekil ve uzaklığı almaya müsait iken, ona bulunduğu bu şekli ve bu mesafeyi ihsan eden olsa olsa Allah'dır. Genel olarak madde mutlaka bir boyut kazanmaya mecbur olsa bile içinde bulunduğu bu şekli alması ve bu mesafeye yerleştirilmesi için buna kendi gücü, yani, maddenin tabiatındaki özellikler yetmez.

Çünkü yok, kendini var edemez. Yeryüzünün hiçbir sebep ve müsebbip yokken kendi kendini var etmesi ve en mükemmel bir konumu elde etmesi mümkün olmadığı gibi, diğer gök cisimlerinin, böyle bir madde üretip ona bu özellikleri kazandırmaya da gücü yetmez. Çünkü herhangi bir tabiatın kendini nakzetmesi çelişki olur. Ve onun içindir ki, tevellüd bizatihi batıldır. Gökyüzü genel dengede kendisine bağlı olan yeryüzünü tabiatiyle kendisinden ayırıp

fırlatamaz. Yeryüzünün teşekkülü için ne kadar çok ve çeşitli sebep düşünülürse düşünülsün, yer kürenin belli bir ölçü ile öbürlerinden ayrılıp çekilmesi, her şeyden önce tabiatın kanunu olan tekdüzenliği ve konumunu korumayı altüst eden bir olaydır. Bu da bu değişikliği meydana getiren bir faili muhtarın yaratıcı kudretine bağlıdır. Ayrıca âyetteki ifadenin siyakına göre, yerkürenin durumu ayrılış konumunda zikrolunmuştur. Demek ki, yerkürenin yaratılışı bu ayrışma aşamasında meydana gelmiştir. Yani yer kürenin ana maddesi, ilk yaratılış olayında topluca yaratılmış olan o ilk maddeden veya ilkel cisimlerden veyahut gök cisimlerinin yapısından ayrılıp ayrıcalık kazandırılarak meddedilmiş (uzatılmış)tir. Bundan dolayı kâinata yepyeni ve değişik bir cisim olarak ilave edilmiş olan yerküre, üzerinde yaşayanlara göre bir başlangıç olmakla beraber, kendisinden önce yaratılmış olan gökcisimlerine göre bir ayrıntı durumundadır. Fakat iş yalnızca tabiata bağlı kalsa idi, tali derecede ve bir uzantı durumunda bulunan yerküre kendisinden önce yaratılmış olan o öncekilerden farklılaşarak yeni bir yaratılış özelliğine sahip olarak teşekkül edemezdi. Mesela Laplas nazariyesinde söylenildiği gibi, yerkürenin güneşten koptuğunu düşünelim: Gerek ilk maddeye verilen çekme ve itme kuvveti açısından, gerek güneşin merkezkaç kuvveti açısından, gerekse bütün gök cisimlerinin karşılıklı çekme ve itme kuvvetleri açısından ele alınsın, zaman ve mekanda belli bir ölçüde yerkürenin kendine mahsus özelliklerle teşekkülünü gerektirmek (determine) için bunların, o an için elbirliği edip yerküreyi meydana getirebilmeleri konusunda tabiatüstü bir kudretin özel bir emrinin bulunması zarureti vardır. Yoksa ilk yaratılıştan beri sürüp gelen şartların hiç değişmemesi gerekirdi. Buna tekamül, gelişme veya değişme adı vermekle mesele çözülmüş olmaz. Zira gelişme veya değişme dahi durup dururken kendiliğinden meydana gelmez, o değişikliği gerekli kılacak bir sebep bulunması gerekir. Herhangi bir şeyin bir andan bir ana veya milyarlarca seneden sonra uğradığı değişme ve gelişmeyi tabiata mal etmek, "tabiat kendi kendini değiştirdi" demektir. Bu da tabiat farzedilen şeyin tabiat olmadığını itiraf etmektir. Çünkü tabiat, tabiat olması bakımından ancak değişmezlik özelliğiyle tasavvur olunabilir. Ve bundan dolayıdır ki, "tabiatın kanunları değişmez" denilir. Oysa tabiatte değişme ve gelişme, çoğalma ve nevilere ayrılma hep birer oldu bitti ile meydana gelir. O halde ilk yaratılış olayında olduğu gibi, tabiatta meydana gelen değişme ve gelişmelerin her aşamasında o değişmeyi gerektiren sebep, tabiatın kendisi değil, tabiat üzerinde etkili olan ilâhî bir etki ve iradedir ki, tabiatleri hem icad ediyor, hem de ayrıştırıyor. Böylece daha önce ortada olmayan tabiatler, onun sayesinde var oluyor. Kendi

halinde kalsa, ataletten ve yeknesaklıktan kopamayacak olan o tabiatler, değişme ve gelişme kanununa bağlı olarak değişiyor ve tekamül ederek başkalaşıyor, başka bir tabiat da olabiliyor(1).

Göklerde sayısız özelliklerle birbirinden ayrılan ve direksiz olarak yörüngelerinde akıp giden o gökcisimleri karşılığında bir kısım madde de bir özel çekim ile meddolunmuş, yerküre olarak başka yörünge ve başka bir akım alanı kazanmış bulunuyor. Allah'ın emri ve ayrıştırması olmasaydı, ilâhî irade böyle olmasını istememiş olsaydı, yerkürenin maddesi atalet kanununun dışına nasıl çıkabilirdi? Güneşin merkezkaç kuvvetinin karşıtı olan çekim kuvvetine sırf kendi gücü ile nasıl başa çıkabilirdi. Veya çevredeki hangi kuvvet önceki mevcut dengeyi bozar da yerin maddesini güneşten koparıp da fırlatır atardı ve böylece yeni bir dengenin meydana gelmesini sağlardı? Ya da bilgisi ve iradesi bulunmayan hangi kimyager, o kaynayan güneş potasından bir parça alır, diğer bir kalıba döker, soğutur da canlılara beşik vazifesi görecek olan yer kabuğunu imal edebilirdi? Güneşte veya diğer bir gökcisminde yerin hammaddesi bu kadardan mı ibarettir. Daha fazla veya daha az olmayıp şimdiki özel ölçüsü kadarını ayıran ve onu saflaştıran yetkili kim veya ne idi?

Ayrıca çeken ve iten kuvvete göre, yerküreyi doğuya doğru dönmesi ile batıya doğru dönmesi arasında hiç fark olmaması gerekirken, onu doğuya doğru döndüren ve böyle dönmesini tercih eden sebep veya amil ne idi? İlh...

Yeni yeni tabiatler yaratan ve onlara başka başka özellikler ve yönler kazandıran bütün değişmeler ve gelişmeler, hatta baştan sona bütün varoluşlar ve olaylar hep Allah Teâlâ'nın ilim, irade, kudret ve kuvvetini gösteren âyetler, açık seçik belgeler ve kanıtlardır. İşte kâfirler bunların üzerine uğrarlar, bunlarla göz göze gelirler de yine de yüz çevirir geçerler.

Tabiatın her değişikliği bir değiştiriciye bağlı olduğu için, her olayın meydana gelişi, Allah'ın varlığına bir delil teşkil ederse de ilâhî iradenin arş üzerine istivası söz konusu olduğunda, yani tabiatı bir tekdüzelik ve değişmezlik şekline soktuktan sonra, benzer şart ve sebeplerde benzer olayların meydana gelmesi, sonradan olanın, öncekinin tabiatını ve izlerini taşıması şeklinde tabiat olayları, sebep sonuç ilkişkisine bağlı ve zincirleme oluşlar olarak akıp gitmektedir. Bu

---

(1) Bundan anlaşılır ki, "Tabiat değişmez" demek, hiçbir şekilde değişme kabul etmez demek olmayıp, kendi kendine değişmez demektir. Bu da atalet (iners), bir başka deyişle tekdüzelik (üniformite) kanununun ifadesidir. Demek ki, tabiat kendiliğinden hiçbir şey yapamaz. Hiçbir olaya sebep ve illet olamaz, hep etkilenen durumundadır. (Müellif)

akış, içinde kesintisiz gizli sebepler bulunduğu ihtimalini düşündürür. Fakat tekdüze ve alışılmış olmayan harikulade olayların tabiate nisbet edilmesi söz konusu olmadığından ender görülen olağanüstü bir olayın doğrudan doğruya bir ilâhi âyet, bir mucize olduğu açıkça belli olur. Bundan dolayıdır ki, insanların çoğu Allah'ı ancak böyle olağanüstü olaylar karşısında hatırlar. Bu hikmete dayalı olarak burada da avam veya havas herkesin, normal, alışılmış ve tekdüzelik anlamı ifade eden tabiat kanununa aykırı olduğunda açıktan açığa görüp anlıyabileceği benzersiz bir yaratılış olayı misal gösterilmiştir ki, bu da yerkürenin meddidir. Zira yerküreyi yayıp döşeyen sanat gerçekten başlı başına ve benzersiz bir sanat olayıdır. Ve işte Allah bunu yapandır. O Allah ki, yeri yaydı, döşedi. Ayrıca وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ **Ve onda sabit ve ağır dağlar** وَأَنْهَارًا **ve ırmaklar da yaptı.** Yani yeryüzüne değişik özellikler kazandırdı. Onda farklı yeryüzü şekilleri yarattı. Dağlar ve nehirler birbirine zıt özellikte iki tabiat olayıdır. Böylece yerkürenin yüzeyi, denizlerde olduğu gibi, ilk yaratılış şeklindeki sadeliğini korumadı: Dağlar ve dereler, vadiler ve ovalar, irili ufaklı tepeleriyle inişli yokuşlu, girintili çıkıntılı, kıraç, münbit, katı ve yumuşak yapısıyla değişik şekiller kazandı. Halbuki yerküre ilk yaratılış şekliyle kendi haline bırakılsa idi, ilk meddindeki gibi, tekdüzelik yapısını koruyacak idi ve öyle olması gerekirdi. Nitekim bütün gökcisimleri milyarca senedir o ilk şekillerini korumaktadırlar. Bunlar arasında yerküre hayat olayına elverişli olan biricik ve müstesna yerini korumaktadır. Nehirler ve dağlar işte bu iki zıt karakter bir tek tabiatten nasıl doğabilirdi? Doğdu, çünkü Allah bunları ayırdı وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ **meyvelerin hepsinden onda (yeryüzünde) iki çift eş de yaptı.**

Zevceyn: Yani iki zevc, erkek ve dişi gibi iki ayrı cinsten meydana gelmiş çift demektir. Bunun bir de ayrıca "isneyn" diye "iki" sayısıyla sıfatlanması tekid veya ikişer ikişer anlamına tevzi için olduğu söyleniyorsa da bunun bir bölünme olması daha açıktır. Şöyle ki:

Her meyvenin çiçeğinde hayvanların erkek ve dişisi durumunda bir çift eş vardır ki, o meyve işte bunların çiftleşmesinden ve döllenmesinden meydana gelir. Nitekim وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ *"Bir de ilkah edici rüzgarlar gönderdik"* (Hicr, 15/22) buyurulmuştur. Sonra bu zevceyn de ayrıca iki kısımdır: Bir kısmı erkeği başka kaynakta, dişisi başka kaynakta olmak üzere ayrı ayrı iki ağaçta bulunur. Mesela incirin erkeği başka ağaçta, dişisi başka ağaçta olur. Bir kısmı da hem erkeği, hem dişisi aynı çiçekte bulunur. Çiçek erkekli ve dişili bir hünsa şeklinde açar ve döllenmeyi kendi bünyesi içinde yapar, çoğunlukla çiçekler

böyledir. İşte zevceyn tabiri ile her meyvede çiftleşen genel olarak erkekli dişili çiçekler kastedilmiş, isneyn tabiri ile de bunların iki çeşit olduğu ifade buyurulmuştur. Hurma ve incir gibi bazı meyvelerin erkeği, dişisi bulunduğu ve meyve hasıl olması için bunların telkihi, yani döllenmesi gerektiği ötedenberi bilinen bir olay, olduğu halde öteki çiçeklerin de erkekli ve dişili olarak bu döllenmeyi kendi bünyesi içinde yaptığı gerçeği yakın zamanlara kadar bilinmiyordu. Son zamanlarda mikroskopların icadı ile bitkilerin fizyolojisi tetkik edildikten sonra ortaya çıkan ve anlaşılan bir meseledir. Onun için eski devirlerdeki tefsir âlimlerinin bu âyetle ilgili olarak ortaya koydukları görüş ve açıklamalar ibham (müphemlik)dan uzak değildir: Bunu iki sınıf veya iki zıt anlama irca ederek has ve âmm gibi tefsire çalışmışlar; incir ve hurma gibi, öteki bütün meyvelerde de baba ve ana durumunda bir erkek ve dişi bulunduğunu genellikle hesaba katamamışlar. Bununla beraber Keşşaf ve Fahruddin Razi'nin ifadelerinde bu anlama yakın bir incelik vardır.(1) Özellikle Razi, bunu insanın yaratılış olayındaki Âdem ile Havva'nın durumuna benzeterek bütün ağaçlara ve bitkilere şamil olacak şekilde genelleştirmiştir ki, bu doğrudan doğruya âyetin kendi anlamından çıkarılan bir sonuçtur. Şu halde biz bugünkü nebatat (botanik) ilminin şahitliği ile anlıyoruz ki, bu âyetin bu cümlesinde başlıbaşına bir ilmî mucize vardır. Bu gerçeğin bin bu kadar sene önce Kur'ân'da haber verilmiş olması, Kur'ân'ın Allah kitabı, bunu getirenin de hak peygamber olduğuna doğrudan ve apaçık bir delil teşkil eder. تلك اٰيَاتُ الكتَاب والّذي اُنزِلَ اليكَ مِنْ رَبّكَ بالحَقّ *"İşte bunlar sana kitabın âyetleridir ve sana Rabbinden indirilen haktır..."* (Ra'd 13/1). Şimdi düşünmeli ki, yeryüzünde ne kadar farklı ve çeşitli meyveler vardır. Hepsi aynı gökkubbe altında ve aynı yerde oldukları halde her türü başka bir yaratılışta olan ve birbirine zıt birtakım özellikleri bulunan bu meyvelerin tamamının ortaya koymuş olduğu bu farklılık ve çeşitlilik, elbette yalnızca toprağın tabiatına bağlanamaz. Bununla beraber bu meyvelerden her biri kendi türüne ve kendi tohumunun tabiatına bağlanamayacaktır. Zira her meyve, her şeyden önce iki ayrı yaratılışta olan erkekli ve dişili bir döllenmeye muhtaçtır. Bu birleşme meydana geldikten ve ilkah (döllenme) sağlandıktan sonraki aşamalar tekdüze bir tabiat kanunu gibi ele alınsa bile yine de görülecektir ki, her meyvenin ilk iki eşi ile toprağın tabiatı arasında hiçbir ilişki yoktur. Yerkürenin diğer gökcisimleri arasından çekilip alınması (meddolunması) zamanındaki durumu şöyle dursun, dağlar ve nehirler yaratıldıktan sonra bile toprağın katı tabiatı, bu çeşitli meyvelerin özel hayatlarından ne kadar uzaktır. Yerin maddesi ilk aldığı tabiatından

---

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., II, 349; Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XIX, 6.

kendi kendine veya herhangi bir tabiatın icabı olarak bu kadar çeşitli değişimleri göstererek, bu varyeteleri yapacak, bu meyveleri verecek derecede ayrışımlar gösterebilir mi? Şu haliyle bütün meyvelere bu değişik tatları toprak veriyor demek çelişki olmaz mı? Doğrusu tabiat açısından düşünüldüğü zaman, Pastör'ün de dediği gibi, her canlının ancak kendi tohumundan üremiş olması gerekir. Yeryüzünde ilk erkekli dişili hücre tohumunun meydana gelmesi ve bunların çeşitli özellikler ve farklılaşmalar kazanması meselesi ise tabiatüstü bir sanat harikasıdır. Tabiatın ıstıfa (seleksiyon) ve tekamülü, bir gerçek ise de bir tabiat eseri değildir. Ancak ve ancak fâil-i muhtar olan bir yüce yaratıcının irade ve sanatının eseridir. Herhangi bir şeyde tabiî, yani kendi kendine bir ıstıfa veya tekamül bulunduğunu farzetmek, yok olanın var olana illet ve sebep olduğunu farzetmektir ki, katıksız bir çelişkidir. İşte Allah, o hikmetli yaratıcıdır ki, yeri meddetmiş ve onun üzerinde dağları, nehirleri ve bütün meyvelerin temeli olan çiftleri, tabiat üstü bir yaratışla ikişer ikişer yaratmış, böylece kudretine delil olacak âyetleri ayrıntılarıyla ortaya koymuş ve koymaktadır. Öyle ki, şimdi bile hiçbir şeyi kendi tabiatına bırakmıyor. يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ **Geceyi gündüze bürüyüp duruyor.** (Araf, Sûresi, 7/54 âyetine bakınız). اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ **Hiç şüphe yok ki düşünecek olan bir kavim için bunda,** (bu meddetme, döllenme ve bürüme olaylarının her birinde) **birçok âyetler vardır.** Düşünen kişi ve toplumlar bunlarda Allah Teâlâ'nın eşsiz kudretine ve tabiat üzerindeki hakimiyetine ve binaenaleyh mebde ve meâda dair çok, pek çok deliller bulabilirler. Lâkin insanların çoğu bu gibi konular üzerinde düşünmezler, böyle şeylere kafa yormazlar. Bununla beraber o kadar uzağa gitmeye ve ince düşünmeye de lüzum yoktur.

وَفِى الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ **Yeryüzünde birbirine komşu olan kıtalar da vardır,** birbirine yakın veya bitişik oldukları halde durumları ve özellikleri birbirine benzemez. İklimleri ve yeryüzü şekilleri ne kadar farklı farklıdır. Şurası çorak, burası münbit ve verimli; şurası düz, orası engebeli ilh... Tabiat kendi üzerinde hükümran olsa bütün bunlar olabilir mi? وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ **Ve türlü türlü üzüm bahçeleri** وَزَرْعٌ **ve ekinler** وَنَخِيلٌ **ve hurmalıklar vardır ki,** صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ **çatallı ve çatalsız** يُسْقٰى بِمَاءٍ وَاحِدٍ **bunların hepsi bir tek sudan sulanır.** Yani tabiat şartları ve sebepleri hepsinde eşittir. Böyle iken وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْاُكُلِ **Biz onların yemişlerinde bazısını diğerine üstün kılarız.** Üzüm üzüme, hurma hurmaya benzemez. Bir ağaçta, aynı dalda yanyana biten iki yemişin biri öbüründen daha lezzetli olur. Demek ki, tabiat ilâhî kudretin etkisi ile şimdi de değişip durmaktadır. Ve bu herkesin yakından görüp anlayabileceği bir delildir.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ **Hiç şüphesiz bunda,** yani yaratılışın tek kaynaktan doğmuş ve tek tabiat maddesi olmuş olmakla birlikte, bugünkü ayrıntılı hale gelmiş ve çeşitlilik kazanmış olmasında لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ **aklı olan bir kavim için elbette birçok âyetler vardır.** Aklı olan ve aklını iyi kullanan, aklın gereklerini yerine getiren kişiler veya toplumlar herhalde aslı tek tip, tekdüze olan bu tabiat üzerinde bu kadar yenilikleri ve değişiklikleri yapıp duran yaratıcı kudretin ilk baştan olduğu gibi, yeni baştan yaratmaya da kadir olduğunu anlar ve Allah huzurunda toplanmanın bir gerçek olduğuna yakîn hasıl ederler. (En'âm Sûresi'nde إِنَّ اللّٰهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى *"Şüphesiz ki Allah, taneleri ve çekirdekleri yarandır."* âyet 95 ve devamı olan âyetlere bakınız). İşte bunları anlamayanların ya akılları yoktur, ya da akıllarını kullanmayıp kendi heva ve hevesleri peşinde koşarlar(1).

وَإِنْ تَعْجَبْ Ve ey okuyucu, **ey muhatap, şayet sen teaccüp edersen,** bir şeye şaşıp kalacak olursan فَعَجَبٌ **işte asıl şaşılacak şey, asıl acaip bulunacak şey** قَوْلُهُمْ **onların,** (yani o inkârcıların) **şu sözleridir:** ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ **Biz çürüyüp toprak haline geldiğimiz vakitte mi gerçekten yeni bir yaratılış içinde bulunacağız?** Yani bunca âyetler karşısında onların işte böyle diyerek ahireti inkâr etmeleri, asıl şaşılacak şeydir. Yeniden yaratılış şaşılacak acaip bir şey değildir, asıl şaşılacak olan şey, onu inkâr etmektir. Âlemdeki bu kadar değişme ve yenilenmeyi ve bu değişikliklerdeki akışı görüp dururken Allah'ın kudretinden yeni bir yaratmayı, diriltmeyi ve meâdı akıl dışıymış, olamazmış, gibi görmek cidden çok tuhaf bir düşünce tarzıdır. İşte bunun kadar tuhaf ve anlamsız bir şey yoktur. أُولٰئِكَ الَّذِينَ **İşte bunlar öyle kimselerdir ki,** كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ **Rab-**

---

(1) Filozoflar, kâinat olaylarından Allah'ın varlığına delil getirmeye "nizam-ı âlem" delili demişler ve bazı sakat ve noksan uzuvlu ceninler gibi, arızalı tabiat adını verdikleri canlıları ileri sürerek kâinat düzeninde tam bir mükemmellik olmadığını, bundan dolayı da tabiat ve kâinat düzenini yaratıcının mükemmelliğine delil olmayacağı iddiasıyla buna itiraz etmişlerdir. Hatta bazıları bu gibi aksaklıkları bahane ederek kâinatın yaratıcısının kör ve bilgisiz bir tabiat olmasına kadar ileri gitmek istemişlerdir. Fakat Kur'ân'a dikkat edilirse görülür ki, onun âyetleri böyle yanlış itirazlara meydan bırakmayacak delil getirmeler öğretmektedir. Zira Kur'ân anlatıyor ki, delalet yönü, yalnızca bilimselliğe dayalı ilke ve kurallar değildir. Aklı olanlar için bilgi meselesi yalnızca bir yaprağın dokusunda bile ayan beyandır. İstidlalde en önemli nokta, oluşumun yönünü, yöntemini değiştiren, tekdüzelik fikrini temelden yıkan değişikliklerdir ki, doğrudan doğruya iradeyi isbat eder, o irade de bilgiyi gerekli kılar. "Galetat-ı tabiat" denilen noksan yaratılışlı şeyler de aslında tabiat fikrinin aleyhine olarak, yaratıcının fail-i muhtar olduğunu isbat eyler. Yoksa tabiat kendiliğinden nasıl değişebilirdi? Eğer âlem kusursuz ve en mükemmel şekilde olsa idi, bu yönüyle yaratıcıya eşit ve eşdeğer olurdu ve asıl o zaman yaratıcının varlığına ve yüceliğine delil bulunamazdı. Çünkü ezelden beri değişmez özelliğe sahip olmuş olurdu. (Müellif)

lerini inkâr etmiş ve kâfir olmuş kimselerdir. Yani ahireti inkâr etmek Allah'a küfretmektir. Çünkü Allah'ın kudretini, ilmini, rablığını ve vahyinin doğruluğunu inkâr etmenin sonucudur. Bunlar bu dünyada kendilerine hayat ve irade veren Allah Teâlâ'yı ne yaptığını bilmeyen veya yaptığını zorunlu olarak yapan bir tabiatten ibaret sanarak, O'nun rablığına karşı inkârda bulunup nankörlük yaptıkları için öyle derler وَاُولٰٓئِكَ **ve onlar, o kâfirler** الْاَغْلَالُ ف۪ٓي اَعْنَاقِهِمْ **öyle bedbaht kimselerdir ki, tomruklar boyunlarındadır.** İsyankarlık ve günah tomrukları şimdiden boyunlarına geçmiş sürüklenip durmaktadırlar. Veya kıyamet gününde öyle boyunlarında tomruklar olarak sürükleneceklerdir. وَاُولٰٓئِكَ **Ve yine onlar,** o gidişte, o durumda olanlar اَصْحَابُ النَّارِ **ateş sahibidirler,** cehennem ateşine layık ve ondan ayrılmayacak sürekli olarak ateşle arkadaş olacak olan kimselerdirler هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ **hep onda, (o cehennem ateşinde) ebedî olarak kalacaklardır.**

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ **Bir de sana iyilikten önce kötülüğü isti'cal ederler,** kötülüğü öne alırlar. İyiliği, güzelliği bir yana bırakırlar da kötülüğe ve azaba ivedilik isterler. Yani, ey hak peygamber! Sen müjdeci ve uyarıcı olduğundan dolayı, birçok güzel şeyler müjdeler ve fenalıklardan sakındırmaya çalışırsın, fenalıkların sonucu hakkında uyarırsın. Onlarsa iman ile amel, afiyet, hidayet, nusret, sevap, rahmet ve ihsan gibi güzel şeyleri bırakırlar da kendileri hakkında kötü olan şeyleri isterler. Ve "bizi korkutmak istediğin o azabı ne diye erteliyorsun? Onun hemen şimdi başımıza indirsene..." diye iverler. Ki, bu onların boyunlarına geçmiş olan tomruklardan birisidir. وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ **Halbuki onlardan önce birçok misaller geçmiştir.** Geçmiş zamanda, eski ümmetlerde böylelerine ne çetin azaplar inmiştir. Onları düşünüp ibret almazlar da kötülükte acele ederler. وَاِنَّ رَبَّكَ **Rabbin ise şüphesiz** لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ **insanlar için büyük mağfiret sahibidir** عَلٰى ظُلْمِهِمْ **onlar zulüm üzerine iken.** Yani, onlar zulüm ile kendilerine yazık ederlerken Allah onları hemen hesaba çekmez de günahlarını örtbas eder, tevbe etmeleri, kendilerini çekip çevirmeleri için onlara imkan ve zaman tanır. O her zaman rahmetini gazabına üstün tutar: وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَٓابَّةٍ *"Eğer Allah insanları yaptıklarından dolayı hemen hesaba çekecek olsaydı, yeryüzünde debelenen bir tek canlı bırakmazdı"* (Fatır 35/45).

Bununla beraber وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَد۪يدُ الْعِقَابِ **yine de şüphe yok ki, Rabbin, cezası çok çetin olandır.** وَيَقُولُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا **Üstelik o küfredenler derler ki:** لَوْلَٓا اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّه۪ **onun üzerine Rabbinden bir âyet indirilse idi ya!** Yani, ey Muhammed!

Sana indirilen bunca âyetlere, mucizelere inanmazlar, onları inkâr ederler de, tomruk gibi boyunlarına geçmiş olan o küfür yüzünden şimdiye kadar sana gönderilmiş olan âyetleri senin hak peygamberliğine delil saymazlar da "bir âyet indirilse idi" diye dillerini tutacak bir cebir mucizesi ister dururlar. Bunlara karşı إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ **sen ancak bir uyarıcısın,** yani olsa olsa bunları bu tutumlarının yanlışlığı konusunda uyarır, inzar edersin. Çünkü bunların müjde ile hiçbir ilişkileri yoktur. Bu durumda sen onlara müjde verecek veya bu halkı zorla hidayete erdirecek, yola getirecek değilsin. Bunlar hakkında görevin sadece uyarıda bulunmaktan ibarettir. وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ **Her kavim için bir hidayetçi vardır.** اللّٰهُ **Allah ki,** hidayeti yaratan O'dur, يَعْلَمُ **o Allah, bilir** مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثٰى **her dişinin neye gebe olduğunu.** Gerek insandan, gerek öbür canlılardan, yani hayvanlardan ve bitkilerden herhangi bir dişinin hangi şeye gebe olduğunu, hangi tohumdan döllenip gebe kaldığını, helaldan mı yoksa haramdan mı olduğunu, erkek midir, dişi midir, yaşıyacak mı, yaşamıyacak mı, said mi, şakî mi ilh... Mümin mi, kâfir mi olacaktır hepsini bilir. وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ **Ve rahimler neler eksiltir, neler üretir ve artırır onu da bilir.** Rahimler gebe kalınca nasıl çalışır, hangi maddeleri üretir, hangi toksinleri atar, hangilerini salgılayıp ceninin gelişmesine katkı yapar, kendi bünyesinden gizliden verdiği, eksilttiği nedir, arttırdığı, kazandığı nedir, beslediği, büyüttüğü nedir? Hamileliğinde neyi sakatlar, neyi tamamlar? Ayrıca bütün bu çalışmaların sonucunda doğacak olan erken mi, geç mi, yoksa tam zamanında mı doğacaktır? Bir tane mi, yoksa ikiz veya daha fazla mı olacaktır?

İşte Allah, bütün canlı türlerinde bu bilinmez sanılan şeylerin hepsini bütün ayrıntılarıyla bilir. Normalden farklı olan erken doğumlar veya sakat doğanlar bile körükörüne ve kendiliğinden olmuş şeyler değildir, sırlar âleminde Allah'ın ilmi ve iradesi sayesinde meydana gelen olaylardır. İşte bütün bunlar tabiatçı ve maddeci felsefe aleyhine birer ilâhî irade delilidir. Bilimsel yönü olduğu da kesindir. Hayatın ilimle bilinecek bir dış yüzü, olayların maddî sebeplere ve şartlara bağlı olarak meydana geliş şekli vardır ki, işin bu kadarı ilimle bilinebilir. Ancak ilâhî bilgi böyle gözleme dayalı bir bilgi değildir: O hayatı yönlendiren ve bildiğini bildiği ve dilediği gibi yapan, yaratan bir kudret sahibinin bilgisidir. O bütün incelikleri, bütün tedbirleri ve sonuçları içeren bir bilgidir. O, bilir ve dilediğini yapabilir. Bir rahmin döktüğü kan, yaptığı salgı, yetiştirdiği yumurta, elde ettiği döllenme (telkıh), beslediği yavru, eksik veya fazla sahip olduğu bütün faydalar veya özellikler, hayat için gerekli olan her şey bir bilgi ve hesap iledir. وَ **Ayrıca sadece bunlar değil,** كُلُّ شَيْءٍ **her şey** عِنْدَهُ

Allah'ın katında بِمِقْدَارٍ **bir miktar iledir.** Bir ölçü iledir. Başından sonuna kadar belli sınırlar içinde bir takdir iledir. Her şey kendi özünde ve haddi zatında ölçülmüş, biçilmiştir. Her şeyin haddi ve hududu vardır, varlıklar ve canlılar arasında kendine mahsus bir yeri vardır. Yaratılış kademelerinde aşamıyacağı belli bir sınırı, bir ömrü ve kendine mahsus bir durumu bulunmaktadır. Ve zincirleme olarak bütün sebepler silsilesi bütünüyle Allah'a dayanır: O'nun ilmi ile çerçevelenmiş olmayan hiçbir şey yoktur. Her şeyin kendi özünde herhangi bir varlık mertebesinde meydana gelişi veya meydana gelmeye kabiliyetli oluşu, Allah Teâlâ'ya göre hazır bir ilimdir, olacağı da olmuş gibi bilir, O'nun bilgisi dışında zaten bir şey olamaz. عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **O gizliyi, gaybı da bilir,** açık ve aleni olan şeyleri de bilir. Allah, duyularla algılanamayan şeyleri de bilir, hazır olanı da bilir. Veyahut yok alanı da bilir, mevcut olanı da bilir. Şu halde peygamberden başka türlü bir âyet, değişik bir mucize isteyenlerin, bunu hidayet için mi, inat için mi istediklerini de bilir. الْكَبِيرُ **Kebirdir,** yani her şey kendisinden daha küçük olan ve hiçbir şekilde, hiçbir çerçeveye sığdırılamayan tek ve biricik büyüktür. الْمُتَعَالِ **Mütealdir.** Yani, her şeyden üstün, miktar ve sınırlılık gibi yaratılmışlara mahsus olan sıfat ve özelliklerden münezzeh, eşsiz ve yücedir. Yüceler yücesidir. Bundan dolayı hidayet O'na aittir. O'nun ilim ve kudreti dışında kalacak ve huzuruna çıkıp hesap vermeyecek hiç bir şey yoktur. O'nun açısından سَوَاءٌ **eşittir** مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ **aranızdan sözünü gizleyen,** inkârı gönlünden geçiren وَمَنْ جَهَرَ بِهِ **açıklayan, onu başkasına söyleyen,** وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ **geceleyin saklanan** وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ **ve gündüzleyin açıkta gezip dolaşan arasında fark yoktur.** Yani hepsini eşit olarak ve aynı seviyede işitir, görür ve bilir. لَهُ **Her biri için** مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ **önünden ve arkasından birtakım muakkipler,** takip edici, izleyici kuvvetler vardır ki, يَحْفَظُونَهُ **onu hıfzederler,** her birinin sözünü ve işini kaydederler veya sürekli olarak izleyip korurlar, muhafaza ederler. مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ **Ki, onlar Allah'ın emrindendirler.** Yani bu takip edici güçler veya bu koruyucu kuvvetler قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي *"De ki, ruh Rabbimin emrindendir"* (İsra, 17/85) âyeti gereğince Allah'ın emrinden ibaret olan birtakım ruhlar veya meleklerdir. Bundan dolayı her birinizin bütün söyledikleri ve yaptıkları, Allah Teâlâ'nın kontrolü, gözetimi, gözlemi ve izlemesi altındadır. Bütün oluşları ve olayları ile hayat her bakımdan O'nun yönetimindedir. O halde hepsi bilinen, her yönüyle kontrol edilen ve inceden inceye izlenen bir şeyin gizlisi, açığı olur mu? Sizce gizli veya açık diye adlandırılan bütün sözleriniz ve bütün davranışlarınız karşılıksız kalır mı? اِنَّ اللّٰهَ **Muhakkak ki, Allah,** لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ **herhangi bir kavimdeki hali değiştirmez,**

onlara bahşettiği nimet ve ikbali ya da iyi, kötü herhangi bir hali ve hasleti değiştirmez **حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ta onlar kendi özbenliklerindekini değiştirin-ceye kadar.** Yani, kavimler bir süre için iradelerinde serbesttirler ve sorumlulukları iradelerine göredir. Şimdiye kadar hep böyle olagelmiştir, bundan sonra da böyle olacaktır. (Enfal Sûresi'nde ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّراً نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ *"Bu, Allah'ın bir kavme verdiği nimeti, onlar kendilerindekini değiştirmedikçe değiştirmeyeceğinden böyledir"* meâlindeki (âyetin tefsirine bkz: 8/53). **وَاِذَا اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُٓوءاً Bununla beraber Allah bir kavme bir fenalık murad ettiği vakit فَلَا مَرَدَّ لَهُ artık onu geri çevirecek hiçbir kuvvet yoktur,** onun önlenmesine imkan yoktur. İsteseler de istemeseler de Allah'ın murad ettiği o kötülük, geçici ise geçici olarak, ebedî ise ebedî olarak mutlaka meydana gelir ve hiçbir şekilde önlenemez. **وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَالٍ Ve onların Allah'dan başka bir velileri de yoktur.** Ki, ona bir çare bulsun.

هُوَ الَّذ۪ي يُر۪يكُمُ الْبَرْقَ خَوْفاً وَطَمَعاً وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِه۪ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خ۪يفَتِه۪ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُص۪يبُ بِهَا مَنْ يَشَٓاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللّٰهِ وَهُوَ شَد۪يدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِه۪ لَا يَسْتَج۪يبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِه۪ وَمَا دُعَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ اِلَّا ف۪ي ضَلَالٍ ﴿١٤﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ طَوْعاً وَكَرْهاً وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ﴿١٥﴾

Meâl-i Şerifi

12. Size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve o yağmur yüklü bu-

lutları meydana getiren O'dur.

13. Gök gürültüsü O'na hamd ile, melekler de O'nun korkusundan dolayı O'nu tesbih ederler. O yıldırımlar gönderir, onunla dilediğini çar-par. Onlar Allah hakkında mücadele edip duruyorlar. Oysa Allah'ın çarp-ınası pek çetindir.

14. Gerçek dua O'nadır. O'nun dışında yalvarıp durdukları ise onlara hiçbir şeyle cevap veremezler. Onlar olsa olsa ağzına su gelsin diye iki avucunu açana benzer ki, o, ona gelmez. Kâfirlerin duası hep bir sapıklık içindedir.

15. Oysa göklerde ve yerde kim varsa ister istemez kendileri de gölgeleri de sabah akşam Allah'a secde ederler.

هُوَ الَّذِي **O (Allah), odur ki,** يُرِيكُمُ الْبَرْقَ **size şimseği gösterir** خَوْفًا وَطَمَعًا **korku ve tama' içinde,** şimşeği çaktırır ve onu size gösterir. Siz de onu görünce hem korkarsınız, hem de ümide kapılırsınız. Yani yıldırım düşmesinden korkarsınız, hem de o karanlıkları yaran yaldırayışından neşelenir, arkasından rahmet beklersiniz, ekinlerinizden bereket ümit edersiniz. Kur'ân ve özellikle bu sûre de işte böyledir. وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ **Ve O (Allah) ağır bulutlar inşa eder.** Yani hafif hafif buhar zerreciklerinden havaya uzanıp çekilmiş, yağmurla dolu olan ağır bulutlar meydana getirir. Ki, geleceğin iman feyzi ile gönülleri dopdolu olan mümin topłumlarını da Allah böyle inşa edecektir. وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ **Ve ra'd, O'nu hamd ile tesbih eder.** Gök gürlemesi de O'nun yüceliğini dile getirir ve O'na hamd eder. (**Ra'd** ile **Berk** anlamı için Bakara Sûresi âyet 19'a bakınız). Şimşek ile birlikte olan ve daha sonra işitilen o gök gürlemesi, o yürekleri yerinden oynatacak gibi tepede patlayıp, yerleri ve gökleri sarsarcasına ufuktan ufuğa yayılan o çatlayış ve gürleyiş, Allah Teâlâ'nın nimet ve rahmetini, azemet ve kibriyasını ilan ederek O'nun uluhiyetinin şanını tesbih ve tenzih eden bir sestir ki, سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَلَٓا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ tesbihinin altında yatan mânâyı bütün âleme haykırır. Ya da işitenlere bu mânâyı hatırlatıp telkin eder[1].

وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ **Melekler de O'nun heybetinden,** yani Allah'dan korktuk-

---

(1) Hz. Peygamber'den nakledilmiştir ki, kendisi gök gürlediği zaman سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ "Gök gürültüsünün hamd ile tesbih ettiği Allah'ı tenzih ederim" derdi (Muvatta, Kelam, 26) ve şiddetlendiği zaman da şöyle dua ederdi: اَللّٰهُمَّ لَا تَقْتُلْنَا بِغَضَبِكَ وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ وَعَافِنَا قَبْلَ ذٰلِكَ "Allah'ım! bizi gazabınla öldürme, azabınla helâk etme. Bundan önce bize afiyet ver." derdi (Buhari, Edeb, 76, 102; Müslim, Birr, 107, 108; Ebu Davud, Edeb, 3; Muvatta, Hüsnü'l-hukuk, 12; Ahmed b. Hanbel, I, 382, II, 236, 268, 517.) Yani, ey Allahım, bizi gazabınla öldürme, azabınla helak etme de ondan önce bize afiyet ihsan eyle!" (Müellif)

larından dolayı böyle tesbih ederler. O'nun için gök gürlemesinin ardarda yankılanan sesi duyulur. وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ **Ve Allah şimşekler gönderir de** فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ **her kimi dilerse onunla onu vurur, o kimseye isabet ettirir,** çarptırır, yakar. وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِى اللّٰهِ **Böyle olduğu halde, onlar** (yani, o kâfirler) **hadlerini bilmezler de Allah'la mücadele ederler.** وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ **Oysa Allah'ın havli ve kuvveti** (ya da her türlü hileye karşı tedbiri ve takdiri) **pek şiddetlidir, çok çetindir.**

Burada Erbed b. Rabîa ile Amir b. Tufeyl olayına işaret olunduğu naklediliyor. Şöyle ki, meşhur şair Lebîd b. Rabîa'nın kardeşi olan Erbed b. Rabîa ile Amir b. Tufeyl, ikisi birlikte Hz. Peygamber'e gaile çıkarmak için gelmişler, mescide girmişlerdi. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz de ashaptan bazı kişilerle birlikte orada oturuyordu. Amir çok yakışıklı idi, güzelliği ve şıklığı oradakilerin dikkatini çekti, ona bakıyorlardı. Amir arkadaşı Erbed'e daha önce şöyle tenbih etmişti: "Ben Muhammed'le konuşmaya başlayınca, yavaşça arkasına geç ve boynunu kılıçla vur" demişti. Hz. Peygamber Amir ile konuşmaya başlamış, Erbed de arkasına dolaşıp geçmişti, kılıcını bir karış kadar çekmiş, fakat Allah Teâlâ izin vermediğinden tamamiyle sıyıramamıştı. Amir, ne duruyorsun, haydi dercesine gözüyle kaşıyla işaret etmeye başladı. Peygamber Efendimiz de bu durumu gördü ve hemen اَللّٰهُمَّ اكْفِنِيهِمَا بِمَا شِئْتَ *"Ey Allah'ım, bu ikisine dilediğini yaparak bana yardım eyle!"* (1) diye dua etti.

Defolup gittiler. Allah Teâlâ, açık bir yaz günü Erbed'in tepesine bir yıldırım indirdi ve onu yaktı. Amir de kaçarak gitti, Beni Selul'den bir kadının evine indi. Sabah olunca, büsbütün rengi atmış ve benzi solmuştu. Sonra atına bindi, silahını çekti, çölde bir yandan sağa sola at koşturuyor; bir yandan da "Çık karşıma ey ölüm meleği, haydi çık!" diyerek şiir sayıklıyordu ve "Yemin ederim ki, şu sahrada Muhammed ve onun koruyucusu olan ölüm meleği karşıma çıksa ikisini de mızrağımla deler geçerim." diyordu. Derken Allah Teâlâ ona bir melek gönderdi, melek onu bir kanadıyla çarptı, yere yuvarladı; o vakit dizinde büyük bir gudde, yani hıyarcık çıkmıştı, açıkçası vebaya yakalanmıştı. Bunun üzerine o kadının evine geri döndü. "Deve guddesi gibi gudde ve Beni Selul'den zavallı bir kadının evinde ölüm! Hayır olmaz bu işte!" diyordu. Sonra yine atını istedi, bindi ve sürdü bir daha geri dönmedi, at sırtında öldü...

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ **Hak daveti ancak O'nundur.** Bu ifadede birkaç mânâ vardır ki, hepsi de sahihtir:

---

(1) Buharî, Tefsiru sûreti, 12/4; Müslim, Zühd, 73; Ahmed b. Hanbel, VI, 17

1. Hakk'a davet, insanları hak tanrıya, hak dine davet ancak O'na olan davettir. Allah'dan başkası namına yapılan davetler, propagandalar hep batıldır.

2. Hak davet, yani hak dua, hak yalvarış veya gerçek dua, yani tam yerine yapılmış olan, kabul edilip karşılık görecek olan dua ve yakarış, ancak Allah'a yapılan dua ve ibadettir.

3. Hakk yola davet, her şeyden önce ve bizzat hakkı tanıtıp ona hidayet edecek olan O'dur. Yani قُلِ اللّٰهُ يَهْد۪ى لِلْحَقِّ *"De ki: Allah, hakka hidayet eder, ancak O, doğru yola iletir"* (Yunus 10/35 âyetine bkz). Allah'ın bildirmesine ve irşadına dayanmayan davet, hakka yapılmış davet olmaz.

وَالَّذ۪ينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ **Ve onların,** yani, o kâfirlerin **Allah'da başka davet ettikleri veya dua edip durdukları,** yani namlarına propaganda yaptıkları kimseler, adak yapıp ihtiyaç arzettikleri putlar, uğur saydıkları, adak adadıkları, yardım diledikleri ve imdada çağırdıkları kişiler لَا يَسْتَج۪يبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ **onlara hiçbir şeyle icabet edemez,** karşılık veremezler, hiçbir diledikleri yerine getiremezler. اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَٓاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ **Ancak ağzına erişsin diye iki elini, iki avucunu birden suya doğru uzatan susuz gibi, boşuna avuç açmış olurlar. Ki uzaktan avuç açmakla su gelip de insanın ağzına girmez.** Bunun gibi وَمَا دُعَٓاءُ الْكَافِر۪ينَ اِلَّا ف۪ى ضَلَالٍ **kâfirlerin duası dalaletten başka birşey değildir.** Tamamiyle sapıklıktan ve batılla oyalanıp durmaktan ibarettir. Genellikle taştan, ağaçtan yapılmış olan putların hiçbirinin duaya cevap veremiyecekleri zaten aşikardır. Fakat âyette kullanılan وَالَّذ۪ينَ edatı, daha çok akıllı varlıklar için söz konusu olmakla bu âyetteki mânâyı yalnızca putlara ait kılmak ve öyle tefsir etmek ifadenin dış görünüşüne aykırı düştüğü gibi, siyaka da uygun düşmemektedir. Şu halde burada yalnızca şuursuz putların değil, Allah'ın dışında tanrılaştırılan birtakım liderler veya şahısların da o cansız putlar gibi, hiçbir duaya icabet edemiyecekleri, Allah'ın iradesi olmadan hiçbir isteği yerine getiremiyecekleri söz konusu ediliyor demektir. Gizli olan dua ve münacatlarda bu açıkça belli ise de açıktan olan dua ve feryatlar hakkında لَا يَسْتَج۪يبُونَ لَهُمْ بِشَيْءٍ *"Onlar hiçbir şekilde onların dileklerini yerine getiremezler"* buyurulması ilk bakışta tuhaf görünür. Çünkü insanların açıktan yapılan yardım isteklerinin çevreden karşılandığı ve kısmen de olsa dileklerinin yerine geldiği herkesçe bilinir. Şu halde gizli ve kalbten yapılan dua anlamına alınacak olursa buna itiraz etmeye gerek kalmaz. Ancak âyetteki ifadede böyle bir gizliliğe ipucu bulunmadığı gibi, âyetin Allah'ın birliğine olan ilişkisi ve siyakı da böyle bir gizliliğe ters düşmektedir. Doğrusu burada pek büyük ve gayet derin bir hakikat beyan olunmuştur: Ve

hakikatte Allah'dan ilişkiyi keserek hiç kimsenin duayı kabul etmesine imkan olmadığı anlatılmıştır ki bunu burada biraz açıklamak gerekecektir:

Bilinmektedir ki, birbirinden farklı yönlerle belirgin olan varlıklardan her biri diğerinden tamamiyle ayrıdır. Ayrı olduğu içindir ki, her biri başka bir şeydir. Şu taş başka, bu taş başka bir varlıktır. Ve hiçbirinin öz benliği diğerinde hazır değildir. Bundan dolayıdır ki, biz bunları biribirinden seçer, ayrı ayrı tanırız ve birbirine karıştırmayız. Biz birbirimizin öz benliğine malik de olamayız, iç dünyasına giremeyiz. Birbirinden ayrı ve bizzat her biri başlı başına birer varlık olan şeylerin, birbirine velev bir açıdan olsun kendiliklerinden bağlı ve bitişik olduklarını farzetmek ise çelişkidir. Yine bundan dolayıdır ki, iki cevherin birinden diğerine tesiri geçebilecek, bilgi alışverişi yapabilecek şekilde ilişki kurabilmeleri, "Cominications des substances" meselesi filozofları hayrette bırakan çetin bir felsefî mesele olmuştur.

Bir madde kendinden ayrı olan bir maddeye nasıl etki yapabiliyor? Ruh cisme, cisim ruha etkisini nasıl geçirebiliyor? Bu öyle bir olaydır ki, ancak tevhide sığınmakla çözülebilir. Eğer âlemde birbirinden farklı özellikteki varlıkların hepsinin üzerinde hakim olan o yüce birden, o büyük kudretten sarfı nazar edilecek olursa bütün varlıklar, ikisi bir yere gelmek ihtimali olmayan darmadağınık, ayrı ayrı parçalardan ibaret kalır. Aralarında birbirleriyle ilişkide bulunabilmek için hiçbir sebep kalmaz. Şimşekler çakmaz, bulutlar olunmaz, yağmurlar yağmaz, yıldırımlar düşmezdi. Ahmed'in feryadını Mehmed'in duyması ve vicdanında iz bırakması şöyle dursun, sesi bile çıkmazdı, hatta kendisi bile meydana gelmezdi. Şimdi bütün bunlar olabiliyorsa, hiç şüphesiz Rabbülaleminin emriyle ve tedbiriyle oluyor. Bundan dolayı duanın hakkı da ancak O'nundur. İmdi her hangi bir ihtiyacı için dua edecek ve yardım isteyecek olan şahıs, Allah'dan başka her neye ve her kime müracaat etse o, kendisinden uzak ve ayrıdır. Kendindeki bir duyguyu başkasına aktarabilmesine imkan yoktur. Susuz biri elini uzaktan suya açmakla suya kavuşmuş olamayacağı gibi; bir insanın karşısında bütün varlıklar da aynı durumdadır: Allah'ın izni olmayınca insan hava içinde nefes bile alamaz. Nitekim ecel gelince nefes alamaz olacaktır. O durumda dünyanın bütün tabipleri toplansa ölüye bir nefes aldıramaz. Bir insanın feryadını diğer insanların veya meleklerin işitebilmesi, bütün görme ve işitmelere hükümran olan Allah Teâlâ'nın emri ve izniyle olduğu gibi, mümkün olan karşılığı verebilmeleri ve ona yardım edebilmeleri de yine Allah'ın izniyledir.

Yoksa Allah müsaade etmedikçe duyan kulaklar duymaz, gören gözler

görmez, isteyen gönüller istemez oluverir. İşte Allah'dan başkaları, özbenliklerinde birbirlerinden uzak oldukları, hiç yoktan bizzat yaratmaktan da aciz oldukları için, bir muhtacın duasına kendiliklerinden hiçbir şekilde icabet edemezler. Fakat gizliyi ve açığı bilen yüce kudret sahibi olan Allah Teâlâ, her varlığa kendi özünden bile daha yakındır. (Bakara Sûresi'nde فَاِنّ۪ي قَر۪يبٌ اُج۪يبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ *"Muhakkak ki ben yakınım, dua edenin duasını kabul ederim"* 186. âyete bkz.). Bundan dolayı en gizli duaları da feryad ve çığlıklar gibi işitir, ona cevap verir, ona vereceği şey mevcut değilse yaratır. Çünkü her şeyi yoktan var eden, ilk baştan ve yeni baştan yaratan O'dur. Birbirinden ayrı olan şeyleri kudretiyle ve melekutiyle birbirine ulaştırır, birleştirir ve bütünleştirir. Dilerse suyu onun ağzına götürür, dilerse susuzluğu unutturur. Bütün varlıklar arasındaki irtibat ve ilişki, hep O'nun yaratması ve emri iledir. Nitekim bu mânâ şöyle açıklanıp ayrıntılı olarak anlatılıyor:

وَلِلّٰهِ **Oysa yalnızca Allah'adır ki,** يَسْجُدُ **secde eder,** teslimiyet içinde boyun eğer مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ **bütün göklerdeki kimseler,** (yani melekler veya üst makamlarda bulunan akıl sahibi ruhlar ve yüce kuvvetler) وَمَنْ فِي الْاَرْضِ **ve yerdeki kimseler,** yani genellikle insanlar ve cinler (sekaleyn) veya aşağıda bulunan süflî varlıklar طَوْعاً وَكَرْهاً **gerek tav'an, gerek kerhen, yani ister istemez** وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ **ve bunların sabah akşam yere düşen gölgeleri secde ederler.** Sadece kendileri değil, gölgesi bulunan bütün varlıkların gölgeleri de isteyerek olmasa bile istemiyerek ve zorunlu olarak secde ederler. Gölgelerin yerlere kapanışı bile sahiplerinin isteği ve iradesiyle değil, Allah'ın emriyle olmaktadır, o emre bağımlı olmaktan ileri gelmektedir. Burada akıl ve ruhlara göre, bedenlerle cesetlerin birer gölge durumunda olduklarına işaret vardır denilebilir. Zira ruhlar nuranî, cisimler zulmanîdir.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِه۪ٓ
اَوْلِيَٓاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعاً وَلَا ضَراًّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي
الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ

أَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ
عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾
أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ
زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ
أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا
الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ
كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ
الْحُسْنٰى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ
وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾

Meâl-i Şerifi

16. De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'dır". De ki: "Allah'dan başkalarını, o kendi kendilerine ne bir fayda, ne de bir zarar verebilenleri dostlar mı ediniyorsunuz?" De ki: "Hiç kör ile gören bir olur mu? Hiç karanlıklarla aydınlık bir olur mu?" Yoksa Allah'a, O'nun gibi yaratan birtakım ortaklar buldular da, bu yaratış kendilerince birbirine benzer mi göründü? De ki: "Allah, her şeyi yaratandır. O, birdir. Her şeye üstün ve kahredicidir."

17. Gökten bir su indirdi de vadiler, kendi miktarlarınca sel olup

aktılar. Sel de suyun yüzüne çıkan bir köpük yüklendi. Bir zinet eşyası veya bir değerli mal yapmak için, ateşte üzerini körükledikleri madenlerden de onun gibi bir köpük meydana gelir. İşte Allah hak ile batılı böyle çarpıştırır. Fakat köpük atılır gider, insanlara faydası olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir.

18. Rablerinin emirlerine uyanlar için daha güzeli vardır. O'na itaat etmeyenler ise, yeryüzünde bulunan ne varsa hepsi kendilerinin olsa da onu ve bir o kadarını bütünüyle kurtuluş fidyesi olarak verirlerdi. İşte onlar, hesabın kötüsü kendileri için olanlardır. Varacakları yer de cehennemdir. Orası da ne fena yataktır.

قُلْ **Ey Muhammed! De ki:** مَنْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?** Onlara işte bunu sor ve onların cevabını beklemeden قُلِ اللّٰهُ **de ki, Allah'dır.** قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِه۪ٓ اَوْلِيَٓاءَ **De ki: Siz O'nu bırakıp da başkalarından birtakım dostlar mı edindiniz?** Sizin ümit beklediğiniz, işinizi görür sanıp himayelerine sığındığınız o veliler, o putlar öyle aciz, öyle zavallılardır ki لَا يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا **kendi kendilerine ne bir faydaya, ne de bir zarara malik değiller.** Size fayda vermek şöyle dursun, onlar kendi kendilerine de fayda veya zarar veremezler. Böyle şeylere onların güçleri yetmez. bir fayda yaratamaz, kendilerine gelecek bir zararı bile önleyemezler. Ancak Allah izin verir, takdir ederse fayda hasıl olur ve zarar önlenir. Cansız cisim ve katı madde olan putlar kendi kendilerine yapmak ve etki etmek gücünden nasıl yoksun iseler, Allah'a karşı bütün varlıklar da aynı durumdadır. قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْاَعْمٰى وَالْبَص۪يرُ **De ki: Hiç kör görenle eşit olur mu?** İbadetin hakkını ve layıkını bilmeyen cahil, müşrik, kalb gözü kör olan bir âma, onu bilen, Allah'ın birliğini tasdik eden bir muvahhidle, hakkı ve hakikatı görüp kabul eden bir basiret sahibi ile bir olur mu? Burada âma, Hak'dan gafil olan; basir de Hakk'ı bilen hakikatı kabul edendir. Yahut âma, gafil mabud, yani put; basir de her şeyi gören ve bilen gerçek mabud, yani Allah'dır. Kudreti ve kudretinin belgeleri bu kadar açık ve belli olan Allah'a karşı nedir bu körlük? اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ **Ve karanlıklar nurla eşit olur mu?** Küfür ve şirk kat kat karanlıklardır: Delili yoktur, önü karanlık, sonu karanlık, katmerli bilgisizliktir. Marifetullah, yani Allah bilgisi ve Allah'ın birliği inancı olan tevhid ise bir nurdur. Önü, sonu belli, her bakımdan açık ve parlaktır. Aklı olan nasıl olur da tevhid nurunu bırakır, şirk karanlığına saplanır? Bu ne körlük, ne budalalıktır? O müşrikler اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَٓاءَ **yoksa Allah'a ortaklar mı uydurdular ki,** bu uydurdukları خَلَقُوا كَخَلْقِه۪ **O'nun yaratması gibi,** gökleri ve yeri ve bütün bunlardaki varlıkları yaratması gibi birtakım **mahluklar**

yarattılar da فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ **bu yüzden yaratılış onların kafalarını mı karıştırdı?** Allah'ın yarattıkları ile onların yarattıkları ayırt edilemiyecek derecede birbirine benzedi de bu yüzden şüpheye mi düştüler? Böyle bir şey imkan ve ihtimal dahilinde midir ki, hatalarının mazereti budur denilebilsin? Sen onlara قُلْ **de ki** اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ **Allah, her şeyin halikıdır.** Şey denebilen ne varsa hepsini yaratan O'dur. Hatta وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ *"Allah sizi de, sizin yaptıklarınızı da yaratandır"* (Saffat, 37/96) gereğince, sizin yaptığınız şeylerin de gerçekte yaratıcısı O'dur. وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ **Ve O, birdir, O kahhardır.** Yaratıcılıkta, tanrılıkta ve rablıkta eşi ve benzeri olmayan ve bütün yaratılmışları hükmü altına alan ve onların mukadderatını kudretiyle elinde tutan bir Rabdır. اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً **Gökten bir su indirdi** فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا **de vadiler alabildiğince sel oldu**, kuru ve katı maddeler hayat feyziyle harekete geçti ve can buldu. فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا **Sel de yüze gelen bir kef (köpük) yüklendi,** وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَٓاءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ **bir zinet eşyası veya bir kap kacak yapmak maksadıyla ocak üzerine koyup ateş yaktıkları şeylerden de onun gibi bir kef oluşur.** Yani Allah Teâlâ, yeryüzüne, toprağa sudan başka altın, gümüş, bakır, kalay ve daha başka madenler de indirmiştir. İnsanlar bunları taki için veya kullanacak kap kacak, araç gereç yapmak için eritmek ve süzmek maksadıyla üzerlerine ocak yakarlar, onlar da Allah'ın her birine ihsan ettiği bir ısı derecesine gelince erirler, su gibi bir sıvı haline gelirler. Sel sularında olduğu gibi, bu eriyikler üzerinde de bir küf, bir köpük oluşur. Binaenaleyh birbirine benzeyen iki köpük bulunur ki, birincisinde insanın hiçbir rolü olmadığı halde, ikincisinde insanların emek ve çabaları da bulunur. كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ **Allah hak ile batıla böyle misaller getirir.** Böyle temsiller ve tasvirler yapar. فَاَمَّا الزَّبَدُ İmdi o köpük, yani her iki misalde söz konusu edilen o kef, **o köpük,** فَيَذْهَبُ جُفَٓاءً **atılır gider.** Ki batıl işte böyledir: Hak ve hakikat kaynayıp coşarken, batıl her ne kadar bazan üste çıkmış görünse de nihayet köpük ve kef gibi atılır ve kaybolur gider. وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ **Amma insanlara faydası olan** فَيَمْكُثُ فِي الْاَرْضِ **yerde mekseder,** yani köpük gibi kaybolup gitmez, yerinde kalır. Su kısmen göllere nehirlere katılır, kısmen de toprak altına sızarak yer altı su kaynaklarını oluşturur ve besler, pınarlar, kuyular halinde insanlara fayda sağlar. İzabe edilmiş, süzülmüş madenler de takı veya eşya yapılır. Elden ele dolaşır, bir süre insanlar onlardan faydalanır. İşte hak da böyledir. Gökten indirilen ve hayat kaynağı olan halis su, hak vahyinin, yani Kur'ân-ı Kerim'in temsilidir. Ki bunda insan emeğinin hiçbir payı yoktur. Ocaklarda eritilip izabe edilen madenler de insan eli ve emeği ile, insanların araştırma ve tecrübeleri ile elde ettikleri beşerî bilgilerin temsilidir. Bunların her ikisi

de hakikatte ve aslı itibariyle yine Allah vergisidir. كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ **Allah, işte böyle meseller verir.** Böylece birçok hakikatleri açıklayan ve dile getiren güzel temsillerle hakka davet eder.

لِلَّذ۪ينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ **Rablerine icabet edenler için,** davet hakkı yalnızca kendisine mahsus olan Allah Teâlâ'nın davetini dinleyip kabul eden kullar için الْحُسْنٰى **en güzeli vardır.** Onlar için karşılığında en güzel sonuç vardır ki, o cennettir. وَالَّذ۪ينَ لَمْ يَسْتَج۪يبُوا لَهُ **O'na icabet etmeyenler,** hak davetini dinlemeyenler ise لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْاَرْضِ جَم۪يعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِه۪ **yeryezündeki şeylerin hepsi ve bir o kadarı daha kendilerinin olsa, elbette hepsini feda edip** (yani fidye olarak ödeyip) **kurtulmak isterlerdi.** اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ سُٓوءُ الْحِسَابِ **Bunlar yok mu bunlar? Hesabın kötüsü işte bunlar içindir.** وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ **Ve varacakları yer cehennemdir.** وَبِئْسَ الْمِهَادُ **Ve o ne fena yataktır.**

Gelelim hak davetinin ne olduğuna ve ona icabet etmeyenlerin durumu ile, güzel akıbetin ve kötü hesabın ayrıntılı olarak açıklamasına:

اَفَمَنْ يَعْلَمُ اَنَّمَا
اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰىۜ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
اُو۬لُوا الْاَلْبَابِۙ ﴿١٩﴾ اَلَّذ۪ينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ
الْم۪يثَاقَۙ ﴿٢٠﴾ وَالَّذ۪ينَ يَصِلُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِه۪ٓ اَنْ يُوصَلَ
وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُٓوءَ الْحِسَابِۜ ﴿٢١﴾ وَالَّذ۪ينَ صَبَرُوا
ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُ۫نَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمْ
عُقْبَى الدَّارِۙ ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

19. Şimdi Rabbinden sana indirilenin gerçekten hak olduğunu bilen bir kimse, kör olan bir kimse gibi olur mu? Fakat bunu ancak üstün akıllı ve temiz vicdanlı kimseler idrak ederler.

20. Onlar ki, Allah'ın ahdini yerine getirirler ve antlaşmayı bozmazlar.

21. Ve onlar ki, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeye riayet ederler ve Rablerine saygı gösterirler ve hesabın kötülüğünden korkarlar.

22. Rablerinin rızasını kazanmak arzusuyla sabrederler ve namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açıkça Allah yolunda harcarlar ve çirkinlikleri güzelliklerle yok ederler. İşte bunlar, bu hayatın akibeti kendilerinin olacak olanlardır.

اَفَمَنْ يَعْلَمُ اَنَّمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ İmdi ey Muhammed! **Sana Rabbinden indirilmiş olanın gerçekten hak olduğunu bilen** (ve bu suretle Rabbinin hak davetine icabet eden) **bir kimse** كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى **kör olan biri gibi olur mu?** Yani o hakkı görmeyen, tanımıyan köre hiç benzer mi? Elbette benzemez. اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ **Ama bunu ancak üstün akıllı olanlar düşünürler.** Yani üstün zekalı, temiz akıllı kimseler anlayabilirler.

Bu âyetin Hz. Hamza ile Ebu Cehil veya Hz. Ömer ile Ebu Cehil veya Hz. Ammar b. Yasir ile Ebu Cehil hakında nazil olduğuna ilişkin üç ayrı rivayet naklolunmuştur.(1) Bununla beraber anlamının genel olduğunda hiç şüphe yoktur. Nitekim arkasından şu şekilde açıklanıp genellik kazanıyor:

O "ülu'l-elbab" denilen üstün akıllılar kimlerdir bilir misiniz? اَلَّذ۪ينَ **Onlar ki,** aşağıda bildirilen şu özelliklere sahip olan kimselerdir:

1. يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ **Allah ahdini ifa ederler.** Araf Sûresi'nde وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَن۪ٓي اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ *"Rabbin Âdem oğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak: 'Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" (demiştir). 'Evet, (buna) şahidiz' dediler"*(âyet 172) ilâhî ifadesinde açıklandığı üzere Allah Teâlâ'nın rablığını itiraf edip hükümranlığını kabul etmek şeklinde kendi öz benliklerinde teahhüt ettikleri tevhid ahdine vefa ederler. وَلَا يَنْقُضُونَ الْم۪يثَاقَ **Ve o misakı bozmazlar.** Vefasızlık edip sözlerinden dönmezler. Şu halde Allah'a karşı verdikleri hiçbir sözden caymazlar, sözlerinden dönmezler, yeminlerini bozmazlar.

2. وَالَّذ۪ينَ يَصِلُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِه۪ٓ اَنْ يُوصَلَ **Ve Allah'ın yerine getirilmesini emrettiği**

---

(1) Alûsî, a.g.e., XIII, 139.

şeyleri yerine getirirler. Hakka hukuka riayet ederler. Ki peygamberlerin ve onların mirasçıları olan âlimlerin, hısım akrabanın, komşunun ve bütün müminlerin ve hatta zimmet ehli olan gayri müslimlerin ve bütün insanların, kedi, tavuk, keçi ve koyun gibi evcil hayvanlardan, böceklere ve karıncalara kadar bütün canlıların, bitkilerin ve cansızların hukukuna riayet ederler. Bütün yaratılmışların haklarına saygı göstermek ve riayet etmek hep bu ifadenin içindedir. Aslında yaratılmışların hakkına riayet etmek yaratanın hakkına riayet etmek demektir.

3. وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ **Ve Rablerinden haşyet ederler.** Allah'ın kudretinin sonsuzluğu karşısında ürperir, O'nun büyüklüğünden ve gazabından çekinirler. O'na karşı günah işlemekten sakınırlar.

4. وَيَخَافُونَ سُوٓءَ الْحِسَابِ **Ve kötü hesaptan korkarlar.** Yani, ahirette bütün yaptıklarının hesabını vereceklerinden, o hesap veriş sırasında kötü duruma düşmekten korkarlar. O gün gelip çatmadan önce kendi kendilerini murakabe eder, vicdanlarında hesaba çekerler. Sürekli oto-kontrol ve oto-kritik yapar dururlar.

وَالَّذِينَ **Ve yine onlar ki:**

5. صَبَرُوا ابْتِغَٓاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ **Rablerinin rızasını kazanmak ve teveccühüne nail olmak için sabrederler.** Yani, ne halka karşı gösteriş, ne de gönüllerinde bir gurur ve iftihar duygusu beslemiyerek, sırf Allah rızası için zahmetlere katlanıp hak yolunda sabır ve sebat gösterirler.

6. وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ **Ve namazı hakkıyle kılarlar.**

7. وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً **Ve kendilerine ihsan ettiğimiz rızıklardan gizlice ve açıkça infak ederler.**

8. وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ **Ve kötülüğü iyilikle defederler.** Zira Ha, Mîm Sûresi'nde de geleceği üzere وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا *"Kötülüğün cezası misliyle kötülük"* (Şura 42/40) ise de فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ "Böyle iken kim affeder ve arayı düzeltirse, işte onun sevabını vermek Allah'a ait olur" (Şura 42/40). Ancak فَمَنِ اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰى عَلَيْكُمْ *"Her kim haddi aşarak size saldırırsa, o zaman siz de aynı şekilde ona saldırın"* (Bakara, 2/178) âyetince saldırgana karşı misliyle mukabelede bulunmak, mutlak bir azimet değil, ruhsattır. Ve kötülüğe karşı kötülükle mukabele etmek için değildir, zulüm ve saldırganlığın kötülüğünü engellemek ve durdurmak içindir. Bu bakımdan sonucu ve gözettiği gayesi bakımından bir iyiliği sağlamaktır. Ancak bu anlamda meşru bir hareket

olmuş olur. Çünkü وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْاَرْضُ *"Eğer Allah, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla önleyip savmasaydı yeryüzü muhakkak bozulurdu"* (Bakara 2/251). Yoksa zarara zarar, şerre şerr ile karşılık vermek caiz değildir. Şeriatın hükmü لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ *"Tek taraflı veya karşılıklı olarak zarar vermek yoktur."*(1) Sahih hadislerde varid olduğu üzere, "Şerden hayır gelir mi ya Resulallah?" diye sorulduğunda, Aleyhissalatü vesselâm efendimiz: "Hayır ancak hayırdan gelir. Hayır ancak hayırdan gelir. Hayır ancak hayırdan gelir"(2) buyurmuştur. Bizim dilimizde de şöyle bir atasözü vardır: "İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kemliğe iyilik er kişinin kârıdır".

Demişler ki, bu âyetlerde sıralanan sekiz hayırlı amel, sekiz cennetin kapısına işarettir.

اُولٰٓئِكَ **Bunlar,** yani bu sekiz haslete sahip olan akıllı müminler yok mu لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ **bu yurdun akıbeti onlar içindir.** Dünya yurdunun mutlu sonucu, en sonunda varacağı ahiret saadeti onlara mahsustur.

Bu darın ukbası, dünya yurdunun mutlu sonu nedir bilir misiniz?

جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَٓائِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

23. Adn cennetlerine girecekler, atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanlarla birlikte olacaklar. Melekler de her kapıdan yanlarına girip şöyle diyecekler:

24. "Sabrettiğiniz için size selam olsun. Ahiret yurdu ne güzeldir!"

Buna karşılık:

---

(1) İbn Mâce, Ahkam, 17; Muvatta, Akdiyye, 31; Ahmed b. Hanbel, V, 327.
(2) İbn Mâce, Fiten, 18; Ahmed b. Hanbel, III, 7.

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَٓا اَمَرَ اللّٰهُ بِهٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ اُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُٓوءُ الدَّارِ (٢٥)

Meâl-i Şerifi

25. Allah'ın ahdini misak ile belgeledikten sonra bozanlar ve Allah'ın birleştirilmesini emrettiği bağlantıları koparanlar ve yeryüzünü bozguna verenler varya, işte lanet olsun onlara! Ve yurdun kötüsü de onlaradır.

... وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللّٰهِ *"Allah'ın ahdini bozanlar..."* Mukatil'den nakledilmiş olduğuna göre, bu âyet ehl-i kitap hakkında nazil olmuştur. Çünkü Hz. Musa'ya verdikleri misaktan sonra ahdi bozanlar onlardır. Bununla beraber nüzul sebebinin özel olması, âyetin hükmünün genel olmasına engel değildir.

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ (٢٦)

Meâl-i Şerifi

26. Allah, dilediği kimseye rızkı genişletir de, daraltır da. Onlar ise dünya hayatı ile ferahlanmaktalar. Oysa düna hayatı ahiret hayatının yanında bir yol azığından ibarettir.

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ *"Allah rızkı genişletir..."* Abdullah b. Abbas'dan naklolunduğuna göre, bu âyet Mekke müşrikleri dolayısıyla nazil olmuştur.[1]

Bu kadar âyetlerle hakka davet karşısında hâlâ:

---

(1) Alûsî, a.g.e., XIII, 147.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ
قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ
آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ
الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ
وَحُسْنُ مَآبٍ ﴿٢٩﴾

Meâl-i Şerifi

27. Yine o iman etmeyenler diyorlar ki: "Ona Rabbinden bir âyet indirilseydi ya." De ki: "Hakikaten Allah, dilediğini şaşırtır ve kendisine gönül vereni de hidayete erdirir."

28. Onlar, iman etmiş ve kalbleri Allah zikriyle yatışmış olanlardır. Evet, iyi bilin ki, kalbler Allah'ın zikri ile yatışır.

29. Onlar ki, iman etmişler ve salih ameller işlemişlerdir, ne mutlu onlara, varacakları yer de ne güzeldir!

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ **Kâfir olanlar, ona Rabb'inden bir âyet indirilseydi, deyip duruyorlar.** Akıllı insanların üzerinde derinden derine düşüneceği bunca âyet, evet Allah tarafından Hz. Muhammed'in hak peygamberliğine delil olarak bunca âyet varken, bunları delil saymıyorlar da kimsenin karşı koyamıyacağı zorunlu bir olayı, bir musibeti ve belayı isteyip duruyorlar. Oysa bu cebir ve zorlama, ilâhî hikmete aykırıdır. Bunların bu sözlerinin burada bir defa daha tekrarlanması gösterir ki, bu sûrenin başlıca nüzul sebeplerinden birisi de kâfirlerin bu isteklerini inatla sürdürmeleridir. Bunlara cevap olarak:

قُلْ **De ki:** إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ **Muhakkak ki, Allah dilediğini şaşırtır, dalalete düşürür.** O kimsede hidayet değil de dalalet yaratır. Yani, ey kâfirler, sizin böyle demeniz bu sözünüzde ısrar etmeniz, dalaletten başka birşey değildir. Sizi Allah şaşırtmıştır. O, kimi dilerse onu böyle şaşırtır. Bununla beraber bunda sizin geçerli bir mazeretiniz yoktur. Bu saptırmanın sebebi sizin O'na inabe et-

mememeniz, gönül vermemenizdir. وَيَهْدٖٓي اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ **Oysa O, kendisine inabe eden herkesi hidayete erdirir.**

İnabe: Hakk'a teslimiyetle yönelmek ve Hakk'ın âyetlerini derinden derine düşünerek O'na dönmek ve tevbe etmektir ki, asıl anlamı "hayır nöbetine girmek" demektir. Binaenaleyh hidayetin şartı nefsin istek ve iradesinden çıkıp, Hak Teâlâ'nın iradesine yönelmek, O'na teslim olmak ve bağlanmak demek olan cüz'î iradedir. Yukarıdan beri birkaç yerde açıklandığı üzere her kişinin ömründe, ömürler birbirine eşit olmasa bile, kendisine verilmiş olan bir süre söz konusudur. O süre içinde hidayeti seçmek için kendisine bir imkan tanınmış demektir. İşte ömür denilen süre içinde hidayeti veya dalaleti seçmek kulun tercihine bırakılmıştır. Bu süre içinde tercihini iyi kullanıp Hakk'a boyun eğmeyenler için dalalet, artık cebrî ve vazgeçilemez bir huy halini alır ki, daha sonra hidayeti arzu etse de kolay kolay muvaffak olamaz. Ve işte idlalin ilâhî meşiyyetle ilgisi, mümkün olan vaktinde boyun eğip kabullenmekle bağlantılı olduğuna dikkat çekmek için de ek bir cümle ilave edilerek, cebir itirazlarına yer bırakılmamıştır. O, Allah'a gönül verip inabe edenler ve hidayete erenler kimlerdir bilir misiniz?

اَلَّذٖينَ اٰمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ **Ki bunlar, Allah'ın zikri ile kalbleri tatmin bulmuş olarak iman edenlerdir.** Burada "zikrullah"dan murad وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ *"Bu (Kur'ân) da bizim indirdiğimiz mübarek bir zikirdir"* (Enbiya 21/50) اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ *"Hiç şüphe yok ki Kur'ân'ı biz indirdik biz. Ve muhakkak onu biz koruyacağız"* (Hicr 15/9) ve اِنَّ الَّذٖينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَٓاءَهُمْ وَاِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزٖيزٌ لَا يَأْتٖيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ تَنْزٖيلٌ مِنْ حَكٖيمٍ حَمٖيدٍ *"Kur'an kendilerine geldiği zaman, onu inkâr ettiler. Hiç şüphe yok ki o pek yüce bir kitaptır Ona ne önünden, ne de arkasından bir batıl gelmez. O, hikmet sahibi ve övülen (Allah) tarafından indirilmiştir."* (Fussilet, 41/ 42) âyetleri gereğince Kur'ân-ı Kerim'dir. Yani bunlar iman etmek için Allah'ın bir hatırlatması, özel bir bildirisi, en açık seçik tebliği olan Kur'ân'dan daha büyük, daha faydalı bir âyet, bir mucize olamıyacağını bilirler ve kalpleri bununla tatmin bulur, doyuma ulaşır da artık tezkir değil ilzam ve zaruret ifade edecek, binaenaleyh imanın vereceği faideyi veremiyecek olan zorlama âyetlerini gözetmezler.

اَلَا Evet, **bilin ki,** başkasıyla değil, بِذِكْرِ اللّٰهِ **ancak Allah'ın zikri ile** veya Allah'ı anmak ve hatırlamakla تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ **kalbler mutmain olur.** Gönüller huzura erer, içsel acılar, sancılar şifa bulur, sükuna kavuşur, yatışır. Çünkü her şeyin başlangıcı ve sonu Allah'a bağlıdır. Bütünüyle sebepler zinciri Allah'dan başlar ve yine dönüp dolaşır O'nda son bulur. Mümkün ve muhtemel olan her

şeyin akışı Allah'da kesilir. Allah, daha üstü ve daha ötesi olmayan, sınırdan ve miktardan münezzeh olan yüceler yücesi bir (kebiru'l-müteal) olduğundan, gerek dış dünyadaki varlıklarda, gerek vicdanda O'ndan ilerisi yoktur ki, fazla bir kalb hareketine imkân ve ihtimal bulunsun. Allah deyince, düşünceler hareket hedefinin son noktasına erişmiş, mantıklar durmuş, bütün duygular, bütün korkular ve ümitler son durağına dayanmış bulunur. Gönüller O'nun dışında hangi dünya nimetine meylederse etsin, hangi isteğe ulaşırsa ulaşsın, onların hepsinin daha iyisi ve daha üstünü, daha ötesi bulunduğundan, hiçbirinde karar kılamaz. Hiçbiri ruhun özlemini gideremez, heyecanını doyum noktasına ulaştıramaz. Haz ve lezzette daha yükseğine ulaşmak ister. Fakat kalb ilâhî marifetten, Allah'ı zikirden zevk almaya başlayınca, bütün maksatların ve bütün işlerin Allah'a yönelmiş olduğunu anlar ve artık O'ndan yüksek bir makam ve merciye, O'nun dışında bir maksuda geçmek mümkün olmaz. Bundan dolayıdır ki, marifetullah'a yükselemeyen ve Allah'ı zikretmeyen kâfir ve gafil kalbler, hiçbir zaman ıstıraptan kurtulamaz, kalb huzuru, gönül huzuru veya "cemiyyet-i dil" denilen mutluluğu tadamaz. Huzur bulamaz, çırpınır da çıpınır durur. Üstelik bu çırpınış bir aşk neşvesinin uyandırdığı vuslat heyecanı da değildir, geçici sebeplerin, boş emellerin sarsılıp yıkılışından kaynaklanan bir hicran acısıdır ki, "Allah" demedikçe sürekli olarak devam eder gider. Allah'ı zikretse, Allah Teâlâ'nın tezkiriyle olur ki, iki mertebe üzere tecelli eder:

Birincisi, doğrudan doğruya zikir işini kalblerde yaratmasıdır ki, bu fiilî bir hidayettir. İkincisi de Allah'ı hatırlatacak âyetlerle delilleri yaratması veya göndermesidir. Bu âyet ve deliller de iki kısımdır: Birincisi asayı ejderha yapmak, ateşte yaktırmamak, dağları yerinden oynatmak, ölüyü diriltme, gökten sofra indirmek, ayı ikiye bölmek gibi duyularla idrak olunabilecek âyetlerdir ki bunların etki gücü, olayın meydana geldiği ana ve orada bulunanların gözlemlerine bağlı kalacağından, geçici ve sınırlıdır. Binaenaleyh bunlar bütün insanların kalblerinin yatışmasına sebep bakımından değil, akılların Allah'ı zikretmeye sebep olması bakımından faydalı olabilirler. Diğer kısmı da her zaman ve herkes için düşündürücü olan aklî âyetler ve itikadî delillerdir ki, işte Kur'ân böyle bir Allah zikridir. Kur'ân'ın düşünceye yaptığı telkinlerle Allah'ı zikretmiyen ve bununla tatmin bulamıyan kalblerin, hiçbir âyet ve delille tatmin bulmasına imkan yoktur. Bunlar ebediyete kadar doyum ve tatminden yoksun kalacak ve acı içinde çırpınıp duracak: "Ah nolurdu bir âyet, bir mucize indirilseydi" deyip gideceklerdir. Allah Teâlâ bunların kalblerinde zikir ve itminanını yaratmaz. Artık bunların kalbi, selim kalb değildir; kalb olmaktan çıkmıştır. Vicdan da

vicdan olma özelliğini yitirmiştir, çürümüş ve bozulmuştur. Onun için Kur'ân'ın düşündürücü âyetlerinden istifade edemezler de cebir ve azab âyetlerini gözetirler. Baskı, şiddet ve zorbalıktan anlarlar. Allah zikri ile tatmin olmayan bu kâfirler وَاَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ *"Yürekleri bomboş"* (İbrahim 14/43) âyeti gereğince gönülleri boş heva ve heveslere kapılmış kalmış, kalbsiz ve vicdansızdırlar.

O kalbler اَلَّذِينَ **o kimselerdir ki,** اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ **iman ettiler ve salih ameller işlediler.** Kalblerin böyle canlı kişiler ile açıklanmasında dikkat çeken iki incelik vardır: Bu ifade bir bakıma şunu ima eder ki, insan asıl kalb demektir. Nitekim Ebu'l-Fethi'l-Bustî bu mânâyı şu beytiyle dile getirmiştir:

اَقْبِلْ عَلَى النَّفْسِ وَاسْتَكْمِلْ فَضَائِلَهَا

فَاَنْتَ بِالرُّوحِ لَا بِالْجِسْمِ اِنْسَانٌ

Yani, "Nefse dikkat et ve faziletlerini geliştirip mükemmelleştir. Çünkü sen ruh ile insansın, cism ile değil".

Bir bakıma da şunu ima eder ki, özellikleri iman ve salih ameller olan temiz kalbliler, bütün insan toplumlarının, hatta bütün kâinatın kalbi sayılırlar, âlemlerin kalbi durumundalar. طُوبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ **Ne mutlu onlara ve güzel yurt onlara.**

Denilmiştir ki:

Tuba: Habeş veya Hind lisanında cennetin adıdır. Ebu Hureyre, bir rivayette Abdullah b. Abbas, Muattib b. Senim, Übey b. Umeyr, Vehb b. Münebbih "cennette bir ağaçtır" demişlerdir.(1) Bu rivayet ayrıca Utbe b. Ubeydi Sülemî'den nakledilen bir hadisi şerifte, merfu olarak Hz. Peygamber'e varmaktadır: O hadiste denilmiştir ki, bir A'rabî "Ey Allah'ın Resulü cennette meyve var mıdır?" diye sormuştu, Resulullah da buyurdu ki: "Evet onda bir ağaç vardır ki, ona Tuba denilir."(2)

Kurtubî der ki, doğrusu şecere (ağaç)dır. Çünkü bu konuda merfu olan Utbe hadisi vardır. Ayrıca Süheylî'nin zikrettiği üzere bu hadis, sahih hadislerdendir. Bunu Ebu Amir de Temhid'de, aynı şekilde Sa'lebi de zikretmişlerdir.

Kelimenin lügat açısından iştikak ve anlamına gelince, bütün dil bilginleri demişlerdir ki, Tuba kelimesi "ukba" veznindedir. "Tîb" kökünden mastardır ki, misk gibi tayyip olmak, hoş olmak demektir. "Ya" harfi sakin, ma kabli de maz-

---

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, IV, 643; Alûsî, a.g.e., XIII, 151.
(2) Ahmed b. Hanbel, IV, 183.

mum olduğu için "Musa" kelimesindeki gibi, "vav" a dönüşmüştür. Tîb, bilindiği gibi, temiz ve güzel kokular veya bu kokulardaki hoşluktur. Ve طُوبٰى لَهُمْ "Tuba lehum" deyimi, tıpkı سَلَامٌ عَلَيْكُمْ "selamün aleyküm" gibi bir dua cümlesidir. Ve bu maksatla kullanılır. Buna göre anlamı, "hoş olasınız, hoş olunuz" demektir. Mutayyeb olmak, hoşluk, güzellik, kutluluk, iyilik ve mutluluk, hasılı tatlı hayat onların olacak demektir. Ki imrenmek onlara, nimetler onlara, güzellikler onlara, sürekli iyilik, tükenmez hayır onlara, keramet, ferah, gözaydınlığı onlara diye çeşitli deyimlerle tefsir ve ifade edilmiştir. Bununla beraber "Tuba" kelimesinin "atyeb" kelimesinin müennesi olarak "hüsna" gibi ismi tafdil olması da ihtimal dahilindedir. Hasılı ne mutlu o tatmin bulmuş kalblere ki, en tatlı hayat, en güzel zevk ve lezzetler onlarındır, istikbal güzelliği onlarındır.

كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ ف۪ٓي اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَٓا اُمَمٌ لِتَتْلُوَا۟ عَلَيْهِمُ الَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ قُلْ هُوَ رَبّ۪ي لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰناً سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى بَلْ لِلّٰهِ الْاَمْرُ جَم۪يعاً اَفَلَمْ يَايْـَٔسِ الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اَنْ لَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَم۪يعاً وَلَا يَزَالُ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا تُص۪يبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَر۪يباً مِنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَأْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْم۪يعَادَ ﴿٣١﴾

Meâl-i Şerifi

30. İşte seni böyle, kendilerinden önce nice ümmetler gelip geçmiş olan bir ümmet içinde gönderdik ki, onlar Rahmân'a küfredip dururlarken, sen

onlara sana vahyettiğimiz kitabı okuyasın. De ki: "O Rahmân benim Rabbimdir, O'ndan başka tanrı yoktur. Ben O'na dayandım, tevhem de O'nadır.

31. Bir Kur'ân ki, onunla dağlar yürütülse veya onunla yer parçalansa veya onunla ölüler konuşturulsa (o yine bu Kur'an olurdu). Fakat emir bütünüyle Allah'ındır. İman edenler, kâfirlerden ümit kesip daha anlamadılar mı ki, Allah dileseydi, elbette insanların hepsine toptan hidayet buyururdu. O küfürde direnenlerin kendi sanatlarıyla başlarına musibet inip duracak, ya da yurtlarının yakınına konacak. Nihayet Allah'ın vaadi gelecek. Muhakkak ki, Allah vaad ettiği zamanı şaşırmaz.

كَذٰلِكَ **İşte böyle** Allah'ın zikri ile kalblere güven ve tatmin verecek en yüksek âyetleri yüklenen şanlı bir peygamberlikle ey Muhammed! اَرْسَلْنَاكَ **Biz seni resul yaptık, peygamber olarak gönderdik.** فٖٓى اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَٓا اُمَمٌ **Bir ümmet içinde ki, onlardan önce birçok ümmetler geçti,** لِتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ الَّذٖٓى اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ **sana vahyettiğimiz Kur'ân'ı kendilerine tilavet edesin,** tane tane okuyup anlatasın diye. Sürekli okuyasın da önceki ümmetler gibi helak olup gitmesinler, güzel hayata ve mutlu sona nail olabilmek için gerekli yolu ve sarılınacak sebepleri anlatasın, وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمٰنِ **halbuki onlar Rahmân'a küfrediyorlar.** Rahmeti her şeyi kaplamış, nimeti her tarafı kuşatmış olan ve âlemlere bir rahmet olmak üzere seni ve bu Kur'ân'ı gönderen Allah Teâlâ'nın açık seçik rahmetini tanımıyor, hatta O'nun Rahmân ismini inkâr ediyorlar: وَمَا الرَّحْمٰنُ "Rahmân ne imiş?" (Furkan 25/60) demeye kadar ileri gidiyorlar. Öylesine ümitsiz ve nankörce bir tutum içinde, o kadar fena huylar ve şartlar içinde bocalıyorlar ki, yaratılış hakkında bedbin (pesimist) olmuşlar, şiddet ve zorbalıktan başka bir şey tanımıyorlar. İyilikler boşa gidecek sanıyorlar: Yeniden yaratılmaya, tubaya ve mutlu sona inanmıyorlar. Hak Teâlâ, rahmetiyle tecelli edip sevgili bir kuluna risalet ihsan edip gönderemez zannediyorlar da âlemlere rahmet olan senin risaletini (peygamberliğini) ve kendileri için pek büyük bir nimet olmak üzere okuduğun Kur'ân'ı, ilâhî vahiy eseri açık bir mucize olan bu kitabı hiç hesaba katmayarak Rahmân Teâlâ'ya küfür ve küfranda bulunuyorlar.

قُلْ **De ki,** هُوَ **O Rahmân** رَبّٖى **benim Rabb'imdir.** Beni yaratan ve **besleyip** büyüten, terbiye edip eğiten Mevlamdır. لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ **O'ndan başka ilâh yoktur.** عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ **Ben ancak O'na güvenir, O'na dayanırım.** وَاِلَيْهِ مَتَابِ **Tevbemi O'na sunarım,** bağışlanmayı yalnızca O'ndan dilerim, tevbem de yönelişim **ve dönüşüm** de hep O'nadır. Bu Kur'ân öyle büyük bir mucizedir ki, وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا **eğer bir**

Kur'ân, okunacak bir kitap سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ **onunla,** (yani onun indirilmesi, yada okunması ile) **dağlar yürütülmüş,** اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ **veya yer parçalanmış** اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى **veya ölüler konuşturulmuş olsa idi.** Bunlar bu Kur'ân ile olurdu. Çünkü bu Kur'ân, şimdiye kadar indirilmiş ilâhî kitapların en mükemmeli ve okunacak kitapların en üstünüdür. Bunda ilâhî kudretin öyle acaip eserleri, öyle gizli ve celaletinin heybeti öyle açıkça bellidir ki; لَوْ اَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَرَاَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ *"Biz bu Kur'ân'ı bir dağın tepesine indirseydik, muhakkak ki, sen onu, Allah korkusundan boyun eğmiş ve çatlayıp paramparça olmuş görürdün..."* (Haşr, 59/21) gereğince bu Kur'ân, misal olarak bir dağın tepesine indirilmiş olsa idi o dağı, Allah korkusundan başını eğmiş, çatlamış, hurdahaş olmuş görürdün. İşte bu Kur'ân, böylesine büyük bir ilâhî âyettir. Fakat onun indirilişinin hikmeti bunlar değildir, okunması, anlaşılması ve üzerinde derinden derine düşünülüp iman edilmesi, gereğince amel edilmesidir; ona inananların salih ameller işleyip Tuba'ya ve mutlu sona ermeleridir. Bundan dolayı Kur'ân'ın yalnızca indirilmesi ve okunması ile ne dağlar yürütülür, ne yer parçalanır, ne ölüler konuşturulur. Zaten geçmiş ümmetlere indirilmiş olan kitapların yalnızca okunması ile bunların hiçbiri olmamıştır. Böyle bir şey olsa idi, hiç şüphesiz bu Kur'ân ile olurdu.

Rivayet olunuyor ki, Mekke müşrikleri, bir gün bir kenara çekilmiş oturuyorlardı. Hz. Peygamber yanlarına vardı, onlara İslâm'ı sundu. İçlerinden Abdullah b. Ümeyyeti'l-Mahzumî dedi ki: "Mekke'nin şu iki dağı bizi çok sıkıyor, bunları buradan yürüt de yerimiz genişlesin; aralarında bize çaylar, dereler, geniş geniş otlaklar, mezralar aç! Atalarımızdan filan ve felanları da dirilt ki, söylesinler bakalım bu söylediklerin gerçekten doğru mu, değil mi?"[1] Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.

Binaenaleyh böylece anlatılmıştır ki, vahiy indirilmesinin ve peygamber gönderilmesinin hikmeti ve gayesi böyle şeyler değildir. Gerçi Kur'ân'ın yüceliğindeki fevkaladelik bu gibi hadiselere dahi sebep olabilmekten uzak değilse de sırf Kur'ân veya Kur'ân'ın okunması, tek başına hiçbir zaman bunları sağlamanın sebebi değildir. Kur'ân'ın feyiz ve manevî bereketini böyle maddî şeylerden önce kalblerde gözetmek gerekir. O kitap her şeyden önce kalbleri Allah zikri ile tatmin etmek ve aydınlatmak için okunacak bir kitap ve rahmet âyetidir. Dağlar yürütülse, yer parçalansa, ölüler de konuşturulsa, bütün bunların sağlayacağı fayda Kur'ân'ın gönüllere yaptığı telkin ve uyarı kadar açık bir rah-

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensur, IV, 652, 653; Alûsî, a.g.e., XIII, 157.

met olmazdı. Kur'ân'dan alınacak ders ve duyulacak gönül huzûru bunların hiç birinden elde edilemezdi. Bununla beraber bu açıdan bakılınca da yalnızca Kur'ân veya Kur'ân'ın okunması yeterli bir etken değildir. Dağlar gibi katı ve dikbaş, yer gibi ayaklar altında ezilen ve ölüler gibi duygusuz, muhatap alınmaya liyakatsız öyle kalpsizler vardır ki, bunlar yalnızca üzerlerine Kur'ân okunmakla hakkın zikrini yüreklerinde duymazlar ve imana gelmezler. Bu da Kur'ân'ın gücünün eksikliğinden değildir.

بَلْ لِلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيعًا **Belki emrin bütünü Allah'ındır.** Maddî ve manevi bütün kudret ve etki O'nundur. O dilerse kalplerde zikrini yaratır, itminan ve iman ihsan eder, dilerse etmez. Dilerse dağları yürütür, yeri parçalatır, ölüleri konuşturur, dilerse yapmaz. Şu halde اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ *"İyi bilin ki kalpler Allah zikri ile tatmin bulur"* ifadesinde zikir failine muzaftır. Ve murad yalnızca dil ile yapılan zikir değil, fiil ve hâl olarak yapılan zikirdir. Demek ki, yukarıda açıklandığı üzere, Allah Teâlâ, rahmetine küfreden, nimetine nankörlük eden o kâfirlerin kalplerinde kendi zikrini yaratmamış, onlara hidayet ve tevfikini nasip eylememiştir.

اَفَلَمْ يَيْـَٔسِ الَّذِينَ اٰمَنُوا **Artık iman edenler bilmediler mi?** Tefsir âlimlerinin açıklamalarına göre, burada يَأْس kelimesi "bilmek" anlamındadır ki, Havazin ve Neha lehçeleridir. Veyahut bir şeyi bilmek, karşıtından ümit kesmeyi gerektirdiği için bilginin gereğidir. Yani Allah zikri ile tatmin bulup, Kur'ân'ın öğretisi gereğince Allah'ı ve Resulü'nü tasdik edenlerin başka ihtimalleri gözardı ederek, şu hakikate tam bir ilmî kanaat ile kesin bilgileri olmadı mı? اَنْ **Ki,** لَوْ يَشَٓاءُ اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا **Allah dileyecek olsaydı elbette insanların hepsine hidayet verirdi.** Madem ki, vermedi, demek ki dilemedi. Bundan dolayı rahmâniyetine küfredenleri, imandan, kalp itminanından, salih amelden, tubadan, mutlu son (hüsnü meâb) dan mahrum bıraktı. وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةٌ **Ve o küfredenlerin kendi sanialları, kendi sanatları sebebiyle başlarına kaari'a isabet edip duracaktır.** Ki "kaari'a" gülle ve tokmak gibi başa çarpan şiddetli musibet demektir. اَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِنْ دَارِهِمْ **Veya o kaari'a yurtlarının yakınına hulul edecektir,** düşecektir. حَتّٰى يَأْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ **Nihayet Allah'ın vaadi gelinceye kadar.**Yani, isabet için tayin ettiği vakit gelip çatıncaya kadar tepelerinin üstünde veya yurtlarının yakınında hazır bir tehlike olarak bekleyip duracak, bugün olmazsa, yarın başlarında patlayacaktır. اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ **Muhakkak ki, Allah, vaadinden caymaz.** verdiği sözü tam vaktinde yerine getirir.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ
فَاَمْلَيْتُ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾
اَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ قُلْ سَمُّوهُمْ
اَمْ تُنَبِّؤُنَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ بَلْ زُيِّنَ
لِلَّذٖينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبٖيلِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ
فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ
الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ ﴿٣٤﴾

Meâl-i Şerifi

32. Andolsun ki, senden önceki peygamberlerle de alay edildi. Ben de o kâfirlere bir süre için meydan verdim. Sonra da tuttum onları cezalandırdım. O vakit azabım nasıl imiş (gördüler).

33. Bütün kazandıklarıyla her bir nefsin üzerinde böylesine hükümran olan başka kim vardır? Böyle iken tuttular da Allah'a ortaklar uydurdular. De ki: "Onlara isimler verip durun bakalım. Siz O'na yeryüzünde bilmediği bir şey mi haber vereceksiniz? Yoksa anlamı olmayan kuru bir laf mı? Doğrusu küfre sapanlara kendi oyunları güzel gösterildi de yoldan saptırıldılar. Allah her kimi saptırırsa, artık onu yola getirecek kimse yoktur.

34. Onlara dünya hayatında bir azap vardır. Ahiret azabı ise elbette daha çetindir. Onları Allah'dan koruyacak da yoktur.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ Emin ol ki, senden önce de bir çok peygamberle alay edildi. Ey Muhammed! Yani, hani bir âyet inse, dağ yürüse, şu olsa, bu

olsa deyip duran kâfirlerin asıl maksatları iman etmek için ciddî bir delil istemek değil sadece istihzadır, alay etmektir. Onun için bunlara her ne türlü bir âyet indirilse indirilsin yine de iman etmezler, azap beklerler. Böyle bu gibi istihza ve alay etmeler yalnızca sana karşı olmuş bir şey de değildir. Geçmişte nice peygamberlerle de alay edildi. ... فَاَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ *"Ben onlara bir süre meydan verdim, sonra da tuttum onları cezalandırdım. İşte o vakit azabımın nasıl olduğunu anladılar, yakından gördüler."*

اَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ **İmdi her bir nefsin bütün müktesebatı üzerine kaim olan, hükümran olan zatı mı alaya alıyorlar?** O'nu mu inkâr ediyorlar? Yani, her nefis üzerine ve o nefsin bütün yaptıkları ve kazandıkları üzerine gözcü, gözetici, yönetici ve hakim olan, her nefse istemiş ve yapmış olduklarına karşılık hayır veya şer, sevap veya günah veren ve o nefsi yaptıklarından sorumlu tutan, hasılı Rahmân olmakla beraber قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ adının da sahibi bulunan yüceler yücesine mi karşı geliyorlar? Hiç O'na şirk koşulur mu? O, hiç başka bir varlıkla kıyas olunur mu?

Hasılı "Kaimun ala külli nefsin bima kesebet (Bütün yapıp ettikleriyle birlikte nefisler üzerinde hükümran) olan başka biri var mıdır? Bu isme hakkıyle sahip bulunan kimdir? Allah değil mi? وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ **Halbuki onlar tuttular Allah'a ortaklar uydurdular.** قُلْ **De ki,** Ey Muhammed! سَمُّوهُمْ **Onların isimlerini söyleyin bakalım!** O uydurduğunuz ortaklar içinde böyle قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ismine sahip olabilecek bir tane bile bulabilecek misiniz? اَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى الْاَرْضِ **Acaba yeryüzünde O'na,** (yani Allah'a), **bilemiyeceği bir şey mi haber vereceksiniz?** Yani, gökleri ve yeri, bütünüyle enfüsü ve afakı yaratan Allah Teâlâ biliyor ki, kendisinden başka قَائِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ yoktur. Siz yeryüzünde O'nun bilmediği bir şeyi bileceksiniz de "işte filan vardır" diye haber mi vereceksiniz? Hiç şüphe yok ki, bu imkansızdır ve mümtenidir. اَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ **Yoksa sırf zahiri,** (yani lafzı var), **anlamı yok boş bir laf mı söyleyeceksiniz?** Zenciye "kâfur" demek gibi, sırf lafzî bir isim mi uyduracaksınız? Hiç şüphe yok ki, o uydurduğunuz ortakların isimlerini söyleyecek olursanız, içlerinde Allah'a eşdeğer olacak bir isim bulamayacaksınız. Olsa olsa bir misal olarak muhtevasız (içeriksiz) ve müsemmasız bir isim, gerçekte anlamı olmayan soyut bir lafız, yalan bir kelime ortaya atacaksınız ve saçmalayacaksınız. بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ **Fakat kâfirlere mekirleri, kendi düzenledikleri oyunları güzel gösterilmiştir.** وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ **Ve yoldan engellendiler.** ... لَهُمْ عَذَابٌ *"Onlara dünyada bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha zorludur..."*

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى
وُعِدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ اُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ
عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾

Meâl-i Şerifi

35. Müttakilere vaad olunan cennetin misali şöyledir: Altından ırmaklar akar durur, yemişleri süreklidir, gölgeleri de. İşte bu, takva yolunu tutanların akıbetidir. Kâfirlerin akıbeti de ateştir.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ **Muttakilere vaad olunan cennetin temsili** (meseli), (yani size acaip bir misal gibi gelecek özellikleri,) temsilî olarak **şöyledir.** O cennet bir misal olarak şöyle tasvir olunabilir: تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **Altından ırmaklar akar durur.** Öyle ırmaklar ki, Muhammed Sûresi'nde (âyet 15) geleceği üzere berrak sudan, halis sütten, lezzetli şaraptan ve süzülmüş baldan olanları vardır. اُكُلُهَا دَآئِمٌ **Yemişleri daimidir,** kesintisiz ve süreklidir. Dünya yemişleri gibi belli bir mevsime mahsus değildir, geçici de değildir وَظِلُّهَا **ve gölgesi de öyledir.** Çekilip uzamaz, zeval bulmaz, güneşi yakıcı değildir, karanlık da basmaz. Hep serin bir gölgelik ve aydınlık şeklindedir, ebedî bir dilenme yeridir. تِلْكَ **İşte o,** yani cennet عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا **kötülükten sakınanların,** (küfür ve günahtan sakınıp, kurallara titizlik gösterenlerin) **akıbetidir.** وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ **Kâfirlerin akıbeti ise ateştir.**

Acaba ehli kitap olanlar bu iki sınıftan hangisindendir, diye merak edilecek olursa:

وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ

بَعْضَهُ قُلْ اِنَّمَٓا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَٓا اُشْرِكَ بِهِ اِلَيْهِ اَدْعُوا وَاِلَيْهِ
مَاٰبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ
بَعْدَ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾

Meâl-i Şerifi

36. Bir de kendilerine kitap verdiklerimiz, sana indirilen (vahiy) le sevinç duyuyorlar. Bununla beraber hizipleşenlerden, âyetlerin bir kısmını inkâr edenler de vardır. De ki: "Ben ancak Allah'a kulluk etmekle ve O'na şirk koşmamakla emrolundum. Ben O'na davet ediyorum, dönüşüm de O'nadır."

37. Ve işte biz o Kur'ân'ı Arapça bir hüküm olarak indirdik. Yemin olsun ki, eğer sen, sana vahiyle gelen bu bilgiden sonra onların keyiflerine uyacak olursan, sana Allah'dan ne bir dost vardır, ne de bir koruyucu.

وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ **Daha önce kendilerine kitap verdiklerimiz de,** yani yahudi ve hıristiyanlar da يَفْرَحُونَ بِمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكَ **sana indirilen (vahiy, yani Kur'ân) ile ferahlanırlar,** sevinç duyarlar. Gerek yahudilerden, gerek hıristiyanlardan olsun ehli kitap, Kur'ân"a vakıf olunca mutlaka bir ferahlık duyarlar. Fakat bunlar iki kısımdır: Bir kısmı, Abdullah b. Selam ve benzerleri gibi, tam anlamıyla ehli kitaptırlar; Tevrat ve İncil'in gerçek anlamını kalblerinde hissedip, yüreklerinde duyanlardır. Bunlar bütün içtenlikleriyle Allah'ın emirlerini yerine getirmeye çalışanlardır ki, Kur'ân'ın bütününden, baştan sona bütün âyetlerinden ferah ve sevinç duyarlar ve onun ilâhî vahiy olduğunu anlar, derhal Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in hak peygamberliğini tasdik ederek müslüman olurlar. Diğer bir kısmı da vardır ki, Kur'ân-ı Kerîm'in "Biz Tevrat'ı muhakkak ki, hidayet ve nur olarak indirdik" (Maide 5/44) gibi önceki kitapları ve peygamberleri medh ve tasdik eden, onların hükümlerinden bazı misaller veren belli âyetlerinden ferahlanırlar ve yalnızca bu noktalara kalsa Hz. Muhammed'in peygamberliğini de kabul ve tasdik etmek isterler, ancak kendilerinin teslis, teşbih vs. gibi yoldan sapmalarını, Allah'ın âyetleri üzerindeki tahrifatlarını ve ilâhî hükümler üzerinde yaptıkları değişiklikleri konu eden âyetlere gelince, onlar hiç

hoşlarına gitmez. Hemen inkâra saparlar. Bundan dolayı buyuruluyor ki:

وَمِنَ الْاَحْزَابِ **Ahzaptan da,** (yani, ehli kitabın Hz. Peygamber'e karşı kin ve düşmanlıkta birleşip, birbirlerine muhalif hizipler meydana getiren çeşitli gruplarından da) مَنْ **öyle kimseler vardır ki,** Kur'ân'ın hepsini inkâr edememekle beraber يُنْكِرُ بَعْضَهُ **basızını inkâr eder.** Yani, hoşlanmadığı âyetlerini inkâr eder. Çünkü heva ve heveslerine uygun düşmez. Mesela yahudi hizbi اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ *"Meryemoğlu İsa Mesih, Allah'ın Resulüdür ve Meryem'e ilka ettiği kelimesidir ve Allah'dan bir ruhtur"* (Nisa 4/171) âyetini inkâr eder. Oysa hıristiyanlar bununla sevinirler. Onlar da وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ *"Allah'a üçtür demeyin! Buna son verin, sizin için hayır olur."* (Nisa 4/171) ve لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ بْنُ مَرْيَمَ *"Şüphesiz ki, 'Allah, Meryem oğlu İsa Mesih'tir' diyenler elbette kâfir olmuşlardır"* (Maide 5/71) gibi âyetleri inkâr ederler.

قُلْ **Sen de ki,** اِنَّمَا اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ **ben ancak Allah'a ibadet etmeye, ancak Allah'ı mabud tanıyıp, ona kulluk etmeye** وَلَا اُشْرِكَ بِهِ **ve O'na şirk koşmamaya memurum,** bununla emrolundum. اِلَيْهِ اَدْعُوا **Yalnızca O'na davet ediyorum"** ...قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ *"De ki: Ey ehl-i kitap! Bizimle sizin aranızda eşit olan kelimeye geliniz ki, o kelime, Allah'dan başkasına ibadet etmemek, hiçbir şeyle O'na şirk koşmamak ve Allah'ı bırakıp da birbirimizi tanrılar edinmemektir"* (Al-i İmran 3/64) [1] diyorum.

وَاِلَيْهِ مَاٰبِ **Ve dönüş yerim ancak O'dur.**

وَكَذٰلِكَ **Ve işte böyle,** esas itibariyle bütün ehli kitaba ferah verecek ve üzerinde ittifak edilecek temel ilkeleri, aslına uygun olan ve aykırı düşen bütün ayrıntıları tek tek ortaya koyan ve bütün hedefi tevhid inancıyla Allah'a yönlendirmek olan bir indirişle اَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا **Arapça bir hüküm,** yani Arap diliyle ifade edilmiş ve bütün anlaşmazlıklar üzerinde hakim bir kanun, incelikleri çözmede bir hikmet **olarak indirdik onu.** İşte bu özelliklerle indirildi sana indirilen bu kitap ya Muhammed!

Kur'ân işte böyle her kitabın üstünde ve bütün milletler üzerinde hakim bir hak kitaptır. Bununla beraber Arapça'dır. Arap diliyle indirilmiştir. Dile getirdiği ilâhî hükümler Arapça olarak ifade edilmiştir. Hükmünün geçerliliği Arapça olan aslına uygunluk şartına bağlanmıştır. Bundan dolayı daha önce indirilmiş olan semavi kitapların, Kur'ân'a uymayan, Kur'ân'ın onayından geçmeyen hükümleri ile amel etmek caiz olmayacağı gibi, Kur'ân'ın tercemelerine de bu

---

(1) Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bu âyetin tefsirine bakınız.

hakimiyet isnad edilemez ve tercemelerden doğrudan doğruya hüküm çıkarmaya kalkışmak da doğru olmaz. Hüküm ancak Arapça indirilmiş olan aslına aittir. Demek ki, Kur'ân, yalnızca tilavet edilmekle kalmamalı, mücebince amel edilip, bütün hükümleri insanlar arasında icra edilmelidir. (Maide Sûresi'nde وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ (âyet 48) ve Nisa Sûresi'nde وَاِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ *"Gerçekten de Biz sana bu kitabı indirdik ki, insanlar arasında, Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye..."* (âyet 105. Bu âyetlerin tefsirine bkz).

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَٓاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ **Ve sana gelen bu bilgiden sonra onların keyiflerine uyacak olursan,** yani, Kur'ân'ın bazı hükümlerini inkâr eden hiziplerin inkârları heva ve hevestir, bir keyfiliktir. Onlar Hakk'ın hükmünden hoşlanmazlar da hevalarına, gönüllerinin arzularına uyarlar, kendi keyfi arzuları hakim olsun isterler. Sana gelen ise heva ve heves değil, gerçek ilimdir. Binaenaleyh bu ilim sana geldikten, bu kitabın âyetleri ile Hakk'ın hükmü sence bilindikten sonra da bilfarz onların heveslerine uyacak olursan, Allah bilir ya مَالَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ **Allah'dan sana ne bir velî, bir dost bulunur, ne de bir vikaye edici,** yani koruyucu. Ki o takdirde Allah'dan sana gelebilecek musibetlere ve belalara karşı seni koruyacak bir dostun, bir vikaye edicin, yani koruyucun olabilsin.

Kur'ân'ın bazı kısımlarını inkâr ile Hz. Muhammed'in hak peygamberliğine itiraz etmek isteyen çeşitli hiziplerin inkâr ve iddiaları ne kadar havaî ve ne kadar boş, ne kadar sarkak ve çarpıktır:

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً
وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾
يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُٓ اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ
بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾
اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَأْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا وَاللّٰهُ يَحْكُمُ
لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِه۪ وَهُوَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ مَكَرَ الَّذ۪ينَ

مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

Meâl-i Şerifi

38. Andolsun ki, biz senden önce de peygamberler gönderdlik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan herhangi bir âyet getirmek ise hiçbir peygamberin haddi değildir. Her ecel için bir yazı vardır.

39. Allah dilediğini imha eder, dilediğini de yerinde bırakır. Ana kitap O'nun katındadır.

40. Onlara vaad ettiğimiz azabın bir kısmını sana göstersek, yahut seni, onu görmeden vefat ettirsek, yine de sana düşen sadece tebliğ etmek, bize düşen de hesaba çekmektir.

41. Görnıüyorlar mı ki, biz yeri etrafından eksiltip duruyoruz. Allah öyle hükmeder ki, O'nun hükmünü engelleyecek kimse yoktur. O çok hızlı hesap görür.

42. Onlardan öncekiler de hileler yapmışlardı. Fakat sonuçta bütün hileler(in cezası) Allah'a aittir. Her nefsin ne kazandığını O bilir. Bu dünyanın akıbetinin kime ait olduğunu kâfirler de yakında bilecekler.

43. O kâfirler: "Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin" diyorlar. De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter, bir de yanında kitap ilmi bulunan (yeter)."

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ **Andolsun ki, biz gerçekten senden önce de peygamberler gönderdik** وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً **onlara da zevce (eş)ler ve zürriyetler verdik.** Buna göre senin de birtakım meşru zevcelerinin, nikahlı eşlerinin ve evlatlarının bulunması ne diye senin peygamberliğine engel teşkil etsin? Ehli kitaptan çeşitli hizipler, kendi heva ve heveslerince Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr için bazı şüpheler ileri sürmek istemişlerdir ki, başlıcaları şunlardır:

1. Müşriklerle ağız birliği içinde olan bazıları "Allah resulü, insanüstü özelliklere sahip olmalı, melek cinsinden olmalı" diye tutturuyorlardı. Böylece

beşer olarak yaratılmayı peygamberliğe aykırı farzederek, "Biz nasıl olur da kendimiz gibi bir beşerin ardından gideriz?", "Bu ne biçim peygamber yemek yiyor, sokaklarda gezip dolaşıyor?" diyerek akılları sıra Hz. Peygamber'i ayıplamaya ve inkâra kalkışmışlardı ki, bu noktalara diğer sûrelerde gerekli cevaplar verilmiştir. Yine bu kuruntuyu değişik açılardan dillerine dolayan birtakım hıristiyanlar da Hz. Peygamber'i özellikle birden fazla kadınla evlenmiş olmasından dolayı ayıplamaya çalışıyorlar. Ve "Eğer Muhammed peygamber olsaydı böyle kadınlarla meşgul olup, evlad ve iyalle uğraşır mıydı? Yahya ve İsa gibi,onun da tek başına münzevî bir hayat yaşaması gerekmez miydi?" diyorlardı ki, bu gün de hıristiyanlar bu gibi propagandalara hız vermek istiyorlar. Halbuki böyle bir iddia Yahya ve İsa peygamberlerden önce gelmiş ve onlar tarafından tasdik ve teyid edilmiş olan birçok peygambere, yani Davud ve Süleyman'dan Musa, Yakup ve İbrahim'e hatta Nuh ve Âdem'e varıncaya kadar Eski Ahid'de ve İncil'de haber verilen birçok peygamberin hepsini inkâr etmek gibi bir çelişkidir ki, bu da iddia edilen hıristiyanlığı kökünden inkâr etmektir. Zira bu peygamberlerin çoğu bir tane değil, müteaddit ve hatta Davud aleyhisselâm gibi bazıları yüz kadar kadınla evlenmiştir. Peygamberler güzide zürriyetler yetiştirmişler ve böylece beşer soyunun manen olduğu gibi maddeten de tertemiz babaları, ataları olmuşlardır. Ve işte bu âyette, her şeyden önce bu tarihî hakikat açıklanarak, o bir kısım ehli kitap hiziplerinin Hz. Peygamber'e arşı zevceler ve evlatlar gerekçesiyle inkâr ve itirazlar, yalnızca Hz. Muhammed'in peygamberliğini değil, geçmiş peygamberlerin hemen hepsini, hatta İsa ve Yahya da onları peygamber olarak tanımış ve tanıtmış olduğu için, bu ikisinin peygamberliğini inkâr sonucuna götürür. Nereden bakılırsa bakılsın bu gerekçe bir çelişkiden başka bir şey değildir. Böylece bir peygamberin insanüstü özellikler taşıması, yani melek cinsinden olması iddiası da batıl bir iddia durumuna düşmüş olur.

2. Bir kısmı da peygamberi, haşa bir ilâh gibi farzederek ve mucizeleri sanki peygamberler kendileri yapıyormuş gibi sanarak: "Muhammed eğer peygamber olsaydı, diğer peygamberler gibi kendisinden her ne âyet istenirse, her ne mucize talep edilirse derhal yapıvermesi gerekmez miydi?" demişler. Buna cevap olmak üzere buyuruluyor ki: وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ **Ve hiçbir peygamber için Allah'ın izniyle olandan başka bir mucize getirmek söz konusu değildir.**

3. Hz. Peygamber, gaybden haber olmak üzere kâfirleri azab ile uyarıp

müminleri nusret ve rahmet ile müjdeledikçe yukarıda da geçtiği üzere, kâfirler "hani nerde o azap?" diyerek acele ediyorlardı. Başlarına gelecek belanın gecikmesini şüpheye vesile edinerek "Hani ya o vaad ve vaîtler nerde kaldı? Demek ki yalanmış, aslı yokmuş" diyorlardı. Buna cevap olmak üzere de buyuruluyor ki: لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ **Her ecelin bir kitabı vardır.** Yani haber verilen o vaad ve vaîdlerden her birinin yazılmış, kararlaştırılmış bir vakti, bir saati vardır. Belli bir vakitle müecceldir. Her vaktin, tanınmış olan her sürenin Allah katında ayrı bir yazısı, özel bir hükmü vardır ki, ahvalin ihtilafı ile ilgili olarak, hikmet gereğince yazılmıştır. Ve bu müddet içinde kendini düzeltmek, kurtuluş yollarını araştırmak veya heva ve hevesine kapılıp azabı gerektiren işler işlemek için insanlara bir mühlet tanınmış, birtakım imkanlar sunulmuştur. Binaenaleyh Allah, her birinin yazılı vaktini gözetir. Ve bundan dolayı çeşitli zamanlar için başka başka kitaplar nazil olmuştur. Mesela, Musa zamanının kitabı başka, İsa devrinin kitabı başkadır. Velhasıl her zaman için bir kitap vardır. Ve son zamanın kitabı da Kur'ân'dır. Onun için Arapça bir hüküm olan bu kitap önceki kitapların esasını, temel ilkelerini yeniden hükme bağlayıp tahkim eder, onlardaki bazı hükümleri de neshedip değiştirir.

4. Ehli kitaptan yahudi hizbi gibi, bir kısmı, neshi inkâr ediyor ve öyle zannediyorlardı ki, "nesih bir bir bedayı, yani, önce bilinmeyen bir ilmin, sonradan elde edilmesiyle önceki hükümden caymayı gerektirir. Allah Teâlâ bilgisizlikten münezzeh olduğu için ilâhî hükümlerde nesih olmaz" diyorlardı ve "madem ki, Kur'ân'da daha önceki kitapların hükümlerini nesheden âyetler vardır, o halde bu kitap Allah kelâmı olamaz, bunu getiren kimsenin de peygamber olmaması gerekir" diye iddia ediyorlardı. Ve böylece yahudiler, Kur'ân'ın, Musa'yı peygamber, Tevrat'ı da vahiy mahsulü bir kitap olarak tasdik etmesinden yararlanarak, Tevrat'ı hiçbir şekilde nesih kabul etmez hakim bir ana kitap ve Musa şeriatını da değişmez bir din farzederek İncil'i de, Kur'ân'ı da inkâr ediyorlar. Hz. İsa'nın nübüvvetini olduğu gibi Hz. Muhammed'in risaletini de tanımak istemiyorlardı. Sanki Musa şeriatında, Yakup, İshak ve İbrahim'den Nuh ve Âdem'e kadar gelmiş geçmiş olan peygamberlerin şeriatlarından hiçbir hüküm değiştirilmemiş gibi batıl bir iddia peşinde koşuyorlardı. Fakat Hıristiyanlıkta Yahudiliğe ait belli bazı hükümler değiştirilmiş olduğu ve ezcümle Cumartesi'nin Pazar'a dönüştürüldüğü inkâr olunamıyacak bir vakıa bulunduğu cihetle yakın zamanlara kadar hıristiyanlar neshi inkâr etmiyorlardı. Çünkü neshi inkâr ettikleri takdirde Musevilere karşı İseviliğin hiçbir anlamı kalmazdı. Fakat son zamanlarda Protestanlar bunu düşünmeyerek müslümanlara karşı yahudiler gibi

neshi inkâra kalkıştılar. (Bu konuda Hindli Rahmetullah Efendi'nin "İzharul-hak" adlı eserine bkz.).

İşte herhangi hizipten olursa olsun nesih meselesini inkâr edenlere karşı buyuruluyor ki; يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَاۤءُ وَيُثْبِتُ **Allah dilediğini mahveder, dilediğini yerinde sabit tutar.** Gerek yaratmada, gerek hüküm koymada dilediğini mahveder. Varlık âleminden siler, hükümden düşürür, yürürlükten kaldırır, izini yok eder, dilediğini de onun yerine geçirir veya doğrudan doğruya yenisini yaratır. Evvela yaratılışta görülüyor ki, Allah Teâlâ, âlemde birtakım şeyleri yok edip, ortadan kaldırırken, diğer birtakım şeyleri durduruyor ve yeniden vücuda getiriyor. Mesela bir milleti mahvediyor, diğer bir milleti yaşatıyor. Aynı şekilde bir kavim içinde Zeyd ölürken bir Amir doğuyor veya Ahmed yaşamaya devam ediyor. Aynı şahısta ve aynı varlıkta hastalık, yaşlanma vs. gibi sebeplerle durmadan durum değişikliği oluyor. Bedende hücreler bir yandan ölürken, bir yandan da yenileri onların yerine geçiyor. Mesela ticaret hayatında aynı kişi bazı işlerinde kâr ediyor, bazılarında zarar ediyorlar. Allah, bazan onun rızkını arttırır, bazan azaltır, ecelini ve ömrünü uzatır, kısaltır seadetini şekavete, şekavetini seadete dönüştürür. Tevbe edenin günahlarını, amel defterinden siler, yok eder, onun yerine, sevap yazar, ilh... Öyle ki, bütünüyle kâinat, bir taraftan harfleri ve satırları silinip, diğer taraftan yazılan bir kitap gibidir. Böyle iken kâinatın sayfa düzeninde, hikmetli akışında ne bir silinti, ne de bir kazıntıdan eser bulunmaz, kusursuz olarak işler. İşte ilâhî yaratılışta böyle olduğu gibi, teşri hususunda da durum böyledir: Allah Teâlâ, bir süre için yürürlükte tuttuğu bir şer'î hükmü, diğer bir zaman için yürürlükten kaldırır, yerine başka bir hüküm getirir: Hükümlerin bir kısmını başka hükümlerle nesheder. مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَاۤ اَوْ مِثْلِهَا *"Eğer biz bir âyetin hükmünün kaldırır veya onu unutturursak, ondan daha hayırlısını veya dengini getiririz"* (Bakara 2/106) âyetinin gereğince o hükmün yerine ondan daha hayırlısını ya da en azından onun gibisini ikâme eder. Çeşitli devirlerin ve farklı toplumların durumlarına uygun düşen çeşitli şeriatler bulunur. Böylece لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ *"her ecelin bir kitabı var"* olmuş olur. Çünkü kitaplar, şeriatlar dünya ve ahiret mutluluğunu elde etmek için, insanların uyması gereken kurallardır. İlahî irade ve meşiyyetin gereğince devirden devire insanların ve toplumların ihtiyaçları değişik olduğundan, ona göre, hükümlerin değişmesi de ilâhî hikmetin gereğidir. Bununla beraber Allah Teâlâ, dilediği bazı hükümleri de neshi mümkün olmayacak şekilde muhkem ve sabit kılar ki, bu gibi hükümler, her devir için şeriatin temel ilkeleri "usûlu-i şeriat",

diğerleri de ayrıntı sayılan dallar "furu-i şeriat"dır. (Maide Sûresi'nde لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا 48. âyete bkz). Bundan dolayı Kur'ân, Tevrat ve İncil'in ve diğer ilâhî kitapların önemle üzerinde durdukları temel ilkelerden bir kısmını destekliyerek, ehli kitabın hepsini sevindirip ferahlandırırken, o kitaplarda ahir zamanın şartlarına uygun olmayan birtakım hükümleri de neshedip ortadan kaldırır. Ve hatta, Kur'ân'ın kendi bünyesi içinde de nasih ve mensuh vardır. Ve bundan dolayıdır ki, Kur'ân bütün kitaplar üzerinde, müheymin (gözetici) ve bütün zamanların değişikliğine hakim Arapça bir hüküm kitabıdır.

Allah, böyle "dilediğini imha ve dilediğini ibka ve isbat eyler", وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ **ve ana kitap ancak O'nun katındadır.** Bütün kitapların ilk kaynağı, aslı, esası olan, hiçbir şekilde değişmeyecek, mahvi mümkün olmayan ana kitap, daha doğrusu kitabın anası, "düstur-i âlâ" denilen kütük ancak O'nun katındadır ki, o "Levh-i Mahfuz" veya "ilm-i ezelî-i ilâhî"dir. Değişecek ve değişmeyecek olan, giden ve kalan işte her şey o kitapta yazılıdır. Hepsi bilinmektedir. Onun için dinin temel ilkelerinden olmayan konularda şeriatler arasında veya aynı kitapta meydana gelen nesihlerden dolayı, Allah Teâlâ'ya hiçbir şekilde beda lazım gelmez. Ve yine onun içindir ki, tekvin ve teşride mahiv ve isbat cereyan ettiği halde Ana kitaba (Ümmü'l-kitaba) göre , her şey جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ *"yazılmış, bitmiştir, kalem kurumuştur."*(1) Kâinatta yeniden yazılacak, yeniden programlanacak hiçbir şey yoktur. Her şey yerli yerinde ve yazılıp programlandığı şekilde akıp gitmektedir. Binaenaleyh Tevrat veya İncil'i "Ümmü'l-kitap" olarak farzedip de nesih kabul etmez diye iddia eden o inkârcı ehli kitap hiziplerinin inatları ve inkârları ne kadar boş, ne kadar batıl hevestir. Halbuki Kur'ân'dan önceki kitaplar, yalnızca nesihten değil, tahriften de uzak kalamamışlardır.

وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذ۪ي نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ **Onlara yaptığımız vaidlerin bir kısmını sana göstersek de veya seni vefat ettirsek de,** yani, o inkârcılara vaad ettiğimiz ceza ve azabın hepsi gerçekleşecek ve sen bazısını dünyada gözlerinle görecek olsan da, hiçbirini sana göstermeden seni bu dünyadan alacak olsak da, sen bununla bağlı değilsin. Sen onların başlarına geleceği görüp görmeyeceğini düşünmeden vazifeni yapmaya devam et. Hiç birini görmeden vefat edecek olsan bile yine de görevini sürdür. İster gör, ister görmeden ölmüş ol, her iki durumda da فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ **sana düşen, boynuna borç olan şey tebliğdir.** Yani sen bir peygamber olarak, üzerine vacip olan görev, peygamberliğin gereği olan hükümleri tebliğden ibaretttir. O tebliğin gereğini ifa ve icra etmek ve sonuçta

---

(1) Keşfü'l-Hafâ, I, 398 (1071).

onun hesabını görmek ve yine bu arada onlara haber verdiğin azapların gerçekleşip gerçekleşmediğini görmek senin görevlerin arasında değildir. Senin işin yalnızca tebliğ etmektir. وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ **Bize düşen de hesap görmektir.** O kâfirlerin hesabını görmek, amellerinin cezasını vermek bize aittir. O işi yapacak olan biziz. Binaenaleyh sen, emek ve gayretlerinin semeresini görüp göremeyeceğini hesaba katmadan çalış, bu uğurda can vermek gerekse bile vazifen olan tebliği yap, gerisini bize bırak.

O inkârcılar أَوَلَمْ يَرَوْا **görmüyorlar mı ki,** أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ **biz kudretimizle yere geliyor** نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا **onu etrafından eksiltip duruyoruz.** Yani, bizim mahvimizi ve isbatımızı kabul etmek istemiyen o inkârcılar, baksalar ya, yukarıda açıklandığı üzere, önce rahmet ve kudretimizle meddetmiş ve ayaklarının altına sermiş olduğumuz yeri aynı durumda bırakıyor muyuz? O serili yeri, üzerinde yaşadıkları o geniş toprakları, etrafından kudretimizle sarıp sıkıştırmıyor, onu eksiltmiyor muyuz? Daraltmıyor muyuz? O ilk medde karşılık onda cezirler yapmıyor muyuz? Veya çeşitli yeryüzü olayları ile onu aşındırıp parçalamıyor muyuz? Veya o kâfirlerin vatanlarını peyderpey çevresinden eksiltip durmuyor muyuz? Nüfuslarını, topluluklarını kırarak, dağıtarak, feyiz ve bereketlerini azaltarak, arazilerini, yurtlarını daraltarak, güçlerini eziklİğe, kemallerini noksana dönüştürmüyor muyuz? Yerdeki bu değişikliği veya vatanlarındaki bu daralmayı, bu sıkışmayı görmüyorlar mı? وَاللّٰهُ يَحْكُمُ **Allah, öyle bir hüküm ve hükumet yapar ki,** لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ **O'nun hükmüne muakkıp yoktur.** Onun verdiği hükmü, arkasından takip edecek, ona yetişip de onu değiştirecek, nakzedecek ve engelleyip ortadan kaldıracak hiçbir kuvvet, hiçbir devlet, hiçbir makam ve merci yoktur. وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ **Ve O, hızlı hesap görendir.** Şu halde o hesap ve azap demleri çok uzaktır, belki bize hiç sıra gelmez şeklinde boş hayallere hiç kimse kapılmasın. O'nun hesabı da, azabı da bir anlık meseledir. Allah murad edince göz açıp yummadan geliverir.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ **Onlardan öncekiler de mekirler yaptılar.** Allah'a, peygamberlere, kitaplara ve müminlere karşı birtakım hilelere baş vurdular, tuzaklar, oyunlar düzenlediler, entrikalar çevirdiler فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا **fakat sonuç itibariyle mekir, bütünüyle mekir ancak Allah'ındır.**

Allah'ın mekrine göre, diğerlerinin yaptığı mekirler hiçtir; mekir bile sayılmaz. Çünkü mekrin hakikatı, başkasına gizli, sezilmesi, anlaşılması mümkün olmayan bir kötülüğü ona iletmektir. Onu bilmeden oyuna getirmek, kötü duruma düşürmektir. Oysa Allah'dan gizli olan bir şey yoktur: Kulların bütün yaptıkları ve yapacakları Allah tarafından bilinmektedir. Her şey O'nun bilgisi ve kudreti

altında cereyan etmektedir. Bundan dolayı, mekir yapanların yaptıkları mekir de bir amelden, bir kesipten başka bir şey değildir. Yaratma ve etki Allah'dandır. Bu suretle onlar oyun yapmaya çalışırken, sadece kendi kendilerini aldatmış ve kendi düşecekleri kuyuyu kazmış olurlar. Allah'ı oyuna getirmek mümkün olmadığına göre, yaptıkları işle başlarına gelecek oyuna kendileri sebep olmuş olurlar. Allah bir yere kadar kesiplerini yaratır, onlar da başardık, başarıyoruz zannederlerken, o oyunlarının cezası olarak Allah tarafından öyle gizli bir belaya uğratılırlar ki, bütün zan ve tahminlerinin aksine mahvolur giderler.

O halde hilekarlık yapmaya çalışanlar, bilmelidirler ki, yaptıkları hileler, sonuçta Allah'ın kendilerine bir oyunudur. Allah, hiç haberleri olmadığı, hiç ummadıkları bir şekilde mekirlerini başlarına geçiriverir. Aldatıyoruz, oyuna getiriyoruz zannettikleri doğruları da mükafatlandırır. Çünkü Allah aldanmaz ve aldatanları sevmez. يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ **Her nefis ne kazanırsa bilir.** وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ **O kâfirler de ilerde bileceklerdir ki,** لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ **bu yurdun akıbeti kimindir** وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا **O kâfirler bir de derler ki,** لَسْتَ مُرْسَلًا **sen mürsel değilsin,** yani Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin. Böylece senin hak peygamber olduğunu inkâr ederler. Ey Muhammed! قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ **De ki, benim aramla sizin aranızda şahit olarak Allah yeter.** Yani Allah Teâlâ, bana indirdiği, bende açığa çıkardığı kesin deliller, açık âyetler ve beyyinelerle benim peygamberliğime şahitlik etmektedir. Her şahitlikten yüksek olan bu Allah şahitliği, diğer şahitlerin şahitliğine artık ihtiyaç bırakmaz. Benim doğruluğumu isbat için başka hiçbir şahitliğe ihtiyaç kalmadan benim için kâfi gelir. وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ **Ve o âlim ki, yanında kitap bilgisi vardır.** Kur'ân ilmine veya genel olarak kitap bilgisine sahiptir. Yani Arapça bir hüküm olan bu kitap, bu Kur'ân, benim peygamberliğime başlı başına bir şahittir, yeterli bir belgedir. Ancak bunun böyle olduğunu bilmek, bunu anlayabilmek için kitap ilmine sahip olmak, bu kitabın anlatımındaki fesahat ve belağati, bildirdiği gayb haberlerini anlamak, dile getirdiği bunca ilimleri bilmek, hasılı dilinden ve içeriğinden anlamak gerekir ki, bunun hak kitap olduğunu takdir edebilsin. Bunu bilen "ilim sahipleri sırf doğruyu ayakta tutma" aşkıyla onun hak olduğunu itiraf eder ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahitlik eyler. Ve hatta bundan önceki kitaplarda, bu arada Tevrat ve İncil de dahil Hz. Muhammed'in peygamberliğini haber veren ve müjdeleyen âyetler, belge niteliğinde ifadeler vardır. Bunları hakkıyla bilen ve bu gibi kitapların bilgisine sahip olup da taassup göstermeyen, heva ve hevesine uymayan insaflı ehli kitap âlimleri de buna şahitlik ettiler.

Bakınız bundan sonraki İbrahim Sûresi'nin ilk âyetinde Allah Teâlâ, nasıl şahitlik ediyor:

İbrahim Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Ayet Sayısı: 52

Kitap ilminin bir kısmından İbrahim (a.s)ın duasını hatırlatan bu yüce sûrenin hepsi Mekke döneminde inmiştir. Bahr-ı Muhît'ta İbnü Abbas ve Katâde'den أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا ... إِلَى النَّارِ âyeti dışındaki kısmın Mekke döneminde indiği nakledilmiştir.(1) Nişâbûrî Tefsiri'nde de bu iki âyetin "Bedir" de indiği zikredilmiştir.(2)

Ayetleri : Elli ikidir

Kelimeleri : Sekiz yüz ellibeştir.

Harfleri : Üçbin dörtyüz otuz dörttür.

Fâsılası : ل ، ء ، ص ، ز ، ظ ، ن ، ب ، ر ، م ، د harfleridir.

---

(1) Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhît, V, 403.
(2) Nişâburî, Garâibu'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkan, XIII, 101 (Taberi ile birlikte)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الۤرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ
بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي
السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢﴾
اَلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُولٰٓئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣﴾

Meâl-i Şerifi

1- Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'ân öyle büyük bir kitaptır ki, insanları Rablerinin izni ile karanlıklardan aydınlığa, her şeye galip ve hamde lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için onu sana indirdik.

2- O Allah'ın (yolu) ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli bir azabdan dolayı vay kâfirlerin haline!

3- Onlar, o kimselerdir ki dünya hayatını ahirete tercih ederler, (insanları) Allah'ın yolundan çevirirler ve onun eğrilmesini isterler. İşte bunlar, çok büyük bir sapıklık içindedirler.

«الۤر» (Yunus Sûresi'nden beri geçen benzerlerine bakınız.) «اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمُرَادِهِ» bu اَلِفْ ، لَامْ ، رَا çıkış yeri belli ve sınırlı olmayan, karnın üst tarafından çıkıp her harfin yardımına koşan elif gibi, tevhid (Allah'ın birliğine inanmak) ve doğruluk delili olarak tecelli eden ve tilâvet ve okunması ile لَامْ ، رَا gibi dillerde çalkalanarak birlikten çokluğa hitap eden bu seçkin harfler, yani mucizeli nazmıyla bu sûreyi meydana getiren basit ve birleşik sesler كِتَابٌ **öyle büyük bir kitapdır ki,** ey Muhammed اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ **onu sana yüceliğimizin şanı ile biz indirdik.** İndirdik ki لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ **insanları karanlıklardan çıkarasın** اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ **Rablerinin izni ile aydınlığa**(1) اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ **o aziz (yüce) ve hamde-**

(1) Bakara Sûresi'ndeki «اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ» 2/252. âyetin tefsirine bakınız.

dilmeye layık olan Allah'ın doğru yoluna bütün izzet ve kudret kendisinin, bütün hamd ve senâ kendisine mahsus olan ve bundan ötürü yoluna girip korunmasına sığınanları izzet ve ihsanıyla çok değerli ve saygın kılacağı malum bulunan o nimet veren Rabbin doğru yoluna, hak dinine, yâni اللّٰهِ الَّذٖى **o Allah'ın yoluna ki** لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ **bütün göklerdekiler ve bütün yerdekiler hepsi O'nundur,** şu veya bu devletin değil hep O'nundur. O'nun malı ve mülküdür.

O yalnız göktekilerin değil, yeryüzündekilerin de Rabbidir. Ululuğuyla göktekileri yere indirir. İnâyet nuru ile yerdekileri göklere çıkarır. İşte ey Muhammed! Bu kitap öyle indirilmiş bir nurdur ve sen bütün insanlara gönderilmiş öyle yüce bir peygambersin. Yani hangi toplumdan olursa olsun bütün insanları aydınlatacak, yeryüzünde bilgisizlik ve sefâheti (zevk ve eğlenceye düşkünlüğü) ve küfür ve sapıklık inançlarına kapılarak değersiz gayelere, yanlış mabudlara aldanarak kat kat karanlıklar içinde kalmış, dünya ve ahireti tanımaz, nerede bulunduğunu, nereden gelip nereye gittiğini bilmez olmuş bütün insanları sapıklık ve sefillikten kurtarıp iman nuru ile yücelik ve hamd yoluna, ulu ve kendisine hamd edilen Allah'ın din ve şeriatine hidayet edeceksin. Fakat kendi kudret ve irâdenle değil, hepsinin Rabbi olan o âlemlerin Rabbinin izin ve yardımı ile. Çünkü nur O'nun, sen O'nun, gökler ve yerde bütün saltanat ve ilâhlık O'nundur. Onun için müjde inananlara وَوَيْلٌ لِلْكَافِرٖينَ **ve vay kâfirlere!** O nuru örtmek isteyen ve yücelik ile hamd yoluna çıkmak istemeyen imansızlara مِنْ عَذَابٍ شَدٖيدٍ **şiddetli azabdan.** اَلَّذٖينَ **Onlar ki** يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ **o alçak hayatı severler, dünyayı ahiret üzerine tercih ederler.** Bu gün yaşayalım da yarın ne olursa olsun derler, dünya için ahireti satarlar. وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبٖيلِ اللّٰهِ **Ve Allah'ın yolundan çevirirler** وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا **ve onun da eğiriliğini isterler.**

Doğruluktan hoşlanmazlar. Allah yoluna eğri derler, aykırı gidilmesini isterler, doğruya eğri diye kovuculuklar yaparlar. Düzenbazlıkla insanları sapıtmaya, doğru dini eğmeye, bozmaya ve değiştirmeye çalışır, aydınlığı karanlık, karanlığı aydınlık görmek ve göstermek isterler. اُولٰئِكَ فٖى ضَلَالٍ بَعٖيدٍ **İşte bunlar, uzak bir sapıklık içindedirler.** Doğru yoldan o kadar uzağa sapmışlardır ki ona yanaşmak, kurtuluş bulmak ihtimalleri yoktur. Onun için vay hallerine!

Böyle büyük sapıklık içinde bulunan, eğrilik peşinde dolaşan kâfirler, bu kitabın Arapça olmasına itiraz ederek "Sen bütün insanlara gönderilmiş bir peygamber olsaydın bu kitap Arapça mı olurdu? Hem bu hangi peygamberde görülmüş? Şimdiye kadar hiç bir peygambere Arapça bir kitap inmemiş iken bunun Arapça olması Allah'ın âdetine aykırı değil midir?" Diyecek olurlarsa:

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِه۪ لِيُبَيِّنَ لَهُمْۜ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَآءُۜ وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٤﴾

Meâl-i Şerifi

4- Biz, her peygamberi, ancak bulunduğu kavminin diliyle gönderdik ki, onlara apaçık anlatsın. Bu itibarla Allah dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini de hidayete erdirir. O her şeye galibdir, hükmünde hikmet sahibidir.

وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ **Biz hiçbir peygamberi** -gerek özel, gerek genel bir şeriat veya kitap getiren hiç bir peygamberi- **başka türlü göndermedik.** اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِه۪ **Ancak kavminin dili ile gönderdik.** Yani Allah'ın adeti böyledir. Öteden beri her Peygamber, gönderildiği ümmetin ve özellikle içlerinde oturduğu topluluğun dili ile gönderilmiştir. لِيُبَيِّنَ لَهُمْ **Ki onlara açıklasın.** Tebliğine emredilmiş olduğu şeyleri kavmine anlatsın anlattırsın. Bilenin bilmeyene, hazır bulunanın bulunmayana anlayacağı bir dil ile açıklaması ve tebliğ etmesinin bir vazife olduğunu anlatsın. Çünkü bir peygamberin peygamberliği gerek kavmine ait olsun ve gerek daha başkalarını da kapsasın ve bu kapsamlılık gerek Hz. Muhammedin peygamberliğinde olduğu gibi bütün insanlara ve hatta insan ve cinlere kadar genel olsun ve gerekse birkaç topluma ait bulunsun mutlaka o peygamber, kavmini davet edecek ve ilk işi onlara peygamberliğini anlatmak olacaktır. Bu ise onların en iyi, en kolay anlayabilecekleri kendi dilleri, kendi lehçeleri ile açıklamaya bağlıdır. Her şeyden önce وَاَنْذِرْ عَش۪يرَتَكَ الْاَقْرَب۪ينَ *"Önce en yakın akrabalarını korkut.."* (Şuârâ, 26/214) gereğince en yakından başlayarak peygamber, kavmine bu açıklamayı yapar, Allah'ın emirlerini açıklar ve ilan eder. فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَآءُ **Bunun üzerine Allah da dilediğini saptırır,** yani gerek o kavimden olsun ve gerek dışardan bulunsun bizzat veya vasıta ile etraflıca veya özetle o açıklamayı işiten insanların kimisini Allah, yola getirmez, hakkı sevdirmez, o açıklamadan faydalanmaz, imana başarılı kılmaz, sapıklığa mahkum eder. وَيَهْد۪ي مَنْ يَشَآءُ **Dilediğini de hidayete erdirir.** Peygamberin dilinden, o açıklamadan faydalandırır, hakkı sevdirir, iman ve ilim ve onun gereğince amel etmeyi nasib eder ve bundan ötürü bir taraftan Arapça bilenler, bilmeyenlere bildikleri diller

ile nakil ve tercüme ederek Hz. Peygamberin açıklamalarını tebliğ ederler ve açıklarlar. Elçisinin elçisi, peygamberlerin varisleri olmak şerefine erişirler. Diğer taraftan bu şerefe erişmek için birtakımları da Arapçayı öğrenirler ve bu şekilde Hz. Peygamberin dilini esas olarak anlatırlar ve onunla davet dilden dile ve bir topluluktan diğer topluluğa yayılıp umumîleşir. Allah'ın saptırdığı bahtsız, hidayet ettiği mutlu olur. وَهُوَ **Ve o Allah** الْعَزِيزُ **öyle aziz,** her şeyden üstün, iradesi bütün sebeplere ve etkenlere hâkimdir. Bundan ötürü iradesi ile çekişmek mümkün değildir. Onun için onun sapıttığını yola getirecek, hidayet ettiğini şaşırtabilecek hiçbir kudret, hiçbir irade bulunamaz. Ve Peygamberin açıklaması ne kadar kuvvetli ve açık olursa olsun Allah'ın izni olmayınca hidayet için yeterli olmaz, hem de الْحَكِيمُ **öyle hakimdir.** Hiçbir sebebe muhtaç olmamakla beraber yaptığını hikmet ile düzenli yapar, iradesi yalnız hikmet olur. Onun için de açıklama yapmadan önce kimseyi sapıklığa mahkum etmez.

Saptırması da, hidayeti de hikmeti ile gerçekleşir. Ululuğundan dolayı, Peygamberini dilediği kavimden seçer ve hikmetinden dolayı açıklamasını o kavmin diliyle yaptırır. Bundan dolayı; كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ *"Ey Muhammed! Bu, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa, her şeye galip ve övülmeye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için, sana indirdiğimiz bir kitaptır."* (İbrahim, 14/1) hitabıyla bütün insanları Allah'ın izniyle aydınlatmak hidayet ve sapıklığın birbirinden ayrılmasında kesin delil olmak için Hz. Muhammed'in peygamberliği ile gönderilen bu kitabın, bu apaçık Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesinde ve indiği gibi Arapça hakim kılınmasında da nice ilâhî hikmetler vardır. Kur'ân, başka bir dil ile indirilseydi, Peygamberin içlerinde bulunduğu ve ilk önce hitap edeceği kavmi anlamayacak, "Fussilet Sûresi"nde geleceği şekilde لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰيَاتُهُ ءَاَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ *"Âyetleri uzun uzadıya açıklansaydı ya, Araba yabancı dil mi?"* (Fussilet, 24/44) demeye hakları olacak ve diğer kavimlere tebliğ etmek ve umumîleştirmek için ilk neşredenler yetişmeyecek ve bundan dolayı hiçbir topluluk hakkında Allah'ın kesin delili gerçekleşmeyecekti. Ve eğer bütün dillerle indirilseydi de Arapçası gibi birçok Kur'ân bulunsaydı(1) böyle bir mucize büsbütün zararlı ve tevhid hikmetine aykırı olurdu, kavimler arasında kavga ve anlaşmazlığı azaltacak yerde çoğaltır, birleştirecek yerde dağıtırdı.

---

(1) Bunu zorlamaya yakın bir mu'cize olurdu diye de tasvir edenler olmuşsa da üzerinde düşünmeye değer olurdu, çünkü her birinin ait olduğu kavime 'icaz etkisi, Arapça'nın Araba etkisinden fazla olamazdı ve hatta bir zorlama da olsa birleşmeye değil, ihtilâfa zorlama olurdu (Müellif)

Çünkü her biri yalnız kendi dilini esas ve hakim tanıtması gerekecek ve aralarında hakim ve furkan (hakkı batıldan ayıran) bir kitap bulunmamış olacaktı. Hem bu sayının artması, terceme ihtiyacından kurtarmayacak, her topluluk kendi dilindeki Kur'ân ile diğerlerinin birbirine uygun olup olmadığını anlamak ihtiyacında bulunacak ve bundan dolayı sayıları ne kadar çoksa terceme ihtiyacı da o oranda artacak ve bir çevirmenin bütün dilleri bilmesi gerekecek ve dayanılmaz bir şeyi teklif etmek durumunu alacaktı.

Bunun açıklaması:

وَلَقَدْ

اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَٓا اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ

وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

Meâl-i Şerifi

5- And olsun ki Musa'yı âyetlerimizle gönderdik. Ona şöyle dedik: Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar, onlara Allah'ın (felaket) günlerini hatırlat. Şüphe yok ki bunda her sabredip şükreden için nice ibretler vardır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا **Şüphesiz ki biz Musa'yı âyetlerimizle gönderdik.** Yani peygamberliğini açıklayan mucizeler ve kitap vererek zikredildiği üzere kavminin dili ile elçi yapıp gönderdik. اَنْ **Şöyle diye ki** اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ **kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar.** اَنْ اَرْسِلْ مَعَنَا بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪يلَ *"İsrailoğullarını bizimle serbest bırak."* (Şuârâ, 26/17) buyurulduğu üzere Musa'nın kavmi İsrailoğulları idi. İsrailoğulları da Mısır'da bulunuyordu. Yusuf'tan sonra Mısır'ın idaresi kötüleşmiş, İsrailoğuları Firavun ailesinin zulüm ve işkencesi altında ne yapacağını şaşırmış, cahillik ve sapıklık, zayıflık ve zillet ve ümitsizlik gibi türlü türlü karanlıklar içinde kalmış idi. Bundan dolayı bundan sonraki âyetten de anlaşılacağı üzere, bu emrin kısaca mânâsı şu olur: İsrailoğullarını aydınlatarak Firavun'dan kurtar وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ **ve onlara Allah'ın (felaket) günlerini hatırlat.** Tarihte ümmetlerin başından geçen ve doğrudan doğruya Allah'ın kud-

yetini gösteren, Allah dedirten acı veya tatlı büyük olayları anlatarak veya Allah'ın nimetlerini, musibetlerini hatırlatarak va'z ve nasihat et! اِنَّ فِي ذٰلِكَ **Şüphe yok ki onda,** o hatırlatmada veya o günlerde hangi kavimden olursa olsun لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ **pek sabırlı, çok şükreden her kimse için elbette birçok âyetler vardır.** Ki Allah Teâlâ'nın kudret ve birliğine, belâ ve nimetine delalet eder ve gönüllerini uyanıklık ve ibretler, ümit ve genişlikle aydınlatır. Gerçi bunlar, herkes için âyet iseler de sabrı veya şükrü veya ikisi de az veya hiç olmayan kimseler onlardan faydalanamaz, gerçekten aydınlanamazlar. O aydınlanma hem çok sabredenler, hem şükredenlere aittir ki, sıkıntı karşısında ümitsizlik ve telâşa düşmez, nimetin kadrini bilir, devamlı şükrünü yerine getirmeye çalışırlar. Bu iki tabiat iman huylarından olduğundan dolayı burada صَبَّارٍ شَكُورٍ *"çok sabreden ve çok şükreden"* mümin demekten kinâye olduğu da söylenmiştir. Görülüyor ki Hz. Musa'ya اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ *"Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar"* buyurulmuş. Yüce Peygamberimize (s.a.v.) ise; لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ *"İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarasın."* (İbrahim, 14/1) buyurulmuştur. Demek ki her peygamberlikte esas, ortak değer bu aydınlatmadır. Fakat Hz. Muhammed'in peygamberliği kavminden başlamak üzere bütün insanlar için oluyor. Hz. Musa'nın peygamberliği ise kavmine ait bulunuyordu. Diğer âyetlerde geçtiği üzere onun Firavun'a gönderilmesi de bilhassa İsrailoğullarından dolayı idi. Bununla birlikte böyle olması Musa'ya emredilen hatırlatmalar, Tevrat'ta zikredilmiş âyetler içinde yalnız Musa'nın kavmini değil, herkesi aydınlatacak âyetlerin bulunmasına engel değildir. Onun için "Mâide" Sûresi'nde geçtiği şekli ile Tevrat hakkında; فِيهَا هُدًى وَنُورٌ *"Onda hidayet ve aydınlık vardır."* (Mâide, 5/44) buyurulduğu gibi, burada اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ buyurulmuştur. İşte Allah'ın (felaket) günlerinin hatırlatılmasındaki hikmetinden dolayı, bunun bir özetini hatırlatması emredilerek Hz. Peygambere de buyuruluyor ki:(1)

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ اَنْجٰيكُمْ
مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُٓوءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ

---

(1) Bakara Sûresi'nde وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ (2/30) âyet-i kerimesinde belirtildiği üzere bu gibi yerlerde «اذ» zarfı, mukadder «اذكر» fiiline bağlı olduğundan burada da öyledir. Ve bu ise Hz. Peygambere verilmiş bir emirdir. Yani ey Muhammed! Sen de O Allah günlerinden şu vakitleri hatırla ve an ki hani Musa şöyle demişti, İbrahim şöyle demişti...(Müellif)

وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾
وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ
عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ إِنْ تَكْفُرُوا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾

Meâl-i Şerifi

6- Musa kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, bir vakit sizi Firâvun ailesinden kurtardı. Onlar sizi işkencenin en kötüsüne sürüyorlar ve oğullarınızı kesip kadınlarınızı da diri bırakıyorladı. Ve bunda Rabbinizden size büyük bir imtihan vardır."

7- Ve hatırlayın ki Rabbiniz size şöyle bildirmişti: Yüceliğim hakkı için şükrederseniz elbette size (nimetimi) artırırım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir.

8- Musa dedi ki: Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz, iyi biliniz ki Allah hepinizden zengindir, hamdedilmeye layıktır.

Ey Muhammed Ümmeti:

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ
إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ
فِي أَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا

تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾

Meâl-i Şerifi

9- Sizden öncekilerin; Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonra gelenlerin haberleri size gelmedi mi? Onları, Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri onlara mucizeler getirdi de onlar ellerini ağızlarına koydular ve dediler ki: "Biz sizinle gönderileni inkâr ettik ve bizi çağırdığımız şeyden de şüphe ve endişe içindeyiz."

اَلَمْ يَأْتِكُمْ *"Size... gelmedi mi?"* Bu hitap görünürde Hz. Musa'nın sözü gibi görünürse de, birçok tefsircinin tercih ettikleri görüşe göre, Allah tarafından Hz. Peygamberin kavmine bir hitap başlangıcıdır. Gerçekten Tevrat'ta Âd ve Semûd'dan bahsedilmediği doğru ise, bu açıkça belli demektir. لاَ يَعْلَمُهُمْ اِلاَّ اللّٰهُ **Çünkü onları Allah'tan başkası bilmez.** Yani Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinden sonra tarihin bilinmeyen safhaları içine gömülmüş, miktar ve özelliklerini Allah'tan başkasının bilemeyeceği daha nice kavimler وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا *"ve bu arada daha birçok nesilleri (Allah'ı inkâr etmelerinden dolayı helak ettik")"* (Furkân, 25/38) mânâsı gereğince ne kadar çok nesiller mahvolmuş ve soyları tükenmiş ki bunlar hakkında da: مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ *"Onlardan sana kıssalarını anlattığımız kimseler de var, durumlarını sana bildirmediğimiz kimseler de var."* (Mümin, 40/78) buyurulduğu üzere, kısmen ve özetle de olsa haber gelmedi mi? İbnü Mesud (r.a) bu âyeti okuduğu zaman dermiş ki: "Neseb âlimleri yalancıdırlar". Yani biz nesebler ilmini biliyoruz iddiasında bulunanlar ve Hz. Âdem'e varıncaya kadar bütün insan ırklarının soy zincirini belirlemeye kalkışanlar yalan söylemiş olurlar. Çünkü لاَ يَعْلَمُهُمْ اِلاَّ اللّٰهُ Allahtan başkası onları bilmez" buyurulmuştur. İbnü Abbas'dan (r.a) şöyle rivayet edilmiştir: "Adnan ile İsmail arasında bilinmeyen otuz baba (batın) vardır." Hz. Peygamber'den (s.a) rivayet edilmiştir ki: "Maadd b. Adnân b. Edd"i geçmezdi ve buyurmuştur ki: تَعَلَّمُوا مِنْ اَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ اَرْحَامَكُمْ وَتَعَلَّمُوا مِنَ النُّجُومِ مَا تَسْتَدِلُّونَ بِهِ الطَّرِيقَ "Neseblerinizden yakın akrabalarınızla ilişki sürdürecek kadarını öğreniniz, yolu bulabilecek kadar da astronomi öğreniniz"(1)

Bazı müfessirler de demişler ki, şu halde bundan dolayı Hz. Âdem'in yaratılışından beri geçen senelerin sayısını da kestirmek mümkün değildir. Onu da Ancak Allah bilir.

(1) Tirmizî, Birr, 49.

Bütün o kavimlere ne oldu bilir misiniz? جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ **Onlara peygamberleri mucizelerle geldiler.** Açık deliller, açıklamalar ve mucizeler getirdiler فَرَدُّوا اَيْدِيَهُمْ فِي اَفْوَاهِهِمْ **de onlar ellerini ağızlarına ittiler, öfkelerinden parmaklarını ısırdılar.** Yahut bütün kuvvetleri ile ağızlarını tutmaya, susturmaya çalıştılar. Yahut o peygamberlerin kendilerine uzatılan imdat (yardım) elini ve hidayetlerini ağızları ile reddettiler, öpecek yerde ısırdılar وَقَالُوا **ve dediler ki** اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ **kesinlikle biz sizin kendisiyle gönderildiğiniz şeyleri inkâr ettik** ve getirdiğiniz mucizelere inanmıyoruz. Davetinize gelince de وَاِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ **bizi davet ettiğiniz şeylerden de muhakkak ve şüphesiz kuşku içindeyiz** مُرِيبٍ **öyle bir şüphe ki gocundurucu,** yani pireleniyoruz, kuşkulanıyoruz ve ürküyoruz.

قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِي اللّٰهِ شَكٌّ
فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ
اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى قَالُٓوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا
عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَٓاؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾

Meâl-i Şerifi

10- Peygamberleri dedi ki: "Gökleri ve yeri yaratan, Allah hakkında da şüphe mi var? O, sizi günahlarınızı bağışlamak için çağırıyor ve belirlenmiş bir süreye kadar size müsade ediyor." Onlar da: "Siz sadece bizim gibi bir insansınız, bizi babalarımızın taptıklarından alıkoymak istiyorsunuz. O halde bize apaçık bir delil getirin!" dediler.

قَالَتْ لَهُمْ
رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ
مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَٓا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ

وَقَدْ هَدٰينَا سُبُلَنَاۜ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَٓا

اَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَاۜ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَۙ

وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي

وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍۙ ﴿١٥﴾

مِنْ وَرَٓائِه۪ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَٓاءٍ صَد۪يدٍۙ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ

يُس۪يغُهُ وَيَأْت۪يهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍۜ وَمِنْ وَرَٓائِه۪

عَذَابٌ غَل۪يظٌ ﴿١٧﴾

Meâl-i Şerifi

11- Peygamberleri onlara dediler ki: "(Evet) biz ancak sizin gibi bir insanız, ama Allah kullarından dilediğine nimetini lütfeder. Ve Allah'ın izni olmadıkça bizim size bir delil getirmemize imkan yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar.

12- Bize yollarımızı göstermişken neden biz Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Elbette bize yaptığınız eziyetlere katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."

13- İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: "Ya sizi mutlaka yurdumuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!" Rableri de onlara: "Zâlimleri mutlaka helak edeceğiz" diye vahyetti.

14- Ve Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. Bu, makamımdan ve tehdidimden korkan içindir.

15- (Peygamberler, düşmanlarına karşı) fetih istediler, ve her zorba inatçı hüsrana uğradı.

16- Ardından da Cehennem vardır, orada kendisine irinli su içirilecektir.

17- Onu yutmaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve her yandan ona ölüm gelecek, fakat o ölemez. Arkasından da çetin bir azab gelecektir.

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ
اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ
ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

Meâl-i Şerifi

18- Rabblerini inkâr edenlerin durumu tıpkı fırtınalı bir günde rüzgarın şiddetle savurduğu bir küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İşte asıl uzak sapıklık budur.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَلِكَ
عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ
اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ
مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا
مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ
وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ

إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ

مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ

إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ

رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

Meâl-i Şerifi

19- Gökleri ve yeri gerçekten Allah'ın yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi yok edip yepyeni bir halk getirir.

20- Bu, Allah'a göre önemli bir şey değildir.

21- (Kıyamet günü) İnsanların hepsi Allah'ın huzuruna çıkacaklar. Ve zayıflar büyüklük taslayanlara şöyle diyecekler: "Bizler, sizlere uymuştuk. Şimdi siz, Allah'ın azabından en ufak bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar da diyecekler ki: "Allah bizi hidayete erdirseydi, biz de size doğru yol gösterirdik. Artık şimdi bizler sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü kaçacak yerimiz yoktur."

22- İş bitince şeytan onlara şöyle diyecek: "Şüphesiz ki Allah size gerçek olanı vaad etti, ben de size vaad ettim, ama sonra caydım! Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ancak ben sizi (küfür ve isyana) çağırdım, siz de geldiniz. O halde beni kınamayın, kendi kendinizi kınayın! Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Ben, önceden beni Allah'a ortak koşmanızı da kabul etmemiştim." Doğrusu zalimler için acı bir azab vardır!

23- İman edip salih ameller işleyenler ise, Rablerinin izniyle içinde sürekli kalacakları ve altından ırmaklar akan cennetlere konulurlar. Oradaki dirlik temennileri "selâm!"dır.

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا

كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿٢٤﴾
تُؤْتِي اُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِاِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ
اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ
اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ
الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ ﴿٢٧﴾

Meâl-i Şerifi

24- Görmedin mi? Allah nasıl bir misal verdi. Güzel bir söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir.

25- (O ağaç) Rabbinin izniyle her zaman meyve verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara böyle misaller verir.

26- Kötü sözün durumu da, yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer.

27- Allah, iman edenleri, dünya hayatında da, ahirette de sağlam bir söz üzerinde tutar; zalimleri de saptırır ve Allah, dilediğini yapar.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
كُفْرًا وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾
وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ مَصِيرَكُمْ

إِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا
مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ
وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ
الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ
الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾
وَآتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾

Meâl-i Şerifi

28- Allah'ın nimetlerine nankörlükle karşılık veren ve sonunda milletlerini helak yurduna konduranları görmedin mi?

29- Onlar, cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır.

30- Allah'ın yolundan saptırmak için Allah'a eşler koştular. De ki: "Şimdilik eğleniniz! Çünkü varacağınız yer ateştir."

31- (Ey Muhammed!) İman eden kullarıma söyle: "Namazı dosdoğru kılsınlar, alış-veriş ve dostluğun olmadığı bir günün gelmesinden önce, kendilerine verdiğimiz rızıktan açık ve gizli (Allah için) harcasınlar."

32- Allah öyle bir Allah'tır ki; gökleri ve yeri yarattı, gökten su indirdi, onunla size rızık olarak çeşitli meyveler çıkardı; emri gereğince denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi, ırmakları da emrinize verdi.

33- Sürekli olarak yörüngelerinde hareket eden ay ve güneşi, geceyi ve gündüzü sizin emrinize verdi.

34- O, Kendisinden isteyebileceğiniz her şeyi size verdi. Allah'ın nimetini saymak isterseniz sayamazsınız! Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهٖيمُ رَبِّ اجْعَلْ
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنٖي وَبَنِيَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ
اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثٖيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنٖي فَاِنَّهُ مِنّٖي وَمَنْ عَصَانٖي
فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا اِنّٖي اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتٖي بِوَادٍ
غَيْرِ ذٖي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقٖيمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ
اَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوٖي اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَا اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفٖي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفٰى
عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖي
وَهَبَ لٖي عَلَى الْكِبَرِ اِسْمٰعٖيلَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبّٖي لَسَمٖيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٩﴾
رَبِّ اجْعَلْنٖي مُقٖيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتٖي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾
رَبَّنَا اغْفِرْ لٖي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنٖينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾

Meâl-i Şerifi

35- Hatırla ki; Bir zaman İbrahim şöyle demişti: "Rabbinı! Bu şehri güvenli kıl! Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!

36- "Rabbim! Çünkü onlar (putlar) insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular. Şimdi kim bana uyarsa, o bendendir; kim bana karşı gelirse, artık sen gerçekten çok bağışlayan ve çok merhamet edensin.

37- "Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını namazı dosdoğru kılmaları için, senin Beyt-i Haram'ının yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmını onlara meylettir. Ve onları bazı meyvelerle rızıklandır ki şükretsinler.

38- "Ey Rabbimiz! Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da şüphesiz bilirsin. Çünkü yerde ve gökte, hiçbir şey Allah'tan gizli kalmaz.

39- "İhtiyarlık halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lutfeden Allah'a hamd olsun. Şüphesiz ki Rabbim duamı çok iyi işitir.

40- "Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! duamı kabul et!

41- "Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!"

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ
لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ
لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنْذِرِ النَّاسَ
يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ
قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ
مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ
الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللّٰهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ
مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾

Meâl-i Şerifi

42- Ey Peygamber! Sakın zalimlerin yaptıklarından Allah'ın gâfil olduğunu sanma! Ancak Allah, onların cezalarını, gözlerin dışa fırlayacağı güne erteler.

43- O gün, başlarını dikerek koşacaklar, gözleri kendilerine bile dönmeyecek ve gönülleri bomboş kalacaktır.

44- Ey Peygamber! İnsanları, azabın geleceği gün ile korkut. O gün, zalimler şöyle diyecekler: "Ey Rabbimiz! Bizi yakın bir zamana kadar ertele de senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım." Onlara: "Daha önce ahirete intikal etmeyeceğinize dair yemin etmemiş miydiniz?" denilir.

45- Siz, kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl azab ettiğiınız size apaçık belli oldu. Ve size misaller de vermiştik.

46- Gerçekten onlar çeşitli hileler ve tuzaklar kurdular. Allah katında da onlara hilelerine karşı azab var; isterse onların hileleri dağları yerinden oynatacak olsun.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهٖ

رُسُلَهُ اِنَّ اللّٰهَ عَز۪يزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ

وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِم۪ينَ

يَوْمَئِذٍ مُقَرَّن۪ينَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَاب۪يلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى

وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ اِنَّ اللّٰهَ

سَر۪يعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِه۪ وَلِيَعْلَمُوا

اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

Meâl-i Şerifi

47- O halde sakın Allah'ın peygamberlerine olan vaadinden cayacağını sanma! Şüphesiz Allah her şeye galiptir, intikam sahibidir.

48- O gün yeryüzü bir başka yere, gökler, başka göklere çevrilecek ve bütün varlıklar, kabirlerinden çıkıp bir ve gücüne karşı durulmaz olan Allah'ın huzuruna toplanacaklardır.

49- O gün, suçluların zincire vurulmuş olduğunu görürsün.

50- Gömlekleri katrandandır ve yüzlerini ateş kaplar.

51- Çünkü Allah, herkesi kazandığı ile cezalandıracaktır. Gerçekten Allah, hesabı çabuk görendir.

52- Bu Kur'ân, kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara gönderilmiş bir tebliğdir.

غَيْرَ الأَرْضِ *"başka yer".* Bu terkib, iki anlama gelebilir. Birisi yeryüzünün yerden başka şeye, yani yer mahiyetinden başkasına demek olur. Birisi de bu yeryüzünün, başka bir yere çevrilmesi demek olur. Ve bu her iki mânâ ile yorum yapılmıştır. Çünkü bazı rivâyetlerde yeryüzü ateş olacak, gökler cennet olacak denilmiş; bazı rivâyetlerde de yeryüzü gümüş külçesi gibi bembeyaz, üzerinde kan dökülmemiş, günah işlenmemiş başka bir yer olacak denilmiştir.

Sehl b. Sa'd'dan rivayet edildiğine göre, ben dinledim Peygamber (s.a.v) buyuruyordu ki: "Kıyamet gününde insanlar tertemiz bir daire gibi beyaz ve parlak bir yer üzerinde haşrolunacaklar."(1) Hz. Aişe'den rivayet edilmiştir ki: يَوْمَ تُبَدَّلُ الأَرْضُ غَيْرَ الأَرْضِ *"O gün yer yüzü başka bir yere çevrilir.'* âyeti hakkında Hz. Peygambere sordum. 'Ey Allah'ın elçisi! O gün insanlar nerede olacak?' dedim. Buyurdu ki: 'Öyle bir şey sordun ki ümmetimden hiçbiri sormamıştı. O vakit insanlar cehennem köprüsü üzerinde, diğer bir rivâyette sırat (köprüsü) üzerinde olacaklar"(2) demiştir."(3)

الأَرْضُ *"Yeryüzü",* belirli olarak zikredilmiş ve tekrarlanmış olduğuna ve bu şekilde ikincisinin, birincinin aynısı olması esas olduğuna göre de ikinci mânâ açıkça anlaşılır. Bununla birlikte zamir ile «غَيْرَهَا» buyurulmayıp da açık isim ile buyurulması birinci mânâya da ihtimal vermektedir. Sonra her iki durumda da «غَيْرَ الأَرْضِ» değiştirmenin de iki mânâya gelme ihtimali vardır: Birisi tamamen

---

(1) Buharî, Rikâk, 44; Müslim, Münâfikin, 28.

(2) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, V, 56.

(3) Bir hadis-i şerifte de müminlerden yedi grup arşın gölgesinde bulunacak: «سبعة يظلهم الله يوم القيمة الخ» buyurulmuştur. (Müellif)

yok ettikten sonra yeni yaratma, yani kendisini değiştirmek; diğeri de maddesinin kalıcı olması ile değiştirilmesi yani vasfını başka şeye çevirmek demek olur. Kelâm bilginlerinden bazıları birinci mânâyı tercih etmişler. Çünkü değiştirmek yeryüzünün kendisine isnad edilmiş olduğu gibi, كُلُّ شَىْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ *"Ondan başka her şey yok olacaktır"* (Kasas, 28/88) âyeti de açıkça bunu gerektirir. Yukardaki hadise uygun olarak İbnü Mesud hazretleri: "Yer, üzerinde kan dökülmemiş, günah işlenmemiş, süzülmüş beyaz gümüş gibi bir yer ile değiştirilecek" demiş olduğundan bunun bizzat kendisinin değişmesi olduğu da söylenmiştir. Bazı kelâm bilginleri de ikinci mânâyı tercih etmişlerdir. Çünkü değiştirmenin çevirmek mânâsına kullanılması da meşhur olduğu gibi, ölümden sonraki dirilme hakkındaki «عَجْبُ الذَّنَبِ» *"kuyruk sokumundaki en küçük kemik"*[1] hadisinde maddenin kalıcılığına bir işaret var gibidir. İbnü Abbâs (r.a) dan rivayet edilmiştir ki: "Yeryüzü yine bu yeryüzüdür. Şu kadar var ki sıfatı değişecek, birçok örneklerden biri dağları yürüyecek, denizleri yarılacak, dümdüz olacak, eğrilik büğrülük görülmeyecek" demiş ve şu beyti okumuştur.

وَمَا النَّاسُ بِالنَّاسِ الَّذِينَ عَهِدْتَهُمْ
وَلاَ الدَّارُ بِالدَّارِ الَّتِى كُنْتَ تَعْلَمُ (2)

Deneye dayanan bilimler ve bunlardan biri olan kimya ilmi kurallarına göre, maddenin kalıcılığı şekli ile yeryüzünün başka bir şeye çevirilmesinin mümkün olduğunu düşünmek kolay ise de, maddenin yok edilmesi yolu ile değiştirilmesinin mümkün olduğunu düşünmek zordur. Onun için maddenin başlangıcı olmayacak kadar eski olması ve kalıcı olmasını ileri süren filozoflar, bunu imkansız saydıklarından, yalnız maddenin başka bir şeye dönüşmesi görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bununla birlikte son zamanlarda maddenin yalnız kuvvete dönüşmesinin mümkün olduğunu gösteren bazı deneylere rastlandığından maddenin kalıcı olması kanunu "kuvvetin kalıcılığı" kanununa, bu da "sebebin kalıcılığı" kanununa çevirilmiştir. İlletin kalıcılığının ise şüphe yok ki Allah'ın ebedî kalıcı olmasıyla ilişkisi vardır.

Özetle maddenin yok olması akla göre de imkansız değildir.[3] Bundan dolayı maddenin değişmesine inanmakla geniş açıklamasını Allah'ın bilgisine ha-

(1) Buharî, Tefsîru sureti 39/3; Tefsirû sûreti 78/1; Ebû Dâvud, Sünnet, 22; Müslim, Fiten, 141-143; İbn Mâce, Zühd, 32; Nesâî, Cenâiz, 49; Ahmed b. Hanbel, II, 315, 322, 428,499; III, 28.

(2) "İnsanlar, tanıdığın insanlar değil, Yurt da bildiğin yurt değildir." **(Müellif)**

(3) Maddenin yok oluşunu imkansız gibi varsayanlar onu vâcibü'l-vücud (varlığı zorunlu olan) mânâsıyla düşündüklerinden dolayı yokluğunu tasavvur, çelişki olur gibi hayal ederler. Halbuki hareket ve durgunluğunu bile kendisi tayin edemeyen işlemsiz maddenin varlığını, kendisinden saymaktır ki, bu bir çelişkidir.**(Müellif)**

vale etmek daha uygundur. Bununla birlikte bu hususta maddenin yok edilmesi şart olmadığından maddeyi başka bir şeye dönüştürmeye inanmak da yeterli olabilir. Bir de İbnü Atiyye tefsirinde şunu da rivâyet etmiştir ki, yeryüzü de değiştirilecek ve fakat her grubun durumuna göre; kimine ekmek, kimine gümüş, kimine ateş v.s. olacaktır.

Bu rivayette, çeşitli rivayetlerin bir toplaması ve uzlaştırılması vardır. Bununla birlikte bu çeşit değişiklikler, dünyada da görülmektedir.

Kısacası, o şaşmaz vaad ve intikamın gerçekleşmesi, o günkü yeryüzü, başka bir yerle değiştirilecek. وَاِذَا الْاَرْضُ مُدَّتْ وَاَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ وَاَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ "*Yer uzatılıp dümdüz edildiği, içlerindekini atıp boş kaldığı ve Rabbine boyun eğdiği zaman ki, bu mutlaka gerçekleşecektir o zaman herkes yaptığının karşılığını görecektir*" (İnşikâk, 84/3-5) gibi âyetlere bak. وَالسَّمٰوَاتُ **Gökler de öyle değişecek,** yarılacak ve çatlayacak güneş ve ay, tutulup dürülecek, yıldızları söndürülüp dağıtılarak dürülecek, başka göklere dönüştürülecek. Yani kıyamet kopacak, bu dünyanın yeri ve gökleri yerine ahiret yeri, ahiret gökleri kurulacak. وَبَرَزُوا لِلّٰهِ **Ve hepsi Allah için ortaya çıkacaklar,** yani bütün halk ve bu arada özellikle o zalimler durdukları kabirlerinden yürütülecek. Gizli yapıyoruz iddia ettikleri bütün amelleri ile arasat meydanına dökülecek, hiçbir yerde gizlenemeyerek ve başka hiçbir başvuracak yer bulamayarak Allah için, Allah'ın hüküm ve cezası için büyük mahkemeye çıkacaklar. الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ **O Allah için ki, bir ve her şeye galiptir.** Vâhid, yani ortağı yok, bu dünyada ondan başka ilâh iddia edenler, başka mabud, başka Rabb tanımak isteyenler veya nefislerine, nefsin isteklerine tapanlar, o gün görecekler ve anlayacaklar ki Allah'tan başka ilâh yok, O'na karşı (varlığını) iddia ettikleri ortaklar, menfaat umdukları, kuvvet isnad ettikleri kendisine uyulanlar, hakim zannettikleri hayaller hiç imiş. Allah bir ve kahhâr, yani her şeye gâlip, her şey onun hüküm ve kudretine yenik ve mahkum, iradesine karşı gelinmek ihtimali yoktur. Kahrına yerler, gökler dayanmaz, O'nun için yerler, gökler değişmiş. Herkes O'nun yüce huzurunda boyun bükmüş ve aslında hepsi O'nun için yaratılmıştır. Kısacası burada Allah'ın sıfatlarından özellikle vâhid (bir) ve kahhâr (kahredici) sıfatlarının zikredilmesi, o günün çok korkunç ve ürkütücü olduğunu anlatmak içindir ki bunun başka bir benzeri, لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ "*Bugün hükümranlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır.*" (Mümin, 40/16) âyetidir. وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ **Ve o gün o suçluları göreceksin ki** مُقَرَّنِينَ فِى الْاَصْفَادِ **birbirine yaklaştırılarak zincirlere vurulmuşlar.** سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ **Gömlekleri katrandan.** Bilindiği gibi **katran;**

siyah, çirkin ve sert kokulu, süratle tutuşur, sıcak ve keskin bir sıvı maddedir. Araplar bunu uyuz develere sürerler. Denilmiş ki cehennemliklere katran sürülecek ve o, basbayağı onların donu, gömleği olacak. Ve bu şekilde kendilerinde dört çeşit azab toplanacak ki bunlar: çirkin renk, pis koku, şiddetli hararet ve süratle tutuşma, kabiliyeti. Ancak unutulmaması gerekir ki, bütün yeryüzü ve gökleri ile âlemin değiştiği o gün, eşyanın özellikleri ve vasıfları da bambaşka bir halde değişmiş olacaktır. Bundan dolayı o günkü katran, bu gün bildiğimiz katranla mukayese edilemeyecek ve belirlenemeyecek bir şeydir. O halde buradaki anlatım, bir örnek vermek şeklindedir. Önce şurası açıkça biliniyor ki, bu ifadeden son derece bir sefillik hemen akla gelir. İkinci olarak Ebu's-Suud tefsirinde der ki: Bunun, nefsin özünü kuşatıp ona acılar ve üzüntüler çeken, kötü alışkanlıklar ve kötü huylar olmasının ihtimali vardır. Daha doğrusu zikredilen katran, onların bu dünyada bulaştıkları ve kendilerine şiar edindikleri yanlış inançların türlü türlü işkenceleri celbeden çirkin amellerin aynıdır ki, öbür dünyada yani ahirette o şekilde cesed şekline girerek azablarının şiddetlenmesine sebep olacaktır.(1) وَتَغْشٰى وُجُوهَهُمُ النَّارُ **Ve yüzlerini ateş bürüyecektir.** نَارُ اللّٰهِ الْمُوقَدَةُ الَّت۪ي تَطَّلِعُ عَلَى الْاَفْـِٔدَةِ *"Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. Öyle bir ateş ki gönüllere işler."* (Hümeze, 104/6-7) mânâsı gereğince ilk önce kalblerden tutuşacak olan cehennem ateşi, yalnız içlerini yakmakla kalmayacak, o katranlık cesedlerinin her tarafını kaplayacak ve hatta görünen uzuvlarının en kıymetlisi olan ve duygularla hislerinin birleştikleri yer olan yüzlerini bile bürüyecek. Müfessirlerin tercih ettikleri bu mânâ, يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ *"O gün yüzükoyun ateşe sürüklenecekler."* (Kamer, 54/48) mânâsı gibi cehennem içindeki bir durumları demek olur. Fakat bunun, ondan önce haşir sırasında veya sırat üzerinde olması daha kesindir hitabı da bunun bir ipucudur. لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ **Çünkü Allah herkesi kazandığı ile cezalandıracaktır.** Yani bütün onlar; yer ve göklerin o dönüşüm ve değişimi, O Allahın huzuruna çıkış ve günahkârların zincire vurulması, Allah'ın herkesi, her insanın benliğini kazancına göre iyiliğe iyilik, kötülüğe kötülük karşılığıyla cezalandırması hikmeti için yapılacaktır. Ve onun için o gün o günahkarların cezalarını bulurken sen onları öyle göreceksin ey Muhammed!

Veya ey olgun mümin! اِنَّ اللّٰهَ سَر۪يعُ الْحِسَابِ **Şüphe yok ki Allah hesabı çabuk görendir.** Çünkü onu bir iş, diğer bir işten meşgul etmez. İmha edip dururken birden bire hesaba çeker. Ve isterse hepsini bir anda bitirir. Ra'd Sûresi'nde اِنَّمَا

(1) Ebu's-Suud, İrşadü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm, V, 61.

عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ *"Sana düşen, sadece duyurmaktır. Hesap görmek de bize düşer"* (Ra'd, 13/40) buyurulmadı mıydı.?

هٰذَا **İşte bu** kitap, yani bu İbrahim Sûresi veya bu sûrenin sonunu oluşturan bu وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا den سَرِيعُ الْحِسَابِ ya kadar olan hatırlatması بَلَاغٌ لِلنَّاسِ **insanlara gönderilmiş bir bildiridir.** Yeterli ve mükemmel bir nasihattır. وَلِيُنْذَرُوا بِه **Bir de bununla uyarılmaları için** وَلِيَعْلَمُوا اَنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **ve gerçekten Allah'ın bir, ancak bir olduğunu bilsinler diye** وَلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ **ve akıl sahipleri olanlar düşünsünler,** yani ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını, şimdiye kadar hangi dinde, hangi mezhepte ve ne gibi amelde bulunduklarını ve bundan sonra ne yolda hareket etmeleri lazım geleceğini düşünmeleri ve anlamaları içindir ki bu Kur'ân indirildi. ...لِيُنْذَرُوا Buyurulmayıp da bir "vâv" ın ilave edilmesi ile وَلِيُنْذَرُوا buyurulmasında ne kadar geniş anlamlı bir belağat vardır. Bu vav, atıf edatı veya başlangıç edatı olarak düşünülebileceğinden dolayı işin başlangıcında iki bağlaç şeklinde gelmesi muhtemel olur. Atf edâtı olduğu takdirde kendisinden önce لِيُنْصَحُوا gibi sözün gelişinden anlaşılan bir matufün aleyhi (üzerine atıf yapılan) hatırlatarak "nasihat edilmeleri için..." mânâsını ifade eder. Başlangıç edatı olduğu takdirde de gösterildiği tarzda « ل » lâm'ın bağlı olduğu fiilin, sözün sonunda olduğunu düşündürür. Öyle ki bu önündeki sûreye bağlı olabilir. Bundan dolayı bu âyet, bir taraftan İbrahim Sûresi'ni tamamlarken diğer taraftan ondan sonraki Hıcr Sûresi'ne bir hazırlık denebilecek şekilde mükemmel bir özetleme olmuştur. Şu halde İbrahim Sûresi'ni kapsamış olduğu inançla ilgili hükümleri açısından insanlara özel bir tebliğ; Hıcr Sûresi'ni de uyarma, tevhid ve öğüt verme hikmetleri ile onun bir tamamlayıcısı şeklinde düşünebiliriz.

Hıcr Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Ayet Sayısı: 99

Bu Hıcr Sûresinin Mekke'de indiğinde hiç ihtilâf olmadığı zikrediliyor. Bahr-ı Muhit'te ve Hâzin'de "istisnasız" kaydı da vardır.(1) Bununla birlikte Alûsî yalnız وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِى âyetinin Medine'de indiğine dair bir görüşü de nakletmiştir.(2)

Âyetleri : Doksan dokuzdur.

Kelimeleri: Altı yüz elli dört

Harfleri : Bin yedi yüz yetmiş birdir.

Fasılası : ل ، م ، ن harfleridir.

İbrahim Sûresinden hemen sonra gelen bu sûrenin وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرَاهِيمَ ile başlayan uyarı kıssaları Hıcr halkı ile bitirilmiş olması «حِجْر» sûresi ismini al-

(1) Hâzin, Lübabü't-Te'vil fî Meâni't-Tenzîl, III, 546 (Mecmau't-Tefâsir'de); Ebu Hayyan, a.g.e., V, 443.

(2) Alûsî, a.g.e., XIV, 2.

masına sebep olmuştur. Buradaki «حِجْر» kelimesi Semûd kavminin bulundukları vadinin ismi ise de, türemesi açısından engel olmak ve mahrum etmek mânâlarına işaret etmesinden dolayı da uyarma için kullanılan bir kelimedir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الۤرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾

Meâl-i Şerifi

1- Elif, Lâm, Râ. Bunlar kitabın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.

2- Bir zaman gelecek ki inkâr edenler, keşke müslüman olsaydık temennisinde bulunacaklardır.

3- Onları bırak yesinler, içsinler, zevk alsınlar; arzu onları oyalasın ilerde bileceklerdir.

(الر) الف لام را (Yunus Sûresine ve benzerlerine bkz.) تِلْكَ **Bunlar,** ilâhi bir sırrı kapsayan bu sûre, bu «الر» اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ **kitabın ve apaçık bir Kur'ân'ın âyetleridir.** Yani Allah'a ait bütün kitapların mükemmelliklerini kapsayan ve hepsinden üstün olduğu için, kitap denildiği zaman doğrudan doğruya akıllara gelecek olan ve şöhretinden dolayı vasıflandırmaya ihtiyacı olmayan o bilinen kitabın, muhtevasını en güzel beyan ile anlatan eşsiz Kur'ân'ın âyetleridir. Bundan dolayı bunları başka sözlerle mukayese etmeyip tam bir özenle okumalı ve dinlemeliyiz.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا **O inkâr edenler,** yani Kur'ân'ı tanımayan, bu kitabın Allah tarafından indirildiğini inkâr edenler, **bir zaman olur arzu eder** veya bir zaman gelecek arzu edecekler لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ **ki müslüman olsaydılar.** Keşke onun hüküm ve emrine boyun eğip müslüman olsaydık diye temenni ederler veya edeceklerdir. Amma ya uzun bir alışkanlık ile küfrün uğursuzluğuna mağlup olduklarından dolayı o arzuyu gerçekleştiremezler, İslâm fazileti ile vasıflanmaz-

lar veya vasıflansalar bile teklif zamanı geçmiş, ceza zamanı gelip çatmış bulunur. Bu arzı ya müslümanların güzel durumlarını gördükleri zaman veya ölüm sırasında veya kıyamet gününde veya günahkâr müslümanların cehennemden çıktıklarını gördükleri sırada olacaktır.

Ebu Musa el-Eş'arî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v) buyurmuştur ki: "Kıyamet gününde cehennemlikler cehehnemde toplandıkları ve kıble ehlinden (müslümanlardan) Allah'ın dilediği bir kısmı da beraberlerinde bulunduğu vakit kâfirler, bunlara: "Siz müslüman değil miydiniz?" diyecekler. Onlar: "evet!" diyecekler. "O halde gördünüz ya İslâm'ınızın hiç faydası yokmuş, işte siz de bizimle beraber ateşte yanıyorsunuz." diye onları kınayacaklardır. Onlar: Hayır öyle değil; bizim bir takım günahlarımız vardı. Yüce Allah, onunla bizi sorumlu tuttu." cevabını verecekler. Bunun üzerine Yüce Allah o kâfirlere kızacak ve rahmeti ve ihsanı ile kıble ehlinden olanların kurtuluşlarını emredecek de onlar cehehnemden çıkacaklar. Ve işte o vakit kâfirler: "Ah keşke biz de müslüman olsaydık diyecekler..."(1)

İbnü Abbas (r.a)dan da Mücahid şunu rivayet etmiştir ki: "Yüce Allah, müslümanları yavaş yavaş rahmet ve şefaatine mazhar edecek ve sonunda 'Müslüman olan cennete girsin"(2) buyuracak ve işte o zaman kâfirler müslüman olmalarını temenni edeceklerdir..."

Bununla birlikte gerçek şudur ki bu rivayetler, şiddetli arzu zamanlarına yorumlanır. Yoksa ahirette kâfirlerin bu temenni ve pişmanlığı her an ve sonsuza kadar devam edecektir.

ذَرْهُمْ **Onları bırak,** İslâm'dan ve hak nasihatından faydalanmak ihtimalleri olmayan o kâfirleri يَأْكُلُوا **yesinler.** Yani onların derdi hayvan gibi yiyip içmek, nefse hoş gelen şeyler ve şehvetler peşinde koşmaktır. Bundan dolayı bırak yemeye devam etsinler وَيَتَمَتَّعُوا **ve faydalansınlar,** yani hayvanca zevkleri ile boğuşadursunlar. Allah korkusu, ahiret ve hesap düşüncesi ile ilgilenmeyerek eğlence etmeye devam etsinler. وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ **Ve ümit, kendilerini oyalasın,** işlerimiz düzgün gidecek, uzun ömürler süreceğiz, dünyadan istediğimiz gibi faydalanacağız diye kendilerini aldatarak sonuçtan gafil olsunlar فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **ki sonra** bilecekler, başlarına geleceği görecekler. Ne hata edeceklerini **anlayacaklar,** "ah!" diyecekler amma iş işten geçmiş bulunacak.

(1) Hakim, el-Müstedrek, II, 242.
(2) Suyûtî, ed-Dürrü'l- Mansur, V, 62.

Fakat "Hesabı çabuk gören Allah, bu kâfirleri niçin derhal mahvetmiyor?" gibi bir soru hatıra gelecek olursa:

وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ

اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا

وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ ﴿٥﴾

Meâl-i Şerifi

4- Biz hiçbir memleketi (Allah katında) bilinen bir zamanı olmaksızın helak etmedik.

5- Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez.

وَمَٓا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ **hiçbir memleketi de başka şekilde helak etmedik** اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ **ancak bilinen bir kitabı olarak.** Burada "bilinen" vasfı, unutulmaz ve gaflet olunmaz ve bundan dolayı ileri geri şaşmaz demektir. Yani gerek arazisini yerin dibine geçirip batırmak ve gerek halkını kırıp geçirmek gibi, türlü türlü felaket ve afetler ile öteden beri mahvedilen memleketlerin hiçbiri nasıl rastgelirse ve körü körüne değil, mutlaka herbiri Allah'ın hikmeti gereğince tayin ve takdir edilip, Levh-i Mahfuz'a yazılmış şaşmaz, unutulmaz, gaflet edilmez bir yazısı olarak ve dolayısıyla o yazıdaki kayıtlar ve şartlar ve özel eceli gereğince helak edilmişlerdir. Onun için مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا **hiçbir ümmet ecelinin önüne geçemez.** O yazıda belirlenmiş olan vaktinden önce helak olmaz. وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ **Geri de kalamazlar.** Bundan dolayı bu kâfirler de, yani senin şehir halkın olan Mekke kâfirleri de böyledir ey Muhammed! Zamanı gelince bir an geri kalmıyacaklar, İbrahim Sûresi'nin sonunda (49-50 âyetlerde) açıklandığı üzere el ve ayaklarına kelepçe takılarak birbirine çatılıp katrandan gömlekler içinde cehennemi boylayacak ve o zaman ne hata ettiklerini anlayacaklardır.

وَقَالُوا يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ

إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَوْمَا تَأْتِينَا بِالْمَلَٓئِكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾

Meâl-i Şerifi

6- Dediler ki: "Ey kendisine Kur'ân indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun."

7- "Eğer peygamberlik davanda doğru kimselerdensen, bize melekleri getirmeliydin."

وَقَالُوا **Bir de dediler ki** Mükâtil'in açıklamasına göre bu âyetin indirilmesinin sebebi; Abdullah b. Ümeyye, Nadr b. Hâris, Nevfel b. Hüveylid, Velid b. Muğire'dir. Mekke müşriklerinin bu çok inatçı ve azgın kodamanları ve bunlara uyan kâfirler, apaçık Kur'ân'a ve bunun, üzerine indiği Hz. Peygambere şöyle küfretmişlerdi ki يَٓا اَيُّهَا الَّذٖى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ **ey kendisine o zikir indirilen!** O, zikir, Kur'ân'dır. Çünkü Kur'ân Allah Teâlânın halka va'z ve öğütlerini hatırlattığından dolayı bir ismi de الذِّكْرُ "zikir"dir. Kâfirler bu tabirle çağırmayı teslim olmak ve inanmak şekli ile değil, gelecek tarz üzere delilik saçmalıklarının sebebi olmak üzere alay tavrı ile yapıyorlardı. Kısacası Musa (a.s) hakkında Firavun'un اِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذٖٓى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ *"Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir."* (Şuarâ, 26/27) dediği gibi, bunlar da Kur'ân'ın uyarıları hoşlarına gitmediği için, Kur'ân vahyini ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini akıl kabul etmez, delice bir iddia farzederek ve vahiy inerken Hz. Peygamber (s.a.v)'e gelmesi alışılmış olan ve Hakk'ın vahyini, irade ile yapılan düşünmeden tamamen ayıran ve soyutlayan istiğrak (gark olma, kendinden geçme) durumunu bahane edinerek o hitap şekli ile demiş oluyorlardı ki, "Sana o zikir (Kur'ân) indiriliyormuş, Kur'ân vahy olunuyormuş ha!... Hiç bu olacak şey mi? Ey bu büyük ve olağanüstü vahiy ve peygamberlik davasının iddiacısı! Bu davadan dolayı اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ **hiç şüphe yok sen kesin olarak delisin, cin tutmuş delirmişsin.** لَوْمَا تَأْتٖينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ **Yoksa bize o melekleri getirsene!...** Sana o Kur'ân'ı indiren veya bize azab getirecek olan melekleri getirsene bakalım اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقٖينَ **eğer doğrulardan isen** böyle yapman gerekir. Sana görünen neden bize görünmesin?..."

Allah Teâlâ bunların bu hilelerini redderek buyurur ki:

مَا نُنَزِّلُ الْمَلَٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوٓا اِذًا

مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾

Meâl-i Şerifi

8- Biz o melekleri ancak, hak ile indiririz. Ve indirildikleri vakit de onlara (kâfirlere) hiç mühlet verilmez.

9- Hiç şüphe yok ki, Kur'ân'ı biz indirdik, elbette onu yine biz koruyacağız.

مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ **Biz melekleri ancak hakk ile indiririz.** Yani melekler onların zannettikleri gibi getirilmez, Hareketlerinin gayesi öyle kâfirlerin olması şöyle dursun, insanlardan hiçbirinin emri altına da girmezler. Ancak Allah Teâlâ'nın yüce emri ile indirilirler. O da şunun bunun arzusu gibi boş yere değil, hak bir yol ve hikmetle indirilir. Bundan dolayı peygambere Allah'ın vahyini getiren meleklerin onlara da görünmesi hak değildir. وَمَا كَانُوا اِذًا مُنْظَرِينَ **Bir de o takdirde mühlet verilenlerden olamazlar.** Kendilerine göz açtırılmaz, azab melekleri indirildi mi, derhal işleri bitirilir. اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ **Hiç şüphe yok ki o zikri (Kur'ân'ı) biz indirdik biz** وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ **hiç şüphesiz onun koruyucusu da mutlaka biziz.** Buradaki «لَهُ» zamiri iki ayrı şekilde yorumlanmıştır. Birincisi "zikr"e ait olmasıdır tefsircilerin çoğunun görüşü budur. İkincisi Ferrâ ve İbnü'l Enbârî'nin görüşleridir ki, Kur'ân üzerine indirilen Hz. Peygambere ait olmasıdır. Bu durumda mânâsı onu cin ve şeytan şerrinden ve düşman tecavüzünden koruyan ve koruyacak olan da biz şanı Yüce Allah'ız demek olur. Bu da doğru bir mânâ olmakla beraber âyetten ilk bakışta anlaşılan, birinci mânâdır. Yani Allah Teâlâ, bununla Kur'ân'ın fazlalık veya noksanlıkla bozma ve değiştirmeden korumasını üzerine almış ve korunarak kalmasını anlatmıştır. O halde bu vaad varken sahabe, Kur'ân'ın Mushaf'ta toplanması ile niçin meşgul oldular? Sorusu da sorulamaz. Çünkü hafızların Kur'ân'ı ezberlemesi gibi, sahabenin onu toplaması da Allah Teâlâ'nın koruma sebebleri cümlesindendir. Allah, onun korumasını üzerine aldığı içindir ki, onları bu şekilde toplamaya ve zaptetmeye muvaffak etmiştir.

Burada tefsirciler Allah Teâlâ'nın Kur'ân'ı korumasının niteliği hakkında da birkaç ayrı görüş açıklamışlardır. Şöyle ki:

1- Bunu Allah'ın koruması, insan sözünden ayrı bir mucize kılarak halkı,

artırma ve eksiltmeden aciz bırakması şeklindedir. Çünkü Kur'ân'a bir şey ilave edecek veya eksiltecek olsalar Kur'ân nazmı değişir ve bütün aklı erenlere onun Kur'ân'dan olmadığı meydana çıkar. Bunun için Kur'ân'ın icâzkâr olması (benzerini getirmekten insanları aciz bırakması) bir şehri kuşatan sur ve istihkâm gibi onu korunmuş tutar.

2- Allah Teâlâ, hiç kimseye Kur'ân'a sözlü mücadele edebilecek kuvvet vermemek suretiyle onu korumuş ve muhafaza etmiştir. Bu iki yorum şekli birbirine yakındır.

3- Allah Teâlâ, teklif (yükümlülük) süresinin sonuna kadar Kur'ân'ı koruyacak, okutacak ve halk arasında neşredecek bir topluluğu görevlendirmek suretiyle, onu halkın iptal etmesinden ve bozmasından koruyup muhafaza edecektir.

4- Korumadan maksadın şu olduğunu söylemişler: Bir kimse Kur'ânın bir harfini veya bir noktasını değiştirecek olsa bütün âlem ona: "Bu yanlıştır, Allah'ın sözünü değiştirmektir" der. Hatta büyük ve heybetli bir adam Allah kitabının bir harfinde veya harekesinde yanlışlıkla bir hata veya bir lâhin yapacak olsa çocuklar bile ona hemen, "Efendi yanıldın, doğrusu şöyledir!" derler.

Fahreddin Râzî der ki: "Kur'ân'ınki gibi korunma hiçbir kitaba nasib olmamıştır. Başka hiçbir kitap yoktur ki, az çok tashif (kelimeyi yanlış yazma), tahrif (yazarken harflerin yerini değiştirme) ve bozulma girmemiş olsun. Bunca dinsizlerin, yahudilerin ve hıristiyanların Kur'ânı değiştirmek ve bozmak üzere birçok arzuları ve hırsları bulunduğu halde, bu kitabın her yönden tahriften korunmuş olarak kalması en büyük mucizelerdendir. Bir de Allah bunun böyle korunmuş olarak kalmasını bu âyetle haber vermiştir. Şimdiye kadar da altı yüz seneye yakın bir zaman geçmiştir. Bundan dolayı, bunun bir gayb haberi olduğu gerçekleşmiş bulunuyor. Bu ise üstün bir mucizedir.(1) Bu satırların yazıldığı şu zamanımızda ise, yüce hicretin bin üç yüz kırk dokuzuncu (günümüzde ise bin dört yüz on üç) senesinde bulunuyoruz. Bu sûre, Mekke'de indiğinden dolayı demek ki bin üç yüz elli seneyi geçen bir müddetten beri, bütün kâinat bu gayb haberinin gerçekleştiğine şahid olmaktadır. Gerçekten Kur'ân'da bu âyet, açık bir ifade olmasaydı bile, hiçbir kitaba nasib olmayan bir koruma ile bu kadar senedir korunması, Râzî'nin dediği gibi başlı başına büyük bir fiilî mucize olurdu. Bunun, bu âyetle başlangıçtan itibaren açık olarak ifade edilmesi, özellikle pekiştirilerek anlatılmış olması ise, hiç söz götürme ihtimali olmayan ilmî bir

(1) Fahrü'r-Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XIX, 165.

mucizedir. Ve işte on üç buçuk asırdan fazla bir zamandan beri, dünya böyle hem ilim ve hem de amelle ilgili yönleri toplayan bir mucizenin şahidi olagelmiştir. تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُب۪ينٍ *"Bunlar, kitabın ve apaçık olan Kur'ân'ın âyetleridir."* (Hıcr, 15/1).

Böyle apaçık bir Kur'ân'a ve bunun, üzerine indiği Yüce Peygambere karşı, kâfirlerin neden insaf etmeyip de edepsizlikte bulunduklarına gelince; Allah Teâlâ, bunun sebebini açıklamakla Peygamberini teselli etme konusunda buyuruyor ki:

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ ف۪ي شِيَعِ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا كَانُوا بِه۪ يَسْتَهْزِؤُ۫نَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ ف۪ي قُلُوبِ الْمُجْرِم۪ينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِه۪ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّل۪ينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَاباً مِنَ السَّمَٓاءِ فَظَلُّوا ف۪يهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُٓوا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

Meâl-i Şerifi

10- Andolsun, senden önceki milletler arasında da peygamberler gönderdik.

11- Onlara hiçbir peygamber gelmiyordu ki onunla alay etmiş olmasınlar.

12- Biz o küfrü suçluların kalbine işte böyle sokarız.

13- Kur'âna iman etmezler, halbuki öncekilerin sünneti (inanmadıkları için başlarına gelenler) gelip geçmiştir.

14- Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar,

15- "Gözlerimiz perdelendi, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır" derler.

كَذٰلِكَ **İşte öyle** yani bütün önceki peygamberlerin etrafında bulunan **ve her**

gelen peygamber ile alay edenlerin kalblerine yaptığımız gibi نَسْلُكُهُ **biz ona, o zikre bir yol veririz** فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ **suçluların kalplerinde,** yani Allah'ın sözünün her kalbe girişi ve orada alacağı akım bir değildir. Güzel bir tohuma iyi bir yerde verilen gelişme ve büyüme, çorak yerlerde verilmediği gibi, Allah'ın sözünün de suçlu kalblerdeki yankılanmaları, temiz kalblerdeki tecellilerine benzemez. Temiz kalblere edebî bir hayatın yayılması ile girip dizilen sözünü Allah Teâlâ, suça bulaşa bulaşa mizacı bozulmuş olan suçluların çürük kalblerine mızrak saplar gibi, aksi tesir ile sokar.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ **Öyle ki ona inanmazlar.** وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ **Halbuki önlerinde öncekilerin sünneti geçmiştir.** Yani geçmişte peygamberleri yalanlayanlar ve onlarla alay eden imansızları o inanmadıkları şeylerle Allah Teâlâ'nın hep mahvetmiş olduğu ve bunun öteden beri meydana gelen Allah'ın bir sünneti, Allah'ın bir kanunu olduğu, tecrübe ile sabit bir gerçek iken ve bundan ötürü ders alacak bunca tarihi ibret önlerinde geçmiş iken yine inanmazlar. وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ **Onlara gökten bir kapı açsak** فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ **da orada göz göre yukarı çıksalar,** yani melekler, o kapıda açıktan açığa inip çıkıyor olsalar veya doğrudan doğruya kendileri çıksalar gözlerine inanmazlar da لَقَالُوا **mutlaka derler ki** اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا **başka bir şey değil, muhakkak gözlerimiz perdelendi** بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَسْحُورُونَ **daha doğrusu biz büyülenmişiz** de gözlerimize kuruntular ve hayaller gerçek gibi görünüyor. Yoksa gerçekten göğe çıkmak mümkün mü? diye inkâr ederlerdi.

Gerçekten;

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا
لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾
إِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْأَرْضَ
مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ

بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ
إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾
وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا
الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ
رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

Meâl-i Şerifi

16- Andolsun biz, gökte birtakım burçlar yarattık ve bakanlar için onu süsledik.

17- Ve göğü taşlanan bütün şeytanlardan koruduk.

18- Ancak kulak hırsızlığı eden şeytan hariç, onu apaçık bir alev sütunu takip eder.

19- Yeryüzünü düzgün bir şekilde yarattık ve oraya sabit dağlar yerleştirdik. Orada hikmetle ölçülmüş her şeyden bitkiler bitirdik.

20- Orada hem sizin için, hem de sizin rızıklarını veremediğiniz kimseler için geçim yollarını yarattık.

21- Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Fakat biz, onu ancak ihtiyaca göre, belli ölçülerde veririz.

22- Biz rüzgarları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirip sizi onunla suladık. O suyu hazinelerde tutan da siz değilsiniz.

23- Elbette biz diriltiriz ve biz öldürürüz! Ve hepsinin varisleri de biziz.

24- Andolsun ki biz, içinizden İslâm'da öne geçmek isteyenleri de biliriz, geri kalmak isteyenleri de biliriz.

25- Şüphesiz Rabbin O'dur ki, onları kıyamet gününde hesaba çekmek için toplayacaktır. O, hikmet sahibidir, bilendir.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا **Şüphesiz ki biz gökte burçlar yarattık. BURC:**

aslında yüksek köşk demektir. Gökte özel bir şekilde toplanmış bir takım yıldızların toptan görünüşlerine de bu mânâ ile burc denilmiştir ki, bu takım yıldızların meşhurları on ikidir. Bulundukları yerlere "mıntakatü'l-bürûc" (burclar mıntıkası) denilir ki güneşin bir yerden diğer bir yere geçme noktalarını sınırlayan Yengeç burcu yörüngesi ile Oğlak burcunun yörüngesi arasındaki kuşaktır. Astronomi bilginlerinin teriminde burçlar denildiği zaman Güneş ve gezegenlerin yörüngeleri sayılan bu on iki burç anlaşılır.

birçok tefsirciler de bu on ikiyi söylemişlerdir. Fakat gökteki burçlar, yalnız bu on iki burçtan ibaret değil, sayıları pek çoktur. Çoğu bu on iki burcun içinde ise de Büyükayı kümesi, Küçükayı kümesi gibi kutuplar bölgesinde olanlar da vardır. Ve bu âyette, belirsiz çoğul kipi ile genel olarak «بُرُوجًا» buyurulmuş olduğundan dolayı, bunu on iki ile sınırlamak görünüşe aykırıdır. Öyle ise âyetteki güzel zevki tatmak için burc kelimesinin içerdiği mânâlara dikkat etmelidir. Burc denildiği zaman ilk önce yüksek bir köşk mânâsı vardır. İkinci olarak bu köşkün maddesinde yıldızlar vardır Üçüncü olarak yıldız mânâsında ışık anlamı vardır. Bu şekilde buyuruluyor ki: "Baksanıza, biz gökte birçok burclar, yıldızlardan yapılmış, ışıklarla donanmış türlü türlü şekillerde yüksek yüksek köşkler yaptık. Yani tabiata kalsaydı bunlar olamazdı. Gök meydana gelmez, meydana gelseydi bile basit bir uzaklık olmaktan öteye geçemezdi. Yıldızlar ve özellikle bunların değişik şekillerde teşekkülleri olamaz, yıldız tabiatı ile miktarları, uzaklıkları farklı olamazdı, değişik manzaralara ayrılamaz, hepsi aynı şekilde, aynı vaziyette eşit mesafelerde, bir boyda, bir tarzda olur, gök manzaralarında bu güzel burçlar bulunmazdı. Sanat ve kuvvetimizle biz bunları yaptık."

وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ **Ve bakanlar için onu, o göğü süsledik.** Yani o çeşitli burçları, nurdan avizeleri, güzel manzaralarıyla gök öyle güzeldir ki, dikkati çekmemesi, bakanların ibret almaması mümkün değildir. Fakat bunun için bakacak, baktığını görecek, gördüğünün ilerisini sezip ibret alacak görüş sahibi olması lazımdır. Görüş sahibi olanlar bu güzel sanata tutulup baksınlar, bu yüceliği bu kudret eserlerini seyretsinler de yaratanın yücelik ve ululuğuna delil getirmekle tevhide yükselsinler diye onu süsledik ve donattık. وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ **Ve onu her taşlanmış şeytandan koruduk.**

RACÎM: Recimden «فَعِيل» feîldir ki, fâil mânâsında olur, mef'ûl mânâsına da olur. Recm, lügatta taşlamak demektir. Sonra öldürülmüş mânâsına gelir ki, bu, benzetme yoluyladır. Kâzif (iftiracı) gibi söymek ve küfretmek ile haysiyete

dokunan söz söylemek mânâsına gelir. Çünkü çirkin söz atmaktır. لَاَرْجُمَنَّكَ "*Seni mutlaka taşlarım*" (Meryem, 19/48) gibi yalnız zan ile söyleyivermek mânâsına gelir ki, dilimizde de "atma" denilir.

رَجْمًا بِالْغَيْبِ "*Karanlığa taş atar gibi*" (Kehf, 18/22) zan ile söylemek terimi de bundandır. Atılan, مَا يُرْمٰى بِهِ "kendisi ile atış yapılan" her şeye isim de olur. Çünkü وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ "*Ve onları, şeytanlar için taşlamalar yaptık..*" (Mülk, 67/5) âyetinde mermî mânâsınadır. Nihayet taşlama, kovma ve lanet mânâsına gelir. Çünkü kovulan taşlanır ve الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ Bu mânâlardan her biri ile de tefsir edilmiştir. Şeytan taşlanmıştır, atar, kendi kendine hükümler verir. Bilmediği şeyleri atar, yalan söyler, iftira eder. Yukarda adı geçen alay edenler gibi küfreder ve söver; fırsat bulursa haksız yere öldürür. Taşlanmıştır, ileride açıkça ifade edileceği gibi kovulmuş ve lanetlenmiştir. Burada «كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ» de «كُلّ» "küllün" kapsamlı olması «رَجِيمٍ» "racîm"in muhtemel bütün mânâlarına, cin ve insan şeytanlarının hiçbiri dışarda kalmamak üzere, hepsini içine almak suretiyle, yani herbirine birer kapsam ifade eder. Ve racîm (taşlanmış) niteliği, diğerlerini dışarda bırakan bir kayıt olmayıp şeytanın açıklayıcı bir niteliği olduğundan bu nitelik, كُلِّ شَيْطَانٍ "*bütün şeytanlar*"dan hiçbirini kapsam dışında bırakmaz, yani her şeytan, her mânâsı ile racîmdir. Racîm (taşlanmış) olmayan hiçbir şeytan yoktur. Özetle كُلّ, "sûr" ipucu ile bu mânâlardan her birinin yalnız başına ve nöbetleşe anlatılmasının kastedilmiş olduğu anlaşılır. Kur'ân'a ve Hz. Peygambere dil uzatmak isteyen ve insan şeytanlarından olan adı geçen kâfirler, bu recmin asıl konusu olduğundan dolayı, mânâ açısından bu genelleştirme daha açıktır. Bununla birlikte şeytanın kendisinden ayrılmayan genel bir özelliği olan racîm niteliğinin, akla gelen ve bilinen mânâsı mercûm, (taşlanmış) yani kovulmuş ve lanetlenmiş mânâsı, tam açıklayıcı vasıf olduğundan dolayı, diğer mânâlara ihtiyaç da kalmayabilir. Bundan dolayı meâlin özeti şu olur: "Biz göğü bakanlar için süslemekle beraber her taşlanmış şeytandan koruduk. İster cin ve ister insandan hiçbir şeytan göğe çıkamaz, gökteki durumlar hakkında bilgi sahibi olamaz. Yerdeki gibi orada şeytanlık yapamaz. Benzerlerine açık olan o güzel gök, gözleri şeytanlıkta olan gizli açık bütün şeytanlara kapalıdır ve hepsi taşlanmış ve kovulmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, o kâfirler de göğe baksalar bile yükselmeye imkan bulamazlar, yükselemezler. Ve diyelim ki kendilerine gökten bir kapı açılsa da açıktan açığa yükselecek olsalar, gözlerine inanmazlar da gözlerimiz döndü veya büyülendik derler. اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ **Ancak kulak hırsızlığı eden müstasnâ,** yani gök, korunmuş olup ona

yükselemedikleri için melekler âlemini dinleyemez. لَا يَسَّمَّعُونَ اِلَى الْمَلَاِ الْاَعْلٰى *"Artık o şeytanlar 'mele-i âlâ'yı (melekler âlemini) dinleyemezler."* (Saffât, 37/8). Gökteki melekleri dinlemekle bilgi alamazlar. Ancak göğe ait inen ilimler ve haberlerden işittikleri bazı şeyleri çalarak şeytanlık yapmak için kulak hırsızlığı edenler vardır. (Saffât, 37/7-10. âyetler ile; Cin, 72/8-9. âyetlerin tefsirine bkz.) فَاَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ **Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür.** Açık bir alev ardından yetişmektedir.

ŞİHÂB: Lugatte ateş alevi demektir. Parıltılardan dolayı yıldızlara ve süngüye de denilir. Özellikle gökten yıldız kayıyor gibi, görünen aleve denildiği çok olmuştur. Bunun bir alevleme olduğu görünürse de fizikî olarak oluşma şekli henüz ilmi olarak açıklanmış değildir. Bu konuda değişik varsayımlar vardır. Eskiden tabiat ilmi ile uğraşan bilginler, yükselen buharların, yani havanın yüksek tabakalarına yükselmiş olan birtakım gazların tutuşmalarına yorumluyorlardı. Son zamanlarda da şu görüş ortaya çıkmıştır: Kıvılcımlar, uzayda sürüler halinde seyr ve hareket eden bir takım küçük cisimlerdirler. Yer bunların birçok yörüngelerine rast gelir. Ve bunlar yeryüzüne rast geldikleri zaman, atmosferin yüksek kısımları ile teması sonucunda süratlerinin şiddetinden dolayı sürtünme ile meydana gelen ısı ile tutuşurlar. Göktaşları da bunlardan düşer. Alev sütunlarının sürati saniyede kırk ile yetmiş iki kilometre arasında değişir. Gök taşlarının hareketi ne gezegenlerin düz yörüngeleri içinde, ne de onlarla aynı yönde olmayıp bunlar yörüngelerinin cinsine göre daha fazla kuyruklu yıldızlara benzetildiğinden astronomların bazısı bunları parçalanmış kuyruklu yıldızların bir döküntüsü olarak düşünmek istemişlerdir. Şüphe yok ki şihâb (alev sütunu) ve gök taşları konusu şimdiki astronomi ilminin üzerinde kurulduğu çekim kanununa tatbik edilerek henüz açıklanabilmekten uzaktır.

Rastgele söylenen sözlere karışan herhangi bir açıklama da ilmî bir açıklama olamayacağından bunlar göğe ait sırlardan sayılır. Fakat ilâhiyyât ilmine yükselindiği zaman bütün o rastgele meydana gelen olayların birer tasarruf olduğu anlaşılır. Ne olursa olsun şu açıktır ki, alev sütunları atmosferin en yüksek sınırı üzerinden yeryüzüne doğru akan bir tutuşma ve yanma olayıdır. Son teoriye göre de demek oluyor ki bunlar, yukarıdan bir bomba gibi gelip yeryüzünün gök tarafında bulunan hava tabakasına girerek tutuşmaktadırlar ki bu mânâ, Saffât Sûresi'ndeki شِهَابٌ ثَاقِبٌ *"Her şeyi delip, geçen alev"* (37/10) mânâsına uygun düşer. Ve demek ki bu yanma ve tutuşma, atmosfer havasının göğe doğru en yüksek sınırlarına çıkıp gizlenmiş olan hararetle ilgili kuvvetleri ile bir temas halinde meydana gelmektedir. Bu gizli hararetle ilgili kuvvetler ise

biraz sonra âyette açıklanacağı üzere cinlerin, gizli şeytanların yaratılmış oldukları نَارِ سَمُومٍ "zehirli ateş" ile ilgilidir. Ve işte Mülk Sûresi'nde (67/5) ve Cin Sûresi'nde (72/8-9) de geleceği üzere Kur'ân'da özellikle şunu haber veriyor ki alev sütunları göğe doğru çıkmak isteyen cin şeytanlarına atılan birtakım göğe ait mermilerdir. Bunlarda nitelik itibarı ile hem yıldızlar, hem taş ve hem ateş mânâsı vardır. Ve şu halde ilâhî hikmet açısından bunların tutuşması, birtakım kuvvetlerin ve kötü ruhların yakılması ve kovulması ile ilgilidir.

Kurtubî tefsirinde der ki: "Şihablar (kıvılcımlar) bunları öldürür mü, öldürmez mi? Bu konuda ihtilâf edilmiştir. İbnü Abbâs (r.a) demiştir ki: Yaralar, yakar, yıkar, öldürmez. Hasan ile beraber bir grup da öldürür demişlerdir. Fakat birinci görüş en doğru görüştür."(1) Bu alev sütunlarının insan şeytanlarını kovması ise ya bir manevî taşlama yerine mecazi olarak kullanılmıştır veya cin şeytanları içindir. Çünkü kulak hırsızlığını ilk önce gizli şeytanlar yapar ve âyetteki alev sütununun umumî mecaz yolu ile maddî ve manevî şeyleri kapsaması, açıklama tarzına daha uygundur. Ve bu üslubun zevkine ermek için Kur'ân hakkındaki وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "Ve biz onu koruyacağız" (Hicr, 15/9) âyeti ile, gök hakkındaki وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ âyetleri arasındaki benzerliğe dikkat etmek gerekir. Yani Kur'ân gök gibidir. Allah'ın sanatı ve kudretinin delilleri ile dolu olan gök, nasıl onurlu cisimleri ve yüksek burçları ile bakanlar için süslenmiş ve şeytanlardan korunmuş ve kulak hırsızları oradan bir ateş şulesi ile kovulmuş ise, Kur'ân da öyledir. Yıldızlar ve burçlar gibi âyetler ve sûreler ile güzel nazmı, temiz kalplerin sahipleri için süslenmiştir. Ve o günahkârlardan olduğu gibi, taşlanmış şeytanlardan korunmuştur. Onlar, ona yükselemezler. İman ve iltifat ile almaz ve dinlemezler. Olsa olsa kulak hırsızlığı ederek şeytanlık yapmak isteyenler bulunur ki bunları da parlak bir ateş şulesi kovalamaktadır.

Ve apaçık Kur'ânın bu parlak ateş şuleleri ise o şeytanlara, kâfirlere, suçlulara cehennem ateşi ile, Allah azabını gösteren uyarı âyetleridir. Gök böyledir.

وَالْاَرْضَ **Yere gelince.** Düşünce sahipleri için, Allah'ın kudretinin delilleri onda da apaçıktır. Yalnız astronomi ilimleri ile değil, yer bilimleri ile de Allah'ın birliği isbat edilmiştir. Başlıcaları: مَدَدْنَاهَا **Onu yaydık sündürüp serdik.** (Ra'd, 13/3 âyetin tefsirine bkz.) Öyle ki bunda şeytanlar da bulunabilir. Bununla beraber وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ **ona oturaklı ağır dağlar da oturttuk** وَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ **ve onda ölçülü, yani her bakımdan birbirine uygun veya**

(1) el-Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, X, 11.

tartılı her şeyden bitirdik. وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ **Ve onda size ve rızık veremeyeceğiniz kimselere geçimlikler verdik.** وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلاَّ عِنْدَنَا خَزَآئِنُهُ **Ve hiçbir şey yoktur ki onun hazineleri, bizim yanımızda olmasın.** وَمَا نُنَزِّلُهُ اِلاَّ بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ **Biz onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz.** Dünya serveti biter, Allah'ın kudreti bitmez tükenmez. وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ **Rüzgarları aşılayıcı olarak gönderdik.** "Levâkih", "Likâh" tan türeyen "Lâkiha"nın çoğuludur. Likâh, aşı demektir. Lâkiha da aşılı veya aşıcı mânâlarına gelir.

Bu âyetin bu mânâsı da başlı başına bir ilmî mucizedir. İbnü Abbas'tan bunun tefsirinde: "Rüzgarlar ağaçların ve bulutun aşılayıcısıdır"(1) diye nakledilmiştir.

Hasan, Dahkâk, Katâde de bunu söylemişlerdir. Râzî, bunu kaydettikten sonra der ki: Erkek dişiye suyunu boşaltıp da dişi gebe olunca لَقِحَتِ النَّاقَةُ وَاَلْقَحَهَا الْفَحْلُ denilir ki "erkek aşıladı dişi tuttu, gebe oldu" demektir. Bunun gibi rüzgarlar da bulutların erkekleri yerinde kabul edilir. İbnü Mesud hazretleri bu âyetin tefsirinde demiştir ki: "Allah Teâlâ, rüzgarları bulutlara aşılama için gönderir. Onlar da suyu taşıyıp bulutlara karıştırır. Sonra bulutu sıkıştırıp bir aşı gibi akıtır." Bu açıklama, rüzgarların bulutu aşılamasının bir yorumudur. Fakat ağaçları aşılamasının tefsirini zikretmemişlerdir.(2) Yani âyetin yukarda anlatıldığı gibi rivayet ile tefsirinde rüzgarların ağaçları da aşıladığı nakledilmiş olmakla beraber nasıl aşıladığı açıklanmamış. Bir tefsirci olduğu gibi, bir doktor da olan Fahrü'r-Râzî için de bu konu bilinmez kalmıştır. Gerçi ağaç aşılamak eskiden beri bilinen bir şey ise de bununla rüzgarın bir ilgisi yoktu. Bitkilerde rüzgarın yapabileceği bir aşılama yakın zamanlara kadar bilinmiyordu. Ra'd Sûresi'nde açıklandığı üzere مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ *"Orada bütün meyvalardan iki çift yarattı."* (Ra'd, 13/3) gerçeği ortaya çıktıktan, yani bütün bitkilerin çiçeklerinde erkek, dişi çifti bulunduğu ve erkeğin dişiyi aşılaması ile meyveler meydana geldiği anlaşıldıktan sonradır ki, rüzgarların bir aşıcı hizmetini yerine getirdikleri anlaşıldı. Ve bu şekilde وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ âyetinin de وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ âyeti gibi bilinmeyen bir ilmî gerçeği açıkladığı bin küsür sene sonra anlaşılmış ve açıklanmış ve bundan dolayı bu âyetin de bir mucize olduğu ortaya çıkmıştır.

İşte rüzgarlar, taşıyıcı ve dağıtıcı oldukları için faydalarından birisi de özellikle böyle ağaçları ve bitkileri aşılamasıdır. Bunun meydana gelmesi için de rüzgarın belirli bir miktar ile uygun ve yumuşak bir şekilde esmesi gerekir. Yoksa aşılama yerine bozma olur. Rüzgar, havanın bir hareket ve akımıdır ki, ha-

(1) Sûyutî, ed-Dürrü'l-Mensur, V, 72.
(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XIX, 179.

vanın değişik şekilde ısınıp soğumasındaki değişmeler ile meydana gelir. Tabiatta bu değişmeler ise sıcaklık ve soğukluk tabiatları üzerinde hakim bir etkiye bağlı olduğundan, bütün rüzgarlar doğrudan doğruya ilâhî bir tasarruf olduğu gibi, bunların aşılama yapacak bir derecede esmeleri de doğrudan doğruya Allah'ın bir lütfudur.

Bununla beraber düşünülmelidir ki, su olmasaydı bu aşılar ne olur, hayat ne olurdu? Onun için rüzgarlara bulutları da aşılatarak فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً **gökten bir su da indirdik,** yağmur yağdırdık فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُۚ **da onu size sunduk;** tabiata kalsaydı ne rüzgar eser ne aşılama olur, ne yağmur yağardı. وَمَٓا اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِن۪ينَ **Onu hazinelerde saklayan da siz değilsiniz,** yani yağdıktan sonra dağlarda, pınarlarda, kuyularda, göllerde, havuzlarda, mahzenlerde, küplerde, testilerde v.s. tutan da siz değilsiniz, biziz. Burada rüzgarların gönderilme, suyun indirilme ile anlatılması aynı zamanda bir de benzetmeye işaret eder. Çünkü اَرْسَلْنَا "erselnâ" peygamberlerin gönderilmesini; اَنْزَلْنَا "enzelna" da kitabın indirilmesini hatırlatır. Ve demek olur ki: İşte Allah tarafından gönderilen peygamberler de o aşılayıcı rüzgarlar gibidir; Allah'ın feyizini taşıyarak kabiliyeti olanlara yayar ve aşılarlar. İndirilen kitap da o gökten inen su gibi hayatın mayasıdır.

وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْي۪ وَنُم۪يتُ **Ve şüphesiz ki biz gerçekten hem diriltiriz, hem öldürürüz.** Bu, hiç delile muhtaç olmayan açık bir gerçektir. Fakat amma "Ölünce mal ve mülk varislerimize kalacak mı?" diyecekler. Hayır وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ **hepsine vâris de ancak biziz.** Bu dünyada yaşarken mülk ve tasarruf iddia edenlerin ve edecek olanların hepsi yok olur. Mecâzî mülkleri, görünürdeki tasarrufları ellerinden alınır, her zaman bakî, kayıtsız ve şartsız herşeyin sahibi yüce şanımızla biz kalırız.

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِم۪ينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَاْخِر۪ينَ **Andolsun biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.** Doğuşta, ölümde önde olan, miras bırakmak isteyen önce gelip geçenlerinizi de, geri kalanları, miras almak isteyen sonra gelenlerinizi de veya imanda, kâfirlikte, itaatte, isyanda ön safta bulunmak isteyenleriniz de, geri kalan geri kalmak istiyenleriniz de ezelde ve sonsuza kadar gerçekten bilgimiz dahilindedir.

وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ **Ve senin O Rabbindir ki,** yani seni yaratan ve terbiye edip gönderen o Allah'ındır ki ey Muhammed! **Onları mutlaka haşredecektir.**

Ve önce gelip geçenleri ve sonra gelenleri sonunda mahşere toplayıp hesaba çekecektir. Onun için şimdilik bırak o kâfirler yiyip içip devamlı eğlensinler. اِنَّهُ حَك۪يمٌ عَل۪يمٌ **O Rabbin gerçekten hikmet sahibidir, çok bilendir.**

Gerçekten:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ

مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ

مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾

Meâl-i Şerifi

26- Andolsun ki biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık.

27- Cinleri de daha önce insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen güçlü bir ateşten yarattık.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ **Andolsun ki biz insanı bir kuru çamurdan, bir şekillenmiş kara balçıktan yarattık.** Yani insan cinsini başlangıçta biz vurulduğunda ses çıkaran kuru bir çiğ çamurdan, değiştirip dönüştürme ile özel bir şekilde yoluna konmuş kokar bir balçıktan yarattık.

SALSÂL; "Ses veren yani vurulduğu zaman tıngırdayan, kuru pişmemiş çiğ çamur" (طِينٌ يَابِسٌ غَيْرُ مَطْبُوخٍ يُصَلْصِلُ) dur ki, pişmiş olursa tuğla, kiremit gibi ses çıkaran kuru bmir çamur olur. Çünkü Rahmân Sûresi'nde مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ *"Vurulduğunda testi gibi ses çıkaran kuru bir balçıktan..."* (Rahmân, 55/14) buyurulmuştur.

HAME': Uzun süre su ile yumuşayıp bozulmuş cıvık kokar çamur, yani balçık demektir. Tekili «هَمْزَة» ölçüsünde «حَمْاَة» dir.

MESNÛN: Bunun açıklanmasında tefsirciler birkaç görüş nakletmektedirler:

1- İbnü Sikkît demiştir ki, Ebu Amr'i dinledim "mesnûn, bozulmuş demektir" diyordu. Bunun açıklamasında Ebu Haysem de demiştir ki, سَنَّ الْمَاءُ فَهُوَ مَسْنُونٌ denilir ki «تَغَيَّرَ» "bozuldu", demektir. Ve buna delil لَمْ يَتَسَنَّهْ *"henüz bozulmamış"* ki, bu kelime اِنَّهُ مَوْضُوعٌ عَلَى سَنَنِ الطَّرِيقِ dan, yani "yol güzergâhına konulmuş" olmaktan alınmıştır. Çünkü böyle olan herhangi bir şey, bozulur.

2- Denilmiş ki, "mesnûn" sürtülmüş, kazınmış veya bilenmiş demektir ki, taşı taşa sürttükleri zaman سَنَنْتُ الْحَجَرَ عَلَى الْحَجَرِ *"Taşı taşa sürttüm."* deyiminden

alınmıştır. Çünkü bileğiye «مِسَنٌّ» ve sürtülürken ikisinin arasından çıkan kazıntıya «مَسْنُونٌ» denilir ve bu da kokar. Bundan dolayı bozulma ve kötü koku bunun da gereğidir.

3- Ebu Ubeyde demiştir ki, "mesnûn" dökülmüş demektir. سَنَّ الْمَاءَ عَلَى وَجْهِهِ سَنًّا "Suyu güzelce yüzüne döktü", denilir.

4- Sibaveyh demiştir ki, "mesnûn" bir şekil ve örnek üzere resimlenmiş demektir. Yüzün özel bir şekli olan سُنَّةُ الْوَجْهِ den alınmıştır.(1) Ve herhangi bir şeyin sünneti deyimi de bu mânâdan alınmıştır ki, üzerine konmuş olan örneği demektir.

Bu şekilde حَمَإٍ مَسْنُونٍ insan nevinin şekli için sünnet olan özel bir şekle dökülmüş bir balçık demek olur. Sonra مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ terkibinde de iki ayrı yorum vardır.

Birincisi: «صَلْصَالٍ» e sıfat olmasıdır ki "özel bir şekilde tasvir edilmiş, başka bir ifade ile kalıba dökülmüş bir balçıktan meydana gelen bir çiğ çamurdan" demek olur. Böyle olunca salsâl, "hame-i mesnûn"dan yapılmış demek olur. Ebu'l-Bekâ ve Zemahşerî bunu tercih etmişler ise de(2) faydalı bir görüş değildir. Çünkü kuru çamurun yaş çamurdan meydana geldiğini anlatmak gereksiz olduğu gibi, insan hamurunun balçık halinde iken insan şeklinde bulunduğu da genel olarak kabul edilmiş değildir.

İkincisi: Bedel olmasıdır ki, salsal'den, bir hame-i mesnûn'dan demek olur. Ebu Hayyân'ın anlattığına göre tefsircilerin çoğu bedel olmasını tercih etmiştir.(3) Biz de bu görüşte ısrar etmek isteriz.

Önce salsâl, sonra da ondan özel bir şekilde kalıba dökülüp insan mayasını meydana getiren şekillenmiş, kara balçık yapılmış ve insan ondan düzgün bir şekilde yaratılmış demek olur. Ve şu halde salsâl, su ile karıştırıldıktan sonra süzülüp kuru çamur haline gelmiş bulunan, yeryüzünün rütubetsiz olan tamtakır durumunu gösteriyor ki, tabiat itibariyle bunda hayat düşünülemez. Ve bunun özellikle "salsâl" deyimi ile anlatılması, insanın, yeryüzünden bir tabiat eseri olarak ortaya çıkmasının mümkün olamayacağını tam bir açıklıkla anlatmak içindir.

---

(1) Kamusta da zikredildiği üzere çelimsizce dilber çekme yüzlü مُمَلَّسَةٌ حَسَنَةٌ سَهْلَةٌ yahut çehresi ve burnu bir dereceye kadar söbüce olan kimseye مَسْنُونُ الْوَجْهِ denilir.

(2) ez-Zemahşerî, II, el-Keşşaf, 390.

(3) Ebu Hayyan, a.g.e., V, 453.

Öyle ya, tamtakır bir kuru çamurun tabiatı, hayata ne kadar zıddır. Tabiata kalsa bunda, insan veya hayvan şöyle dursun, bir otun bitme imkanı bile yoktur. Fakat şu bir gerçektir ki, bundan insan yaratılmıştır. Bu ise doğrudan doğruya Allah Teâlâ'nın kudretinin sanatına, ilim ve hikmetine apaçık bir delildir. Tabiat, kendine bırakılınca hiç değişmemesi gerekirken Allah Teâlâ onu yumuşatıp değiştirerek bir balçık haline çevirmiş ve o balçığa sanat ve hikmeti ile öyle bir sünnet (ilâhî kanun) vermiştir ki bununla insan yaratılışı için ilâhî kanunun meydana geldiği maya ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı diyebiliriz ki; "hame-i mesnûn" insan tohumu olan spermadır. Gerçekten sperma her anlamıyla mesnûn, yani hem değişen, hem sürtülmüş, hem dökülmüş, hem de bir sünnet üzere tasvir edilmiş (şekillendirilmiş) bir balçıktır. Bu şekillenmiş balçığa طِينٍ لَازِبٍ *"yapışkan bir çamur"* (Sâffât, 37/11), مِنْ مَآءٍ مَهِينٍ *"dayanıksız bir suyun özünden"* (Secde, 32/8), نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍ *"katışık bir sperma"* (İnsan, 72/2) demek de doğrudur. Bu mânâ, insan nevinin bütün fertlerini kapsar. Ancak insanın ilk ferdi olan Âdem, ilk insan olduğu gibi, onun yaratıldığı o şekillenmiş balçık da ilk önce onda sünnet olmuş ilk tohumdur. Özetle Âdem bile, ilk olarak sperma niteliğini almış bir balçıktan yaratılmıştır. خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ *"O, insanı bir damla sudan yarattı"* (Nahl, 16/4) ifadesi, onun hakkında da geçerlidir.

Şu kadar var ki, o spermadan önce bir insan yoktur. Onun seçimi, çocukları gibi bir insanın vücudunda meydana gelmemiştir. Bununla beraber şimdiye kadar bütün insanlar da onun gibi kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir kara balçıktan yaratılmaktadır. Yalnız şu farkla ki, bu şekillenmiş kara balçık, insanın gıda olarak yediği bitkiler ve hayvanların (et ve sütleri ile) bünyelerinden geçerek yine bir insan bünyesinde seçimini bulmaktadır. İşte insan denilen mahluk aslında böyle değersiz bir şeydir. Allah Teâlâ'nın ilim ve hikmetini, kudretinin sanatını anlamalı ki, şu kuru topraktan öyle şekillenmiş kara bir balçık yapmıştır. Ve o kokar balçıktan insan yaratmaktadır.

وَالْجَآنَّ **Cânnı da,** Cin cinsini meydana getiren gizli mahluku da خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ **ondan önce şiddetli zehirli ateşten yaratmıştık.**

SEMÛM: Lugatte ateş alevi gibi esen sıcak rüzgara denilir ki, sam yeli diye ifâde edilir. Ve kendisine harûr (sıcak rüzgar) da denilir. İbnü Cerir'in açıklamasına göre bazı Araplar harûru, gündüz esen rüzgara tahsis etmişlerdir.(1) Bir hadis-i şerifte de: "Semûmun, cehennemin bir harareti olduğu"(2) bildirilmiştir.

---

(1) et-Taberî, Câmiu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân, XIV, 21.

(2) İbn Mace, Zühd, 38.

SÂMM: "Semm" maddesinden fâil, Semûm da onun mübâlağası olan "feûl" kipidir. Sem, zehir, bir de "semmû'l-hıyât" gibi ince delik (iğne deliği) mânâsına gelir.

Çünkü vücuttaki terin çıktığı ve havanın nüfuz ettiği gizli deliklere "mesemme", çoğuluna da "mesâm" veya "mesemmât" ve çoğulun çoğuluna da "mesâmmât" denilir. Bundan dolayı sâmın ve semûm, mesâmmâte nüfuz edici veyahut zehirleyici mânâlarını ifade eder. Ve o rüzgarın bu isim ile adlandırılması da bu itibarlardan birisini veya her ikisini gözönünde bulundurmaktan dolayıdır. Cinlerin zehirli ateşten yaratılmış olması, cin ve şeytanın insana gizli deri gözeneklerinden girecek, zehirleyecek, yakacak bir nitelikte olduğuna işaret eder. İbnü Abbas'tan rivayet edilmiştir ki; "Şu bildiğimiz zehirli ateş, cinlerin kendisinden yaratıldığı zehirli ateşin yetmiş parçasından bir parçadır."(1) demiştir. Demek ki insan yaratılmadan önce, cinlerin yaratıldığı sırada yeryüzü çok dehşetli ateşler saçıyormuş.

Şimdi o vakti düşün ki:

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ
بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ
ف۪يهِ مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ
اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ اِلَّٓا اِبْل۪يسَ اَبٰٓى اَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣١﴾ قَالَ
يَٓا اِبْل۪يسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِد۪ينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ
لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَج۪يمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ

---

(1) Hakim, el-Müstedrek, II, 474; Sûyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, V, 78.

إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ

أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَذَا

صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ

سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ

أَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ

آمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ

مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾

Meâl-i Şerifi

28- Ey Peygamber! Rabbinin meleklere şöyle dediğini hatırla: "Ben, kuru balçıktan, şekil verilmiş kokuşmuş çamurdan bir insan yaratacağım."

29- Ben, onun yaratılışını tamamladığın ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın."

30- Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde ettiler.

31- Yalnız İblis hariç. O secde edenlerle beraber olmaktan çekinmişti.

32- Allah buyurdu ki: "Ey İblis! Ne oluyor sana da, secde edenlerle beraber olmuyorsun?"

33- İblis şöyle dedi: "Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattığın bir insana secde edemezdim."

34- Allah şöyle buyurdu: "Öyle ise oradan çık! Sen, artık kovulmuş birisin."

35- "Kıyamet gününe kadar lanet senin üzerindedir."

36- İblis: "Rabbim! Öyle ise insanların kabirlerinden kaldırılacakları güne (kıyamete) kadar bana mühlet ver" dedi.

37- Allah buyurdu ki: "Sen mühlet verilenlerdensin."

38- "Allah katında bilinen vaktin gününe kadar..."

39- İblis şöyle dedi: "Rabbim! Beni saptırdığın için, mutlaka ben de yeryüzünde onlara günahları süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!"

40- "Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesnâdır."

41- Allah şöyle buyurdu: "İşte bana ulaşan dosdoğru yol budur."

42- "Sana uyan azgınlardan başka, kullarımın üzerinde hiçbir nüfuzun yoktur."

43- "Şüphesiz ki onların hepsine vaad edilen yer cehennemdir."

44- "Cehennemin yedi kapısı vardır. O kapıların herbiri için birer grup ayrılmıştır."

45- Allahtan korkanlar, elbette cennetlerde ve pınarların başındadırlar.

46- Onlara: "Selametle güven içinde oraya girin" denir.

47- Biz o cennetliklerin kalblerindeki kinleri çıkarır atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı koltuklara otururlar.

48- Orada kendilerine hiçbir yorgunluk gelmeyecek. Oradan çıkarılacak da değillerdir.

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ **Rabbin meleklere demişti ki:** اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ **Şüphesiz ki ben, kuru çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım.** فَاِذَا سَوَّيْتُهُ **O halde ben ona şekil verdiğim, o balçığı tam bir insan yaratılışına, düzgün bir insan kıvamına koyup** وَنَفَخْتُ ف۪يهِ مِنْ رُوح۪ي **içine ruhumdan üflediğim zaman,** burada «رُوح۪ي» tamlaması, bir şereflendirme tamlaması, üfürme deyimi de bir örnektir. Yani maddenin kabiliyetini olgun bir duruma getirip, içine قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي *"De ki ruh, Rabbimin işlerindendir..."* (İsrâ, 17/85) mânâsına uygun olarak Allah'ın bir işi olan ruhtan feyiz verdiğim vakit فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ **siz hemen onun için secdeye kapanın.** Allah'ın emrine itaat ederek yere düşün, o ruh olan insana boyun eğin. İşte Allah, o balçıktan yarattığı insanı ruhu ile böyle yükseltmişti. Bunun üzerine bak ne oldu. فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ

كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ اِلَّٓا اِبْلِيسَ *"Hepsi de toptan secde ettiler. Ancak İblis müstesna."* (Bakara, 2/34 ve A'râf, 7/11. âyetlerinin tefsirine bkz.) اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ **Yani kıyamet gününe kadar değil, Allah katında bilinen vakte kadar ki** وَنُفِخَ فِى الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ *"Sûr'a üflenince, Allah'ın diledikleri hariç olmak üzere, göklerde ve yerde ne varsa hepsi düşüp ölecektir."* (Zümer, 39/68) âyeti ile açıklanan ilk üfürüş günüdür.

Ahmed b. Kays'tan nakledilmiştir ki: "O, Medine'ye vardım demiş, maksadım emirü'l-müminin Ömer (r.a) idi. Bir de vardığımda büyük bir cemaat toplanmış, orada Ka'bû'l-Ahbâr insanlara vaaz ediyor ve şöyle diyordu:

"Âdem Aleyhisselâm'a ölüm emri geldiği zaman 'Ya Rabbi! Düşmanım İblis, beni ölmüş bir durumda görünce kendisi kıyamet gününe kadar mühlet verilmiş olmakla sevinecek, başıma gelene gülecek' dedi. Ona şöyle cevap verildi: 'Ey Âdem! Sen cennete geri gideceksin, o lanetlenmiş İblis ise öncekilerin ve sonrakilerin sayısı kadar ölüm acısını tatmak için beklemeye bırakılacak. 'Sonra Âdem, Hz. Azrail'e, 'Ona ölümü nasıl tattıracaksın? Niteliğini anlat.' dedi. Azrail onun ölümünü anlattı. Âdem: 'Ya Rabbi, yeter!' dedi. Bunun üzerine insanlar, heyecana geldiler de Ka'b'e 'Ey Ebu İshâk! O nasıl?' dediler. Ka'b, açıklama yapmaktan çekindi, insanlar ısrar ettiler. Bunun üzerine Ka'b dedi ki: 'Yüce Allah, ilk üfürüşten sonra Hz. Azrail'e diyecek ki: 'Sana yedi gök ve yedi yer halkının kuvvetini verdim ve bu gün sana bütün öfke ve gazab kisvesini giydirdim. Öfke ve hücumunla in o taşlanmış İblis'e. Artık ona ölüm acısını tattır. İnsan ve cinlerden önce ve sonra gelmiş geçmişlerin acılarının kat katını kapsayacak şekilde, bütün acıları ve hastalıkları ona yüklet. Beraberinde öfke ve kinle dolgun yetmiş bin cehennem bekçisini, her biri ile de cehennem zincirlerinden, tomruklarından zincirler ve tomruklar bulunsun. Cehennem, kancalarından yetmiş bin kanca ile o lanetlenmişin, kokmuş canını çekip çıkarın. Mâlik'i de (Cehennemdeki meleklerin başkanı) çağır. Cehennemlerin kapılarını açsın.' Bunun üzerine Hz. Azrail öyle bir şekilde inecek ki ona göklerin ve yerlerin halkı baksa dehşetinden derhal ölürlerdi. Azrail, inecek İblis'e varıp, 'Dur, ey pis! Artık sana ölümü tattıracağım, çok ömür sürdün, Allah'a yakın nice kimseleri sapıttın. İşte bu o bilinen vakittir.' diyecek. Mel'ûn doğuya kaçacak, bakacak Hz. Azrail gözlerinin önüde, batıya kaçacak yine gözlerinin önünde, denizlere dalacak, denizler onu kabul etmeyecek, kısacası yerin her tarafına kaçacak, sığınacak kurtulacak hiçbir sığınak bulamayacak, sonra dünyanın ortasında, Hz. Âdem'in mezarı yanında duracak veya doğudan batıya, batıdan doğuya toprak-

larda sürünerek en son Âdem Aleyhisselâm'ın cennetten atılınca indiği yere varınca yer, bir kor gibi olacak, zebâniler kancaları takıp didikleyecekler de didikleyecekler. وَاِلٰى حَيْثُ يَشَاءُ اللّٰهُ *"Allah'ın dilediği zamana kadar"* can çekişme ve işkence içinde kalacak. O böyle can çekiştirirken Âdem ve Havva'ya da, 'Kalkınız, düşmanınız ölümü nasıl tadıyor, bakınız' denecek. Kalkacaklar, onun çektiği işkencenin şiddetine bakacaklar da 'Ya Rabbi! Bize nimetini tamamladın' diyecekler."(1)

O bilinen vakte kadar mühlet müsadesini alan İblis قَالَ رَبِّ بِمَٓا اَغْوَيْتَن۪ي **Ya Rabbi! dedi, beni azdırmana karşılık yemin ederim ki** veya azgınlığıma hükmetmen sebebi ile; yani Allah katından kovulmuş, iyilik ve rahmetten uzaklaştırılmış bir melûn, böyle bir mühlet müsaadesini elde edince şımarır da onu azgınlığa bir teşvik vasıtası olarak kabul eder. Böyle şımartman hakkı için veya çamurdan yaratılanı küçümseyip secde etmediğimden dolayı benim azgın âsi olduğuma hükmetmenden dolayı لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ **mutlaka ben, yeryüzünde onlara süsleme yapacağım.** Yani maddelerini bahane ederek o kuru çamuru, o kokar balçığı, onlar için süsleyip insanlığın esas yükselmesine vesile olan ruhtan daha hoş, daha süslenmiş, daha kıymetli göstereceğim. وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَ **Ve mutlaka hepsini azdıracağım.** اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَص۪ينَ **Ancak içlerinden ihlaslı kulların müstesna,** yani yalnız tâatin için seçilmiş, lekesiz özel kulların aldanmazlar. Başlangıçta insanlığın maddesine bakarak mutlaka aşağılığına hükmeden ve onlara zorbalık edebileceğini söyleyen İblis'in, burada bu istisnası (ayırması), şüphe yok ki Allah'ın söyletmesi olan bir itiraftır. Onun için:

قَالَ **Allah Teâlâ buyurdu** هٰذَا **işte bu dediğin,** sahiplerini istisna ederek azıtamayacağını itiraf ettiğin o ihlâs ve tevhîd صِرَاطٌ **bir cadde,** bir kanundur ki عَلَيَّ **bana aitttir.** Yani bana varır, yahut ben kefilim مُسْتَق۪يمٌ **dosdoğrudur.** Yahut; işte benim üstüme aldığım dosdoğru yol, hak kanunu şudur:

اِنَّ عِبَاد۪ي **Şüphesiz kullarım** لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ **üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur.** Yani ne sözlü olarak onları susturacak bir delilin, ne fiilî olarak sataşacak ve kullanacak güç ve hakimiyetin yoktur. اِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاو۪ينَ **Ancak sana uyan azgınlar müstesnâ,** yani ancak bunları sürükleyebilirsin. Fakat o da senin hakimiyetin ile değil, onların iradelerini kötüye kullanarak sana uymaları, arkana düşmeleri dolayısıyladır. Yoksa ihlâslı kullara hakimiyet kuramadığın gibi, diğerlerine de hakimiyet kuramazsın. Çünkü sonunda وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّٓا اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ ل۪ي فَلَا تَلُومُون۪ي وَلُومُٓوا اَنْفُسَكُمْ *"Zaten benim size karşı bir gücüm*

(1) Alûsî, a.g.e., XIV, 49.

yoktu. Ben sadece sizi inkâra çağırdım; siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin." (İbrahim, 14/22) diyeceğin İbrahim Sûresi'nde açıklanmıştır. وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعِينَ **Muhakkak cehehnem, onların hepsine vaad olunan yerdir.** O İblis, ona tabi olan azgınların kendilerine uyulanlarla beraber hepsine vaad edilen yerleridir. لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ **Onun, o cehennemin yedi kapısı vardır.** Yani gireceklerin çokluğundan dolayı yedi giriş kapısı veyahut azgınlığın çeşit ve derecelerine göre, önce Cehennem, sonra Lezzâ, sonra Hutame, sonra Sa'îr, sonra Sekar, sonra Cehîm, sonra Hâviye isminde yedi tabakası vardır. لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ **Her kapı için, onlardan (o azgınlardan) bir grup ayrılmıştır.** Ebu's-Suûd Tefsiri'nde deniliyor k: "Muhtemelen yedi kapı ile sınırlanması, helak eden şeylerin beş duyu ile hissedilen şeylerle şehvet ve öfke kuvvetlerini gereğine mahsus olmasındandır."(1) Bununla beraber bunda diğer bir ihtimal vardır ki, şeriat dili açısından akla daha uygundur. Çünkü cehennem kapılarının yedi olması ile cennet kapılarının sekiz olması arasında apaçık bir ilişki vardır. Bundan dolayı denebilir ki, bu kapıların mükellef organlarla ilgili olması düşünülür.

Bilindiği gibi insanın mükellef organları sekiz tanedir: Kalb, dil, kulak, göz, el, ayak, ağız, cinsel organ. Bunların yedisi açık, birisi gizlidir ki, o da kalbdir. Doğrudan doğruya Allah'a bakan kalp kapısı açık olursa, bu sekiz organın her biri Allah'ın emri üzere hareket ederek cennete birer giriş kapısı olabilir. Ve bu şekilde cennete sekiz kapıdan girilir. Fakat içte ruh körlenmiş, kalb kapısı kapanmış bulunursa dıştaki yedi organın her biri cehenneme açılmış birer giriş kapısı olurlar. İşte cennet kapıları sekiz olduğu halde, cehennem kapılarının her birine ayrılmış bir grup olmak üzere yedi olması, Allah daha iyi bilir ki bu hikmetten dolayıdır. وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى *"Ve ona ruhumdan üflediğim zaman..."* (Hıcr, 15/29) ifadesinin şerefine nail olmakla iman ve marifet kapısı olan kalb, cehenneme kapalıdır. Ondan yalnız cennete girilir, Allah'a erişilir. Kalbi açık olan kimse şeytana uymaz, Allah'ı inkâr etmekten ve O'na isyan etmekten sakınır. Onun için:

اِنَّ الْمُتَّقِينَ **Şüphesiz takva sahipleri,** şeytana uymaktan sakınan, küfr ve isyandan korunanlar فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ **cennnetlerde ve pınar başlarında yerleşeceklerdir.** Ey takva sahipleri! اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ اٰمِنِينَ **Oraya emniyet ve tam selametle giriniz!** Yani ey insanlar, ey Muhammed ümmeti! İblis'e tabi olmaktan sakınınız, Allah'ın koruması altında, tevhid ve İslâm dinine, Allah'ın Resulüne uyunuz,

---

(1) Ebu's-Suud, a.g.e., V, 79.

kalbinizden kin ve hileyi çıkarıp takva sahibi olunuz da, takva sahiplerinin yeri olan o cennetlere ve pınarlara emniyetler içinde, güle güle, selâmetle giriniz. O cennetler ve pınarlar her yönden korunmuş, güvenli ve sağlıklı bir selamet yurdudur. Ona dışardan tecavüz olunamayacağı gibi, وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ **biz onların, O cennetler ve pınarlardaki takva sahiplerinin göğüslerindeki ilişikleri ve kinleri söküp attık.** Cennet ehlinin gönüllerinde kin ve hile kalmaz, fena niyet ve kin durmaz. Yani İslâm takvasının şiârından birisi de kin tutmamaktır. Allah takvalı kalblerde kin bırakmaz. Geçmişte kin varsa onu siler. Çünkü Hz. Ali'den nakledilmiştir ki, o şöyle demiş: "Ümit ederim ki Osman ve Talha ve Zübeyr ile ben bunlardan olayım". رِضْوَانُ اللّٰهِ تَعَالٰى عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ *"Allah onların hepsinden razı olsun."* اِخْوَانًا Öyle ki hepsi kardeşler olarak عَلٰى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ **karşılıklı tahtlar, karşılıklı köşkler üzerinde muhabbet ederler.** Yani hiçbiri diğerine sırtını dönmeksizin yüz yüze sevişe sevişe yaşarlar. لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ **Orada onlara hiçbir yorgunluk gelmez.** Her ne isterlerse zahmetsiz, sıkıntısız hemen meydana gelir وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ **hem onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.** Sonsuza kadar orada ebedî kalacaklardır.

Resulüm!

نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي
هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥٠﴾

Meâl-i Şerifi

49- Kullarıma haber ver ki, gerçekten ben çok bağışlayıcı ve pek merhamet ediciyim.

50- Bunun la beraber azabım da çok acıklı bir azabdır.

Bunlar: geçmişten bazı örneklerle açıklamak üzere:

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرٰهِيمَ ﴿٥١﴾
إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ

﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ

أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰ أَنْ مَسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا

بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ

مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ

أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾

إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا

لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ

إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ

﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ

وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَٰلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَاءَ

أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ

﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾

قَالَ هَٰؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ

يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا
وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِينَ
﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾
وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ لَظَالِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا
لَبِإِمَامٍ مُبِينٍ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾
وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾
فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

Meâl-i Şerifi

51- Hem o kullara, İbrahim'in misafirlerinden de haber ver.

52- Hani melekler, İbrahim'in yanına girdikleri zaman, "selam" demişler, İbrahim de onlara: "Biz sizden korkuyoruz" demişti.

53- Melekler: "Korkma! Gerçekten biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz" dediler.

54- İbrahim dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelmişken, beni mi müjdeliyorsunuz, neye dayanarak beni müjdeliyorsunuz?"

55- Melekler: "Seni gerçekle müjdeliyoruz. Sakın Allah'ın rahmetinden ümidini kesenlerden olma!" dediler.

56- İbrahim dedi ki: "Rabbimin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?"

57- "Ey elçiler! Başka ne işiniz var?" dedi.

58- Melekler şöyle dediler: "Biz suçlu bir kavmi cezalandırmak için gönderildik.

59- Ancak Lût ailesi müstesnâdır. Biz, onların hepsini muhakkak kurtaracağız.

60- Yalnız Lût'un karısı müstesnâ, çünkü onun helak edilenlerle birlikte yok edilmesini takdir ettik.

61- Melek olan elçiler, Lût kavmine gelince,

62- Lût dedi ki: "Doğrusu siz ürkülecek bir kavimsiniz."

63- Elçiler dediler ki: "Bilakis biz sana onların şüphe ettiği azabı getirdik."

64- "Sana gerçeği getirdik; biz elbette doğru söylüyoruz."

65- "Gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar, sen de arkalarından yürü ve sizden kimse ardına bakmasın; istenen yere gidin."

66- Biz, Lût'a şu kesin emri vahyettik: "Bu kâfirler sabaha çıkarken muhakkak kökleri kesilmiş olacaktır."

67- Şehir halkı, insan şeklindeki güzel yüzlü melekleri görünce, onlara iğrenç işlerini yapabileceklerini düşünüp sevinerek geldiler.

68- Lût, kavmine şöyle dedi: "Bunlar benim misafirlerimdir, beni rüsvay etmeyin."

69- "Allah'tan korkun! Beni mahcub etmeyin."

70- Lût kavmi şöyle dedi: "Biz sana kimsenin koruyuculuğunu yapmamanı söylememiş miydik?"

71- Lût şöyle dedi: "İşte kızlarım! Düşündüğünüzü yapacaksanız (onlarla evlenin).

72- Resulüm! Ömrüne yemin olsun ki gerçekten onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı.

73- Güneş doğarken o korkunç çığlık onları yakaladı.

74- Biz, onların şehirlerinin üstünü altına geçirdik ve üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

75- Gerçekten bunda, düşünen keskin anlayışlılar için ibretler vardır.

76- Hem o Lût kavminin bulunduğu şehir harabesi bir yol üzerinde bulunmaktadır.

77- Şüphesiz ki, bunda iman edenler için bir ibret vardır.

78- Eyke halkı da gerçekten zalimlerdi.

79- Biz Eyke halkından da intikâm aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.

80- Şüphesiz ki, Hıcr halkı da peygamberleri yalanladılar.

81- Biz, onlara âyetlerimizi vermiştik de onlar, yüz çeviriyorlardı.

82- Onlar, dağlardan emniyetli emniyetli evler yontuyorlardı.

83- Onları da sabahleyin korkunç bir çığlık yakaladı.

84- Kazanmakta oldukları şeyler, onlardan hiçbir zararı savmadı.

اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ Eyke, Leyke gibi sık, birbirine karışmış ağaç demektir. Eyke halkı da Medyen halkı gibi Hz. Şuâyb (a.s.)ın gönderildiği bir kavimdir ki, yerleri ağaçlık olduğundan bu isim ile adlandırılmıştır. Rivâyete göre ağaçları Günlük ağacı imiş.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ *"Onlardan intikam aldık"* (Şuâra Sûresinde ki فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ *"O gölge gününün azabı kendilerini yakalayıverdi"* âyetinin tefsirine bkz: 26/189) وَاِنَّهُمَا **Gerçekten ikisi de,** yani Lût kavminin Südumu harabesi ile Eyke veyahut Eyke ile Medyen لَبِاِمَامٍ مُبِينٍ **açık yolda, göz önündedirler.** Daha önce وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ **andolsun ki Hıcr halkı,** yani Hıcr denilen yerde helak olan Semûd kavmi الْمُرْسَلِينَ **Allah'ın gönderdiği peygamberleri,** yani Salih (a.s)'ı ve dolayısıyla bütün peygamberleri **yalanlamışlardı.**

وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا **Biz onlara mucizelerimizi de vermiştik.** O peygamberlerle mucizeler de göstermiştik. فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ **Ne varki, onlar mucizelerden yüz çeviriyorlardı.** Bakmıyorlar, aldırmıyorlardı وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا **ve dağlardan evler yontuyorlardı.** Böyle sanatkar ve kuvvetli idiler. Böylece اٰمِنِينَ **emniyet içinde bulunduklarını söylüyorlardı**. Sanatlarına, kuvvetlerine, evlerinin, kalelerinin sağlamlığına güveniyor, bunları yıkılmaz, kendilerini azab ve yok olmaktan korur sanıyorlardı. فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ **Derken bir sabah kendilerini o çığlık hemen yakaladı,** azabın vaad olunduğu dördüncü günün sabahı tepelerinde patlayan yok etme çığlığı ki, onu bir deprem takip etmişti. (A'râf, 7/73-78 ve Hûd, 11/61-68. âyetlerinin tefsirine bkz.)

فَمَا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ **Öteden beri kazandıkları şeyler kendilerini kurtarmadı.** O güvendikleri sanatlar, kuvvetler, uğraşıp kazandıkları servetler, yaptıkları evler, kaleler hiçbir şeye yaramadı.

Fakat çabalama ve kazanma, faydalı olmalıydı değil mi? Neden faydalı olmadı? denilecek olursa:

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَٓا اِلَّا بِالْحَقِّ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ (85)

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي
وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ
وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ إِنِّي أَنَا
النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا
الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Meâl-i Şerifi

85- Biz gökleri, yeri ve aralarındaki varlıkları ancak hak ve hikmetle yarattık ve elbette ki, kıyamet kopacaktır. (Ey Peygamber!) Şimdi sen onlara yumuşak davran ve güzel muamele et.

86- Şüphesiz Rabbin kemaliyle yaratandır ve iyi bilendir.

87- Andolsun ki, biz sana tekrarlanan yedi âyeti (Fatihayı) ve yüce Kur'ân'ı verdik.

88- Sakın o kâfirlerden birtakımlarına verip de kendilerini zevklendirdiğimiz şeye (mal ve servete) heveslenip göz dikeyim deme. Onlardan dolayı üzülme. Müminlere merhamet kanatlarını indir.

89- De ki: "Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım."

90- (İnanmazsanız başınıza) tıpkı o taksimcilere (yahudi ve hıristiyanlara) indirdiğimiz azap gibi (bir azab inecektir).

91- Onlar, Kur'ân'ın bir kısmına inanıp bir kısmına inanmayarak onu kısım kısım böldüler.

92-93- Rabbin hakkı için biz, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı hesaba çekeceğiz.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ **Biz gökleri, yeri ve aralarındaki varlıkları ancak hak ile yarattık.** Batıl ve boş yere değil, haksızlıkla da değil, Hak Teâlâ tarafından yerli yerinde yaratılmıştır.

Hepsi adalet ve hak ile ayaktadır ve özel haklara sahiptir. Ve bütün bu hak-

ların korunması Allah Teâlâ'nın hakkıdır. Onun için hak ve hukuk tanımayan, hakkın âyetlerini inkâr eden haksızların yok edilmesi ve onlara hak ettikleri cezayı vermek ile sorumlu tutulması bütün kâinatın genel hukukunun gereklerinden bir hak ve hakkı iptal etmek için harcanan kazançların hakkı da bâtıl ve heder olmasıdır.

وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ **Ve kıyamet mutlaka kopacaktır.** Seni yalanlayanların Allah o vakit cezalarını verecektir. Ey Hak Peygamberi فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ **bundan dolayı sen şimdi onlara güzel muamele et,** güzel bir şekilde onlardan yüz çevir, onlara aldırma, cezalarında acele etmeyip eziyetlerine sabrederek yumuşaklıkla muamele et. اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ **Şüphesiz ki senin Rabbin tek yaratıcıdır.** Seni ve onları ve diğer varlıkları yaratan ve çok yaratıcı olan ve mutlaka yaratıcılık yalnız kendisinin hakkı bulunan bir yaratıcıdır ki, daha neler yaratır neler! Hem الْعَلِيمُ **tek Alîm (bilen)dir.** Senin ve onların ve bütün yaratıkların durumlarını her yönüyle bilir. Aranızda meydana gelen şeylerden hiçbiri ona gizli değildir. Bundan dolayı her hususta O'na güvenmek, işleri onun hükmüne havale etmek gerekir. O biliyorken bu gün güzel muamele etmek, senin için kılıçtan daha uygun, daha hayırlıdır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِى وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ **Andolsun ki biz sana namazlarda tekrarlanan yedi âyeti ve o büyük Kur'ân'ı verdik.** «مَثْنَى» nın veya «مَثْنَاةٌ» ın çoğulu olan «مَثَانِى» "mesânî" kelimesi çok anlamlı, çok kapsamlı bir kelimedir. Ki tesniye ve istisnâ maddesi olan «ثَنْى» den de, «ثَنَا» den de türemiş olabilir. Bu örneklerden bükülmek, kıvrılmak veya katlanmak veya tekrar edilmek suretiyle ikilenen veya diğer bir şeyin eklenmesi ile takviye veya çeşitlendirilen herhangi bir şeye «مَثْنَى» denilir ki, ikişer, ikili, tekrarlanan, bükülü, pekiştirilmiş, sağlamlaştırılmış, çifteli, büklüm, büklümlü, büklüm yeri, kat, katlı, kıvrım, kıvrımlı, kıvrak, cilveli mânâlarına gelir. Bu şekilde herhangi bir şeyin güçlerine katlarına, kıvrımlarına «مَثَانِى» denildiği gibi, hayvanın dizlerine ve dirseklerine «مَثَانِى الدَّابَّةِ» ve bir vâdinin büküntülerine, dönemeçlerine «مَثَانِى الْوَادِى» aynı şekilde müsikide ikinci tele veya çifte tellilere «مَثَانِى» denir. «مَثْنَى الْاَيَادِى» Bağış ve iyiliği tekrar etmek, demektir. İbnü Cerir'in, İbnü Abbas'tan yaptığı bir nakle göre mesânîde istisna edilen mânâsı da vardır.(1) Çünkü istisnâ da «ثَنْى» "seny"den türemiştir. Bükülmüş ipe veya ipliğe mim harfinin üstünü veya esresi ile «مَثْنَاةٌ» denildiği gibi, tekrarlama ve yineleme mânâsı itibariyle çoşku ve terennüme veya ikişerli mânâsı ile mesnevî dediğimiz nazma da «مَثْنَاةٌ» denilir.

(1) et-Taberî, a.g.e., XIV, 39, 41.

Bir de "isnâ" dan mimin ötresi ile «مَثْنًى» nın çoğulu olabilir ki, övgünün karar bulduğu yer demek olur. Sonra اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ *"Allah sözlerin en güzeli olan Kur'ân'ı, âyetleri birbirine benzeyen, karşılıklı hükümleri zikreden bir kitap olarak indirmiştir. O Kur'ân'dan, Rablerinden korkanların derileri ürperir. Sonra derileri ve kalbleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar."* (Zümer, 39/23) buyurulduğu üzere, Kur'ân'a da mesanî denilmiştir. (Kur'ân'a bu ismin verilmesinin sebebi için o âyetin tefsiren bkz.)

Şimdi bu âyetteki «سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِى» den anlaşılan mânâ: "Kendisine mesâni denilen şeyler cinsinden büyük benzersiz yedi şey" demektir. Bu ise mücmeldir. Kendisinden kasdedileni belirlemek ayrıca delile muhtaçtır. Atıf, değişiklik gerektirdiğine göre, âyetin zahirinden anlaşılan bu yedi âyetin Kur'ân'dan başka olarak düşünülmesi lazım gelecek gibi görünür. Aslında bunun Kur'ân'dan başka olarak Hz. Muhammed'in yüce özelliklerinden olan yedi mucizeye işâret olması ihtimali yok değildir. Fakat bu şekilde bir tefsirle ilgili hiçbir rivayet gelmemiştir. Bütün rivayetler bunun yine Kur'ân'da aranması gerektiğini göstermektedir. Şöyle ki:

İbnü Ömer, Mücahid ve İbnü Cübeyr'den bu yedinin, "Seb'-i tıvâl" denilen yedi sûre olduğu rivayet edilmiştir.[1].

Fakat bu sûre, Mekke'de inmiş, "Seb'-i tıvâle" (yedi uzun sûre) ise Medine'de indiğinden dolayı buna ilişilmiştir. Bazıları bu rivayetten yalnız bu âyetin Medine'de inmiş olması ihtimalini çıkarmak istemiş ise de zayıf bir rivayettir. Bazıları, bu yediden maksat آلِ حٰمٓ "yedi Hâ mîm" dir demiş, bazıları da bu yedi, Kur'ân'da indirilmiş olan mânâlardır ki; emir, yasak, müjde ve uyarı, ata sözleri, nimetlerin sayımı ve ümmetlerle ilgili haberlerdir. Çünkü: أُنْزِلَ الْقُرْاٰنُ عَلٰى سَبْعَةِ اَحْرُفٍ *"Kur'ân yedi harf (lehçe) üzerine indirildi."*[2] hadisi şerifinden de maksadın bu mânâlar olduğu söylenmiştir.

Fakat Hz. Ömer, Hz. Ali, İbnü Mesud, İbnü Abbas, Hasan, Ebu'l-Âli'ye,

---

(1) Nesâî, İftitâh, 26; Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân, 17; Seb'-i tıvâl (yedi uzun sûre), "Bakara" Sûresi'nden "Berâe" Sûresi'ne kadar olan sûrelerdir ki "Enfâl" ile "Berâe" bir sûre hükmünde olduğundan yedi sayılır. **(Müellif)**

(2) Buhârî, Husûmet, 4, Bedü'l-Halk, 6, Fezâilü'l-Kur'ân, 5, İstitâbe, 9, Tevhid, 53; Müslim, Müsâfirin, 264, 270, 272, 274; Ebû Dâvûd, Vird, 22, tirmizî, Kur'ân, 9; Nesâî, İftitâh, 37, Muvatta', Kur'ân, 5; Ahmed b. Hanbel, I, 24, 40, 43, 264, 299, 313, 445; II, 30, 332, 440; IV, 170, 204, 205; V, 17, 22, 41, 51, 114, 122, 124, 125, 127, 128, 132, 385, 391; 400, 406; VI, 433, 463.

İbnü Ebi Melik'e, "Ubeyd b.Umeyr ve bir cemaat demişlerdir ki, bu yedi " الحمد = fatiha" âyetleridir. Übeyy b. Ka'b, Ebû Hüreyre, Ebû Sa'îd b. Mu'allâ' rivayetleri ile Resul-i Ekrem (s.a.v) den: أمُّ القرآن هِيَ سبعُ المثانى والقرآنُ العظيمُ الذى أعطيتُهُ "*Ümmü'l-Kur'ân (fâtiha), o tekrarlanan yedi âyettir. Ve bana verilen yüce Kur'ân'dır.*"(1) hadisi şerifi de vardır ki, Ebû Sa'id ve Ebu Hüreyre'nin rivayet ettikleri hadisler Sahih-i Buharî'de de zikredilmiştir. Bundan dolayı سبعًا من المثانى den maksadın, Ümmü'l-Kur'ân olan Fâtiha Sûresi olduğu ve bundan dolayı Fâtiha'nın السبع المثانى ismini aldığı ve yüce Kur'ân'ın, bunun bir tefsiri olduğu bu hadislerle anlaşılmıştır. Demek ki سبعًا من المثانى de yalnız bir kısmı mânâsına değil, aynı zamanda beyaniyye (açıklama) mânâsınadır.(2)

Mesânîden yedi mesânî demektir. Yani Fâtiha'yı oluşturan yedi âyet, mesânîden, Kur'ân'dan olduğu gibi başlı başına yedi mesânîdir. Ve bundan dolayı bütün Kur'ân'ın bir niteliği olan mesânî mânâsı bunda ayrı bir şekilde katlanmıştır.

Her namazın her rekatında okunan, zammı sûre ile katlanan Kur'ân'ın her hatminde, duaların başında ve sonunda tekrar edilen, "nûn", "mim" fasılaları ile nağme (ahenk) üzerine akan, her âyeti çifte bir anlamı kapsayan ve toplamında dünya ve ahirette kulların en büyük maksatlarını göstermekle Allah Teâlâ'ya hamd ve senâ hakikatinde toplanan ümmü'l-Kur'ân, gerçekten her senâya layık, öyle tekrarlanan ve istisna edilen büyük bir nimettir ki, ancak Hz. Muhammed gerçeğinin ulaşabildiği seçkin özelliklerdendir.

Görülüyor ki "sana tekrarlanan yedi âyeti ve yüce Kur'ân'ı indirdik" buyurulmayıp "verdik" buyurulmuştur. Çünkü maksat yalnız yüce nazm (âyetler) değil, ondaki gerçekler ve istenen şeylerin de gerçekten bağışlanmış olduğunu açıklamaktır. Düşünmeli ki, o ne büyük nimet ve ne büyük mutluluktur!

لا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلى مَا مَتَّعْنَا بِهِ اَزْوَاجًا مِنْهُمْ **Sakın o kâfirlerden birkaç çiftini, birtakımlarını zevklendirdiğimiz dünya malına göz dikme!** Bunlar ne kadar zevkli ve faydalı görünürse görünsün, o tekrarlanan yedi âyet, o yüce Kur'ân nimetinin yanında hiçtir. Çünkü o صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ "*Kendilerine lütuf ve ikramda bulunduğun kimselerin yolu (olup) gazaba*

(1) Buharî, Tefsirû Sureti 1/1, Tefsiru Sureti 15/3; Fezâilü'l-Kur'ân, 91; Dârimî, Salât, 172; Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân,1; Nesâî, iftitâh, 26; Muvatta Nidâ, 37, 45; Ahmed b. Hanbel, IV, 211, V, 114.

(2) Bilindiği gibi «مِنْ» in beyaniyye (açıklama) mânâsına olmasının "bir kısmı" mânâsına olmasını düşürmesi gerekmez.

uğramışların ve sapmışların yolu değil" dir.(Fâtîha, 1/7) Bunlar ise sapıklık ve gazabdan kurtulmayan, sonu kötü aldatan dünya malıdır. Onun için onlara göz dikme, imrenme, kıskanma وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ **ve onlara üzülme,** yani iman etmediklerinden ve o mallarla müslüman fakirlere ve dine hizmet etmediklerinden dolayı üzülme وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ **ve müminlere (merhamet) kanatlarını indir.** Tam bir alçak gönüllülük ve şefkat ile himayene al وَقُلْ **ve de ki** اِنِّي اَنَا **şüphesiz ki ben** النَّذِيرُ الْمُبِينُ **apaçık bir uyarıcıyım.** Allah'ın azabından korkutmakla görevlendirilmiş hak ve hakikati açıklayan, o fasih (düzgün konuşan) ve beliğ, tanınan uyarıcıyım. كَمَا اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ **Nitekim biz Kur'ân'ı kısımlara ayıranlara,** اَلَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْاٰنَ عِضِينَ **yani Kur'ân'ı parça parça etmek isteyen taksimcilere (azab) indirmiştik.** اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'ân'a) sevinirler. Fakat gruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır."* (Ra'd, 13/36) mânâsı gereğince hoşlarına giden bir kısmına inanıp, bir kısmını da inkar etmek şeklinde Kur'ân'ı parça parça etmek isteyen ve değişik kısımlara ayrılmış bulunan yahudiler ve hıristiyanlara önce indirilmiş olan kitaplarda böyle bir uyarıcı geleceği haber verilmişti. Onlar ise Allah'tan kokmuyor, kısım kısım olmuş Kur'ân'ı parçalamak istiyorlar.

İşte ey Muhammed! Sen bütün bunlara onun apaçık uyarıcı olduğunu söyle فَوَرَبِّكَ **Rabbine yemin olsun ki** لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ **elbette ve elbette onların hepsine soracağız,** gerek böyle parça parça ayıranlara ve gerek kâfirlerin gruplarının hepsini عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ **bütün yaptıklarından sorumlu tutacağız.**

عَمَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ *"Küfrettiklerinden"* buyurulmayıp da gerek kalble ilgili, gerek bedenle ilgili, gerek söz ve gerek fiil ve gerek terk gibi bütün işleri kapsar şekilde, عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ *"Yaptıklarından"* buyurulması ne büyük ve müthiş bir uyarı olduğundan gaflet edilmemelidir. Kur'ân'ın bütün birliğiyle hepsine iman ve itikat iddia edip de amele gelince, gönlüne göre bölüşme ve ayırmaya kalkışanlar da bu dehşetli uyarının altına girmiş oluyorlar.

Bundan dolayı:

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا

آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ
بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ
﴿٩٨﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

Meâl-i Şerifi

94- Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklerden yüz çevir.

95- Muhakkak ki alay edenlere karşı biz sana yeteriz.

96- Onlar Allah ile birlikte başkasını ilâh edinenlerdir. Onlar yakında bileceklerdir.

97- Gerçekten biliriz ki, onların söylediklerine göğsün daralıyor.

98- O halde Rabbini hamd ile tesbih et. Ve secde edenlerden ol.

99- Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ **Sen, sana emrolunanını tebliğ et,** çatlatırcasına veya baş ağrıtırcasına tam ısrar ile ve hiçbir şeyden çekinmeyerek emrolunduğunu açıkça beyan et ve vazifeni yerine getir.[1]

وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ **Ve müşriklerden yüz çevir.** Sözlerine kulak verme, yaptıklarına aldırma, kendilerine önem verme. اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ **Şüphesiz ki biz alay edenlere karşı sana yeteriz.** اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ **Onlar, Allah ile beraber başka bir ilâh edinirler.** فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ **Yakında bileceklerdir.** Görülüyor ki burada bu فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ fasılasının tekrarlanmasıyla sûrenin sonundan baş kısmına tam bir dönüş yapılmıştır. Yani yakında belâlarını bulup, ne büyük cinayet yaptıklarını anlayacaklar ve o vakit, "ah! keşke biz de müslüman olaydık" diye yanıp yakılacaklar.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ **Andolsun ki biz biliriz** اَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ **onların sözlerinden gerçekten senin göğsün daralır, için sıkılır;** O şirk kelimeleri, Kur'ân'a dil uzatılması, Peygamberlikle alay edilmesi, şüphesiz canını sıkar, bunalırsın. O halde فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ **hemen Rabbine hamd ile tesbih et.** Yani küfür sözlerine canı sıkılmak da Rabbinin bir manevî temizlik terbiyesi, şükretmeye değer bir nimetidir. Sıkıldın mı hemen Rabbine hamdederek ona tesbih et ve onu ulula,

---

(1) Bu emir ininceye kadar Resulullah davetini gizli yapıyordu. (**Müellif**)

için açılır وَ ve bunun şükür alâmeti olmak üzere de كُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ **secde edenlerden ol, yani namaz kıl, genişlersin** وَاعْبُدْ رَبَّكَ **ve rabbine ibadet et,** bu tarz üzere Rabbine ibadet etmeye devam et. حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ **Sana ölüm gelinceye kadar.** Yani her canlı için meydana gelmesi kesin olan ölüm gelip de Rabbine kavuşuncaya kadar.

Bilindiği gibi "Yakîn" kelimesi «يقين» gibi masdar ve sıfat olur. Masdar olduğu takdirde bir şeyi gerçeğe uygun, doğru inanç ile şüphesiz olarak kesin bir şekilde bilmek demektir. (Bakara, وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ 2/4. âyetin tefsirine bkz.)

Sıfat olduğu takdirde ise aynı şekilde ilmin veya mefûl mânâsına gelen «فعيل» "fe'îl" olarak bilinen şeyin sıfatı olur. Fakat bu âyetteki الْيَقِينُ "El-yakîn"den maksadın kesin ilim olmadığı açıktır. Çünkü bu durumda Hz. Peygamberin kesin bilgisi yokmuş da gelecekmiş gibi varsaymak gerekir. Böyle bir varsayımın yanlışlığı ise ortadadır. Şu halde buradaki "yakîn"i bazı imansızların yaptığı gibi "kesin bilgi" mânâsına, yorumlamak bir küfür olur. Onun için bütün tefsirciler buradaki «الْيَقِينُ» in bilinen mânâsına, yani henüz meydana gelmemiş, fakat meydana gelmesi kesinlikle belli olan, o kesin olarak inanılan şey demek olduğunda görüş birliğindedirler. Ancak başındaki Lâm-ı ahd (bilinen bir şeye delalet eden tarif edatı) ile, o bilinen inanılan şeyden maksadın ne olduğu hakkında iki rivayet vardır. Bir görüşe göre bu yakînden maksat, vaad edilen yardımdır, denilmiş. Gerçekten Hz. Peygamber'e, Allah'ın yardımı kesinlikle vaad edilmiş ve فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ *"Rabbine yemin olsun ki, onların hepsine soracağız."* (Hicr, 15/92) buyurulduğu üzere sözün gelişi de bunu bildirir. Ancak bu şekilde kastedilen mâna düşürülmek veya maksat, hedefin içine konulmak veyahut gaye için diğer bir hükmün gözetilmesi gerekir ki, bunlar, açıkça anlaşılan mânâya aykırı görünürler.

Tefsircilerin çoğu ise bu "yakîn" den maksadın ölüm olduğunu nakletmektedirler. Çünkü ölüm, her canlı için, en fazla kesin olarak inanılan bir şeydir. Yükümlülük sınırının sonudur. Şüphe yok ki burada ölümün, açıkça zikredilmeyerek "yakîn" deyimi ile anlatılması çok anlamlıdır. Sözün gelişi Hz. Muhammed'i teselli yerinde söylendiği için bunda ölüm açıkça söylenmediği gibi Peygamberin vefatı en yüksek bir hayat gayesi ile anlatılmış, yani بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ Bakara, 2/4) sırrına erişenler için لِقَاءُ اللّٰهِ *"Allah'ın huzuruna çıkmak"*, رُجُوعٌ اِلَى اللّٰهِ *"Allah'ın huzuruna dönmek"* emrine kesinlikle inanıldığı için, Hz. Peygamberin vefatı, Allah'ın huzuruna çıkmanın, hakka'l-yakîn (bizzat kesinlikle gerçekleşmesi) demek olduğuna işaret edilmiştir.

Özetle herkes için kesin olarak inanılan ve seni Rabbine hakka'l yakîn kavuşturacak olan ölümden bile çekinmeyerek yaşadığın müddetçe Rabbine ibadet ve kullukta devam etmekle فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ *"Sana emredileni, kafaları çatlatırcasına anlat"* emrini yerine getir.

Hıcr Sûresi burada biterken bakınız Nahl Sûresi bu sonucu nasıl mükemmel bir başlangıçla takip edecektir.

Nahl Sûresi

Mekke döneminde indi

Âyet sayısı: 128

Bu Nahl Sûresi'nin Medine'de indiğine dair bir görüş nakledilmiş ise de, doğrusu Mekke'de inmiş olmasıdır. Hasan, Atâ, İkrime, ve Câbir, hepsinin Mekke'de indiğini rivayet etmişlerdir. İbnü Abbas yalnız üç âyetin Medine'de Hz. Hamza'nın vefatından sonra indiğini söylemiştir. Bu üç âyet: وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ... بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (16/95-96) dur. Bir görüşe göre de, ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا (16/110), وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ (16/127) وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا (16/126) âyetleridir.

Ayetleri : Yüz yirmi sekizdir.

Kelimeleri : Bin sekiz yüz kırk birdir.

Harfleri : Yedi bin yedi yüz yedidir.

Fasılası : ر ، م ، ن harfleridir.

Bu sûrenin bir ismi de «سُورَةُ النِّعَمِ» dir.

İniş sebebi: Bir rivayete göre şudur: Resulullah bazen öldürme ve istilâ gibi dünya azabı ile, bazen de kıyamet azabı ile korkutuyordu. Kâfirler ise bunlardan hemen bir şey görmedikleri için, onu yalanlamaya ve onunla alay etmeye

kalkışıyorlardı. "Hani getirsene, o azabı görelim" diyorlardı. اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ *"Kıyamet yaklaştı, Ay ikiye bölündü"* (Kamer, 54/1) âyeti indiği zaman sarsılmışlar ve aralarında demişler ki: "Bu adam kıyametin yaklaştığı iddiasında bulunuyor, hele şu yaptıklarımızın birazından vazgeçiniz, ne olacak bakalım?"

Fakat kıyametin kopması gecikince yine: "Ey Muhammed! Hani bizi korkuttuğun şey olmadı?" demeye başladılar. Bundan dolayı اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ *"İnsanların hesap vakti (kıyamet günü) yaklaştı"* (Enbiyâ, 21/1) âyeti indi. Bir müddet daha çekindiler, beklediler, günler uzayınca yine;" Haniya ey Muhammed! Bizi korkuttuğun şeylerden bir şey görmüyoruz" dediler. Ve o vakit, أَتَى أَمْرُ اللّٰهِ (Nahl) Sûresi indi. Allah'ın elçisi hemen sıçradı. Yanındakiler ne oluyor diye başlarını kaldırıp bakıştılar. Arkasından فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ *"artık onu istemekte acele etmeyiniz."* âyeti indi. Şu halde demek olur ki bu sûre azab ve kıyamet vaadlerinin gecikmesinden dolayı meydana gelen şüphelerin ortadan kaldırılması ve فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ *"sana emredileni kafaları çatlatırcasına anlat!"* emrinin takviyesi hikmetiyle (Hıcr, 15/94) inmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

أَتَى أَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾

Meâl-i Şerifi

1- Allah'ın emri geldi, sakın onu acele edip istemeyiniz. Allah, müşriklerin koştukları ortaklardan münezzeh ve yücedir.

أَتَى أَمْرُ اللّٰهِ **Allah'ın emri geldi.** Buradaki «أمر» kelimesi «أمور» un tekili, yani Allah'ın ilâhlığı gereğince işler mânâsına "emr" olması muhtemel olduğu gibi, «اوامر» in tekili, yani Allah'ın nefsi gereği, hüküm ve fermanı mânâsına "emr" olması da muhtemeldir. Ve ikisiyle de tefsir edilmiştir. Birinci durumda maksat, kâfirlere vaad edilmiş olan azab veya kıyamettir. Fakat bu şekilde geldi demenin, gelmek üzeredir, gelmektedir, geliyor mânâsına mecaz olması gerekir.

فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ *"Onu acele istemeyin!"* buyurulması da buna ipucu olur. Çünkü gelmiş olsaydı emri gerçekleşirdi. Meydana gelmiş bir şeyi acele istemek de imkansız olurdu. İkinci durumda ise, onun meydana gelmesini gerektiren «أتى» Allah'ın hükmü geldi demek olacağından «أتى» gerçek mânâsı üzeredir. Ancak

فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ zamirinde bir istihdam gözetmek gerekir. Ve bu şekilde iki mânânın ikisi de göz önünde bulundurulmuş olur. Yani Allah'ın emri ve fermanı geldi, فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ **şimdi onun acele gelmesini istemeyiniz.** O emrin kapsamını ivmeyiniz, acele etmeyiniz, olacaklar olacak, müşrikler kahrolacak. سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ **Yüce Allah onların şirk koşmalarından münezzeh ve yücedir.** Bundan dolayı Allah katında şefaatçilerimiz olur diye tapıp Allah'a ortak koştukları şeylerin hiçbirisinin onları Allah'ın emrinden kurtarmasına imkan yoktur.

Allah'ın emri geldiğini kim biliyormuş mu diyecekler? O yüksek ve mukaddes Allah:

يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪
اَنْ اَنْذِرُٓوا اَنَّهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاتَّقُونِ (2)

Meâl-i Şerifi

2- Kendi emrinden ruh (vahiy) ile melekleri, kullarından dilediği peygamberlere indirip şu gerçeği insanlara bildirin, buyuruyor: Benden başka hiçbir ilâh yoktur. Ancak benden korkun.

يُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِه۪ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه۪ **Kullarından dilediğine emrinden ruh (vahiy) ile meleklerini indirir,** elçiler gönderir. يُلْقِى الرُّوحَ مِنْ اَمْرِه۪ *"Kendi emrinden ruh (vahiy) indiriyor"* (Mümin, 40/15) âyetinde olduğu gibi burada da "ruh ile" ifadesinden maksat, vahiydir. Çünkü vahiy, ruhî bir iştir. Ruh da Allah'ın emirlerinden bir emir, başka bir ifade ile Allah'a ait işlerden bir iş olduğundan dolayı vahiy, özel bir ruh demektir. Ve böylece bu âyet, vahyin bir tarifini kapsamaktadır. Yani vahiy, Allah'ın emirlerinden ruhsal bir şeydir ki, Allah Teâlâ onu kendi yanından melekleri ile kullarından dilediği kimseye indirir, emrini haber verir, bildirir. İşte kulu ve elçisi Muhammed Mustafa (s.a.v) ya da diledi ve o ruhu (vahyi) indirdi.

اَنْ **Şöyle ki** اَنْذِرُوا **uyarınız,** yani inkâr etmenin sonunun tehlikeli olduğunu anlatarak **insanlara bildiriniz** اَنَّهُ **şu şanlı gerçeği ki** لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا **benden başka ilâh yoktur.** فَاتَّقُونِ **Öyle ise benden korkunuz, ortak koşmaktan ve isyan etmekten sakınınız.** Demek ki bütün vahiyler kısaca bu iki esasta özetlenebilir. Birisi tevhid ki, ilmî kuvvetin olgunluğunun son noktasıdır. Birisi de takva (Allah korkusu) ki amelî kuvvetin son olgunluk noktasıdır. Ve demek ki Pey-

gamberlik çalışılarak elde edilen bir şey değil, Allah vergisidir.

Böylece işitmeye dayalı delili tesbit ettikten sonra, akla hitap ederek de bilgiyi pekiştirmek için buyuruluyor ki:

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
بِالْحَقِّ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ
فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ
وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ
تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ
لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ
﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِرٌ وَلَوْ شَاءَ
لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩﴾

Meâl-i Şerifi

3- Allah gökleri ve yeri hikmeti ile yarattı. O, kâfirlerin ortak koştukları şeylerden çok yücedir.

4- O, insanı bir meniden (spermadan) yarattı. Bir de bakarsın ki o, Rabbine karşı apaçık bir düşmandır.

5- Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır. Ve siz onlardan bir kısmını da yersiniz.

6- O hayvanları, akşam vakti getirirken ve sabahleyin salarken, onlarda sizin için bir güzellik ve zevk vardır.

7- Bu hayvanlar, ancak güçlükle varabileceğiniz bir memlekete

yüklerinizi taşır. Rabbiniz, şüphesiz çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

8- Hem kendilerine binesiniz, hem de zinet olsun diye atları, katırları, ve merkepleri yarattı. Ve şu anda bilemeyeceğiniz daha nice şeyler yaratacak.

9- Doğru yolu göstermek Allah'a aittir. Onun eğrisi de vardır. Allah dileseydi, sizin hepinizi hidayete erdirirdi.

خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ **Allah, gökleri ve yeri hak ile yarattı.** Hepsinin bir hak ve gerçeği vardır ki onu geçemez ve hiçbiri haksızlıkla tutunamaz, hepsinin hakkı yaratılmışlıktır. Her şeyin yaratıcısı olan Allah'lık, hiçbirinin haddi değildir. Bunları böyle yaratan yaratıcı تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ **ortak koştukları şeylerden yüce ve çok yüksektir.** خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ **O, insanı bir meniden yarattı.** Düşünmeli ki bir nutfe, bir sperma damlası ne kadar değersiz bir sıvı, ne güçsüz ve zayıf bir şeydir? Ve ondan bir insan yaratmak ne büyük bir kudrettir. Maddesine bakınca böyle bir damla sümükten oluşan insan, yalnız yüce Allah'ın kudretiyle, Allah'ın ona üfürdüğü ruh ile duyu ve irade, konuşma ve fikirlerini açıklamaya sahip kuvvetli bir insan kılığına girer de فَاِذَا هُوَ **bir de ne bakarsın o,** bir damla spermadan yaratılan mahluk خَصِيمٌ مُبِينٌ **apaçık bir mücadeleci kesilir.** Kendini savunma yolunda çok konuşan bir tartışmacı ve mücadeleci haline gelir. Veya aslını unutur da yaratıcısına karşı bile açık bir düşman olur. Ona karşı ortak koşmaya, mantık ve felsefeden bahsetmeye kalkışır. Ve bundan dolayı bütün bu âlemde haksızlık yalnız insanlarda bulunur. Ve onun içindir ki, uyarı emri de insanlara yönelir.

وَالْاَنْعَامَ *"En'am"* En'âm Sûresi'nde etraflıca anlatıldığı üzere erkeği ve dişisi ile koyun, keçi, sığır, deve sekiz çifte ulaşan ve kendisine en'âm denilen davar, خَلَقَهَا **Allah onu da yarattı.** Dili olmayan ve derdini anlatmaktan âciz bulunan o yarattıkları da yarattı, fakat boşuna değil لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ **sizin onlarda korunma vasıtalarınız ve pek çok faydalarınız vardır.** وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ **Onlardan yersiniz de.** Yani hepsini değil, helal ve temiz olan parçalar ve kısımlarını ve onların vücutlarından veya hizmetlerinden meydana gelen ürünleri yer ve yaşarsınız. وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ **Ve akşam-sabah getirdiğiniz ve saldığınız sırada sizin onlarda bir güzelliğiniz de vardır.** Karınları tok, memeleri dolu olarak otlaktan dönüşleri ve yavruları ile karşılaşıp meleşmeleri ve yayılmaya giderken koşuşup oynaşmaları ne hoş, ne zevklidir. Malın gelişinde sahiplerinin zevki, gidişinden daha fazla olduğu için حِينَ تُرِيحُونَ *"akşamleyin getirdiğinizde"* kısmı öne alınmıştır.

وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ **Ve sizin yüklerinizi de taşırlar.** O, davarlardan develer,

öküzler, mandalar kendinizin ve eşyanızın ağırlıklarına hammallik da ederler, götürürler. اِلٰى بَلَدٍ **Öyle uzak bir memlekete götürürler ki,** yalnız kendinize kalsa لَمْ تَكُونُوا بَالِغٖيهِ **siz ona varamazdınız** اِلَّا بِشِقِّ الْاَنْفُسِ **ancak can zahmeti ile varabilirdiniz.** Yani varanlarınız olsa bile zorluktan güç ve kuvveti kesilmiş, yarı ölü halinde varırdınız. اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُ۫فٌ رَحٖيمٌ **Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli ve çok merhametlidir** ki, size bu nimetleri ihsan etmiştir. Şu halde sizin de onları şefkat ve merhametle kullanmanız gerekir.

Bunlardan başka, وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمٖيرَ **atları, katırları ve eşekleri de** لِتَرْكَبُوهَا وَزٖينَةً **binmeniz ve süs olsun diye yarattı,** dolayısıyla bunları yememelisiniz وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ **ve şimdi bilemeyeceğiniz daha ne acaib şeyleri yaratacaktır.** Gerçekten bizden önceki insanların görmediği, bilemediği şeylerden biz, trenler, otomobiller, uçaklar gibi türlü binitler gördük. Kim bilir bundan sonra da Allah Teâlâ bizim bilmediğimiz ve bilemeyeceğimiz daha neler yaratmış ve yaratacaktır. Şüphe yok ki, bütün bu binitlerden faydalanmak için yol da gerekir. İşte Allah Teâlâ onların hepsinin yaratıcısı olduğu için وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبٖيلِ **doğru hedefe götürecek olan doğru yol da Allah'a aittir.** Doğru yolu, hak şeriatı bildirecek olan ve onun doğruluğunu üzerine alan da Allah'tır. وَمِنْهَا جَٓائِرٌ **Bununla beraber o yoldan sapan da vardır.** Yolun eğrisi ve doğru yoldan sapan yolcular da vardır. Demek ki Allah, onların bizzat hidayetlerini dilememiştir. Çünkü وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰيكُمْ اَجْمَعٖينَ **dilemiş olsaydı hepinizi gerçekten hidayete erdirirdi.** Doğru yolu, hak dini yalnız açıklamakla yetinmezdi, bütün insanlara ona girmeyi de nasib ederdi.

هُوَ الَّذٖٓي اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فٖيهِ تُسٖيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخٖيلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾

Meâl-i Şerifi

10- Sizin için gökten su indiren O'dur. İçecek su ondandır; hayvanlarınızı otlattığınız bitkiler de o su ile yetişir.

11- Allah, sizin için, o su ile ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve her

çeşit meyveleri bitirir. Şüphesiz ki bunda düşünecek bir topluluk için büyük bir ibret vardır.[1]

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ
وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾

Meâl-i Şerifi

12- Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize O verdi. Bütün yıldızlar da O'nun emrine boyun eğmişlerdir. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾

Meâl-i Şerifi

13- Yeryüzünde sizin için yarattığı değişik renklerdeki şeyleri de sizin hizmetinize sunmuştur. Elbette bunda öğüt alan kimseler için bir ibret vardır.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا
مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ
مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

Meâl-i Şerifi

14- Yine denizden taze et (balık) yiyesiniz ve ondan takındığınız süs eşyasını çıkarasınız diye, denizi emrinize veren Allah'tır. Gemilerin denizde suyu yararak gittiklerini görüyorsun. Lütfundan rızık arayasınız ve

---

(1) En'âm Sûresi'ndeki (6/95) âyetinin tefsirine bkz.

şükretmeniz için Allah böyle yapmıştır.

وَأَلْقٰى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

Meâl-i Şerifi

15- Allah, yeryüzü sizi sarsmasın diye oraya sabit dağlar yerleştirdi. Yolunuzu bulmanız için de nehirler ve yollar yarattı.

16- Daha birçok âlametler yarattı. İnsanlar geceleyin de Allah'ın yarattığı yıldızlarla yönlerini bulurlar.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكِرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

Meâl-i Şerifi

17- Hiç yaratan (Allah), yaratmayan (putlar) gibi olur mu? Artık siz düşünmez misiniz?

18- Halbuki Allah'ın nimetlerini teker teker saymaya kalkışsanız, onları sayamazsınız. Muhakkak ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

19- Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.

20- Kâfirlerin Allah'tan başka yalvardıkları (putlar) ise, hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar, kendileri yaratılmışlardır.

21- O putlar, hep ölüdürler, diri değildirler ve insanların öldükten sonra ne zaman dirileceklerini de bilmezler.

22- İlâhınız bir tek ilâhtır. Bununla beraber ahirete inanmayanların kalbleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir.

23- Şüphesiz ki Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Doğrusu Allah, kendilerini büyük görüp hakkı kabul etmeyenleri sevmez.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَا أَنْزَلَ
رَبُّكُمْ قَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾
قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ
عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

Meâl-i Şerifi

24- Onlara: "Rabbiniz ne indirdi? denildiği zaman "Öncekilerin efsanelerini" dediler.

25- Bunu söylemelerinin sebebi şu: Kıyamet günü, kendi günahlarını tam olarak yüklendikten başka, bilgisizlikleri yüzünden saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından bir kısmını da yükleneceklerdir. Dikkat edin, yüklendikleri günah ne kötüdür!

26- Onlardan öncekiler de tuzak kurdular. Fakat Allah onların binalarını temelinden sarstı, çatı tepelerinden üzerlerine çöktü ve azap onlara farkedemedikleri bir yönden geldi.

ثم يوم القيمة يخزيهم ويقول اين شركاي الذين كنتم
تشاقون فيهم قال الذين اوتوا العلم ان الخزي اليوم والسوء
على الكافرين ﴿٢٧﴾ الذين تتوفيهم الملئكة ظالمي انفسهم
فالقوا السلم ما كنا نعمل من سوء بلى ان الله عليم بما كنتم
تعملون ﴿٢٨﴾ فادخلوا ابواب جهنم خالدين فيها فلبئس
مثوى المتكبرين ﴿٢٩﴾

Meâl-i Şerifi

27- Sonra kıyamet günü Allah, O kâfirleri rezil rüsvay edecek ve diyecek ki: "Hani uğrunda müminlere karşı düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar: "Şüphesiz bugünün rezilliği ve kötülüğü kâfirleredir." diyeceklerdir.

28- (O kâfirler), kendilerine zulmetmiş kimseler olarak, meleklerin, canlarını aldıkları kimselerdir. O vakit onlar şöyle diyerek teslim olurlar: "Biz, bir kötülükten dolayı yapmıyorduk." (Onlara): "Hayır, Allah sizin ne maksatla yaptığınızı elbette çok iyi bilendir."

29- "O halde içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin" denir. Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!

وقيل للذين اتقوا ماذا انزل ربكم
قالوا خيرا للذين احسنوا في هذه الدنيا حسنة ولدار الاخرة خير
ولنعم دار المتقين ﴿٣٠﴾ جنات عدن يدخلونها تجري
من تحتها الانهار لهم فيها ما يشاؤن كذلك يجزي الله

الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ
عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

Meâl-i Şerifi

30- Kötülüklerden sakınanlara: "Rabbiniz ne indirdi?" denilince: "Hayır indirdi" derler. Bu dünyada güzel amel işleyenlere güzel bir mükafat var. Elbette ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allah'tan korkanların yurdu ne güzeldir!

31- O girecekleri yer, Adn cennetleridir ki, altından ırmaklar akar. Orada Allah'tan korkanlara diledikleri nimetler vardır. İşte Allah, takva sahiplerini böyle mükafatlandırır.

32- Takva sahipleri o kimselerdir ki, melekler, canlarını hoş ve rahat halde alırlar. "Selam size, yapmış olduğunuz güzel işlerin mükafatı olarak girin cennet'e..." derler.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَٓا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ âyeti, yukarıdaki وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَٓا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ âyeti üzerine atfedilmiştir.

Fakat o kâfirler:

هَلْ يَنْظُرُونَ

إِلَّآ أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ كَانُوٓا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾
فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ
﴿٣٤﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ
شَيْءٍ نَحْنُ وَلَٓا اٰبَٓاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذٰلِكَ

فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

Meâl-i Şerifi

33- Ancak kendilerine, ruhlarını alacak meleklerin gelmesini veya Rabbinin azab emrinin (kıyametin) gelip çatmasını bekliyorlar! Kendilerinden öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmetmişlerdi.

34- Bunun için, sonunda yaptıklarının cezası başlarına felaket oldu ve alay edip durdukları o azap, kendilerini kuşattı.

35- Allah'a ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi, ne biz, ne atalarımız O'ndan başka hiçbir şeye tapmazdık ve O'nun emri dışında hiçbir şeyi haram kılmazdık" Kendilerinden öncekiler de böyle yaptılar. Buna karşı peygamberlerin vazifesi, ancak açık-seçik bir tebliğden, ibarettir.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا
الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ
فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾
إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ
﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعْدًا
عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ
الَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾

Meâl-i Şerifi

36- Andolsun ki biz her ümmete, "Allah'a ibadet edin ve putlara tapmaktan sakının." diye bir peygamber gönderdik. Allah, bu ümmetlerden

bir kısmına hidayet etti, bir kısmına da sapıklık hak olmuştur. Şimdi yer yüzünde bir gezip dolaşın da bakın ki, peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu bir görün?

37- (Ey Muhammed!) Sen o kâfirlerin hidayete ermelerini ne kadar istesen de Allah, saptırdığı kimseyi hidayete erdirmez. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.

38- Kâfirler, "Allah ölen kimseyi diriltmez." diye en kuvvetli yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. Hayır, bu ölüleri diriltmek, Allah'ın kendisine karşı bir vaadidir. Ancak insanların çoğu bunu bilmezler.

39- Allah ölüleri diriltecek ki, o kâfirlerin, hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıkça göstersin ve bunu inkâr edenler kendilerinin yalancı olduklarını bilsinler.

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾
وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا
حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا
وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

Meâl-i Şerifi

40- Biz bir şeyi dilediğimiz zaman, ona sözümüz sadece "ol" dememizdir. O da hemen oluverir.

41- Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, biz dünyada mutlaka onları güzel bir yere yerleştiririz. Halbuki bilirlerse ahiretin mükafatı elbette daha büyüktür.

42- O Muhacirler, müşriklerin eziyetlerine sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا Bu sûre Mekke'de indiğine göre bu âyetin iniş sebebinin, Habeşistan'a hicret eden ilk Muhacirler olması gerekir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا

نُوحِي إِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِالْبَيِّنَاتِ
وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ
وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ أَنْ
يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ
﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ
عَلٰى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾

Meâl-i Şerifi

43- (Ey Peygamber) Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun.

44- Biz o peygamberleri mucizelerle ve kitaplarla gönderdik. Ey Peygamberim! Sana da Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara vahyedileni açıklayasın. Belki onlar da düşünürler.

45- Sinsice kötü tuzaklar kuranlar, Allah'ın kendilerini yerin dibine geçiremeyeceğinden, yahut bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden emin mi oldular?

46- Yahut (rızık için) dolaşıp dururlarken (Allah'ın azabının) kendilerini yakalayıvermesinden emin mi oldular? Üstelik onlar, azabı engelleyici de değillerdir.

47- Yahut ta kendilerini azar azar yakalayıp helak etmesinden emin mi oldular? Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا (Yusuf, 12/109 âyetinin tefsirine bkz.) بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ **Kanıtlar, açık mucizeler ve kitaplarla gönderdik.** Bu « ب » "ba" önceki âyetteki أَرْسَلْنَا fiiline müteallık (bağlı)tır.

فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ **Şüphesiz ki Rabbiniz gerçekten çok şefkatli, pek merhametlidir.** Çünkü o kudretiyle beraber günahlara karşı azab ve cezayı acele vermiyor.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللّٰهُ
مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ
دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ
وَالْمَلٰئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ
وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

Meâl-i Şerifi

48- Onlar, Allah'ın yarattığı birtakım şeyleri görmediler mi ki? Gölgeleri Allah'ın kudretine boyun eğip secde ederek, sağa sola döner, dolaşır.

49- Göklerde ve yer yüzünde bulunan canlılar ve bütün melekler, kibirlenmeden Allah'a secde ederler.

50- Kendilerine hakim olan Rabblerinden korkarlar ve emrolundukları her şeyi yaparlar.

أَوَلَمْ يَرَوْا **Görmediler mi?** Bir baksalar! إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ **Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye,** yani herhangi bir şeye bakıp bir düşünseler, görürler ki يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ **gölgeleri boyun eğerek büyüklük taslamadan Allah'a secde ederek sağ ve sola düşüyor.** Yani etrafından, yahut doğudan batıya doğru döner eğilir. Burada secdeden maksat, isteğe bağlı hareketle sınırlı olmayan kayıtsız boyun eğmektir. Yani gölgesi bulunan şeylerin gölgeleri bile sahiplerinin hükmüne ve iradesine değil, Allah'ın emrine mahkum olmuşlar ve boyun eğmişlerdir. Sahibi ne kadar uğraşırsa uğraşsın gölge yüce Allah'ın emir ve takdiri ile ışığın geliş noktasının istikametinde düşer ve onun dönüşlerini takip eder. Aynı zamanda gölge, ışığın eseri de değildir, cisimler ile ışık arasında öyle bir ilişkiye, bir kanuna mahkumdur ki, işte o kanun Allah'ın bir emridir. Ve bundan dolayı eşyanın gölgelerinde bile hakimiyet ve tasarruf Allah'ındır. Onlar, yerde sürünürlerken sahiplerine değil, Allah'a secde eder ve Yüce Allah'ın birliğini ilan ederler.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ **İster göklerde ve ister yeryüzünde deprenen canlıların hepsi,** göklerde ve yeryüzünde vücud hareketleri ile hare-

ket eden bütün varlıklar وَالْمَلٰٓئِكَةُ **ve bütün melekler ancak Allah'a secde ederler.** İsteyerek olsun, istekleri dışında olsun, sadece Allah'a boyun eğerler. وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ **Ve bunlar büyüklük taslamazlar** Allah'a secde, ve ibadet etmekten kibirlenmezler. يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ **Üzerlerine hakim olan Rabblerinden korkarlar.** وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ **Ve kendilerine emredilen her şeyi yaparlar.** Gerek ibadet ve gerekse kâinatın düzeni ile ilgili olarak emredilen vazifelerini yaparlar.

Demek ki melekler de mükelleftirler ve korku ile ümit arasında idare olunmaktadırlar. Bununla beraber itaat hususunda insanlar gibi değildirler. Çünkü yerde deprenenler içinde bulunan insanlar, yapmak mecburiyetinde oldukları fiilleri yönünden Allah'ın emirlerine boyun eğmemeyi yapamaz, Allah'ın emrine ister istemez teslim olurlarsa da irade ve isteklerine bağlı olan hususlarda Allah'tan korkmayan, Allah'a secde ve ibadetten kibirlenen azgınlar da vardır.

وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَاِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا اٰتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

51- Allah, buyurmuştur ki: İki ilâh edinmeyin. O, ancak bir ilâhdır. Onun için yalnız benden korkun.

52- Göklerde ve yerde olan her şey yalnız O'nundur. Din de daima O'nundur. Böyle iken, siz Allah'tan başkasından mı korkarsınız?

53- Sizdeki her nimet Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız.

54- Sonra Allah bu sıkıntıyı sizden kaldırdığı zaman, bir de bakarsınız

ki, içinizden bir topluluk, hemen Rablerine ortak koşarlar.

55- Bunu kendilerine verdiğimiz nimete nankörlük etmek için yaparlar. Şimdi eğlenin bakalım! Fakat yakında bileceksiniz.

إِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ yani fazlası şöyle dursun, iki ilâh bile edinmeyin.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ
نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾
وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحَانَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا
بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾
يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُٓوءِ مَا بُشِّرَ بِه۪ اَيُمْسِكُهُ عَلٰى هُونٍ اَمْ يَدُسُّهُ فِي
التُّرَابِ اَلَا سَٓاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذ۪ينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ
مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى وَهُوَ الْعَز۪يزُ الْحَك۪يمُ ﴿٦٠﴾

Meâl-i Şerifi

56- Bir de müşrikler kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden tutuyorlar mahiyetini bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki, siz bu yaptığınız iftiralardan mutlaka hesaba çekileceksiniz.

57- Onlar, Allah'a kızlar isnad ediyorlar. O, bundan münezzehtir. Kendilerine ise erkek çocukları isnad ederler.

58- Halbuki onlardan birine, kız doğum haberi müjdelendiği zaman içi öfkeyle dolar, yüzü kapkara kesilir.

59- Kendisine verilen müjdenin kötülüğü, dolayısıyla kavminden gizlenir. Şimdi acaba o çocuğu zillet ve horluğa katlanarak saklayacak mı? Yoksa toprağa mı gömecek? Dikkat edin verdikleri hüküm ne kötüdür!

60- Ahirete iman etmeyenler için kötü sıfatlar var. En yüce sıfatlar ise, Allah'ındır. O çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا (En'âm, 6/136. âyetin tefsirine bkz.) وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ Hüza'a ve Kinâne kabileleri meleklere Allah'ın kızları diyorlardı. Halbuki kendileri kız çocuklarını diri diri gömüyorlardı. (Zuhruf, 43/19 âyetine bkz.)

لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ **Ahirete inanmayanlar için** مَثَلُ السَّوْءِ **öyle kötü mesel.** Yani kötülükte örnek olan çirkin sıfatları vardır. Ki çocuklara muhtaç olmakla beraber, çocuklarını öldürmek gibi. وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى **Allah'ın hakkı ise en yüce sıfatlardır.** Yani yücelikte örnek olan en yüksek sıfattır ki zatının vacib olması, mutlak surette zengin olması, geniş rahmeti ve yaratıkların vasıflarından beri olması gibi. Onun için yüce Allah, onların yaptıkları vasıflandırmalardan çok yüce, çok beri ve uzaktır. O'na ne kız isnad edilir, ne de oğul وَهُوَ الْعَزِيزُ **ve o yegane Aziz,** tam kuveti ile eşsiz ve özellikle onları her an sorumlu tutmaya gücü yeter, الْحَكِيمُ **yegane Hakimdir.** Yaptığını tam bir hikmetle yapar.

Nitekim:

وَلَوْ يُؤَاخِذُ

اللّٰهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ

مُسَمًّىۚ فَاِذَا جَٓاءَ اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَاْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾

Meâl-i Şerifi

61- Eğer Allah insanları zulümleri yüzünden hesaba çekseydi, yeryüzünde kımıldayan tek canlı bırakmazdı. Fakat Allah onları, belli bir vakte kadar erteler. Müddetleri (ecelleri) geldiği zaman, onu ne bir saat erteleyebilirler, ne de öne alabilirler.

Allah böyle her şeyden üstün ve hikmet sahibi iken ve O'nun hakkı en yüce ve en güzel vasıflarla vasıflanmak iken:

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ

اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰىۜ لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ

لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلَى اُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ

فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

Meâl-i Şerifi

62- Müşrikler, kendilerinin hoşlanmadıkları şeyleri, Allah'a isnad ediyorlar. Dilleri, en güzel şeylerin kendilerine ait olduğunu yalan yere durmadan söyler. Hiç şüphesiz onlar için, sadece ateş vardır. Oraya en önde gidip kalacaklardır.

63- Allah'a yemin olsun ki, biz senden önce bir çok ümmetlere peygamberler gönderdik. Ne var ki şeytan, onlara amellerini bezeyip süslü gösterdi. Bugün de o şeytan, kâfirlerin dostudur. Onlar için acı bir azab vardır.

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُونَ **Bir de tutarlar kendilerinin hoşlanmayacakları şeyleri Allah'a isnad ederler.** Çünkü kız çocuklarından hoşlanmazlar. Allah'ın kızları var derler; kendileri başkanlıkta ortaklıktan hoşlanmazlar, Allah'a ortak koşarlar; kendileri elçilerine saygı gösterilmesini isterler, Allah'ın peygamberlerini küçümserler. Putlarına kıymetli mallarını sunarlar, beğenmedikleri değersiz mallarını Allah için vermeğe kalkışırlar...

وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ

اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ

يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

Meâl-i Şerifi

64- (Ey Resulüm!) Biz, sana bu kitabı (Kur'ânı) sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklaman için ve iman edecek topluma bir hidayet, bir rahmet olsun diye indirdik.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ

مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

Meâl-i Şerifi

65- Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzüne ölümünden sonra hayat verdi. Şüphesiz ki bunda dinleyen bir millet için büyük bir ibret vardır.

يَسْمَعُونَ **Kulağı bulunan, dinleyecek olanlar,** burada ölümden sonra dirilmeye sebep olan gökten suyun (yağmurun) indirilmesi hatırlatılırken يَسْمَعُونَ buyurulması dikkate değer. Halbuki suyun inmesine uygun olan dinlemek değil, görmek veya düşünmek görünür. Şu halde bunda önemli bir nükte vardır ki, o da zikredilen suyun, Kur'ân'ı temsil ettiğine işarettir. Çünkü Ra'd Sûresi'nde (13/17) اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً âyetinde de bunun bir benzeri geçmişti.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

Meâl-i Şerifi

66- Gerçekten süt veren hayvanlarda da size bir ibret vardır. Size işkembelerindeki yem artıklarıyla kandan meydana gelen, içenlere içimi kolay halis bir süt içirmekteyiz.

67- Hurma ve üzüm ağaçlarının meyvalarından da hem içki, hem de güzel gıdalar edinirsiniz. Şüphesiz ki bunda aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.

تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا **Bir sarhoş edici, bir de güzel rızık alırsınız.** Bu âyet, sarhoş edici şeylerle ilgili olarak ilk inen âyettir. Bununla içki henüz haram edilmiş olmamakla beraber görülüyor ki, güzel rızka karşılık zikr edilmiş ve dolaylı yoldan güzel bir şey olmadığı anlatılmıştır. Öncesine de dikkat edilince

anlaşılır ki, güzel rızık ile sarhoş edici şeyin karşılığı süt ile işkembe ve kanın karşılığının benzeridir. Bu ise dinin yasak ettiği şeyin haram olduğuna işarettir. Dolayısıyla burada güzel rızıktan maksat, pekmez ve ondan yapılan şeyler gibi tatlılardır.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذ۪ي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَۙ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُل۪ي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُك۪ي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًاۜ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ ف۪يهِ شِفَٓاءٌ لِلنَّاسِۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

Meâl-i Şerifi

68- Senin Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler edin.

69- Sonra meyvaların hepsinden ye de, Rabbinin (sana) kolay kıldığı yollara gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir bal çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır. Şüphesiz ki bunda düşünen bir millet için, büyük bir ibret vardır.

وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ ***"Rabbin bal arısına vahyetti."*** Buradaki vahyi, tefsirciler ilham şeklindeki vahy diye tefsir etmişlerdir. Çünkü bundan maksatın, peygamberlik vahyi olmadığı apaçıktır. İlham bir mânâyı kalbe atmaktır. Fakat ilham, ilim ve amel açısından bir gereklilik ve mecburiyet ifade etmez. Halbuki bal arısında şu anlatılan mânâlar, amel ile ilgili zarureti (zorunluluğu) anlatan özel bir fıtrattır. Denebilir ki, arının sanatı bir peygamberlik vahyi olmamakla beraber, zorunlu bir hüküm ifade etmesinden dolayı ona benzer. Ve vahiy denilen manevî işin kuvvet ve isabetini düşünebilmek açısından ilhamdan daha kuvvetli bir örnektir. Yani yüce Allah tarafından arıya bal yapmak ruh ve sanatı şaşmaz bir gereklilik ve isabetle verildiği gibi, peygamberlere gelen vahiy de zorunlu ve ledünnî (Allah'ın ihsanı olan) bilgidir. Ve buna işaret edilerek رَبُّكَ "senin Rabbin" buyurulmuştur. Bundan dolayı arıya vahyin mânâsı ona, o ruh ve fıtratı

vermek ve açık bir vasıta olmaksızın gizli bir şekilde terbiye ederek ona, o duygu ve sanatı kesin bir mükemmellikle öğretip belletmek demektir.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ
مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلٖيمٌ قَدٖيرٌ
﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذٖينَ فُضِّلُوا
بِرَٓادّٖي رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فٖيهِ سَوَٓاءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ
يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ
مِنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنٖينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ
يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ
مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطٖيعُونَ ﴿٧٣﴾
فَلَا تَضْرِبُوا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾

Meâl-i Şerifi

70- Allah, sizi yarattı, sonra da sizi öldürecektir. İçinizden kimi de, biraz bilgiden sonra eşyayı önceki bildiği gibi bilmesin diye, ömrün en kötü çağına kadar yaşatılır. Şüphesiz ki Allah çok bilgili ve büyük kudret sahibidir.

71- Allah, rızık yönünden bir kısmınızı diğerlerinden üstün kıldı. Kendilerine bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere vermiyorlar ki, onda eşit olsunlar. Durum böyle iken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

72- Allah, size kendi cinsinizden eşler, o eşlerinizden de oğullar ve torunlar yarattı. Sizi helal ve güzel gıdalarla rızıklandırdı. Onlar, hâlâ batıla mı inanıyorlar? ve Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?

73- Müşrikler, Allah'ı bırakıp, göklerden ve yerden kendileri için

hiçbir rızka sahip olmayan ve sahip olmaya da güçleri yetmeyen şeylere taparlar.

74- Artık Allah'a ortaklar koşmayın. Çünkü Allah, (eşi bulunmadığını) bilir, siz bilmezsiniz.

ضَرَبَ اللّٰهُ
مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا
فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ بَلْ اَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ اَحَدُهُمَا اَبْكَمُ
لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ
هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾

Meâl-i Şerifi

75- Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile, kendisine güzel bir rızık verilen ve o rızıkdan gizli ve açık olarak harcayan hür bir insanı misal verdi. Hiç bunlar eşit olur mu? Bütün hamd Allah'a mahsustur. Doğrusu insanların çoğu bilmezler.

76- Allah şu iki adamı da misal verdi: Bunlardan biri dilsizdir, hiçbir şeye gücü yetmez; efendisine bir yüktür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, adaletle emreden ve doğru yolda bulunan adam eşit olur mu?

هَلْ يَسْتَوُونَ Burada هَلْ يَسْتَوِيَانِ buyurulmayıp da çoğul kipi zikredilmesi yalnız iki kişi değil, iki grup arasında karşılaştırma kasdedildiğine işarettir. Yani hürriyetine sahip olmayıp başkasının mülkü olan âciz köleler grubu ile hürler grubu ve özellikle güzel rızık ile rızıklandırılmış olup da onu muhtaç olanlara harcayan hür kimselerin grubu eşit olur mu? Elbette eşit olmazlar, değil mi? İşte Allah'tan başkasına tapanlar, başkasının malı olan köle gibi hürriyetini verip bir yaratığa kul olmuş köleler gibidirler. Allah'tan başka ilâh tanımayan, Al-

lah'ın birliğine inanan müslümanlar da hürler demektir. اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَع۪ينُ *"Gerçekten "ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz"* (Fatiha, 1/5) diyebilmekten daha büyük hürriyet düşünülemez. Bundan dolayı Allah'ı inkâr, ortak koşma, batıl dinler hep birer esirlik bağıdır. Hak din ve Allah'ın birliğine inanmak insan için bir hürriyet, bir servettir. Düşünmeli ki, o hürriyet nimeti ne büyük nimettir ve onu veren kimdir? اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ **Bütün hamd Allah'a mahsustur.** Hürriyet, O'nun nimeti olduğu gibi, her nimet de O'nundur. Hürriyetin değerini bilmeli, din ve imanın kadrini anlamalı da yalnız Allah'a kulluk ederek hamd etmelidir. بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ **Fakat onların çoğu bilmezler.** Bilmezler ve Allah'ı inkâr ve nankörlükte bulunurlar. Hürriyet davası ile şeytana esir olurlar.

Gelelim İkinci Misale:

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا **Allah şunu da misal olarak vermiştir.** رَجُلَيْنِ **İki adam,** اَحَدُهُمَا اَبْكَمُ **bu ikisinden birisi dilsiz, söz söyleyemez** لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ **hiçbir şey beceremez.** وَهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰيهُ **Ve o efendisine de bir yükdür.** Yani o miskin, aynı zamanda efendiye muhtaç bir köledir. Fakat o efendisine de bir yüktür. Boşuna yer içer اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ **nereye gönderirse hiç bir hayır getirmez.** İşte kâfirlerin örneği budur. Doğru söylemez, hakka karşı dilsizdir, efendisi olan yüce Allah'a muhtaçtır, fakat O'nun emirlerini yerine getirmez, yer içer faydalı bir işe yaramaz. Şimdi bir düşünülsün. هَلْ يَسْتَو۪ي هُوَ **O dilsiz ve efendisine yük olan kişi** وَمَنْ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُسْتَق۪يمٍ **bir de doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse hiç eşit olur mu?** Elbette olmaz. İşte kamil (olgun) müminin misali budur. Kendisi doğru yolda gider, hak din ile dindar, ilmi ile amel ederek doğruyu söyler, adalet ve doğruluğu emreder, iyiliği emreder ve bu şekilde söz ve yetki sahibi olur. Ve böyle yaparken kendisi adalet ve doğruluktan ayrılmaz. (Mâide, 5/8. âyetin tefsirine bkz.) Şüphe yok ki, böyle adalet emreden insanlar içinde, adaleti gerçekleştirmekle görevlendirilmiş olanlar da doğruluktan sapacak olsalar bile kolaylıkla bunu yapamazlar. Onun içindir ki, Peygamberimiz bir hadis-i şerifinde, كَمَا تَكُونُوا يُوَلّٰى عَلَيْكُمْ *"Siz nasıl iseniz, ona göre üzerinize amir tayin edilir"*(1) Zamanımızda yaşayan müslümanların perişan olmalarının sebepleri de bu noktadan ve bu misaldan çıkarılabilir.

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَٓا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ

(1) Deylemî, Firdevs, III, 305 (49/18), Feyzü'l-Kadir, V, 47 (60406).

بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ
وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ
فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

Meâl-i Şerifi

77- Göklerin ve yerin gaybını bilmek Allah'a aittir. Kıyametin kopuşu yalnız bir göz kırpması veya daha az bir zamandan başkası değildir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

78- Allah sizi annelerinizin karnından çıkardığı zaman hiçbir şey bilmiyordunuz. Şükredesiniz diye size işitme (duygusu), gözler ve gönüller verdi.

79- Göğün boşluğunda Allah'ın emrine boyun eğdirilerek uçuşan kuşlara bakmadılar mı? Şüphesiz bunda inanan bir toplum için âyetler (ibretler) vardır.

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا *"Allah sizi annelerinizin karnından çıkardığı zaman hiçbir şey bilmiyordunuz."* Bu âyet ilim teorisinde tecrübe ve alıştırmanın etkili olduğunu savunan ekolü destekler gibi görünüyor.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ
جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ
وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٨٠﴾
وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا
وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذَٰلِكَ

يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ
الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّٰهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ
الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾

Meâl-i Şerifi

80- Allah size evlerinizden bir huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek yolculuğunuzda ve gerekse konaklama zamanlarınızda kolayca taşıyacağınız hafif evler (çadırlar v.s.) ve yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (giyinecek, kuşanacak, serilecek ve döşenecek) bir eşya ve ticaret malı yaptı.

81- Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve sizin için dağlarda barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyan elbiseler (zırhlar) yarattı. İşte böylece Allah müslüman olasınız diye üzerinize nimetini tamamlamaktadır.

82- Buna rağmen eğer yüz çevirirlerse, ey Muhammed! Artık sana düşen sadece açık bir şekilde tebliğden ibarettir.

83- Hem Allah'ın nimetini bilirler, sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfir kimselerdir.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ
فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا
شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ
دُونِكَ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلْقَوْا إِلَى اللّٰهِ
يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ اَلَّذِينَ كَفَرُوا

وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا
يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ
وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ
شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾

Meâl-i Şerifi

84- Her ümmetten bir şahid getireceğimiz gün, artık kâfirlere ne izin verilecek, ne de onlardan özür dilemeleri istenecektir.

85- O zulmedenler, azabı gördükleri zaman, artık onlardan ne azab hafifletilir, ne de onlara süre verilir.

86- Ve o Allah'a ortak koşanlar, ortak koştuklarını (putları) gördükleri zaman: "Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da kendilerine taptığımız ortaklarımızdır" diyecekler. Koştukları ortaklar da onlara; "Siz mutlaka yalancılarsınız" diye söz atarlar.

87- O gün Allah'a teslim bayrağını çekerler, bütün o uydurdukları şeyler kendilerini bırakıp kaybolup gitmişlerdir.

88- İnkâr eden ve (insanları) Allah yolundan çevirenler, diğer kimseleri de bozdukları için onlara azab üstüne azab artırdık.

89- Biz o gün, her ümmet içinde, kendilerinden kendi üzerlerine bir şahit göndereceğiz. Seni de onların üzerine şahit getireceğiz. Bu kitabı da, her şeyi açıklayan ve müslümanlara doğruyu gösteren bir rehber, bir rahmet kaynağı ve bir müjdeleyici olarak indirdik.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ
وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

Meâl-i Şerifi

90- Şüphesiz ki Allah, size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara bakmayı emreder; hayasızlıktan, fenalıktan ve azgınlıktan nehyeder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir.

اِنَّ اللّٰهَ يَاْمُرُ بِالْعَدْلِ Şüphesiz ki Allah adaleti وَالْاِحْسَانِ iyiliği (وَ) ve özellikle اِيتَاۤئِ ذِى الْقُرْبٰى akrabalara yardım etmeyi emreder. وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَاۤءِ ve hayasızlıktan وَالْمُنْكَرِ fenalıktan وَالْبَغْىِ ve azgınlaktan nehyeder.

ADİL: Her şeyi layık olduğu yere yerleştirmek, hakkı yerine koymaktır ki, azgınlığın, başka bir ifade ile haksızlık ve zulmün zıddıdır. Adalet, insaf ve haklılık ve doğruluk mânâlarını kapsayan bir denkleştirmedir ki, terazinin dili gibi aşırılık ve ihmalkarlık arasında bir birleştirme noktası ve istikamet olarak iki tarafında denklik denilen bir denkleşme mânâsına gelir. Ve bundan dolayı adalete ve adalet düsturlarına mizan da denilir. Çünkü وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ *"Ve onlarla beraber Kitabı ve adalet ölçüsünü indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler"* (Hadid, 57/25) buyurulmuştur.

Yani adalet, kâinatın nizamıdır. Amel ve ibadette vacib gibi sayılan ahlâkî bir fazilettir. Şüphe yok ki her hakkın başı yüce Allah'ın hakkı olan ilâhlık haklarıdır. İlâhlık haklarının birincisi ise Allah'ın birliğine inanmaktır. Çünkü ortak ve benzeri bulunanın son derece saygı ve yüceliğe hakkı olamaz. Bundan dolayı adaletin başı Allah'ın birliğine inanmaktır. Çünkü bu âyetin tefsirinde İbnü Abbas'dan: "Adalet, Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadet etmektir; adalet, ortak ve benzerleri ortadan kaldırmaktır; adalet, Allah'ın birliğine inanmaktır." diye rivayetler yapılmıştır.

"İHSAN" kelimesi de lugatta iki şekilde kullanılır. Birisi «اَحْسَنَهُ» dur ki, bir şeyi güzel yapmak demektir. Birisi de «اَحْسَنَ اِلَيْهِ» dir ki, ona iyilik etti demektir. Türkçede ihsan bu ikinci mânâda meşhurdur. Âyette ise iki mânâya da gelmesi muhtemeldir. Ve her ikisi ile de tefsir, rivayet olmuştur. Birincisi yaptığını güzel yapmak demek olur. Bu mânâ ile ihsan, peygamberimizin hadisinde اَنْ تَعْبُدَ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ "Sanki görüyorsun gibi Allah'a ibadet etmen"(1) diye tefsir olunmuştur. Yani bu şekilde ihsan, "görevi en güzel şekilde yapmak" demektir. Yine bu mânâdan olarak Peygamber (s.a.v): buyurmuştur ki اِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ الْاِحْسَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ فَاِذَا قَتَلْتُمْ فَاَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَاِذَا ذَبَحْتُمْ فَاَحْسِنُوا الذَّبِيحَةَ وَلْيُحِدَّ اَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ "Allah Teâlâ her şey üzerine ihsanı (güzel bir şekilde muamele yapmayı) yazdı. Bundan do-

---

(1) Buharî, Tefsirû Sûreti 31/2, İman 37; Müslim, İman, 57; Ebû Davud, Sünnet, 16; Tirmizî, İman 4; İbn Mâce, Mukaddime 9; Ahmed b. Hanbel, I, 27, 51, 53, 319, II, 107, 426, IV, 129, 164.

layı öldürme ve kesmeyi bile güzel şekilde yapınız. Her biriniz bıçağını iyi bilesin ve boğazlayacağı hayvanı rahat ettirsin"(1) demektir. İkincisi insanlara iyilik yapmak demek olur. Bu mânâ ile ihsan da أنْ تُحِبَّ لأخِيكَ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ "kendin için sevdiğini kardeşin için de sevmen"(2) hadis-i şerifi ile tefsir edilmiştir.

اِيتَاءِ ذِى الْقُرْبٰى Akrabalara muhtaç oldukları hususlarda bahşiş vermek ve iyilik yapmak ile yakınlarla ilişki sürdürmek ve ikramda bulunmaktır. Bu aslında ihsan içinde bulunuyorsa da şanına verilen önemden dolayı özellikle zikredilmiştir. Peygamber (s.a.v.)den rivayet edilmiştir ki, şöyle buyurmuştur: انْ اَعْجَلَ الطَّاعَةِ ثَوَابًا صِلَةُ الرَّحِمِ "Sevabı en çabuk olan taat yakın akrabaları gözetmektir"(3) yani yakınlara iyilikte bulunmak suretiyle ilişkileri kuvvetlendirmektir.

FAHŞÂ: Çirkinlikler, zina gibi şehvetlere uymada ifrat (aşırılık) ile ilgili olan günahlardır ki, Türkçede edepsizlikler diye ifade edilir ve bunlar, insanların en çirkin durumlarıdır.

MÜNKER: Ne şeriatte, ne âdette tanınandır. Çünkü şeriat ve âdette uygun görülmeyen fiiller hoş görülmez. Öfkeyi tahrik eder, red edilir ve hoş karşılanmaz. Yani hakkı olmayan şeyi istemek, başkasının haklarına tecavüz etmektir ki, adaletin zıddı, yani zulümdür.

Sahabe büyüklerinden biri olan Osman b. Maz'un-ı Cumahî (r.a.)den rivayet edilmiştir ki: "Ben başlangıçta yalnız Muhammed (s.a.v) den utandığım için müslüman olmuştum. İslâm henüz kalbimde yerleşmemişti. Bir gün Hz. Peygamberin huzuruna vardım. Benimle konuşuyordu. Konuşurken gördüm ki gözünü göğe dikti, sonra da sağından aşağı indirdi. Sonra bunu bir daha tekrar etti. Sebebini sordum, O buyurdu ki: 'Seninle konuşurken birden bire Cebrail sağımdan indi ve 'Ey Muhammed! انَّ اللّٰهَ يَأمُرُ بِالْعَدْلِ وَالاحْسَانِ *'Allah, adalet ve ihsanı emrediyor'* adalet(4) شَهَادَةُ انْ لا اِلٰهَ اِلا اللّٰهُ *'Allah'tan başka ilâh olmadığına şehadet etmek',* ihsan , farzları yerine getirmek(5) وَاِيتَاءِ ذِى الْقُرْبٰى yani akrabalığı olana iyilik

---

(1) Müslim, Sayd, 57; Ebû Davud, Edahi, 12; Tirmizî, Diyât, 14; Nesaî, Dahaya, 22, 26, 27; İbn Mâce, Zebaih, 3; Darimî, Edahi, 10; Ahmed b. Hanbel, IV, 123, 124, 125.

(2) Buharî, İman, 7; Müslim, İman, 71, 72; Tirmizî, Kıyâmet, 59; Nesaî, İman, 19, 33.

(3) İbn Mâce, Zühd, 23; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübra, X, 36.

(4) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansûr, V, 160.

(5) Farzları yerine getirmek, sorumlu olduğu bütün farzları mükemmel bir şekilde eda etmektir. Farzları, mükemmel olarak eda ise bütün vacipleri, sünnetleri, müstahabları gerekli kurallarına uyarak yerine getirmektir. Çünkü bütün sünnetler ve müstahablar farzların tamamlayıcılarıdır.

Bundan dolayı sünnetler ve mustahabların bu deyim dışında kaldığını zannetmemelidir. Yani bu farzları yerine getirme tesiri ile ihsanın "vazifeyi güzel yapmak" mânâsı hatırlatılmıştır. Vazifeyi güzel yapmak da onu bütün müstahablar ve adabını kapsayan tam bir güzellikle yapmak demektir. Bu da "Sanki görüyorsun gibi Allah'a ibadet etmen" hadisinin mânâsıyla ilgilidir. (Müellif)

yapmak, وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَٓاءِ zina, وَالْمُنْكَرِ ne şeriatta, ne sünnette tanınmayan وَالْبَغْيِ başkasının hakkına tecavüz etmektir' dedi". İşte bunun üzerine adı geçen Osman dedi ki: "Kalbime iman yerleşti. Vardım Ebu Talib'e haber verdim. O da şöyle dedi: 'Ey Kureyş topluluğu! Yeğenime tabi olunuz, doğru yolu bulacaksınız. Şüphesiz o, size güzel ahlâktan başka bir şey emretmiyor.' Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): 'Ey amcacığım! İnsanların bana uymalarını emredersin de kendini bırakır mısın?' buyurdu ve uğraştı. Fakat o, şehadet getirmekten kaçındı. Bunun üzerine اِنَّكَ لَا تَهْد۪ي مَنْ اَحْبَبْتَ *"Ey Resulüm! doğrusu sen, her sevdiğine hidayet veremezsin"* (Kasas, 28/56) âyeti indirildi.[1]

Hz. Ali'den rivayet edilmiştir ki, o şöyle demiştir: "Yüce Allah, Peygamberine kendisini Arap kabilelerine arzetmesini emretti. Bunun üzerine yüce Peygamber çıktı, ben ve Ebu Bekir de beraberinde idik. Bir mecliste durduk ki, üzerlerinde onur vardı. Ebu Bekir, bu toplum kimlerden diye sordu? Şeyban b. Sa'lebe'den dediler. Bunun üzerine Resulullah onları iki şehadet kelimesini getirmeye davet etti. Ve Kureyş Peygamberi yalanladığı için kendisine yardım etmelerini teklif etti. Bu teklifi edince Makrun b. Amir 'Ey Kureyşli! Bizi davet ettiğin şey nedir?' dedi. Resulullah اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ âyetini tilavet etti. Bunun üzerine Makrun b. Amir, 'Vallahi, sen güzel ahlâka ve güzel amele davet ediyorsun. Seni yalanlayan ve senin aleyhinde hareket etmek isteyenler yemin ederim ki, iftira ediyorlar' dedi."[2]

İbnü Mesud (r.a) demiştir ki: "Kur'ânda iyilik ve kötülüğü en fazla toplayan âyet budur." Demişlerdir ki, eğer Kur'ânda bu âyetten başka bir şey olmasaydı ona yine تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِم۪ينَ "Her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde"[3] denmesi doğru olurdu. وَاللّٰهُ اَعْلَمُ *"Allah daha iyi bilir."* Bunun وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ ... âyetinden sonra getirilmesi buna dikkat çekmek içindir.

Böyle emir ve yasak, iyilik ve kötülüğü açıklamak ve birbirinden ayırmakla **Allah يَعِظُكُمْ size vaaz ediyor ki لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ düşünüp öğüt alasınız.** Belleyip tutasınız. Dolayısıyla bu öğütü dinleyiniz, bu emir ve yasağı tutunuz.

وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا

الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْك۪يدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَف۪يلًاۜ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ

---

(1) Ahmed b. Hanbel, I, 318.
(2) Alûsî, a.g.e., XIV, 219.
(3) Alûsî, a.g.e., XIV, 220.

مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ
أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ
إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ
﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُوا
أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّوءَ
بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا
بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾
مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ
مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

Meâl-i Şerifi

91- Bir de anlaşma yaptığınızda Allah'ın ahdini yerine getirin ve pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah'ı üzerinize şahid tuttuğunuz halde, nasıl olur da bozarsınız! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir.

92- Bir ümmet, diğer bir ümmetten (sayıca ve malca) daha çok olduğu için, yeminlerinizi aranızda aldatma vasıtası yaparak, ipliğini sağlanıca eğirdikten sonra onu söküp bozmaya çalışan kadın gibi olmayın. Allah sizi

bununla imtihan eder ve şüphesiz hakkında ihtilaf ettiğiniz şeyleri kıyamet günü size mutlaka açıklayacaktır.

93- Allah dileseydi elbette hepinizi tek bir ümmet yapardı. Fakat Allah dilediğini saptırır ve dilediğine de hidayet verir. Şüphesiz ki, (kıyamet gününde) bütün yaptıklarınızdan sorumlu tutulacaksınız.

94- Yeminlerinizi aranızda aldatma ve fesada vasıta edinmeyin, sonra sağlam basmışken bir ayak kayar da Allah yolundan saptığınız için, dünyada kötü azabı tadarsınız. Ahirette de size büyük bir azab olur.

95- Allah'ın ahdini az bir bedel karşılığında değişmeyin. Eğer bilirseniz muhakkak ki Allah katındaki sevap sizin için daha hayırlıdır.

96- Sizin yanınızdaki dünya malı tükenir, Allah'ın katındakiler ise tükenmez. Muhakkak ki biz, Allah yolunda sabredenleri, yaptıkları amelin daha güzeliyle mükafatlandıracağız.

97- Erkekten ve dişiden, mümin olarak kim iyi amel işlerse muhakkak onu güzel bir hayat ile yaşatacağız ve yapmakta oldukları amellerin daha güzeliyle mükafatlarını elbette vereceğiz.

فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّج۪يمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ اِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذ۪ينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذ۪ينَ هُمْ بِه۪ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

Meâl-i Şerifi

98- Şimdi Kur'ân okumak istediğin zaman önce o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın.

99- Şüphesiz ki iman edip de Rablerine tevekkül edenler üzerinde o şeytanın hiçbir nüfuzu yoktur.

100- Şeytanın nüfuzu, ancak onu dost edinenlere ve Allah'a ortak koşanlaradır.

فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ Allah'a sığınma emri, mânâsı ile emirdir. Kur'ân okumaktan faydalanmak için ilk önce şeytandan Allah'a sığınmak lazımdır. Bu ise aslında kalb ile yapılan bir iştir. Onun için âlimlerin çoğu, sözlü olarak "euzü" çekmek vacib değil, müstehabdır, demişlerdir.

Özetle şeytanlık peşinde dolaşan şeytan dostları Kur'ân'dan hidayet alamazlar. Onun için:

وإذا بدلنا آية مكان آية والله أعلم بما ينزل قالوا إنما أنت مفتر بل أكثرهم لا يعلمون ﴿١٠١﴾ قل نزله روح القدس من ربك بالحق ليثبت الذين آمنوا وهدى وبشرى للمسلمين ﴿١٠٢﴾ ولقد نعلم أنهم يقولون إنما يعلمه بشر لسان الذي يلحدون إليه أعجمي وهذا لسان عربي مبين ﴿١٠٣﴾ إن الذين لا يؤمنون بآيات الله لا يهديهم الله ولهم عذاب أليم ﴿١٠٤﴾ إنما يفتري الكذب الذين لا يؤمنون بآيات الله وأولئك هم الكاذبون ﴿١٠٥﴾

Meâl-i Şerifi

101- Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman Allah ne indirdiğini pek iyi bilmiş iken kâfirler Peygambere: "Sen, ancak bir iftiracısın" dediler. Hayır öyle değil; onların çoğu bilmezler.

102- (Ey Muhammed!) Onlara de ki: "Kur'ân'ı Cebrail, iman edenlere sebat vermek, müslümanlara bir hidayet ve bir müjde olmak için Rabbinin katından hak olarak indirdi.

103- Muhakkak biliyoruz ki kâfirler: "Kur'ân'ı Muhammed'e bir insan öğretiyor" diyorlar. Peygambere öğretiyor zannında bulundukları kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur'ân ise apaçık bir Arapçadır.

104- Allah'ın âyetlerine iman etmeyenleri, muhakkak ki Allah hidayete erdirmez ve onlara can yakıcı bir azab vardır.

105- Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar yalancıların ta kendileridir.

وإذا بدلنا... Bir âyetin yerine diğer bir âyetin, getirilmesi nesihtir. Önceki âyet mensuh (neshedilmiş), sonraki âyet ise nasih (nesheden)dir. Kâfirler, nesih meselesini Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında bir şüphe gibi ileri sürmek

istemişlerdi ki, zamanımızda da hâlâ bunu takip eden kâfirler çoktur. Bu âyet, onlara cevaptır. Yani bir âyeti neshedip (hükümsüz kılıp) yerine diğer bir âyeti bedel olarak getirdiğimiz vakit وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ **ki Allah, ne indirdiğini, ne indireceğini daha iyi bilir.** Onun neshi ve değiştirilmesi haşa bilgisizlikten değil, ilim ve hikmetindendir. Önceki âyet de sonraki âyet de ilâhî hikmet ve kulların menfaatleri gereğince iner. Bir zaman için faydalı olan, diğer bir zaman için zararlı olabilir. Bunun tam tersi de vardır. Çünkü dünyadaki durumlar, değişiktir. Şeriatler ise dünya ve ahirette Allah'ın kullarının faydaları ile uyumludur. Halbuki yüce Allah, Hz. Muhammed'in şeriatını kıyamete kadar değişik asırların yararlarına hakim olması için indirmiştir.

Yüce Allah, ne indirdiğini ve indireceğini bilip dururken bir âyeti başka bir âyetle değiştirdiği zaman قَالُوا اِنَّمَا اَنْتَ مُفْتَرٍ **sen, peygamber değil, bir iftiracısın dediler.** Bu Kur'ân'ı kendin uyduruyorsun da Allah'a iftira ediyorsun. Bu Allah sözü olsaydı değiştirilir miydi? demeğe kalkıştılar. Rivayet edildiğine göre, önce şiddetli bir âyet, sonra da ondan yumuşak bir âyet indi mi, Kureyş kâfirleri şöyle derlerdi: "Muhammed ashabı ile eğleniyor. Bugün birşey emrediyor, yarın da onu yasaklıyor. Mutlaka onları, o kendiliğinden uyduruyor da Allah'a iftira ediyor"(1) بَلْ **Hayır** اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ **onların çoğu bilmez.** İçlerinde bilen ve bildiği halde, inat ve kibir edenler bile varsa da çoğunun bu yaptıkları bilgiye yakışmaz. Kur'ân'ın hakikatini, nesih ve değiştirilmesinin fayda ve hikmetlerini bilmezler.

قُلْ **Sen de ki** (Ey Muhammed!) نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ **Onu Rûhu'l-Kudüs Rabbinden hak olarak indirdi.**

RÛHU'L-KUDÜS: Kudsiyet ruhu, yani hiçbir leke ile lekelenmek ihtimali olmayan temizlik ruhu, bir güvene layık, mukaddes, tertemiz ruh demektir ki, Cebrail'dir. Nitekim نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ "Onu, Rûh-i Emîn indirdi." (Şuârâ, 26/193) âyetindeki Rûh-i Emîn de O'dur.

وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ *"Biz onu Rûhu'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik"* (Bakara, 2/87) ilâhî sözünde olduğu gibi burada Cebrail'in, Rûhu'l-Kudüs ünvanı ile anılması kâfirlerin iftiralarını şiddetle reddetmek için peygamberlerin son derece temizlik ve mukaddesliğini açıkça tesbit etmek nüktesi ile ilgilidir. Yani Ey Muhammed! Kur'ân öyle kutsal bir kitaptır ki, bunu sana hiçbir kusur ile lekeli olma ihtimali olmayan Rûhu'l-Kudüs, yüce Rabbinden indirmekte, hem de hiç bir sahteliğe yer olmayacak şekilde hak ile indirmektedir. Şu halde bu kitap, nasih ve mensuhu ile bütün kapsamı hak olan kutsal bir kitap ve sen, Rûhu'l-Kudüs'e sahip hak bir Peygambersin. Rabbin bunu böyle indirdi ki لِيُثَبِّتَ

(1) Kurtubi, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, II, 61.

الَّذِينَ اٰمَنُوا **iman edenleri sağlamlaştırsın, imanda sabit kılsın** وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ **ve Allah'ın hükmüne boyun eğen bütün müslümanlara yol gösterici ve müjde olması için.** İşte nesih böyle imanı sağlamlaştırma ve yol gösterme ve müjde hikmetleri ile ilgilidir.

Burada bu "Müslimîn" fasılasının tekrarlanması yukarıdaki تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ (16/89) âyetine işaret etmekle اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ (16/90) âyetini hatırlatır.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ **Elbette biliyoruz** اَنَّهُمْ **onlar, o kâfirler** يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ **"Kur'ân'ı ona muhakkak bir insan öğretiyor" diyorlar.** Yani Kur'ân'ı Muhammed'e Ruhü'l-Kudüs indirmiyor, şüphesiz bir insan ona öğretiyor, diyorlar. Böyle demeleri, bir defa şimdiye kadar bir insandan eğitim ve öğrenim görmediğini itiraf etmeleri ve "kendisi uyduruyor" demelerini yalanlıyor. عَلَّمَهُ بَشَرٌ *"Ona bir insan öğretti"* diyemiyorlar. Yani Hz. Peygamberin peygamberliğini ilan etmeden önce; ne gizli, ne açık bir kimseden okuyarak ders almadığnı herkes bildiğinden dolayı, hiç kimseyi aldatamayacak olan öyle bir iddiaya cesaret edemiyorlar. Fakat gördükleri olağanüstü durum karşısında bunu bahane ederek diyorlardı ki: "Bu şimdiye kadar hiçbir öğrenim ve eğitim görmediği için bunu kendisi yapamaz. Okuma-yazma bilmeyen birisinin böyle bir kitap hazırlayabileceğini akıl kabul etmez. Muhammed'i şimdi kesinlikle birisi eğitiyor". Fakat Allah'ın onu eğittiğine inanmak istemiyorlar da, şüphesiz bir insan onu eğitiyor diyorlar. Bu Kur'ân'ı ona bir insan yapıveriyor, o da ondan öğrendiklerini Allah sözü diye satmak istiyor, şeklinde iftira ve alay ediyorlar.

Bu âyetin inmesinin sebebi hakkında yapılan rivayetlerde denilmiştir ki, Mekke'de Amir b. Hadra'mî'nin "Çevrâ" veya "Yeîyş" adında Rum asıllı bir kölesi varmış, okuma-yazma bilirmiş ve kitap ehli imiş. Herkesi İslâm'a davet eden Allah'ın elçisi bazen Merve'de onu meclisine alır konuşurmuş. Kureyş müşrikleri buna kızar, Kur'ân'ı Muhammed'e bu hıristiyan öğretiyor diye alay etmek isterlermiş. Bir de Cebrâ ile Yesâra adlarında iki Rum, Mekke'de kılıç yaparlar, aynı zamanda Tevrat ve İncil okurlarmış, Hz. Peygamber arasıra bunlara uğrar, okuduklarına rast gelirse dinlermiş. Bazıları da bunu bahane etmek istemişler. Bir de Huveytıb b. Abdü'l-'Uzzâ'nın kölesi Abisâ kitaplara sahib imiş, müslüman olmuş, bunu gören müşrikler, "İşte Muhammed'e bu öğretiyormuş" demeğe kalkışmışlar. Bir de Selmân-ı Fârisî'den bahsedilmiştir. Fakat bu zat, Medine'de müslüman olduğundan dolayı âyetin Mekkî olmasına göre iniş sebebinde bu iddianın söz konusu edilmesinin doğru olamayacağını açıklamakla buna itiraz edilmiştir.

Özetle peygamberliği kabul etmek istemeyen müşrikler, Resulullah'ı yeni tahsile başlamış acemi bir öğrenci ve başkasına yaptırdığını kendine isnad eden bir aldatıcı gibi göstermek için, bir insanın ona öğrettiği şüphesini uyandırmak

istiyor ve bazen şuna, bazen buna isnad ederek çeşitli propagandalar yapıyorlardı. Nitekim son zamanlarda bazı hıristiyanlar da Muhammed, dinini hıristiyanlardan öğrendi, Müslümanlığı Hıristiyanlıktan aldı diye aynı şekilde yayınlar neşretmişlerdir. İşte bütün bunları kapsamak üzere görülüyor ki, âyette bir isim açıkça zikredilmemiş, kayıtsız olarak "bir insan" denilmiş ve bununla şüphenin genel olarak kökünden halledilmesine işaret edilmiştir. Çünkü bu şekilde iftiracıların esas kötü niyetleri, herhangi bir insanın Hz. Muhammed'e öğrettiği şüphesini ileri sürmektir. Yanılmalarının da dayanağı budur. Kur'ân'ın Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğunu inkâr etmek için öyle söyleyenler düşünmüyorlar ki لِسَانُ الَّذِى يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِىٌّ **Peygambere öğretiyor zannında bulundukları kimsenin dili yabancıdır.** Arapça değil, anadili Arapça'nın yabancısı olan bir dildir. Yani ona bir insan öğretiyor demelerinden gayeleri insanların aklını çekmek, fikir ve düşüncelerini Allah'tan bir insana çevirmektir. Halbuki bu söyledikleri şey büsbütün aklın uygun bulduğu şeylere aykırıdır. Çünkü Muhammed'e öğretiyor diye fikirleri bozmak istedikleri o varsayılan insanın bir defa Araplardan olmasına ihtimal yoktur. Çünkü Kur'ân, bütün kainata meydan okuyup dururken Araplar içinde öyle bir öğretmen olsaydı, hiç şüphesiz, kalkıp "Sana öğreten ben değil miyim?" diye hemen yüzüne vurmaz mıydı? Veyahut Kur'ân'ın benzerlerini yapıp hiç olmazsa el altından hemen dağıtmaz mıydı? Arapların bütün beliğleri ve zenginleri bununla uğraşıyor ve Peygamberin maddî ve manevî açıdan hiçbir zorlayıcı gücü bulunmuyordu. Ve ona karşı koymak için o kadar sebeb ve vesika bulunuyor du ki, bu şartlar altında öyle bir şahsın kendini tanıtmaması ihtimali düşünülemezdi. Onun için Araplar içinde öyle bir öğretmenin olmadığı araştırma ile sabit olduğu gibi, aklen ve delil ile de sabit idi. Bu bakımdan öyle varsayılan bir şahıs, olsa olsa Araplar dışındaki herhangi bir toplumdan Arap olmayan biri olmak üzere farz olunabilir. Dolayısıyla Araplar da Arapla değil, yukarda nakledildiği üzere Arap olmayan biri ile dinsizlik ediyorlardı. وَهٰذَا **Halbuki bu Kur'ân-ı Kerim** لِسَانٌ عَرَبِىٌّ مُبِينٌ **apaçık bir Arapçadır.** Öyle Arapça bir beyandır ki, bütün Arap edebiyatçılarını benzerini yapmaktan aciz bırakmıştır. Bunu Arap olmayan biri nasıl yapabilir? Böyle parlak bir Arapça, Arap olmayan birisinin öğretimine nasıl isnad edilebilir? Gerçi Arap olmayan birinin oldukça iyi bir Arapça öğrenmesi ve bilmeyenlere öğretmesi, adeten mümkün değildir. Fakat Arap değil, yabancı olmak, sonra da bütün Arapların üstünde parlak bir Arapça diline sahip olmak, şüphe yok ki böyle bir varsayım da bir değil, iki derece olağanüstülük vardır. Allah Teâlâ'nın o yabancı hakkında harika üzerine harika olan bir ihsan ve yardımını düşünüp kabul etmeden böyle bir teori yürütmek aklın bütün bütün zıddınadır. İşte Allah'ın öğretmesini ve indirmesini kabul et-

meyip de akılları, çelmek için "onu bir insan öğretiyor" diyen inkârcıların akla uygun gibi ileri sürmek istedikleri o söz, akla uygun değil, daha fazla akla aykırı ve çelişkilidir. Olağanüstü bir olayı kabul etmemek için iki olağanüstü şeyi kabul etmeyi akla uygun sayar ve çelişkilerinden haberleri olmaz. Onlar, anlamıyorlar ki "onu bir insan öğretiyor" demekle Kur'ân'ın parlaklığı sönmez o varsayılan insana daha fazla bir değer verilmiş, harika katlanmış olur.

Denebilir ki, acaba bunların maksatları "Arap olmayan biri Kur'ân'ın mânâsını telkin ediyor, o da onu o parlak Arapça ile anlatıyor" demek olamaz mı? Fakat böyle demek, Kur'ân'ın nazmının, indirilmiş olduğunu ve Arapça nazmındaki fesahat ve belağat itibarı ile kesin ilzam (karşısındakini susturma) ifade eden bir mucize olduğunu itiraf etmektir. Özetle inkârcılar, iftiralarında böyle çelişkili ve fikirlerinde böyle şaşkındırlar.

Çünkü اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ **Allah'ın âyetlerine inanmayanlar, şüphe yok ki** لَا يَهْدِيهِمُ اللّٰهُ **Allah onları hidayete erdirmez** وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ **ve onlar için çok acıklı bir azab vardır.**

اِنَّمَا يَفْتَرِى الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ **Yalanı ancak Allah'ın âyetlerine inanmayan böyle imansızlar uydurur. İftira ederler.** وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ **Ve asıl yalancılar ancak onlardır.** Yani sana iftiracı diyen o imansızlardır, ey Muhammed! Sen kesinlikle doğrusun, Bu Kur'ân, bir insanın öğretmesi değil, nazım ve mânâsı ile نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ *"Cebrail'in, Rabbinin katından hak olarak indirdiği bir kitap"* (Nahl, 16/102) tır. Bundan dolayı iman edenler, öyle inkârcıların sözlerine aldanıp da küfre düşmekten sakınsınlar. Çünkü:

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ

مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهِ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ

بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

﴿١٠٦﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ وَاَنَّ اللّٰهَ

لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ

وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ

فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾

Meâl-i Şerifi

106- Kalbi iman ile sükûnet bulduğu halde (dinden dönmeye) zorlananlar dışında, her kim imanından sonra küfre kalbini açarsa, mutlaka onların üzerine Allah'tan bir gazab gelir ve kendilerine çok büyük bir azab vardır.

107- Bu (azab) şundan dolayıdır ki, onlar, dünya hayatını sevmiş ve onu ahirete tercih etmişlerdir. Allah da kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.

108- Bunlar, o kimselerdir ki; Allah kalblerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlemiştir. Ve onlar, gafillerin ta kendileridir.

109- Hiç şüphesiz onlar, ahirette perişan olup hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهِ **Her kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse,** yani küfür kelimesini ağzına alır, küfr olan sözü söylerse. اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ **Ancak kalbi iman ile karar bulduğu halde inkâra zorlanan kimse müstesna,** yani canını veya organlarından bir organını yok etmekten korkulur bir emir ile zorlanmak suretiyle değil. وَلٰكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا **Fakat küfre bağrını açanlar,** küfür hoşuna giden, yani zorlama olmadığı halde kendi isteğiyle küfrü gerektiren kelimeyi söyleyen veya zorlama olduğu zaman kalbini bozup da küfre hemen inanan kimseler فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ **bunlar üzerine Allah'tan bir gazab,** yani özü tarif olunmaz büyük bir gazab وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ **ve bir de onlar için büyük bir azab vardır.** Çünkü cinayetleri en büyük cinayettir.

Rivayet edildiğine göre, Kureyş, Ammar'ı ve babası Yasir'i ve annesi Sümeyye'yi mürted olmaya zorladılar.[1] Onlar mürted olmayı kabul etmediler. Bunun üzerine Sümeyye'yi birer ayağından iki devenin arasına bağladılar ve sen erkekler için müslüman oldun, diyerek bir mızrak ile önünden deştiler. Develere sürükletip parçalatarak öldürdüler. Arkasından Yasir'i de öldürdüler ve İslâm'da ilk öldürülen bu ikisi oldular. Allah her ikisinden razı olsun. Annesini babasını da bu durumda gören Ammar ise, zorlananı hemen diliyle söyledi. Bunun üzerine "Ey Allah'ın elçisi! Ammar dinden çıkmış" denildi. Resulullah (s.a.v) buyurdu ki: "Hayır! Ammar, baştan ayağa iman dolmuş, iman onun etine,

(1) Alûsî, a.g.e., XIV, 237.

kanına karışmıştır." Derken Ammar ağlayarak Resulullah'a geldi. Resulullah da gözlerini silmeye başladı ve buyurdu ki: "Neyin var? Tekrar ederlerse sen de dediğini tekrar et." Bir de Müseylemetü'l-Kezzâb iki kişiyi tutmuştu. Birisine: "Muhammed hakkında ne dersin?" dedi. O "Allah'ın elçisidir" dedi. "Benim hakkımda ne dersin" dedi. O: "Sen de" dedi. Bunun üzerine bu adamı hemen serbest bıraktı. Öbürüne: "Muhammed hakkında ne dersin?" dedi. "Allah'ın elçisidir" dedi. "Benim hakkımda ne dersin?" dedi. O: "dilsizim" diye cevap verdi. Üç defa tekrar etti, o yine aynı cevabı verdi. Bunun üzerine bunu öldürdü. Resulullah haber alınca, şöyle buyurdu: "Birincisi Allah'ın ruhsatını tuttu, ikincisi hakkı açığa vurdu". [1] Demek ki böyle zorlama halinde yalnız dil ile küfür kelimesini söylemek caizdir. Fakat bu bir ruhsattır. Ve âyetten anlaşıldığı üzere kalbi iman ile dopdolu olmak şartıyla bir ruhsattır. Fakat hakkı açıklamak ve dini yüceltmek için, ölümü göze alıp da (küfrü ikrardan) sakınmak azimettir. Ve bu hususta azimet ile amel etmek daha faziletlidir.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ
مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً
يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ
لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ
رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾
فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ

---

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, V, 172.

إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ
وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

Meâl-i Şerifi

110- Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret eden, sonra cihad eden ve sabreden kimselerin yardımcısıdır. Bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

111- O gün, herkes nefsini kurtarmak için uğraşarak gelir ve herkese yaptığı işin karşılığı tamamiyle ödenir ve hiç kimseye de zulmedilmez.

112- Allah bir şehri misal olarak verdi: Bu şehir güvenli, huzurlu idi, Oraya her yerden rızkı bol bol geliyordu. Ne var ki onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıkları işler yüzünden açlık ve korku elbisesini (felâketini) tattırdı.

113- Andolsun ki, onlara içlerinden bir peygamber geldi de onu yalanladılar. Bunun üzerine zulüm yaparlarken azab da onları yakalayıverdi.

114- Artık Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helal ve temiz olarak yiyin. Allah'ın nimetine şükredin, eğer gerçekten O'na ibadet edecekseniz.

115- O size ancak ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilenleri haram kıldı. Her kim bu haram şeyleri yemeye mecbur kalırsa (başkasının hakkına) saldırmadan ve aşırı gitmeden yiyebilir. Şüphesiz Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا
حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ
أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ

مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾
ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ
ذٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

Meâl-i Şerifi

116- Dillerinizin yalan vasfetmesi ile: "Şu helaldir, şu haraındır" demeyin; aksi halde Allah'a iftira etmiş olursunuz. Şüphesiz Allah'a yalan uyduranlar asla kurtulamazlar.

117- Onlar için dünyada pek az bir menfaat var, ahirette ise çok acıklı bir azab vardır.

118- Sana anlattıklarımızı, daha önce yahudilere de haram kılınıştık. Biz onlara zulmetmemiştik. Fakat onlar kendi kendilerine zuhnetmişlerdi.

119- Sonra şüphe yok ki Rabbin, bir cahillikle günah işleyip ardından tevbe eden ve durumunu düzelten kimseleri bağışlar. Şüphesiz ki Rabbin, bu tevbeden sonra Gafurdur, Rahîmdir (çok bağışlayıcıdır, çok merhamet-lidir.)

مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ (En'âm Sûresi'ndeki وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍ *"Yahudi olanlara her tırnaklı hayvanı haram kılmıştık"* (âyetinin tefsirine bkz. 6/146).

إِنَّ إِبْرٰهِيمَ
كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا
لِأَنْعُمِهِ اجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنَاهُ
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

120- Şüphesiz İbrahinı Allah'a itaat eden, Hakk'a yönelen bir önderdi.

Ve hiçbir zaman müşriklerden olmadı.

121- Allah'ın nimetlerine şükredendi. Allah onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.

122- Ve biz ona (İbrahim'e) iyilik verdik. Şüphesiz ki o, ahirette de salihlerdendir.

اِنَّ اِبْرٰهٖيمَ كَانَ اُمَّةً **Şüphesiz ki İbrahim, başlı başına bir ümmetti.** İnsanlar hep kâfir iken o, قَانِتًا لِلّٰهِ حَنٖيفًا **bir hanif,** yani batıl dinlerin hepsinden yüz çevirerek **hakka yönelmiş temiz bir muvahhid (Allah'ın birliğine inanan) olarak Allah için ayağa kalkmıştı.** وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ **Hem o, müşriklerden değil idi.** Yani müşrik oldukları halde kendilerini İbrahim'in milletinden sayan Kureyş ve diğerleri gibi müşriklerin dinlerine asla katılmamıştı. شَاكِرًا لِاَنْعُمِهٖ **Allah'ın nimetlerine karşı şükredici idi.** O nimetlerin şükür vazifesini yerine getirmişti.

O nimetler ne idi? denilirse اِجْتَبٰيهُ **Allah onu seçmişti**(1) وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاَتَمَّهُنَّ قَالَ اِنّٖي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا *"Ve hatırlayın: Hani Rabbi, İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmiş, o da onları tamamlayınca 'Ben seni insanlara imam kılacağım."* (Bakara, 2/124) buyurulduğu üzere insanların önüne düşmek için peygamberliğe seçmiş وَهَدٰيهُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقٖيمٍ **ve O'nu bir doğru yola hidayet etmişti.** Şu veya bu vasıtayı dolaştırmaksızın doğrudan doğruya Allah'a götüren hak dinde başarılı kılmıştı ki, İslâm milletidir. "İctiba" ipucuyla anlaşılır ki, bu hidayetin sonucu yalnız onun kendi hidayete ermesi değil, halkı da irşad olmuştur. İşte dünya küfür ve nankörlük içinde iken o, bu nimetlerin şükrünü yerine getirmek üzere bu doğru yolda giderek, رَبِّ اجْعَلْنٖي مُقٖيمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتٖي *"Rabbim! Beni, namazını dosdoğru kılan bir kimse yap; zürriyetimi de"* (İbrahim, 14/40) duası ile Allah için ayağa kalktı. وَاٰتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً **Biz de ona dünyada bir iyilik verdik, çok güzel bir durum ve ermişlik ihsan eyledik.** Bütün insanlar arasında iyilikle anılarak övgüye mazhar kıldık. Her din mensupları onu sever, özellikle müslümanlar كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرٰهٖيمَ "İbrahim üzerine rahmetini indirdiğin gibi"(2) diye her namazda anarlar وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحٖينَ **ve şüphesiz ki O, ahirette elbette salihlerdendir.** اَلْحِقْنٖي بِالصَّالِحٖينَ ✱ وَاجْعَلْ لٖي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْاٰخِرٖينَ ✱ وَاجْعَلْنٖي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعٖيمِ *"Ve beni iyiler arasına kat. Benden sonrakiler içinde, beni iyi dille anılanlardan eyle. Beni nimet cennetinin varislerinden kıl."*

---

(1) İctiba, bir şeyi diğerlerinden ayırarak tamamıyla alıp dermektir ki, suyu cibayet ettim, havuza derleyip topladım demek olan جَبَيْتُ الْمَاءَ teriminden alınmıştır. Ve جَابِيَة havuz demektir. (Müellif)

(2) Buharî, Enbiya, 1; Müslim, Salat, 65, 66, 69; Nesaî, Sehv, 49, 50-54; İbn Mâce, İkâmet, 25.

(Şuarâ, 26/83-85) diye yaptığı duasındaki gibi cennette yüksek derece sahiplerindendir. Şimdi bütün bunların üstünde İbrahim'e bağışlanan en yüksek şeref ve iyilik şudur ki:

ثُمَّ اَوْحَيْنَٓا

اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًاۜ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ ﴿١٢٣﴾

اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذٖينَ اخْتَلَفُوا فٖيهِۜ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ

بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فٖيمَا كَانُوا فٖيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

123- Sonra da (ey Muhammed!) sana: "Hakk'a yönelen ve müşriklerden olmayan İbrahim'in dinine tabi ol" diye vahyettik.

124- Cumartesi günü (avlanmamak), ancak onda ihtilafa düşenlere farz kılındı. Şüphesiz Rabbin onların ihtilaf edip durdukları şeyler hakkında kıyamet günü, aralarında elbette hükmünü verecektir.

ثُمَّ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ اَنِ **Sonra sana şöyle vahyettik** اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهٖيمَ حَنٖيفًا **bir hanif olarak İbrahim'in milletine tâbi ol!** Diğer dinlerin hepsinden uzaklaşıp İbrahim'in dinini takip et, sen de o doğru yolu tutup Allah için ibadet eden bir ümmet ol. Fakat İbrahim milleti denilince Arap yahudileri ve hıristiyanları gibi, ona mensup olduğunu iddia edip de putlara tapanların veya Hz. İsa'ya, Allah'ın oğlu diyenlerin dinleri veya milliyetçilikleri zannedilmemelidir. Pekiştirilerek hatırlatılır ki, وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكٖينَ **O müşriklerden değildi.** مَا كَانَ اِبْرَاهٖيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنٖيفًا مُسْلِمًا *"İbrahim, ne bir yahudi ve ne de bir hıristiyan idi; fakat o, Hakk'a yönelen bir müslüman idi."* (Al-i İmran, 3/67) Şu halde İbrahim'in milletine tâbi olmak demek, cumartesi veya pazar tutmak demek değildir. اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذٖينَ اخْتَلَفُوا فٖيهِ **Cumartesi, yalnız onda ihtilaf edenlere (farz) kılındı.** Yani cumartesi İbrahim'in dininden değil, onda ihtilaf eden İsrail oğulları üzerine haram kılındı, tatil yapıldı. Bu ihtilaf hakkında bazı tefsirciler şunu rivayet etmişlerdir: Musa (a.s) haftada bir günü ibadete tahsis etmek için yahudilere emretmiş ve bunun cuma olmasını söylemişti. Buna pek azı razı olmuş, büyük çoğunluğu: "Hayır Allah Teâlâ'nın, göklerin ve yeryüzünün yaratılışından boşaldığı gün ol-

son ki, cumartesidir." demişler. Bunun üzerine yüce Allah da cumartesi gününe izin vermiş ve kendilerini o gün avdan menetmekle imtihan etmiş. Sonrada cumaya razı olan azınlık, bu emre itaat ettikleri halde, daha sonra gelen nesilleri ava sabredememişler. Yüce Allah da onları mesh edip (hayvan kılığına sokup) maymuna çevirmişti. Diğer bazı tefsirciler de av hususundaki ihtilaf ve vebal ile tefsir etmiştir ki وَاسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِى كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ اِذْ يَعْدُونَ فِى السَّبْتِ اِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا ... *"Onlara deniz kenarında bulunan şehir halkının halini sor! Hani cumartesi gününün hürmetini ihlal edip haddi aşmışlardı. Cumartesi yaptıkları gün, balıklar onlara akın akın gelirler"* (A'râf, 7/163 âyetinin tefsirine bkz.) Fakat bizce âyetten açıkça anlaşılan cumartesi hakkındaki bu ihtilâfın yahudiler ve hıristiyanlar arasındaki ihtilafa işaret olmasıdır. Çünkü hıristiyanlar cumartesinin (hükmünün) neshedilmiş olduğunu söyleyerek pazarı (tatil günü) tutarlar ve bu şekilde mânâ şu olur: Cumartesi İbrahim'in dininden değil idi. İsrailoğulları'nda yapılmıştı. Onların ise yahudileri ve hıristiyanları ihtilaf etmektedirler. Bundan sonra اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ***"Kıyamet günü Allah, aralarında ihtilafa düştükleri şeyler hakkında hüküm verecektir."*** buyurulması da buna uygundur.

İbrahim'in milletine tabi olmak işte şöyledir:

اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

Meâl-i Şerifi

125- (Ey Resulüm!) Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağır! Ve onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete kavuşanları da en iyi bilendir.

126- Eğer (bir suçtan dolayı) ceza verecek olursanız size yapılan azab ve cezanın misli ile ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır.

127- (Ey Peygamber!) Sabret! Sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı üzülme! Kurdukları tuzaklardan telaş edip sıkıntıya düşme!

128- Şüphesiz Allah, takva sahipleri ile ve iyilikte bulunanlarla beraberdir.

İsrâ Sûresi

Mekke döneminde indi

Âyet Sayısı: 111

İsrâ Sûresi Mekke döneminde inmiştir. Ebu Hayyân'ın naklettiğine göre Sahibü'l-günyân, bu sûrenin Mekke' döneminde indiğinde ittifak olduğunu söylemiştir.(1) Ancak وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ *"Seni sana vahyettiğimiz Kur'ân'dan ayırmaya çalışıyorlar..."* (17/73, 76) âyetinden وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ *"Ey Muhammed! Şöyle de: "Hak geldi..."* (17/91) âyetine kadar sekiz âyetin ayrı olarak Medine döneminde indiği de Katâde'den rivayet edilmiştir. Bazıları da bunu وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ ، وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ (17/73,76) âyetleri olmak üzere iki âyet diye İbnü Abbas'tan rivayet etmiştir. Bunlardan başka bir de ... وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا *"Ey Peygamber! Hani bir zaman sana şöyle demiştik: 'Şüphesiz ki, Rabbin, insanları ilim ve kudretiyle çepeçevre kuşatmıştır. Biz mirac gecesi, o manzaraları sana ancak insanları imtihan etmek için gösterdik..."* (17/60) âyetinin de Medine döneminde indiğini söyleyenler olmuştur.

Âyetleri: Kûfelilerin sayımında yüz on bir, diğerlerinde yüz ondur.

---

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 3.

Kelimeleri : Bin beş yüz altmış üçtür.

Harfleri : Altı bin dört yüz altmıştır.

Fâsılası : ا ، ر harfleridir. (ر) Yalnız birinci İsrâ âyetindedir. Bununla هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ kasrı (tahsisi) gibi, İsrâ'nın yalnız Hz. Muhammed'de gerçekleştirilmiş seçkin bir âyet olduğuna işaret edilmiş oluyor.

Bu sûreye "Sübhân" veya "Beni İsrâil Sûresi" de denilir. «آسْرَا» "İSRÂ" «هُدًى» "hûdâ" ölçüsünde «سُرَى» "Sürâ" dan if'âl veznindedir. Sürâ, mesrâ, sirâyet gerek yaya, gerek atlı olsun gece yürüyüşü demektir. İsrâ da öyledir. Ancak burada olduğu gibi geçişli olduğunda "yürütmek" demek olur. Bu sûrenin, "Nahl Sûresi'nin sonuna uygun olması bir kaç yöndendir.

Birincisi: O sûrenin sonunda اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ *"Şüphesiz ki Allah, kendisinden korkanlarla ve iyilikte bulunanlarla beraberdir"* (Nahl, 16/128) âyeti ile bu sûrenin başındaki münasebet açıktır. Çünkü bu (sûrenin baş kısmı), onun en yüksek bir şahidini göstermekle bu hususun isbatı ve açıklamasıdır.

İkincisi: Ondan önceki وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ *"Ey Peygamber! Sabret. Sabretmen ancak Allah'ın lütfuyladır. Onlara karşı üzülme. Kurdukları tuzaklardan sıkıntıya düşme."* (Nahl, 16/127) âyeti ile ilişkisi vardır. Çünkü nakledildiğine göre: سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرٰى بِعَبْدِه nin indirilmesinin sebebi şudur: Resulullah İsrâ'yı Kureyş'e anlattı. Onlar, bunu şiddetli kuru bir gürültü ile yalanladılar. Ve bunun üzerine yüce Allah Peygamberini doğrulamak için bu âyeti indirdi.

Üçüncüsü: Biraz önce Hz. İbrahim övülüp ثُمَّ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ اَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا *"Sonra ey Peygamber! Sana şöyle vahyettik: Doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy"* (Nahl, 16/123) buyurulmuş olmakla İbrahim'in dinine uyma emrinden Hz. Muhammed'in mertebesinin Hz. İbrahim'in mertebesinden aşağı olması gibi bir mânânın kuruntusunda bulunulmaması için bu sûre, Hz. Muhammed'in mertebesinin yüksekliğini gösteren bir âyetle başlamış ve ilerisinde عَسٰى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا *"Muhakkak Rabbin seni öğülmüş bir makama erdirecektir."* (İsra, 17/79) âyeti ile bu mânâ daha fazla yükseltilerek açıklanmıştır.

Dördüncüsü: Orada (Nahl Sûresi'nde) yahudilerle ilgili hükümlere ve durumlarına işaret edilmiş ve cumartesi ehlinin ayrılığa düşmelerinden bahsedilmiş olduğu gibi, burada da İsrail oğullarının alın yazıları zikredilmiş ve bu alınyazılarının kendilerinin iyilik ve kötülükleriyle ilgili olduğu anlatılarak

إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ *"Gerçekten Allah, takva sahipleriyle ve ihsanda bulunan kimselerle beraberdir."* (Nahl, 16/128) sonucuna, aksi açısından da bir açıklayıcı misal verilmiştir. Şu halde onların fitne ve bozgunculukları yüzünden ve sorumlulukları açısından Mescid-i Aksâ'nın yıkılması kıssası anlatılacağından sûrenin başında İsrâ hadisesi öne alınarak, Hz. Muhammed'in makamının şerefinin ortaya çıkması ile, o yıkımın zararını ikmal ve telafi etme mânâsına işaret edilmiştir. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ الَّذِى أَسْرٰى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِى بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾

Meâl-i Şerifi

1- Kulu Muhammed'i geceleyin, Mescid-i Haram'dan kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla gören O'dur.

سُبْحَانَ الَّذِى **Tesbih ona ki,** tesbihin türetilmesi ve mânâsı hakkında Bakara Sûresi'nde açıklama geçmişti. (Bakara, 2/30. âyetin tefsirine bkz.). Keşşâf sahibi der ki: " سُبْحَانَ tesbihin özel ismidir. Osman, bir adamın ismi olduğu gibi. Zikredilmesi terkedilmiş gizli bir fiile nasb edilmiştir ki, takdiri; أُسَبِّحُ اللّٰهَ سُبْحَانَ dir, sonra سُبْحَانَ fiil yerine konmuş ve onun yerini tutmuştur. Ve Allah'ın düşmanlarının O'na nisbet ettikleri kusurların hepsinden tam bir şekilde uzak olduğuna delalet etmektedir."[1] Nur Sûresi'nde de demiştir ki: "Bunda aslolan, Allah'ın acaib (şaşılacak ve hayret verecek) bir sanatı görüldüğü zaman Allah'a tesbih etmektir. Sonradan kendisinden hayret edilen her şeyde bile kullanılmıştır. "Demek ki esas mânâsı tesbih ve Allah'ın noksan sıfatlardan tam uzak olduğuna de-

(1) ez-Zemahşeri, a.g.e., II, 436.

lalet eden beliğ bir tenzihtir. Bununla beraber hayret yerinde kullanılır. Bazıları bu şekilde tesbih mânâsının düşeceğini zannetmişlerse de doğru değildir. Çünkü aslolan, hayret üzerine tesbih etmektir. Bununla birlikte سُبْحَانَ nin Osman gibi özel isim olmasına ilişenler ve özel isim olmasını tamlama durumu dışındaki durumlarına tahsis etmek isteyenler olmuştur. Onun için Kâdî Beydâvî: اِسْمٌ لِلتَّسْبِيحِ *"tesbihin ismidir"* demekle yetinmiştir.[1] Nasıl ki İbnü Cerir de: اِسْمٌ وُضِعَ مَوْضِعَ الْمَصْدَرِ فَنُصِبَ لِوُقُوعِهِ مَوْقِعَهُ *"Masdar (mutlak meful) yerine konmuş bir isimdir. Masdarın yerinde bulunduğu için nasbedilmiştir"* demiştir.[2] Kâmus sahibi (Firuzâbâdî), Besâîr'de der ki: "Tesbih, Allah'ı takdis demek olup «سَبَحَ» dan alınmıştır. Allah'a ibadette acele etmek mânâsında kullanılmış olup ondan sonra bütün sözlü ve yazılı ibadetlerde kullanılmıştır. سُبْحَانَ "Sübhane" kelimesi de aslında غُفْرَانَ "Gufrâne" gibi masdardır, daha sonra tesbihin ismi olmuştur. Masdar olarak da kullanılır. Fakat âlimlerin çoğu bunun masdar olduğunu kabul etmeyerek Kamus sahibinin (Firuzâbâdî'nin) görüşünün yanlış olduğunu belirtmişler. Çünkü tesbih fiilinin sülâsîsi (üç harflisi) kullanılmıyor. Ve onun içindir ki buna masdar yerine konmuş isim denilmiştir. Ancak şöyle bir sorunun sorulması gerekir: سُبْحَانَ nin yerine konduğu masdar nedir? Tesbih masdarı, tenzih ve takdis gibi tefil ölçüsündedir. Bunda tesbih olunan Allah Teâlâ'nın vasfı ise, nezahet (paklık) ve mukaddeslik gibi Allah'tan ayrılmayan bir mânâ olması yaraşır. Bundan dolayı Ebûs-Suud'un da naklettiği, tarzda, burada سُبْحَانَ yi tenzih ile değil, تَنَزَّهَ اللّٰهُ بِذَاتِهِ وَتَعَالَى *"Allah zâtıyla noksan vasıflardan uzaktır ve yücedir"* diye noksanlıklardan uzaklaştırmak[3] ile yorumlamak daha anlamlıdır.

Demek ki sübhan, tesbihin üç harfli masdarı değil ise, onun yerine konmuş bir isimdir ki, yüce Allah'ın zatının temizliğini ve kutsallığını ifade eder. Biz, buna sübhaniyyet veya sübbuhiyyet diyebiliriz. Çünkü sübhan Allah'ın güzel isimlerinden de olur. Gerçi tesbih masdarı, edilgen olarak masdardan elde edilen mânâ ile tefsir edilirse, yani kötü şeylerden uzak olma mânâsına yorumlanırsa, bu mânâ'ya yaklaşırsa da Allah'ın zatının temizliğinde kesin delil olmayacağı için aynı değildir. Tesbih سُبْحَانَ اللّٰهِ dan alınmıştır. Ve سُبْحَانَ nin failine muzâf olması daha açıktır. Takdir edilen fiili de yerine göre takdir olunur. Nitekim سُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ *"Akşama girdiğiniz vakit ve sabaha erdiğiniz vakit Allah'ı tesbih edin."* (Rûm, 30/17) âyeti سَبِّحُوا اللّٰهَ سُبْحَانَ *"Noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ı tesbih ediniz "* mânâsı ile emir mânâsına gelir.

---

(1) el-Beydavî, Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, I, 687.
(2) et-Taberî, a.g.e., XV, 2.
(3) Ebu's-Suud, a.g.e., V, 154.

Hazreti Peygamberden rivayet edilen bir hadiste لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ *"O'nun yüzünün sübuhatı yaktı"* (1) diye geçmiştir ki, bunu bazıları Allah Teâlâ'nın yüzünün nurları, güzelliği; bazıları da Allah'ın yüceliği ve ululuğu ile tefsir etmişlerdir. Bununla birlikte bunda da açık olan mânâ "Allah'ın noksan vasıflardan uzak olma tecellileri" demek olmasıdır. Konumuzla ilgili olan bu hadis, İbnü'l-Esir'in "en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis"de naklettiğine göre şöyledir: قَالَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ اِنَّ لِلّٰهِ دُونَ الْعَرْشِ سَبْعِينَ حِجَابًا لَوْ دَنَوْنَا مِنْ اَحَدِهَا لَاَحْرَقَتْنَا سُبُحَاتُ وَجْهِ رَبِّنَا "Yani Cibril (a.s) dedi ki, Allah'ın arşı önünde yetmiş perdesi vardır. Biz bu perdelerden birine yaklaşsak Rabbimizin yüzünün nurları bizi hemen yakardı."(2)

Diğer bir hadiste حِجَابُهُ النُّورُ اَوِ النَّارُ لَوْ كَشَفَهُ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ كُلَّ شَيْءٍ اَدْرَكَهُ بَصَرُهُ "Yani, nur veya ateş perdesi vardır. Onu açsa yüzünün sübühâtı gözü ilişen her şeyi hemen yakardı."(3) Nitekim فَلَمَّا تَجَلّٰى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسٰى صَعِقًا *"Rabbi o dağa tecelli edince, onu yer ile bir etti. Musa da bayılarak yere düştü."* (A'râf, 7/143). Sonra bu sûrenin böyle mükemmel ve yüksek bir tesbih ve tenzih ile başlaması, daha sonra zikredilecek hayret verici işlerin önemi ile ilgilidir. Bunda birinci olarak, akıllara hayret veren imkanların üstünde olan İsrâ hadisesini yüceltmek ve onu doğrulamak için, kalblerin temizlenmesini hazırlamak ve makamın nezaketi dolayısıyla benzetme kuruntularından genellikle korunmayı hatırlatma vardır. İkinci olarak, onu mümkün görmeyen dinsizlere karşı yüce Allah'ın noksan vasıflardan beri bulunduğunu ve dolayısıyla acizlik ve yalan gibi kusurlardan uzak olduğunu açıklamakta, kudret ve bağışlamasının yücelik ve büyüklüğünü ilan etmek vardır. Üçüncü olarak, aşağıda anılan Mescid-i Aksâ'nın yıkılması dolayısıyla da bu tenzihin özel bir önemi vardır. Dördüncü olarak, genel bir şekilde bu sûrenin mânâsının Allah'ın temiz ve kusursuz olması ile ilgisine işaret vardır.

Evet O, öyle bir Sübhandır ki اَسْرٰى بِعَبْدِهِ **kulunu** ona ibadet etmekle seçkin olan, bilinen özel kulunu, yani Muhammed Mustafa (s.a.v)'yı لَيْلًا **geceleyin,** yani bir gecenin az bir kısmında مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ **Mescîd-i Haram'dan,** -Mescid-i haram, Ka'beyi kuşatan ve Harem-i Şerif denilen camidir. Bunun etrafını kuşatan yer de özel ve belirli sınırlara kadar Harem'dir.- O Harem-i Şerif içinden veya etrafından اِلَى الْمَسْجِدِ الْاَقْصَا **Mescid-i Aksâ'ya** -ki beytü'l-makdis'tir- geceleyin **götürdü.** اَلَّذٖى **O Mescid-i Aksâ ki,** بَارَكْنَا حَوْلَهُ **etrafını mübarek kıldık,**

(1) Müslim, İman, 293; İbn Mâce, Mukaddime, 13; Ahmed b. Hanbel, IV, 401, 405.

(2) İbnü'l-Esir, en-Nihâye, fî Gari bi'l-Hadis, II, 332.

(3) Müslim, İman, 293; İbn Mâce, Mukaddime, 13; Ahmed b. Hanbel, IV, 401-405.

yanı çevresini din ve dünya bereketleriyle bereketlendirdik. Çünkü Musa (a.s.) dan İsa (a.s)'ya kadar vahyin iniş yeri ve peygamberlerin ibadetgâhı olmuş, hem de nehirler ve ağaçlar, çiçekler ve meyvelerle donanmış idi. Bu defa da İsrâ şerefi ile bereketli kılındı.

MESCİD-İ AKSÂ: Kudüs'deki "Beytü'l-Makdis"dir. Nitekim İsrâ hadisinde de "Burak'a bindim Beytü'l-Makdis'e vardım"(1) diye geçmiştir. Bunun etrafı da, Kudüs ve civarı demek olur. Şifâ-i Şerif şerhinde Aliyyü'l-Kârî, Dülcî'den naklederek şöyle bir hadis rivayet eder: بَارَكَ اللّٰهُ فِيمَا بَيْنَ الْعَرِيشِ وَالْفُرَاتِ وَخَصَّ فِلَسْطِينَ بِالتَّقْدِيسِ "Allah, Ariş ile Fırat arasını mübarek (bereketli) kılmış ve özellikle Filistini mukaddes kılmıştır."(2)

Görülüyor ki âyetin bu bölümünde üçüncü şahıstan birinci şahısa geçme sanatı meydana gelmiş ve bu iltifat (hitabın yönünü değiştirme sanatı) ile İsrâ hikmeti şöyle açıklanmıştır:

لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا **Gece yolculuğuna çıkarttık ki, ona bazı âyetlerimizi göstermek için,** yani büyük acaib şeylerimizden göstereceğimizi göstermek; Mirac'a çıkarmak için: لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى *"Gerçekten Rabbinin varlığının en büyük âyetlerini görmüştür."* (Necm, 53/18). Buharî ve diğer hadis kitaplarında sahih rivayetlerle rivayet edildiği üzere, Hz. Peygamber (s.a.v) Burak ile Beytü'l Makdis'e vardıktan sonra oradaki büyük ve sert kayadan göğe çıkarıldı. Her bir gökte peygamberlerden biriyle görüştü, nice nice melekler gördü. Cennet ve cehennemin durumlarını gördü, Sidre-i Müntehâ'ya geçti, Allah'ın melekût âleminden bir çok acaib şeyler gördü. (Necm Sûresi'nin baştarafındaki âyetlerin tefsirine bkz.). Nihayet beş vakit namazın farz kılınması emri ile aynı gecede geri döndü.(3) Sabahleyin Mescid-i Haram'a çıkıp Kureyş'e haber verdi. Hayret etmek ve kabul etmemekten kimi el çırpıyor, kimi elini başına koyuyordu. İman etmiş olanlardan bazıları dönüp irtidâd etti (dinden çıktı). Birtakım erkekler Ebû Bekir'e koştular. Ebu Bekir; "Eğer o, bunu söylediyse şüphesiz doğrudur" dedi. Onlar: "Onu bu konuda da mı tasdik ediyorsun?" dediler. O da: "Ben onu bundan daha ötesinde tasdik ediyorum, sabah akşam gökten getirdiği haberleri yani peygamberliğini tasdik ediyorum" dedi. Bunun üzerine kendisine Sıddık unvanı verildi. Kureyşliler içinde Beytü'l-Makdis'i o zamanki haliyle bi-

(1) Buharî, Bed'ü'l-Halk, 6; Müslim, İman, 259, 264; Nesâî, Salât, 10. Tirmizî, Tefsirû Sûreti 17/2,17. Ahmed b. Hanbel, III, 148, IV, 208, V, 387, 392, 394.

(2) Müslim, İman, 282; Münâvî, et-Teysîr, I, 248.

(3) Bundan önce farz olarak yatsı ve sabah namazlarını kılıyorlardı.

lenler vardı. Bunlar, onun vasıfları ve durumuyla ilgili sorular sordular, tanımlamasını istediler. Derhal Hz. Peygambere Beytü'l-Makdis gösterildi. Bunun üzerine ona bakıp anlatıyordu. "Gerçi Beytül-Makdis'i tanımlamada isabet etti." dediler. Sonra: "Haydi bakalım bizim kervandan haber ver, o bizce daha önemlidir, onlardan bir şeyle karşılaştın mı?" dediler. Peygamber (s.a.v) "Evet, falancanın kervanlarıyla karşılaştım, Revhâ'da idi. Bir deve kaybetmişler arıyorlardı. Yüklerinde bir su kadehi vardı. Susadım onu alıp su içtim ve yine eskiden olduğu gibi yerine koydum. Geldiklerinde sorun bakalım kadehte suyu bulmuşlar mı?" buyurdu. "Bu da diğer bir alâmettir" dediler. Sonra sayıların, yüklerini ve görünüşlerini sordular. Bu defa da kervan olduğu gibi Hz. Peygambere gösterildi ve sorduklarının hepsine cevap verdi ve buyurdu ki: "İçlerinde falan ve falan önde, boz renkte bir deve üzerinde dikilmiş iki harar olduğu halde falan gün güneşin doğması ile beraber gelirler". Bunun üzerine: "Bu da diğer bir âyettir" dediler ve o gün hızla Seniyye'ye doğru çıktılar. Güneş ne zaman doğacak da onu yalancı çıkaracağız diye bakıyorlardı. Derken içlerinden birisi: "Güneş doğdu!" diye haykırdı. Diğer birisi de: "İşte kervan geliyor, önünde boz bir deve ve içlerinde falan ve falan da var, tıpkı (Hz. Muhammed'in) dediği gibi" dedi. Böyle olduğu halde yine iman etmediler de: هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌ *"Bu apaçık bir büyüdür."* (Neml, 27/13; Saff, 61/6) dediler. (Miracın etraflıca açıklaması için hadis kitaplarına müracaat edilmelidir.)[1]

Bazıları göğe yükselmenin de "Burak" üzerinde meydana geldiğini söylemişler ise de gerçek olan şudur: Mescid-i Aksâ'ya kadar İsrâ (gece yolculuğu) Burak ile olmuş. Ondan sonra Mirac, asansör kurulmuştur. Ebu Sa'îd-i Hudrî'den rivayet olunduğu üzere Resulullah buyurmuştur ki: "Beytü'l-Makdis'te olanları bitirdiğim zaman Mirac getirildi ki, ben ondan güzel bir şey görmedim.[2] Ve o, odur ki, ölünüz can çekişme vaktinde gözlerini ona diker. Arkadaşım, beni, onun içinde kapılardan bir kapıya ulaşıncaya kadar çıkardı ki, ona بَابُ الْحَفَظَةِ *"Koruyucu melekler kapısı"* denir. Koruyucular kapısı, gök koruyucularının beklediği dünya göğü kapısıdır. Nitekim bu konuda وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ *"Ve onu, her kovulmuş şeytandan koruduk"* (Hicr, 15/17) buyurulmuştu. Ve Ebu Sa'îd-i Hüdrî'nin diğer bir rivayetinde şu detaylı açıklama vardır: "Sonra Mirac getirildi -ki insanların ruhu onda göğe yükselir- Baktım ki,

---

(1) Buharî, Salât 1, Hacc, 76, Enbiyâ, 5, Tevhid, 37, Menâkib, 24; Müslim, İman, 259, 263; Ahmed b. Hanbel, III, 148, 149; V, 143. Tirmizî, Tefsiru Sureti 19/3.

(2) Bkz. Mirac hadisi.

gördüğüm şeylerin en güzeli; görmez misin ölmek üzere olan kimse, ona nasıl gözünü diker? Bunun üzerine dünya göğü kapısına kadar yükseltildik. Cebrail kapının açılmasını istedi. "O kimdir?" denildi. "Cibril" dedi. "Yanındaki kim?" denildi. "Muhammed" dedi. "Öyle mi? O Peygamber olarak gönderildi mi?" denildi. O, "evet" dedi. Hemen kapıyı açtılar ve beni selamladılar. Bir de ne bakayım görevli bir melek gördüm ki göğü koruyor ve ona İsmail deniliyor, emrinde yetmişbin melek ve her birinin emrinde yüzbin melek var. "Burada Resulullah (s.a.v) şu âyeti okudu: وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ *"Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir"* (Müddessir, 74/31) ve buyurdu ki: Derken bir adam ile beraberim ki, şekli Allah'ın yarattığı günkü gibi, ondan hiçbir şey değişmemiş, kendisine soyundan olan insanların ruhu arzediliyor: "Mümin ruhu, hoş ruh, hoş kokuludur. Bunun kitabını «عِلِّيِّينَ» (iyilerin defterin)de kılın" diyor. "Kâfir ruhu ise; kötü ruh, kötü kokuludur. Bunun kitabını «سِجِّينٍ» (kötülerin defterin) de kılın" diyor. "Ey Cibril! bu kim?" dedim. "Baban Âdem" dedi. Ve o, bana selam verdi, gönlümü aldı, hayır ile dua etti[1] مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْوَلَدِ الصَّالِحِ *"Hoş geldin salih peygamber ve salih evlad"* dedi. Sonra baktım bir toplum gördüm ki, dudakları deve dudağı gibiydi. Onlara bir takım memurlar görevlendirilmişti, dudaklarını kesiyorlar ve ağızlarına ateşten bir taş koyuyorlar, bu taşlar makadlarından çıkıyordu. "Ey Cibril! Bunlar kimler?" dedim. O: "Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenlerdir" dedi. Sonra baktım bir toplum vardı ki, derilerinden sırım kesiliyor ve ağızlarına tıkılıyor. Ve yediğiniz gibi yiyiniz deniliyor. Ve bu onlara en iğrenç bir şey oluyor. "Ey Cibril! Bunlar kimler?" dedim. "Bunlar o koğucular, fitnecilerdir ki, insanların etlerini yerler ve sövmek ile ırz ve namuslarına saldırırlar." dedi. Sonra baktım bir toplum var ki, önlerine bir sofra kurulmuş, üzerinde benim gördüğüm etlerin en güzellerinden kebaplar var, etraflarında da leşler var. Onlar, o güzel etleri bırakıp bu leşlerden yemeğe başladılar. "Bunlar kim? Ey Cebrail!" dedim. O: "Bunlar zinakarlar" dedi. "Allah'ın helal kıldığını bırakırlar da haram kıldığını yerler." Sonra baktım bir toplum var ki, karınları evler gibidir. Bunlar Firavun ailesinin yolu üzerinde bulunuyor. Firavun ailesi sabah ve akşam ateşe atılırken bunlara uğruyor, uğradı mı bunlar bir fırlıyorlar, fırlayınca her biri karnının ağır basması ile düşüyor ve bunun üzerine Firavun ailesi bunları ayaklarıyla çiğniyorlar. "Ey Cibril! Bunlar kimler?" dedim... Dedi ki: "Bunlar, karınlarında faiz yiyenlerdir. فَمَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ *"onların misali kendisini şeytan çarpmış olan kimse gibidir"*. Sonra birtakım kadınlar memelerinden asılmış ve birtakım kadınlar, baş aşağı ayaklarından asılmış. "Ey

(1) Buharî, Salât 1, Enbiya, 5,22, 41, Menakibü'l-Ensâr, 42; Müslim, İman, 263, 264.

Cibril! Bunlar kimler?" dedim. O: "Bunlar zina eden ve çocuklarını öldüren kadınlardır" dedi. Sonra ikinci göğe çıktık. Orada Yusuf ile buluştum. Ümmetinden kendine tabi olanlar da etrafında idi. Yüzü, ayın ondördündeki dolunay gibiydi. Bana selam verdi, hoş geldin dedi. Sonra üçüncü göğe geçtik. Orada iki teyzeoğlu; Yahya ve İsa ile buluştum. Giyimleri ve saç sakalları birbirine benziyordu. Bana selam verdiler. Hoş geldin dediler[1]. Sonra dördüncü göğe geçtik. İdris ile buluştum. Bana selam verdi, hoşgeldin dedi. Nitekim yüce Allah: وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا *"Biz onu yüce bir yere yükselttik"* (Meryem, 19/57) buyurmuştur. Sonra beşinci göğe geçtik. Orada milletine sevdirilmiş olan Harun ile buluştum. Etrafında ümmetinden birçok tabileri vardı, uzun sakallı idi. Sakalı hemen hemen göbeğine değecekti. Beni selamladı, hoşgeldin dedi. Sonra altıncı göğe çıktık, Orada Musa b. İmran ile buluştum. Çok kıllı idi. Üzerinde iki gömlek olsaydı kılları onlardan çıkardı. Musa dedi ki: "İnsanlar beni اَكْرَمُ الْخَلْقِ عَلَى اللّٰهِ *"Allah katında en şerefli olan yaratık"* diye iddia ederler. Bu ise Allah katında benden yalnız daha şerefli olsaydı aldırış etmezdim. Fakat her peygamber ümmetinden kendine uyanlarla beraberdir. "Sonra yedinci göğe geçtik. Ben, orada İbrahim ile buluştum. Sırtını Beyt-i Ma'mur'a dayamıştı. Beni selamladı مَرْحَبًا بِالنَّبِىِّ الصَّالِحِ وَالْوَلَدِ الصَّالِحِ *"Salih Peygamber ve Salih evlad hoş geldin"* dedi. Bunun üzerine bana denildi ki: "İşte senin yerin ve ümmetinin yeri." Sonra Resulullah اِنَّ اَوْلَى النَّاسِ بِاِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِىُّ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ *"Gerçekten İbrahim'e insanların en yakını, zamanında ona tabi olanlarla şu Peygamber (Hz. Muhammed) ve ona iman edenlerdir. Allah müminlerin yardımcısıdır."* (Al-i İmran, 3/68) âyetini tilavet etti ve buyurdu ki: "Sonra Beyt-i Ma'mur'a girdim, içinde namaz kıldım. Ona her gün yetmişbin melek girer, Kıyamete kadar geri de dönmezler. Sonra baktım bir ağaç var ki bir yaprağı bu ümmeti bürür. Bunun kökünde bir kaynak akıyor, iki kola ayrılıyordu. "Ey Cibril! Bu nedir?" dedim. O: "Şu rahmet nehri, şu da Allah'ın sana verdiği Kevser'dir" dedi. Bunun üzerine rahmet nehrinde yıkandım, geçmiş ve gelecek günahlarım bağışlandı. Sonra Kevser'in akış istikametini tuttum ve nihayet cennete girdim. Bir de ne bakayım orada hiçbir gözün görmediği, kulağın işitmediği, insan kalbine gelmeyen şeyler var. Sonra yüce Allah bana emrini emretti ve elli namaz farz kıldı. Ondan sonra Musa'ya uğradım. "Rabbin ne emretti?" dedi. "Üzerime elli namaz farz kıldı" dedim. O: "Dön, azaltması için Rabbine yalvar. Çünkü ümmetin bunun altından kalkamaz" dedi. Rabbime döndüm, azaltması için yalvardım. O benden on vakit namaz indirdi. Sonra Musa'ya döndüm. Bu şekilde Musa'ya uğ-

(1) Bazı rivayetlerde İsa ve Yahya ikinci, Yusuf üçüncü gökte gösterilmiştir. (Müellif)

rudıkça Rabbime dönüyordum. Sonunda beş vakit namaz farz kıldı. Musa, yine: "Rabbine dön, azaltmasını iste" dedi. Ben: "Çok müracaat ettim, artık utandım." dedim. Bunun üzerine bana denildi ki: Sana bu beş vakit namaz, elli namazdır. Bir iyilik on katı iledir. Her kim iyilik yapmaya gayret eder de onu işle-mezse, onu bir iyilik yazılır, işleyene de on iyilik yazılır. Her kim de bir günah yapmaya teşebbüs eder de işlemezse bir şey yazılmaz, işlerse bir günah yazılır."

Kütüb-i sitte (Alt hadis kitabı) ve diğer hadis kitaplarında Mirac hadislerinin birçok rivayetleri vardır. Bu naklettiğimiz hadisin senedleri de İbnü Cerir tefsirinde zikredilmiştir.[1] Görülüyor ki, bunda dünya göğüne kadar yükselmenin Mirac ile ilgili olduğu açıkça belirtilmiş, daha ilerisinde ise muhtemeldir. Fakat Alâî Tefsiri'nden Âlûsî'nin naklettiğine göre, Resulullah'ın İsra gecesi biniti beş tane idi. Birincisi Beytü'l-Makdis'e kadar Burak. İkincisi dünya göğüne kadar Mi'rac; üçüncüsü yedinci göğe kadar meleklerin kanatları; dördüncüsü Sidre-i Münteha'ya kadar Cibril'in kanadı; beşincisi Kâbe Kavseyn'e (Mirac gecesi iki yay arası kadar Allah'a yaklaşmasına) kadar Refref (manevî bir binek)[2]

Gerçi Allah'ın kudretine göre bu vasıtalara gerek yoktur. Yüce Allah'ın dilediğini bir anda herhangi bir yere ulaştırmaya gücü yeter. Fakat bütün bunlar, âyetlerini göstermek ve ikramını ortaya koymak cümlesinden sayılır. Çünkü لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا *"Ona âyetlerimizden gösterelim diye"* ifadesi gereğince İsrâ'nın hikmeti âyetleri (alâmetleri) göstermektedir. Tefsircilerden bazıları gök cisimlerinin hareketlerinin süratlerinden bilimsel misaller getirerek İsrâ ve Mirac'daki süratli yürüyüşü akıllara yaklaştırmaya çalışmışlardır. Fakat doğrudan doğruya ilâhî âyetlerden olan bir harika, tabiî bir görüş açısı ile açıklanabilmekten uzaktır. Tabiî bir tasarı, benzerlerine göre düşünmek demektir. Halbuki benzeri görülmemiş bir olayı benzerleri ile düşünmeye kalkışmak çelişki olur. O, ancak müşahede veya haber ile bilinir. Gerçi İsrâ'yı iyice tetkik edebilmek için Burak hadisi bize bir düşünce prensibini vermiyor değildir. Çünkü Burak kelimesinin berk (yıldırım) maddesinden türemiş olduğu apaçıktır. Peygamberimizin hadisinde onun tanımlanması şu şekildedir: "Boyu merkebden büyük, katırdan küçük bir hayvandır ki, ayağını gözünün (gördüğü yerin) son noktasına basar". Bu ise şimşek ve elektrik süratini anlatır. Biz bu prensiple İsrâ'nın süratini bir

(1) et-Taberî, a.g.e., XV, 4, 10, 11, 12.

(2) Söyleşirken Cebrail ile kelâm / Geldi refref önüne verdi selam. (Süleyman Çelebi'den naklen. Müellif).

Âlûsî, Rûhu'l-Meâni, XV, 10.

dereceye kadar düşünmek ve böyle bir nakliye vasıtası üzerine binenin elektrikten etkilenmeyerek hiç sarsılmaksızın tam sükunet ve huzur içinde mesafeyi katlayabileceğini düşünebiliriz. Ve bu şekilde Burak ve Mirac vasıtalarının özel olarak tahsisine bir hikmet yönü de düşünebiliriz. Fakat bütün bunlar, en fazla noksan akıldan tam akla yaklaştıracak iman delilleri olabilir. Yoksa yer, zaman, hareket, ruh nitelikleri meselelerinin mahiyetiyle ilgili bulunan ve yüce Allah'ın kudretinin en büyük âyetlerinden olan Mirac mucizesi üzerinde düşünmek, aklın anlayış ölçüsünden çok yüksektir. Onun için demişlerdir ki o Mirac nitelendirilemeyecek kadar yücedir. Bu konuda şundan başka ne söylenebilir? O, her şeye gücü yeten ve sevendir. Hiçbir şey O'nu aciz bırakamaz. Nurundan yarattığı dostunu (Hz. Muhammed'i) ziyaretine davet etmiş, meleklerinin ileri gelenlerinden gönderdiklerini göndermiş. Cibril, binitinin özengisini, Mikail de yularını tutmuş. Nihayet bir sınıra kadar varmış, sonra da noksan sıfatlardan münezzeh olan yüce Allah, dilediği şekilde o işi kendisi üslenmiş. Şimdi O Allah'ın dostuna uzun gelecek hangi mesafe ve nurlu cesedine engel olacak hangi cisim düşünülebilir?

جُزْ بِحُزْوَى فَثَمَّ عَالَمٌ لَطِيفٌ

مِنْ بَقَايَا اَجْسَادِهِ الْاَرْوَاحُ

"Huzvâ'yı geç, orada latîf bir âlem vardır ki
Ruhlar onun cesetlerinin kalıntılarındandır."

Farsça bir şiirde şöyle denilmiştir:

قصه بیرنك معراج ازمن بی دل مپرس

قطره دریا گشت وپیغمبر نمیدانم چه شد

"Renk âleminden soyut olan Mirac kıssasını ben bî-dile[1]; yani aşka dalmış, bayılmış olan bana sorma:

Damla deniz oldu, yani ben bir damla iken deniz oldum. Bilmem ki Peygamber ne oldu?"

Ancak bu makam, tefekkür edilirken hulûl (bir şeyin içine girme) ve birleşme kusurlarından sakınılması, tenzihinden asla gaflet edilmemesi gerekir. Molla Cami Abdurrahman -kuddise sırruhu (sırrı mukaddes olsun)- Mirac'ın Arş'a kadar ruh ve cesedle birlikte gerçekleştiğini yazıyla tarif ederek demiştir ki:

---

(1) Bîdil, Şairin mahlası olmakla beraber anlamı ile de tevriye yapılmıştır. (Müellif)

چو رفرف شد مشرف از وجودش گرفت ازدست رفرف عرش زودش
بد شت عرش تن چون خرقه بگذاشت علم برلا مکان بی خرقه افراشت
کلی بردند ازین دهلیزه پست بدان درکاه والادست بردست
جهت رامهره از شش در رهانید مکان رامرکب ازتنگی جهانید
مکانی یافت خالی ازمکان نیز که تن محرم نبود آنجاوجان نیز

"Refref onun şerefli vücudundan şcreflendirilmiş olduğu zaman, Arş Refref'in elinden onu süratle aldı. Arş ovasında teni bir hırka gibi bıraktı. Sancağını yere ihtiyacı olmayana (Allah'a) hırkasız olarak kaldırdı. Bir gülü götürdüler bu aşağı dehlizden o yüksek dergâha el el üstünde. Yönü, mühresi altı kapıdan kurtardı. Yeri, biniti darlıktan sıçrattı. Yerden bile boş olan bir makam buldu ki, oraya ten de mahrem değildi can da".

Öyle olmakla beraber Mescid-i Aksâ'ya İsrâ'dan sonrasının, ruh ile yapıldığını söyleyenler vardır. Bazıları bununla ilgili olarak demişlerdir ki: "Ruhun iki cesedi vardır. Biri, gayb âleminden gizli bir cesettir ki, onda unsurların bir etkisi yoktur. Biri de görülen âlemde yoğun bir cesettir ki, unsurlardan meydana getirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) göğe çıkarken cesedî, madde elementlerinden hepsini kendi küresinde bıraktı ve ancak latif cesedi ile kaldı ve yüce Allah'ın dilediği yere kadar onunla çıktı. Sonra da o bıraktığı cesede geri döndü". Bu ifade, Mirac meselesinde ruhanî tabirinin sadece düşünce ile olan bir yükselme demek olmadığını anlatmakla beraber, Mirac'ı, sofilerin, ruhun tamamen cesedden soyulması diye ifade ettikleri olay mahiyetinde gösteriyor demektir. Halbuki ruhun bedenden tamamen sıyrılması ümmetin fertlerinden nice adamlarda bile defalarca olduğu nakledile gelmiştir. Ve elbette Hz. Peygamberin miracının ruhun bedenden sıyrılmasından çok yüksek ilâhî bir mucize olduğunda şüphe edilmemesi gerekir.

"Muhammed'den diğer yok dahil olmuş "Kâbe kavseyn"e
Kirâm-ı enbiyâdan girmedi bir ferd o mabeyne
Haremgâh-ı visale Ahmed'i tenha alup Mevla
O halvet oldu mahsus Hazreti Sultan-ı kevneyne..."

"Muhammed'den başka Kâbe Kavseyn'e (mirac gecesinde Hz. Muhammed'in Allah'a iki yay kadar yaklaşması) giren yoktur. Ulu peygamberlerden hiçbir kimse o saraya girmedi. Sevgiliye kavuşma haremine yüce Allah Ahmed'i yalnız aldı. O halvet (başbaşa kalma) iki cihan sultanına tahsis edildi."

İbnü Atiyye gibi bazı müfessirler yüce âyetin mânâsını şöyle açıklamıştır:

Onu, yani Muhammed (s.a.v.)'i âyetlerimizden göstermemiz için geceleyin yürüttük. Bu şekilde Mirac, Peygambere âyet göstermekten ibaret değil, Peygamberin kendisini bir âyet olarak kâinata göstermek olmuştur. Gerçekten «وَالنَّجْمِ» Necm Sûresi'nin inişi daha önce olduğuna göre, Peygamber hakkında; لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى *"Andolsun, O, Rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü"* (Necm, 53/18) anlamı daha önce gerçekleşmiştir. Ve o, kendisi Allah'ın âyetlerinden en büyük bir âyettir. Ve İsrâ'nın hikmeti de ona göstermeden çok, onu göstermeye daha uygundur.

اِنَّهُ هُوَ السَّمٖيعُ الْبَصٖيرُ **Muhakkak ki, ancak o, herşeyi işiten ve herşeyi görendir.** Tefsircilerin çoğu, bu zamiri yüce Allah'a işaret etmek üzere tefsir etmişler ve meâlini şöyle açıklamışlardır: O noksan sıfatlardan münezzeh zattır ki, ancak o, kulunun gizli ve açık bütün hallerini gerçek anlamda gören ve haberdar olan ve bundan dolayı, bu yüksek makama ehil ve layık olduğunu bilendir. Onun için bu makamı ona tahsis etmiş ve ona bu şekilde ikramda bulunmuştur. Bu şekilde âyet, gıyabdan (üçüncü şahıstan) birinci şahısa iltifat (çevirme) ile başlamış ve birinci şahıstan üçüncü şahısa iltifat ile son bulmuş olur. Aynı zamanda kâfirlere karşı bir tehdid mânâsını da gerektirir. Ebu'l-Bekâ'nın naklettiğine göre, bazı tefsirciler de zamirin Peygambere işaret ettiğini söylemiş ve âyetin meâlinde demiştir ki: "Gerçekten sözümüzü işiten ve zatımızı gören yalnız o kuldur". Bu şekilde üçüncü şahısa iltifat yoktur. Ve âyet, zahirine göre yorumlanmıştır. Ancak "zatımızı gören" diye tefsir etmek için açık bir ipucu yoktur. "O gösterdiğimiz âyetleri gören" demek daha açıktır. Bununla birlikte Tıybî demiştir ki: "Zamirin böyle iki ayrı yoruma muhtemel olarak gelmesinin sırrı, Hz. Peygamberin yüce Allah'ı görmesi ve noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın sözünü işitmesi ve ancak, بِى يَسْمَعُ وَبِى يُبْصِرُ *"Benim yardımımla işitir ve benim yardımımla görür."* Hadisi şerifin mânâsı üzere olduğuna işaret olsa gerektir. (Yunus Sûresi'ndeki اَمْ مَنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ *"Ya da o kulaklara ve gözlere kim sahiptir?"* (âyetin tefsirine bkz. 10/31)

Şimdi İsrâ'dan bahsedilirken mutlaka Hz. Musa'nın mikatı (Onun için belirlenen zaman) hatırlanacaktır. Dolayısıyla Musa'nın: لَنْ تَرٰينٖى "Sen asla beni göremeyeceksin." (A'râf, 7/143) hitabı ile karşılandığı وَلَمَّا جَٓاءَ مُوسٰى لِمٖيقَاتِنَا *"Musa, tayin ettiğimiz vakitte bizimle buluşmaya geldiğinde..."* (A'râf, 7/143) âyeti ile Hz. Muhammed'i Allah'ı görmeye götüren bu İsrâ âyeti arasında bir düşünülürse, Allah ile konuşan Hz. Musa'nın makamı ile, Allah'ın habibi Hz. Muhmmed'in makamı arasındaki fark açıkça anlaşılır. Buna işaret etmek üzere sözü İsrâ'dan Musa'ya nakletmekle buyuruluyor ki:

وَاٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ
هُدًى لِبَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ اَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونٖي وَكٖيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ
مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾

Meâl-i Şerifi

2- Musa'ya da kitap verdik ve beni bırakıp başkasını vekil edinmeyiniz diye onu İsrail oğulları için bir hidayet rehberi kıldık.

3- Ey Nuh'la beraber gemiye taşıyarak kurtardığımız kimselerin soyundan olanlar! Doğrusu o çok şükredici bir kuldu.

اَنْ **Şöyle diye ki,** yani Tevrat'ın hidayetinin esası şu idi ki لَا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونٖى وَكٖيلًا **benden başka vekil edinmeyin,** işlerinizi havale edecek, benden başka Rab tanımayın. ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ **Nuh ile beraber yüklediklerimizin çocukları.** Ey Nuhun gözetiminde gemiye bindirip tufandan kurtardığımız birkaç müminin çocukları!Yani ey bugünkü insanlar! Siz bu aslınızı düşünmelisiniz. Yalnız bunu düşünseniz başka vekil edinilemeyeceğini anlarsınız. اِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا **Doğrusu o Nuh çok şükreden bir kuldu.** Her durumunda şükrederdi. Yani siz niye nankörlük ediyorsunuz?

وَقَضَيْنَٓا اِلٰى
بَنٖٓي اِسْرَٓائٖلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ
عُلُوًّا كَبٖيرًا ﴿٤﴾ فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ اُولٰيهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ
عِبَادًا لَنَٓا اُولٖي بَأْسٍ شَدٖيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا
مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَاَمْدَدْنَاكُمْ

بِاَمْوَالٍ وَبَن۪ينَ وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَف۪يرًا ﴿٦﴾ اِنْ اَحْسَنْتُمْ
اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ وَاِنْ اَسَأْتُمْ فَلَهَا فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ
لِيَسُٓؤُ۫ا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ
وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْب۪يرًا ﴿٧﴾ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ
وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِر۪ينَ حَص۪يرًا ﴿٨﴾

Meâl-i Şerifi

4- Biz İsrailoğulları'na Tevrat'ta şu hükmü verdik: "Muhakkak siz, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve muhakkak büyük bir yükselişle yükseleceksiniz."

5- Birincisinin zamanı gelince,üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Onlar, evlerin aralarına girip araştırdılar. Bu yerine getirilmesi gereken bir vaad idi.

6- Sonra sizi tekrar o istilacılar üzerine galip kıldık ve size mallarla ve oğullarla yardım ettik. Ve toplum olarak sizin sayınızı artırdık.

7- Eğer iyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz ve eğer kötülük ederseniz yine kendinizedir. Artık diğer fesadınızın zamanı gelince, yüzlerinizi üzüntüye sokmaları, kötülük yapmaları ve ilk kez girdikleri gibi yine Beyt-i Makdis'e girmeleri, ele geçirdikleri yerleri mahvetmeleri için onları tekrar göndereceğiz.

8- Olur ki Rabbiniz size merhamet eder. Ama siz tekrar dönerseniz biz de döneriz. Cehennemi, kâfirler için kuşatıcı bir zindan yaptık.

وَقَضَيْنَٓا اِلٰى بَن۪ٓي اِسْرَٓائ۪لَ فِي الْكِتَابِ **Biz, kitapta İsrail oğullarına şu hükümleri bildirmiştik.** لَتُفْسِدُنَّ فِي الْاَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَب۪يرًا **Muhakkak siz, bu mukaddes toprakta iki defa fesat çıkaracaksınız ve muhakkak ki çok büyük bir azgınlıkla taşacaksınız.** Fesadın çıkış yeri bu olarak. فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ اُو۫لٰيهُمَا **Onlardan birinci fesadın zamanı gelince,** birinci fesat devrinizin zamanı olup ceza sırası geldiği zaman ki, İbnü İshak'ın rivayetine göre, Şa'ya (a.s.)yı öldürdükleri zamandır.[1]

(1) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, V, 216.

İbnü Cerir Tefsiri'nde geniş bir tarzda açıklanmış olan bu kıssa, ibret alınacak öğütleri kapsadığından burada nakledilmesi faydalı olacaktır. Şöyle ki:

İsrailoğulları'nda bir çok olaylar meydana gelmiş, günahlar işlenmişti. Yüce Allah, bunlarla onları sorumlu tutmamış, kendilerine iyilik ve ihsan ile muamele etmişti. Nihayet, İsrailoğulları padişahlarından Sıddıka ismindeki padişahları zamanında olaylar büyümüştü. O zaman Şa'ya (a.s) onlara peygamber olarak gönderilmiş ve Babil hükümdarı Sencarib'in hücum ve istilası bertaraf edilmişti. Şa'ya b. Emsiya (a.s.) İsa ve Muhammed (a.s)i müjdeleyen bir peygamber idi. Sıddıka, onun vahiy ve nasihatları ile amel etmiş ve başarılı olmuştu, O vefat edince İsrailoğulları'nın işleri karışmış, hükümranlıkta yarışmaya düşmüşler, birbirlerini öldürmeye başlamışlardı. Şa'yâ'yı dinlemiyorlar, nasihatlarını kabul etmiyorlardı. O vakit, yüce Allah, Şa'ya (a.s)ya buyurmuş ki: "Kalk! Kavmin içinde senin dilin üzere vahy edeceğim". Adı geçen kalkmış yüce Allah da onun dilini vahy ile konuşturup buyurmuş ki:

"Ey gök dinle! Ey yer sus! Çünkü Allah Teâlâ İsrail oğulları'nın durumunu anlatacak."

O İsrailoğulları ki, kendi nimetiyle büyütmüş, kendisi için seçmiş, ihsanı ile seçkin kılmış, kullarına üstün kılmış ve ihsanıyla başkalarına üstün tutulmuştu. Halbuki onlar, çobanı olmayan kaybolmuş davar gibi idiler. Öyle iken ürkenlerini yatıştırdı, kaybolanlarını topladı, kırıklarını sardı, hastalarını tedavi etti, zayıflarını semizlendirdi, semizlerini korudu. Bunu yaptığı zaman azdılar, koçları tosuşmaya başladı, birbirlerini öldürüyorlar, hatta kırığı kendine sarılacak sağlam bir kemik bile kalmadı. Yazıklar olsun bu hata yapan ümmete! Yazıklar olsun şu hata yapan topluma ki, ölümün kendilerine nereden geldiğini anlayamıyorlar. Deve bile vatanını hatırlar da ona döner gelir. Eşek bile üzerinde doyduğu bağı hatırlar ve ona geri döner. Öküz bile semizlendiği şenliği hatırlar ve ona döner gelir. Bu toplum ise öküz değil, eşek değil, akıl sahipleri oldukları halde, ölümün kendilerine nereden geldiğini farketmiyorlar. Ben onlara bir misal vereceğim, dinlesinler, onlara de ki:

"Bir zaman boş, harap, bayındır olmayan ölü bir arazi vardı. Ve bunun kuvvetli ve bilgili bir de sahibi vardı. Onu imar etmeye başladı. Kendi kuvvetli iken arazisinin harap olmasını veya bilgili iken boşuna harcadı denilmesini istemedi. Etrafını duvarla çevirdi, içinde sağlam bir köşk yaptı, ortasından ırmak geçirdi. Zeytinden, nardan, hurmadan, üzümden ve türlü türlü meyvelerin hepsinden cins cins ağaçlar dikti ve onu kuvvetli, güvenilir, görüş sahibi, çalışkan bir korucunun korumasına emanet bıraktı, gelişmesini bekledi. Tomurcuklandığı ve

meyveleri keçi boynuzu çıktığı zaman, "Aman bu ne kötü arazidir! Bunun duvarını, köşkünü yıkalım, ırmağını kapayalım, bekçisini yakalayalım, ağaçlarını yakalım; eskiden olduğu gibi harap olsun, imardan iz ve eser kalmasın" dediler. Bu davranışı nasıldır, buna ne dersiniz? Allah buyurdu ki: "O duvar benim zimmetim (koruluğum), köşk şeriatım, nehir kitabım, koruyucu peygamberim, dikilen ağaçlar da onlar, o ağaçların çıkardığı keçi boynuzu da onların kötü amelleridir. Ben de onlara, kendi aleyhlerine verdikleri hükümle hükmettim. O, onlara Allah'ın verdiği bir misaldir. Bana sığır ve koyun kesmekle yaklaşmak istiyorlar. Halbuki et, bana ulaşmaz ve ben onu yemem. Bana takva ile, haram kıldığım nefisleri boğazlamaktan sakınmakla yaklaşmayı bırakıyorlar. Kanlarla elleri boyanmış, elbiseleri bulaşmış. Benim için evler ve ibadet edilecek yerler yükseltip sağlamlaştırıyorlar ve onların içlerini temizliyorlar da kendi kalblerini ve vücutlarını pisliyorlar ve kirletiyorlar. Benim için evleri ve ibadet yerlerini yaldızlı nakışlarla süslüyorlar da akıllarını, fikirlerini bozuyorlar. Benim evleri yükseltip sağlamlaştırmaya ne ihtiyacım var? Ben o evlerde oturmam, benim nakışlı ibadet yerlerine ihtiyacım mı var? Ben onlara girmem, ben onların yükseltilmesini ancak içlerinde zikir ve tesbih edilmem için ve namaz kılmak isteyenlere bir alâmet olması için emrettim."

Diyorlar ki: "Eğer Allah'ın, bizim dostluğumuzu ve kaynaşmamızı pekiştirmeye gücü yetse idi elbette toplardı. Ve eğer bizim kalblerimize anlatmaya Allah'ın gücü yetse idi mutlaka anlatırdı. "İki kuru ağaç al, en çok birleştikleri bir sırada birleştikleri yere var. O iki ağaca hitap ederek Allah da size ikinizin bir ağaç olmanızı emrediyor. Bunu söyleyince iki ağaç birbirine karışıp hemen birleştiler. Bundan dolayı Allah, buyurdu ki: "Söyle onlara gördünüz ya ben, iki kuru ağacı birleştirmeye kadirim. Dileseydim sizin dostluğunuzu birleştirmez miydim veya kalplerinize söz geçiremez miydim? Halbuki ona ben şekil verdim."

Diyorlar ki: "Oruç tuttuk, orucumuz kabul makamına yükselmedi, namaz kıldık namazımız nurlanmadı, sadaka verdik sadakalarımız sebebiyle malımız artırılmadı, güvercin gibi inleyerek dualar ettik, kurtlar gibi uluyarak ağladık hiç biri işitilmedi, dualarımız kabul edilmiyor."

Allah buyurdu ki: "Onlara sor, benim duaları kabul etmeme engel olan nedir? Ben işitenler içinde en fazla işiten, bakanlar içinde en fazla gören, cevap verenlerin en yakını, merhamet edenlerin en merhametlisi değil miyim? Elimdeki şeyler mi azdır? Nasıl olur ki? Benim kudret ellerim iyilik yapmaya açıktır, dilediğim gibi harcarım ve bütün hazinelerin anahtarları benim yanımdadır. On-

lını benden başkası ne açar, ne kapatır. Gerçekten benim rahmetim her şeyi kapsar. Birbirlerine merhamet edenler ancak o sayede ederler. Yoksa sonradan cimri mi oldum? Ben cömertlerin en cömerdi, bütün iyilikleri yapmayı sevenim; verenlerin en cömerdi, kendisinden dilek istenenlerin en fazla kerem sahibi değil miyim? Eğer şu kavim benim kalblerinde parlattığımı, ondan sonra kendilerinin onu atıp da dünyayı satın aldıkları hikmet ile nefislerine bir göz atsalardı, nereden vurulduklarını görürler ve en büyük düşmanlarının, kendi nefisleri olduğunu tam olarak bilirlerdi."

"Ben onların yalan sözle ayıp ve kusurlarını örterek iyi göründükleri, haram yemekle kuvvet almak istedikleri oruçlarını nasıl kabul ederim? Onların kalbleri benimle savaşmaya, yarışmaya kalkışan, haram kıldıklarımı işleyenlere kulak verip dururken namazlarını nasıl nurlandırırım? Veya sadakaları benim katımda nasıl zekat yerine geçer (Mallarını temizler) ki? Onlar başkalarının mallarını sadaka olarak veriyorlar. Ben onlarla ancak kendilerinden gasbedilmiş olan sahiplerini mükafatlandırırım. Hem dualarını nasıl kabul ederim ki? O ancak dilleri ile söyledikleri bir sözdür, yaptıkları ise ondan çok uzak ve farklıdır. Ben ancak yumuşak huylunun duasını kabul ederim, ancak zavallı zayıf yoksul kimselerin sözünü dinlerim ve yoksulların, miskinlerin rızası benim rızamın alâmetlerindendir. Fakirlere merhamet, zayıflara yanaşma, mazluma insaf, malı gasb edilene yardım, hazırda bulunmayana adalet etseler dullara, yetime, yoksula ve her hak sahibine hakkını verseler! Bana insanla konuşmak yaraşsaydı ben onlarla konuşurdum."

"Ve o vakit gözlerinin nuru, kulaklarının duyma gücü, kalblerinin anlayışı olurdum. Ve o vakit bellerini doğrultur, ellerinin ve ayaklarının kuvveti olurdum. Ve o vakit dillerini ve akıllarını sağlamlaştırırdım."

"Sen benim peygamberlik işlerimi tebliğ edip, onlar sözümü işittikleri zaman: "Bunlar uydurma laflar, birinden birine miras kalan lakırdılar, büyücülerin ve kâhinlerin yazdıkları eserlerden bir eserdir" diyorlar. Ve kendileri de böyle bir söz söylemek isteseler yapabilirler ve şeytanların onlara yapacağı vahy ile gaybden haberdar olabileceklerini iddia ediyorlar. Ve hepsi bu söylediklerini gizliyor, sır tutuyor. Durum böyle ise onlar bilirler ki, ben göklerin ve yerin gaybını bilirim. Ve onların açıkladıkları ve gizledikleri şeyleri de bilirim. Ben gökleri ve yeri yarattığım gün, kendim için var ettiğim bir hüküm verdim. Ve ona önünde süreli bir zaman belirledim ki mutlaka o, gerçekleşecektir.

Eğer onlar gayb ilminden çalmalarında doğru iseler, haydi sana haber versinler ben o hükmü ne zaman tatbik edeceğim, o ne zaman olacak?. Eğer onların, dilediklerini yapmaya güçleri yetiyorsa, benim onu yapacağım kuvvet gibi bir kuvvet göstersinler. Ben onu müşriklerin istememesine rağmen, her dinin

üstüne çıkaracağım. Eğer onların, dilediklerini söylemeye güçleri yetiyorsa, o hüküm emrini vereceğim. Hikmetin benzerini telif etsinler (yazsınlar). Çünkü ben gökleri ve yeri yarattığım gün şöyle hükmettim:" Peygamberliği, ücretle çalışanlar içinde kılayım, mülkü çobanlara, yüceliği alçak kimselere, kuvveti zayıflara, zenginliği fakirlere, serveti malı en az olanlara, şehirleri kırlara, kaleleri çöllere, beredayı enginlere, ilmi cahillere, hükmü okuma-yazma bilmeyenlere çevirip vereyim."

Şimdi onlara sor bu, ne zaman? Ve bunun başına geçecek kimdir? Kimin eli ile ben bu sünneti açacağım? Bu işin yardımcıları ve destekleyenleri kimlerdir? Biliyorlarsa söylesinler. Ben bunun için okuma, yazma bilmeyen bir peygamber göndereceğim. Sert değil, kaba değil, sokaklarda bağırmaz, edebe ve terbiyeye uymayan davranışta bulunmaz, edebe aykırı söz söylemez. Ben, ona her güzellik için doğru bir davranış vereceğim, her güzel ahlâkı ona bağışlayacağım. Sükuneti elbisesi, iyiliği prensibi, takvayı gönlü, hikmeti düşüncesi, doğruluk ve vefakarlığı tabiatı, affı ve şeriatın hoş gördüğü şeyleri ahlâkı, adalet ve iyiliği yaşantısı, hakkı şeriati, hidayeti imamı, İslâmı milleti, Ahmed'i ismi kılacağım. Sapıklıktan sonra onunla hidayet edeceğim. Cahillikten sonra onunla öğretim yapacağım, düşkünlükten sonra onunla yükselteceğim, tanınmazken onunla şan vereceğim, azlıktan sonra onunla çoğaltacağım, darlıktan sonra onunla zenginleştireceğim, ayrılıktan sonra onunla toplayacağım. İhtilafa düşen kalbleri, dağınık arzuları, bölünmüş ümmetleri onunla birleştireceğim. Ümmetini, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet yapacağım.

Benim birliğime inanmak için bana iman ve ihlas ile şeriatın uygun bulduğunu emredecek ve şeriatın yasakladıklarını nehyedecekler. Ayakta, oturarak, rukua vararak ve secde ederek bana namaz kılacaklar. Benim yolumda saf tutarak ve düşmana karşı yürüyerek savaşacaklar. Benim rızamı elde etmek için mallarından, yurtlarından çıkacaklar. Ben onlara camilerinde, meclislerinde yattıkları, gezdikleri yerlerde tekbir, tevhid, tesbih, hamd, övgü ilham edeceğim, Sokak başlarında tekbir, tehlil ve takdis edecekler. Benim için yüzlerini, el ve ayaklarını temizleyecekler, bellerine elbiseler (ihramlar) bağlayacaklar, kurbanları kanları, kitapları göğüsleri, gece rahip, gündüz arslan. O benim bir lütfumdur ki, dilediğime veririm. Ve ben çok büyük lütuf sahibiyim.

Şa'yâ (a.s) sözünü bitirince öldürmek için üzerine saldırmışlar. O da kaçıp bir ağaca gizlenmiş, eteğinin dışarda kalan ucunu görmüşler, testereyi dayayıp onu ağaç ile beraber biçmişler. Sonra Ermiyâ (a.s.)'yı da hapsetmişler. Allah Teâlâ da Buhtu Nassar'ı onlara musallat edip belalarını vermişti.

Nitekim buyuruyor ki: بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِى بَأْسٍ شَدِيدٍ **Şiddetli savaşçı ve güçlü, kendisinden hoşlanılmayan kullarımızdan üzerinize saldık.** Burada

izafette (tamlama ile) marife olarak: عِبَادَنَا "kulumuz" buyurulmayıp nekire olarak عِبَادًا لَنَا "bir kulumuz" buyurulması bunların, Allah'a nisbet edilerek anılacak, marifet ve ibadetleri makbul kulları olmadığına işarettir. Yani bu belirsiz yapmada عَبْدَهُ "O'nun kulu" ifadesindeki belirlilik gibi özel tamlama ile bir şereflendirme mânâsı değil, şiddetli bir korkutma ve dehşet mânâsı vardır. Gerçekten yüce Allah, âlemlerin Rabbi olduğu için, aslında mümin de kâfir de onun kuludur. Ve düşünmeli ki, mümin iken azan bir kavme, kâfir bir kavmin musallat kılınması ne korkunç şeydir. Salih ellerle ıslah kabul etmeyen kavimleri bekleyen sonuç ta budur. Bazı tefsirciler, bu olayın Câlut olayı olduğunu söylemişlerse de çoğunluk, "Buhtu nassar" olayı demişlerdir. Bununla beraber esas önemli olan taraf, olayın zaman ve şahısları değil, özel mahiyeti ile hikmetidir. Kur'ân'da da ancak bu nokta anlatılmıştır. Onun için en doğrusu şahıslar ve zamanların belirlenmesi ile uğraşmayarak olayı, Kur'ân'ın açıklaması yönüyle kökü ve hikmeti ile ele almaktır.

Allah'ın yüceliği, onlara o korkunç kulları saldırttı فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ **da evlerin aralarını yokladılar.** Yani öyle istila ettiler, öyle can kırımı yaptılar ki, herkese açık genel yerlerden başka, evlerin aralarını arayıp öldürecek İsrailoğulları'nı aradılar وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا **ve bu, yerine getirilmiş ve vaad oldu.** Yani birinci fesat döneminde vaad edilen hüküm ve alın yazısı bu şekilde gerçekleşti, tamam oldu. (Bakara Sûresi'ndeki اَوْ كَالَّذ۪ي مَرَّ عَلٰى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا *"Veya altı üstüne gelmiş bir şehire uğrayan kimseyi görmedin mi?"* (2/259) âyetinin tefsirine bkz.). ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ **Sonra da size, onlar üzerine tekrar saldırma imkânını verdik.** Devletinizi tekrar verdik وَاَمْدَدْنَاكُمْ بِاَمْوَالٍ وَبَن۪ينَ **ve sizi malllarla ve oğullarla destekledik** وَجَعَلْنَاكُمْ اَكْثَرَ نَف۪يرًا **ve sizi orduca çoğalttık.** Şöyle diyerek ki: اِنْ اَحْسَنْتُمْ **Eğer iyilik ederseniz;** Allah'a itaat, emir ve yasaklara riayet etmekle güzel çalışır, iyilikler yaparsanız اَحْسَنْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ **kendinize iyilik etmiş olursunuz.** Çünkü o iyilik ve itaatin bereketleriyle yüce Allah, size her türlü iyilik ve bereket kapılarını açar وَاِنْ اَسَأْتُمْ فَلَهَا **ve eğer kötülük yaparsanız o da kendi aleyhinizedir.** Allah'a isyan eder, yasak şeyler ve bozgunculuk peşinde olursanız, kendinize kötülük etmiş olursunuz. Çünkü isyan ve bozgunculuğun uğursuzluğu ile, üzerinize dünya ve ahiret cezalarının kapıları açılır. Demek ki İsrailoğulları devletinin bu şekilde geri verilmesi Allah'ın bir yardımı olmakla beraber, aynı zamanda kendilerinin iyi çalışmalarıyla da ilgili idi. O acı terbiye ile tevbe etmişler, durumları düzelerek güzel çalışmışlar. فَاَمَاتَهُ اللّٰهُ مِائَةَ عَامٍ *"Allah onu yüz sene öldürdü."* (Bakara,2/259) âyetinin mânâsı gereğince, yüz seneden sonra da olsa başarmışlardı. Fakat bu iyilik, devam etmeyip ikinci bozgunculuk-

ları başlayacak ve o vakit son cezalandırma zamanları gelecek, kötülükleri yüzlerine çarpılacak, devletleri başlarına yıkılacaktı. Nitekim şöyle buyurulmuştur: فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ **Bunun üzerine sonraki cezalandırma zamanı gelince;** önce haber verilen iki defa fesat çıkarmaktan sonuncusunun cezalandırılma zamanı gelince -ki bu da Yahya (a.s)yı öldürme[1] ve İsa (a.s)yı öldürme ve çarmıha germeye kalkıştıkları zamandır- لِيَسُؤُا وُجُوهَكُمْ **yüzlerinizi kötü duruma sokmak için** وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ اَوَّلَ مَرَّةٍ **ve ilk kez girdikleri gibi Mescid'e (Kudüs'e) girmeleri için** وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا **ve her istila ettiklerini mahvetmeleri içindir.** Krallar taifesinden Babil kralı Cuder veya Cürdus diye rivayet edenler olmuşsa da bu üç facianın sonucu bir olayın safhaları veya birçok olayların zincirleme ardarda meydana gelmesi olarak düşünülebilir. Her birinde "lâm"ın açıkça ifadesi ikinci ihtimali daha fazla andırır. Bu yıkımı yapan şiddetli kuvvet sahipleri de tarihi bilgilere göre Totistan Kostantin'e kadar Romalılar olmuştu[2].

(Bakara Sûresi'ndeki وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ اَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ *"Allah'ın mescidlerinde, Allah'ın adının anılmasına engel olan ve onların harab olmasına çalışandan daha zalim kim vardır?"* (Bakara, 2/114)

Bundan sonrasına gelince:

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يَرْحَمَكُمْ **Rabbinizin size rahmet etmesi yakındır.** Yani âlemlere rahmet olan ahir zaman peygamberinin gönderilmesi ve sizin o saldırılardan kurtulmanız ümidi artık yakındır. Şu şartla ki siz düzelme yolunu tutarsanız. وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا **Şayet siz yine dönerseniz;** eskisi gibi bozgunculuğa geri dönerseniz عُدْنَا **biz de döneriz.** Yine cezalandırırız. وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا **Ve biz cehennemi kâfirler için bir kuşatıcı,** çıkılması imkansız bir hapishane **kılmışızdır**. Yüce Allah'ın hükmü ve yargısı olan bu hükümler, vaktiyle İsrailoğulları'na gönde-rilen kitapta Tevrat ve ekleri olan sahifelerde bildirilmiş idi. Onların takdirleri böyle idi.

Şimdi o yakın olan rahmet nerededir, diyecek olurlarsa, işte:

(1) Rivayet ediliyor ki Yahya (a.s)nın kanı senelerce kaynamış ve binlerce baş kesilmeden durmamıştı. (Müellif)

(2) Roma İmparatorlarından Espasyanos Suriye Prokonsolosu iken yahudiler, kutsal kitaplarda adı zikredilen peygamberin sonuncusunun ortaya çıkma zamanının gelmiş olduğu zannı ile Roma'ya karşı ayaklanmışlardı. Fakat savaş meydanında Vespasyanos'a mağlup olmuşlardı, Kudüs şehrine sığınmışlardı. Bu sırada Roma'ya gitmek isteyen Vespasyanos Kudüs'ün fethini oğlu Titas'a bırakmış, Titas bile halkın kahramanca karşı koymasına bakmaksızın Kudüs'ü alıp tahrib etmiş, Beytü'l-Makdis'i yaktırmış ve yahudileri memleketlerinden kovmakla geri dönmelerini yasaklamıştı. Kovulan İsrailoğulları'nın miktarı birkaç milyona ulaştığı gibi, savaş ve kuşatma esnasında öldürülenlerin sayısı da denildiğine göre bir milyon nüfusu geçmişti (Murat Bey Tarihi'nden naklen, Müellif).

إِنَّ
هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ
يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَاَنَّ الَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٠﴾

Meâl-i Şerifi

9- Şüphesiz ki bu Kur'ân, insanları en doğru ve en sağlam yola iletir ve salih amel işleyen müminlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.

10- Ahirete inanmayanlara da can yakıcı bir azab hazırlamışızdır.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ **Gerçekten işte bu Kur'ân** يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ **en doğru, en sağlam yola irşad eder** وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ **ve salih amelleri,** yani Kur'ân'da açıklanan iyi işleri **yapan müminleri müjdeler ki:** اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا **Kendileri için büyük bir mükafat muhakkak vardır.** وَاَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا **Ahirete inanmayanlara da çok acı bir azab hazırladığımız gerçektir.** Şu halde buna karşı insanların yapacağı şey, iman ile iyi amelleri işleyip o büyük mükafatı istemek ve o acı azabdan korunmaktır. Fakat:

وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ
بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ
وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً
لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ
وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ

فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾

اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدٖي لِنَفْسِهٖ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبٖينَ حَتّٰى نَبْعَثَ

رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَاِذَا اَرَدْنَا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفٖيهَا فَفَسَقُوا

فٖيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمٖيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا

مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهٖ خَبٖيرًا

بَصٖيرًا ﴿١٧﴾ مَنْ كَانَ يُرٖيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فٖيهَا مَا نَشَٓاءُ

لِمَنْ نُرٖيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾

وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ كَانَ

سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَٓاءِ وَهٰٓؤُلَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ

رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا

بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضٖيلًا

﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

11- İnsan, hayrın gelmesine dua ettiği gibi kötülüğün gelmesine de dua eder. İnsan pek acelecidir.

12- Biz geceyi ve gündüzü varlığımıza delalet eden birer delil kıldık. Sonra Rabbinizden bir lütuf aramanız, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine) eşyayı aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte biz her şeyi uzun uzadıya anlattık.

13- Her insanın amel defterini boynuna doladık, kıyamet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız.

14- "Kitabını oku! Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter!" deriz.

15- Kim doğru yola gelirse sırf kendi iyiliği için gelir. Kim de saparsa ancak kendi aleyhine sapar. Hiçbir günahkar başkasının günah yükünü çekmez. Biz bir Peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azab edecek değiliz.

16- Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman, şımarık varlıklılarına emrederiz, onlar itaat etmeyip orada kötülük işlerler. Böylece, o ülke helaka müstahak olur, biz de onu yerle bir ederiz.

17- Hem Nuh'tan sonra nice nesilleri helak ettik. Kullarının günahlarını bilmek ve görmekte Rabbin yeter.

18- Her kim peşin isterse, dünyada ona, istediğimiz kimseye, dilediğimiz kadarını peşin veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız; kınanmış ve (rahmetimizden) kovulmuş olarak oraya girer.

19- Kim de ahireti isterse ve mümin olarak kendine yaraşır bir çaba ile onun için çalışırsa, öylelerinin çalışmalarının karşılığı verilir.

20- Hepsine; (dünyayı isteyenlere de, ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.

21- Bak! Onların bir kısmını diğerine nasıl üstün kıldık! Elbette ahiret, hem dereceler bakımından daha büyüktür, hem de üstünlük bakımından daha büyüktür.

22- Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme! Yoksa kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın.

وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَٓاءَهُ بِالْخَيْرِ **İnsan hayra dua eder gibi, şerre de dua eder veya şerri davet eder.** Sanki o büyük mükafata dua ediyormuş gibi, o acıklı azaba dua eder. Veya yaptıkları ile o azabı davet eder. Bunun sebebi de şudur: وَكَانَ الْاِنْسَانُ عَجُولًا **İnsan pek acelecidir.** Sonra olacak şeyin vaktinden önce hemen olmasını ister. Sabır ve tahammül zoruna gider de iman ile yararlı işlerden önceye alarak o büyük mükafatı isteyecek yerde, acelesinden imansızlar

hakkında hazırlanmış olan çok acı azaba dua eder. Onun bir an önce hemen yerine getirilmesini bir iyilik ister gibi ister ve bu şekilde kendisine kötülüğü davet etmiş olur. Çünkü bir şeyin vaktinden önce acele, olarak gerçekleşmesini isteyen kimse, o şeyden mahrum edilmekle azarlanır. Bundan dolayı müminler, kötülüğe dua etmemeli, sabır ve ihtiyat ile hayra dua etmeli ve yararlı işleri yapmaya teşebbüs ile hayra davet etmelidir.

İnsanın çok aceleci olması bir de şu mânâyı kapsar: İnsan peşincidir. Veresiyeden daha fazla peşine heves eder. Ahireti, dünyada görmek ister. Onun için insanların birçoğu ahireti bırakır da dünyayı ister. O büyük ücrete önem vermez, o acıklı azabı hesaba almaz. Ve bu şekilde kendisine hayır istiyormuş gibi kötülüğü davet eder. Ki bu mânâ biraz sonra مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ (17/18) âyeti ile açıklanacaktır. Özetle her kişisinde veya bütün durumlarında değil, cinsi itibarı ile veya bazı durumlarda insan çok acelecidir. Ve acelesinden iyilik ve kötülüğü birbirinden ayırmaz, sonunu gözetmez. Zaman âyetlerini hesaba almaz da kendine iyiliği davet ediyormuş gibi bir tehlike ile kötülüğü davet eder(1).

وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ **Halbuki biz gece ve gündüzü iki âyet yaptık.** Gece ve gündüz denilen iki alâmet ki değişme ve birbirini takip etmekle zamanın akışına ölçü ve onun üzerinde hüküm ve tasarruf icra eden Allah'ın kudretinden birer nişanedirler. Bunları yaparken فَمَحَوْنَا اٰيَةَ الَّيْلِ **gece âyetini sildik.** Bu nazım, ihtibâk sanatı cinsinden bir icaz ile şu mânâya işaret eder ki, gece ve gündüzün kendilerini iki âyet yaparken, her biri için de birer âyet yaptık ve bunun için gece âyetini sildik. وَجَعَلْنَا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً ***"Gündüz âyetini gösterici kıldık."*** Gece âyeti karanlık veya ay, gündüz âyeti de ışık veya güneştir. Fakat burada gece âyeti, karanlık ile tefsir edilecek olursa; karanlığın silinmesi, gündüz âyetinin mânâsı demek olacağından bu fıkra, ikincisinden fazla bir fayda ifade etmemiş olacaktır. Şu halde gece âyetinden maksadın ay olması ve karanlığın bunun mahvedilmesinden anlaşılması daha açıktır. O halde ayın mahvedilmesinden maksat nedir? İbnü Abbas demiştir ki: "Gece âyeti olan ay, güneş gibi aydınla-

(1) Bilinen yazı ve imlâ kurallarına göre «يَدْعُ الْاِنْسَانُ» de kaide vav ile «يدعو» yazılması idi. Çünkü vavın düşmesini gerektirecek cezm edatı yoktur. Ancak sakin bir harfe rastladığından dolayı terkibde telaffuz edilmez. Fakat «يَدْعُ» Mushaf'ta telaffuz olunduğu gibi yazılmış ve o şekil ile ötedenberi korunmuştur. Çünkü Mushaf'ın imlâsı kurala göre kıyas (ölçü) değil, Araplardan işitme üzerine kurulmuştur. Bunun için başlangıçta böyle kıyasa aykırı olarak yazılmasında şüphe yok ki, bir nükte vardır. Allah daha iyisini bilir. Bu nükte, hattında âyetin mânâsına uygunluğu olsa gerektir. Yani ahireti unutmakla ilgili olduğuna işaret etmek için fiilin sonu hazfolunmuştur, denebilir. (Müellif)

tıcı idi, aydınlığı mahvedildi ve ayın yüzündeki karaltı o mahvın izidir." İbnü Ebi Hâtem'in rivayet ettiğine göre, Muhammed b. Ka'b-ı Kurazî demiştir ki: Gece bir güneş, gündüz de bir güneş vardı. Gece güneşi mahvedildi ve işte aydaki silinti odur."(1) Delâilü'n-Nübüvve'de Beyhaki ve İbnü Asâkir, Saîd-i Makbürî'den şöyle rivayet etmişlerdir ki: "Abdullah b. Selam, Peygamber (s.a.v) den aydaki karaltıyı sordu. Resulullah dedi ki: 'İkisi de güneş idi, yüce Allah وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَٓا اٰيَةَ الَّيْلِ *"Biz gece ve gündüzü iki âyet kıldık ve gece âyetini sildik"* buyurdu. Şimdi gördüğün karaltı o silintidir."(2) Bunlar, gibi daha diğer izler de vardır. Demek ki ay önce güneş gibi aydınlatıcı olarak yaratılmıştı, o da bir güneş demekti. Ve o halde güneş gibi ısısı da vardı. Sonra yüce Allah o güneşi sildi, yani söndürdü ve böylece şimdi bildiğimiz gece âyeti olan ay meydana geldi. Şu halde gerek ayın yüzündeki karaltı ve gerek aksettirdiği ışığının büyüyüp küçülmesi ve nihayet kamerî ayın son üç gününde kaybolup yeni bir hilâl olarak ortaya çıkması, o silmenin bir eseri ve neticesidir. Ayın nuru kendiliğinden olmayıp güneşten elde edildiği, eskiden beri astronomi ilmi bilginlerince bilinirse de ayın, önceleri güneş gibi aydınlatıcı iken, sonradan böyle mahvedilip sönmüş olduğu bilinmiyordu. Kur'ân'ın bildirmiş olduğu bu gerçeği nihayet zamanımız bilim adamları almış kabul etmiş ve bu günkü bilimsel düşüncelerini bu temel üzerine takip etmekte bulunmuşlardır. Gök cisimlerinin meydana gelme şekilleriyle ilgili teorilere yol açmış olan bu ayın silinmesi meselesi, bilimsel açıdan çok önem taşıdığı gibi, dini açıdan da öyledir. Çünkü kıyamet hallerinden اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ *"Güneş dürülüp söndürüldüğü zaman, yıldızlar kararıp düştüğü zaman..."* (Tekvîr, 81/1-2) âyetleri ile bildirilen güneşin dürülüp söndürülmesi, yıldızların kararıp düşmesi hadiselerinin düşünülüp tasdik edilmesini önceden bir misal ile ibret bakışına sunmaktır. Kıyamet ve ahireti hesaba aldırmak için, zamanın değişim seyrini mütalaa ettirmek hikmetiyle gece ve gündüz âyetlerini söz konusu eden bu âyetin gelişi de özellikle bu ibret ile ilgilidir. Böylece buyuruluyor ki, gece âyetini mahvettik وَجَعَلْنَٓا اٰيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً **ve gündüz âyetini bir gösterici kıldık.** Yani güneşi, gözü olanlara herşeyi görecek bir görme vasıtası olan ışık ile parlak yaptık ve mahvetmedik لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ **ki Rabbinizden lütuf isteyesiniz.** Bu hitabın insan cinsine yönelik olduğu dikkate alınırsa bundan anlaşılır ki, yer üzerinde insan cinsi ayın silinmesinden sonra yaratılmış ve gece ile gündüzün birbirinden ayrılması insan hayatının feyiz sebeplerinden birisi olmuştur. Bu şekilde mânâ

(2) Süyûtî, ed-Dürrûl'-Mansur, V, 248.

(3) Süyûtî, ed-Dürrû'l-Mansur, V, 247.

şöyle olur: Bunların böyle yapılması şu hikmetler içindir ki siz, hayata mazhar olup görüş ve düşünce sahibi insanlar olasınız da bunları yapan ve sizi yetiştiren Rabbinizin büyüklüğünü anlayarak çalışsanız; fakat kötülük ve noksanlık için değil, O'nun lütuf ve kereminden hayırlı kazanç ve ilerleme istemek için çalışasınız وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ **ve yılların sayısını ve hesabı bilesiniz.** Geceleriyle ve gündüzleriyle, aylarıyla ve yıllarıyla zamanı ölçüp önünü sonunu, dünyayı ve ahireti hesap edesiniz ve dünyaya güvenip ahiretteki hesabı unutmayasınız diye, bunları böyle yaptık. وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا **Ve her şeyi geniş olarak açıkladık.** Yani yaratılış âleminde her şeyi ayırd edip gündüz âyeti ile gösterdiğimiz gibi, Kur'ân'da da din ve dünyanızla, iyilik ve kötülüğünüzle ilgili her şeyi âyetleri ile açıkladık; bu şekilde Kur'ân, gündüz âyeti gibidir. Bunun karşısında önceki kitaplar ise, mahvedilmiş gece âyeti gibi neshedilmiştir. Bu geniş açıklama cümlesinden olmak üzere: وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِى عُنُقِهِ **Her insanın da amelini kendi boynuna taktık.** Yani şans ve kaderini, gayb âleminden uçup gelecek olan iyi veya kötü nasibini kendi zimmetine bağladık. Sorumluluğu kendi istek ve ameline tahsis ettik veyahut vebalini kendi nefsine bağladık. وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا **Ve ona kıyamet gününde bir kitap,** amellerini kaydeden ve hesabını gösteren bir defter يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا **çıkaracağız ki, o kitap açık olarak, veyahut neşrolunarak ona şöyle çatacak:** اِقْرَاْ كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا **Kitabını oku! Bugün hesap görme bakımından sen kendine yetersin.** Onun için insan, dünyada da her gün kendini okumalı, hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmelidir. Nitekim bir hadis-i şerifte: حَاسِبُوا اَنْفُسَكُمْ قَبْلَ اَنْ تُحَاسَبُوا *"Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz."*(1) buyurulmuştur.

Böyle her insanın amelinin kendi boynuna takılmasının mânâsının özü daha fazla açıklanarak buyuruluyor ki: .. مَنِ اهْتَدٰى *"Kim doğru yola gelirse, sırf kendi iyiliği için gelir. Kim de saparsa, ancak kendi aleyhine sapar..."* İyi amma herkes hidayet ve sapıklığı nasıl belirlesin, denecek olursa, bu varsayılan soruya cevap olarak buyuruluyor ki: وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا **Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye azab etmeyiz.** Peygamber gönderilince de hidayet ve sapıklık tebliğ edilmiş olur. Fakat onu kabul edip etmemek herkesin kendi boynuna, kendi iradesine bağlıdır.

Böylece herkesin amellerinin kendi boynuna takılmış olması, her insanın yalnız kendi boynundaki vebali ile sorumlu tutulması, yalnız kişilere mahsus olmayıp her topluluğun yıkımının da kendi içinden, kendi boynuna geçirilen bay-

---

(1) Tirmizî, Kıyamet, 25.

kuşlarından ileri geldiğini anlatmak için de buyuruluyor ki: ... وَاِذَٓا اَرَدْنَٓا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً *"Biz bir memleketi helak etmek istediğimiz zaman varlıklı kimselerine (itaat) emrederiz de onlar kötülük işlerler. Böylece orası azabı hak eder. Biz de onu yerle bir ederiz."* مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ **Kim geçici dünya hayatını isterse,** yani dünya için çalışır, amelinin mükafatını bu dünya hayatında almak isterse عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا **ona burada, bu dünyada peşin veririz.** Fakat eşit olarak herkese istediği kadar değil مَا نَشَٓاءُ لِمَنْ نُرِيدُ **istediğimiz kimseye dileyeceğimiz kadar.** Çünkü herhangi bir amelin değeri, çalışanın istediği ile değil, çalıştıranın kabul etmesi ile belirlenir. Bununla birlikte: مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ *"Kim dünya hayatını ve onun süslerini isterse, Biz onlara dünyada yaptıklarının tam karşılığını veririz. Onların orada bir şeyleri de eksiltilmez."* (Hûd, 11/15) âyeti gereğince hepsinin ameli tam olarak verilir. Hiçbirinin hakkı yenmez. ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ ***"Sonra da ona cehennemi hazırlarız."*** İşte çok aceleci olmanın önü hoş gibi görünürse de sonucu böyle korkunçtur.

وَمَنْ اَرَادَ الْاٰخِرَةَ **Kim de ahireti diler** وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ **ve ona inanan ederek onun için gerekeni yaparsa.** فَاُو۬لٰٓئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا **İşte bunların çalışmaları Allah katında makbuldür.** كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُ۬لَٓاءِ وَهٰٓؤُ۬لَٓاءِ مِنْ عَطَٓاءِ رَبِّكَ **Dünya için çalışanlara da, ahiret için çalışanlara da, her ikisine de Rabbinin nimetlerinden veririz.** Yani amellerinin karşılığı olarak değil, Rabbine ait olan sonsuz ihsan ve bahşiş olarak yardım ederiz. وَمَا كَانَ عَطَٓاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا **Ve Rabbinin ihsan ve bahşişi men edilmiş değildir.** Peşin karşılığını almak için çalışana da verilir, veresiye çalışanlara da verilir. Bundan dolayı dünya için çalışanlara dünyalıkları verilirken, ahiret için çalışanlar dünyada mahrum edilir zannedilmemelidir. اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ **Bak, onların bir kısmını diğer kısmından nasıl üstün kılmışızdır.** Her iki kısımdan insanların bu dünyadaki ihsan ve yardım yönüyle derecelerinin ne kadar farklı, dünya menfaatlerindeki oranlarının ne kadar birbirinden üstün olduğu hissedilmektedir. Bu fark ve değişikliğin esası, yalnız yüce Allah'ın bir tercihi ve üstün tutmasıdır ve ancak O'nun iradesinin eseridir. Her insanın kaderi boynuna böyle bağlanmıştır.

وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ تَفْضِيلًا **Elbette ahiret dereceler bakımından daha büyüktür, faziletçe de daha yüksektir.** Bundan dolayı insan acele etmemeli, çalışmasının makbul olması için bütün maksatlarında ahireti tercih etmelidir. Ey insan! لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا **Allah ile beraber başka bir ilâh uydurma! Sonra kınanmış ve yalnız başına bırakılmış olarak oturup kalırsın.** Allah katında kınanmış olur, kendini kurtaracak hiçbir yardımcı bulamazsın.

Çünkü Allah'a ortak koşmak, çok büyük zulüm, en büyük haksızlıktır. Zalim ise her zaman kınanmış ve netice itibariyle yardımdan mahrum kalmıştır. Halbuki her çalışma ve çaba harcama kuvvete dayanır. En büyük kuvvet ise haktır. Hakkın başı da Allah'ın birliğine inanmaktır. لا حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ الاّ بِاللّه *"Allah'ın güç ve kuvvetinden başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur"* (1) Âhirete uygun çaba için ilk şart iman olduğundan dolayı, ilk önce imanın birinci rüknü olan tevhidden başlamakla, çalışma ve amelde hareket kanunu, edinilmesi gereken ahlâk ve faydalı amellerin esaslarını tesbit eden ve nihayet yine tevhid işini pekiştirerek Allah'a ortak koşmayı kınayacak olan aşağıdaki emirler ve yasaklar, dikkat ediniz ne güzel hikmetlerdir:

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّٓا اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۜ اِمَّا يَبْلُغَنَّ
عِنْدَكَ الْكِبَرَ اَحَدُهُمَٓا اَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَٓا اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا
وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرٖيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ
مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانٖي صَغٖيرًاۜ ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ
بِمَا فٖي نُفُوسِكُمْۜ اِنْ تَكُونُوا صَالِحٖينَ فَاِنَّهُ كَانَ لِلْاَوَّابٖينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾
وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكٖينَ وَابْنَ السَّبٖيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذٖيرًا
﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرٖينَ كَانُٓوا اِخْوَانَ الشَّيَاطٖينِۜ وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِرَبِّهٖ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَٓاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ

---

(1) Buharî, Ezân, 7, Teheccüd, 21, Kader, 7, Daâvât, 51, 68; Müslim, Salât, 12, Mesâcid, 139, Zikr, 32, 44-46; Ebû Davud, Salat, 36, 135, Vitr, 24-26, Tıbb, 24, Edeb, 99, 103; Tirmizî, Daâvat, 26, 36, 113; Nesaî, Ezan, 36, İftitah, 32, Sehv, 83, Kıyamu'l-Leyl,9, Cenaiz, 81; İbn Mâce, İkâmet, 180, Menasik, 32, Edeb, 54, 59, Dua, 16,18; Dârimî, Salât, 10, 169, İstizân, 53; Muvatta, Kur'ân, 23; Ahmed b. Hanbel, I, 66, 71, 180, 185, II, 158, 210, 211, 309, 333, 335, 403, 520, 525, 535, III, 75, 422, IV, 4,5, 91. V, 145, VI, 9, 16, 391.

تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى

عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ

رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَٓاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِه۪ خَب۪يرًا بَص۪يرًا

﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَ

اِيَّاكُمْ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَب۪يرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهُ كَانَ

فَاحِشَةً وَسَٓاءَ سَب۪يلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّت۪ي حَرَّمَ اللّٰهُ

اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّه۪ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفْ

فِي الْقَتْلِ اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَت۪يمِ اِلَّا بِالَّت۪ي

هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهُ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ

مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٤﴾ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ

الْمُسْتَق۪يمِ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْو۪يلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ

بِه۪ عِلْمٌ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُو۬لٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْؤُ۫لًا ﴿٣٦﴾

وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ

طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

Meâl-i Şerifi

23- Rabbin kesin olarak şunları emretti: Ancak kendisine ibadet edin, anne ve babaya iyilik edin. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, sakın onlara "öf" bile deme ve onları azarlama. İkisine de tatlı ve güzel söz söyle.

24- İkisine de acıyarak tevazu kanatlarını indir. Ve şöyle de: "Ey Rabbim! Onların beni küçükten terbiye edip yetiştirdikleri gibi, sen de kendilerine merhamet et."

25- Rabbiniz içinizden geçenleri çok iyi bilir. Eğer iyi kimseler olursanız elbette Allah çok tevbe edenleri bağışlayıcıdır.

26- Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla beraber malını saçıp savurma.

27- Çünkü (malını) saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28- Eğer Rabbinden beklediğin bir rahmet (rızık) için, onlardan yüz çevirmek mecburiyetinde kalırsan, o vakit de onlara yumuşak ve tatlı bir söz söyle.

29- Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme); aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın.

30- Gerçekten senin Rabbin, kullarından dilediğinin rızkını genişletir ve dilediğini kısar. Şüphesiz ki Allah, kullarının durumlarından haberdardır, her şeyi görendir.

31- Bir de geçim korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, onlara da, size de rızkı biz veririz. Şüphesiz ki onları öldürmek, çok büyük bir suçtur.

32- Zinaya da yaklaşmayın, çünkü o pek çirkindir ve kötü bir yoldur.

33- Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı canı öldürmeyin. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine bir yetki verdik. O da öldürmede aşırı gitmesin. Çünkü ona (dinin kendisine verdiği yetki ile) yardım olunmuştur.

34- Yetimin malına da yaklaşmayın. Ancak rüşdüne erinceye kadar en güzel bir şekilde yaklaşabilirsiniz. Ahdi de yerine getirin. Çünkü verilen sözde elbette sorumluluk bulunuyor.

35- Ölçtüğünüz zaman tam ölçün ve doğru terazi ile tartın. Bu hem daha hayırlıdır ve sonuç itibariyle de daha güzeldir.

36- Bir de hiç bilmediğin bir şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz, gönül, bunların her biri yaptıklarından sorumludurlar.

37- Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme! Çünkü sen asla yeri yara-

mazsın ve boyca da dağlara erişemezsin.

38- Kötü olan bütün bu yasaklar, Rabbinizin sevmediği şeylerdir.

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ
إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾ أَفَأَصْفَاكُمْ
رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ
قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

Meâl-i Şerifi

39- İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Sakın Allah'la beraber başka bir ilâh uydurma. Aksi halde kötülenmiş ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.

40- Rabbiniz, size oğulları tahsis etti de, kendisi meleklerden dişiler mi edindi? Gerçekten siz çok büyük bir söz söylüyorsunuz.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا
وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ
إِذًا لَابْتَغَوْا إِلَى ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى
عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ
السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤٤﴾

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۚ وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿٤٧﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ ۚ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا ۖ قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ ۖ قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾

Meâl-i Şerifi

41- Biz, bu Kur'ân'da akıllarını başlarına almaları için türlü şekillerde (ikaz ve ihtarı) açıkladık. Fakat bu açıklamalar ancak onların nefretini artırmıştır.

42- (Ey Muhammed!) De ki: "Eğer dedikleri gibi Allah ile birlikte ilâhlar olsaydı, o zaman bu ilâhlar Arş'ın sahibine bir yol ararlardı."

43- Allah, onların dediklerinden çok münezzeh ve çok yüksek, hem pek büyük bir yükseklikle yücedir.

44- Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, Allah'ı tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız. Şüphesiz O, halimdir çok bağışlayandır.

45- Sen Kur'ân'ı okuduğun zaman biz, seninle ahirete inanmayanların arasına görünmez bir perde çekeriz.

46- Ve kalblerinin üzerine, Kur'ân'ı anlamalarına engel perdeler geçiririz ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Rabbini Kur'ân'da bir tek olarak andığın zaman da ürkerek arkalarına döner kaçarlar.

47- Biz onların, seni dinlerken nasıl dinlediklerini çok iyi biliriz. Birbiriyle fısıldaşırlarken de o zalimlerin: "Siz büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini biz çok iyi biliriz.

48- Bak senin için nasıl misaller verdiler de bu yüzden nasıl sapıklığa düştüler! Artık hak yolu bulmaya güçleri yetmez.

49- Bir de onlar dediler ki: "Biz, bir kemik yığını olduğumuz ve ufalanıp toz olduğumuz vakit mi, gerçekten biz mi, yeni bir yaratılışla diriltileceğiz?

50- De ki: "İster taş olun, ister demir..."

51- "İsterse gönlünüzde büyüyen başka bir yaratık olun, (Muhakkak öldürülecek ve diriltileceksiniz.) "Onlar: "Bizi kim tekrar diriltecek?" diyecekler. De ki: "Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi." Sana başlarını sallayarak: "Ne zamandır bu." diyecekler. De ki: "Yakın olması gerekir!".

52- (Allah) sizi çağıracağı gün, tam bir hürmetle onun emrine koşacaksınız ve zannedeceksiniz ki, kabirlerinizde pek az bir müddet kaldınız.

اذاً لا بْتَغَوا الى ذى العَرْشِ سَبِيلا **O takdirde mutlaka hepsi Arşın sahibine bir yol ararlardı**. Bu âyete, iki mânâ verilmiştir: Birisi, "Her biri o bütün mülkün gerçek sahibi olan Allah'a galip gelme çaresini arardı. Çünkü galip olmadan ilâh olamazdı. "Bu durumda لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ الاّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا *"Eğer yerle gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, ikisi de muhakkak bozulurdu, yok olurdu."* (Enbiyâ, 17/ 22) âyeti gereğince "bürhan-ı temanü"ya (Kelâm ilminde âlimlerin devir ve teselsülün mümkün olmadığını isbat eden delillerine) işaret olur. İkincisi de "Her biri, Allah'ın tek zatından kuvvet ve kudret elde etmeksizin bir şey yapamayacaklarını, bir cumhuriyetin başkansız olamayacağını bildiklerinden, hepsi ona

yaklaşmak için bir yol arardı. Bu şekilde ise hiçbiri ilâh olamaz, Allah'ın ilâh olduğunu kabul etmiş olurlardı." demektir.

وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلٰكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ Ve Allah'a hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Çokları, bu tesbihin hal dili ile delaletten veya hal ve sözden daha umumî olduğunu söylemişlerdir. Fakat bazı tefsirciler, hakikî mânâsı üzere, sözle tesbih etmek olduğunda ısrar etmişlerdir. Çoğunluğun görüşü, halkın akıllarına ve anlayışlarına en çok dokunur görünürse de Alusî Tefsiri'nde uzunca anlatıldığı üzere, Resulullah'ın elinde taşların tesbihinin duyulması gibi rivayet edilen bir çok hadis ve eser(1) bazı tefsircilerin görüşünü desteklemektedir. Muhyiddin-i Arabi ve diğer birçok sofiler de bu görüştedirler.

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ اَحْسَنُ
اِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ اِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا
مُبِينًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ اِنْ يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَشَأْ
يُعَذِّبْكُمْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ
بِمَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلٰى
بَعْضٍ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

53- Mümin kullarıma söyle de (kâfirlere) en güzel olan sözü söylesinler. Çünkü şeytan aralarına fesat sokar. Şüphesiz şeytan, insan için apaçık bir düş-mandır.

54- Rabbiniz sizi çok daha iyi bilir. Dilerse tevbeniz sebebiyle size merhamet eder, dilerse azab eder. Seni de onların üzerine vekil göndermedik.

55- Rabbin göklerde ve yerde olan kimselerin hepsini en iyi bilendir.

(1) Alûsî, a.g.e., XV, 84.

Andolsun ki biz, peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Davud'a da Zebur'u verdik.

وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا Burada özellikle Davud ve Zebur'un zikredilmesinin sebebi:

1- Kureyş Peygambere karşı mücadele etmek için yahudilere müracaat ediyorlar. Yahudiler de: "Musa'dan sonra peygamber yoktur, Tevrat'tan sonra kitap yoktur" diyorlar. Şu halde bununla onların bu iddiaları çürütülmüştür.

2- Bununla üstünlüğün değerine işaret edilmiştir. Çünkü Davud (a.s) büyük bir hükümdar idi. Böyle iken burada onun hükümdarlığı gözönünde bulundurulmayıp da Zebur'un tahsis edilmesi, zikr edilen üstünlükten maksat, mal ve mülk ile değil, ilim ve din ile üstünlük demek olduğunu gösterir.

3- Zebur'da peygamberlerin sonuncusu (Hz. Muhammed) ve onun ümmetinin, ümmetlerin en hayırlısı olduğu yazılmıştı. Nitekim وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِى الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِىَ الصَّالِحُونَ *"Andolsun ki biz, Tevrat'tan sonra Zebur'da da: 'Yeryüzüne mutlaka salih kullarım varis olacak' diye yazmıştık."* (Enbiya 21/105) buyurulmuştur, (Enbiyâ Sûresi'ndeki bu âyetin tefsirine bkz.)

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

Meâl-i Şerifi

56- De ki: "Allah'tan başka, ilâh olduğunu sandığınız şeyleri çağırın, size yardım etsinler. Onlar, ne sizden sıkıntıyı kaldırabilirler, ne de değiştirebilirler.

57- Onların yalvardıkları da, Rablerine daha yakın olmak için vesile ararlar. Ve O'nun merhametini umarlar, azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı korkunçtur.

58- Hiç bir şehir (halkı) yoktur ki, kıyamet gününden önce biz onu helak etmeyelim, yahut şiddetli bir azab ile azablandırmayalım. Bu, Kitap'ta (Levh-i Mahfuzda) yazılıdır.

فِى الْكِتَابِ Buradaki kitaptan maksat Levh-i Mahfuzdur.

وَمَا مَنَعَنَا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ
اِلَّا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً
فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَاِذْ قُلْنَا لَكَ
اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِى اَرَيْنَاكَ
اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ وَنُخَوِّفُهُمْ
فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

Meâl-i Şerifi

59- Bizi, âyetler (mucizeler) ve peygamber göndermekten alıkoyan şey, ancak öncekilerin onları yalanlamış olmalarıdır. Semûd'a, açık bir mucize olarak o dişi deveyi vermiştik de ona zulmetmişlerdi (deveyi boğazlayarak kendilerine yazık etmişlerdi). Oysa biz, o mucizeleri ancak korkutmak için göndeririz.

60- Vaktiyle sana şöyle vahyettiğimizi hatırla: "Şüphesiz Rabbin insanları kuşatmıştır." (İsrâ gecesi) sana açıkça gösterdiğimiz o temâşâyı ve

Kur'ân'da lanet edilen ağacı da, yalnız insanlara bir imtihan için yapmışızdır. Biz onları, korkutuyoruz, fakat bu onlara ancak büyük bir taşkınlıktan başka bir sonuç vermiyor.

وَمَا مَنَعَنَا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ **O âyetlerle (mucizelerle) peygamber göndermekten bizi hiçbir şey alıkoymuş değil,** اِلَّا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ **ancak onları öncekiler yalanlamış oldular.**

Ve bundan dolayı tamamen imha ve yok edildiler. Âyetler, yani Allah'ın kudretine delalet eden alâmetler üç kısma ayrılır. Bir kısmı herşeyi kapsar.

فَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ اٰيَةٌ * تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ

"Her şeyde onun (Allah'ın) bir âyeti vardır ki, bir olduğuna delalet eden." Âlimlerin düşüncesi bu âyettedir. Bir kısmı gök gürültüsü, güneş tutulması gibi alışılagelmiş âyetlerdir. Cahillerin düşüncesi de bundadır. Bir kısmı olağanüstüdür. Ki peygamberlerin mucizeleri, velilerin kerametleri bu çeşittendir. Mucizeler arasında inadına istek ve ısrar edilen bir kısım vardır ki, bunlara "âyât-ı mukteraha" denilir. Bunlar, gösterildiği zaman (Peygambere) inanmayanlar, Semûd kavmi gibi köklerini kesecek bir azab ile derhal yok edilmişlerdir.

Buradaki «الْاٰيَاتِ» belirli bir şeye delalet eden belirleme edatı "lâm-ı ahd" ile, işte bu cinsten "âyât-ı mukteraha"ya işarettir ki, Kureyş müşriklerinin inadına olarak istedikleri âyetler (mucizeler) demektir. Nitekim biraz sonra وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًا *"Dediler ki: Biz sana asla inanmayız tâ ki bizim için şu yerden bir pınar akıtırsın."* (İsrâ, 17/91) diye açıkça ifade edilecektir.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا **Halbuki biz bu âyetleri ancak korkutmak için gönderiyoruz.** Yani ey Muhammed! Sana gönderdiğimiz âyetleri azab ve yok etmek için değil, ahiret azabından korkutmak için gönderiyoruz. Bundan dolayı onların inat ederek istedikleri mucizelerin gönderilmemesi Allah'ın kudretine karşı bir engel bulunduğundan dolayı değil, Hz. Muhammed'in ümmeti hakkında Semûd kavmi gibi hepsinin kökünü kesecek bir azab Allah'ın maksadı olmadığından dolayıdır.

Bu âyetin iniş sebebinde İbnü Abbas'tan yapılan rivayete göre, Mekke halkı Safa tepesinin altın yapılmasını ve Mekke etrafındaki dağların ortadan kaldırılıp ekilebilir bir arazi haline getirilmesini istemişlerdi. Resulullah (s.a.v) bunu yüce Allah'tan dileyince buyuruldu ki: "İstersen yaparım. Fakat şu şartla: Eğer dinden çıkarlarsa önceki kavimler gibi onları da yok ederim." Bunun üzerine: Ya Rabbi! bunu yapmanı istemem. Sabır dilerim." dedi. Ve bunun üzerine bu âyet indirildi. Bu rivayeti, Ahmed b. Hanbel, Nesaî, Hakim, Taberânî

ve diğer muhaddisler rivayet etmişlerdir.[1]

Buna karşı belki bunlar, (daha sonra) Peygamberi yalanlamazlardı gibi bir ihtimalin hatıra gelmemesi için buyuruluyor ki; وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ **Hani hatırlarsın ya, biz sana: Hiç şüphe yok ki Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır demiştik.** Yani ilmi ile insanları kuşatmıştır. وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ *"Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir."* (İsrâ, 17/55) buyurulduğu üzere hepsinin içini, dışını, önünü, sonunu tamamen bilir. Bundan dolayı istedikleri mucizeler gönderildiği takdirde, önceki insanlar gibi bunların da Peygambere inanmayacaklarını Allah bilir. Her insanın amelini veya kaderini boynuna bağlayan O'dur. Bir de onların Peygamberi yalanlayacakları şu delilden hareketle de anlaşılır:

Baksana: وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِى اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ **Biz, Mirac gecesi o sana gösterdiğimiz manzaraları, ancak insanları imtihan etmek için sana gösterdik.** Rüyayı, bazıları Fetih Sûresi'nde gelecek olan Mekke fethi rüyası, bazıları da Bedir'de müşriklerin ileri gelenlerinden her birinin yıkılacakları yerleri gösteren Bedir'le ilgili rüyadır, demişlerdir. Fakat bu âyet, Mekke'de indiğinden dolayı Medine'de olan o rüyalarla yorumlanması uygun olamaz. Doğru olan görüş, âlimlerin çoğunun açıkladığına göre, bu gösterme ve görmenin, sûrenin başında geçen İsra âyetindeki لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا *"Ona âyetlerimizi göstermek için"* görmesine işaret olmasıdır. Çünkü orada uzun uzadıya açıklandığı gibi bu olağanüstü Mirac olayı üzerine o müşrikler iman etmek şöyle dursun, iman edenlerden bazılarının bile dinden çıkması gibi büyük bir fitne olmuşlardı. Burada rüya olarak ifade edildiğinden dolayı Mirac'ın uykuda meydana gelen bir rüya olduğunu zannedenler olmuşsa da bu da doğru değildir. Çünkü uykuda görülen rüyada şuraya buraya gitmek, göklere çıkmak herkesin başına gelebilir. Ve açıkça biliniyor ki, böyle bir rüya gördüğünü söyleyen kimseye karşı çıkarak onun bu rüyasını kabul etmemekle de hücum edilmez. Eğer Mirac uykuda görülen bir rüyadan ibaret olsa idi, onun bir fitne yapılmasının anlamı olmazdı. Doğrusu rüya aslında «بُشْرٰى» vezninde masdardır. Örfe göre uyku halinde görülen şeylere isim olmuşsa da aslında mânâsı, görmektir, görmek demektir. Bu âyette de bu esas mânâsı üzerine söylenmiştir. Ancak burada buna rü'yet (görmek) denilmeyip de rüya denilmesinin nüktesini düşünmek gerekir. Bunda üç görüş vardır: Birincisi, bu görme geceleyin meydana gelmiş bir görmedir. İkincisi, bu anlatıldığı zaman müşrikler, sen bir rüya görmüşsün demişler. Üçüncüsü, Mirac

(1) el-Hakim, el-Müstedrek, II, 362; Ahmed b. Hanbel, I, 258.

hadislerinde görüldüğü üzere, o geceki görmeler arasında rüyadaki gibi örnek olarak gösterilmiş kısım da vardı. Mesela cennet ve cehennemi açıkça görürken içlerindeki bütün cennetlikleri ve cehennemlikleri de görmüştü. Halbuki bunların birçoğu henüz dünyaya bile gelmemiş olduklarından bunların, olmadan önce kendilerine benzeyen şekilleriyle görülmüş oldukları anlaşılır. Öyle ise mânânın özeti şu olur: İsrâ gecesi sana gerçekten bizim gösterdiğimiz o Mirac görüşü âyetlerimizden en büyük bir âyet olduğu halde, biz onu inat ederek âyet (mucize) istemekte olan o insanlar için sırf bir fitne ve imtihan vesilesi yaptık. Gösterilen olağanüstü alâmetlere rağmen inanmadılar da inadına yalanladılar. Bundan dolayı Rabbinin bildiği gibi, bu imtihan ile de anlaşılır ki, hangi âyet gösterilse yalanlayacaklardır.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ **Kur'ân'da lanet edilmiş olan ağacı da,** aynı şekilde onlar için bir fitne (vesilesi) kıldık. Bu lanetlenmiş ağaçtan maksat, Buharî ve diğer hadis kitaplarında rivayet olunduğu üzere zakkum ağacıdır. Ki Sâffât Sûresi'nde: اَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ * اِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ * اِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِى اَصْلِ الْجَحِيمِ * طَلْعُهَا كَاَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ * فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ * ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ *"Yoksa zakkum ağacı mı?* Biz *o ağacı zalimler için bir fitne (vesilesi) yaptık O, cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır. Tomurcukları, şeytanların başları gibidir. Onlar, ondan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar. Sonra üzerine kaynar su katılmış bir içki, şüphesiz onlar içindir"* (Sâffât, 37/62-67); Duhân Sûresi'nde: اِنَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ * طَعَامُ الْاَثِيمِ * كَالْمُهْلِ يَغْلِى فِى الْبُطُونِ * كَغَلْىِ الْحَمِيمِ *"Şüphesiz zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir. Pota gibi karınlarında kaynar. Sıcak suyun kaynaması gibi."* (Duhân, 44642-46); Vâkıa Sûresi'nde: ثُمَّ اِنَّكُمْ اَيُّهَا الضَّٓالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ * لَاٰكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ * فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ * فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ *"Sonra siz ey doğru yolu kaybetmiş yalanlayıcılar! Mutlaka zakkum ağacından yiyeceksiniz. Onunla karınlarınızı dolduracaksınız. Onun üzerine de kaynar su içeceksiniz."* (Vâkıa, 56/51-54) buyurulmuştur. Rivayet ediliyor ki, bu âyetler indiği zaman Ebu Cehil demiş ki: " Muhammed sizi öyle bir ateşle korkutuyor ki, taşları yakarmış. Sonra da diyor ki o ateşte ağaç biter!" İbnü'z-Ziba'ra da: "Biz zakkum diye ancak hurma ile kaymağı tanırız" demiş. Bunun üzerine Ebu Cehil cariyesine emredip hurma ve kaymak hazırlatmış ve arkadaşlarına: تَزَقَّمُوا "haydi zakkumlanın!" demiş ve bunun üzerine zakkuma aşık olup İslâmiyet'ten çıkanlar olmuştu. Bu beyinsizler, deve kuşunun köz ve kızgın demir yuttuğunu ve yeşil ağaçta ateş gizlendiğini gördükleri halde, bunları yapan Allah'ın kudretinin ateşin kökünden cehennemin dibinden çıkaracağı ağacı inkâr etmek ve küçümsemekle ne kötü aldanmışlardı. Bu lanetlenmiş ağaç hakkında birkaç söz daha söylenmiş ise de

en güvenilir ve en doğru görüşe göre zakkum ağacı olmasıdır. Bunun bu şekilde bu âyetin sonunda zikredilmesi ise, İsrâ'yı yalanlayan o inatçıların lanete hayranlıklarına işaret eden dehşetli bir uyarıdır. Nitekim buyuruluyor ki وَنُخَوِّفُهُمْ **ve biz onları korkutuyoruz** فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبٖيرًا **da o korkutma onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey artırmıyor.** Neden mi?

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا
لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلٖيسَ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طٖينًا ﴿٦١﴾ قَالَ
اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذٖي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُٓ اِلَّا قَلٖيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ
فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَٓاؤُكُمْ جَزَٓاءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ
مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ
فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا
﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَادٖي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفٰى بِرَبِّكَ وَكٖيلًا ﴿٦٥﴾

Meâl-i Şerifi

61- (Yine unutma ki) Bir vakit meleklere: "Âdem'e secde edin" demiştik. İblis'ten başka hepsi secde ettiler. O ise: "Ben bir çamurdan ya-

rattığın kimseye mi secde ederim?" demişti.

62- (Yine İblis) dedi ki: "Şu benden üstün kıldığını gördün mü? Yemin ederim ki, eğer beni kıyamet gününe kadar ertelersen, pek azı hariç, onun zürriyetini kendi buyruğum altına alacağım."

63- Allah buyurdu ki: "Haydi git! Onlardan kim sana uyarsa, şüphesiz ki, cezanız cehennemdir, hem de mükemmel bir ceza."

64- "Onlardan gücünün yettiğini yerinden oynat. Atlıların ve yayalarınla onların üzerine yaygarayı bas! Mallarda ve çocuklarda onlara ortak ol! Ve onlara vaadlerde bulun." Fakat şeytan onlara aldatmadan başka bir şey vaad etmez.

65- Doğrusu benim (ihlaslı) kullarım üzerinde senin hiçbir hakimiyetin yoktur. Vekil olarak Rabbin yeter.

إِنَّ عِبَادِي *"Benim kullarım"* ifadesindeki tamlama şereflendirme içindir. Maksat, ihlaslı kullardır. إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ *"Doğrusu şeytanın, inananlar ve yalnız Rabblerine güvenenler üzerinde bir nüfuzu yoktur."* (Nahl, 16/99) âyetinde buyurulduğu gibi.

Ey İnsanlar!

رَبُّكُمُ الَّذِي يُزْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ
إِلَّا إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّاكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا
﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ
حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ
فِيهِ تَارَةً أُخْرَى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ
فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ

كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾

Meâl-i Şerifi

66- Rabbiniz, lütfundan nasib arayasınız diye, sizin için denizde gemileri yürüten kudret sahibidir. Şüphesiz O, size çok merhametlidir.

67- Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardığınız bütün putlar kaybolur. Allah sizi tehlikeden kurtarıp karaya çıkarınca da yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür.

68- (Denizden karaya çıktığınızda) O'nun sizi karada yerin dibine geçirmeyeceğinden, yahut üzerinize taş yağdıran bir kasırga gördermeyeceğinden emin misiniz? Sonra kendinize bir vekil de bulamazsınız.

69- Yoksa sizi tekrar denize döndürüp de üzerinize kasırgalar göndermeyeceğinden ve böylece ettiğiniz nankörlük sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra bu yaptığımıza karşı, bizim aleyhimize size yardım edecek bir koruyucu bulamazsınız.

70- Andolsun ki biz, insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Karada ve denizde taşıtlara yükledik ve temiz yiyeceklerden onları rızıklandırdık. Onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ
أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَٰئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ
وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ فِي هَٰذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ
أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذًا لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾
وَلَوْلَا أَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾

إِذًا لَأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ
عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ
لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ
مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾

Meâl-i Şerifi

71- Kıyamet günü bütün insanları önderleriyle çağıracağız. O gün, kimin amel defteri sağ eline verilirse, işte onlar kitaplarını okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacaklar.

72- Her kim bu dünyada (manen) kör ise ahirette de kördür. Ve gidişçe daha şaşkındır.

73- (Ey Muhammed!) Az kalsın seni bile, sana vahyettiğimizden başkasını bize karşı iftira edesin diye, fitneye düşüreceklerdi ve o takdirde seni dost edineceklerdi.

74- Eğer biz sana sebat vermemiş olsaydık, nerdeyse sen onlara birazcık meyledecektin.

75- O takdirde, muhakkak hayatın da, ölümün de azabını sana kat kat tattırırdık. Sonra bize karşı kendin için hiçbir yardımcı bulamazdın.

76- (Ey Muhammed!) Yakında seni yurdundan çıkarmak için, muhakkak ki rahatsız edecekler ve o takdirde onlar da senin ardından pek az kalacaklardır.

77- Bu, senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlerimiz hakkındaki sünnetimizdir. Bizim sünnetimizde herhangi bir değişme göremezsin.

يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ **Her insan toplumunu önderleriyle çağıracağımız o günü düşünmeli.** İmam, hidayet ve delalette öne geçirilip arkasına düşülen, kendisine uyulan kimse demektir ki, bir peygambere, bir kitaba, bir dine, bir mezhebe veya herhangi bir başkana, bir kumandana denilebilir. Şu halde o gün, her insan topluluğu ilâhî veya şeytanî önderlerine nisbet edilerek, mesela: Ey İbrahim ümmeti, ey Musa ümmeti, ey İsa ümmeti ve ey Muhammed ümmeti

diye veya ey Firavun halkı, ey Nemrud halkı v.s. diye veyahut dinlerine, kitaplarına, mezheplerine nisbet ile ey falan ümmet, falan tnillet diye çağırılacaklar. ... فَمَنْ أُوتِيَ *"Kimin kitabı sağ eline verilirse işte onlar kitaplarını okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacaklar"* وَمَنْ كَانَ فِي هٰذِهِ أَعْمَى **Ve bu dünyada kör olan,** yani bu dünyada kalp gözü kör olup da[1] doğru yolu görmeyen, hak imama uymayan, o üstün kılınma ve şereflendirme nimetlerine karşı nankörlük eden فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى **ahirette, yani ahiret hususunda daha kör** وَأَضَلُّ سَبِيلًا **ve yolca daha yanlıştır.** Onun için ahirette kör, sağır ve dilsiz olarak ve yüzün koyu sürünerek haşr olunacaklar ve kitapları sollarından verilecektir.

Sen şuna bak:

أَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسٰى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأٰ بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدٰى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾

---

(1) فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ *"Şüphesiz ki, gözler kör olmaz, ama göğüslerdeki kalpler körelir."* (Hac, 22/46)

Meâl-i Şerifi

78- Güneşin batıya kaymasından, gecenin karanlığına kadar (belirli vakitlerde) gereği üzere namazı kıl, bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazında, gece ve gündüz melekleri hazır bulunur.

79- Gecenin bir kısmında da sadece sana mahsus bir nafile olmak üzere uykudan kalk, Kur'ân ile teheccüd namazı kıl, Rabbinin seni bir makam-ı mahmuda (şefaat makamına) göndermesi kesindir.

80- (Ey Muhammed!) De ki: "Rabbim! Beni, takdir ettiğin yere gönül rahatlığı ve huzur içinde koy ve çıkacağım yerden de dürüstlükle ve selametle çıkmamı sağla. Bana katından yardım edici bir kuvvet ver."

81- (Ey Muhammed!) De ki: "Hak geldi, batıl yok oldu. Elbette batıl yok olmaya mahkumdur."

82- Biz Kur'ân'dan, iman edenler için bir şifa ve rahmet kaynağı olan âyetler indiriyoruz. Zalimlerin de ancak zararını artırır.

83- Biz insana nimet verdiğimiz zaman, Allah'ı anmaktan yüz çevirip uzaklaşır. Ona fenalık dokununca da ümitsizliğe kapılır.

84- De ki: "Herkes bulunduğu hal ve niyetine göre iş yapar. Bu durumda kimin en doğru yolda olduğunu Rabbiniz daha iyi bilir."

اَقِمِ الصَّلٰوةَ **Namazı devamlı kıl ve kıldır.** لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ **Güneşin zevali (batıya kayması) dolayısıyla gece karanlığına kadar** ki öğle, ikindi, akşam, yatkı vakitlerini içine alır.

Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber buyurmuştur ki: "Güneşin batıya kayacağı vakitte Cebrail geldi, bana öğle namazını kıldırdı"(1) وَقُرْاٰنَ الْفَجْرِ **Sabah Kur'ân'ını da,** yani kırâeti özellikle önemli olan sabah namazını da dosdoğru kıl. اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا **Muhakkak sabah Kur'ân'ı şahitlendirilmiştir.** Ona gece melekleri de gündüz melekleri de hazır ve şahid olur ve bütün kâinat uyanır, insanın gözle görme zevki yükselir. وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَكَ **Gecenin bir bölümünde de sadece sana ait bir nafile olarak** teheccüd namazını kıl(2)

عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا **Rabbinin seni öğülmüş bir makama göndermesi kesindir.** Burada لاَ يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّٰى اَكُونَ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَقَلْبَهُ *"Kulum nafile namazları kılmakla bana yaklaşmaya devam eder, nihayet ben onun kulağı, gözü ve kalbi olurum."* (3) kudsi hadisinin mânâsıyla olan ilgi

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, V, 322.
(2) Teheccüd, uykudan uyanmak ve gece uykudan kalkıp namaz kılmak demektir. (Müellif)
(3) Ahmed b. Hanbel, VI, 256.

açıktır. Makâm-ı Mahmud: Herkesin hamd ile yücelteceği muazzam makam demektir ki, hamdin gerçek anlamının dayanağı olan mutlak yakınlık makamı, yani hadislerde rivayet edildiği üzere Livaül'l-hamd altında büyük şefaat makamıdır.

وَقُلْ **Ve de ki,** yani teheccüd namazını kılıp şöyle dua et ki: رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ **Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla** وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ **ve çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla.** Yani herhangi bir işe veya herhangi bir yere koyarken tam dürüstlükle kabul olunan ve razı olunan bir şekilde koy ve herhangi bir işe veya bir yere çıkarırken de yine tam bir dürüstlük ile kabul olunan ve razı olunan, övülen bir şekilde çıkar. Bundan dolayı emrettiğin kulluk vazifelerinin girişinde, çıkışında, yüklediğin peygamberlik görevinin yerine getirilmesinde ve tamamlanmasında doğruluk ve dürüstlükle başarı ihsan edip ahiretin girişi olan mezara koyduğunda dürüstlükle koy ve çıkarıp öldükten sonra dirilttiğinde de dürüstlükle dirilterek gönder وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا **ve tarafından bana, kâfirleri, mağlup edecek kudretli bir yardımcı ver.** Bana gizli kahredici bir delil, mağlup edici bir kudret tahsis et ki, onun saltanatı karşısında kâfirler mağlub ve kahredilmiş, iman edenler üstün gelmiş ve zafer kazanmış olsun.

Dikkat etmeye değerdir ki, bu duanın kabul edildiğini müjdeleme tarzında da şöyle buyurulmuştur:

وَقُلْ جَاۤءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ **Yine de ki: Hak geldi batıl yok oldu** اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا **Gerçekten batıl, daima yok olmuştur.** Hz. Muhammed'in peygamberliği ile hak dinin gelmesi anından itibaren gerçekten kâfirlik ve Allah'a ortak koşmanın yok oluşu başlamış, daha sonra Mekke fethedildiği zaman Ka'be'den putları atarken Hz. Peygamber bu âyeti okuyarak önce verilen bu haberin doğruluğunu ilan etmişti.

Hak ne ile geldi, denecek olursa, işte cevabı şudur: وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَاۤءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ **Biz Kur'ân'dan öyle âyetler indiriyoruz ki, müminler için şifa ve rahmettir.** Burada dünya türlü türlü kaygı ve hastalıklar, bela ve sıkıntı ile dolu bir hastahaneye, Peygamber bir doktora, Kur'ân da şifa verici ilaç ve yeterli gıdaya benzetilmiş oluyor. Şüphe ve iki yüzlülük, kâfirlik ve uyuşmazlık, zulüm ve haksızlık, hırs, ümitsizlik, işsizlik , cahillik, taklid, bağnazlık, kötü niyetli olmak gibi ahlâkî ve sosyal, psikolojik hastalıklara karşı Kur'ân'ın şifa ve rahmet olduğu kesin bir gerçektir. Bundan başka maddî hekimliğin, tedavisinde aciz kaldığı nice vücut hastalıklarına karşı da Kur'ân'ın şifa bağışlayan özellikleri,

yetkili kimselerin öteden beri gördükleri bir husustur. Bununla beraber وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ اِلَّا خَسَارًا **zalimlerin ise, ancak zararını artırır.** Hakkı sevmeyenler inanmazlar da o şifa ve rahmetten faydalanamazlar ve bu şekilde zararlarını artırmaktan başka bir şey yapmazlar, kendi nefislerine zulmederler. Bunun sebebi de وَاِذَٓا اَنْعَمْنَا عَلَى الْاِنْسَانِ **biz o insana,** o çok zalim ve çok bilgisiz olan insana **nimet verdiğimiz zaman** اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِه **yüz çevirir ve yan çizerek uzaklaşır.** Nimetle şımarır, nimet verenden yüz çevirir, nankörlük eder. وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا **Ona zarar ziyan dokununca da son derece ümitsizliğe düşer.** İşte böyle nimet halinde teşekkür, zarar halinde ümit ve dua özelliği bulunmayan insanlardır ki, o zalimlerdir. Kur'ân böylelerinin zararını artırır. Böyleleri, müjdelemekle de yola gelmez, korkutmakla da. قُلْ **De ki** كُلٌّ **hepsi,** iman edenler de etmeyenler de يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِه **kendi hal ve niyetine göre iş yapar.**

شَاكِلَة "ŞÂKİLE" kelimesi tabiat, âdet, din, ahlâk, niyet, mizaç ve yaratılış, birbirine benzeyen yollar gibi değişik ve fakat birbirine yakın mânâlarla tefsir edilmiş ise de en kapsamlı mânâsı sonuncusudur. Yani herkes kendi durum ve mizacına uygun olan yolda hareket eder. Başka bir ifade ile özel hislerine göre iş yapar. فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَب۪يلًا **Bu durumda en doğru yola gideni Rabbiniz en iyi bilendir.** Yani herkes kendi mizacına göre hareket ederek hoşuna giden yolu tutmakla doğru yol tutmuş olmaz. Bir din veya mezheb herhangi bir kişinin veya toplumun mizaç ve duygularına uygun gelmekle hemen doğru olamaz. Hak din, Allah'ın kitap ve Resulü ile bildirdiğidir. Buna göre mizacı hakka uygun olan kimselere ne mutlu! Mizac, ruh meselesine temas etmek dolayısıyla:

وَيَسْـَٔلُونَكَ

عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّ۪ي وَمَٓا اُو۫ت۪يتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَل۪يلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذ۪ٓي اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِه۪ عَلَيْنَا وَك۪يلًاۙ ﴿٨٦﴾ اِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَب۪يرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ

وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ

بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾

Meâl-i Şerifi

85- Ey Muhammed! Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbimin bildiği bir iştir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir."

86- Yemin olsun ki, dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bize karşı kendine bir vekil (koruyucu) bulamazsın.

87- Fakat Rabbinden bir rahmet olarak (biz bunu yapmadık). Gerçekten O'nun senin üzerindeki lütfu çok büyüktür.

88- Ey Muhammed! De ki: "Yemin olsun, eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine yardımcı olsalar bile, yine onun bir benzerini meydana getiremeyeceklerdir."

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ **Sana ruhtan da sorarlar veya soruyorlar** Siyerde İbnü Abbas'tan nakledildiğine göre Kureyş Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebî Muayt'ı Medine'deki yahudi hahamlarına gönderip: "Onlar, kitap ehlindendirler, siz de bulunmayan bilgiler onlarda bulunur. Muhammed'i sorun bakalım" demişler. Bunun üzerine ikisi birlikte Mekke'den çıkıp Medine'ye varmışlar ve sormuşlar.

Yahudiler: "Ona mağara halkından, Zulkarneyn'den ve ruhtan sorunuz. Eğer hepsine cevap verir veya susarsa peygamber değildir. Ve eğer bir kısmına cevap verip bir kısmından susarsa peygamberdir" demişler. Çünkü ruh, Tevrat'ta kapalı olarak ifade edilmiş. Onlar, gelmişler sormuşlar. Bunun üzerine iki kıssa, yani Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn kıssaları açıklanıp ruh kapalı bırakılmış olmakla sorduklarına pişman olmuşlardır. (Ashab-ı Kehf ve Zülkarneyn Kıssaları için Kehf Sûresi, 18/9-22, 83-101 âyetlerinin tefsirine bkz.)

Ahmed, Nesaî, Tirmizî, Hakim ve İbnü Hıbban ve daha birtakım muhaddisin İbnü Abbas'tan yaptıkları rivayette ise; Kureyş, yahudilere demişler ki: "Bize bir şey veriniz şu adama soralım." Onlar da "Ruhtan sorunuz" demişler. Onlar sormuşlar, onun üzerine bu âyet inmiştir. وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ.. *"Sana ruhtan sorarlar..."* Bunlara göre bu âyet de Mekke'de inmiştir. Fakat Buharî'de ve Müslim'de ve diğer kitaplarda rivayet edildiğine göre Abdullah b. Mes'ud (r.a.)

demiştir ki: "Ben Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Medine'de bir tarlada yürüyordum ve o, bir değneğe dayanıyordu. O sırada bir bölük yahudi rastladılar, birbirlerine: "Şuna ruhtan sorunuz" dediler. Bunun üzerine bir kısmı kalktı, ruhtan sordu. Sorunca Resulullah, ona karşı bir şey söylemeyip sessizliğe daldı. Ben derhal bildim ki, kendisine vahiy geliyordu. Olduğum yerde dikildim. Vahiy inince buyurdu ki: وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى وَمَآ اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلاَّ قَلِيلاً *"Sana ruhtan sorarlar. De ki: Ruh Rabbimin emrindendir. Size ilimden sadece az bir şey verilmiştir."*(1) Buna göre ise bu âyet Medine'de inmiştir. Bu bakımdan bazıları bu âyetin biri Mekke'de biri Medine'de olmak üzere iki defa indiğini söylemişlerdir.

Yukarılarda da geçtiği üzere ruh denildiği zaman başlıca üç görüş açısı göz önünde bulundurulmuştur: Kendisi ile hareket yapılan şey, yani hareketin başlangıcı; kendisi ile hayat olan şey, yani hayatın başlangıcı; kendisi ile anlaşılan şey, yani anlayışın başlangıcı.

Hareketin başlangıç noktası olması düşüncesiyle ruh, maddenin tam karşılığı olarak kuvvet demek olur. Madde veya kuvvet, madde veya ruh denildiği zaman bu düşünce kastedilir. Bu mânâ, ruhun en genel mânâsıdır. Mesela elektrik bu mânâya göre bir ruh ve her hareket edici güç bir ruh demektir.

Hayatın başlangıcı düşüncesi ile ruh ise, bundan daha özel bir şeydir. Fakat bunda da iki ayrı düşünce vardır. Birisi genel mânâsı ile hayattır ki, bitkilerin hayatını da kapsar. Bu mânâya göredir ki, genel olarak bitkilere bile ruh (canlı) denildiği olmuştur. Birisi de meşhur mânâsı ile hayat, yani hayvanlara ait hayattır ki insana ait hayat ile son bulur. Bu mânâya göre ruh, bitkilere ait ruhtan daha özel olup onu da kapsamaktadır.

Sonra idrak (anlayış)ın başlangıcı, yani duyumla beraber olan sade vicdandan, bilgi, anlama, ilim, irade, konuşma ve diğer şeyler gibi en yüksek derecelere kadar şuurla ilgili bütün olayların ve dolayısıyla bir manevî hayatın vasıtası olması itibariyle ruh gelir ki, ruhun en seçkin özelliğini ifade eden bu mânânın en açık görüntüsü insanın nefsinde tecelli ettiğinden buna insan ruhu denilmiştir. İnsanın nefsini hayvanî ruhtan ayıran ve insana ait bilgiyi hakka ulaştırarak kendini ve başkalarını bildiren bu ruh hakkındadır ki وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى *"Ruhumdan ona üflediğim zaman..."* (Hıcr, 15/29) buyurulmuştur. Biz bunu (ruhu) kendisi ile duyar, vicdan, irade, akıl erdirme, içten konuşma gibi etkileri ile tanırız. Her insanda bu ruhun bir parıltısı bulunduğunda şüphe yoksa da insan nefsinin, bu ruhun aynı olup olmadığında ihtilaf edilmiştir. Fakat ruh gerçeği, insan

(1) Buharî, İtisam, 3; Müslim, Münafikûn, 4.

gerçeğinin ötesinde olmasaydı, insan, eşyanın bizzat kendisinden hiçbir gerçeği anlayamaz veya bütün gerçeğin, insandan meydana gelmiş olması gerekirdi. Halbuki insanın bilmediği pek çok şey vardır. Ne kadar az olursa olsun bildiği de yok değildir. Bundan dolayı, idrakin başlangıcı olan ruh, insanın fizikî hayatında vücuduna üfürülen hava, ışık, sıcaklık gibi manevî hayatında nefsine üfürülen bir başlangıçtır ki, insan nefsinin yaratılışı hidayet ve doğru yolu kaybetmemedeki payı olan üfürme derecesi ile uyumludur.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبّى **De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir.** Burada emr, "ümur"un müfredi (tekili), yani iş; yahut "evâmir"in tekili, yani kumanda mânâsına gelir. Tefsircilerin bir çoğu min" in beyaniye veya bazısı, bir kısmı mânâsına tebîziye, emrin (işin) Rabbe izafeti'nin (rabb ile tamlama halinde bulunması) de bilginin tahsis edilmesi mânâsına olması üzere şöyle tefsir etmişlerdir: "Ruh, ancak Rabbinin bileceği iştendir, ruhun hakikatı öyle şeylerdendir ki, onunla ilgili bilgiyi Allah Teâlâ kendine tahsis etmiştir" Bu şekilde cevap, اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ *"İlim, ancak Allah katındadır"* (Mülk, 67/26) denilmiş gibi olur. Eğer ruh hakkındaki soru "niçin herkese aynı derecede ruh verilmiyor da yaratılış değişiyor diye herkesin ruhî durumlarındaki ayrılığın hikmetinden sorulursa bu tefsire diyecek yoktur. Çünkü bu husus, yaptığından sorumlu olmayan yüce Allah'ın yalnız varlıklar üzerindeki iradesine ait olduğundan ancak onun bileceği bir iştir. Âyetin hemen ardında وَلَئِنْ شِئْنَا *"eğer biz dileseydik"* buyurulması da bununla ilgilidir.

Fakat ruhun gerçek mahiyeti veya hükümleri açısından soru düşünüldüğü zaman, bu cevapta hiçbir şey bildirilmemiş denemez. Bilakis bunda ruhun özü ve hükmüyle ilgili bütün fizik ötesi tartışmaları kesip atan bir tanımlama verilmiştir. Şöyle ki: اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَيْئًا اَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ *"Bir şeyin olmasını dilediği zaman, O'nun emri sadece "ol" demektir. O da hemen oluverir."* (Yasin, 36/82) âyeti gereğince Rabbin emri, bir şeyi irade edince Allah'ın işi başka hiçbir şart ve sebebe muhtaç olmaksızın yalnız "ol" demekle hemen oluvermekten ibaret bir emirdir: Fiilî bir yaratılıştır, bir gereklilik ve etkidir ki وَمَا اَمْرُنَا اِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ *"Bizim emrimiz bir defadır. Ve göz kırpması gibidir."* (Kamer, 54/50) âyetinin mânâsına göre basit bir göz kırpmasının ifade ettiği ani bir irade veya his işi gibi bir defadır. Şu halde ruhun, Allah'ın emrinden olması, yüce Allah'ın yalnız «كُنْ» "ol" emrinden yaratılan ve başka bir unsur ve çıkış yeri bulunmayan ilâhî bir harika olması demek olur. Birtakım müfessirler de bu mânâyı tercih etmişlerdir.

Bu mânâda "emir" kelimesinin fâiline mûzaf olduğu bellidir. «مِنْ» "Min" başlangıç mânâsına olduğu takdirde ruh, emrin eseri olan basit ve yaratılmış özel bir cevher olarak düşünülebilir. «مِنْ» "Min", maddeyi açıklama mânâsına geldiği takdirde ise ruh, Rabbin emri cinsinden yalnız bir iş, özel bir etki demek olur. Burada şöyle meşhur bir soru vardır: "Allah her şeyin yaratıcısı ve herşey Allah Teâlâ'nın yaratma emri ile meydana getirilmiş ve yaratılmış olduğuna göre bu mânâ, "ruh, eşyadan bir şey veya işlerden bir iştir" demeye eşit olmaz mı? Ve o durumda bununla ruhun özelliğini anlatan bir tanımlama verilmiş olduğu nasıl söylenebilir? Yukardaki açıklamalarda bu soruyu geçersiz kılan kayıtlar ve işaretler vardır .Bunu daha fazla bir açıklıkla anlamak için de أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ *"İyi biliniz ki, yaratmak ve emretmek O'na mahsustur."* (A'râf, 7/54) yüce âyetini göz önünde tutmak gerekir. Görülüyor ki orada emir, yaratmaya karşılık olarak zikredilmiştir. Burada ise iki yorum vardır:

Birincisi: Yaratma, takdir, yani miktar ve nicelik vermek mânâsı itibariyle madde ve cisimleri yaratma ve icad etmektir. Kayıtsız yaratmada kullanılması ise genelleştirme iledir. O halde buna karşılık emir, maddeye karşılık ve hacimsiz olarak düşünülen genel kuvvetler gibi, soyut olan işleri gerektiren fiil ve etkidir. Nitekim Âdem hakkında خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ *"Allah Âdem'i topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi ve o da oluverdi."* (Al-i İmrân, 3/59) buyurulması bu farkı gösterir.

İkincisi: Emirde kumanda mânâsının esas olmasıdır. Bu yönüyle emir, yaratılan bütün yaratıklar üzerinde yapılan ve yapılacak olan tasarruf ve egemenlik işleri ile, bu işleri meydana getiren gereklilik ve etki fiiline uygun olur ki, Rab olma sıfatının tecellisi bununladır. ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ *"Daha sonra kudretiyle Arşı kuşatan Allah'tır. Bütün işleri nizama koyan O'dur."* (Yunus, 10/3) ifadesi, bunu gösteriyor. Şu halde yaratma, emrin tatbik yerini meydana getiren iş, emir de mahlukatın zorlama veya iradeye bağlı terbiye işlerini ifade eden fiildir. Ve ruhun tarifindeki emir, yaratılışın karşılığı olan Allah'a ait bu itibarı ifade için, özellikle Rab ismine muzâf (tamlanan) kılınmıştır. Bununla beraber bu tamlama, ruhun bütün kuvvetleri kapsayan genel mânâsını ortaya koyarsa da özel mânâsı ile ruhun ancak cinsini bildirir. Bu cins içinden özel mânâsı ile ruhu tanıtacak olan husus ise Rab kelimesinin birinci şahsa olan "Rabbî = benim Rabbim" izafetidir. Şu halde «أَمْرِ رَبِّى» ruhun cinsi, Rabbin kendisine özel olarak izafeti de bir bölümü hükmünde olarak ruhun bir gerçeği ile ilgili olarak bir sınırını ifade eden tanımlamasını vermiş olur. Mânâsı şu olur: "Ruh, benim ma-

likim olup beni terbiye eden Rabbimin bütün mahlukatı üzerindeki ilâhlık emrinden bir emirdir ki, bana kendimi ve Rabbimi tanıtır". Demek ki bir ruh tasarlanmasında aslolan şu üç duygudur: «انا» ben, «امر» emir, «رَبّ» Rab. Ruh, işte «انا» eneye Rabbin özel bir etkisi ile tamlamasını ifade eden emirdir. Bu özel tamlama, bu emir olmayınca kimse kendini duymaz, herkes bu tamlama nisbetinin özelliğine göre kendisini duyar, kendini duymayanda ruh olmaz. Kendini tanımayan, o izafet nisbetinden hissesine göre ruhu duyar; ruhu duyan, Rabbini duyar. Bundan dolayıdır ki, ruhu Rab zannedenler, Rabba ruh diyenler, üçlü ilâh inancına sapanlar olmuştur. Onun için «مِنْ امْرِ رَبّى» cevabında bu yanlışlar da düzeltilerek anlatılmıştır ki ne «انا» ben, ne de ruh, rab değildir, Ruh, «انا» enenin Rabbinin emrindendir(1).

Burada dikkate değer önemli bir nokta daha vardır. قُلِ الرُّوحُ مِنْ امْرِ رَبّى hitabında Rabbin muzafın ileyhi (tamlayanı) olan birinci şahıs zamiri «يا» yâ, her şeyden önce Resulullah'ın «انا» sidir. Ona olan izafet-i Rabbaniye (Rab kelimesinin tamlaması), Muhammed realitesinde meydana çıkan tecelliler ise اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبيراً *"Gerçekten Rabbinin sana lütfu çok büyüktür"* diye açıkça ifade edileceği üzere çok büyük olduğundan bu görüş açısından tamlamanın ifade ettiği tanımlama kendisine Rûhü'l-Kudüs ve Rûhü'l-Emîn denilen Cebrail'i bile kapsamına alan yüksek bir topluluğu içine alır. Bu itibarla tarifinden tasarlaya bileceğimiz mânâ şu olur: "Ruh, beni terbiye eden, bu cümleden bana vahiy ve peygamberlik veren, beni İsrâ ile Mirac'a yükselten, beni bir şefaat makamına gönderen ve bana Kur'ân'ı indirmekte bulunan Rabbimin emrinden bir emirdir ki, ben kendimi ve Rabbim olan yüce Allah'ı onunla bilirim."

وَمَا اُوتيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ الاَّ قَليلاً **Ve size ilimden ancak biraz verildi.** Hiç verilmedi değil, fakat az verildi. Bildiğiniz de az, bilişiniz de azdır. Çünkü ilminiz, sonradan olmuştur, bağıntılıdır. Sofestâîlerin dediği gibi hiçbir şey bilmez değilsiniz, bazılarının iddia ettikleri gibi bütün gerçekleri bilir de değilsiniz. Hak'tan bazı şeyler bilirsiniz, amma gerçeğin bütün derinliğine değil, bazı yönler ile, ruhunuzun mertebesine göre, Rabbinizi tanıyacak, vazifelerinizi anlayacak kadar orantılı bir şekilde bilirsiniz. Şu halde ruh hakkında bilebileceğiniz de bu kadardır.

Bazı müfessirler bu hitabın soruyu soranlara ait olduğunu söylemişlerdir. Çünkü " قُلْ = de" emrinin söylenilenin içinde bulunarak cevabın tamamlayıcısından olması akla daha yakındır. Fakat rivayet olunuyor ki: Yahudiler,

(1) Bundan dolayı Allah'ın sözünde zikredilen «رُوحَنَا ، رُوحِى» tamlaması, «امْرِى» tamlaması gibidir.

bın cevabı işitince: "Bu hitap bize mi muhtaç?" demişler. Hz. Peygamber (s.a.v) de: "Bilakis biz ve siz" buyurmuş. Bunun üzerine demişler ki: "Durumun amma da tuhaftır, bazen وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا *"Kime hikmet verilirse ona, çok hayır verilmiş olur"* (Bakara, 2/269) dersin, bazen de böyle söylersin. Bize Tevrat verildiğini ve onda her şeyin açıklaması bulunduğunu Kur'ân'dan okuduğun halde, bize verilen ilme nasıl az dersin?" Resulullah (s.a.v) da: "O, Allah'ın ilmine göre azdır. Allah, size o kadarını vermiştir ki amel ederseniz faydalanırsınız" buyurmuş ve bu sebeple وَلَوْ أَنَّ مَا فِى الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ *"Yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa ve yedi deniz de katılsa da yazılsa, Allah'ın kelimeleri bitmezdi..."* (Lokmân, 31/27) âyeti inmiştir. Şu halde bu hitap, emrinin içinde olmayıp, yeniden başlayarak ona eklenmiş bir cümle olmak üzere bütün insanlara genel bir hitap demektir. Bütün insanlık ilmi, Allah'ın ilmine göre azdır. O'nun tarafından verilmiş, itibarî, bitmeye mahkum ve sınırlıdır. Allah'ın ilmi ise zatına ait olup herşeyi kuşatmış ve bilgileri sonsuzdur. İlmin tamamı yüce Allah'ın zatî hakikatini bilmeye bağlıdır ki, onu ancak kendi bilir.

Burada şunları da kaydetmemiz yararlı olacaktır:

1- Demek ki وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا *"Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti"*. (Bakara, 2/31) âyeti gereğince Âdem'e bütün isimlerin öğretilmesi, ismi olan her şeyin gerçeğinin öğretilmesi demek değildir. İsimleri öğretmek Allah'ın ilmine göre az bir ilimdir. Bu nokta felsefede "ismiyye" ekolüne bir temel olabilir.

2- تِبْيَانًا لِكُلِّ شَىْءٍ *"Herşeyi açıklamak için..."* (En'âm, 6/154), تَفْصِيلًا لِكُلِّ شَىْءٍ *"Herşeyi etraflıca beyan etmek için..."* (Nahl, 16/89) gibi âyetler, bütün eşyanın hakikatı mânâsına olmayıp insanların din ve ahkâm (şerî hükümler) açısından muhtaç oldukları her şey mânâsına izafî (göreli) bir kapsama sahiptir demektir. Ve nitekim öteden beri öyle tefsir edilmiştir.

3- İnsan bilgisinin azlığı, yalnız ruhu bilme açısından zannedilmemelidir. Çünkü diğer şeylerle ilgili bilgilerimizin bile dayanağı ruh olduğundan onlarla ilgili bilgimiz, ruhumuza ait olandan çok değildir.

4- Bu hitapta insanlara ilimden pay veren bir şeref ve aynı zamanda insanlığın ilmî gururunu kıran bir darbe ile, Hakk'ın huzurunda مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ *"Biz seni, sana layık olan bir şekilde tanıyamadık"* itirafı ile alçak gönüllü olmaya davet eden bir uyarı vardır. Demek Allah katında ilmin sonsuzluğu, insanlar için her hususta ilmin elde edilmesinin mümkün olduğunu ortadan kaldıran

bir ümitsizlik delili değil, ilimde ilerleme imkanının sonsuzluğunu sağlayan bir bilgi başlangıcıdır. Bundan dolayı insan sonsuzluğa giden bir aşk ve inanç ile Allah için ilme çalışması ve fakat ilimde hangi ilerleme mertebesine ulaşırsa ulaşsın insan ilminin az yine az; Allah'ın ilmine göre, denizlere oranla bir damladan bile az olduğunu bilerek hiçbir zaman gururlanmaması gerekir.

Şunu da unutmamak gerekir ki, insanın ilmi Allah tarafından verilmiş olduğu gibi, yok olabilir de. Bir insana en büyük ruhun, en yüksek ilmî mertebenin verildiği de farzedilse, onu emriyle dilerse bir anda alıverir. İşte gururdan sakınmak için bu gerçeğin bilinmesi çok önemli olduğundan bakınız, yüce Allah, Peygamberine olan üstünlüğünün büyüklüğünü âyette ifade etmekle ona verdiği ilmin azlıktan istisna edilmiş olduğunu açıklama sırasında, her şeyden önce bu gerçeği öne alıp, açıkça ifade ederek, hem de yemin ve pekiştirme ile, yücelik ve ululuk ifade eden çoğul kipi ile ve diğerlerine son derece etkili ve anlamlı bir ibret olması için özellikle Hz.Peygambere hitapta açıkça anlatarak buyurmuştur ki: وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ **"And olsun ki, dilersek o sana vahyettiğimizi elbette ortadan kaldırırız."** Yani Rûhü'l- Kudüs ile indirdiğimiz, bütün fitnelere karşı tesbit ettiğimiz, müminlere şifa ve ilmimizin ruhu olan o yüce Kur'ân'ı bile hafızalarınızdan siler alıveririz. ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا وَكِيلاً **Sonra kendin için bize karşı bir yardımcı da bulamazsın.** Yani aldığımızı bizden bizzat kendin geri alamayacağın gibi vasıta ile geri alabilmek için, ne ruhtan ve ne başka şeylerden dayanacak bir vekil, tutunacak bir kuvvet bulmana da imkan yoktur. اِلاَّ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **Ancak Rabbinden bir rahmet olursa başka.** Her zaman yalnız ona dayanabilirsin ve işte ona vahyettiğimiz gibi onu koruyan ve sürekli kılan da O'dur. Rabbinin sana özel izafeti ile nimet vermesi ve ihsanı ve bu yüzden âlemlere yaymak istediği geniş rahmetidir. اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيراً **Gerçekten Rabbinin sana olan fazileti, ihsanı ve lütfu çok büyüktür.** Diğerlerine benzetme kabul etmeyecek derecede büyüktür. Onun için tam güvenle لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اَنْ يَاْتُوا بِمِثْلِ هذَا الْقُرْاٰنِ **Yemin olsun ki bütün insanlar ve cinler, bu Kur'ân'ın benzerini getirmek için bir araya gelseler** لاَ يَاْتُونَ بِمِثْلِهِ **hiçbir zaman onun bir benzerini getiremezler.** İnsanlar ayrı, cinler ayrı uğraşsalar getiremezler ya. وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيراً **Hatta birbirlerine yardımcı olsalar bile (benzerini) getiremezler.** Kur'ân böyle büyük bir mucizedir. Şimdi yalnız bu âyetin ne kadar kapsamlı, ne kadar kuvvetli, bütün insanlar ve cinler ile gelecek üzerinde böyle en yüksek bir yakîn (kesinlikle) hüküm vermenin, ne büyük bir gayb ilmini kapsadığını ve dolayısıyla başlı başına nasıl büyük ve kalıcı bir mucize meydana getirdiğini insaf ile etraflıca düşünmeli. Bu sözün

Allah'ın ilminden bir ilim getirmiş olduğuna nasıl şüphe edilebilir?.

Bu âyetin iniş sebebinde rivayet ediliyor ki, önceki yahudilerden bir grup: "Ey Muhammed!" demişler. "Bize şu getirdiğin hakkı açıkla, bu Allah katından gelen bir hakk mıdır? Çünkü biz bunu Tevrat'ın düzenli bir şekilde dizilişi gibi birbirine uygun olup nizamlı bir şekilde dizilmiş olarak görmüyoruz" Hz. Peygamber (s.a.v) buyurmuş ki: "Vallahi siz, bunun Allah katından gelen bir hakk olduğunu çok iyi biliyorsunuz." Bunun üzerine onlar: "Amma bu senin getirdiğin gibisini biz de sana getiririz." demişlerdi ve bunun üzerine yüce Allah, bu âyeti indirdi. Diğer taraftan Kureyş'ten bir topluluk da: "Bize bu Kur'ân'dan başka olağanüstü bir âyet getir, yoksa bunun benzerini biz de yapabiliriz." demişlerdi[1] ki, olağanüstü âyet dedikleri bundan sonra وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى ... *"Kâfirler şöyle dediler: Bizim için yerden suyu kesilmeyen bir kaynak çıkarmadıkça sana iman etmeyeceğiz."* (İsrâ, 17/90) âyetlerinde açıklanacak olan öneriler olacaktır. Bu âyet, ile bütün bunlara kesin cevap verilmiş, o gün bu gün bunca asırlardan beri bütün tecrübe ve teşebbüslerin karşısında bu cevap, tam bir doğrulukla gerçekleşerek heybet ve ululuğunu artırmış durmuştur. (Bakara, Sûresindeki فَاْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِه۪ *"Onun benzeri bir sûre meydana getirin."*; (2/23) Hûd Sûresi'ndeki, ... فَاْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِه۪ *"De ki: Siz de Kur'ân'ın benzeri, on uydurma sûre meydana getirin bakalım. Eğer iddianızda doğruysanız, Allah'tan başka yardımını isteyebileceklerinizi de çağırın..."*; (11/13) Hıcr Sûresi'ndeki وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ *"Onun (Kur'ân'ın) koruyucusu da şüphesiz ki biziz"* (15/9 âyetlerinin tefsirine bkz.) İşte Kur'ân'ın her hükmü böyle ilim, böyle şüphesizdir.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍۘ فَاَبٰٓى اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ يَنْبُوعًاۙ ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخ۪يلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْج۪يرًاۙ ﴿٩١﴾

(1) et-Taberî, a.g.e., XV, 106-107.

أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ
وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ
فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ
قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾

Meâl-i Şerifi

89- Yemin olsun ki biz bu Kur'ân'da insanlar için çeşitli misaller vermişizdir. Yine de insanların çoğu inkârlarında ısrar ederler.

90- Kâfirler şöyle dediler: "Sen, bizim için yerden suyu kesilmeyen bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız."

91- "Veyahut hurmalıklardan ve üzümlüklerden senin bir bahçen olsun da ortasından şarıl şarıl ırmaklar akıtmalısın."

92- "Yahut söyleyip zannettiğin gibi, göğü başımıza parça parça düşüresin veya Allah'ı ve melekleri söylediğine şahit getiresin. "

93- "Yahut altından bir evin olsun, ya da göğe çıkmalısın. Ona çıktığına da asla inanmayız. Ta ki bize, okuyacağımız bir kitap indiresin." De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Nihayet ben de, peygamber olan bir insandan başka bir şey değilim."

Böyle bir peygamberi gören o kâfirlerin iman etmeyip de bu kadar inat etmelerinin sebebi nedir, denecek olursa:

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ
أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا
رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ

لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾
وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِهِ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا
وَصُمًّا مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾
ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا أَإِذَا كُنَّا
عِظَامًا وَرُفَاتًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّ اللّٰهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ
وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾
قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ
خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾

Meâl-i Şerifi

94- Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber gelince, insanların iman etmelerine engel olan sebep sadece: "Allah bir insanı mı Peygamber gönderdi?" demeleridir.

95- (Ey Muhammed! Mekkelilere) şöyle de: "Eğer yeryüzünde huzur

içinde yürüyüp duran melekler olsaydı, elbette onlara gökten peygamber olarak bir melek indirirdik."

96- De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Çünkü O, kullarının yaptığından haberdardır, yaptıklarını çok iyi görendir."

97- Allah kime hidayet verirse, o doğru yoldadır. Kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık bunlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı bulamazsın. Ve biz, o kâfirleri kıyamet günü kör, dilsiz ve sağır oldukları halde, yüzleri üstü sürünerek haşredeceğiz. Varacakları yer cehennemdir; ateşi dindikçe onun ateşini artırırız.

98- Bu onların cezasıdır! Çünkü onlar, âyetlerimizi inkâr etmişler ve: "Sahi bizler, bir yığın kemik ve ufalanmış toz olduğumuz zaman mı, yeni bir yaratılışla diriltilmiş olacağız?" demişlerdir.

99- Onlar, gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, kendilerinin aynı olan insanları yaratmaya da kadir olduğunu görüp bilmediler mi? Allah onlar için şüphe edilmeyen bir vâde takdir etmiştir. Fakat zalimler, inkârlarında yine de ısrar ederler.

100- (Ey Muhammed!) De ki: "Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız, fakirlik korkusunu yine de elden bırakmazdınız." Doğrusu insan çok cimridir.

ولقد اتينا

موسى تسع ايات بينات فسئل بني اسرائيل اذ جاءهم فقال

له فرعون اني لاظنك يا موسى مسحورا ﴿١٠١﴾ قال لقد علمت

ما انزل هؤلاء الا رب السموات والارض بصائر واني

لاظنك يا فرعون مثبورا ﴿١٠٢﴾ فاراد ان يستفزهم من

الارض فاغرقناه ومن معه جميعا ﴿١٠٣﴾ وقلنا من بعده

لبني اسرائيل اسكنوا الارض فاذا جاء وعد الاخرة جئنا بكم

لَف۪يفًا ﴿١٠٤﴾

Meâl-i Şerifi

101- Andolsun biz Musa'ya apaçık dokuz mucize verdik. (Ey Peygamber!) İsrailoğullarına sor, Musa kendilerine geldiğinde Firavun ona: "Ey Musa! Ben senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum" demişti.

102- Musa dedi ki: "Ey Firavun! Pekâlâ bilirsin ki, bu mucizeleri, birer ibret olmak üzere, ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de seni helak olmuş zannediyorum."

103- Derken Firavun, Musa'yı ve İsrailoğullarını Mısır'dan sürmek istedi. Biz de onu ve beraberindekilerin hepsini suda boğduk.

104- Arkasından İsrailoğullarına şöyle dedik: "Firavun"un sizi çıkarmak istediği arazide siz oturun! Sonra ahiret vaadi (kıyamet) geldiği vakit, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz."

فَاِذَا جَٓاءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَف۪يفًا Ahiret vaadi (kıyamet) geldiği vakit, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz. Buradaki «وَعْدُ الْاٰخِرَةِ» ifadesinin sûrenin başında geçen وَعْدُ الْكَرَّةِ الْاٰخِرَةِ yani "ikinci defa olan fesadın zamanı" mânâsına olması düşünülebilirse de وَاِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا "eğer siz kötülüğe dönerseniz, biz de cezalandırmaya döneriz." (17/8) âyetinin) mânâsına bakılarak وَعْدُ الدَّارِ الْاٰخِرَةِ "ahiret yurdu vaadi" mânâsına olması tekrardan uzak ve daha açıktır ki, kıyamet demek olur...

Özetle ey Muhammed!

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا
مُبَشِّرًا وَنَذ۪يرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ
عَلٰى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْز۪يلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِه۪ٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا اِنَّ الَّذ۪ينَ
اُو۫تُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِه۪ٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا

﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾
وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ
ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ
الْحُسْنٰى وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ
سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ
وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ
لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

Meâl-i Şerifi

105- Biz bu Kur'an'ı hak olarak indirdik, O, bütün hakikatleri içinde toplayarak indi. Ey Peygamber! Biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

106- Sana Kur'ân'ı verdik ve onu insanlara sindire sindire okuyasın diye (kısımlara) ayırdık ve biz onu yavaş yavaş indirdik.

107- Ey Muhammed! De ki: İster ona (Kur'ân'a) inanın, ister inanmayın; o daha önce kendilerine ilim verilenlere okunduğunda onlar, yüzleri üstü secdeye kapanırlar.

108- Ve derler ki: Rabbimizi tenzih ederiz. Şüphesiz ki Rabbimizin vaadi gerçekleşir.

109- Ve ağlayarak yüzleri üstü secdeye kapanırlar. Hem de bu Kur'ân'ı işitmek onların Allah'a teslimiyetlerini daha da artırır.

110- (Sen onlara) de ki: İster "Allah" deyin, ister "Rahmân" deyin, nasıl çağırırsanız çağırın. En güzel isimler O'nundur. Namazında sesini pek yükseltme, çok da gizli okuma, orta yolu seç.

111- Ve şöyle de: Hamd o Allah'a ki, hiçbir çocuk edinmedi, mülkte ortağı yoktur, aciz olmayıp bir yardımcıya da ihtiyacı yoktur. Tekbir getirerek O'nu noksanlıklardan yücelt de yücelt.

وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ **Onu, Kur'ân'ı hak ile indirdik ve o, hak ile indi.** Yani hiç bozulmadan indirdiğimiz gibi hakkıyla indi; nazmı da hak, inişi de hak, indiği de haktır. Hakk'ın hikmeti ile hakikaten hak Peygambere inmiştir. Onun haber verdikleri muhakkak olacaktır. وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا **Ve seni ancak bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.** İman ve itaat edenlere sevabın ve kâfirlere, isyan edenlere azabın olacağını bildireceksin. Yoksa herkesin istediğini yapacak, inatçı kâfirlere zorla iman verip kurtaracak değilsin. O halde sen müjdeleme ve uyarma vazifeni yap, sonundan korkma! Fakat o müjde ve uyarma bir defada bitecek değil, devam etmesi gerekir.

وَقُرْاٰنًا **Hem bir Kur'ân olarak ki** فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهُ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ **ağır ağır zaman zaman insanlara okuman için, biz onu ayırt ettik, kısım kısım yaptık** وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا **ve onu peyderpey indirdik.** Yani hepsini birden değil, asıllardan ayrıntılara doğru, insanların her türlü menfaat ve ihtiyaçlarına ve durumların gereğine uygun olmak üzere yavaş yavaş indirdik. Onun için Kur'ân'dan bir hizib (cüzün dörtte biri) veya bir aşır (on âyet) ve hatta bazen bir âyet, bağımsız bir kitap gibi, başlı başına müjdeleme ve uyarmayı kapsayan bir derstir.

Alûsî, tefsirinde der ki: "Beyhakî, Şuâb'ında Ömer (r.a) den şöyle dediğini rivayet etmiştir: 'Kur'ân'ı beşer âyet, beşer âyet öğreniniz. Çünkü Cebrail (a.s) onu beşer beşer indirdi"[1]. İbnü Asâkir de Ebu Nadre kanalıyla rivayet etmiştir ki: "Ebu Sa'id-i Hudrî bize Kur'ân'ı sabah beş ve akşam beş âyet öğretir ve Cebrail (a.s) beşer âyet, beşer âyet indirdi, diye haber verirdi."[2] demiştir. Bununla birlikte beşten daha fazla ve daha az olarak inmesinin de gerçekleştiği sahih rivayetlerle sabit bulunduğundan maksat, çoğu demektir."

قُلْ **De ki:** Ey bu Kur'ân'a inanmayan cahiller! اٰمِنُوا بِهٖ اَوْلَا تُؤْمِنُوا **Siz buna ister inanın, ister inanmayın;** yani Kur'ân'ın doğruluğuna ve kemaline karşı sizin gibilerin inanıp inanmamasının hiç önemi yoktur. İnanmanız onun kemalini artırmaz, inanmamanız da ona eksiklik vermez; iman ederseniz faydası kendinize, etmezseniz zararı yine kendinizedir. Artık siz düşünün. اِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖ **Şüphesiz ki bundan önce kendilerine ilim verilen kimseler,** Kur'ân inmeden önce, daha evvel indirilen kitapları incelemiş olup da vahyin, kitabın, din ve şeriatin ne olduğunu anlamış, peygamberlik delillerini öğrenmiş değerli âlimler اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ **kendilerine Kur'ân okununca** يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا **çeneleri üstü düşerek secdelere kapanıyorlar.** وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا **Ve**

---

(1) Alûsî, a.g.e., XV, 188.
(2) Alûsî, a.g.e., XV, 188.

diyorlar ki: "Rabbimizi tesbih ederiz, ne büyük şan. Rabbimizin vaadi gerçekten yerine getirildi." Yani önceki kitaplarda vaad ettiği o Peygamber geldi. Haber verdikleri şeylerin hepsi olacaktır diye tesbih ve şükrediyorlar. وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ **Ve ağlayarak çeneleri üstü kapanıyorlar** وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا **ve o Kur'ân okundukça onların huşularını (boyun eğmelerini) artırır.**

Bunun bir benzeri de وَاِذَا سَمِعُوا مَا اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُولِ تَرَى اَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا اٰمَنَّا *"Peygambere indirileni işittikleri zaman, onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı, gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Onlar: "Ey Rabbimiz! İman ettik derlerdi."* (Mâide, 5/83)

قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ **De ki: İster "Allah" diye dua edin, ister "Rahmân" diye dua edin** اَيًّا مَا تَدْعُوا **Hangi isimle çağırırsanız,** güzeldir. Çünkü فَلَهُ الْاَسْمَاۤءُ الْحُسْنٰى **en güzel isimler hep O'nundur, O eşsiz zatındır.** Resulullah (s.a.v) bir gün Mekke'de "Ey Allah, ey Rahman " diye dua ederken müşrikler işitmişler. Ve "Muhammed bir ilâha davet ediyordu, halbuki kendisi iki ilâha dua ediyor" demişler. Onlara cevap olarak Allah'ın bu emri inmiştir. Yani yüce Allah'ın bir çok isimleri vardır ki onlar, en güzel isimlerdir. En yüksek güzellik, ululuk ve saygı ifade eden en güzel isimler hep O'nundur. Bunların herhangisiyle olursa olsun dua caizdir. Çünkü ismin bir kaç tane olmasından, isim sahibinin birkaç tane olması gerekmez. Bütün esma-i hüsna (en güzel isimler) ile dua, ortağı olmayan o bir zata (Allah'a) duadır.

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ **Hem namazda sesini fazla yükseltme.** Namazda okurken veya dua ederken bağırma, gösteriş ve saygısızlık lekesi olmasın. وَلَا تُخَافِتْ بِهَا **Büsbütün gizli de okuma.** Yani kendin işitmeyecek kadarda gizli okuma, Allah'tan başkasından korkuyormuş gibi olmasın. وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا **Bunun arasında bir yol tut.** وَقُلِ **Ve de ki** الْحَمْدُ لِلّٰهِ **Hamd, Allah'a,** her türlü yüceltme ile şükür, Allah'a. الَّذِى **O Allah ki** لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا **çocuk edinmedi.** Doğurmaktan uzak olduğu gibi evlatlık da edinmedi. Bundan dolayı çocuk edindi diyenler onun şanını bilmediler. Yalan söylediler. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِى الْمُلْكِ **Mülkte O'nun ortağı yok.** İki veya üç (Allah) diyenler, başkalarını karıştıranlar iftira ettiler. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِىٌّ مِنَ الذُّلِّ **O'nun acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı yoktur.** Yani acizliğinden meydana gelen, zilletten korunmak, izzet (yücelik) bulmak için yardım etmesine muhtaç olunan dosttan, sevgili ve yardımcıdan ve ittifak eden kimseden de uzak ve beridir. Üstünlük ve rahmetiyle sevdiği, velilik verdiği, Allah'ın dostları denebilecek dürüst kulları olmaz değil ise de herhangi bir ihtiyaçtan dolayı dost edindiği hiçbir veli de yoktur. Alçaklıktan uzak bizzat aziz

ve kuvvetlidir. وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعاً *"Kuvvet ve kudret tamamıyla Allah'ındır."* (Fatır, 35/10) وَكَبِّرْهُ تَكْبِيراً **Ve onu tekbir ile yücelt de yücelt.** Zatında da yücelt, sıfatında da yücelt; yaptıklarında da yücelt, isimlerinde de yücelt. اَللّٰهُ اَكْبَرُ ، اَللّٰهُ اَكْبَرُ ، لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ اَللّٰهُ اَكْبَرُ وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ *"Allah, en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah'tan başka hiç bir ilâh yoktur, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Hamd yalnız Allah'a mahsustur."*

Rivayet ediliyor ki, Abdulmuttalib çocuklarından konuşmaya başlayan her oğlan çocuğa Hz. Peygamber (s.a.v) bu وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ âyetini belletirdi.(1) Ve buna اٰيَةُ الْعِزِّ "yücelik ve ululuk âyeti" ismini vermişti.

Tesbih ve İsrâ (gece yolculuğa çıkartma) ile başlayan bu sûrenin bu اٰيَةُ الْعِزِّ de hamd ve tekbir emirleriyle bitmesi ne kadar güzel, ne kadar beliğdir. Bu hamd ve tekbir emrinin اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيراً *"Gerçekten Rabbinin sana lütfu çok büyüktür"* (İsrâ, 17/87) nimetine şüphesiz özel bir bağlantısı vardır.

İmam Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesaî ve diğerleri Hz. Aişe (r.a) den rivayet etmişlerdir ki, Resul-i Ekrem (s.a.v) bu sûre ile Zümer Sûresi'ni her gece okurdu.(2) Sahih-i Buharî'de İbnü Mesud'dan rivayet olunduğu üzere yüce Peygamber (s.a.v) bu sûre ile bundan sonra gelen Kehf, Meryem, Tâhâ, Enbiya Sûreleri hakkında buyurmuştur ki: هُنَّ مِنَ الْعِتَاقِ الْاُوَلِ وَهُنَّ مِنْ تِلَادِى "Bunlar ilk değerli sûrelerdendir, yani Mekke'de inen sûrelerdendir ve bunlar, benim eski servetimdendir."(3) Yani Hz. Muhammed'e ait şan ve makama özel ilişkileri olan, eskiden beri ezberlediğim sûrelerden, bana ait virdlerimdendir. İşte عَسٰى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَحْمُوداً *"Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştıracaktır."* (17/79) müjdesini veren İsrâ Sûresi'nden وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ *"Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."* (Enbiyâ, 21/107) ululamasını veren Enbiya Sûresi'ne kadar bu beş sûrenin tertibi de bu temel üzeredir. Bakınız hamd ve tekbir emri ile biten İsrâ Sûresi'nden sonra Kehf Sûresi'nin hamd ile başlaması ne ahenklidir!

---

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, V, 353.
(2) Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân, 21, Davût, 22; Ahmed b. Hanbel, VI, 68, 122; Deylemî, Firdevs, V, 435-436, 8660.
(3) Buharî, Tefsîru Suretî 17/1, 21, 1; Fezâilu'l-Kur'ân, 6.

Kehf Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 110

Kehf Sûresi Mekke'de inmiştir. Ancak وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ (18/28) âyetinin Medine'de indiğine dair bir görüş vardır.

Âyetleri : Yüz on,

Kelimeleri: Bin beş yüz yetmiş yedi,

Harfleri : Altı bin üç yüz altmış,

Fasılası : ا harfidir.

Sûrenin iniş sebebi hakkında siyer sahibi İbnü Hişam'ın şöyle bir rivayet naklettiğini zikrolunuyor. Nadr b. Haris Kureyş'in şeytanlarından idi. Hz. Peygambere eziyet ederdi, düşmanlığa kalkışırdı. Hire'ye gitmiş, orada Rüstem ve İsfendiyâr hikayelerini öğrenmişti. Hz.Peygamber (s.a.v) bir meclise oturup Allah'ı andığı ve geçmiş ümmetlerin başlarına gelen felaketleri milletine anlattığı zaman, kalkar kalkmaz, Nadr arkasından gelip o meclise oturur, "Ey Kureyş topluluğu! Vallahi ben ondan daha güzel konuşurum. Geliniz size onun an-

hutlıklarından daha güzelini anlatayım" derdi, sonra onlara İran padişahlarından anlatırdı. Kureyş bunu Utbe b. Mu'ayt ile beraber Medine'deki yahudi bilginlerine göndermişler ve demişler ki, "Onlara Muhammed'den ve vasıflarından sorunuz ve sözlerinden haber veriniz. Çünkü onlar, eski kitap ehlidir. Onlarda peygamber ilminden bizde bulunmayan bilgiler vardır." Bu maksatla ikisi çıkıp Medine'ye varmışlar, dedikleri gibi yahudi bilginlerine sormuşlar. Yahudi bilginleri demişler ki: "Ona şu üç şey hakkında sorunuz:

1. O gençlerden ki, önceki zamanda gittiler. İşleri ne idi? Çünkü bunların hikayesi tuhaftır.

2- O dolaşan adamlardan ki, onlar dünyanın doğusuna ve batısına ermişlerdi, bunun kıssası nedir?

3- Ruhtan sorunuz. O nedir? Eğer size onlar hakkında bilgi verirse peygamberdir, ona uyunuz; yoksa bir falcıdır, istediğinizi yapınız. "Bunun üzerine Nadr ve arkadaşı Mekke'ye geri dönüp Kureyş'e: "Size Muhammed ile aramızı halledecek şey getirdik" diyerek yahudilerin dediklerini haber vermişler, gelmişler Hz. Peygambere sormuşlar. Hz. Peygamber "Sorduklarınıza yarın cevap veririm" buyurmuş, istisna yapmamış, yani "inşaallah Allah dilerse" dememiş, onlar gitmişler. Hz. Peygamber (s.a.v) on beş gece durmuş, vahiy gelmemiş, hatta Mekke halkı: "Muhammed bize yarın cevap vereceğine söz verdi. Halbuki bu gün, on beş gündür, sorduğumuza cevap vermiyor diye dedikoduya başlamışlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber çok sıkılmıştı. Derken Cebrail yüce Allah'tan Ashâb-ı Kehf (mağara arkadaşları) Sûresi ile geldi[1] ki, onlara üzülmesinden dolayı Allah'ın azarlamasını ve sordukları o gençler ile o dünyayı gezen adamın kıssalarını kapsıyor. وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّي وَمَٓا اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا *"Ey Muhammed! Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir iştir. Size ancak, az bir bilgi verilmiştir."*(İsrâ, 17/85) yüce âyeti de beraber bulunuyordu. Tefsirlerin birçoğunda tesadüf edilen bu rivayetin aslı işte bu şekilde İbnü İshak'ın bir nakline dayanmaktadır. Gerçi vahiy, Hz. Peygamberin elinde olmayan, Allah tarafından verilen bir haber olduğundan Peygamberin isteğine bağlı değildir. Umulduğu zamanda gelmesi ve bir hikmetten dolayı geciktirilmesi caizdir. Ve bu, onun (Peygamberin) güçsüzlüğü değil, aksine indî (kendi yargısı) olmadığına delalet eden bir kuvveti olur. Peygamberliğin başlangıcından, tebliğ görevinin gelişine kadar, vahyin bir müddet için durdurulduğu da olmuştur. Ancak hükümlerle ilgili hususlarda açıklama yapmanın ihtiyaç zamanından sonraya bırakılmasının caiz olmaması en seçkin görüştür.

---

(1) Alûsi, a.g.e., XV, 247.

"Ve'd-Duhâ, Sûresi'nin de bir iki gün vahyin geciktirilmesi dolayısıyla indiği doğrudur. Şu halde yüce Allah'ın ilk vahyini Hıra mağarasında gönderdiği Peygamberine Kehf Sûresi'ni indireceği zaman da ona ilk önce beş on gün, Ashab-ı Kehf'in, mağara arkadaşlarının çektiği sıkıntılardan gerçek bir örnek göstererek indirmiş olması akla çok uygundur. Bununla beraber İbnü İshak'ın bu rivayeti, Hadis Usulü açısından delil göstermeye uygun bir haber değildir.

Birinci olarak: İbnü Cerir Taberî gösteriyor ki, bunun senedinde İbnü İshak: حَدَّثَنِي شَيْخٌ مِنْ اَهْلِ مِصْرَ قَدِمَ مُنْذُ بِضْعٍ وَاَرْبَعِينَ سَنَةً عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ "Kırk küsur seneden beri gelmiş Mısırlı bir şeyh bana anlattı. O İkrime'den İkrime de İbnü Abbas'tan..." demiştir. (1)

Buna göre senedde tanınmayan biri vardır. Zayıf bir rivayettir. İbnü İshak, rivayeti zayıf görmüş ve bu rivayeti benimsememiştir.

İkinci olarak: Yukarıda ruh sorusunda naklettiğimiz şekilde Sahih-i Buharî ile Sahih-i Müslim'de Abdullah b. Mesud'dan nakledilen rivayete aykırıdır.

Üçüncü olarak: Rivayetlerin çoğunda ve İbnü İshak'ın da uzunca açıklamasına göre bu sûrede anlatılan mağara arkadaşları, sırf Hz. İsa'nın dini üzere tevhid inancı ile hareket etmiştir ve kendilerini puta taptırmak veya idam etmek için takip eden ve sıkıştıran kavimlerine karşı, din uğruna savaşmaya karar vermekle dinlerinin korunması uğrunda dağa çıkmış, mağaraya gizlenmiş birkaç gençten oluşan hıristiyan bir grup müminlerdir. Öyle ise bunların kıssası, Hıristiyanlık tarihi ile ilgili olduğundan Hz. İsa'yı kabul etmeyen yahudi bilginlerinin, bu gençlere ait bir keramet kıssasını kabul ederek sordurmuş olmaları uzak görünür.

Gerçi Fahreddin Razî'nin açıklamasına göre bazıları Ashab-ı Kehf'in Hz. Musa (a.s)'dan önce olup Hz. Musa'nın, bunları zikrettiğini ve yahudilerin sormalarının sebebinin de bu olduğunu söylemiş. Bazıları da Hz. İsa (a.s)dan önce mağaraya girdiklerini ve Hz. İsa'nın, bunların haberini anlatmış olduğunu ve İsa ile Muhammed (a.s) arasındaki zamanda dirildiklerini söylemiş, diğer bazıları da Hz. İsa (a.s) dan sonra mağaraya girdiklerini söylemiştir(2) ki, Kaffâl'dan(3) ve Taberî'den de nakledildiği üzere İbnü İshak'tan rivayet edilen de budur.(4) Şu halde İbnü İshak'ın sözüne göre yahudilerin bunu sormaları gerekir.

(1) et-Taberî, a.g.e, XV, 127.
(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e, XXI, 114.
(3) Fahrü'r-Râzî, a.g.e, XXI, 114 (Kaffal'den naklen)
(4) et-Taberî, a.g.e, XV, 132.

Dördüncü olarak: Bu sûrede başlıca üç kıssa vardır ki onlar, Ashab-ı Kehf kıssası ve tamamlayıcıları, Musa ve Hızır kıssası, Zülkarneyn kıssasıdır. Eğer bu sûrenin iniş sebebi üç soru idiyse bu kıssaların her birinin, bunlardan biriyle ilgili olması gerekirdi. Yoksa burada söz sırası gelmişken diğer bir kıssaya geçilmiş de ruhla ilgili sorunun cevabı başka bir sûreye aktarılmış demek uygun olmazdı.

Beşinci olarak: Bir önceki sûrede ruh âyetinin ve bu sûrede Zülkarneyn kıssasının, açık bir soruya cevap oldukları Kur'ân'da açıkça ifade edildiğinden dolayı gerçektir. Ve açıkça görünen de bu iki sorunun aynı zamanda değil, ayrı ayrı sorulmuş olmalarıdır. Bununla beraber bu ikisinde وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ *"Sana ruhtan sorarlar"* (17/58); وَيَسْئَلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ *"Sana Zülkarneyn'den sorarlar."* (18/83) diye açıkça sorulmuş olduğu halde, Ashâb-ı Kehf kıssasının bu şekilde söylenmemesi, bunun da Musa ve Hızır kıssası gibi doğrudan doğruya bir hatırlatma olduğunu ifade eder. Yukarıda zikredilen rivayet bu yönden de kusurludur.

Altıncı olarak: Bunda "üzüntüden dolayı bir azarlama" vardır, denilmesi de doğru değildir. Bundan maksat, ... فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ *"Şimdi bu Kur'ân'a iman etmezlerse, belki sen arkalarından esef ederek kendini üzeceksin."* (Kehf, 18/6) âyetidir. Bu ise bir azarlama değil, sûrenin başındaki hamd zevki ile orantılı bir irşad ve takviyedir.

Sonuç olarak sûrenin iniş sebebi hakkında zikredilen üç soru ile ilgili rivayet birçok yönden kusurludur. Ve nitekim sahih hadis kitaplarında yoktur. Bundan dolayı bu sûrenin tefsirinde bu rivayete dayanmak caiz olamaz.

Sûrenin baş tarafındaki âyetler gösteriyor ki, esas iniş sebebi اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا *"Allah çocuk edindi"* (18/4) denilmiş olmasıdır. Bunun, ilimde yeri olmayan büyük bir yalan olduğunu açıklamakla, bu sözü söyleyenleri uyarmak ve onları tevhide davet etmek için bu sûre indirilmiş, Zülkarneyn ile ilgili sorunun cevabı da bunun tamlayıcısı olmuştur.

İlk önce Hıristiyanlığın müşriklere karşı gizli çalıştığı ilk devriyle ilgili olan ve hıristiyanlarca bilinen Ashab-ı Kehf Kıssası, Allah'tan başka ilâh edinen bir topluluğa karşı yalnız tevhid için mücadele etmek ve Allah'ın rahmet ve tevfikine ermek üzere çekilmiş birkaç gencin, bir gün veya daha az bir zaman gibi gelip geçen nice senelerden sonra, nihayet kurtuluş gayesine ermiş olmasından ibaret ve Allah'ın diğer âyetlerine göre hayret edilmemesi gereken bir keramet

kıssası olduğunu açıklamakla, sonraki hıristiyanlar gibi Allah'a çocuk isnad edenlerin yalancılıklarına ve Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin mahvedildiklerine delil getirmek için söylenmiş ve sonunda da وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا *"De ki: Rabbimin beni, bundan daha yakın bir zamanda dosdoğru bir başarıya ulaştırması umulur."* (Kehf, 18/24) emri ile Hz. Muhammed'in başarısının bundan pek yakın bir sure içinde ortaya çıkacağı ümidi vaad edilmiş ve müjdelenmiş. Yani Ashab-ı Kehf'in beklediği üçyüz dokuz seneden çok az bir süre içinde İslâm'ın galibiyetinin gerçekleşeceği anlatılmıştır. Ve bu şekilde bu sûredeki üç kıssadan her biriyle Hz. Muhammed'in muvaffakiyetinde meydana gelecek tecelli mertebelerine misal verilerek فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَٓاءَ رَبِّه۪ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّه۪ٓ اَحَدًا *"Kim Rabbine kavuşmayı istiyorsa, salih amel işlesinve ibadette hiçbir şeyi Rabbine ortak koşmasın"* (Kehf, 18/110) daveti ilan edilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ عَلٰى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴿١﴾

قَيِّمًا لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَد۪يدًا مِنْ لَدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِن۪ينَ الَّذ۪ينَ

يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَاكِث۪ينَ ف۪يهِ

اَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنْذِرَ الَّذ۪ينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ﴿٤﴾ مَا لَهُمْ بِه۪

مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَٓائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ اِنْ يَقُولُونَ

اِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ اِنْ

لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَد۪يثِ اَسَفًا ﴿٦﴾ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ

ز۪ينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ

مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ
وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾

Meâl-i Şerifi

1- Hamd, o Allah'a mahsustur ki kulu (Muhammed'e) kitabı indirdi ve ona hiçbir eğrilik koymadı.

2- Onu dosdoğru (bir kitap) olarak (indirdi) ki katından gelecek şiddetli azaba karşı (insanları) uyarsın ve yararlı işler yapan müminlere kendileri için güzel bir mükafat bulunduğunu müjdelesin.

3- Onlar orada sürekli kalacaklardır.

4- Ve "Allah çocuk edindi" diyenleri de uyarsın.

5- Bu hususta ne kendilerinin, ne de atalarının hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan söz ne büyük bir iftiradır. Onlar, yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

6- (Ey Muhammed!) Demek onlar, bu söze (kitaba) inanmazlarsa, onların peşinde üzüle üzüle kendini helak edeceksin!

7- Biz yeryüzündeki şeyleri kendisine süs olsun diye yarattık ki, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim.

8- Şüphesiz biz, yeryüzünde olanları kupkuru bir toprak yapacağız.

9- Yoksa sen Ashab-ı Kehf'i ve Rakim'i (isimlerinin yazılı bulunduğu taş kitabeyi) şaşılacak âyetlerimizden mi sandın?

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ **Allah'a hamdolsun** اَلَّذِى **o öyle bir Allah'dır ki** اَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلٰى عَبْدِهِ **Kitabı kuluna indirdi.** وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا **Hem de onun için hiçbir eğrilik yapmayarak;** dolambaçlı değil, çarpık değil, yalanı, yanlışı yok. قَيِّمًا **Dosdoğru bir hakim olmak üzere** indirdi. لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِنْ لَدُنْهُ **Ki kendi katından pek şiddetli bir azab olan ahiret azabı ile (kâfirleri) uyarsın** وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ **ve iyi işler yapan müminlere şunu müjdelesin** اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا مَاكِثِينَ فِيهِ اَبَدًا **onlara kesinlikle öyle güzel bir mükafat vardır ki. Orada** (cennette) **devamlı kalacaklardır.**

Uyarmanın kimlere olduğuna gelince,

وَيُنْذِرَ الَّذِينَ **Hem şu kimseleri içindir ki** قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا **onlar, Allah çocuk edindi dediler.** Bunlar meleklere Allah'ın kızlarıdır diyen Arap müşrikleri,

Üzeyr'e Allah'ın oğlu diyen yahudiler, Mesîh'e (Hz. İsa) Allah'ın oğlu diyen hıristiyanlardır. Öyle olmakla beraber bu hususta hıristiyanlar hepsinden fazla ısrar ediyorlar. Çünkü bunu dinlerinin birinci esası saymışlardır. مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِاٰبَائِهِمْ **Bunun hakkında ne kendilerinin ne de atalarının hiçbir bilgisi yoktur.** Yani bunu söyleyenler, bildiklerinden değil, bilmediklerinden, babalarını, yani atalarını veya kendilerine baba dedikleri papalarını taklid ederek söylerler. Halbuki babalarının sözleri de bilgiden değildir.

Çünkü ilim bunu kabul etmez. كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ **O adi söz, yalnız ağızlarından çıkan bir kelime olması açısından büyüdü.** Allah'a karşı büyük bir cüret, büyük bir günah olan koca bir laf oldu.

Burada "âbâ" (babalar) ve "kelime" deyimlerinin hıristiyanlara ait deyimlerden olduğuna dikkat edilirse bu kelimenin, en fazla onların ağzından büyüdüğüne bir dikkat çekme olduğu anlaşılır. Tefsir bilginleri bunu hatırlatmaya lüzum görmemişlerse de bu işaret açıkça anlaşılır. Hıristiyanların ataları, "Mesih oğlumdur diye gökten bir ses geldi." derler dururlar. اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا **Onlar, yalan ve saçmalıktan başka bir şey söylemiyorlar.** فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلٰى اٰثَارِهِمْ اِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهٰذَا الْحَدِيثِ اَسَفًا **Belki eğer onlar, bu kitaba inanmazlarsa sen arkalarından üzüntü ile neredeyse kendini öldürüp yok edeceksin.** Yani ey bu kitabı kendisine indirdiğim kulum ve Resulüm Muhammed! Bu kitaba inanmayanlar helak olacaklar. Fakat sen o büyük söyleyen yalancıların iman etmediklerine şimdiden öyle üzülüyorsun ki, iman etmezler de helak olurlarsa arkalarından edeceğin üzüntü ve esefle neredeyse kendini tüketecek dereceyi bulacaksın. O halde sen onlar için üzülme, kederlenme ve sana bu kitabı indiren Allah'a hamdederek vazifeni yerine getir.

اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا **Çünkü biz yeryüzündeki şeyleri ona,** yani yeryüzüne **bir süs kıldık.** لِنَبْلُوَهُمْ اَيُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا **Mümin ve mümin olmayan insanların hangisi Allah'a daha itaatkar ve daha güzel amel işliyor diye imtihan edelim.** Yani tecrübe eder gibi gerçekten meydana çıkaralım da ona göre güzel iş yapanlara, iyilik yapanlara güzel mükafat; kötülere de şiddetli azab verelim. وَاِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا **Bununla beraber şu da bir gerçektir ki biz o yeryüzündekileri kuru bir toprağa çevirmekteyiz.** Bu gün gözleri kamaştıran o süsler, zinetler, yarın bakarsın dünden yokmuş gibi harap ve toprak olup gidecekler. Onun için güzel amel, o fani (geçici) süslere kapılmak değil, onun sonsuza dek kalıcı olan yaratıcısına hizmet etmektir [1]. Şu halde o yok olacak süs ve

(1) بوم نوبت می زند بر طارم افراسیاب * پرده داری میکند در قصر قیصر عنکبوت *"Baykuş Efrasyâb'ın çardağı (kubbesi) üzerinde nöbet tutuyor; örümcek, Kayser'in köşkünde perdedarlık yapıyor."*

zinetlere esef ile üzülmemeli, vakit geçirmemeli de bu imtihan meydanında en güzel amel için çalışmalıdır.

أَمْ حَسِبْتَ **Yoksa zannettin mi ki** أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ **Ashab-ı Kehf ve Rakîm,** -"Kehf", dağda mağara ve özellikle geniş olanıdır ki, küçüğüne "gâr" denilir. Türkçesi "in"dir. "Rakîm", bizim kitabe dediğimiz yazılı taş veya maden veya diğer şeylerden levha demektir.- Yani aşağıdaki şekliyle kıssaları anlatılacak olan Kehf ve Rakîm sahipleri كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا **garip mucizelerimizden midirler?** Yani kuru topraklardan hayrete değer süsler çıkarıp insanları, onlara düşkün kılarak imtihan eden ve bu şekilde en güzel amelleri düşkünlük içinde ortaya koyan ve nihayet bütün o süsleri mahvettiği halde güzel iş yapanları güzel mükafat ile ebedileştirecek olan ilâhî kudretimizin hepsi çok orijinal ve güzel olan eserleri ve mucizeleri arasında Ashab-ı Kehf ve Rakîm tek hayret verici ve şaşılacak bir mucize mi oldular sandın? Hayır bunda şaşılacak bir şey yoktur. En güzel amelleri, en şaşmaya değer alâmetleri sonu toprak olan dünya zinetine, dünya hayatına aldanmayan, denenmiş kimseler içinden ortaya çıkarmak Allah'ın âdetidir. Allah ona benzemez daha neler yapmış ve yapacaktır.[1] Bunun için başkaları hayret etseler de daha büyük mucizelere mazhar olan ve daha güzel ameller kendisinden istenen sen, o zanda bulunmayarak şunu hatırda tut:

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ﴿١٢﴾

---

(1) Ebu Ali İbnü Sinâ, "Şifâ"sının "zaman" babında demiştir ki: "Filozof Erstatalis anlattı ki, Allah'ın birliğine inananlardan bir kavme, Ashab-ı Kehf'in haline benzer bir hal oldu." İbnü Sînâ, bunu naklettikten sonra demiştir ki; tarih, bunların Ashab-ı Kehf'ten önce olduklarına delalet eder. (Müellif)

Meâl-i Şerifi

10- O gençler mağaraya sığınınca şöyle dediler: "Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve bizim için şu işimizden bir kurtuluş yolu hazırla."

11- Bunun üzerine biz de kulaklarını tıkayarak mağarada onları yıllarca uyuttuk.

12- Sonra da iki gruptan hangisinin, onların mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını anlamak için, onları tekrar uyandırdık.

فَضَرَبْنَا عَلٰٓى اٰذَانِهِمْ **Derken kulaklarına perde vurduk,** yani yatırdık, uyuttuk ... لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ **bilelim ki iki gruptan hangisi, bekledikleri süreyi daha iyi hesapladı.** Burada "bilelim" demek, fiilen ortaya koyalım ve gerçekleştirelim de kendileri bile anlasın ve iki gruptan birisi Allah'ın birliğine inanan, mümin Ashab-ı Kehf, birisi de hasımları olan müşriklerdir. Âyette görüleceği üzere Ashab-ı Kehf uyandıkları zaman işlerinde başarılı olduklarını, gayelerinde isabet ettiklerini gördüler ve Allah'ın rahmetine kavuştular.

Bu özetlemeden sonra bunların dinleri, işleri ne idi? Mağaraya niçin çekildiler ve orada nasıl kaldılar, sonra da nasıl uyandırıldılar? Ayrıntısına gelince:

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ اٰمَنُوا
بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اِذْ قَامُوا
فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهٖٓ اِلٰهًا
لَقَدْ قُلْنَٓا اِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هٰٓؤُلَٓاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖٓ
اٰلِهَةً لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ
كَذِبًا ﴿١٥﴾ وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ فَأْوُٓا اِلَى

الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ
اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا ﴿١٦﴾ وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ
ذَاتَ الْيَمِينِ وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ
مِنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ﴿١٧﴾ وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ
وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ
بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ
رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ
كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ
بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهِ اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ
اَيُّهَا اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ
بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ
فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾ وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا
عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا
اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ

أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا
﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ
سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ
كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ
فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

13- Biz sana onların kıssalarını gerçek olarak anlatacağız. Hakikaten onlar, Rablerine iman eden birkaç genç idi. Biz de onların hidayetlerini artırdık.

14- (Oranın hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: "Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına ilâh deyip tapmayız, yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

15- Şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka ilâh edindiler. Onların ilâh olduğuna dair açık bir delil getirselerdi ya! Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kim olabilir?

16- (İçlerinden biri şöyle demişti:) "Mademki siz, onlardan ve Allah'tan başka taptıkları putlardan ayrıldınız, o halde mağaraya sığının ki, Rabbiniz rahmetinden size genişlik versin ve işinizi rast getirip kolaylaştırsın."

17- Ey Muhammed! Baksaydın güneşin doğduğu zaman mağaranın sağ tarafına yöneldiğini, batarken de sol taraftan onları makaslayıp geçtiğini görürdün. Onlar, mağaranın geniş bir yerinde idiler. İşte bu Allah'ın mucizelerindendir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır; kimi de hidayetten mahrum ederse, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.

18- Bir de onları mağarada görseydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar uykudadırlar. Biz onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de girişte ön ayak-

larını ileri doğru uzatmıştı. Eğer onları görseydin, arkana bakmadan kaçardın ve için korku ile dolardı.

19- Onları bir mucize olarak uyuttuğumuz gibi, birbirlerine sorsunlar diye kendilerini uyandırdık da içlerinden bir sözcü şöyle dedi: "Ne kadar durup kaldınız?" (Kimi) "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler. (Kimi de) şöyle dediler: "Ne kadar durduğunuzu, Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi, bu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, hangi yiyecek daha temiz ise, ondan size azık getirsin. Hem çok dikkatli davransın ve sizi kimseye sezdirmesin."

20- "Çünkü şehir halkı, sizi ellerine geçirirlerse muhakkak sizi taşlayarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki, o zaman siz dünyada da ahirette de asla kurtuluşa eremezsiniz."

21- Böylece insanları onlardan haberdar kıldık ki, öldükten sonra dirilmenin hak olduğunu ve kıyamet gününden şüphe edilemeyeceğini bildirmek için, öylece şehir halkına buldurduk. Onları mağarada bulanlar, aralarında durumlarını tartışıyorlardı. Dediler ki: "Üstlerine bir bina (kilise) yapın. Bununla beraber Rableri, onları daha iyi bilir." Sözlerinde üstün gelen müminler: "Üzerlerine muhakkak bir mescid yapacağız." dediler.

22- Ashab-ı Kehf'in sayılarında ihtilaf edenlerden bazıları: Onlar, üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir" diyecekler. Diğer bazıları da "Onlar, beş kişidir, altıncıları köpekleridir " diyecekler. Her ikisi de bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (kimileri de:) "Onlar, yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir" derler. De ki: "Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir." Onları ancak pek azı bilir, Bu sebeple onlar hakkında bu bildirilenler dışında bir münakaşaya girişme ve bunlar hakkında hiç kimseye de bir şey sorma!

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُمْ بِالْحَقِّ **Biz sana onların kıssasını olduğu gibi dosdoğru anlatacağız.** Şöyle ki: اِنَّهُمْ فِتْيَةٌ **Gerçekten onlar bir takım gençlerdir.**

"Fitye", genç delikanlı, yiğit demek olan "fetâ" nın ondan az sayıya delalet eden çoğuludur. Demek ki kıssanın ibret teşkil eden hakikatinde bunların isimleri ve sayıları ve memleketlerinin bellenmesi lâzım değildir. Hüviyetleri olmak üzere ehemmiyete değer olan birinci nokta şu vasıflarıdır: Bir kaç genç yiğitten oluşan az bir topluluk اٰمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى **ki kendilerinin Rabbine iman ettiler ve biz de kendilerine hidayetlerini artırdık.** وَرَبَطْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ **Onların kalplerini metin kıldık.** اِذْ قَامُوا فَقَالُوا **O yiğitler ayağa kalkarak dediler ki** رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **bizim Rabbimiz, bütün göklerin ve yerin Rabbidir.** لَنْ نَدْعُوَا مِنْ

دُونِهِ إِلَٰهًا Biz O'ndan başkasına hiçbir zaman ilah demeyiz. لَقَدْ قُلْنَا إِذًا شَطَطًا Doğrusu o vakit akıldan uzak, haddinden fazla bir yalan söylemiş oluruz. Çünkü O'ndan başka ilâh imkansızdır, yalandır. İşte bu yiğitlerin işlerinin aslı şu idi: Müşriklere karşı ayaklanma ile tevhidi ilân.

Bu ayaklanmanın meydana gelme şekli hakkında değişik rivayetler vardır. Muhammed b. İshak'ın nakline göre şöyle zikredilmiştir: İncil ehlinin işi altüst oldu, içlerinde suçlar büyüdü, krallar azgınlık etti. Bu krallar putlara tapıyor, putlar için kurbanlar kesiyorlardı. Bu konuda pek ileri gidenlerden biri de Rum krallarından Dekyanus idi. Rum ülkesini dolaşıp putperestliği kabul etmeyen hıristiyanları öldürüyordu. Nihayet Ashab-ı Kehf'in şehri olan "Dekinos"a indi. İner inmez iman ehlinin takip edilmesini ve yakalanmasını emretti. İman edenler, şuraya buraya kaçıp gizlenmişlerdi. Şehrin kâfirlerinden tayin ettiği zabıtaları iman edenleri takip ediyor, gizlendikleri yerlerden çıkarıp Dekyanus'a getiriyorlardı. O da putlara kurban kesilen mezbahalara sevkedip putperestlikle öldürülme arasında seçim yapmalarını öneriyordu. Alçak dünya hayatına rağbet edip bu ölümden korkanlar, onun dediğini yapıyorlar. Ebedî hayatı tercih edenleri de öldürüp, parçalayıp şehrin suruna ve kapılarına asıyordu.

Bunu gören o birkaç genç, Rum soylularından ve bir görüşe göre kralın ileri gelenlerinden hür gençlerdi, çok etkilendiler. Bu fitnenin def edilmesi için Allah Teâlâ'ya göz yaşları ile boyun eğerek namaz kılıp dua ediyorlardı.

Zorba kralın yardımcıları bu gençleri ihbar ettiler, bundan dolayı onları, hücrelerinde bastırıp huzuruna getirtti ve bazı şeyleri söyledikten sonra bunları ya putlara ibadet veya ölüm arasında seçim yapmalarını teklif etti. O vakit o yiğitler de dediler ki: "Bizim bir ilâhımız vardır ki, ululuk ve yüceliği gökleri ve yeri doldurmuştur. Biz ondan başka birine ilâh demeyiz, asla putlara tapmayız, senin teklifini kabul etme ihtimalimiz sonsuza dek yoktur, hükmün ne ise yap!" Bundan dolayı üzerlerindeki kıymetli elbiselerin soyulmasını emredip onları yanından çıkardı ve kendisi önemli bir iş için Ninova şehrine gitti ve geri dönünceye kadar onlara düşünme için mühlet verdi, Onlara uyarlarsa uyarlar, yoksa diğer müslümanlara yaptığını yapacaktı. Bunun üzerine yiğitler dinlerini korumak için karar verip şehrin yakınındaki "Benclüs" dağında sarp bir mağaraya gizlenmeye karar verdiler. Her biri babasının evinden bir şey aldı, bir kısmını sadaka verdiler, kalan kısmını nafaka edindiler ve gidip mağaraya sığındılar; gece gündüz namaz kılıyorlar, Allah Teâlâ'ya inleyiş ve feryad ile yalvarıyorlardı. Nafaka işini Yemlihaya bıraktılar. O sabahleyin bir miskin

kıyafetine girerek şehre giriyor, lazım olanı alıyor, biraz da havadis araştırıp arkadaşlarına dönüyordu.

Zorba kral, şehre dönünceye kadar bu şekilde durdular. Kral gelir gelmez bu gençleri aradı ve babalarını yanına getirtti. Babaları onların kendilerine isyan ve mallarını yağma etmekle çarşılarda israf edip dağa kaçtıklarını söyleyerek özür dilediler. Yemliha, bu kötülüğü görünce, pek az miktarda azık alıp ağlayarak vardı ve arkadaşlarına dehşeti anlattı. Onlar, ağlaşarak secdelere kapanıp Allah'a yalvardılar, sonra başlarını kaldırıp oturdular, yapacakları iş hakkında konuşuyorlardı. Derken Allah Teâlâ, bunlara bir uyku verdi, yattılar, nafakaları baş uçlarında uyudular kaldılar. Beride Dekyanus hiddetinden ne yapacağını düşünüyordu. Onları uyutan Allah Teâlâ bunun gönlüne de mağaranın kapısını kapatmayı getirdi. Bunun üzerine Dekyanos mağaranın kapısının ördürülmesini emretti. "Açlıktan, susuzluktan ölsünler, mağaraları kabirleri olsun" dedi, öyle yaptılar. Dekyanos'ur evinde imanını gizleyen iki mümin vardı. Birinin adı "Pendros", diğerinin ki "Runas" idi. Bunlar, Ashab-ı Kehf'in isimlerini ve neseplerini ve kıssalarını iki kurşun levhaya yazıp bir bakır tabuta koyarak yapılan duvarın içine koymayı kararlaştırdılar ve yaptılar." (1)

---

(1) İbnü Esir, el-Kamil isminddeki tarihinde şöyle diyor: Ashab-ı Kehf, Dekyus adında bir kralın zamanında idi. Kendisine Dekyanus da denilirdi. Efsus isimndeki Rum şehrinde bulunuyorlardı. (İbn Esir, el-Kâmil Fi't-Tarih, I, 355 vd.) Fakat Tarih-i Kamil'den anlaşıldığına göre Dekyanus, Dekyus'tan başka ve daha sonra görünüyor. Çünkü Dekyanus "Diyuklenyanus" olmalıdır ki "Kamil"de buna "Deklitanus" denilmiş ve Dekyus bundan birkaç önceki kral arasında zikredilmiştir. Murad Bey'in tarihinde zikredildiğine göre hıristiyanlar hakkında icra edilen katliamların en sonuncusu ve en dehşetlisi Diyuklenyanus'un zamanında yapılmıştır.

Fransızların "Grand Ansiklopedi"sinde "Sept Dormans" Yedi uyuyanlar adı ile bu kıssa hakkında şöyle denilmiştir: Roma İmparatoru "Dekyus-Decius" hıristiyanları katliam ettiği sırada, soylu bir aileye mensup yedi kardeş:

Maksimyans, Malkus veya Marfus, Martinyanus, Konstanitnos, Diyonisyus, Yohanis ve Sürasiyu kendilerini dini terk etmeye zorlamak isteyen "Efes" valisinin tehditlerine cesaretle karşı koyduktan sonra bir mağaraya sığındılar. Onları ve onlarla birlikte kendilerini sadakatle takip etmiş olan köpeklerini öldürmek için bu mağaranın kapısını ördüler, duvar bitmeden bir hıristiyan bu olayla ilgili olarak yazdığı bir bakır levhayı mağaradan içeri atmıştı (Rakim bu levha demektir). Fedailer uyudular. Yüz elli sene veya yüz doksan yedi sene sonra, dörtyüz kırk sekiz tarihlerinde, II. Teodos zamanında yalnız bir gün uyumuş olduklarını zannederek uyandılar ve içlerinden birini yiyecek satın almak için şehre gönderdiler. Bu adam, kapılarda haç işaretlerini görerek hayrete düştü. Aynı zamanda alış veriş ettiği kimselere imparator Dekyus zamanından kalma sikkeler gösterdiği için onları da hayrete düşürdü. Efes (Efsus) piskoposu, imparator ve imparatoriçe bu olağanüstü olayı hayretle seyretmek için, derhal mağaraya gittiler. Fakat yedi şehid, ölülerin dirileceğine böylece delil gösterdikten sonra, yeniden uykuya daldılar ve bir daha uyanmadılar. Bunların kapanmış oldukları mağara daha sonra müminlerin

Özetle bu yiğitler Allah'dan başka ilâh tanımaz, gerçekten mümin idiler. İşleri de Allah'ın hidayet ve korumasıyla dinlerini korumak için zorba müşriklerin zor ve baskısına karşı ayaklanma olmuştu. Şirke sapan ve İsa'ya Rab ilâh diyen, dünya süsüne ve hayatına rağbet eden hıristiyanlara benzemiyorlardı. Kalktılar, sözü bir edip tam bir bağlılık ve kalb sağlamlığı ile tevhidi ilân ederek رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهٖ اِلٰهًا لَقَدْ قُلْنَا اِذًا شَطَطًا dediler ve kendileri ile beraber böyle demeyip şirke sapan milletlerini küçümsemek ve çirkin görmek için de şöyle söylediler:

هٰۤؤُلَاۤءِ قَوْمُنَا **Bak hele şunlar, şu bizim kavim** اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهٖۤ اٰلِهَةً **O'ndan (Allah'tan) başka ilâhlar edindiler.** Gizli değil ki her ne şekilde olursa olsun putlara boyun eğenler ve genel olarak müşrikler bu ifadeye girdikleri gibi, Mesih (İsa), ilâhdır diyenler de bu ifadeye dahildirler. لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ **Onlara açık bir delil getirselerdi ya!.** Yani Allah Teâlâ'nın ulûhiyyetine ve Rab oluşunun yüceliğine delalet eden gökler ve yer gibi şahitler, açık deliller var. Fakat O'ndan başkasının ilâh olduğuna dair öyle bir şahit, açık bir delil getirseler ya bakalım? Hiç mümkün müdür? Delilsiz dava kabul edilir mi? Veya şunun bunun keyfi, zorbalık etmesi, musallat olması delil tutulur mu?

Burada şu anlam da muhtemeldir: Onlar aleyhine bizim yaptığımız gibi ilmî, âmelî, sözlü ve fiilî etkili bir delil getirmiyorlar da o yalancılık suçunu işliyorlar. فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا **Artık bir yalan uydurup da Allah'a iftira edenden daha zalim kim olabilir?** Bu fâsılanın yukarıda geçen اِنْ يَقُولُونَ اِلَّا كَذِبًا fasılasına döndürülüp redif kılındığı (tekrarlandığı) açıktır. Bu şekilde kıssanın müşrikler aleyhine olan hükmü özetlenirken aynı zamanda bunun اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا *"Allah çocuk edindi"* (Kehf, 18/4) diyenler aleyhine hüküm içeren bir delil olduğu da anlatılmıştır.

O yiğitler, kavimlerinden de böyle nefret ettikten sonra çekilip kendi kendilerine dediler ki: وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ اِلَّا اللّٰهَ **Ve madem ki siz onlardan ve**

bağlılıklarıyla meşhur oldu. Bu mağarayı hala turistlere gösteriyorlar. Bunların bıraktıkları eşyaları Marsilya'ya taşındı. Taşınma esnasında kullanılan büyük taş sandık Marsilya'daki Sent Viktor kilisesindedir. Beşyüz yirmi sekiz tarihinde Suriye piskoposu "Jean dö Sarağ"un bir kıssa şekline soktuğu bu destan sonradan Greguvar Düloz tarafından Süryânice'den Latince'ye tercüme edildi ve çoğaltıldı. Bu eserin ismi (Döglorya Martirom) dir. Bu yedi kişinin isimleri Yunan ve Lâtin, Habeş ve Rus takvimlerinde bazı ta'dilat ile zikredilmiştir. Yunan takvimlerinde sekizinci olarak köpeğin ismi de görülüyor. Latin kilisesinde bunların isimlerini anma töreni yedi temmuzda yapılmıştır. Yunan kilisesine göre yedi şehidin mağaraya kapandıkları gün dört ağustos ve uyandıkları gün yirmi iki teşrin olur. (Müellif)

Allah'tan başka taptıkları putlardan ayrıldınız. فَأْوُا اِلَى الْكَهْفِ **O halde mağaraya sığının ki** يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِه۪ **sizin için Rabbiniz rahmetinden yaysın,** yayıp döşesin. Çünkü iman nurunun sonunda Rahmân olan Allah'ın rahmetine kavuşturacağı şüphesizdir. وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ اَمْرِكُمْ مِرْفَقًا **Ve size işinizde bir kolaylık hazırlasın.** Kolaylıklar yaratsın da ayaklandığınız maksadınızda başarılı kılsın. İşte bunun üzerine idi ki, yukardaki özetlemede anlatıldığı üzere, mağaraya çekilip رَبَّنَا اٰتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا *"Ey Rabbimiz! bizlere tarafından bir rahmet ihsan et ve bize işimizden bir başarı hazırla!"* (17/10) dediler ve Allah tarafından kulaklarının üzerine vurulup (işitilmelerine engel olduk), yani o zalimler tarafından kaygı verici bir şeyin işitilmemesi için yatırılıp veyahut mağaranın kapısına bir bina kurdurulup senelerce uyutuldular. Hem öyle rahat uyudular ki وَتَرَى الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ **ve (baksaydın) görürdün ki, güneş doğduğu zaman,** تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَم۪ينِ **mağaralarının sağ tarafına yönelir** وَاِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ **battığında da onları soldan makaslar kırkar.** Yani üzerlerine gün bile değmez, değse değse son olarak batış sırasında sol taraflarına gelen yönden biraz kırkar geçer. Demek ki mağaranın vaziyeti budur. Her tarafı korunmuştur ancak kapısı biraz batıya meyilli olarak kuzeydedir.(1)

---

(1) Bu mağaranın yeri hakkında ayrı ayrı görüşleri naklederken Ebu Hayyan şöyle diyor. "Bu mağara Rum'da (Anadoluda)dır, denildi. Şam'dadır denildi. Endülüs'te de Gırnata tarafından Loşe isminde bir köy yakınında bir mağara bulunur ki, içinde ölüler ve beraberlerinde çürümüş bir köpek vardır. Ölülerin çoğunun etleri dökülmüş, bir kısmı vücuda yapışıktır. Asırlar geçmiş, biz bunların ne olduğunu bilmiyoruz. İnsanlar ise bunların Ashâb-ı Kehf olduğunu iddia ediyorlar. İbnü Atiyye dedi ki: Ben bunların yanına girdim ve gördüm, beşyüz dört tarihinden beri bu durumdadırlar. Üzerlerinde bir mescid, yakınlarında da Rumlara ait bir bina vardır ki kendisine Rakîm denilir. Bazı duvarları yıkılmış eski bir köşke benzer bir harabedir. Gırnata'nın üst tarafında da kıble tarafında bulunan tarafta birtakım eski eserler vardır ki, buna Dekyus şehri deniliyor.' Biz Endülüste iken insanlar bu mağarayı ziyaret ederler ve saydıkları zaman sayılarında yanılır olduklarını söylerler ve bunları ziyaret etmek için insanlar Loşe'ye yolculuk ederlerdi. Gırnata'nın kıble tarafındaki adıgeçen Dekyus şehri harebesinden de çok defalar geçtim." (Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 102)

İbnü Cerir Tefsiri'nde, İbnü İshak rivayetinde Ashab-ı Kehf'in şehrine "Dekinos" denildiği (et-Taberî, a.g.e., XV, 133) anlaşılıyorsa da, Endülüs'teki adı geçen "Dekyus" şehri mi, değil mi, belli değildir. Mağaranın bulunduğu dağa "Bencilus" denilmiştir. el-Kamil isminddeki tarih kitabında ise: "Ashab-ı Kehf Rum'un Efsus şehrinde idiler. " denilmiş ve mağara'nın Efsus'un doğusunda olduğu da nakledilmiştir ki, hıristiyanların söylediklerine göre de "Efsus"tur. Avrupalılar buna "Efes" demişler. Mu'cemü'l-Büldân'da hemzenin ötresi ile "Ülsûs, Tarsus kalelerinden bir şehirdir. Ashâb-ı Kehf'in beldesi deniliyor" denilmiştir. (el-Hamevî, Mu'cemü'l-Büldan, I, 231). Demek Tarsus değil, hudutlarında bulunan bir beldedir. Şimdi Elbistan'ın altı saat kadar batısında Efsus isminde bilinen bir nahiye vardır. Ve bu nahiyenin batısında Binboğa dağı denilen küçük Toros dağının bu nahiyyeye bakan doğu eteklerinde bir iki mağara

وَهُمْ فٖى فَجْوَةٍ مِنْهُ **onlar ise mağaranın bir meydanında;** mağaranın bir geniş yerinde sıkıntısız yatıyorlar.

ذٰلِكَ **O yok mu,** yani Ashâb-ı Kehf'in o şekilde Allah için ayaklanması ve kavimlerini terk edip Allah'a tevekkül etmiş olarak mağaraya sığınmaları ve mağaradaki durumları yok mu? مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ **Allah'ın âyetlerindendir.** Allah'a ait alâmetlerden, Allah'ın kudret ve rahmetinin delillerinden biridir, bir keramettir. مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ **Allah, her kime hidayet ederse, doğru yolu tutan odur.** Nitekim Ashab-ı Kehf böyledir. وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا **Allah, her kimi de şaşırtırsa artık onu irşad edecek bir dost asla bulamayacaksın.**

Ashâb-ı Kehf gibi keramet sahiplerinin irşadlarıyla yola gelmemiş, iman ve İslâmiyet'ten ayrı kalmış, gitmişlerdir.

Allah'ın âyetini anlamalı ki وَتَحْسَبُهُمْ اَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ **baksan onları uyanık zannedersin, halbuki uykudadırlar.** Demek ki uykuda oldukları halde gözleri açık

vardır. Ashab-ı Kehf ve Rakîm'in yerleri diye ziyaret olunur. Hz. Muaviye'nin Rum (imparatorluğun)a yaptığı bir gazasında görmek istediği mağara da ya bu, ya Tarsus'taki mağara olsa gerektir. Fakat hıristiyanlarca bilinen Efsus veya Efes, Ayasloğ imiş ki, İzmir civarındadır. Fahreddin Râzî'nin naklettiğine göre Kaffâl, tefsirinde müneccim (astronomi bilgini) Mehmet b. Musa el-Harezmî (meşhur matematikçi) den şöyle rivayet etmiştir: "Abbasî halifelerinden Vâsık, Ashab-ı Kehf'in durumunu anlamak için bu Harezmî'yi Rum ülkesine göndermiş. Harezmî, demiş ki: Rum kralı benim maiyetim de Ashab-ı Kehf'in yeri denilen yere kadar birtakım kimseleri, arkadaşlık etmek üzere gönderdi. O yerde görevli olan adam, mağaraya girmemem için beni korkutmak istedi, Ben girdim, göğüslerinde kılları gördüm ve anladım ki bu bir hile ve aldatmacadır. Ölülerin bedenlerini kurutan ve çürümekten koruyan acı sabır (ağacı) ve diğerleri gibi kurutucu ilaçlarla bu cesedleri ilaçlamışlar, mumyalamışlardı. (Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXI, 114'de Keffal'den naklen) İşte Harezmî'nin söylediği bu yerin Ayaslog olması gerekiyor. Çünkü o zaman Tarsus'a kadar fetholunmuştur. Harezmî'nin sözünü naklettikten sonra Kaffâl der ki: Bize göre ne orası, ne diğer bir yer, Ashâb-ı Kehf'in yeri olmak üzere tanınamaz. Kur'ân'da haber verilen olayın kesin olduğunda şüphe yoksa da yer belirlenmemiştir. Bu hususta Rumların burası Ashâb-ı Kehf'in yeridir demelerine de itibar olunamaz. Keşşâf, tefsirinde şöyle nakleder ki, Hz. Muaviye Rum (imparatorluğuna) gazâ etti ve mağaraya uğradı ve "Şunlar açılsa da baksak" dedi. İbnü Abbas hazretleri de: "O sana kolay olmaz. Allah senden daha hayırlısını (Peygamberi) menetti لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا *"Eğer durumlarını göreydin muhakkak kendilerinden döner kaçardın"* (Kehf, 18/18) buyurdu" dedi. Fakat Hz. Muaviye: "Kesinlikle onları öğrenmeden geçmem" dedi. Ve birtakım kimseler gönderdi, "Gidin bakın" dedi. Bu adamlar, mağaraya girdiklerinde Allah tarafından bir rüzgarla yok oldular. (ez-Zemahşerî, a.g.e., II, 476) Hz. Muaviye Ayasloğ'a kadar gelmemiş olduğundan bu uğradığı mağara ya Elbistan'daki veya Tarsus'taki olması gerekir. Hülâsa Fahreddin er-Râzî der ki: "Doğrusu Ashâb-ı Kehf'in ne zamanını, ne yerini akıl ile bilmeye imkan yoktur. Bu ancak bir nasstan (âyetten) faydalanılarak öğrenilebilir. Bu da yoktur. O halde bilinmesine de imkan yoktur." (Müellif)

وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ **ve biz onları sağa ve sola çeviririz.** وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ **Köpekleri de ön ayaklarını mağaranın girişine doğru uzatmış.** لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا **Eğer sen onları görseydin,** üzerlerine çıkıverseydin **mutlaka döner kaçardın.** وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا **Ve mutlaka için korkuyla dolardı.** Durumları öyle heybetli, öyle korkunç idi. Demek ki kendilerine kimsenin bakması mümkün değildi.

وَكَذَلِكَ **Ve İşte böylece,** yani bir mucize olarak senelerce uyutup koruduğumuz gibi بَعَثْنَاهُمْ **onları uyandırdık,** yani bir mucize olmak üzere diriltir gibi uyandırdık لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ **ki birbirlerine sorsunlar.** Kendi durumunu bilmek her şeyden önce geldiği için uyandırılmalarının ilk hikmeti kendi durumlarını anlamak için, şu şekilde birbirlerine sormaları oldu: Bunun için قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ **içlerinden biri: "Ne kadar durdunuz?" dedi.** قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ **"Bir gün veya daha az bir zaman kaldık" dediler**. Kimi öyle dedi, kimi de öyle. Nasıl ki kıyamette uyandırılarak haşre gönderilecek olanlar hep böyle sanacaklar (Bakara Sûresi'ndeki اَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ âyetinin tefsirine bkz.: 2/279) Bu karşılıklı konuşma esnasında kimi de fazla duruldduğunu sezerek anlaşmazlığa son vermek için قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ **"ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir." dediler.**

Bundan dolayı aranızdaki ihtilafı bırakınız da فَابْعَثُوا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ اِلَى الْمَدِينَةِ **Şimdi birinizi şu gümüş paranızla şehre gönderiniz** فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَا اَزْكَى طَعَامًا **de hangi yiyecek daha temiz baksın** فَلْيَاْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ **ve size ondan bir rızık getirsin** وَلْيَتَلَطَّفْ **ve çok dikkat ve nezaketle hareket etsin** وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا **ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.** اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ **Çünkü eğer onlar sizi ellerine geçirecek olurlarsa ya** يَرْجُمُوكُمْ **sizi taşlayıp öldürecekler** اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ **veya kendi dinlerine döndürecekler.** İrtidad ettirecekler وَلَنْ تُفْلِحُوا اِذًا اَبَدًا **ve o zaman siz ebediyyen kurtulamayacaksınız.** Yani recm edildiğiniz takdirde şehid olur kurtulursunuz, fakat dönüp kâfir olursanız dünyada kurtulamayacağınız gibi ahirette de asla kurtulamayacaksınız. Çünkü dünya hayatı fanidir, herkes muhakkak ölecektir, ahirette küfrün azabı ise ebedidir.

Burada şöyle bir soru vardır. Böyle taşlayıp öldürme tehdidi altında zorlanma bir mazeret değil midir? Bunlar kalplerindeki imanı bozmadan zorlanma ile, zahiren (dış görünüşe göre) dönmüş olsalardı. اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ *"Kalbi imanla mamur olduğu halde, inkâra zorlanan hariç"* (Nahl, 16/10) istisnası hükmü içine girmezler miydi. O halde asla kurtulamayacaksınız demeleri neden?

Cevap: Bunun bir kaç hikmeti vardır:

Birincisi: Bunlar kesin kararlı yiğit adamlardır. Gözettikleri kurtuluş, yalnız sorumluluktan kurtulma değil, açık ve gizli olarak rahmeti yaymaktır. Onun için ruhsat ile amel etmeyi حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقَرَّبِينَ "İyi insanların iyilikleri, Allah'a yakın olanların günahlarıdır" ifadesi gereğince sakıncalı olmaktan uzak görmemişlerdir.

İkincisi: Bu söz henüz zorlanma durumunda değil, zorlanma durumuna düşmekten son derece sakınmak için söylenmiştir. Çünkü sakınmada kusurlu davranıp da zorlanma durumuna düşüldüğü zaman sorumluluk ortadan kalkmaz.

Üçüncüsü: Küfrü gerektiren amellere alışkanlık gibi herhangi bir sebeple, kalbin imana kanmasını sarsacak şekilde devam edeceği kesin olan zorlamaları uygun görmenin de وَاِنْ اَطَعْتُمُوهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ *"Eğer onlara uyarsanız muhakkak ki Allah'a ortak koşanlar olursunuz"* (En'âm, 6/121) tehlikesi vardır.

Özetle öyle dediler وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ **ve işte böylece onları şehir halkına buldurduk.** Yani o sözü kabul ettiler ve o şekilde içlerinden birini şehre gönderdiler(1). Fakat Allah'ın takdirine bakın ki, o derece sakınmalarına rağmen Allah, bu şekilde kendilerini tanıttırdı. Rivayete göre gidenin elindeki para yakalanmasına sebep olmuş ve bu yüzden Allah Teâlâ onları şehir halkına buldurmuş لِيَعْلَمُوا اَنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا **ki Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyamet günün meydana geleceğinde hiç şüphe olmadığını bilsinler diye.** Çünkü ne kadar durduklarını bilemeyen Ashâb-ı Kehf senelerce yattıkları mağaralarından, kabirden kalkar gibi uyanıp kalktıklarını anlamış ve vaktiyle ayaklandıkları müşriklere karşı başarılı olduklarını ve isteyip umdukları Allah merhametinin bir tecellisini görmüş ve dolayısıyla önceden iman ettikleri şekilde Allah'ın vaadinin hak olduğunu müşahede ile bilmiş oluyorlardı.

İşte bu şekilde gerek kendileri ve gerek diğerleri için kıyametin şüphesiz olduğuna da bir delil ve misal olmuş bulunuyorlardı. اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ **Hani bir zaman halk aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumu hakkında münakaşa ediyorlardı.** Yani o vakti düşün ki, bunlar ayaklanıp mağaraya çekildikleri zaman kavimleri bunların işi için münakaşa ediyorlardı. فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا **Bazıları: "Mağaranın ağzına bir bina yapınız" demişlerdi.** Mağarayı mezarları olsun diye üzerlerine bir bina ile tıkamışlardı. رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ **Rabbleri, onların durumunu daha iyi bilir.** رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَدْعُوَا مِنْ دُونِهِ اِلٰهًا *"Bizim Rabbi-*

(1) Bunun Yemliha olduğu söylenir. (Müellif)

miz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başka hiçbir ilâha tapmayız." (Kehf, 18/14) diye iman ve ilan ettikleri Allah Teâlâ din uğrunda uğraşmalarını boşa çıkarmadı. لِنَعْلَمَ اَيُّ الْحِزْبَيْنِ اَحْصٰى لِمَا لَبِثُوا اَمَدًا *"İki taraftan hangisinin mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını ortaya koymak için"* (Kehf, 18/12) buyurduğu şekilde, en sonunda maksatlarına ulaştıklarını gösterdi, münakaşa eden hasımlarını mağlub etti. قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰى اَمْرِهِمْ **Onların işi hakkında sözlerinde üstün gelen müminler,** yani Ashâb-ı Kehf'in takip ettiği durum üzerine giderek düşmanlarına karşı galip gelen grup لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ مَسْجِدًا **elbette biz onların üzerine bir mescid yaparız dediler.** Bununla beraber ihtilaf ettiler. سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ **Onlar üç kişidir, dördüncüleri köpekleridir, diyecekler.** وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ **Onlar, beş kişidir, altıncıları köpekleridir, diyecekler.** رَجْمًا بِالْغَيْبِ **Bunlar, gayb hakkında tahmin yürütmektir.** Demek ki bu iki söz delilsiz zanna dayanan bir sözdür: وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ **(Onlar) yedi kişidir, sekizincisi köpekleridir de diyecekler.** Demek ki bu söz, öncekiler gibi delilsiz zanna dayanan bir söz değildir. Gerçeğin kendisi olmasa bile ona en yakın sözdür.

Doğrusu قُلْ رَبّٖى اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ **de ki: Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir.** Sayılarının bilinmesi kıssa açısından herkese lazım değildir. مَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلِيلٌ **Onları gerçekten bilenler pek azdır.** فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ اِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا **Onun için Ashâb-ı Kehf hakkında, sathî tartışma dışında derin münakaşaya girme.** Pek az kimsenin bilebileceği Ashâb-ı Kehf hakkında yukarıda söylendiği gibi Rabbim en iyi bilendir, bilenler azdır, çoğu bir delile dayanmaksızın söyler. Onun için sathî bir münakaşadan başka bir tartışmaya ve karşılıklı konuşmaya dalma. وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ اَحَدًا **Ve haklarında onlardan,** değişik sözlerin sahiplerinden **hiçbir şey sorma.** Çünkü kıssanın bilinmesi lazım gelen noktaları hakkıyla bilindi. Şu halde Ashâb-ı Kehf kıssasını yalnız Kur'ân'ın açıklamasına dikkat ederek okumalı, şundan bundan sormaya kalkışmamalıdır.

Şimdi bu kıssadan alınacak hisseyi açıklamak için aşağıda gelecek talimat ile buyuruluyor ki:

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ اِلَّا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ
مِنْ هٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ

وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ
ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾

Meâl-i Şerifi

23- Hiçbir şey için, Allah'ın dilemesi dışında: "Ben yarın onu yapacağım deme"

24- Ancak Allah dilerse (yapacağım de). Ve unuttuğun vakit Allah'ı an ve "Umarım Rabbim beni, doğruya daha yakın olana eriştirir." de.

25- Onlar, mağaralarında üçyüz yıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir.

26- De ki: "Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir." Göklerin ve yerin gaybı O'na aittir. O ne güzel görendir! O ne mükemmel işitendir! Onların, O'ndan başka bir yardımcısı yoktur. O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ اِنّ۪ي فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا **Ve sakın hiçbir şey için "ben yarın onu yapacağım" deme!** İnsanın azim ve iradesi bir şeyin meydana gelmesi için yeterli sebep değildir. وَمَا تَدْر۪ي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا *"Kimse yarın ne kazanacağını bilmez."* (Lokmân, 31/34). اِلَّا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ **Ancak Allah'ın dilemesi hariç.** O vakit yapabilirsin. Bundan dolayı gelecekte bir işi yapmaya azmederken işi Allah'ın iradesine bağlamalı, "inşaallah" demeyi unutmamalı. وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَس۪يتَ **Unuttuğun zaman da Rabbini an.** Yani bu istisnayı (inşaallah demeyi) insanlık icabı olarak unutmuş bulunursan, hatırladığın zaman "inşaallâh" diyerek veya tesbih ve istiğfar ederek Allah'ı zikret ki, bu şekilde sözün hükmü değişmezse de kusura keffâret olur, günahtan kurtulunur. Veya herhangi bir şeyi unuttuğun zaman insanın beceriksizliğini düşünüp Allah'ı an ki, unuttuğunu hatırlayabilesin. Özetle Allah'ın iradesinin sözünü etmeyerek yarın muhakkak şöyle yapacağım, böyle yapacağım demenin sakıncalarını anlamak için bir insan için en azından unutup yalancı çıkacağını düşünmesi bile yeter.

Bu yasak ve emri ile Allah Teâlâ, Resulüne her azmini Allah'ın dilemesine

bağlamasını öğrettikten sonra, kıssadan hisseyi tebliğ etmek için buyuruyor ki: وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبّ۪ي لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا **Ve de ki: "Rabbim'in bundan (yani Ashâb-ı Kehf'in başarılı olmasından) daha çok yakın bir şekilde beni başarıya ulaştırması pek umulur."** Onlar ne kadar durdular? وَلَبِثُوا ف۪ي كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِن۪ينَ **Onlar, mağaralarında üçyüz sene durdular** وَازْدَادُوا تِسْعًا **dokuz yıl da ilave ettiler.** Denilmiş ki güneş yılı hesabı ile üçyüz, dokuz yıl fazlası da kamerî yıl (ay yılı) hesabı iledir. Bazı tefsir bilginleri bu müddetin Allah'ın açıklaması olduğunu söylemişler, bazıları da İbnü Mesud'dan rivayet edildiği üzere وَقَالُوا *"ve dediler ki"* cümlesinin takdiri ile, sayılarında ihtilafa düşenlerin sözünü anlatma, olduğunu söylemiş ve diğer bazıları da ta yukarıda قَالَ الَّذ۪ينَ غَلَبُوا عَلٰٓى اَمْرِهِمْ daki «قَالَ» nin mekûlüne (mefûlüne) atfedilmiş olarak mescid yapalım diyenlerin sözü olmasını tercih etmişlerdir. Bununla beraber bunun böyle kıssadan ayrı olarak özel bir şekilde zikredilmesi bize yeni bir mânâ telkin etmektedir. İsti'nafiye (söz başı) ve «لَبِثُوا» daki zamiri Ashâb-ı Kehf'in taraftarları demek olan ve mescid yapalım diyen «اَلَّذ۪ينَ غَلَبُوا» ya ait olmak suretiyle bunu şöyle anlayabiliriz: "Onların işine galip gelenler ve mağaraya mescid yapan Ashâb-ı Kehf taraftarları, o galibiyete ulaşıncaya kadar mağaralarında, saklandıkları yerde üçyüz dokuz sene durdular." Gerçekten hıristiyanların müşrik Romalılara galip gelmeleri ile meydana çıkmaları miladî IV. asrın başlarında meydana geldiğine göre, o zamana kadar üç yüz küsür sene durmuşlar demektir. Bu şekilde üçyüz dokuz yıl bu müddeti tashih etmek için açıklanır. Ve işte onlar, galip gelinceye kadar, üç yüz dokuz sene gizli durdukları halde, Hz. Muhammed'in peygamberliği ile İslâm dininin bundan çok az bir müddet içinde ve daha hızlı ve daha güzel bir şekilde galip gelmeye muvaffak olacağı vaad edilmiş ve gerçekten hicretten itibaren bu görünme ve galip gelme başlamıştır. Bunların durdukları bu üç yüz dokuz sene müddet hakkında daha çok veya daha azdır, diye ihtilaf edecek olurlarsa. قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا **De ki: Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir.** Çünkü Ashab-ı Kehf kendileri de رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ *"Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir."* (Kehf, 18/19) demişlerdi. Çünkü لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **göklerin ve yerin gaybı O'nundur.** اَبْصِرْ بِه۪ وَاَسْمِعْ **O ne güzel görendir, ne güzel işitendir.** مَا لَهُمْ مِنْ دُونِه۪ مِنْ وَلِيٍّ **Onların Allah'tan başka bir yardımcısı yoktur.** Yani Ashâb-ı Kehf اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا *"Allah çocuk edindi."* (Kehf, 18/4) diyenlerden değildir. وَلَا يُشْرِكُ ف۪ي حُكْمِه۪ٓ اَحَدًا ***"O, hükmünde hiç kimseyi ortak etmez."***

وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ رَبِّكَ

لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ

نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ

مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ

فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا

وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ

وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ أُولٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ

عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ

ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾

Meâl-i Şerifi

27- Rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku! Onun sözlerini

değiştirecek kimse yoktur. Ve O'ndan başka bir sığınılacak da bulamazsın.

28- Nefsince de, sabah akşam rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber candan sabret. Sen dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan gözlerini ayırma. Kalbini, bizi anmaktan gafil kıldığımız, nefsinin kötü arzusuna uymuş ve işi hep aşırılık olan kimseye uyma.

29- Ve de ki: O hak Rabbimizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Çünkü biz zalimler için öyle bir ateş hazırlamışız ki, duvarları, çepeçevre onları içine alacaktır. Eğer feryad edip yardım isteseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. O ne kötü bir içecek ve ne kötü bir dayanma yeri!

30- İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar var ya, şüphe yok ki biz öyle güzel işler yapanların mükafatını zayi etmeyiz.

31- İşte onlara Adn cennetleri vardır; altlarından ırmaklar akar, orada altın bileziklerle süslenecekler, ince ve kalın ipekliden yeşil elbiseler giyerek koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar. O ne güzel karşılık ve ne güzel kalma yeri!

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ
مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾
كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا
نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ
أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾ وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ
ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هٰذِهِ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَا أَظُنُّ
السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا
مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي

خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا
هُوَ اللّٰهُ رَبّ۪ي وَلَٓا اُشْرِكُ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَٓا اِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ
قُلْتَ مَا شَٓاءَ اللّٰهُ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا
وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبّ۪ٓي اَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا
حُسْبَانًا مِنَ السَّمَٓاءِ فَتُصْبِحَ صَع۪يدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ
مَٓاؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَط۪يعَ لَهُ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَاُح۪يطَ بِثَمَرِه۪ فَاَصْبَحَ
يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰى مَٓا اَنْفَقَ ف۪يهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا
وَيَقُولُ يَا لَيْتَن۪ي لَمْ اُشْرِكْ بِرَبّ۪ٓي اَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ
يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ
لِلّٰهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾

Meâl-i Şerifi

32- Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Biz bunlardan birine her türlü üzümden iki bağ vermişiz, her ikisinin etrafını hurmalarla donatmışız, aralarında da bir ekinlik yapmışız.

33- İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbir şey noksan bırakmamış, ikisinin ortasından bir de nehir akıtmışız.

34- İki bağın sahibinin ayrıca başka geliri vardı. Bundan dolayı bu adam arkadaşıyla münakaşa ederken: "Ben malca senden daha zengin ve insan sayısı bakımından da senden daha güçlü ve üstünüm" dedi.

35- Adam, bu şekilde kendine zulmederek bağına girdi ve şöyle dedi: "Bunun hiç yok olacağını sanmıyorum"

36- "Kıyametin kopacağını da zannetmem. Şayet Rabbimin huzuruna götürürlürsem, muhakkak orada bundan daha hayırlı bir sonuç bulurum".

37- Bunun üzerine kendisiyle münakaşa eden arkadaşı da ona şöyle dedi: "Seni topraktan, sonra seni bir damla sudan yaratan, daha sonra da seni insan haline getireni mi inkar ediyorsun?

38- "Fakat ben iman ederek diyorum ki: O Allah, benim Rabbimdir, ben Rabbime kimseyi ortak koşmam."

39- "Kendi bağına girdiğin zaman: "Bu Allah'dandır, benim kuvvetimle değil, Allah'ın kuvveti ile olmuştur, deseydin ya! Her ne kadar beni, malca ve evlatça kendinden az görüyorsan da."

40- Belki Rabbim, bana, senin bağından daha hayırlısını verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de, bağın yalçın bir toprak haline gelir."

41- "Yahut, bağının suyu yerin dibine çekilir de bir daha suyunu çıkarıp bağını sulayamazsın."

42- Derken serveti yok edildi. Bunun üzerine bağına yaptığı masraflara karşı ellerini oğuşturmaya başladı. Bağ, çardakları üzerine yıkılmış kalmıştı, "Ah Keşke Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmasaydım" diyordu.

43- Onun Allah'tan başka yardım edecek adamları yoktur ve Allah'a karşı kendi nefsini de kurtaramadı.

44- İşte burada yardım, yalnız hak olan Allah'a aittir. O'nun verdiği mükâfat da daha hayırlıdır, netice de daha hayırlıdır.

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلَ

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَٓاءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَٓاءِ فَاخْتَلَطَ بِه۪ نَبَاتُ

الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَش۪يمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ

مُقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ ز۪ينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ

الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ
الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ
أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا
خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾
وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ
يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً
إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا
﴿٤٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ
كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ
مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾
مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا
كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ
الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ
مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا
وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

Meâl-i Şerifi

45- Ey Muhammed! Sen onlara dünya hayatının misalini ver. Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkileri (her renk ve çiçekten) birbirine karışmış, nihayet bir çöp kırıntısı olmuştur. Rüzgarlar onu savurur gider. Allah her şeye muktedirdir.

46- Mal ve oğullar, dünya hayatının süsüdür. Bakî kalacak olan iyi ameller ise, Rabbinin katında, sevabca da hayırlıdır, ümid yönünden de daha hayırlıdır.

47- O kıyamet gününü hatırla ki, dağları yürüteceğiz ve yeryüzünü çırılçıplak göreceksin. Bütün insanları, mahşerde toplayacağız hiçbir kimseyi bırakmayacağız.

48- Onlar, saf halinde Rabbine arz edilmişlerdir. Allah, onlara şöyle diyecektir: "Şüphesiz sizi ilk önce yarattığımız gibi bize geldiniz. Fakat, size kıyamet için yaptığımız vaadi yerine getirmeyeceğimizi sanmıştınız, değil mi?

49- O gün herkesin amel defteri ortaya konulmuştur. Ey Muhammed! Günahkârların, amel defterlerinden korkarak: "Eyvah bize! Bu nasıl deftermiş ki, büyük küçük hiçbir şey bırakmadan hepsini saymış dökmüş" dediklerini görürsün. Onlar, bütün yaptıklarını hazır bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.

50- Yine o vakti hatırla ki biz, meleklere: "Âdem'e secde edin!" demiştik. İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi, Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz beni bırakıp da İblis'i ve soyunu dostlar mı ediniyorsunuz? Halbuki onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne kötü bir değişmedir.

51- Ben, onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışında, ne de kendilerinin yaratılışında şahit tutmadım ve hiçbir zaman doğru yoldan çıkanları yardımcı edinmiş değilim.

52- Ve o (kıyamet) günü Allah kâfirlere şöyle buyuracak: "Ortaklarım ve şefaatçılarınız diye zannettiğiniz putlarınızı çağırın." Müşrikler onları çağırırlar, fakat kendilerine cevap vermezler. Biz, kâfirlerle ilâhları arasına ateşten bir engel koymuşuzdur.

53- Günahkârlar ateşi görmüşler de artık ona düşeceklerini anlamışlardır. Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ

لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾
وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُوا اِذْ جَاءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا
رَبَّهُمْ اِلَّا اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا
﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَيُجَادِلُ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِي
وَمَا اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ رَبِّهِ
فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً
اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفٖٓي اٰذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى
فَلَنْ يَهْتَدُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ
لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا
مِنْ دُونِهٖ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

Meâl-i Şerifi

54- Şüphesiz biz, bu Kur'ân'da insanlara çeşitli mânâları türlü misallerle açık olarak verdik. İnsan ise, her şeyden çok mücadelecidir.

55- Kendilerine doğru yolu gösteren peygamber geldiğinde insanları, iman etmekten ve Rabblerinden günahlarının mağfiretini istemekten alıkoyan şey sadece geçmiş milletlerin başlarına gelen felaketlerin kendile-

rine de gelmesini veya ahiret azabının ansızın göz göre göre gelip çatmasını beklemek olmuştur.

56- Halbuki biz peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise hakkı, batılla ortadan kaldırmak için mücadele ediyorlar. Onlar, âyetlerimizi ve korkutuldukları azabı da alaya almışlardır.

57- Rabbinin âyetleriyle nasihat edilip de onlardan yüz çeviren ve daha önce işlediği günahları unutandan daha zalim kim olabilir? Biz onların kalbleri üzerine (Kur'ân'ı) anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik. Ey Muhammed! Sen onları doğru yola çağırsan da onlar asla hidayete ermezler.

58- Bununla beraber rahmet sahibi olan Rabbin çok bağışlayıcıdır, tevbe eden kullarına rahmeti boldur. Eğer Allah, işledikleri günahlar yüzünden onları hemen cezalandıracak olsaydı, onlara hemen azab ederdi. Fakat onlara vaad edilen bir zaman vardır ki, o geldiğinde Allah'ın azabından bir kurtuluş yeri bulamazlar.

59- İşte zulmettikleri için helak ettiğimiz şehirler! Biz onların helâkleri için de belirli bir zaman tayin etmiştik.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَيٰهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ
أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ
بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾
فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَيٰهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَٰذَا
نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ
وَمَا أَنْسَانِيهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ
فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا

قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا
وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ
تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا
﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِي
إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي
فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾

Meâl-i Şerifi

60- Ey Muhammed! Bir vakit Musa genç adamına demişti ki: "İki denizin birleştiği yere ulaşıncaya kadar gideceğim, yahut senelerce gideceğim."

61- Bunun üzerine ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balıklarını unuttular. Bu arada balık, denizde yolunu bulup kaybolmuştu.

62- İki denizin birleştiği yeri geçtikleri zaman, Musa genç arkadaşına: "Kuşluk yemeğimizi getir. Gerçekten biz bu yolculuğumuzda epey yorulduk" dedi.

63- Adam: "Gördün mü! dedi. Kayaya sığındığımız vakit doğrusu ben balığı unutmuşum. Onu hatırlamamı, muhakkak şeytan bana unutturdu. O denizde garip bir yol tutup gitmişti."

64- Musa da demişti ki: "İşte aradığımız o idi." Bunun üzerine izlerine dönüp gerisin geri gittiler.

65- Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.

66- Musa ona: "Allah'ın sana öğrettiği ilim ve hikmetten bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?" dedi.

67- (Hızır) dedi ki: "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin.

68- "İçyüzünü kavrayamadığın şeye nasıl sabredeceksin?"

69- Musa: "İnşaallah beni sabırlı bulacaksın ve senin hiçbir işine karşı gelmeyeceğim" dedi.

70- (Hızır) dedi ki: "O halde bana tabi olacaksın; ben sana sırrını anlatmadıkça, hiçbir şey hakkında bana soru sorma!"

فَانْطَلَقَا

حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ اَمْرِي عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾

Meâl-i Şerifi

71- Bunun üzerine ikisi beraber yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman, o kul (Hızır) gemiyi deldi. Musa, ona şöyle dedi: "Geminin içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın."

72- (Hızır:) "Sen benimle asla sabredemezsin, demedinı mi?" dedi.

73- Musa dedi ki: "Unuttuğum şeyden dolayı beni suçlama ve bu işimden dolayı bana bir güçlük çıkarma."

74- Yine gittiler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında Hızır hemen onu öldürdü. Musa: "Kısas olmadan masum bir cana nasıl kıyarsın? Doğrusu sen çok fena bir şey yaptın" dedi.

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ **Bir vakit Musa genç adamına demişti ki,** yahudiler Hz. Musa'nın bu kıssasını kabul etmek istememişler. Muhaddisler ve tarihçilerden bunun, Musa b. İmran değil, Musa b. Mişa olduğunu zannedenler de olmuştur.(1)

Nitekim Buharî, Müslim, Tirmizî, Nesaî ve diğer hadis kitaplarında rivayet

(1) Musa b. Mişa b. Yusuf b. Ya'kub ve bazılarına göre Musa b. Efraim b. Yusuf'tur ki Hazreti Musa'dan önce olmasından dolayı kendisine birinci Musa denilmiştir. (Müellif)

olunduğu üzere Said b. Cübeyr şöyle demiştir: "İbnü Abbas (r.anhüma) ya dedim ki: 'Nevf-i Bükalî, Hızır'ın arkadaşı olan Musa'nın, İsrailoğulları'nın peygamberi olan Musa değildir iddiasında bulunuyor.' Bunun üzerine İbnü Abbas: 'Allah'ın düşmanı yalan söylemiş' deyip uzun bir hadis ile bunun bilinen Hz. Musa olduğunu Resulullah'tan naklederek anlatmıştır.[1] Ve gerçekten Kur'ân'da zikredilen Musa'dan diğer bir Musa anlaşılmaz.

Musa'nın delikanlısı da rivayetlerin çoğuna göre Yûşa' b. Nun'dur. Çünkü o hizmet ediyor, öğreniyordu. Hizmetçiler çoğunlukla genç yaşta olduklarından Araplarda hizmetçiye genç denilmesi de edebî bir üsluptur. Bir hadis-i şerifte de: "Hizmetçilerinize kölem, cariyem, demeyiniz; delikanlım deyiniz"[2] buyurulmuştur. Gerçi bazılarının dediği gibi bir başkası olması da muhtemeldir. Fakat sahih haberlerde Yûşa' olduğu belirtilmiştir. O halde olay, Musa Mısır'dan çıktıktan sonra, Tîh sahrasında iken meydana gelmiş demek olur. Bu kıssanın sebebi bir rivayette şöyle nakledilmiştir.

Musa Rabbine sorup: "Ya Rabb! Kullarının sana en sevgilisi hangisidir?" demiş. Buyurulmuş ki: "Beni zikreden ve unutmayan." Ey (Rabb!) en hakim kulun hangisi?" demiş. Buyurulmuş ki: "Hak ile hükmeden ve arzularına uymayan kimsedir." "En bilgili kulun kimdir?" demiş. Buyurulmuş ki; "Belki bir kelimeye rast gelirim de bir doğru yolu gösterir veya bir felaketten kurtarır diye insanların ilmini araştırmakla kendi ilmine ekleyen kimsedir." Bunun üzerine Musa (a.s) demiş ki: "Ya Rabbi! Kullarından benden daha bilgilisi varsa bana göster". "Var" buyurulmuş. "O halde onu nerede arayayım" demiş. "Her iki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde..." diye tarif edilmiştir.

مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ **İki denizin birleştiği yer ki,** açıkça anlaşılan bir boğaz olmasıdır. Nitekim Ka'b-i Kurazî'den Tanca, yani Sebte boğazı olduğu rivayet edilmiştir. Übey'den de Afrikiyye olduğu nakledilmiştir. Fakat Mücahid ve Katade'den İran denizi ile Rum denizinin birleştikleri yer olduğu rivayet olunmuştur. Bu şekilde maksat bir boğaz değil, dar bir dil, bir engel olması gerekir. Çünkü İran denizi, Basra körfezi; Rum denizi de Akdeniz olduğuna göre, Basra körfezi ile Akdenizi birleştiren bir boğaz yoktur. Bundan dolayı bu olsa olsa

---

(1) Buharî, Tefsiru Sûreti 18/2-4, İlim, 44, Enbiya, 27; Müslim, Fezâil, 170,171; Tirmizi, Tefsiru Sûreti 18/1; Darimî, Fezailü'l Kurân, 24; Ahmed b. Hanbel, II, 187,197,198, 208, 209; V, 117.

(2) Buharî, 17; Müslim, Elfâz, 13, 14" 15, Ahmed b. Hanbel, II, 316, 444, 496; Ebu Davud, Adâb, 75.

İran denizinin bağlantılı olduğu Hint okyanusu ile Akdeniz arasında Süveyş kanalının açıldığı dar bir dil olsa gerektir. Kayadan açıkça anlaşılan Kudüs'teki tanınmış Sahratullah (Allah taşı) olması çok muhtemeldir. İbnü Atiyye demiştir ki: "O, yani İran denizi Hint okyanusunun bir koludur ki Azerbaycan'ın arkasından başlayan İran toprağında kuzeyden güneye doğru uzanır. Şu halde bu görüşe göre iki denizin birleştiği yer, iki denizin, Suriye toprağı tarafında bulunan yönden iki denizin birleşmesine esas olan yerdir." Tefsir bilginleri burada "bahreyn" (iki deniz) kelimesinin, bahr (deniz) kelimesinin ikili olmak üzere iki deniz mânâsına sayılmış, bir özel isim olmasını göz önünde bulundurmamış görünüyorlar. Halbuki Mu'cemü'l-Büldân'da anlatıldığı gibi Bahreyn, Hint Okyanusu denizi sahilinde Basra ile Umman arasında birçok ülkeyi kapsayan bir kıt'anın özel ismi[1] olduğu da bilindiğinden bu mânâ düşünülecek olursa, iki denizin birleştiği yer, Bahreyn kıtasının (bölgesinin) toplu yeri veya merkezi demek olur. Özel isim, genel isimden daha açık olması itibariyle bu mânâ, hem açık, hem de Sebte boğazından daha yakındır. Daha önce Medyen'e gitmiş olan Musa'nın ondan sonra Bahreyn'e bir seyahata çıkması da uzak görülen bir görüş değildir. Ancak tefsir bilginleri, buna değinmemiş olduklarından bunu destekleyen naklî bir delil bulunamıyor, Nitekim İstanbul boğazı hakkındaki yayılmış haber de böyledir. Tefsir bilginlerinin bu mânâ üzerinde durmamalarının sebebi -Allah daha iyi bilir- bundan sonraki âyette ikil zamiri ile «مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا» buyurulmuş olmasıdır. Çünkü özel isim olsaydı zamir tekil olacaktı. Öyle olmakla beraber bu ikil zamirini Musa ile arkadaşına gönderenler de olmuştur. Bir de bazıları buradaki bahreyn'in (iki denizin) biri acı, biri tatlı; yani bir nehir olduğunu söyledikleri gibi, diğer bazıları da Azerbaycan tarafındaki "Kürr ve Ress" nehirleri olduğunu söylemiştir. وَاَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ *"Res halkını ve bu arada daha birçok nesilleri (inkârları yüzünden helak ettik)"* (Furkan, 25/38 âyetinin tefsirine bkz.) Nihayet, "mecme'a'l-bahrayn" iki ilim denizi demek olan Musa ile Hızır'ın birleştikleri yer demektir diyenler de olmuştur. Keşşâf bunun hakkında; bid'at tefsirlerinden demiş.[2] Ebu Hayyan da: Bu batıniyye tefsirine benziyor demiş.[3] Bu görüş, daha birçokları ile beraber tasavvufçulardan olan Nişaburî Tefsiri'nde bile red ve tenkid edilmiştir.[4] Bununla beraber şunu itiraf etmek gerekir ki, bu mânâ lafız itibariyle uzak olmakla beraber, mânâya göre

---

(1) Yâkût el-Hamevî, Mu'cemü'l-Büldan, I, 346-347.
(2) ez-Zemahşerî, a.g.e., II, 490.
(3) Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 144.
(4) Nisabûrî, a.g.e., XVI, 5-6.(Taberî ile birlikte)

sabittir. Çünkü yukarıda naklolunan ihtilaflar karşısında «مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ» ifadesinden anlaşılabilen, kesin olarak anlatılan şey Musa ile Hızır'ın buluşacakları bir yer olmasından ibaret kalıyor.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا **İkisi, iki denizin birleştiği yere varınca,** -burada مَجْمَعَهُمَا buyurulmayıp da araya bir de بَيْنِ ilave edilmiş olmasının nüktesi düşünülmelidir.- نَسِيَا حُوتَهُمَا **balıklarını unuttular,** yani aradıklarını bulmak için alamet olacak olan balığın ne halde olduğuna dikkat etmek hatırlarına gelmedi. Sözün gelişinden anlaşılıyor ki Musa, sormayı unuttu. Delikanlısı da söylemeyi unuttu. İlerideki اٰتِنَا غَدَٓاءَنَا *"kuşluk yemeğimizi bize getir"* ifadesinden anlaşılacağı üzere bu balık demek ki yiyecekleri gıdaları idi. Bundan dolayı diri değil idi. وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ سَرَبًا **Halbuki o denizdeki yolunu tutmuş, bir deliğe girmişti.** Demek ki, ölülerin dirilmesine numune olan bir mucize meydana gelmiştir. Musa'nın haberi olmadığına göre bu artık aranan zatın bir mucizesi oluyordu. Delikanlı bunu görmüş, her nasılsa haber vermeyi unutmuştu. Onun için varacakları yere vardıklarının farkına varamayarak geçtiler gittiler. فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَٓاءَنَا ***"Geçtikleri zaman Musa genç adamına: Kuşluk yemeğini bize getir dedi."*** قَالَ **Delikanlı dedi ki** اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَٓا اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنّ۪ي نَس۪يتُ الْحُوتَ **gördün mü, kayaya sığındımız vakit ben balığı unutmuşum.** Yani orada ne olduğunu söylememişim. Tefsir bilginlerinin sözlerinden buradaki kaya deniz kenarında tanınmayan bir kaya imiş gibi anlaşılıyor. Çünkü balığın denize gittiğinin anlatılmasından bu kayanın da deniz kenarında olması gerekir gibidir. Fakat biz bunun Kudüs'teki herkesçe bilinen kaya olduğuna hükmetmek istiyoruz. Çünkü "es-sahra= kaya"dan açıkça ve hemen anlaşılan budur. Balığın denizdeki yolu tutup bir deliğe girmiş olması da orada bir su deliğine sıçramış olmasıyla açıklanabilir. Gerçekten bu kayanın yanında Musa ile Hızır buluştuğundan sonra ileride فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِى السَّف۪ينَةِ *"ikisi birlikte gittiler, nihayet gemiye bindiklerinde..."* (18/71) buyurulacağı gibi gemiye bininceye kadar hayli gitmiş olduklarına göre buradan denize kadar epey bir mesafe bulunduğu da anlaşılmaz değildir. Ve Allah daha iyi bilir, bu şekilde bu olayda, kayanın mukaddesliğinin esası bulunur. وَمَٓا اَنْسَان۪يهُ اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُ (1) **Onu söylememi bana ancak şeytan unutturdu.** Yoksa bu unutulacak gibi bir şey değildi. وَاتَّخَذَ سَب۪يلَهُ فِى الْبَحْرِ عَجَبًا **O şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.** Delikanlının bu haber verme ve özür dilemesine karşı قَالَ ذٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ **Musa: "İşte bizim istediğimiz de buydu" dedi. Bu-**

---

(1) Bu «اَنْسَان۪يهُ» ile Fetih Sûresi'ndeki «عَلَيْهُ اللّٰهَ» (48/10) de "hâ" zamiri, Hafs rivayetinde genel kurala aykırı olarak ötreli okunur. (Müellif)

rada "nebğı" fiili cezmedilmiş müzari (geniş zaman) olmadığından genel kurala uygun olarak «نَبْغِي» "nebğî" okunmalı idi.

Fakat genel kurala aykırı olarak "yâ" düşürülmüştür ki, bu kaldırma genel kurala aykırı olmakla beraber dildeki kullanışa aykırı değildir. Tilavette daha fasih olmuş. Artık aramanın uzamadığına bir işaret olması itibariyle mânâda beliğ düşmüştür. Bununla beraber "yâ" ile «نَبْغِي» okunuşu da vardır.

فَارْتَدَّا عَلَٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًاۙ **Bunun üzerine o ikisi izlerini takip ederek gerisin geriye döndüler,** فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَٓا **derken salih kullarımızdan birini buldular ki** اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا **biz nezdimizde ona bir rahmet vermiştik.** Yani vahiy ve peygamberlik nimeti ile nimetlendirmiş وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا **ve tarafımızdan kendisine ilim öğretmiştik.** Bazıları bu zatın kim olduğu hakkında ihtilaf etmişlerse de tefsir bilginlerinin çoğu Hızır olduğunu nakletmişler ve açıklamışlardır. Tasavvufçular, hadis bilginlerince sahih olarak kabul edilme-yen bazı haberlerle Hızır'ın hiç vefat etmediğini ve arasıra görüldüğünü söylemişlerdir. Onun için buradaki rahmeti, uzun süre yaşamak ile tefsir edenler olmuştur. Muhyiddin-i Arabi hazretlerinin "Futuhât-ı Mekkiyye" sinde Hızır'ın hayatına dair birtakım bahisler ve hikayeler görülür. İbnü Salâh ve Nevevî gibi bazı yüce zatlar, Hızır'ın yaşadığı hakkında büyük âlimlerin görüş birliğini nakletmişler, fakat takip olunmuşlardır. (eleştiriye uğramışlardır.) Buna karşılık bir çok âlimler de bazı hadislerle وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ *"Ey Muhammed! Biz senden önce hiçbir insana ebedilik vermedik..."* (Enbiyâ, 21/34) âyetiyle akla ve nakle dayanan bazı deliller getirerek vefat etmiş olduğunu söylemişlerdir. Ebu Hayyân, bunun cumhur sözü olduğunu kaydetmiştir.(1) Gerçekten tefsir bilginlerinin çoğu, birçok yerlerde olduğu gibi buradaki rahmeti de vahiy ve peygamberlik ile tefsir etmişlerdir.

İbnü Kayyim-i Cevzî, Hızır (a.s)ın hayatı hakkında zikrolunan hadislerin hepsi yalandır. Yaşadığına dair sahih bir hadis bile yoktur demiş. Alûsî de bu konuyla ilgili sözleri ve delilleri uzun uzadıya inceleyip araştırdıktan sonra demiştir ki: Her türlü hesaptan sonra Hz. Peygamberin sahih hadisleri ve aklın tercih ettiği deliller, vefat etti diyenlerin sözüne tamamen uygun ve iddialarını tamamen desteklemektedir. Ve bu haberlerin dış görünüşlerinden sapmayı gerektiren bir şey yoktur. Olsa olsa çok hayırlı bazı salihlerden -ki sahih olduğunu Allah bilir- rivayet edilen hikayelerin dış görünüşlerini gözetme ve Muhyiddîn-i Arabî gibi Hızır'ın yaşadığını söyleyen bazı tasavvuf ulularına iyi fikir

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 147.

besleme meselesi kalır ki, bu da bir delil meydana getirmez. Eğer yalnız söyleyen kimsenin değerinin yüceliğinden ve onun hakkındaki iyi kanaatten dolayı, o gibi sözlere değer verip de kabul edersen kıyamete kadar Hızır'ın yaşadığına inanabilirsin. Eğer Hz. Ali'nin "söyleyene bakma, söylediğine bak" dediği gibi söyleyen kimsenin onurunun yüceliğine aldanmayıp da sözü, delilin bulunması ve bulunmamasına göre kabul veya reddedeceksen iki tarafın delillerini, faydasına ve zararına olan delilleri öğrendikten sonra, vicdanından fetva sor, vereceği fetva ile amel et. Sakın birtakımlarının yaptığı gibi, bir konuda tasavvufçulara uymayanı hemen doğru yoldan sapıtmaya kalkışma. Çünkü İslâm hukukuna göre veya akla göre bir delilin, red edemeyeceği konularda ehlinden işitilen bir söze inanmamak bir mahrumiyet olabilirse de şer'î veya aklî delilin reddettiği bir dava tasavvufçularca da kabul edilmez.(1)

Biz de şunu söylemek isteriz ki, bu konu görünen hayat açısından üzerinde düşünülürse Hızır'ın yaşadığını kabul etmeyen âlimlerin sözü açık olduğunda şüphe yoktur. قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ *"Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir"* (Maide, 5/75) âyeti bu konuda yeterli bir delildir. Fakat işaret, şiarları olan tasavvufçuların sözlerini de dış görünüşü üzere tartışma konusu yapmamak icab eder. Özellikle Musa ve Hızır kıssası bir zâhir ve bâtın kıssası olduğuna göre o bâtın (gizlilik), Hızır meselesinin konusunu meydana getirir. Tasavvufçuların sözünde buna delil de yok değildir. Şeyh Sadreddin İshak Konevî "Tebsıratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehî" isimli eserinde: "Hızır (a.s)ın varlığının misal âleminde" olduğunu nakletmiş. Abdurrezzak-ı Kâşî: "Hızır, ruhun ferahlığından, İlyas ruhun sıkıntısından ibarettir" demiş. Bazıları da Hızriyyetin, Hızır (a.s)ın derecesi üzere bazı salih kimselerin erdiği bir rütbe olduğunu söylemiştir ki, bu üç sözü, bu konunun anahtarı olmak üzere kabul edebiliriz.

«لَدُنْ» LEDÜNN: «عِنْدَ» "yanında" gibi bir zarftır. «مِنْ لَدُنَّا» Türkçede katımızdan veya tarafımızdan demek gibidir. Ve görülüyor ki «مِنْ لَدُنَّا» ilmin değil, öğretmenin kaydıdır. Bununla beraber öğretmenin, O'nun katından olması, ilmin de O'nun katından olmasını gerektirmez değildir. Şüphe yok ki bütün peygamberlerin ilmi Allah tarafından vahiy ve öğretmek itibarı ile Ledünnî (Allah katından)dir. Fakat burada dikkate değer bir husus şudur ki وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا *"ve kendisine tarafımızdan ilim öğrettik."* kaydı ile Hızır'a öğretilmiş olan ilim, Musa'nın ilminden bambaşka bir ilim, yani Allah tarafından öğretilen ilimlerden özel bir ilim olduğu anlatılmıştır ki, âyetteki

---

(1) Alûsî, a.g.e., XV, 328-329.

kıssalar karinesi (ipucu) ile tefsir bilginleri, bunu "Gayıplar ilmi ve gizli ilimlerin sırları" diye tefsir etmişlerdir. Diğer bir ifade ile demişlerdir ki: "Musa'nın ilmi, şer'î hükümleri bilmek ve dış görünüşe göre fetva vermekti. Hızır'ın ilmi ise işlerin iç yüzünü bilmekti." Sahih-i Buharî'de rivayet edilmiştir ki, Hızır şöyle demiş: "Ey Musa! Ben Allah'ın ilminden bana öğrettiği bir ilim üzereyim ki, sen onu bilmezsin. Sen de Allah'ın ilminden sana öğrettiği bir ilim üzeresinki ben onu bilmem."(1) Bu şekilde ilm-i ledünnî (Allah bilgisi) deyimi, bu özel ilimde en özel bir mânâ ile terim olmuştur ki, buna hakikat ilmi ve batın (gözle görülmeyen şeyler) ilmi de denilmiş ve tasavvufçular, bu kıssaya bir delil olarak tutunmuştur. Özetle ledünnî ilim, kafa çalıştırmakla elde edilmeyip Allah tarafından, sırf Allah vergisi olan bir mukaddes kuvvetin tecellisidir. Etkiden etki yapana, duygudan varlığa doğru giden bir ilim değil, etki yapandan etkiye (ize), varlıktan duyguya gelen birinci derecede bir ilimdir. Nefsin olagelene geçişi değil, olagelenin nefiste meydana çıkmasıdır. Doğrudan doğruya bir keşiftir. Fakat ledünnî deyimi, bunun özellikle Allah'ın sırlarına ait olanından daha fazla deyim olmuştur. Türkçede bir işin ledünniyatı demek iç yüzündeki gizli incelikleri ve sırları mânâsında herkesçe bilinir. Bu kıssada ilim için araştırma yapmak ve yolculuğa çıkmaya bir teşvik delili ve bununla beraber ledünnî ilmin çaba harcamak ve istemekle kazanılmasının mümkün olmadığını anlatmak vardır.

Bakınız Musa ile delikanlısı Allah'tan böyle bir rahmet ve ilme erişmiş özel bir kulu bulduklarında ne yaptılar: قَالَ لَهُ مُوسٰى **Musa ona dedi ki:** هَلْ اَتَّبِعُكَ عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا **"Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?"**

رُشْدًا RÜŞD, hayrı, doğru yolu bulmaktır. Bu sözde âlime karşı alçak gönüllülüğün gereğine ve ilim tahsilinden esas maksadın rüşdü kazanmak olduğuna ve ilim öğrenmede gönül alçaklığı, edeb, nezaket, ardına düşme ve hizmetin şart olduğuna delalet vardır. Bu izin istemeye cevap olarak o kul; قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا **Musa'ya dedi ki: "Sen benimle arkadaşlığa asla sabredemezsin."** Bu sözle Hızır, Musa'nın psikolojik durumu hakkındaki ilk keşfini göstermiş ve ona kendini anlatmış oluyordu ki, sonunda doğruluğu gerçekleşecektir. Gerçekten bu istekle Musa'nın alacağı ders, kendi yerini tanımak ve bir sabır dersi almaktan ibaret olacaktır. Yani bu konuda çok sabır lazımdır. Senin ise şüphesiz ki benimle beraber sabretmek elinden gelmez ve bunda mazursun. وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا **Çünkü iç yüzünü bilemediğin bir şeye nasıl sabre-**

(1) Buharî, Tefsiru Sureti, 18/2.

deceksin? Yani beraberimde birtakım şeyler göreceksin ki, sır ve hikmetinden haberin olmayacak, dış görünüşe göre ise iyi görünmeyecek. Sen bir şeriat sahibi olman itibariyle onları dış görünüşlerine göre uygun göremeyip itiraz etme gereğini duyacaksın. قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا **Musa dedi ki: "İnşallah beni sabırlı bulacaksın, sana hiçbir işte karşı çıkmayacağım." dedi.** Allah dilemezse başka. قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتّٰى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا **"Hızır dedi ki: "Eğer bana uyacaksan, ben sana sırrını anlatmadıkça hiçbir şey hakkında bana soru sorma."** Yani tartışma, itiraz şöyle dursun, sorup anlama için bile soru sorma! Demek ki başka ilimlerde meseleyi ortaya koyarak bilginin yarısını oluşturan soru, bu ilimde yasaktır. Bunda öğrencinin nefsi, faaliyetten çok kabiliyette hazırlanacaktır.

فَانْطَلَقَا **Böylece ikisi yola koyuldular.** Demek ki, bu ilimden bir şey bellenirse bir yerde oturup söyleşmek veya düşünmek yoluyla değil, gerçekten işleri yapmakla bellenecektir. Sözleşme tamamen olur olmaz ikisi birlikte hareket etmişler. Görülüyor ki burada delikanlı zikredilmemiştir. O, Musa'ya uyduğu için, artık kendisinden söz edilmemiş ve onu bir yerde bırakmış da olabilirler. İkisi denize doğru gemiye bininceye kadar gittiler. حَتّٰى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ **Nihayet gemiye bindiklerinde,** Ebu Hatem'in Rebi' b. Enes'ten rivayet ettiğine göre yer korkunç idi, gemiciler bunlardan şüphelendiler, bindirmek istemediler. Fakat başkanları: "Ben bunları yüzleri nurlu adamlar görüyorum, bindireceğim"(1) dedi, bindirdi. Buharî ve Müslim ve diğer hadis bilginlerinin İbnü Abbas'tan rivayetinde ise "Hızır'ı tanıdılar, ücretsiz bindirdiler.(2) خَرَقَهَا **Gemiyi yaraladı.** Bunun bazı rivayetlerde zikredildiği gibi keser veya balta gibi aletler ile olağan bir iş şeklinde olması muhtemeldir. Ve gemiciler Hızır'ı tanıdıklarından dolayı belki ses çıkarmamışlardır. Fakat nazmın beyan zevkine ve gemicilerin ses çıkarmamasına göre bir harika şeklinde sessizce yapılıvermiş olması daha uygundur. ... قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا *"Musa : "Gemiyi yolcularını boğmak için mi deldin? Doğrusu çok kötü bir iş yaptın" dedi.* فَانْطَلَقَا **Yine gittiler,** yani özrünü kabul etti de gemi ile sahile çıktıktan sonra yine gittiler. حَتّٰى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا **Nihayet bir oğlana rastladılar.** فَقَتَلَهُ **Hızır onu hemen öldürdü.** Oğlan deyimi gibi gulâm deyimi de çoğunlukla buluğ çağına ermeyenler de yaygın olarak kullanıldığından dolayı, Cumhur bunun henüz büluğ çağına ermemiş bir çocuk olduğunu söylemişlerdir. Fakat İbnü Ebî Hatem, Said b. Abdülaziz'den yirmi

(1) Alûsî, Rûhu'l-Meânî, VIII, 335.
(2) Buharî, İlim, 44, Enbiya, 27; Tefsiru Sûreti 18/24; Müslim, Fezâil, 170; Tirmizî, Tefsiru Sûreti 18/1; Ahmed b. Hanbel, V, 118.

yaşında bir genç olduğunu rivayet etmiştir.[1] Gerçekten böylelerine de gulam denilebilir. قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ **Musa dedi ki: "Bir can karşılığı olmaksızın masum bir cana nasıl kıydım?** Yani bir kısas hakkın yok iken, bir masum veya suçsuz kimseyi mi öldürüverdin? Demişlerdir ki, maksat, öldürmenin haksız yere olduğunu söylemektir. Yalnız kısas hakkının olmaması bu duruma en uygun olması itibariyledir. Veyahut Musa'nın şeriatinde çocuğu (öldürmede) de kısas gerektiğini bildirmektir. لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا **Doğrusu çok fena bir şey yaptın"**

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَط۪يعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾
قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْن۪ي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنّ۪ي
عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةٍۨ اسْتَطْعَمَٓا
اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا ف۪يهَا جِدَارًا يُر۪يدُ اَنْ يَنْقَضَّ
فَاَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ
بَيْن۪ي وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ بِتَاْو۪يلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾
اَمَّا السَّف۪ينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاك۪ينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَاَرَدْتُ
اَنْ اَع۪يبَهَا وَكَانَ وَرَٓاءَهُمْ مَلِكٌ يَاْخُذُ كُلَّ سَف۪ينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾
وَاَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَش۪ينَٓا اَنْ يُرْهِقَهُمَا
طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَاَرَدْنَٓا اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ

---

(1) Alûsî, a.g.e., VIII, 338.

زَكٰوةً وَاَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَاَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ
فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحًا
فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَا اَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً
مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ اَمْرِي ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ
صَبْرًا ﴿٨٢﴾

Meâl-i Şerifi

75- Hızır dedi ki: "Doğrusu sen benimle asla sabredemezsin demedim mi sana?"

76- (Musa) dedi ki: "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam bana arkadaş olma! Hakikaten benim tarafımdan ileri sürülebilecek son mazerete ulaştın.

77- Bunun üzerine yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yemek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular. Hızır hemen onu doğrulttu. Musa: "İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın" dedi.

78- Hızır dedi ki: "İşte bu, seninle benim aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana o sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."

79- "Gemi, denizde çalışan bir kaç yoksula aitti. Onu kusurlu kılmak istedim, çünkü onların ilerisinde her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı."

80- "Oğlana gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Çocuğun onları azgınlık ve inkâra sürüklemesinden korktuk."

81- "İstedik ki Rabbleri onun yerine kendilerine ondan temizlikçe daha hayırlı ve daha çok merhamet eden birini versin."

82- "Duvar ise, o şehirde iki yetim oğlana ait idi. Duvarın altında onların bir hazinesi vardı. Babaları da iyi bir kimse idi. Onun için Rabbin istedi ki o iki çocuk erginlik çağlarına ersinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ve ben bunların hiçbirini kendiliğimden

yapmadım. İşte senin sabredemediğin şeylerin içyüzleri budur."

حَتّٰى اِذَٓا اَتَيَٓا اَهْلَ قَرْيَةٍ **Nihayet bir köy halkına vardılar.** İleriden anlaşılacağı üzere bu bir şehir idi. Birçokları Antakya olduğunu söylemiş. Şehre Antakya ismi sonradan verilmiş olduğuna göre eski isminin başka bir şey olması gerekir. Bundan başka Übülle denilmiş. Berka denilmiş. Hıristiyanların nisbet edildiği Nasıra denilmiş, Bacırvan denilmiş. Rum topraklarında bir köydür denilmiş, Endülüs'te Hadrâ adasıdır denilmiş. Şu halde bu köyün sağlam bir şekilde belirlenmesi mümkün değildir. Aslında Kur'ân'da köyün belirlenmesi istenmediğinden dolayı belirsiz gösterilip yalnız şöyle bir niteliği anlatılmıştır:

Öyle bir köy ki اسْتَطْعَمَٓا اَهْلَهَا **halkından yiyecek istediler** فَاَبَوْا اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا **(köy halkı) onları konuklamaktan kaçındılar.** Burada «اهل» in iki defa söylenmesi, birisi şehrin asıl hükümeti, biri de genel halkı olması gibi iki mânâya işaret olsa gerektir. İkisinden de kastedilen, aynı mânâ ile halk demek olduğuna göre «اهل» kelimesinin tekrarlanması sırf onları ayıplamak için olmuş olur. Gerçekten bu köyün ileri gelenleri ve halkıyla, bütün halkı o kadar alçak imişler ki, iki kişiyi konuklamaktan çekinmişler.

Bu alçaklığa karşı gösterilen büyüklüğe bakınız: فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُ **O vakit orada yıkılmak üzere olan bir duvar buldular; (Hızır) hemen onu doğrulttu.** Nakledildiğine göre bu bir kale duvarı gibi yüksek ve kalın bir duvar imiş. Bazılarının zannettiği gibi bunu yıkmış ve durup yeniden yapmış olabilir. Fakat böyle bir memlekette o tuhaf durumda bulunan bir duvarı yıkmaya kalkışmak bile olağan bir şey olamayacağı dikkatle düşünülürse, sözün gelişinden bunun bir mucize şeklinde hemen doğrultulduğunu anlamak gerekir. Nitekim İbnü Abas'tan ve İbnü Cübeyr'den rivayet edildiğine göre: "El ile dokunmuş ve (duvarın) hemen doğrultulmuş olduğu" söylenmiştir. Gerçekten peygamberlerin durumlarına ve kıssanın meydana gelmesine yakışan da budur.[1]

Bunu gören Musa قَالَ لَوْ شِئْتَ لَا تَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا **dedi ki: İsteseydin buna karşılık bir ücret alırdın.** Yiyecek istemek gibi acı bir ihtiyacın gerçekten olduğu bir sırada, mümkün olan bir kazancı bırakıp boşu boşuna bir iyilik yapmaya kalkışmak Musa'ya anlamsız göründü de sabrını tutamadı. Şu kadar ki bu defa öncekiler gibi öfke ile değil, yumuşaklıkla itiraz etti ve yukarıdaki sözü gereğince, arkadaşlığın sona ermesi gerekeceğinden çekinmedi. Onun için Hızır da:

---

(1) Alûsî, a.g.e., XVI, 7.

قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ **Dedi ki: "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır.** سَاُنَبِّئُكَ بِتَاوِيلِ مَالَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا **Artık sabredemediğin şeylerin içyüzünü sana söyleyeceğim."** Yani gemi, oğlan ve duvar hakkında yaptığım şeylerin sana gizli kalan mânâ ve maksadını, gizli olan sebep ve hikmetini anlatacağım. Şöyle ki: ... اَمَّا السَّفِينَةُ *"Gemi, denizde çalışan bir takım yoksullarındı. Ben onu ayıplandırmak istedim. Çünkü ötelerinde bir melik vardı"* Bu melik Gassân hükümdarı Cülendâ b. Kerber idi denilmiş. Endülüs yarımadasında Mıkvâd b. el-Cülbend idi denilmiş. Ünü böyle zulüm ile destan olmuş olan bu kral يَاْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا **her gemiyi gasbederek alıyordu.** Yani sağlam, kusursuz olan her gemiyi zorla alıyordu. Bundan dolayı gemiyi biraz yaralayıp ayıplandırmak, o gasptan kurtarmak için iki kötülüğün en az zararlısını seçmek ile, o yoksullara yardım cinsinden yararlı bir iş idi. İşte Allah'ın hükümlerinde böyle dış görünüşe göre zarar gibi görünen şeylere rastlanır ki, Allah katındaki sırları bilinirse onların zarar değil, fayda olduğu anlaşılır.

وَاَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ اَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ **Oğlana gelince, onun anası babası mümin insanlardı.** فَخَشِينَا اَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا **Bundan dolayı bunları azgınlık ve nankörlüğe sokmasından korktuk.** Yani sakındık. Yani oğlan göründüğü gibi masum (günahsız ve suçsuz) değildi. Büluğa ermiş, azmış bir kâfir idi ki, anasını babasını da küfür ve azgınlığının istilası altına almak üzere idi. Yahut henüz çocuk ise de öyle küfür ve azgınlığa kabiliyetliydi ki, sağ kalırsa ileride anasını babasını bile azıtacak, onları da küfre bürüyecekti. Halbuki o ana ve babanın imanlarındaki samimiyyeti Allah tarafından böyle bir kötülükten korunmaya layık ve onun çocuk iken ölmesi hepsi hakkında hayırlı idi.

فَاَرَدْنَا اَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكٰوةً وَاَقْرَبَ رُحْمًا **İstedik ki: bu iki müminin Rableri kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametli birini versin.** Hem oğlanın yüzünden görecekleri kötülükten kurtulacaklar, hem de onun ölümüyle duyacakları acıya karşılık daha sevimli bir oğlana erişeceklerdir ki, o oğlan ölmeyince bu olmayacaktı. Rivayet edildiğine göre onun yerine Allah, bunlara bir kız vermiş ve bu kız bir peygamber annesi olmuş ve o peygamberin eliyle ümmetlerden bir ümmet, hidayete ermiştir.

وَاَمَّا الْجِدَارُ **Duvara gelince** فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِى الْمَدِينَةِ **şehirde iki yetim çocuğun idi** وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا **altında bunlar için bir hazine vardı.** Yani bunlar, için saklanmış bir altın ve gümüş hazinesi vardı. Bunun bir takım hikmet ve öğütleri kapsadığı, bir altın levha olduğu da rivayet edilmişse de birincisi açıktır. وَكَانَ اَبُوهُمَا صَالِحًا **Ve babaları iyi bir kimse idi.** Yani o hazine onlara iyi bir

babanın mirası idi. Helalinden kazanılmış ve Allah yolunda harcanmak için iyi niyet ile konmuştu. وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ *"Altın ve gümüşü biriktirip de onu Allah yolunda sarfetmeyenleri acıklı bir azab ile müjdele"* (Tevbe, 9/34) âyetinde kötülenen yerilmiş hazinelerden değildi. O iki yetim, yalnız yetim olduklarından dolayı değil, babalarının iyiliğinden faydalanarak o hazineyi elde edeceklerdi. Bu zatın iyi bir insan olması misallerinden biri olmak üzere denilmiştir ki; O çok güvenilir bir adamdı. İnsanlar ona emanetleri bırakırlar, o da verdikleri gibi teslim ederdi.

Özetle iki oğlu yetim kalmış olan o iyi babanın iyiliği Allah katında boşa gitmeyecekti. فَاَرَادَ رَبُّكَ اَنْ يَبْلُغَا اَشُدَّهُمَا **Bu yüzden Rabbin o iki yetimin büluğ çağına ve erginliğe erişmelerini** وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا **ve erişip hazinelerini çıkarabilmelerini istedi.** Bunlar büyümeden duvar yıkılmış olsaydı, o hazineyi başkaları bulacak ve zayi olacaktı. Düşünmeli ki o durum ve vaziyette yıkılmak üzere bulunan bir duvarın altında, iki yetime ait bir hazinenin var olduğunu bilip de onun belirli zamanına kadar korumasını temin etmek ne kutsal bir iştir. رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ **Bunlar hep Rabbinden bir rahmet olarak yapılmıştır.** وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ اَمْرِى **Ve ben bunu, bu yaptıklarımı kendiliğimden yapmadım.** Yani kendi görüş ve ictihadımdan değil, Rabbinin bildirdiği emri ile, O'nun bir rahmeti olmak üzere yaptım, bu benim bir görevimdi. ذٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا **İşte senin, hakkında sabredemediğin şeylerin içyüzü budur.**

Kıssanın burada bitmesinden anlaşılıyor ki bu açıklamaya karşı Musa bir şey dememiştir. O halde bu açıklama ve yorumda reddedilecek bir şey görmemiştir. Demek ki Musa'nın görünürde zararlı ve beğenilmez gördüğü şeyler gerçekte öyle değilmiş. Onun beğenmemesi, gözünden gizli olan sebepleri ve hikmetini anlamamasından ileri geliyormuş. Öyle ki o gizli sebepler, açıklanınca zâhir ve bâtın birleşiyor, Allah'ın hükmünde çelişme kalmıyor. O halde demek oluyor ki iç yüzün gereği, görünüşün gereğine aykırı olabilir. Fakat bundan dolayı hakikat ile şeriatın uyuşmazlığı gerekmez. Çünkü şeriat, Hakk'ın hükmüdür. Hakk'ın hükmü de hakikatte (gerçekte) ne ise odur. Onun için iç yüze göre emredilmiş olan Hızır, Hakk'ın emri olan şeriat ile âmel ettiği gibi; şeriatla emrolunmuş bulunan Musa da hakikat (gerçek) açıklandığı zaman şeriat bakı-mından itiraza yer olmadığını görüyor. Bunun için İmam-ı Rabbanî Mektûbât'ının birinci cildinde kırk üçüncü mektupta demiştir ki: "Bazı insanlar dinsizlik ve zındıklığa meylederek esas gayenin şeriatın ötesinde olduğunu hayal etmişlerdir. Asla ve hayır, sonra asla ve hayır böyle kötü bir inançtan Allah'a

sığınınız. Tarikat ve şeriat birbirinin aynıdır. Aralarında kıl ucu kadar uyumsuzluk yoktur. Şeriata aykırı olan herşey reddedilir ve şeriatin reddettiği her hakikat iddiası bir zındıklıktır."

Yine aynı ciltte kırk birinci mektupta şeriat, tarikat ve hakikat bahsinde demiştir ki: "Mesela dilin yalan söylememesi şeriat, kalbden yalan hatırasını yok etmek eğer zorlanıp çalışmakla olursa tarikat ve eğer külfetsiz yapılması kolay olursa hakikattir. Kısacası bâtın (gizli) olan tarikat ve hakikat, görünen şeriatın tamamlayıcısıdırlar. Şu halde tarikat ve hakikat yoluna girenlerden, yol esnasında görünürde şeriata aykırı ve ona ters düşen işler görünürse hep bunlar, o anki sarhoşluktan ve kendini kaybetmektendir. O makamı geçip ayıldıkları vakit, o şeriata aykırı olan durum tamamen ortadan kalkar ve o zıd ilimler tamamıyla dağılmış olur."

Ancak burada dikkate değer bir nokta vardır ki o da Hızır'ın öldürdüğü çocuk meselesidir. Eğer bu çocuk büluğ çağına ermiş idiyse derhal küfür ve azgınlığına hüküm vermek şeriata uygun olur. Fakat âlimlerin çoğunun dedikleri gibi, henüz büluğ çağına ermemiş bir çocuk idiyse, onun kâfirliği ve azgınlığı nihayet gelecekte meydana çıkacak bir gerçektir. Hızır, Allah'ın kendisine bağışladığı ilim ile, onun o zamanki ve gelecekteki bütün gizli bilgilerini bilmiş dahi olsa, bir çocuk şöyle dursun bir ergini bile ileride yapacağı suçtan dolayı öldürmek şüphe yok ki İslâm hukukuna aykırıdır. Çünkü Hz. Ömer (r.a) Muğire'nin kölesini görünce: "Bu beni öldürecek" demiş, kendisinin katili olacağını bilmişti. "O halde niye bırakıyorsun, ey müminlerin emiri!" dediklerinde "Ne yapayım henüz bir şey yapmamıştır. Ve yalnız kalbindeki şeyden dolayı da şeriata göre sorumlu olunmaz" dedi. Ve dediği gibi ertesi gün şehid oldu. Şu halde Hızır'ın öldürdüğü eğer çocuk ise bundaki hüküm, hakikat ile şeriat arasında bir uyumsuzluk noktası meydana getirmez mi? Ve bu durumda Musa bu yoruma nasıl kanaat etmiş olur? Buna söylenebilecek cevap şu iki tarzdan birisi olabilir:

1- Musa'nın yoruma itiraz etmemesinden açıkça anlaşılan şudur ki onun غُلَامًا زَكِيَّةً diye bir masum (suçsuz) zannettiği oğlan, çocuk değil, ergin azgın bir kâfir, öldürülmesi vacib bir genç imiş. Bu ipucu karşısında çocuktu sözü kabul edilemez.

2- Şeriatın hakikatı Allah'ın emridir. Hızır da bunu kendiliğinden değil, Allah'ın emriyle yaptığını söylemiş. Musa'nın itiraz etmemesine sebep de bu olmuştur. Çünkü bu şekilde Hızır, özel durumlarda özel bir şeriat ile emredilmiş

bir peygamber olduğunu anlatmış demektir. Bundan dolayı o çocuk hakkında gerçekleştirdiği öldürme hükmü, genel kurala aykırı olmakla beraber, Hızır için özel vahye dayanan özel bir şeriat olur. Bu ise şeriat ile hakikat arasında bir uyuşmazlığa değil, iki peygamberin şeriatleri arasında bir farka dayanır. Ve Musa'yı Hızır'dan ayıran en önemli nokta da bu farktır. Açıklanan üç olaydan, üçü de Hızır'ın hem ilminin şeklinde, hem de yaptığı işin şeklinde başka bir özellik gösterdiği gibi, bilhassa çocuk olayı onun şeriatında da bir özellik göstermektedir:

Birincisi, ilim açısından bakıldığı zaman onun gemi, genç ve duvar hakkındaki ilminde olduğu gibi, eşyanın görünmeyen şeylerle ilgili olan Allah bilgi ve sırlarını, gelecekteki takdir edilmiş şeyleri, geçmişteki gizli hususları, şimdi gözönünde olduğu gibi hemen bildiği anlaşılıyor. Onun için buna gayb ilmi, gizli ilim, özel mânâsı ile Ledünnî (Allah'ın bilgisi ve sırları) ilmi demişlerdir.

İkincisi, fiil yönünden bakıldığı zaman yaptığı şeyler, halktan Hakk'a doğru giden işler değil, Hak'tan (Allah'tan) halka doğru olan fiillerdir. Bundan dolayı Musa gibi halkı Hakk'a götürmeye emredilmiş değil, Hak'tan halka olan mukadderatın (yazılmış olanların) yerine getirilmesine emredilmiş demektir. Ve şu halde oğlanı öldürmesi de, Allah'ın emri ile ölen çocukların ruhlarını almaya vekil tayin olunmuş olan Azrail'in görev ve sorumluluğu gibi olur.

Üçüncüsü, İslâm şeriatına uygun olmak, başka bir ifade ile güzellik ve çirkinlik açısından bakıldığı zaman Hızır'ın yaptıkları, gözle görülmeyen gizli sebeplere dayandığı için görünürde çirkin ve hikmetsiz görünüyor. Sebeplerinin açıklanmasıyla gerçeğe uygun olduğu zaman ise, üçte ikisi genel kurala uygun ve biri genel kurala aykırı bir istihsan (güzel sayma) olduğu anlaşılır. Musa onun ilmindeki özelliği, daha önce Allah'ın ilmi ve sırrından haber almış, ondan doğruyu bulmasına yardımcı olacak ilmi öğrenmeye gelmişti. Gördüğü örnek ise ona, amel ve şeriat yönünden kendisinin memurluğuna uymayan ve bununla beraber itiraz etmeye de hak vermeyen özellikler bulunduğunu öğrenmiş ve bunun üzerine aralarında birbirinden ayrılma gereği gerçekleşmiştir. Demek ki Musa, ilmini tebliğ ve ortaya koymaya emredilmiş Ulü'l-azim bir peygamber olduğu halde Hızır, tebliğe değil, verilen emirleri hemen yerine getirmeye emredilmişti. Bundan dolayı Hızır'ın bir peygamber değil, bir veli olduğunu söyleyenler olmuştur. Fakat yalnız veli olsaydı oğlanı öldürmek için özel hükme sahip olamazdı. Bu şekilde kıssa Hızır'ın Musa'dan daha faziletli olduğunu gerektirmez. Ancak Musa'nın herşeyi bilen (bir peygamber) olmadığını ve Allah

ilminden Musa'ya verilmeyen şeyler bulunduğunu anlatmış olur. Bu da hem Hızır'ın, hem Musa'nın Allah'ın lutfuna nail olduklarını toplayan bir zü'l-cenaheyni (dünya ve ahirete ait bilgisi geniş olan kimse) göz önüne getirmeyi telkin ile Hz. Muhammed'in makamının en mükemmel bir makam olduğunu anlatmak için bir giriş yapılmış demektir. Onun için bu kıssadan Zülkarneyn'le ilgili soruya geçilerek buyuruluyor ki:

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾

Meâl-i Şerifi

83- Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ **Bir de sana Zülkarneyn'den soruyorlar veya sorarlar.** Soranlar, bazı rivayetlere göre müşrikler, diğer bazı rivayetlere göre kitab ehli idi. Sûrenin iniş sebebinde zikredilen rivayette yahudilerin telkini ile Kureyş müşriklerinin soru sorduğu (baş tarafta) geçmişti. Taberî'de Ukbe b. Amir'den rivayet olunduğuna göre o demiştir ki: "Bir gün Resulullah'a (s.a.v) hizmet ediyordum, huzurundan çıktım. Kitab ehlinden bir topluluk bana rastlayıp: 'Biz Resulullah'a soru sormak istiyoruz. İzin iste' dediler. Ben de girdim, haber verdim Peygamber: 'Onların benimle ne işleri var? Ben Allah'ın bildirdiğinden başkasını bilmem' buyurdu. Sonra 'Bana su dök' dedi. Abdest aldı, namaz kıldı. Namazı bitirince yüzündeki sevincini anladım. Sonra Peygamber: 'Onları ve ashabımdan kimi görürsen içeri al' buyurdu. Bunun üzerine onlar içeri girdiler, Peygamberin huzurunda dikildiler. Peygamberimiz buyurdu ki: 'İsterseniz kitabınızda yazılı bulduğunuz şeylerden sorunuz, ben size cevap vereyim ve isterseniz ben size bilgi vereyim'. Bunun üzerine onlar: 'Sen bilgi ver' dediler. Peygamber: 'Zülkarneyn'den ve kitabınızda bulduğunuz şeylerden soruyorsunuz?' buyurdu."[1] Bir de Alûsî'nin belirttiğine göre İbnü Ebu Hatem'in Süddî'den rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v)e yahudiler demişler ki "Ey Muhammed! Sen ancak İbrahim'i, Musa'yı, İsa'yı ve bazı peygamberleri anlatıyorsun. Çünkü onlarla ilgili haberleri bizden işittin. Şimdi bakalım bize öyle

(1) et-Taberî, a.g.e, XVI, 7.

bir peygamberden haber ver ki, Allah Teâlâ onu Tevrat'ta ancak bir yerden başka zikretmemiştir. O kimdir? demişler. "Zülkarneyn" buyurmuş.(1)

ذُو الْقَرْنَيْنِ ZÜLKARNEYN, deyimi, zü'l-yedeyn (iki el sahibi) gibi bir lakabdır ki zü'l-cenaheyn (çifte kanatlı) niteliğine benzer. Kamus'ta ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere «قَرْن» "karn" bir çok mânâlara gelir. Bunlardan bazıları; boynuz, asır, bir zamanda beraber yaşamış olan topluluk mânâlarına geldiği gibi insanın tepesine ve özellikle başının yanlarına, yani şakaklarına ki hayvanda boynuzunun yeridir ve erkeklerin perçemine, kadınların zülüflerine, güneşin çemberinin kenarına ve bir toplumun başında olan efendisine... denilir.(2) Bundan dolayı Zülkarneyn lakabının, isim olarak konmasının sebebinde «قَرْن» "karn" kelimesinin mânâlarından her birine göre değişik düşünceler mümkün olduğundan birçok sözler söylenmiştir. Bu sözlerin en meşhuru Kur'ân'ın açıklamasından da anlaşılacağı üzere, yeryüzünün doğu ve batısına sahip, demek olmasıdır ki, Türkçede cihangir diye ifade edilir. Hüseyin Vâiz tefsirinde anlatıldığı üzere, görünen ve görünmeyene sahip mânâsı da Kur'ân'ın zevkine uygun yönlerdendir. Buna da Türkçede zülcenaheyn (hem dünya, hem ahirete ait) denilir. Tefsir bilginlerinin açıklamalarından Zülkarneyn lakabı ile lakablandırılmış olan zatların bir değil, birçok kimse olduğu anlaşılıyor. Kur'ân'da anılana Büyük Zülkarneyn" deniliyor.

Vaktiyle Yemen'de Tebâbia denilen Himyer hükümdarlarından bazı büyük fatihler, bu cümleden olarak Mekke'nin yapımında Hz. İbrahim ile görüşüp ondan feyiz aldığı rivayet edilen, Sa'b ve Semerkand isminin adına nisbeti nakledilen Şemmer Yer'aş, Zülkarneyn olarak anılmış oldukları gibi, Afrîdun ve İskender gibi Arap olmayan fatihlere de bu lakab verilmiş ve bunların en son yaşayanı, İskender olması dolayısıyla tarih bilginleri arasında "Zülkarneyn" şöhreti İskender'in olmuştur. Yahudilerin kitaplarında, Zülkarneyn Rum'dan çıkan bir genç idi ki, Mısır'ı ve İskenderiye'yi kurdu ve şöyle yükseldi, böyle yükseldi diye anılmış olduğu hakkında bir rivayetinde görülmesinden dolayı, bu konuda tarihî tartışmayı ortadan kaldırmak isteyen bazı tefsir bilginleri de Büyük Zülkarneyn'in İskender olduğunu kabul etmek istemişlerdir. Nitekim Alûsî de bu görüştedir.(3)

Allah'ın birliğine inanan bir hükümdar olan ve olağanüstü fetihleriyle

---

(1) Alûsî, a.g.e., XVI, 29; Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansûr, V, 437.
(2) Asım Efendi, Kamus Tercemesi, IV, 721.
(3) Alûsî, a.g.e., XVI, 25 vd.

dünyada özel bir tarih açmış bulunan İskender'in, Zülkarneyn'lerden birisi olduğunu inkar etmeye yer yoksa da, Kur'ân'da zikredilen büyük zatların peygamberlik makamına da sahip bulunduğuna göre İskenderin bu derece yükseltilmesi kabul edilebilir görülmemiş ve İskenderin bir set yaptığı bile tarih olarak belli olamamıştır. Bir de İskender, başka bir tarihte meşhur olduğu ve bilindiğinden dolayı, bunu Peygambere sormak, soru soranların maksadına uygun olmazdı. Hakkında vahiyden başka bir şekilde bilgi alınması düşünülen bir soruyu peygamberliği imtihan etmek isteyen ve bunun için soru soran kimselerin maksatlarına nasıl uygun düşer? Onun için bu soru, eski tarihin karanlıklarına kadar dalan bir konu olması gerekiyor.

Gerçi İskender'den sonra da doğu ve batıya savaş açmış, set yapmış fatihler yok değildir. Mesela Roma kayserlerinden (hükümdarlarından) birinin, İngiltere'de Kisra Nuşirevân'ın Kafkas dağlarında "Bâbü'l-Evvâb", başka bir ifade ile "Demir kapı" denilen yerde birer set yapmış olduklarını tarihler gösteriyor. Fakat bu sorunun, doğu ve batı da pek çok fetih yaptıktan sonra Kuzey'de Askitler'e kadar varan ve aynı zamanda Akdenizden Şab denizine kadar bir set yaptığı rivayet olunan Mısırlı büyük Ramses gibi maddî ve manevî bir üne sahip olan daha eski ve daha yüksek bir cihangiri hedef edinmiş olması rivayet ve dirayet açısından daha uygundur. O halde bu Zülkarneyn kimdir?

Bazıları bunun İbrahim (a.s) zamanına tesadüf eden Afrîdun b. Esfiyan b. Cemşîd olduğunu söylemişlerdir ki, İran'ın adalet önderlerinden olup, adalet ve güzel ahlâkı ile meşhurdu. Zülkarneyn'den önce Hızır bulunuyordu. Hızır, Afrîdun zamanında peygamber olarak gönderilmiş olup Hz Musa zamanına kadar kalmıştı. Zülkarneyn, İbrahim (a.s) zamanındaydı gibi ilk kitap ehlinden rivayet edilmiş bazı sözler bununla ilgili görünür. Belhli Ebu Zeyd "Suver-i Ekâlîm" ismindeki kitabında Afrîdun'un vahiy ile desteklenmiş olduğunu söylemiş ve tarihler onun büyük bir fatih olduğunu nakletmişler.

İbnü İshak, "Zükarneyn"in isminin, Merziban b. Merduye olduğunu söylemiş, bazıları onun ismi Abdullah b. Dahhâk'tır demiş, bazıları da Mus'ab b. Abdullah b. Feynan b. Mansur b. Abdullah b. el-Ezr b. Avn b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Ya'rub b. Kahtan demişler. Ebu Reyhan Bîrûnî الْآثَارُ الْبَاقِيَةُ عَنِ الْقُرُونِ الخَالِيَةْ "el-Asârü'l-Bâkiye ani'l-Kurûni'l-Hâliye" isimli eserinde "Zülkarneyn, Ebu Kerb Semiyy b. Ubeyd b. Efrîkış el-Himyerîdir. Bunun mülkü yer küresinin doğu ve batısına ulaşmıştı ve Himyerli şairin:

قَدْ كَانَ ذُو الْقَرْنَيْنِ جَدِّي مُسْلِمًا ٭ مَلِكًا عَلَا فِى الْأَرْضِ غَيْرَ مُفَنَّدِ

بَلَغَ الْمَشَارِقَ وَالْمَغَارِبَ يَبْتَغِى ٭ أَسْبَابَ أَمْرٍ مِنْ حَكِيمٍ مُرْشِدِ

"Dedem zü'l-karneyn müslüman bir melikti.
Yeryüzünde yüceldi, zayıf görüşlü değildi .
Doğulara ve batılara ulaştı .
Doğru yolu gösterecek bir hakîmden padişahlık yollarını arıyordu." (1)

diye iftihar ettiği de odur deniliyor ki bu görüş doğruya en yakın görüştür. Çünkü Zülmenâr, Zûnüvâs, Zünnûn, Zuruayn, Zûyezen, Zûceden gibi zû'lar hep Yemen'dendir" demiş.(2) Durum böyle iken Afrika kıtasını adına nisbetle tanımakta olduğumuz Afrikış, Zülmenâr unvanı ile Himyer hükümdarlarının tanınmışlarındandır. Tanca'ya kadar ulaştığı, Afrikıyye şehrini yaptığı, Berberîleri Filistin, Mısır ve sahilden Mağribe (Cezayir'e) naklettiği tarihlerde zikrediliyor. Fakat bunun torunu olduğu söylenen "Ebu Kerb Semiyy veya Şems b. Umeyr" adında birisi tarih itibariyle tesbit olunamamış ve bundan dolayı, Ebu Reyhan'ın nakline itiraz edilip bunun, "Şemmeryeraş" kelimesinden değiştirilmiş olması ihtimali ileri sürülmüştür. Gerçekten bir rivayette, Şemmer, Afrîkış'ın oğlu olup İrak ve Çin'e doğru hareket ederek vardığı yerlerde kitabe (yazıt)ler diktirdiği ve Semerkand kalesini söktüğü ve hatta Semerkand "Şemmer"in kopardığı, yani "Şemmer-kent" yahut "Şemmer şehri" demek olduğu zikredilmiş ve Huzâ'a şairi Dıbil, Yemen hükümdarları ile iftihar ederken buna işaret ederek şunu söylemiştir:

هُمُوا كَتَبُوا الْكِتَابَ بِبَابِ مَرْوَ * وَبَابِ الشَّاشِ كَانُوا الْكَاتِبِينَا
وَهُمْ سَمَّوْا بِشَمَّرَ سَمَرْقَنْدَا * وَهُمْ غَرَسُوا هُنَاكَ النَّابِتِينَا (3)

Bazıları bu "Şemmer"in başında iki saç örgüsü olduğundan dolayı Zülkarneyn diye adlandırıldığını nakletmiş ise de en çok tercih edilen rivayette Şemmer, Efrikîş'in oğlu değil, "Nâşirunniam"ın oğlu olduğu gibi, Süleyman (a.s) zamanındaki Belkıs'tan sonra olmasından dolayı Kur'ân'daki Zülkarneyn'in daha önce olması gerekeceği ileri sürülmüştür. Nitekim Ebu'l-Fidâ tarihinde der ki: "Zülkarneyn, Râyiş'in oğlu Sa'b'dır. Babası Râyiş ilk Tübba', Küçük Sebe'in oğlu Sayfî'nin oğlu Kays'ın oğludur denilmişse de Lokman'ın biraderi Züsüded'in oğlu Haris Râyiş'tir. İbnü Said, İbnü Abbas hazretlerine, Kur'ân'da zik-

---

(1) Bu şiirin mânâsı Kur'ân'dan iktibas edilmiş görünüyor. Bu yüzden Yemenli Tübba'a isnadı doğru olmamalıdır. (Müellif)

(2) Alûsî, a.g.e., XVI, 27 (Birûnî'den naklen)

(3) "Onlar, Merv kapısında kitabe (yazıt) yazdılar,
Şâş kapısında da yazmışlardı.
Ve onlar, Semerkande "Şemmer" adını koydular.
Ve burada bitenleri onlar diktiler."(Müellif)

rolunan Zülkarneyn'den sordu Himyer'dendir dedi ki o, adı geçen Sa'b'dır diye nakletmiştir. Şu halde yüce kitapta zikredilen Zülkarneyn, Rum İskender değil, adı geçen Sa'b b. er-Râyiş'dir."

Kamus mütercimi Asım Efendi de İskender kelimesinde bu görüşü destekleyerek daha bazı detaylı bilgileri nakletmiştir.[1] Fakat bir taraftan Sa'b'ın bir taraftan da Afridun'un İbrahim (a.s) zamanında oldukları hakkındaki rivayetleri birleştirmek de pek zor ve güç görünüyor. Gerçi Kur'ân'ın bir kaç yerinde geçmişteki parlaklığı hatırlatılan Sebâ medeniyetinin, dünyada benzeri yaratılmamış olduğu hatırlatılan "İreme zâti'l-'imâd" cennetinin sahipleri olan ve Semûd kavmini Yemen'den kovarak çıkaran Himyer ve Tebâbia devletinin, Şeddad'a karşılık Lokman ve Zülkarneyn'e de ortaya çıkış yeri olması en yakın ihtimaldir. Ve bunlardan birinin ve belki bir kaçının Zülkarneyn olarak anılmış olduğu da anlaşılmaz değildir. Bununla beraber tarihin bilinmeyen karanlıkları içinde bunların incelenmesi zor olduğu gibi, Kur'ân'da zikredilen Zülkarneyn'in bunlardan o ünvanı almış birisi mi; yoksa İbnü İshak'ın, Lafes'in çocuklarındandır dediği gibi Arap milletinden başka bir milletten gelen, büyük fatihlerden birisi mi olduğunu kestirmek mümkün olamıyor. Onu için İbnü Hişam'ın "Siyer" kitabının şarihi Süheylî'nin kabul ettiği şekliyle, bu konuda en sağlam hükmü Hz. Ali'den rivayet olunan şu fıkrada buluyoruz: "Zülkarneyn, salih bir kuldu ki, Allah'ı sevmiş Allah da onu sevmişti".[2] Gerçekten bunun ismi ve şahsiyeti ile belirlenmesine kalkışmak Kur'ân'ın zevkine de uygun değildir. Çünkü soru, Zülkarneyn niteliği üzere sorulmuş olduğu gibi, cevapta da ismin ve şahsiyetin belirtilmesine ilişilmeyip ancak o vasıfla ilgili hususları açıklayan kıssayı hatırlatmakla buyuruluyor ki: قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا **de ki size ondan bir haber anlatacağım.** Bir zikir, yani onu andıracak unutulmaz bir hatıra, belleklerde tutulacak, dillere destan olacak bir anı, şöyleki:

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَأَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا

(1) Asım Efendi, a.g.e., II, 404-405.

(2) İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviye, I, 307; el-Kurtubî, a.g.e., XVI, 30.

تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ

إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ

فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾

وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءً الْحُسْنَى وَسَنَقُولُ لَهُ

مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ

الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَى قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾

كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾

حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ

قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ

فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ

بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿٩٥﴾ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ حَتَّى إِذَا سَاوَى

بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّى إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ آتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ

قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ

نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي ۖ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ
دَكَّاءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾

Meâl-i Şerifi

84- Gerçekten biz onu (Zülkarneyn'i) yeryüzünde iktidar sahibi yaptık ve ona ulaşmak istediği her şeyi elde etmesinin bir yolunu verdik.

85- Derken o da bu yollardan birini tutup gitti.

86- Nihayet güneşin battığı yere vardığı zaman, güneşi, (sanki) kara bir balçıkta batıyor buldu. Bir de bunun yanında bir kavim buldu. Biz ona dedik ki: "Ey Zülkarneyn! Onları ya cezalandırırsın veya onların hak-kında iyi davranırsın."

87- O da demişti ki: "Kim haksızlık ederse muhakkak ona azab edeceğiz; Sonra Rabbine geri döndürülecek, O da onu görülmemiş bir azabla cezalandırır."

88- "Amma her kim de iman edip iyi bir iş yaparsa, buna da en güzel mükâfat vardır. Biz ona dünyada kolaylık gösterir zor işlere koşmayız."

89- Sonra Zülkarneyn yine bir yol tuttu.

90- Nihayet güneşin doğduğu yere varınca, onun kendilerini güneşten koruyacak hiçbir siper yapmadığımız bir kavmin üzerine doğduğunu görmüştü.

91- İşte Zülkarneyn'in kudret ve saltanatı böyleydi. Ve biz onun yanında olan her şeyi bilgimizle kuşatmıştık.

92- Sonra yine bir yol tuttu.

93- Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde, hemen hiç söz anlamayan bir kavim bulmuştu.

94- Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Ye'cuc ve Me'cuc bu yerde fesat çıkarıyorlar. Onun için, bizimle onlar arasında bir sed yapman şartıyla sana bir vergi versek olur mu?"

95- Dedi ki: "Rabbimin bana vermiş olduğu servet ve saltanat, sizin vereceğiniz şeyden daha hayırlıdır. Bana maddî yardımda bulunun da sizinle onların arasına en sağlam seddi yapayım.

96- "Bana, demir kütleleri getirin." Nihayet dağın iki ucunu denkleştirdiği vakit: "Ateş yakıp körükleyin" dedi. Demiri bir ateş koru haline getirince. "Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim" dedi.

97- Artık Ye'cuc ve Me'cuc bu seti ne aşabildiler ne de delebildiler.

98- Zülkarneyn dedi ki: "Bu Rabbimin bir lütfudur. Rabbimin vaadi

geldiği vakit de onu dümdüz yapacaktır. Rabbimin vaadi de haktır.

اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِى الْاَرْضِ **Gerçekten biz ona yeryüzünde maddî manevî kuvvetleri, kudretleri hazırladık.** وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا **Ve ulaşmak istediği her şeyden ona bir sebep (vasıta) verdik.** Önemli şeylerden takip ettiği maksadına ermek için açıktan ve gizliden ilim, kudret, âletler ve vasıtalar gibi her türlü sebebi ihsan eyledik. Öyle ki neye yapışsa ondan maksadına yol bulur, muvaffak olurdu. Yani sebepsiz, düzensiz hareket etmezdi. Fakat her neyi de tutsa o bir sebep olurdu. Çünkü sebep olmak, eşyanın aslına ait değildir, Allah'ın bir tahsisidir. فَاَتْبَعَ سَبَبًا **Bunun üzerine o da bir yolu takip etti.** Bir yolla batıya doğru yürüdü. حَتّٰى اِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ **Nihayet güneşin battığı yere ulaştı.** Yerleşmiş olduğu yerin gün batı tarafından ta sonuna kadar vardı. Tefsir bilginlerinin de yaptıkları açıklamaya göre, Okyanus denilen Atlas Okyanusunun batı kenarına ulaştı. Bu Okyanus denizinde "Halidat" ismi verilen adaların bir zamanlar uzunluk (boylam) başlangıcı olarak kabul edildiklerini kaydediyorlar. Bununla birlikte biz bugün bu Halidat adalarının ne olduğunu tayin edemiyoruz. Özetle uzak batıya vardığı vakit وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ **güneşi (sanki) siyah bir çamura batıyor buldu.** Veya "hâmiye" kırâetine göre, kızgın bir pınar içinde batıyor buldu. Tefsir bilginleri buradaki «عَيْنٍ» aynı, su pınarı; hamieyi balçıklı; hâmiye'yi de kızgın mânâsına tefsir etmişlerdir ki, güneşi balçıklı veya kızgın bir pınar içinde batıyor buldu demek olur. Bu şekilde bu su pınarından maksat, okyanus ve özellikle denizin ufuktaki batış noktasıdır. Batıya varıncaya kadar geçtiği memleketlerde birtakım saltanatların batışını görerek giden Zülkarneyn, uzak batıda geçtiği yolda önüne çıkan Okyanus kenarında güneşin batışını seyretmek için ufka baktığı zaman Allah mülkünün genişliği ve yüceliği içinde o koca okyanus etrafı gök ile çevrilmiş bir kuyu havzası gibi sınırlı bir su kaynağı manzarasını alıyor. Fakat içilebilecek parlak ve duru bir kaynak gibi değil, kara balçıkla bulanmış, dibi görünmez karanlık bir kuyu gibi görünüyor ve güneş bunun ufkunda batarken zayıflamaya başlayan parıltısı, allı morlu yansımalarıyla puslar içinde çalkalanarak karanlık bir batağa batıyor da, battığı nokta balçıklı bir göz gibi bulanıp kararırken aynı zamanda renk ve buharıyla kaynayan kızgın bir köz halinde bulunuyor. Demek Zülkarneyn'in vicdanında güneş batışının bıraktığı intiba bu olmuştur ki, bu müşahedenin en ibret verici mânâsı, en son bir sınırda duracağı kesin olan dünya ululuğunun sınırlı olduğunu görmek ve geçici olduğunu anlamaktır.

قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ *"Biz dedik ki: Ey Zülkarneyn!..."* Bu söz, doğrusu

Zülkarneyn'in peygamber olduğuna açıkça delalet eder.

.. قَالَ اَمَّا مَنْ ظَلَمَ *"Zülkarneyn dedi ki: Her kim haksızlık ederse ona azab edeceğiz..."* Demek ki Zülkarneyn azab verme veya iyilikte bulunmak gibi dilediğini yapmakta serbest bırakıldığı halde, yine sebebsiz hareket etmedi. Azab etmeyi zulmedenlere, iyiliği ve mükâfatı da iman edip faydalı işler yapanlara tahsis etti. Güç ve seçimini kötüye kullanmaya kalkışmadı. Çünkü kendisinin de sonunda Rabbine geri gideceğini biliyordu. ثُمَّ **Sonra da,** yani batıda yapacağı icraatı yaptıktan sonra da اَتْبَعَ سَبَبًا **bir yol tuttu.** Batıda batan güneşin doğuya dönmesi gibi, batıdan doğuya giden bir yol peşine düştü, حَتّٰى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ **nihayet güneşin doğduğu yere kadar gitti.** Yani yeryüzünde güneşin arada engel bulunmaksızın doğduğu noktaya kadar gitti ki bu noktanın, Afrika'nın doğu kıyıları olması ihtimali olsa da açıkça anlaşılan Asya'nın uzak doğusu olmasıdır. وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ **Vardığında onu (güneşi) öyle bir kavim üzerine doğuyor buldu ki** لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا **biz onlara, güneşin berisinde bir siper yapmamıştık.** Binaları yok, hatta elbiseleri yok. Güneşin altında yanıyorlar. Nitekim bugüne kadar bile Sudan'da, Avusturalya'da böyle çıplaklar vardır. Bununla birlikte maksat, örfte herkesçe bilindiği üzere önemli bir örtü ve siper olduğu takdirde çadırlar bile önemli bir örtü olamayacağından dolayı, bu mânâ çölde yaşayanların çoğunu kapsar.

كَذٰلِكَ **İşte o böyle idi.** وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا **Halbuki onun yanında neler vardı, biz onları tamamen biliyorduk.** Yani onların öyle çıplaklığı karşısında Zülkarneyn'in mülkünde o kadar çok sebepler ve vasıtalar vardı ki, tamamını ancak Allah biliyordu. Zülkarneyn'e her şeyden sebep (vasıta) veren Allah, bunları güneşin altına koymuş, bir örtü vasıtası bile vermemişti. Bundan dolayı bunları gördüğü zaman, Zülkarneyn'in ne hisler duyduğunu, ne işler yaptığını da Allah bilir.

ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا **Sonra da diğer bir yol tutmuştu.** Batı ile doğu arasında bir yolda gitti ki, bu da ya güneye veya kuzeye doğru olabilir. Bununla beraber tefsir bilginlerinin anlattıklarına göre kuzeye gitti. حَتّٰى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ **Nihayet iki seddin arasına vardığında,**

SEDDETMEK: Bir şeyin gediğini sağlam kapamaktır. İki şey arasına engel olan perdeye sed denildiği gibi, dağa da sed denilir. Nitekim burada iki dağ diye tefsir edilmiştir. Bazıları tabii olana sin « س » in ötresi ile «سُدّ» "süd"; insan tarafından yapılana da üstünü ile «سَدّ» "sed" deniliyor, demiş. Bazı bilginler de birincisi «سُدّ» "süd" gözle görünen, ikincisi «سَدّ» "sed" gözle görülmeyendir

demiştir. Bu âyette iki şekilde de okunduğundan ikisinin de aynı mânâda olduğu anlaşılır denilmiş ise de, bu iki okuma şeklinin değişik birer nükteyi kapsamış olmaları da düşünülebilir. Buna göre iki sed, yapma iki engel olabileceği gibi iki deniz, iki yer kıtası, iki dağ gibi yaratılmış (tabiî); yahut görünen ve görünmeyen de olabilecektir. Tefsir bilginleri, bu «سَدَّيْن» "seddeyn"i "iki dağ" diye tefsir etmişlerdir. Ancak bu iki dağı belirlemek için ipucu yoktur. Bu konuda rivayetler ise üç görüşte toplanıyor:

1- Bu iki dağ, kuzeyde doğu tarafında Türk toprağının bittiği yerdedir. Denilmiştir ki Zamehşerî ve Ebu's-Suud bu görüşü benimsemişlerdir.(1) Türk toprağından maksat, Maverâünnehir denilen küçük Türkistan ise, bu görüş, Çin seddi yerine işaret demek olur.

2- Ermenistan ile Azerbaycan tarafında Türkistan topraklarının bittiği yerde denilmiştir. Kâdî Beydâvî bu görüşü tercih etmek istemiştir.(2) Bu görüşe göre bu dağlar, Kafkas dağları ve iki sed arası, Demirkapı yeri oluyor ki İbnü Haldun ve Ebu'l-Fidâ gibi tarihçilerin açıklamasına göre, burada Nûşîrevân bir sed yapmıştı. Ebu Reyhan demiştir ki, bu yerin, insan bulunan meskun yerlerin Kuzeybatı tarafında olması gerekiyor.

3- Kuzeyin son kısımlarında iki yüksek dağdır ki, Hazkiyal (a.s.)'ın kitabında "âhirü'l-cirbiya" denilmiştir. Bu cirbiya ismi ise bize Sibirya ismini andırıyor. Bunun ise batı tarafının son bölgesi, Ural dağları, doğu tarafında da Behreng boğazı tarafları olmasından dolayı önceki sözlerle de ilişkisi vardır. Bu şekilde iki dağın arası İstanoy dağları ile Ural dağlarının arası demek olan Sibirya'nın kendisi midir? Batısındaki Ural dağları ile Kafkas dağları arası mıdır? Yoksa doğusunda Behreng'e doğru Kamçatka tarafındaki dağların arası mıdır, tam olarak belirlemek mümkün olmuyor.

Kur'ân'ın ifadesinde ise bu iki seddin yerini anlayabilmek için, batı ve doğu yönlerinden başka bir ipucu yoktur. Bundan ise Rusya'nın batı tarafı ihtimali olduğu gibi bir zamanlar Asya'nın Behreng boğazından Amerika'ya bağlantısı bulunduğuna ve Zülkarneyn de eski tarihte yaşadığına göre, Asya'nın doğusunda, Amerika'nın batısında bulunan Behreng ismindeki yer olması da pek muhtemeldir. Bunlardan başka doğuda Çin seddi, batıda Bâbü'l-ebvâb meşhur olduğuna göre iki sedden maksat, bunların olması daha açıktır denilebilir. Her ne kadar Zülkarneyn'in zamanında bunlar henüz bulunmuyorsa da Kur'ân'ın inişi

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., II, 497; Ebu's-Suud, a.g.e., V, 244.
(2) el-Beydâvî, a.g.e., II, 27.

sırasında bulunmaları ve meşhur olmaları tanımlama için yeterli olabilir. Bu şekilde bu iki sed arasından maksat, Türkistan olması gerekir. Bu da bundan sonraki kavim hakkında zikr edilecek rivayete uygun oluyor.

Kısaca iki sed arasına vardığında وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا **onların ötesinde bir kavim buldu ki** لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا **neredeyse söz anlayamayacak bir durumdaydılar.** Yani başka dil bilmedikleri gibi zihinleri basit, anlayışları kıt idi. «يا» nın ötresi ve ın esresiyle «يُفْقِهُونَ» kırâetlerine göre; hemen hemen söz anlatamayacak bir halde idiler.

Dilleri tuhaf, ifadeleri yetersizdi. Zülkarneyn'e her şeyden bir sebeb (vasıta) verilmemiş olsaydı bunlara söz anlatamayacak, onlar da dertlerini anlatamayacaklardı. Bununla beraber bunlar, şimdi anlaşılacağı üzere ehlini bulunca güç oluşturabilecek işe yarayacak bir kavimdi. Kur'ân bunun hangi kavim olduğunu açıkça anlatmamıştır. Fakat tefsir bilginleri, Türk kavmidir denilmiş olduğunu öteden beri nakletmişlerdir. O halde demek oluyor ki, Ye'cûc ve Me'cuc'e karşı yapılacak seddi Zülkarneyn, Türklerin kuvvet ve yardımıyla yapacaktır. Şöyle ki: O söz anlamaz veya anlatamaz gibi bulunan kavim, قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ **dediler ki: "Ey Zülkarneyn!** اِنَّ يَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ **Gerçekten Ye'cuc ve Me'cuc yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar.** Yani işleri, yeryüzünü bozmaktır. Bu memleketi, harap ediyorlar, önlerine geleni tahrib ediyorlar. Bırakılırlarsa bütün yeryüzünü bozacaklardır.

YE'CÛC ve ME'CÛC; Yahut Yacûc ve Macûc isimleri Arapçaya başka bir dilden nakledilmiş Arapça olmayan kelimeler olduğu anlaşılıyor. Avrupalılar da bunlara Yagug ve Magug demişler ve onları şeytan soyundan sayarlarmış. Nitekim orta çağları açan kavimler göçünde Batı Roma İmparatorluğunu istila eden Hunlara böyle demişlerdir ki, Barbar deyiminden daha şiddetli demek oluyor.

Gerçekten kitap ehlinden bazılarının Ye'cûc ve Me'cûc'u Hz. Âdem'in bir ihtilamından meydana gelmişler diye bir efsane naklettiklerini bazı tefsirler de rivayet etmişlerdir. Halbuki Tevrat'ın birinci sifrinin onuncu faslında Yecûc, Yâfis'in oğullarındandır(1) diye açıkça ifade edildiği gösteriliyor. Bu sebeple olmalıdır ki, Vehb b.Münebbih ve daha bazı zatlar, Ye'cûc ve Me'cûc'un Yâfis'in çocuklarından iki kabile olduklarını kesin olarak ifade etmişler ve müteahhirîn (hicrî 3. asırdan sonraki) bilginlerden bir çokları da bu görüşe dayanmışlardır. Bununla beraber Kur'ân'da tesniye (ikil) zamiri ile «يُفْسِدَانِ» "Yüfsidâni" deni-

(1) Tevrat, Tekvin, bab: 10/2.

meyip de «مُفْسِدُونَ» "Müfsidûne" denilmesinin, sayıca kalabalık olduklarına işaret olması gerekir. Onun için iki değil, yirmi kabile diyenler olduğu gibi, yeryüzündeki insanların onda dokuzuna kadar Yecûc ve Mecûc'un çok kalabalık olduğunu nakledenler de olmuştur. Ebu Hayyan der ki: "Bunların sayı ve şekilleri hakkındaki sözlerin hiçbiri sahih haber değildir."[1] Kısaca Ye'cûc ve Me'cûc vaktiyle bir veya iki kavmin özel ismi olsa da doğrusu İslâm dilinde herkesin bildiği mânâ şudur: Aslı ve soyu belirsiz, din ve millet tanımaz karma bir insan topluluğudur ki, çıkmaları kıyamet alâmetlerindendir. Yeryüzünü bozacaklardır.

فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَٓى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا **Bundan dolayı bizimle onların arasında bir sed yapman için sana vergi verelim mi?** Burada da «س» nin fethası ile de ötresi ile de okunuş vardır.

Buna cevap olarak Zülkarneyn قَالَ **dedi ki:** مَا مَكَّنّ۪ي ف۪يهِ رَبّ۪ي خَيْرٌ **Rabbinin bana vermiş olduğu servet ve saltanat, sizin vereceğiniz şeyden daha hayırlıdır.** Yani ona ihtiyaç yoktur. Allah tarafından bulunduğum makam, malî kuvvet, ve diğer vasıtalar itibariyle sizin tasarladığınız dereceden daha yüksek ve daha faydalıdır. Ben, sizin öyle malî ücretinize tenezzül etmeksizin istediğinizden daha iyisini bağış ve armağan olarak yapabilecek bir güç ve yetenek içindeyim. فَاَع۪ينُون۪ي بِقُوَّةٍ **Öyle ise siz, bana güç ile yardım ediniz.** Yani malî masrafa karışmayınız da adamla, işçi, sanatkâr, araç gereç temin etmede emrimde hazır bulunarak fiilen yardım ediniz. اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا **Ben onlarla sizin aranıza sağlam bir duvar yapayım.** Yani sedden daha sağlam bir şey, daha büyük, daha sağlam bir gergi yapayım. Bu duvarın o kavim ile Ye'cûc ve Me'cûc arasında yapılması, söylendiğine göre adıgeçen iki sed arasında değil, onların ötesinde bir yerde olması gerekir. Çünkü bunu isteyen o kavim, seddin ötesinde bulunduğundan dolayı, Ye'cûc ve Me'cûc ile araları daha ilerde olması gerekiyor. اٰتُون۪ي زُبَرَ الْحَد۪يدِ **Bana demir kütleleri getirin.**

زُبَرٌ "ZÜBER" «زُبْرَةٌ» "Zübre"nin çoğuludur. Zübre, büyük demir parçası demek olup Kamus'ta zikredildiği üzere örs mânâsınada gelir.[2] Yani demir aletler ve takımlar ile demir kütlelerini, demir cinslerini getiriniz dedi, getirdiler. حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ **Nihayet iki ucun arasını denkleştirince** iki sadef, karşılıklı iki baş veya iki yanı meydana getiren iki eğik ki; buna iki dağ, iki dağın tepeleri veya tepeleriyle kenarları arasındaki yanları, yani yamaçları demiş-

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 163.
(2) Asım Efendi, Kâmus terc. II, 353.

lerse de o kavim ile Ye'cûc ve Me'cûc arasında seddin bir sınırını oluşturan karşılıklı iki uç veya sedde konulan kütlelerin bitiştirilecek yanları demek de olabilir.

Karşılıklı iki uç arasını düzeltince قَالَ انْفُخُوا **"Körükleyin" dedi.** حَتّٰى اِذَا جَعَلَهُ نَارًا **Onu tam bir ateş haline getirdiği vakit** قَالَ اٰتُونِى اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا **"Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim" dedi.** Bunu bazı bilginlerin dediği gibi demir kinetli, bakır perçinli kayalardan meydana gelmiş bir bina gibi anlamak mümkün olabilir. Fakat ifadenin görünüşü bundan çok yüksek bir sanat ve işleme bağlı olan demir tuğlalı, bakır sıvalı öyle bir bina tasvir etmektedir ki, zamanımızda çok ilerlemiş olan sanat eseri ve sanayi vasıtaları ile bile onu imal etmeyi düşünmek zordur. Demir kütlelerinden bir dağ ördürüp de körükleyerek tamamını bir ateş haline getirdikten sonra üzerine erimiş bakır dökmek şüphesiz korkunç bir işlemdir. Acaba eski medeniyette demircilik böyle dehşetli bir ateşi idare edecek, böyle büyük bir işlemi yapabilecek kadar yükselmiş miydi? Olabilir. Fakat bunu ya tefsir bilginlerinin dedikleri gibi Zülkarneyn'in bir mucizesi kabul etmek veya bununla beraber sanatın gelecekte ilerlemesinin mümkün olduğuna işaret etmekle, yapılan duvarın son derece kuvvet ve sağlamlığından bir kinaye ve misal gibi anlamak daha açıktır. Yardım etme işi daha fazla bu mânâya bir ipucudur denebilir. Yani o kavmin kuvvet ve gayreti ile Zülkarneyn'in o yardımı, Ye'cûc ve Me'cûc'e karşı öyle herkesi aciz bırakacak bir duvar meydana getirdi ki, bunun sağlamlık derecesini anlayabilmek için, körüklenerek ateş haline getirilmiş demir kütleleri ile; harcı, sıvası erimiş bakırdan meydana gelen yalçın bir sed tasarlamak gerektir. Bu şekilde hem bir sed, hem bir süd (kapı) olan bu duvar öyle yüksek ve sağlam bir şey oldu ki, o Ye'cûc ve Me'cûc فَمَا اسْطَاعُوا اَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا **artık onu ne aşabildiler, ne de delebildiler.** Halbuki ne yüksek dağlar aşılmış, ne sağlam istihkamlar delinmiştir. Demek ki bunun sırrı Zülkarneyn'in döktüğü akıcı maddedeydi. Demek ki o, normal bir madde değil, ilâhî bir kuvvetti. Onun için قَالَ **dedi ki :** هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبّى **Bu Rabbimden bir rahmettir.** Yani ne sizin işinizdir, ne benim; yalnız Allah'ın nimetlerinden Allah'ın bir lütfudur. Bununla beraber bunun da bir eceli (sonu) vardır. فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبّى جَعَلَهُ دَكَّاءَ **Rabbinin vaadi geldiği vakitte, onu yerle bir eder.** وَكَانَ وَعْدُ رَبّى حَقًّا **Ve Rabbimin vaadi hakdır.** Kıyamet muhakkak kopacaktır. İlerde Enbiyâ Sûresi'nde geleceği üzere حَتّٰى اِذَا فُتِحَتْ يَاْجُوجُ وَمَاْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ *"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc'un (seddleri) açılıp da her dere tepeden boşaldıklarında"* (21/96) âyetinin sırrı belirip Ye'cûc ve Me'cûc çıkacak, yeryüzünün düzeni bozulacak, kıyamet kopacaktır. Bazıları bunu Çin seddi zannet-

mişler ve bundan dolayı Ye'cûc ve Me'cûc'un, Moğollar ve Tatarlar olduğu hayaline kapılmışlardır. Gerçi Pekin civarında denizden başlayarak Altay dağlarının altlarına doğru yüzlerce saatlik bir mesafede uzanıp giden Çin seddi, hicretten dokuz asır kadar önce dördüncü Çin sülalesi devrinde, kuzeyden Moğol ve Tatarların saldırılarına karşı yapılmış olduğu tarihî bir bilgi olarak naklediliyor ve büyük eserlerin en büyüklerinden sayılıyorsa da yapılmasından fazla bir zaman geçmeden aşılmış, geçilmiş olan bu seddin sağlamlığı ve yapılış şekli, Kur'ân'da zikredilen vasıflara uygun olmadığı anlaşılıyor. Diğer taraftan bazıları da Demir kapı seddi demişler ve bundan dolayı Ye'cûc ve Me'cûc'u bu günkü Rusya sahasında düşünmüşlerdir ki, bu sed de harap olmuştur. Doğrusu Kur'ân'daki vasıflar, ikisine de uygun olmadığı gibi, diğer yerlerde bilinebilen sedlerin de hiçbirine uymuyor. Allah doğrusunu daha iyi bilir ya, Kur'ân'ın bahsettiği bu duvar, Zülkarneyn'den onun yapılmasını isteyen kavmin bu sayede oluşturdukları toplantı kurulları olsa gerektir ki, demir kütleleri gibi dayanıklı ve sağlam olan unsunlarına akıtılan Allah feyzi ile meydana gelmiş olan maddî ve manevî bir sed demek olur. Eğer bu kavim tefsir bilginlerinin naklettikeri şekli ile Türk idiyse, burada, Zülkarneyn'e kuvvetle yardım eden Türklerin geçmişte yeryüzünü bozgunculuktan kurtarmak için ettikleri hizmetin önemi anlatılmış olduğu gibi, yüce Peygamberimizin peygamber olarak gönderilmesinden sonra İslâm'a yapacakları hizmete de işaret edilmiş demektir. Ve şu halde Türklerin yok olması, Ye'cûc ve Me'cûc seddinin yıkılması ve yeryüzü düzenini bozulması demek olacaktır ki, kıyametin alâmetlerindendir.

Özetle doğu ve batıyı dolaşan Zülkarneyn'in en büyük işi, sırf Allah'ın bir rahmeti olan bu duvarın yapılmasıdır ki, yıkılması yer yüzünde insanlığın pek büyük bir felaketi olacaktır.

Nizameddin Hasen Nişâbûrî "Garaibü'l-Kur'ân ve Reğâibü'l-Furkân" isimli tefsirinde burayla ilgili sofilerin yorumlarından olmak üzere der ki: İnsan için terbiye ve irşad ile elde edilmesi mümkün olan gizli bir olgunluk ve gömülü bir hazine bulunduğu açıklandıktan sonra, Zülkarneyn kıssası ile şu da açıklanmış oluyor ki, yer yüzünde halife olmaya layık olan ancak olgun insanlardır. O ise iki yöne, yani hem ruhlar âlemi yönüne ve hem vücutlar âlemi yönüne sahip olan Zülkarneyn'dir.[1] Çünkü ona yeryüzünde sağlam bir yer verilmiş ve vasıtalar ve sebebler âleminde her şeyin sebebine erdirilmiştir. Bu şekilde o hem nefsinde olgun, hem de başkalarını tamamlayıcı olmuştur. Bundan dolayı bir sebep

(1) Nişâburî, a.g.e., XVI, 26 (Taberî ile birlikte).

takip ederek aşağı âleme doğru gitti ki, o insan ruhunun güneşinin battığı yerdir. Onu bir "kara balçıklı bir göze" de batıyor buldu ki, o tabiat ve cesedler âlemidir. Ve orada bir kavim buldu ki onlar, vucuttaki kuvvet ve yerdeki ruhlardır. Ey Zülkarneyn! dedik: Ya onları riyazat (terbiye ve ıslah) bıçağı ve mücadele kılıcıyla öldürmek suretiyle eziyet edeceksin veyahut da haklarında yumuşaklık ve yüze gülme ile güzellik yapacaksın. Değerini yerinden başkasında kullanmakla alçaltarak zulmedene eziyet edeceğiz, istek ve maksadına aykırı olarak kahredeceğiz, sonra Rabbi olan Allah Teâlâ'ya geri döndürülecek, O da onu ebedî azab ile cezalandıracak. İman edip hayırlı iş yapana ise ödül olarak en güzel mükafat var ki o, vusûl ve visâl (Hakka ermek) makamıdır. Hem ona emirlerimizden kolaylığı söyleyeceğiz ki, o da fânilik ve mücahadeden sonra hafiflik ve istirahattır. Sonra ruhlar âlemine ulaşma sebeplerinden bir sebebi takip etti ki, o insanın konuşan nefsi, güneşin doğduğu yerdir. Onu bedene ait ilişkilerden soyutlamış bir kavim üzerine doğuyor buldu.

Nihayet iki sed arasına vardığında ki, o yaşama ve uygarlaşma âlemi ve vücudun düzelmesi, ahirete doğru bir vücut şekliyle varıp durma sebeplerinin dolaşma sahasıdır. Onların önünde hemen hemen söz anlamayacak gibi bir kavim buldu. Bunlar, nihayet hiçbir şey anlayamayan halk idiler. Dediler ki Ye'cûc ve Me'cûc, yani çeşitli tabiat kuvvetleri, insanlığa ait yeryüzünde, kabiliyetlerini yaratıldığı gaye dışında kullanarak bozgunculuk yapıyorlar. Biz sana vergi versek, varlığımızı terk etsek ve elimizde bulunan malları karşılıksız sana bol bol bağışlasak da bize bir sed yapıversen olur mu? Zülkarneyn dedi ki: Bana kuvvet ile yani gerçek bir gayret ve sadakatle yardım edin, demir kütleleri, yani yerleşmiş yetenekler veya demir gibi sağlam kalbler getirin. İki ucu denkleşince; مِنَ الْمَهْدِ اِلَى اللَّحْدِ *"beşikten mezara kadar."* olunca üfleyin. Ve dedi ki: Zikirlere ve virdlere (belirli zamanlarda okunan dualara) devam edin. Nihayet kalb demirinde itaat ve zikir hararetinin etkisiyle onu ateş haline getirince, getirin. Ve dedi ki: Ona bakır kaynağı dökeyim. Şeytanın hilesi işlemeyecek şekilde o kalblerin içine sevgi cevheri, sağlamlık kimyası dökeyim de, ona Rahmândan başkası yükselemesin. حَسْبِيَ اللّٰهُ وَحْدَهُ *"Yalnız Allah bana kâfidir"* Zülkarneyn'in sözü bitti. Şimdi bakın Allah'ın vaadi nasıldır? Yüce Allah buyuruyor ki:

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ

يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا

جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ اَلَّذِينَ كَانَتْ اَعْيُنُهُمْ
فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ اَفَحَسِبَ
الَّذِينَ كَفَرُوا اَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي اَوْلِيَاءَ اِنَّا اَعْتَدْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْاَخْسَرِينَ
اَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ اَلَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ
اَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ اُولٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ
وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾
ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا اٰيَاتِي وَرُسُلِي
هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ
جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾

Meâl-i Şerifî

99- Biz o gün (kıyamet günü) onları bırakıvermişizdir. Dalgalar halinde birbirlerine girerler, Sûr'a da üfürülmüştür. Böylece onların hepsini bir araya toplamışızdır.

100- Ve cehennemi o gün kâfirlere öyle bir göstereceğiz ki!

101- Onlar ki, beni hatırlatan âyetlerimden gözleri bir örtü içindeydi. İşitmeye de tahammül edemiyorlardı.

102- O kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Doğrusu biz cehennemi o kâfirlere bir konukluk olarak hazırladık.

103- De ki: Amelleri en çok boşa gidenleri size bildirelim mi?

104- Onların dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel işler yaptıklarını sanıyorlardı.

105- İşte onlar, Rabblerinin âyetlerini ve O'nun huzuruna çıkacaklarını inkâr etmişlerdir de bu yüzden iyilik altında yaptıkları bütün amelleri boşa gitmiştir. Artık kıyamet günü onlar için hiçbir ölçü tutturmayız.

106- İşte böyle, onların cezaları cehennemdir. Çünkü inkâr etmişler ve benim âyetlerimi, peygamberlerimi alaya almışlardır.

107- İman edip salih ameller işleyenlere gelince, onlar için Firdevs cennetleri konak olmuştur.

108- İçlerinde ebedî olarak kalacaklar, oradan hiç ayrılmak istemeyeceklerdir.

Bu hatırlatma ve uyarmayı yeterli görmeyip de daha fazla açıklama isteyenlere karşı ey Muhammed!

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

Meâl-i Şerifi

109- Deki: "Eğer Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce, deniz muhakkak tükenecekti, bir mislini daha yardımcı getirsek bile."

110- De ki: "Ben de sizin gibi ancak bir beşerim. Ne var ki, bana ilâhınızın ancak bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse iyi amel işlesin ve Rabbine yaptığı ibadete hiç kimseyi ortak etmesin."

الْبَحْرُ BAHR: Deniz cinsi, bütün çeşitleriyle denizler.

مدادًا MİDÂD: Aslında bir şeyin uzatılmasına sebep olan şeyin ismidir. Fakat örfe göre kendisiyle yazı yazılan mürekkebe tahsis edilmiştir.

لِكَلِمَاتِ رَبّى *"Rabbimin kelimeleri için"* Allah'ın sözleri ki Allah Teâlâ'nın ilim ve hikmeti, kelimeleri وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِه مَدَدًا *"bir mislini daha yardımcı getirsek bile."* Çünkü Allah'ın kelimeleri sonsuzdur, denizler ise sınırlıdır. Tükenen bir şeye tükenen şeyi eklemenin toplamı da biter, tükenir. Tükenen şeyin bitmeyen ve tükenmeyen şeye uygun gelmesi imkansızdır, çelişkidir. قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **De ki: "Ben ancak sizin gibi bir insanım.** Yani Allah Teâlâ'ın bütün sözlerini tam bilemem, kavrayamam. Öyle bir iddiada bulunmuyorum. Şu kadar ki يُوحَى اِلَىَّ **bana şöyle vahyediliyor:** اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **Hepinizin ilâhı ancak bir ilâhdır ki Allah'dır.** فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّه **Bundan dolayı her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa;** Allah'ın huzuruna varmak, hesabından kurtulup sevabına ermek, rızasını bulmak veya cemalini (güzelliğini) görmek arzu ediyor, Allah'ın huzuruna ulaşanlardan olmak ümidini besliyorsa, فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا **salih,** o kavuşmaya lâyık hâlis **amel işlesin** وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّه اَحَدًا **ve Rabbine yaptığı ibadete hiçbir kimseyi ortak koşmasın.** Ne yukarıda geçtiği üzere Allah'ın âyet ve huzuruna kavuşmayı inkâr edenler gibi açıkça ortak koşma, ne de riya (iki yüzlülük) gibi Allah'a gizli ortak koşmayı amellerine karıştırmasın.

Kehf Sûresi'nin bu son kısmı, Meryem Sûresi'ne geçmek için ne büyük bir temel, ne güzel bir ön hazırlık olmuştur.

Meryem Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 98

Mekkîdir, Habeşistan'a yapılan hicretten önce Mekke'de nâzil olmuştur. Ancak Mukatil'den gelen bir rivayete göre, secde âyeti daha sonra Medine'de nâzil olmuştur. İtkan'da وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا (19/71) âyetinin de böyle bir istisnası nakledilmiştir.[1]

Âyetleri : Doksan sekiz veya doksan dokuzdur.

Kelimeleri: Dokuz yüz altmış iki.

Harfleri : Üç bin sekiz yüz iki.

Fâsılası : ن ، م ، ا ، د harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(1) Alûsî, a.g.e., XVI, 57. (İtkandan naklen)

كٓهٰيٰعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ﴿٢﴾

اِذْ نَادٰى رَبَّهُ نِدَاۤءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ اِنّ۪ي وَهَنَ الْعَظْمُ

مِنّ۪ي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ اَكُنْ بِدُعَاۤئِكَ رَبِّ شَقِيًّا

﴿٤﴾ وَاِنّ۪ي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَاۤء۪ي وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا

فَهَبْ ل۪ي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُن۪ي وَيَرِثُ مِنْ اٰلِ يَعْقُوبَ وَاجْعَلْهُ

رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يَا زَكَرِيَّاۤ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍۨ اسْمُهُ يَحْيٰى

لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُونُ ل۪ي غُلَامٌ

وَكَانَتِ امْرَاَت۪ي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ

كَذٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ

شَيْـًٔا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ ل۪ي اٰيَةً قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ

النَّاسَ ثَلٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلٰى قَوْمِه۪ مِنَ الْمِحْرَابِ

فَاَوْحٰۤى اِلَيْهِمْ اَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾ يَا يَحْيٰى خُذِ

الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَاٰتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ﴿١٢﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا

وَزَكٰوةً وَكَانَ تَقِيًّا ﴿١٣﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا

عَصِيًّا ﴿١٤﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ

حَيًّا ﴿١٥﴾

Meâl-i Şerifi

1- Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd.

2- Bu, Rabbinin, kulu Zekeriyya'ya olan rahmetini anmadır.

3- Bir zamanlar o, Rabbine gizlice (içinden) yalvarınıştı.

4- Şöyle demişti: "Ey Rabbim! Şüphesiz (artık öyle bir durumdayım ki) benim kemiğim zayıflayıp gevşedi ve başım(ın saçı) bembeyaz alev gibi tutuştu. Sana dua etmekle de ey Rabbim, hiçbir zaman bedbaht olmadım."

5- "Gerçekten ben, arkamdan yerime geçecek varislerden endişedeyim. Karım da kısır bulunuyor. Onun için katından bana bir çocuk ihsan et."

6- "Ki bana da mirasçı olsun, Yakub ailesine de mirascı olsun. Rabbim, onu sen rızana kavuştur."

7- (Allah şöyle buyurdu): "Ey Zekeriyya! Şüphesiz biz sana Yahya isminde bir oğlanı müjdeliyoruz. Bundan önce ona hiçbir adaş yapmadık."

8- Zekeriyya: "Rabbim! Karım kısır, ben de son derece kocamışken nasıl oğlum olabilir?" dedi.

9- (Allah yahut Cebrail ona şöyle) dedi: "Dediğin gibidir, (fakat) Rabbin buyurdu ki, bu işi yapmak bana kolaydır. Nitekim bundan önce seni yarattım. Halbuki sen hiçbir şey değildin."

10- Zekeriyya şöyle dedi: "Rabbim! Bana alâmet ver." Allah: "Senin alâmetin, sapasağlam olduğun halde, üç gün, üç gece insanlarla konuşamaz hale gelmendir." buyurdu.

11- Nihayet (birgün konuşamayınca) mihrabdan kavmine karşı çıktı da onlara "Sabah ve akşam (Rabbinizi) tesbih edin" diye işaret etti.

12- "Ey Yahya! Kitaba kuvvetle sarıl" (dedik) ve daha çocukken ona hikmet verdik.

13- Hem de katımızdan bir merhamet ve (günahlardan) paklık verdik, o çok takva sahibi idi.

14- Anne ve babasına karşı iyi davranan bir kimse idi, zorba ve isyankâr değildi.

15- Doğduğu gün, öleceği gün ve dirileceği gün ona selam olsun.

(كٓهٰيٰعٓصٓ) «كاف ، ها ، يا ، عين ، صاد» Sûrenin bir ismidir Bunlardan neyin kast edildiğini Allah bilir. Bununla beraber, bunun anlamı hakkında, sağlamlığı iddia edilemeyen değişik birtakım rivayetler de vardır. İbnü Mürdeveyh'in tahricine göre Ümmühani, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: (Allah'a hitaben) "kâfî, hâdî'sin yâ Âlim-i Sâdık!"(1)

(1) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mansur, V, 478.

Hz. Ali'nin de يَا كهيعص اغفرلي *"Ey kâf hâ yâ ayn Sâd, beni bağışla"* (1) diye dua ettiği rivayet edilmiştir ki, buna göre bu, Allah'ın bir ismidir. İbnü Abbas'tan da her harfin, kebir, kerim gibi Allah'ın isimlerinden birini gösteren bir işaret olduğuna dair bir kaç mânâ rivayet edilmiştir. Kısaca dil bakımından sözlük anlamı itibariyle bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Fakat akıl yoluyla bu konuda sayısız ihtimaller düşünülebilir. Mesela bunlardan başka kâf, Zekeriya'ya; ha, hanımına; ya, Yahya'ya; ayın İsa'ya; sad Mustafa'ya remz (bir işaret) olarak sûrenin içeriğinin bir özeti olma ihtimali bulunduğu gibi; kâf, kelimelere; hâ lâhût'a; yâ, yakîne; ayın ilme; sâd sıdka bir işaret olmak üzere, bir önceki sûrenin sonunun bir kısa özeti olmak gibi ihtimaller de vardır. Ve dolayısıyla sayısız ihtimal yönleri içinde müteşabihtir. Faydası ise kendi kendine bırakılacak olan aklın, ihtimaller içinde nasıl çırpındığını göstererek yüce gayeleri idrak etmekte acizlik ve şaşkınlığının derecesini göstermektir ki, buna ibtila-i râsihin (ilimde derinleşenlerin imtihanı) denir.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا
مَكَانًا شَرْقِيًّا ﴿١٦﴾ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا
رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿١٧﴾ قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ
مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ
لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا ﴿١٩﴾ قَالَتْ أَنّٰى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي
بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ﴿٢٠﴾ قَالَ كَذٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ

---

(1) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, XI, 74.

هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ اٰيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ اَمْرًا
مَقْضِيًّا ﴿٢١﴾ فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَذَتْ بِهٖ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿٢٢﴾
فَاَجَٓاءَهَا الْمَخَاضُ اِلٰى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنٖى مِتُّ قَبْلَ
هٰذَا وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا ﴿٢٣﴾ فَنَادٰيهَا مِنْ تَحْتِهَٓا اَلَّا تَحْزَنٖى
قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ﴿٢٤﴾ وَهُزّٖٓى اِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ
تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا ﴿٢٥﴾ فَكُلٖى وَاشْرَبٖى وَقَرّٖى
عَيْنًا فَاِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا فَقُولٖٓى اِنّٖى نَذَرْتُ لِلرَّحْمٰنِ
صَوْمًا فَلَنْ اُكَلِّمَ الْيَوْمَ اِنْسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَاَتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا
تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْـًٔا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَٓا اُخْتَ هٰرُونَ
مَا كَانَ اَبُوكِ امْرَاَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ اُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾
فَاَشَارَتْ اِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾
قَالَ اِنّٖى عَبْدُ اللّٰهِ اٰتٰنِىَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنٖى نَبِيًّا ﴿٣٠﴾
وَجَعَلَنٖى مُبَارَكًا اَيْنَ مَا كُنْتُ وَاَوْصَانٖى بِالصَّلٰوةِ وَالزَّكٰوةِ
مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتٖى وَلَمْ يَجْعَلْنٖى جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾
وَالسَّلَامُ عَلَىَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ اَمُوتُ وَيَوْمَ اُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾

Meâl-i Şerifi

16- (Ey Muhammed!) Kur'ân'daki Meryem kıssasını da an (insanlara anlat). Hani o, ailesinden ayrılarak (evinin veya mescidin) doğu tarafında bir yere çekilmişti.

17- Sonra ailesiyle kendisi arasına bir perde koymuştu. Biz ona meleğimiz (Cebrail)i gönderdik de ona tam bir insan şeklinde göründü.

18- Meryem: "Ben senden Rahmân (olan Allah) a sığınırım. Eğer Allah'dan korkuyorsan (dokunma bana)" dedi.

19- Melek: "Ben, sana temiz bir oğlan bağışlamak için, Rabbinin gönderdiği bir elçiyim" dedi.

20- Meryem: "Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir insan dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim" dedi.

21- Melek: "Bu, dediğin gibidir. Ancak Rabbin buyurdu ki: Bu (babasız çocuk vermek), bana pek kolaydır. Hem biz onu nezdimizden insanlara bir mucize ve rahmet kılacağız. Hem, bu önceden (ezelde) kararlaştırılmış bir iştir." dedi.

22- Nihayet (Allah'ın emri gerçekleşti) Meryem İsa'ya gebe kaldı ve o haliyle uzak bir yere çekildi.

23- Sonra doğum sancısı onu bir hurma dalına tutunup dayanmaya zorladı. "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim" dedi.

24- Melek, Meryem'e, aşağı tarafından şöyle seslendi. "Sakın üzülme, Rabbin alt tarafında bir ırmak akıttı."

25- "Hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş taze hurmalar dökülsün."

26- "Ye, iç, gözün aydın olsun. Eğer insanlardan birini görürsen, ben Rahmân (olan Allah)a bir oruç (susmak) adadım. Onun için bugün hiçbir kimseyle konuşmayacağım" de.

27- Sonra Meryem onu (İsa'yı) yüklenerek kavmine getirdi. Onlar (hayretler içinde şöyle) dediler: "Ey Meryem! doğrusu sen görülmemiş bir şey yaptın."

28- "Ey Harun'un kızkardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de iffetsiz bir kadın değildi."

29- Bunun üzerine Meryem çocuğu gösterdi. Onlar; "Biz beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?" dediler.

30- (Allah'ın bir mucizesi olarak İsa şöyle) dedi: "Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. O bana kitab verdi ve beni bir peygamber yaptı."

31- "Beni, nerede olursam olayım mübarek kıldı. Hayatta bulunduğum müddetçe namaz kılmamı ve zekat vermemi emretti."

32- "Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni zorba ve isyankar yapmadı."

33- "Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün selam ve emniyet benim üzerimedir."

ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذ۪ي ف۪يهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ
لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ اِذَا قَضٰٓى اَمْراً فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ
كُنْ فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّ۪ي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا
صِرَاطٌ مُسْتَق۪يمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ
لِلَّذ۪ينَ كَفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ ﴿٣٧﴾ اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصِرْ
يَوْمَ يَأْتُونَنَا لٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ ف۪ي ضَلَالٍ مُب۪ينٍ ﴿٣٨﴾
وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ وَهُمْ
لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا
يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾

Meâl-i Şerifi

34- İşte hakkında (yahudilerle hıristiyanların) ihtilaf edip durdukları Meryemoğlu İsa'ya dair Allah'ın sözü budur.

35- Çocuk edinmek asla Allah'ın şanına yakışmaz. O bundan münezzehtir. O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece "ol" der, o da oluverir.

36- "Şüphesiz benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz Allah'tır. O halde ona ibadet edin, işte dosdoğru yol budur."

37- Ne var ki, fırkalar (yahudi ve hıristiyanlar) kendi aralarında ihtilafa düştüler. O büyük (dehşetli) günü görecek kâfirlerin vay haline!

38- Bize gelecekleri gün, neler işitecekler, neler görecekler! Fakat o zalimler bugün apaçık bir sapıklık içindedirler.

39- (Ey Muhammed!) İnsanların pişmanlık duyacağı ve işin bitmiş olacağı (kıyamet) günü ile onları uyar. Onlar hâlâ gaflet içindedirler, onlar iman etmezler.

40- Şüphesiz biz bütün yeryüzüne ve üzerindekilere varis olacağız. Ve onlar da mutlaka bize döndürüleceklerdir.

ذٰلِكَ **İşte budur,** ta beşikten tekrar dirilmesine kadar öyle doğan ve o sözleri söyleyen bir kuldur. عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ **Hakk (olan Allah)ın bildirdiğine göre Meryem'in oğlu İsa** الَّذٖى فٖيهِ يَمْتَرُونَ **ki hakkında tartışıp duruyorlar.** Görülüyor ki sûrenin başından beri ve buradan da sonuna kadar âyetler, hep elif fâsılasıyla biterken, sûrenin bu bölümünde yalnız yedi âyet "Nûn ve Mim" fâsılasıyla işlenmiş bir çerçeve içine alınmıştır. Bu da gösterir ki bu âyetler, bu sûrenin asıl maksadını anlatan karar mahiyetindeki âyetlerdir ki, başta Allah'a çocuk isnadını مَا كَانَ لِلّٰهِ اَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ *"Allah'ın çocuk edinmesi hiçbir zaman olur şey değildir. O'nu tenzih ederiz."* âyetiyle reddedip Allah'ı tenzih etmekte ve İsa'nın dilinden de وَاِنَّ اللّٰهَ رَبّٖى وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُسْتَقٖيمٌ *"Allah benim de Rabbim, sizin de Rabbinizdir. O'na kulluk ediniz. İşte bu doğru bir yoldur."* demek suretiyle tevhide davet etmektedir. Bu âyet, ta yukarıdaki اِنّٖى عَبْدُ اللّٰهِ *"Ben Allah'ın kuluyum."* (19/30) cümlesine atfedilmiştir. Dolayısıyla وَقَالَ اِنَّ اللّٰهَ رَبّٖى *"Allah, benim Rabbimdir, dedi"* demek olup İsa'nın konuşmasının bir devamıdır (Âl-i İmran Sûresi'nde geçen benzeri âyetin tefsirine de bkz: 3/51). Eldeki İncillerde de kendisine yer verilen bu söz, onun peygamberliğinde, davetinin özünü teşkil ettiği ve tevhid inancını net bir şekilde ifade ettiği için, burada tekrar sözkonusu yapılmıştır. فَاخْتَلَفَ الْاَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ **Sonra fırkalar kendi aralarında ihtilafa düştüler.** Yahudiler bir türlü söyledi. Hıristiyanların kendi fırkaları da değişik tartışmaların içine girdiler; bir kısmı Allah'ın oğlu dediler, bir kısmı da Allah'ın kendisidir, yere indi sonra göğe çıktı dediler; diğer bir kısmı ise üçün biri dediler. Sağlam bir grup da Allah'ın kulu ve peygamberi olduğunu tasdik ettiler. ... فَوَيْلٌ لِلَّذٖينَ كَفَرُوا *"Vay haline o küfreden kimselerin!..."*

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰهٖيمَ اِنَّهُ كَانَ
صِدّٖيقًا نَبِيًّا ﴿٤١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبٖيهِ يَٓا اَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ

وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْـًٔا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي

مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾

يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ عَصِيًّا

﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمٰنِ فَتَكُونَ

لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنْتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرٰهِيمُ لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ

لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ

رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ

وَأَدْعُو رَبِّي عَسٰى أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ

وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ

وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا

وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾

Meâl-i Şerifi

41- Kur'ân'da İbrahim'i(n kıssasını da) an. Şüphesiz ki o, sıddık (özü, sözü doğru) bir peygamberdi.

42- O, bir zaman babasına şöyle demişti: "Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?"

43- "Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana geldi. O halde bana uy da, seni doğru bir yola eriştireyim."

44- "Babacığım! Şeytana tapma, çünkü şeytan Rahmân (olan Allah)a âsi oldu."

45- "Babacığım! Doğrusu ben korkarım ki, sana Rahmân'dan bir azab dokunur da şeytana (cehennemde arkadaş) olursun."

46- Babası "Ey İbrahim! Sen benim ilâhlarımdan yüz mü çeviriyorsun? Yemin ederim ki, eğer (onları kötülemekten) vazgeçmezsen, seni muhakkak taşlarım. (gerçekten-veya söz ile- sana taş atarım). Haydi uzun bir müddet benden uzak ol" dedi.

47- İbrahim şöyle dedi: "Selâm sana olsun, senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Çünkü o, bana çok lütufkârdır."

48- "Ben, sizden ve Allah'tan başka taptığınız şeylerden çekilip ayrılırım da Rabbime dua (ibadet) ederim. Rabbime yalvarışımda mahrum kalmayacağımı umarım."

49- İbrahim, kavminden ve onların Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylerden uzaklaşınca, biz ona İshak'ı ve (İshak'ın oğlu) Yakub'u ihsan ettik. Ve hepsini de peygamber yaptık.

50- Biz onlara rahmetimizden lütuflarda bulunduk. Hepsine de dillerde güzel ve yüksek bir övgü verdik.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ
مُوسٰىۘ اِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥١﴾ وَنَادَيْنَاهُ
مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ
مِنْ رَحْمَتِنَا اَخَاهُ هٰرُونَ نَبِيًّا ﴿٥٣﴾

Meâl-i Şerifi

51- Kur'ân'da Musa'yı da an; Şüphesiz ki o, ihlaslı bir kuldu ve gönderilmiş bir peygamberdi.

52- Biz ona Tur dağının sağ yanından seslendik ve onu hususi bir konuşmada bulunmak üzere kendimize yaklaştırdık.

53- Rahmetimizden de ona, kardeşi Harun'u bir peygamber olarak ihsan eyledik.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ
إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ
بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

54- Kur'ân'da İsmail'i de an; çünkü o, vaadine sadık bir kuldu ve gönderilmiş bir peygamberdi.

55- Ailesine ve çevresine namaz kılmayı ve zekat vermeyi emrederdi ve Rabbinin katında hoşnutluğa ermişti.

وَاذْكُرْ
فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعْنَاهُ
مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾

Meâl-i Şerifi

56- Kitapta İdris'i de an; çünkü o, çok sadık (özü, sözü pek doğru) bir peygamberdi.

57- Biz onu yüce bir yere yükselttik.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ
مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا
سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿٥٨﴾

Meâl-i Şerifi

58- İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan ve gemide Nuh ile beraber taşıdıklarımızın neslinden, İbrahim ve İsrail'in soyundan, hidayete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdir. Kendilerine Rahmân (olan Allah)ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَوٰةَ
وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ﴿٦٠﴾
جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ
مَأْتِيًّا ﴿٦١﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا
بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿٦٢﴾ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا
مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴿٦٣﴾

Meâl-i Şerifi

59- Sonra bunların ardından öyle bir nesil geldi ki, namazı terkettiler, heva ve heveslerine uydular; onlar bu taşkınlıklarının karşılığını mutlaka göreceklerdir. (Cehennemdeki "Gayya" vadisini boylayacaklardır.)

60- Fakat tevbe edip iman eden ve salih amel işleyen bunun dışındadır. Bunlar cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardır.

61- O cennet, Rahmân (olan Allah)ın kullarına görmedikleri halde vadettiği "Adn" cennetleridir. Şüphesiz O'nun vaadi mutlaka yerini bulacaktır.

62- Onlar orada boş bir söz işitmezler. Ancak "Selam" işitirler. Orada sabah akşam rızıkları da hazırdır.

63- İşte kullarımızdan takva sahibi olanlara vereceğimiz cennet budur.

غَيًّا **Azgınlığın cezası olarak bir kötülüğe çatacaklar.** Denilmiş ki, "Gayy" cehennemde öyle bir vadidir ki, cehennemin diğer bütün vadileri ondan Allah'a sığınırlar. Gayya kuyusu dilimizde de meşhurdur.

Hatırlatma: Burada İşbu «تَقِيًّا» fâsılasının tekrar edilmesi ta yukarıda Meryem kıssasında geçen «تَقِيًّا» fasılasını hatırlatır. Onun için orada onu, Cibrîl'in konuşmasını bildiren bir âyet takip ettiği gibi, burda da öyle olacaktır. Orada Meryem'e إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ *"Ben ancak Rabbinin bir elçisiyim."* diyen Cebrail, burada Hz. Peygamberin bir sorusuna cevap olarak şöyle demiştir:

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ﴿٦٤﴾ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ﴿٦٥﴾

Meâl-i Şerifi

64- "(Cebrail dedi ki: Ey Muhammed!) "Biz senin Rabbinin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzdeki ve ardımızdaki (bütün geçmiş ve gelecek şeyler) ve bunların arasındakiler hep O'nundur. Rabbin de (seni) unutmuş değildir?"

65- O, göklerin, yerin ve aralarındakilerin Rabbidir. O halde, O'na ibadet et ve O'na ibadet etmekte sabırlı ol. Hiç sen Allah'ın ismini taşıyan başka birini bilir misin?

وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ *"Biz senin Rabbinin emri olmadıkça inmeyiz."* Bura-

daki vav, istinafiyedir. Yani bir soruya cevaptır ki, bu soru âyetin iniş sebebinden anlaşılıyor. Nitekim İmam Ahmed, Buharî, Tirmizî, Nesaî ve daha bir cemaat rivayet etmişlerdir ki: "Resulullah (s.a.v): 'Ey Cebrail! Senin bizi (şimdiki mutad) ziyaretinden daha çok ziyaret etmeye engel nedir?' demişti de «وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ» âyeti nazil oldu.(1) Demek ki bu âyet, Cebrail'in o soruya verdiği cevabı anlatmaktadır. Nüzul sebebi ile âyetin bizzat taşıdığı anlam buna delil olabileceği gibi, sûrenin baş tarafında رُوحَنَا (19/17) diye Cibril'in zikri geçmiş olmasından dolayı, biraz önce de hatırlattığımız gibi «نَقِيًّا» fasılasının tekrarıyla

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ أَإِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ
أُخْرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ
وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ
حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ
عَلَى الرَّحْمَٰنِ عِتِيًّا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا
﴿٧٠﴾ وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ﴿٧١﴾
ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴿٧٢﴾

nazar-ı dikkatin oraya çekilmesi de buna ince bir işaret olmuştur.

Meâl-i Şerifi

66- Halbuki insan şöyle der: "Ben öldüğüm zaman, ileride gerçekten diri olarak (mezardan) çıkarılacak mıyım?"

67- O insan, daha önce hiçbir şey değilken kendisini yoktan var ettiğimizi hatırlamaz mı?

68- Rabbine andolsun ki biz onları (öldükten sonra dirilmeyi inkâr

(1) Buharî, Tefsiru Sûreti 19/2, Tevhid, 28, Bedü'l-Halk, 6; Tirmizî, Tefsiru Sureti 19/4; Ahmed b. Hanbel, I, 231, 234, 357.

eden kâfirleri) şeytanları ile beraber elbette ve elbette mahşerde toplayacağız. Sonra onları muhakkak cehennemin etrafında dizleri üstü hazır bulunduracağız (ki cennetlikleri görüp hasret çeksinler.).

69- Sonra her zümreden Rahmân'a karşı en ziyade isyankâr hangileri ise, muhakkak ayırıp atacağız.

70- Sonra o cehenneme atılmaya layık olanların kimler bulunduğunu elbette biz daha iyi biliriz.

71- İçinizden hiçbiri istisna edilmemek üzere mutlaka herkes cehenneme varacaktır. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür.

72- Sonra Allah'dan korkup, sakınanları kurtaracağız ve zalimleri de

وَاِذَا تُتْلٰى

عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا لِلَّذ۪ينَ اٰمَنُوا اَيُّ الْفَر۪يقَيْنِ

خَيْرٌ مَقَامًا وَاَحْسَنُ نَدِيًّا ﴿٧٣﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ

هُمْ اَحْسَنُ اَثَاثًا وَرِءْيًا ﴿٧٤﴾ قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ

فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمٰنُ مَدًّا حَتّٰى اِذَا رَاَوْا مَا يُوعَدُونَ اِمَّا الْعَذَابَ

وَاِمَّا السَّاعَةَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَكَانًا وَاَضْعَفُ جُنْدًا ﴿٧٥﴾

وَيَز۪يدُ اللّٰهُ الَّذ۪ينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ

ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًّا ﴿٧٦﴾

toptan cehennemde bırakacağız.

Meâl-i Şerifi

73- Âyetlerimiz kendilerine apaçık okunduğu zaman, o inkâr edenler, iman edenlere dediler ki : "Bu iki zümreden (Mümin ve kâfirlerden) hangi-

sı mevki bakımından daha iyi, meclis ve topluluk itibariyle daha güzeldir?"

74- Halbuki biz, kendilerinden evvel, mal ve gösterişçe daha güzel nice asırlar halkını helak etmişizdir.

75- Onlara de ki: "Kim sapıklık içinde ise, Rahmân ona mal ve evlatça ziyadelik ve azgınlığında mühlet verir. Nihayet kendilerine vaad edilen azabı, yahut kıyamet günü cehennemi gördükleri vakit, artık bilecekler kimin mevkii daha fena ve yardımcıları daha zayıfmış.

76- Allah, hidayeti kabul edenlere, daha çok hidayet verir. Baki kalacak olan salih ameller, Rabbinin katında sevap bakımından da daha hayırlıdır, sonuç bakımından da daha hayırlıdır.

أفرأيت الذي كفر بآياتنا وقال لأوتين
مالا وولدا ﴿٧٧﴾ أطلع الغيب أم اتخذ عند الرحمن عهدا ﴿٧٨﴾
كلا سنكتب ما يقول ونمد له من العذاب مدا ﴿٧٩﴾ ونرثه ما يقول
ويأتينا فردا ﴿٨٠﴾ واتخذوا من دون الله آلهة ليكونوا لهم
عزا ﴿٨١﴾ كلا سيكفرون بعبادتهم ويكونون عليهم ضدا ﴿٨٢﴾
ألم تر أنا أرسلنا الشياطين على الكافرين تؤزهم أزا ﴿٨٣﴾
فلا تعجل عليهم إنما نعد لهم عدا ﴿٨٤﴾ يوم نحشر المتقين إلى الرحمن
وفدا ﴿٨٥﴾ ونسوق المجرمين إلى جهنم وردا ﴿٨٦﴾ لا يملكون
الشفاعة إلا من اتخذ عند الرحمن عهدا ﴿٨٧﴾ وقالوا اتخذ
الرحمن ولدا ﴿٨٨﴾ لقد جئتم شيئا إدا ﴿٨٩﴾ تكاد السماوات
يتفطرن منه وتنشق الأرض وتخر الجبال هدا ﴿٩٠﴾ أن دعوا

لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمٰنِ اَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ اِنْ كُلُّ
مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِلَّا اٰتِي الرَّحْمٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَقَدْ
اَحْصٰيهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ اٰتِيهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾
اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا
﴿٩٦﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنْذِرَ بِهِ
قَوْمًا لُدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ
مِنْهُمْ مِنْ اَحَدٍ اَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿٩٨﴾

Meâl-i Şerifi

77- Şimdi âyetlerimizi inkâr eden ve "Elbette bana mal ve evlat verilecektir." diyen adamı gördün mü?

78- O (kâfir), gaybı mı bildi? Yoksa Rahmân (olan Allah) katından bir söz mü aldı?

79- Hayır, asla öyle değil; biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını çoğalttıkça çoğaltacağız.

80- O söylediği (mal ve evlat gibi) şeyleri de hep elinden alacağız ve o, tek başına bize gelecektir.

81- Onlar, kendilerine kuvvet ve şeref kazandırsın diye, Allah'dan başka ilâh edindiler.

82- Hayır, (zannettikleri gibi değil) tapındıkları ilâhlar onların ibadetlerini inkâr edecekler ve aleyhlerine dönüp düşman olacaklardır.

83- Görmedin mi? Biz şeytanları o kâfirler üzerine musallat ettik. Onları (günaha) kışkırtıp duruyorlar.

84- Öyleyse onların hemen azaba uğratılmalarını isteme. Biz onların (ecel) günlerini sayıyoruz.

85- O gün, takva sahiplerini, heyet olarak Rahmân'ın huzuruna toplayacağız.

86- Suçluları da susuz olarak cehenneme süreceğiz.

87- (O gün) Rahmân (olan Allah)'ın katında bir ahd almış olan kimseden başkaları şefaat etme hakkına sahip olamayacaklardır.

88- (Yahudilerle hıristiyanlar) "Rahmân, çocuk edindi" dediler.

89- Yemin olsun ki, siz çok çirkin bir şey söylediniz.

90- Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacaktı,

91- O Rahmân'a çocuk isnad ettiler diye...

92- Halbuki Rahmân'a çocuk edinmek yaraşmaz.

93- Göklerde ve yerde bulunan hiçbir kimse yoktur ki (kıyamet günü) Rahmân'ın huzuruna kul olarak çıkmasın.

94- And olsun ki Allah onların hepsini kuşatmış, kendilerini ve yaptıklarını bir bir saymıştır.

95- Kıyamet günü onların herbiri Allah'ın huzuruna tek başına çıkacaktır.

96- İman edip, salih amel işleyenler var ya, Rahmân (olan Allah) onları (gönüllere) sevdirecektir.

97- (Ey Muhammed!) Biz Kur'ân'ı senin dilin üzere kolaylaştırdık ki, onunla Allah'tan korkup sakınanları müjdeleyesin, inat edenleri de korkutasın.

98- Hem onlardan önce nice nesilleri helak ettik. (Şimdi) onlardan hiçbirini görüyor musun, yahud onların hafif bir sesini işitiyor musun?

اَفَرَاَيْتَ الَّذِى كَفَرَ بِاٰيَاتِنَا وَقَالَ... *"Şimdi âyetlerimizi inkâr eden ve elbette bana mal ve evlat verilecektir, diyen adamı gördün mü?"* âyeti Âs b. Vail sebebiyle nazil olmuştu. Şöyle ki: (Sahabelerden) Hubab (r.a) adlı bir kimsenin onda bir alacağı vardı, onu istedi. Buna karşı Âs: "Hayır, dedi, Muhammed'e küfretmeden alacağını vermem" dedi Bunun üzerine Hubab: "Vallahi, dedi, ben, Muhammed'e asla küfretmem, ne hayatımda, ne ölümümde ve ne de tekrar dirildiğim zaman." Buna karşı Âs: "Öyle ise bekle öldükten sonra tekrar dirildiğinde bana gelirsin. O vakit benim malım ve evladım olacak, alacağını sana veririm" dedi. Yani öbürlerini andıktan sonra işte bu gördüğün kâfirin hikayesini de anlat.

Tâhâ Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 135

Tâhâ Sûresi Mekkî'dir. İbnü Abbas ve Cabir b. Zeyd'den (radıyallahu anhüm) rivayet olunduğuna göre "Meryem" Sûresi'nden sonra nazil olmuştur.

Âyetleri: Kûfeli bilginlerin sayımlarına göre yüz otuz beş, Hicazlılarınkine göre yüz otuz dört, Basralılarınkine göre yüz otuz iki, Şamlılarınkine göre de yüz kırktır.

Kelimeleri: Bin üç yüz kırk bir.

Harfleri : Beş bin iki yüz kırk ikidir.

Fâsılası : ا ، ى ، م ، و (يوما) harfleridir. "Mim", «غشيهم» kelimesinde, "vâv" ise ضلوا dadır.

Bu sûrenin bir isminin de "Sûretü'l-Kelîm" olduğunu Âlûsî, Sehavî'nin Cemâl-i Kurrâ'sından naklen zikretmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

طٰهٰ ﴿١﴾ مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰٓى ﴿٢﴾ اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰى ﴿٣﴾ تَنْز۪يلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰى ﴿٤﴾ اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى ﴿٥﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى ﴿٦﴾ وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى ﴿٧﴾ اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى ﴿٨﴾ وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰى ﴿٩﴾

Meâl-i Şerifi

1- Tâ, Hâ,

2- Ey Muhammed! Kur'ân'ı sana sıkıntıya düşesin diye indirmedik.

3- Ancak Allah'tan korkan kimse için bir öğüt olarak (indirdik.)

4, Yeri ve yüce gökleri yaratanın katından yavaş yavaş bir indirilişle (onu) indirdik.

5- O Rahmân (kudret ve hakimiyyetiyle) Arş'a hakim oldu.

6- Bütün göklerde olanlar, bütün yerdekiler, bu ikisinin arasında ve toprağın altıda bulunanlar O'nundur.

7- Sen (Allah'a ettiğin dua ve zikirle) sesini yükseltirsen (bilki Allah bundan mustağnîdir.). Çünkü O şüphesiz gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.

8- Allah O'dur ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur. En güzel isimler O'nundur.

9- (Habîbim!) Musa'nın (başından geçen hayat) hikayesi sana geldi mi?

طه Tâ, Hâ harfleri, -en iyisini Allah bilir- benzerleri gibi heca harfleridir, Esmâ-i Hüsnâ'dan (Allah'ın güzel isimlerinden) kasem (yemin) olduğu da

söylenmiştir. Bazı lugatlarda "ya recül (behey adam!)" demek olduğu da rivayet edilmiştir. Bir de «طا» ; «وَطَا» den emr-i hazır; "hâ" zamir olarak "bas onu, yahut çiğne onu" diye Hz. Peygamber'e hitab olduğu şeklinde de açıklanmıştır. Çünkü Allah'ın resulü teheccüd namazlarında (yorulup bitkin düştüğünden, ayaklarına nöbetleşe istirahat vermek için, bir ayak üzerinde durduğunda) iki ayağını da yere basması, yani her iki ayağı üzerinde rahatlıkla durabilecek, çok fazla yorulup bitkin düşmeyecek şekilde ibadet etmesi emrolunmuştur. Buna göre zamir ya ayak, ya da yere aittir. Bu yoruma göre ayağını bas, yahut yeri çiğne demek te olabilir. Bu mânâ mühimdir. Şu kadar var ki, buna göre «طاها» "Tâhâ" şeklinde yazılması gerekirdi. الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى (İstiva meselesi için "Ârâf Sûresi, 7/54. âyetin tefsirine bkz.) يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى "Sır", içinden kendine söylediğin "ahfâ" ise, olacak fakat henüz olmamış bulunandır. Yahut sır, başkasına gizli söylediğin; ahfâ, kendi içinde gizlediğindir. Bir de "ahfâ" fiil-i mazi (geçmiş zaman kipi) olmak üzere mânâ verilmiştir. Yani (Allah) kulların sırrını bilir, kendi sırrını ise gizlemiştir. اَلْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى Bir hadis-i şerifte (Allah'ın güzel isimleri) doksan dokuz (tane) sayılmış ve bunları sayan, cennete girer buyurulmuştur.[1]

اِذْ رَاٰ نَارًا فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا

اِنّٖٓي اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلّٖٓي اٰتٖيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ

هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّٓا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى ﴿١١﴾ اِنّٖٓي اَنَا رَبُّكَ

فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ وَاَنَا اخْتَرْتُكَ

فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى ﴿١٣﴾ اِنَّنٖٓي اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا فَاعْبُدْنٖي

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرٖي ﴿١٤﴾ اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ اَكَادُ اُخْفٖيهَا

لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا

وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ بِيَمٖينِكَ يَا مُوسٰى ﴿١٧﴾

قَالَ هِيَ عَصَايَۚ اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمٖي وَلِيَ فٖيهَا

مَآرِبُ اُخْرٰى ﴿١٨﴾ قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى ﴿١٩﴾ فَاَلْقٰيهَا فَاِذَا
هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعٖيدُهَا سٖيرَتَهَا
الْاُو۫لٰى ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ
سُوٓءٍ اٰيَةً اُخْرٰى ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى ﴿٢٣﴾ اِذْهَبْ
اِلٰى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لٖي صَدْرٖي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لٖٓي
اَمْرٖي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانٖي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلٖي ﴿٢٨﴾
وَاجْعَلْ لٖي وَزٖيرًا مِنْ اَهْلٖي ﴿٢٩﴾ هٰرُونَ اَخٖي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهٖٓ اَزْرٖي
﴿٣١﴾ وَاَشْرِكْهُ فٖٓي اَمْرٖي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثٖيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ
كَثٖيرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصٖيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ اُو۫تٖيتَ سُؤْلَكَ
يَا مُوسٰى ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰٓى ﴿٣٧﴾ اِذْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰٓى
اُمِّكَ مَا يُوحٰٓى ﴿٣٨﴾ اَنِ اقْذِفٖيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفٖيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ
الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لٖي وَعَدُوٌّ لَهُ وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً
مِنّٖي وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنٖي ﴿٣٩﴾ اِذْ تَمْشٖٓي اُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ اَدُلُّكُمْ
عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ اِلٰٓى اُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ
وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ
سِنٖينَ فٖٓي اَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يَا مُوسٰى ﴿٤٠﴾ وَاصْطَنَعْتُكَ

لِنَفْسِي ﴿٤١﴾ اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ بِاٰيَاتِي وَلَا تَنِيَا فِي ذِكْرِي ﴿٤٢﴾

اِذْهَبَا اِلَى فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغَى ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ

اَوْ يَخْشَى ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَا اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا اَوْ اَنْ يَطْغَى

﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَا اِنَّنِي مَعَكُمَا اَسْمَعُ وَاَرَى ﴿٤٦﴾ فَاْتِيَاهُ

فَقُولَا اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي اِسْرَائِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ

قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى ﴿٤٧﴾

اِنَّا قَدْ اُوحِيَ اِلَيْنَا اَنَّ الْعَذَابَ عَلَى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ﴿٤٨﴾ قَالَ

فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَى ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا الَّذِي اَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ

هَدَى ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولَى ﴿٥١﴾ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي

فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنْسَى ﴿٥٢﴾ اَلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ

الْاَرْضَ مَهْدًا وَسَلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً

فَاَخْرَجْنَا بِهِ اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتَّى ﴿٥٣﴾ كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ

اِنَّ فِي ذَلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِي النُّهَى ﴿٥٤﴾

Meâl-i Şerifi

10- Hani o bir ateş görmüştü de, ailesine: "Yerinizde durun, benim gözüme bir ateş ilişti, belki size bir kor getiririm, yahut ateşin yanında bir

yol gösterici bulurum" demişti.

11- Ateşe vardığı zaman şöyle çağrıldı: "Ey Musa!

12- "Ben şüphesiz senin Rabbinim. Hemen ayakkabılarını çıkar, çünkü sen kutsal bir vadi olan Tuvâ'dasın."

13- "Ben seni seçtim, şimdi (sana) vahyolunacak şeyleri dinle."

14- Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka hiçbir ilâh yoktur. Onun için bana kulluk et ve beni anmak için namaz kıl.

15- Çünkü kıyamet muhakkak gelecektir. Onun vaktini gizli tutuyorum ki, herkes yaptığının karşılığını görsün.

16- Sakın kıyamete inanmayıp, kendi heva ve hevesine uyan kimse seni, ona iman etmekten alıkoymasın; sonra helak olursun.

17- Ey Musa! Sağ elindeki nedir?

18- Musa dedi: "O benim asâm (değneğim) dır, ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkerim ve onda başka hacetlerim (faydalanacağım şeyler) de var"

19- Allah: "Ey Musa! onu (yere) bırak" dedi.

20- Musa da onu bıraktı, bir de ne görsün! o bir yılan olmuş koşuyor.

21- Allah buyurdu ki: "Tut onu, korkma; biz onu yine eski durumuna çevireceğiz"

22- "Bir de diğer bir mucize olmak üzere elini koynuna koy ki, kusursuz olarak bembeyaz çıksın."

23- "Bunları sana en büyük mucizelerimizden (bir kısmını) gösterelim diye yaptık."

24- "Firavun'a git, çünkü o hakikaten azdı."

25- Musa dedi ki: "Ey Rabbim! Benim göğsüme genişlik ver,

26- İşimi kolaylaştır,

27- Dilimden düğümü çöz

28- Ki, sözümü iyi anlasınlar.

29- Bir de bana ailemden bir vezir ver.

30- Kardeşim Harun'u (ver).

31- Onunla arkamı kuvvetlendir.

32- (Elçilik) işimde onu bana ortak et.

33- Ki seni çok tesbih edelim.

34- Seni çok analım.

35- Şüphe yok ki sen bizi görüp duruyorsun."

36- Allah buyurdu: "Ey Musa! Dilediğin (şeyler) sana verildi."

37- "And olsun biz, sana diğer bir defa daha ihsan etmiştik"

38- Hani bir vakit ilham edilmesi gereken (ancak ilham ile bilinebilen) şu ilhamı annene verdik:

39- "Onu (Musa'yı) tabut içine koy da denize bırak. Deniz de onu sahile atsın. Onu hem bana düşman, hem ona düşman olan biri alsın." Bir de benim gözetimim altında yetiştirilmen için, üzerine katımdan bir sevgi bırakmıştım. (Ey Musa!)

40- Hani kız kardeşin (Firavun'un sarayına) giderek: "Ona bakacak birini size buluvereyim mi? diyordu. Böylece seni tekrar annene verdik ki, gözü aydın olsun da kederlenmesin. Hem sen, bir adam öldürdün de seni gamdan kurtardık. Seni çeşitli musibetlerle imtihan ettik. Bu sebeple yıllarca Medyen halkı içinde kaldın. Sonra ey Musa! Belli bir çağa (peygam-berlik görevini yüklenecek bir yaşa) geldin.

41- Ben, seni kendime (peygamber) seçtim.

42- Sen kardeşinle birlikte mucizelerimle git. İkiniz de beni anmakta gevşeklik etmeyin.

43- Firavun'a gidin, çünkü o gerçekten azdı.

44- Varın da ona yumuşak söz söyleyin; olur ki, öğüt dinler, yahut korkar.

45- (Musa ile Harun) "Rabbimiz! Onun bize kötülük yapmasından veya azgınlığını artırmasından korkarız" dediler.

46- Allah buyurdu ki: "Korkmayın, zira ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm."

47- Hemen gidin de Firavun'a deyin ki: "Biz Rabbinin (sana gönderilen) elçileriyiz. Artık İsrailoğulları'nı bizimle gönder, onlara azab etme; biz sana Rabbinden bir mucize ile geldik. Selam doğru yolda gidenleredir."

48- "Bize kesin olarak vahyolundu ki, azab şüphesiz (gerçeği) inkâr edip ona sırt çevirenleredir."

49- Firavun: "Ey Musa! Sizin Rabbiniz kimdir?" dedi.

50- Musa: "Bizim Rabbimiz her şeye şeklini veren, sonra da yolunu gösterendir." dedi.

51- Firavun : "Öyleyse geçmiş asırlar (daki insanlar)ın durumu nedir?" dedi.

52- Musa dedi ki: "Onların bilgisi Rabbimin katında bir kitapta (yazılı)dır. Rabbim yanlış yapmaz ve unutmaz."

53- "Yeryüzünü sizin için bir döşek yapan, oradan sizin için yollar açan ve gökten bir su indiren O'dur." İşte biz o su ile türlü türlü bitkilerden çiftler çıkardık.

54- Hem siz yiyin, hem de hayvanlarınızı otlatın. Akıl sahibleri için bunda nice ibretler vardır!

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولٰى **Firavun dedi ki: " Öyleyse geçmiş asırlar (halkın)ın durumu nedir?** Yani dediğin gibi (eğer gerçekten senin Rabbin varsa ve o) her şeye, layık olan şeklini verdikten sonra, gitmesi gereken doğru yolunu da göstermiş ise, geçmiş asırlardaki insanlar neden o doğru yolu takip etmemiş, niçin senin dediğin gibi samimi olarak tevhid inancı içerisine girip (Allah'a) kulluk etmemiş de putlara tapınış? Neden cehalet içinde kalmışlar? Firavun, bu suretle Allah tarafından gelen herhangi bir yol göstericiyi ve irşadı, dolayısıyla da peygamberliği inkâr etmek istiyor. Firavun: "geçmiş asırlar" demekle içinde bulunduğu zamandan daha önce gelip geçmiş asırları kasdetmiş olmakla beraber, kendisi de onlardan ayrılmak istemediği cihetle o asırlara dahil olmuş bulunuyor. Kasas Sûresi'nde de (28/43) geleceği üzere Kur'ân dilinde ilkçağlar Firavun'un helak olmasıyla son bulmuştur. Bu nokta için olmalıdır ki, Hz. Musa cevapta Allah onlara da peygamberler gönderdi demeyip de قَالَ **şöyle dedi** عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّى فِى كِتَابٍ ***"Onların bilgisi Rabbimin katında bir kitaptadır."*** yani onların durumu bana gizlidir. Gizli olan şeylerin bilgisi ise, ancak Rabbimin katında bir kitabdadır. Onların durumunun ne olduğunu ve ne olacağını ancak O bilir. Hiç bir zaman لَا يَضِلُّ رَبِّى وَلَا يَنْسَى **Rabbim şaşmaz ve unutmaz.** O, yol göstermiş, onlar kabul etmemişlerdir. Çünkü الَّذِى **O Rabbimdir ki** جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا ***"yer yüzünü sizin için bir döşek yaptı."*** Bu gözle görülen bir hidayettir, bir yol göstermektir. فَأَخْرَجْنَا بِهِ ***"İşte biz o su ile çıkardık."*** Burada gıyabdan tekellüme iltifat vardır. (Yani sözün ve hitabın yönü üçüncü şahıstan birinci şahsa çevrilerek bir iltifat sanatı yapılmıştır.) النُّهٰى Nühâ, batıl ve kötü şeylere uymaktan sakındıran akıl demektir.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا
نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى ﴿٥٥﴾ وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا
كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَاَبٰى ﴿٥٦﴾ قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ
يَا مُوسٰى ﴿٥٧﴾ فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ

مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سُوًى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوْعِدُكُمْ
يَوْمُ الزِّينَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ
ثُمَّ أَتَى ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى وَيْلَكُمْ لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا
فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَى ﴿٦١﴾ فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ
وَأَسَرُّوا النَّجْوَى ﴿٦٢﴾ قَالُوا إِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ يُرِيدَانِ أَنْ يُخْرِجَاكُمْ
مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلَى ﴿٦٣﴾ فَأَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ
ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلَى ﴿٦٤﴾ قَالُوا يَا مُوسَى إِمَّا أَنْ
تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَى ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِبَالُهُمْ
وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ
خِيفَةً مُوسَى ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ
مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ
حَيْثُ أَتَى ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسَى
﴿٧٠﴾ قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ
السِّحْرَ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ

فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى ﴿٧١﴾ قَالُوا لَنْ
نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَاۤءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذ۪ي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ
قَاضٍ اِنَّمَا تَقْض۪ي هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿٧٢﴾ اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا
خَطَايَانَا وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى ﴿٧٣﴾
اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ ف۪يهَا وَلَا يَحْيٰى ﴿٧٤﴾
وَمَنْ يَأْتِه۪ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَاُو۬لٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى
﴿٧٥﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْر۪ي مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِد۪ينَ ف۪يهَا وَذٰلِكَ
جَزٰۤؤُا مَنْ تَزَكّٰى ﴿٧٦﴾

Meâl-i Şerifi

55- Sizi yerden (topraktan) yarattık, yine (ölümünüzden sonra) ona döndüreceğiz. Hem de ondan sizi bir kere daha çıkaracağız.

56- And olsun ki, biz, Firavun'a mucizelerimizin hepsini gösterdik. Böyle iken o yine onları yalan sayıp kabulden çekindi.

57- (Firavun Musa'ya şöyle) dedi: "Ey Musa! Sen sihrinle bizi yerimizden çıkarmak için mi geldin bize?"

58- "O halde biz de senin sihrin gibi bir sihirle sana geleceğiz (karşına çıkacağız); şimdi bizimle senin aranda bir vakit ve bir buluşma yeri tayin et ki; ne senin, ne bizim caymayacağımız uygun bir yer olsun."

59- Musa: "Sizinle buluşma zamanı, süs (bayramı) günü ve insanların toplanacağı kuşluk vaktidir." dedi.

60- Bunun üzerine Firavun döndü gitti ve bütün hile vasıtalarını topladıktan sonra geldi.

61- Musa onlara dedi ki: "Yazıklar olsun size! Allah'a yalan uydur-

mayın. Sonra bir azab ile kökünüzü keser. Gerçekten (Allah'a) iftira eden hüsrana uğramıştır."

62- Sihirbazlar aralarında işlerini tartıştılar ve konuşmalarını gizli tuttular

63- (Sihirbazlar daha sonra Musa ve Harun'u göstererek şöyle) dediler: "Bu ikisi muhakkak sihirbazdır; büyüleriyle sizi yurdunuzdan çıkarmak ve de örnek dininizi yok etmek istiyorlar."

64- "Onun için bütün tuzaklarınızı bir araya getirin, sonra hep bir sıra halinde gelin. Bugün üstün gelen muhakkak zafer kazanmıştır."

65- Sihirbazlar: "Ey Musa! Ya sen at, yahud ilk atan biz olalım" dediler.

66- Musa dedi ki: "Hayır, siz atın." Bir de ne görsün! Onların ipleri ve değnekleri, yaptıkları sihirden ötürü kendisine sanki yürüyorlarmış gibi geldi.

67- Bu yüzden Musa içinde bir korku hissetti.

68- Biz dedik ki: "Korkma, çünkü sen muhakkak üstünsün (galib geleceksin) "

69- "Sağ elindekini atıver, o, onların yaptıklarını yutar. Çünkü onların yaptıkları ancak bir büyücü tuzağıdır. Büyücü ise, her nerede olursa olsun başarıya ulaşamaz."

70- Sonunda bütün sihirbazlar secdeye kapandılar, "Musa ile Harun'un Rabbine iman ettik" dediler.

71- Firavun: "Ben size izin vermeden mi ona iman ettiniz? O, muhakkak size sihir öğreten büyüğünüzdür. And olsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve muhakkak sizi hurma dallarına asacağım. Böylece hangimizin azabının daha şiddetli ve devamlı olduğunu bileceksiniz" dedi.

72- (İman eden sihirbazlar şöyle) dediler: "Bize gelen bu açık mucizeler ve bizi yaratana karşı, asla seni tercih edemeyiz. Ne hüküm vereceksen ver. Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin."

73- "Doğrusu biz hem günahlarımıza, hem bizi zorladığın sihre karşı, bizi bağışlasın diye, Rabbimize iman ettik. Allah (sevabça senden) daha hayırlı ve (azab verme bakımından da) daha devamlıdır."

74- Her kim Rabbine suçlu olarak varırsa, şüphesiz ki ona cehennem vardır. Orada ne ölür, ne de dirilir.

75- Kim de ona bir mümin olarak salih ameller işlemiş olduğu halde varırsa, işte onlara en yüksek dereceler vardır.

76- Adn cennetleri vardır ki, altlarından ırmaklar akar, onlar, orada ebedî olarak kalacaklardır. Ve işte bu. (küfür ve isyandan) arınanların

mükafatıdır.

وَلَقَدْ اَوْحَيْنَا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى

فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى ﴿٧٧﴾

فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾

وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى ﴿٧٩﴾ يَا بَنٖٓى اِسْرَٓائٖلَ قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ

مِنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ

الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فٖيهِ

فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٖى وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبٖى فَقَدْ هَوٰى ﴿٨١﴾

وَاِنّٖى لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴿٨٢﴾

وَمَٓا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ اُولَٓاءِ عَلٰٓى اَثَرٖى

وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى ﴿٨٤﴾ قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ

بَعْدِكَ وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِىُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسٰٓى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ

اَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا

اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ اَمْ اَرَدْتُمْ اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ

فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِدٖى ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَٓا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلٰكِنَّا

حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾ فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ ﴿٨٨﴾ أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾

Meâl-i Şerifi

77- Gerçekten Musa'ya şöyle vahyettik: "Kullarımla geceleyin yürü (Mısır'dan çık) de (asânı vurarak) onlara denizde kuru bir yol aç; (artık firavun tarafından) yetişilmekten korkmazsın ve (boğulmaktan) endişe de etmezsin."

78- Firavun ordularıyla hemen onları takip etti, denizden kendilerini sarıveren (korkunç boğulma) sarıverdi

79- Böylece Firavun kavmini yanlış yola sürükledi ve doğru yola götürmedi.

80- Ey İsrailoğulları! Sizleri düşmanınızdan kurtardık ve Tûr dağının sağ yanında size söz verdik, üzerinize de kudret helvası ve bıldırcın indirdik.

81- Size verdiğimiz rızıkların en temizlerinden yiyin ve bunda taşkınlık etmeyin, sonra üzerinize gazabım iner. Kimin üzerine de gazabım inerse, muhakkak o mahvolur.

82- Bununla beraber, şüphe yok ki ben, tevbe eden, iman edip salih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat gösteren kimse için çok bağışlayıcıyım.

83- "Ey Musa! Seni kavminden (ayırıp) daha çabuk (gelmeye) sevkeden nedir?" (dedik.)

84- Musa: "Onlar benim izimdeler (arkamdan beni takip edip geliyorlar). Ben sana acele ettim (geldim) ki, hoşnud olasın" dedi.

85- Allah: "Doğrusu biz senden sonra kavmini imtihan ettik. Sâmirî onları saptırdı" dedi.

86- Hemen Musa öfkeli ve üzgün olarak kavmine döndü (onlara şöyle)

dedi: "Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaad ile söz vermedi mi? Size bu süre mi çok uzun geldi, yoksa Rabbinizden size bir gazab inmesini arzu ettiniz de mi, bana olan vaadinizden caydınız?"

87- Onlar dediler ki: "Biz sana verdiğimiz sözden, kendiliğimizden caymadık. Fakat biz o (Kıbtî) kavminin süs eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiştik. Onları (ateşe) attık. Sâmirî de (kendi mücevheratını) böylece atmıştı."

88- Nihayet Sâmirî onlara böğüren bir buzağı heykeli ortaya çıkardı. Bunun üzerine Sâmirî ve adamları: "İşte sizin de, Musa'nın da ilâhı budur, ama o unuttu" dediler.

89- Onlar görmüyorlar mıydı ki, o buzağı, kendilerine hiçbir sözle karşılık veremiyor; onlara ne bir zarar, ne de bir yarar vermeye sahip bulunamıyordu.

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ يَا قَوْمِ
اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُونٖي وَاَطٖيعُٓوا اَمْرٖي ﴿٩٠﴾
قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفٖينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى ﴿٩١﴾ قَالَ
يَا هٰرُونُ مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّٓوا ﴿٩٢﴾ اَلَّا تَتَّبِعَنِ اَفَعَصَيْتَ
اَمْرٖي ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَاْخُذْ بِلِحْيَتٖي وَلَا بِرَاْسٖي اِنّٖي خَشٖيتُ
اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنٖٓي اِسْرَٓائٖيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلٖي ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا
خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهٖ فَقَبَضْتُ
قَبْضَةً مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لٖي نَفْسٖي
﴿٩٦﴾ قَالَ فَاذْهَبْ فَاِنَّ لَكَ فِي الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ وَانْظُرْ إِلَىٰ إِلَٰهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ
عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَا إِلَٰهُكُمُ اللَّهُ
الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ
مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ وَقَدْ آتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ
فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَالِدِينَ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حِمْلًا
﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَافَتُونَ
بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ
طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾

Meâl-i Şerifi

90- And olsun ki Harun daha önce onlara: "Ey kavmim! Siz bununla (buzağı ile) imtihana çekildiniz. Sizin gerçek Rabbiniz Rahmân'dır. Gelin bana uyun ve emrime itaat edin" demişti.

91- Onlar (cevap olarak şöyle) demişlerdi: "Musa bize dönüp gelinceye kadar, biz ona tapmaya elbette devam edeceğiz."

92- (Musa gelince kardeşine şöyle) dedi: "Ey Harun! bunların sapıklığa düştüğünü gördüğün vakit, seni engelleyen ne oldu?"

93- "(Neden) benim yolumu takip etmedin, benim emrime karşı mı geldin?"

94- Harun: "Ey anamın oğlu! Sakalımı ve başımı (saçımı) tutma. Ben senin 'İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, sözüme bakmadın' diyeceğinden korktum." dedi.

95- (Hz. Musa bu defa Sâmirî'ye dönerek) "Ey Sâmirî! Senin bu yaptığın nedir? " dedi.

96- Sâmirî: "Onların görmedikleri bir şey gördüm: (Sana gelen) ilâhî elçinin (Cebrail'in) izinden bir avuç (toprak) aldım ve onu (erimiş mücevheratın içine) attım. Bunu, bana böylece nefsim hoş gösterdi" dedi.

97- (Musa ona şöyle) dedi: "Haydi çekil git. Artık senin için hayat boyunca, 'benimle temas yok' diye söylemen var (bir vahşi gibi yapayalnız yaşamağa mahkum olacaksın). Hem senin için asla kaçamayacağın bir ceza daha vardır. Bir de ibadet edip durduğun ilâhına bak; elbette biz onu yakacağız, sonra da kül edip muhakkak onu denize savuracağız."

98- Sizin ilâhınız, ancak kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'dır. Onun ilmi her şeyi kuşatmıştır.

99- (Ey Muhammed!) Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki, sana katımızdan bir zikir (düşünüp kendisinden ibret alınacak bir kitab) verdik.

100- Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz o, kıyamet günü bir günah yüklenecektir.

101- Devamlı o azabın altında kalacaklar. Kıyamet günü onlar için, bu ne fena bir yüktür!

102- Sûr'a üfürüleceği gün ki biz suçluları o gün, (gözleri korkudan) göğermiş olarak mahşerde toplayacağız.

103- "Siz dünyada sadece on(gün) kaldınız" diye kendi aralarında gizli gizli konuşurlar.

104- Aralarında ne konuşacaklarını biz çok iyi biliriz. Görüşü en üstün olan: "Ancak bir gün kaldınız" diyecektir.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا
رَبّ۪ي نَسْفًاۙ ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًاۙ ﴿١٠٦﴾ لَا تَرٰى ف۪يهَا عِوَجًا
وَلَٓا اَمْتًاۜ ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَا عِوَجَ لَهُۚ وَخَشَعَتِ
الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ
اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ

وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ
الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ
وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا
عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾
فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ
وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿١١٤﴾ وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ
فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا ﴿١١٥﴾

Meâl-i Şerifi

105- (Ey Muhammed!) Sana dağlar(ın kıyametteki durumunu) sorarlar, de ki: "Rabbim onları ufalayıp savuracak."

106- "Böylece yerlerini dümdüz boş bir halde bırakacak."

107- "Orada ne bir çukur, ne de bir tümsek göreceksin."

108- O gün, hiçbir tarafa sapmadan o davetçiye (Sûr'a üfleyenin çağrısına) uyarlar. Öyleki, Rahmân'ın heybetinden sesler kısılmıştır. Artık bir fısıltıdan başka hiçbir şey işitemezsin.

109- O gün, Rahmân'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnud olduğu kimselerden başkasının şefaatı fayda vermez.

110- Allah, onların geleceklerini de, geçmişlerini de bilir. Onlar ise O'nu ilmen kavrayamazlar.

111- Bütün yüzler, diri ve bütün yarattıklarını gözetip duran Allah'a baş eğmiştir. Bir zulüm yüklenen gerçekten hüsrana uğramıştır.

112- Her kim de mümin olarak salih amelleri işlerse, artık o, ne bir haksızlıktan ve ne de çiğnenmekden korkar.

113- İşte böylece biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Onda tehditlerden nice türlüsünü tekrar tekrar açıkladık ki belki sakınırlar, ya-

hut onlara bir ibret ve uyanış verir.

114- Hükmü her yerde geçerli gerçek hükümdar olan Allah yücedir. (Ey Muhammed!) Kur'ân sana vahyedilirken, vahiy bitmeden önce (unutma korkusu ile) Kur'ân'ı okumada acele etme; "Rabbim! benim ilmimi artır" de.

115- Doğrusu bundan önce Âdem'e (bu ağaçtan yeme diye) emrettik, fakat unuttu ve biz onda bir azim (bir kararlılık) bulmadık.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا

لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوٌّ لَّكَ

وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰٓ ﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ

فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسْوَسَ

إِلَيْهِ ٱلشَّيْطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلْخُلْدِ وَمُلْكٍ

لَّا يَبْلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ

عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ ٱلْجَنَّةِ وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ ٱجْتَبَٰهُ

رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾ قَالَ ٱهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ

لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّى هُدًى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَاىَ

فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِى فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةً

ضَنكًا وَنَحْشُرُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَعْمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِىٓ

أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا

وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنْسٰى ﴿١٢٦﴾ وَكَذٰلِكَ نَجْز۪ي مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰيَاتِ رَبِّه۪ۜ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿١٢٧﴾ اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ ف۪ي مَسَاكِنِهِمْۜ اِنَّ ف۪ي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُو۬لِي النُّهٰى ﴿١٢٨﴾

Meâl-i Şerifi

116- Bir vakit meleklere: "Âdem(e hürmet) için secde edin" demiştik; İblis'ten başka hepsi secde etmiş, o çekinmişti.

117- Biz de (Âdem'e) şöyle demiştik: "Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis) sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra bedbaht olursun (sıkıntı çeker, perişan olursun)."

118- "Doğrusu senin acıkmaman ve çıplak kalmaman (ancak) cennettedir. "

119- Ve sen orada ne susarsın, ne de güneşin sıcağında kalırsın"

120- Nihayet şeytan ona vesvese verdi. Şöyle dedi: "Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve çökmesi olmayan bir saltanatı göstereyim mi?"

121- Bunun üzerine ikisi de o ağaçtan yediler. Hemen ayıp yerleri kendilerine açılıp görünüverdi. Ve üzerlerine cennet yaprağından örtüp yamamaya başladılar. Âdem Rabbinin emrinden çıktı da şaşırdı.

122- Sonra Rabbi, onu seçti de tevbesini kabul buyurdu ve ona doğru yolu gösterdi.

123- Allah (onlara) şöyle dedi: "Birbirinize düşman olmak üzere hepiniz oradan (cennetten) inin. Artık benden size bir hidayet (kitab) geldiği zaman, kim benim hidayetime uyarsa işte o, sapıklığa düşmez ve (ahirette) zahmet çekmez.

124- Her kim de benim zikrimden (Kur'ân'dan) yüz çevirirse, (bilsin ki) ona dar bir geçim vardır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.

125- (O zaman Kur'ândan yüz çeviren kimse) "Rabbim! beni niçin kör olarak haşrettin, oysa ben gören bir kimseydim" der.

126- Allah: "Böyledir, sana âyetlerimiz gelmişti de onları sen unutmuştun, bugün de öylece unutulursun" der.

127- İşte haddi aşanları, Rabbinin âyetlerine inanmayanları biz böyle cezalandırırız. Ve muhakkak ki ahiret azabı (dünya azabından) daha şiddetli ve daha devamlıdır.

128- Onları, yerlerinde gezip durdukları şu kendilerinden önce yok ettiğimiz bunca nesiller(in o korkunç akibeti) doğru yola sevk etmedi mi? Doğrusu bunda ibret alacak aklı olanlar için nice deliller vardır.

Ey Muhammed:

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ
بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ آنَاءِ اللَّيْلِ
فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ
عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا
لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَوةِ
وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْئَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ
لِلتَّقْوَى ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ
بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ
مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ

آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا
فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى ﴿١٣٥﴾

Meâl-i Şerifi

129- Eğer Rabbinin verdiği bir hüküm ve tayin ettiği bir süre olmasaydı, hemen azaba uğrarlardı.

130- O halde, dediklerine sabret; güneşin doğmasından önce ve batmasından önce Rabbini hamd ile tesbih et. Gecenin bir kısım vakitlerinde ve gündüzün etrafında da tesbih et ki hoşnudluğa eresin.

131- Kâfirlerden bir kısmına, onları sınamak için dünya hayatının zineti olarak verdiğimiz ve onunla kendilerini geçindirdiğimiz şeye (mal ve saltanata) sakın rağbetle bakma. Rabbinin (ahiretteki) rızkı daha hayırlı ve daha devamlıdır.

132- (Ey Muhammed!) Ehline namaz kılmalarını emret, kendin de ona sabırla devam et. Biz senden bir rızık istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız. Güzel akibet takva sahiplerinindir.

133- (İnkâr edenler): "Rabbinden bize bir mucize getirse ya" dediler. Onlara önceki kitablarda olan apaçık deliller gelmedi mi?

134- Eğer biz, onları bundan (peygamber veya Kur'ân'dan) önce bir azab ile yok etseydik, muhakkak "Ey Rabbimiz! bize bir peygamber gönderseydin de, alçak ve rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık, olmaz mıydı?" diyeceklerdi.

135- De ki: "Hepimiz beklemekteyiz, siz de bekleyedurun. Şüphesiz düz yolun sahiplerinin kimler olduğunu ve kimlerin doğru yolda bulunduğunu yakında bileceksiniz.

لَكَانَ لِزَامًا Lizâm: Ad ve Semud kavimlerine olduğu gibi daha dünyada iken hemen yakalarına yapışan azabdır. فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ ***"Rabbini hamd ile tesbih et"*** Burada da namaz vakitleri tamamiyle gösterilmiştir. بَيِّنَةُ مَا فِى الصُّحُفِ الْأُولَى **Önceki kitaplarda olan apaçık deliller.** Tevrat, İncil ve diğer daha parlak bir şekilde açıklayıp ispat eden ve böylelikle onlar için de (tasdik edici) bir delil olup, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin açık bir mucizesi bulunan Kur'ân gelmedi mi?

Enbiyâ Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 112

Bu sûre, Mekkî sûrelerdendir.
Âyetleri: Yüz on ikidir.
Fâsılası: ن ، م harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ ف۪ي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ ﴿١﴾

مَا يَأْت۪يهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحْدَثٍ اِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ

يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَاَسَرُّوا النَّجْوَى الَّذ۪ينَ ظَلَمُوا هَلْ هٰذَا

إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السِّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ
رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤﴾
بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلِ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِآيَةٍ
كَمَا أُرْسِلَ الْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا
أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحِي
إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَاهُمْ
جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ
الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ
أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

Meâl-i Şerifi

1- İnsanların hesab (görme) zamanı yaklaştı. Onlar ise hâlâ gaflet içinde, yan çizip aldırmıyorlar.

2- Rablerinden kendilerine gelen her yeni hatırlatmayı hep eğlenerek dinliyorlar.

3- Kalbleri hep eğlencede (gaflette), hem o zalimler aralarında şu gizli fısıltıyı yaptılar: "Bu, ancak sizin gibi bir insan. Artık göz göre göre sihre-ni gidip uyarsınız?"

4- Peygamber: "Benim Rabbim gökte ve yerde (söylenen) her sözü bi-lir. O, her şeyi işitir, her şeyi bilir" dedi.

5- Onlar: "Hayır, bunlar karışık rüyalardır; yok, onu kendisi uydur-du, yok o bir şairdir. Böyle değilse önceki peygamberler gibi, o da bize bir mucize getirsin" dediler.

6- Onlardan önce yok ettiğimiz hiçbir memleket halkı iman etmedi. Şimdi bunlar mı iman edecekler?

7- (Ey Muhammed!) Biz, senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkek(peygamber)ler gönderdik. Bilmiyorsanız kitap ehli olanlara sorun.

8- Biz onları yemek yemez birer cesed kılmadık ve onlar ölümsüz de değillerdi.

9- Sonra biz onlara verdiğimiz sözü yerine getirdik; hem onları, hem de dilediğimiz kimseleri kurtardık, aşırı gidenleri yok ettik.

10- (Ey Kureyş topluluğu!) And olsun, size öyle bir kitab indirdik ki, bütün şan ve şerefiniz ondadır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?

وَاَسَرُّوا النَّجْوَى *"Gizli fısıltı yaptılar."* Necvâ, gizli fısıltı demek olduğu halde; bir de bunun gizlice söylendiğini açıkça belirtmek, fısıltının gizlilik derecesini göstermek içindir. Böyle olduğu halde Hz. Peygamber, Allah'tan aldığı bilgi ile onlara ne söylediklerini haber verdi. Bunun üzerine şaşırıp kaldılar da nereden duydun dediler. Cevap olarak قَالَ **dedi ki** رَبِّى يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِى السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ *"**Rabbim gökte ve yerde (söylenen) her sözü bilir.**"* Bu durumda peygamberliği itiraf etmeleri gerektiği halde, yine de kendi aralarında بَلْ قَالُوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ **Hayır bunlar karışık rüyalardır,** (Yusuf, 12/44. âyetin tefsirine bkz.) fakat yalan karışık rüya ile bir gerçeğin bilinemeyeceği hususu açık seçik olduğundan, dediler ki بَلِ افْتَرٰيهُ **hayır uydurdu.** Kendiliğinden altı üstüne vurdurdu. Bu iftirayı da beğenmediler de بَلْ هُوَ شَاعِرٌ **hayır o bir şairdir,** bir şiir söylüyor **dediler.** İşte Rablerinden gelen ihtarı eğlenceye alan, Kur'ân nazil oldukça onunla alay eden, o kalpleri gaflette olan zalim kâfirler peygamberliğin bir Allah vergisi olduğuna inanmak istemeyip, kendi gönülleri o yönde olduğundan dolayı nefislerine kıyaslamak suretiyle, onu (peygamberliği) gizlice tertipledikleri toplantılarında bir sihirbazlık, bir hilekârlık olarak değerlendirmek isterlerken, o gizli sırlarını açığa vurup haber veren vahyin icazı (mucizeliği herkesi acze düşüren konumu) karşısında şaşırarak yok rüya, yok uydurma, yok şair diye saçmaladılar da nihayet فَلْيَأْتِنَا بِاٰيَةٍ كَمَا اُرْسِلَ الْاَوَّلُونَ *"**Önceki peygamberler gibi, o da bize bir mucize getirsin.**"* dediler. Sanki inanacaklarmış gibi önceki peygamberlerin mucizelerini istediler ki, bu gün de üzerinde kısa bir inceleme yapıldığı zaman inkârcıların ileri sürdükleri iddiaların bunlardan ibaret olduğu görülecektir. وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ *"**Biz onları yemek yemez birer cesed kılmadık.**"* yani cansız heykellerden ibaret değillerdi. فِيهِ ذِكْرُكُمْ **Zikriniz bunda,** yani muhtaç olduğunuz öğüt ve dillere destan olacak şan ve şerefiniz bundadır.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَاَنْشَاْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا اٰخَرٖينَ

﴿١١﴾ فَلَمَّٓا اَحَسُّوا بَاْسَنَٓا اِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا

وَارْجِعُٓوا اِلٰى مَٓا اُتْرِفْتُمْ فٖيهِ وَمَسَاكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾

قَالُوا يَا وَيْلَنَٓا اِنَّا كُنَّا ظَالِمٖينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوٰيهُمْ حَتّٰى

جَعَلْنَاهُمْ حَصٖيدًا خَامِدٖينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا السَّمَٓاءَ وَالْاَرْضَ

وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبٖينَ ﴿١٦﴾ لَوْ اَرَدْنَٓا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا لَاتَّخَذْنَاهُ

مِنْ لَدُنَّٓا اِنْ كُنَّا فَاعِلٖينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ

فَيَدْمَغُهُ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُ

مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهٖ

وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾

اَمِ اتَّخَذُٓوا اٰلِهَةً مِنَ الْاَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ

فٖيهِمَٓا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا

يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ اَمِ اتَّخَذُوا

مِنْ دُونِهٖٓ اٰلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هٰذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ

مَنْ قَبْلٖي بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾ وَمَٓا اَرْسَلْنَا

مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ اِلَّا نُوحِي اِلَيْهِ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُونِ
﴿٢٥﴾ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ
﴿٢٦﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعْلَمُ
مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ
مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٨﴾ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنّ۪ي اِلٰهٌ مِنْ دُونِهِ
فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

Meâl-i Şerifi

11- Biz halkı zalim olan nice memleketleri kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka milletler var ettik.

12- Onlar azabımızın şiddetini hissettikleri zaman oradan kaçmaya koyuluyorlardı.

13- "Koşup kaçmayın; size nimet verilen yere, yurtlarınıza dönün ki, sorguya çekileceksiniz" dedik.

14- Onlar da: "Vay bizlere! Biz gerçekten zalimler idik" dediler.

15- Biz, onları biçilmiş bir ekin ve bir yığın kül haline getirinceye kadar hep sözleri bu feryad olmuştur.

16- Biz gök ile yeri ve aralarındaki şeyleri, boş bir eğlence için yaratmadık.

17- Eğer bir eğlence edinmek isteseydik, elbette onu katımızdan edinirdik. Yapacak olsaydık öyle yapardık.

18- Hayır, biz hakkı batılın başına çarparız da onun beynini parçalar. Bir de bakarsın (batıl) o anda yok olup gitmiştir. Allah'a yakıştırdığınız vasıflardan ötürü size yazıklar olsun.

19- Göklerde ve yerde olan bütün varlıklar O'nundur. Katında olanlar O'na kulluk etmekten ne çekinirler, ne de yorulurlar.

20- Gece gündüz (hep Allah'ı) tesbih ederler, usanmazlar.

21- Yoksa (Mekke müşrikleri) birtakım ilâhlar edindiler de yerden

ölüleri onlar mı diriltecekler?

22- Eğer yer ile gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak fesada uğrar yok olurdu. O halde Arş'ın Rabbi olan Allah, onların vasfetmekte oldukları şeylerden (bütün noksanlıklardan) beridir, münezzehtir.

23- O, yaptığından sorumlu olmaz, onlar ise sorumlu tutulacaklardır.

24- Yoksa O'ndan başka ilâhlar mı edindiler? De ki: "Kesin delilinizi getirin. İşte benimle beraber olanların kitabı ve benden öncekilerin kitabı." Hayır, onların çoğu gerçeği bilmezler de onun için yüz çevirirler.

25- Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: "Gerçek şu ki benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet edin."

26- Böyle iken dediler ki: "Rahmân çocuk edindi." Allah bundan münezzehtir. Doğrusu melekler (Allah'ın çocukları değil,) ikram olunmuş kullardır.

27- Onlar Allah'ın sözünün önüne geçmezler, hep O'nun emriyle hareket ederler.

28- Allah, onların önlerindekini de, arkalarındakini de (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar, Allah'ın hoşnud olduğu kimseden başkasına şefaat etmezler. Hepsi de O'nun korkusundan titrerler.

29- İçlerinden kim: "Ben, O'ndan başka bir ilâhım" derse, biz ona cehennemi ceza olarak veririz. Zalimleri biz böyle cezalandırırız.

لاعبين **Oyuncu olarak yaratmadık,** yani üzerinizde her türlü güzel süslemelerle dolu yükseltilmiş bir tavan halinde yükselip duran gök ve altınızda ince menfaatlerle dopdolu, kurulu bir beşik gibi döşenmiş olan yer ve aralarındaki harika yaratıklar, gönülleri oyunda olan ve Rahmân'ın ihtar ve öğütlerini eğlence yerine koyan o zalimlerin hayal etmek istedikleri gibi oyuncak değildir. Hakkı tanımak ve ebedî hayat yolunda yüksek menfaatlerinden istifade edilmek üzere hak ve hikmetle yaratılmış Allah'ın kudretinin göstergesidir. Eğer bunlar yalnız insanların dünya hayatı için yaratılmış olsaydı انما الحيوة الدنيا لعب ولهو *"dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir."* (Muhammed, 47/36) âyetinin mânâsı gereğince bir oyun ve eğlenceden ibaret olması lazım gelirdi. Nitekim dünya hayatından başkasını düşünmeyen kâfirler, bütün dünyayı kendilerine oyuncak etmek istemişler ve hatta bu duygu ile felsefe yapacağız diye neler söylemişlerdir.

Sözün kısası, o zalimler ne kadar oynamak isterlerse istesinler, yaradılış bir

oyuncak olmadığı gibi, yaratan da asla bir oyuncu değildir. Nitekim buyuruyor ki لَوْ اَرَدْنَا اَنْ نَتَّخِذَ لَهْوًا **eğer biz bir eğlence edinmek isteseydik** لَاتَّخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا **elbette onu katımızdan edinirdik.** yani sırf ilâhî bir eğlence edinirdik. Ve bu durumda o bir eğlence değil hikmetin ta kendisi olurdu. Demek yüce Allah'ın eğlence edinmiş olması asla düşünülemez, yahut dünyayı onların kendisiyle eğlenecekleri bir oyuncak değil, kendi katımızdan kendimiz için bir eğlence yapardık اِنْ كُنَّا فَاعِلِينَ **eğer yapacak olsaydık;** öyle değil, **böyle yapardık,** ama yapmayız. Şayet yüce Allah'ın şanına eğlence yakışsaydı böyle yakışırdı. Fakat her şeyi hikmetle yapan Allah'ın yüceliğine eğlence asla yakışmaz. Tâlî (ikinci önerme) batıl ise, ona bağımlı olan mukaddem (birinci önerme) de öyledir. هُمْ يُنْشِرُونَ **Diriltme işini onlar mı yapacaklar?** Ölüleri kabirlerinden onlar mı kaldırıp diriltecekler? لَوْ كَانَ فِيهِمَا اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ **Yerde gökte yani bütün varlık dünyasında şayet söz sahibi olacak ve kendisine itaat edilecek Allah'tan başka ilâhlar olsaydı** لَفَسَدَتَا **muhakkak ikisi de fesada uğrar yok olurdu.** Yer ve gök bütün kâinat yok olup giderdi veyahut hiç var olamazdı. Madem ki, bütün düzenleriyle varlıklarını sürdürmektedirler, o halde Allah'tan başka ilâh yoktur. Çünkü ilâh demek hiçbir hususta acizliğe düşmesi mümkün olmayacak şekilde mükemmel bir kudret sahibi demektir. Onun için Allah'tan başka yerde ve gökte kendi gücü ile işleri idare eden ve icraat yapan ilâhlar farz edildiği takdirde her birinin illet-i tanıme (herhangi bir şeyin var olması için gerekli olan sebep, etken) olması lazım gelir, herbirinin yeteri kadar güce sahip olduğu, icad etme, yok etme, diriltme, öldürme, bozma ve değiştirme ve daha nice işleri başkasına muhtaç olmaksızın tek başına yapabilecek kuvveti bulunduğu varsayılmış olur. Bu durumda yer ve göğün var olmalarının gerçekleşmesinde ya her biri, ya hepsi ayrı ayrı tesir etmiş olacak veya yalnız birisi etken olacak. Yalnız biri etken olacaksa diğerleri ilâh değilmiş demek olur. Ve eğer her biri etken olacaksa çeşitli sebeplerin bir tek etki alanı üzerine, bağımsız bir şekilde gelip toplanmaları ve çatışmaları lazım gelir ki, imkansız bir şeydir. Bunların anlaşarak orada toplanmaları imkansız olduğu gibi, bir uyumsuzluk içerisinde, anlaşmaksızın orada bulunmaları da mümkün değildir. Çünkü, anlaşmazlık olursa, mesela biri yapmak isterken diğeri yıkmak isterse, eserde karşıt iki tarafın münakaşası ve karşılıklı engellemeleri sonucu hiçbir şey meydana gelemez. Eğer anlaşarak bir yerde toplanmışlarsa, bağımsızlık konusunda tartışma ve çelişki olur.

Diğer bir ifadeyle karşı güçler arasında birbirlerini geriye püskürtme eylemi oluşur veya hasılı tahsil (var olan bir şeyi var etmeye çalışma) lazım gelir. Ve

yine birden fazla ilâhın olmaması gerekir. Yok eğer hepsinin anlaşıp ortaklaşa yaptıkları etkileri varsayılacak olursa, bu durumda herhangi bir şeyin var olması için gerekli olan sebepler, ancak hepsinin toplamından ibaret olacağından, herbiri tam bir etken değil, tesir gücü az olan noksan etken olmuş olur. Noksan olan ise ilâh olamayacağından hiçbirinin ilâh olmaması gerekir. O halde olsa, olsa bunların hepsi ancak birleşerek bir ilâh olacak, yani değişik ilâhlar topluluğu değil de noksanlardan meydana gelen bir topluluğun tümüne birden bir ilâh denmiş olacak. Halbuki her ne olursa olsun bunların yekünü de bağımsız bir güce sahip değildir; yer ve gök gibi, birleşmeye, bir düzene ve bunları yapacak etkin bir güce muhtaçtır, dış etkilere bağlıdır. Böyle olan bir şeyin, ilâh olamayacağı ise açıktır. Sözün kısası Allah'tan başka ilâhlar ve hatta O'nun dışında bir ilâh bile varsayılırsa, gerek ortaklık şeklinde farzedilsin ve gerek tek başına bağımsız olarak düşünülsün ilâh varsayılanların ilâh olamaması lazım gelir. Çelişki muhakkak olurdu. Mutlak varlıkta sağlıklı hiçbir yapıya imkan kalmaz, varlık namına hiçbir şey gerçekleşemezdi, yer ve gök bulunamazdı. Oysa bugün yer ve gök bozguna uğramayıp, sağlıklı yapılarıyla dimdik ayaktadırlar.

Demek Allah'ın birliği yer ve göğün varlığı sebebiyle çok açık bir şekilde bilinmektedir. فَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ **İşte Allah, O her şeye galib, O büyük varlık ve yaratılış saltanatına sahib olan, o Arş'ın Rabbı, başka ilâhlar edinen putçuların, zalimlerin ve gafillerin isnad ettikleri vasıflarından çok münezzeh ve yücedir.** O'nu noksanlık lekelerinden tenzih ederek tesbih etmelidir. O halde Allah o zalimleri, kâfirleri, o kötülük yapanları niçin yaratıyor? İsterse bir zaman için olsun onların fenalıklarına niye meydan veriyor, denecek olursa لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ **O, yaptığından sorumlu olmaz.** Onun hiçbir şekilde sorumlu bulunma ihtimali yoktur. Hikmeti araştırılıp üzerinde düşünülmez değil, fakat her türlü kusurdan uzak olan Allah'ın yaptığı işlerinden dolayı, kendisiyle münakaşa edilme imkan ve ihtimali olmadığı gibi, fiillerine de kendisinden başka hakim ve bir şeyin olmasını gerekli kılacak bir sebep, bir niçin, bulunması ihtimali de yoktur. Çünkü O'nun üstünde hiçbir hakim, hiçbir etken yoktur. O, bütün hakimlerin hakimi, bütün sebep ve etkenlerin yaratıcısı ve icad edicisi olan, istediğini yapan tek ilâhtır. Dilediği şekilde hareket eder, bununla beraber eğlence edinmekten münezzehtir. Hiçbir işi oyuncak değil, her yaptığı hikmetin ta kendisidir. Hikmetinin hakikati de kendi bilgisindedir. Bildirirse bildirir, bildirmezse yalnız kendi bilir. Sözün özü: O'na karşı "Şu neden şöyle oldu, niçin yaptın? Söyle bakayım" gibi sorgu ve azarlamaya kalkışmak kimsenin haddi değildir. وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ **Halbuki onlar, yani kullar sorgulanırlar.**

Allah'ın huzurunda bütün yaptıklarından sorgulanacak, ona göre sevabını veya azabını göreceklerdir.

قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ **De ki: "delilinizi getirin bakalım".** Yani Allah'tan başka ilâh edinenlerin davalarını ispat edebilecek aklî ve naklî hiçbir delilleri yoktur. Halbuki din işlerinde ve özellikle böyle en önemli bir davada delilsiz söylenen sözlerin hiçbir hükmü yoktur. Şu halde bu açıklamadan sonra delillerini boğazlarına tıkmak ve hadlerini bildirmek için "Ey Muhammed! Onlara de ki: Haydi o davanıza bir delil getirmek mümkün ise getirin bakayım."

هٰذَا **İşte,** sizin de gördüğünüz gibi ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ **benimle birlikte olanların kitabı,** yani ümmetime bir öğüt ve bir tefekkür kaynağı olmak üzere tebliğ edip açıkladığım kitab ve öğüt وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي **ve benden öncekilerin kitabı!** Daha önceki peygamberlerin ümmetleri için yapılan öğüt. Bunlar meydanda, hepsi de Allah'ın birliğini gösteren aklî ve naklî deliller olarak ortaya konmuştur. Hani ya sizin ki? Diğer bir ifadeyle: İşte benim ümmetimin kitabı olan Kur'ân ve önceki ümmetlerin kitabı olan Tevrat ve diğer bilinen kitaplar! Bunlara müracaat edin, sizin Allah'a ortak koşma davanıza bir delil bulabilir misiniz? Haydin bakalım! Ne mümkün. بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ **Hayır, onların çoğu gerçeği bilmezler,** körü körüne başkalarının arkasından giderler فَهُمْ مُعْرِضُونَ **de onun için haktan yüz çevirmektedirler.** Ancak bir azınlık vardır ki, haktan hoşlanmazlar, haksızlıklarından dolayı bile bile yüz çevirirler.

Bunlar, önceki peygamberlerin öğrettikleri tevhid inancı değildi diyecek olurlarsa: ... وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ *"Senden önce hiçbir peygamber göndermedik ki, ona şöyle vahyetmiş olmayalım: 'Gerçek şu ki, benden başka ilâh yoktur. Onun için bana ibadet edin..."*

اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا
اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ
كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلْنَا فِي الْاَرْضِ رَوَاسِيَ
اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٢﴾
وَهُوَ الَّذٖي خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فٖي فَلَكٍ
يَسْبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ اَفَاِنْ مِتَّ فَهُمُ
الْخَالِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ
فِتْنَةً وَاِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٣٥﴾ وَاِذَا رَاٰكَ الَّذٖينَ كَفَرُوا اِنْ يَتَّخِذُونَكَ اِلَّا هُزُوًا
اَهٰذَا الَّذٖي يَذْكُرُ اٰلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ الرَّحْمٰنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ الْاِنْسَانُ
مِنْ عَجَلٍ سَاُورٖيكُمْ اٰيَاتٖي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ
صَادِقٖينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ الَّذٖينَ كَفَرُوا حٖينَ لَا يَكُفُّونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ
ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتٖيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطٖيعُونَ
رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذٖينَ
سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٤١﴾

Meâl-i Şerifi

30-O kâfir olanlar, görmediler mi ki, göklerle yer bitişik bir halde iken biz onları ayırdık. Hayatı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ inanmıyorlar mı?

31- Yeryüzünde, insanlar sarsılmasın diye sabit dağlar yarattık, rahat gidebilsinler diye dağların aralarında geniş yollar var ettik.

32- Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık. Kâfirler ise, gökyüzünün alâmetlerinden (Allah'ın kudret ve azametine delalet eden delillerin-

(den) yüz çeviriyorlar.

33- Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur. Bunların her biri kendi dairesinde dolaşmaktadır.

34- Ey Muhammed! Senden önce de hiçbir insanı ölümsüz kılmadık, sen ölürsün de onlar baki kalır mı? Senin ölmenle rahata kavuşacaklarını mı sanıyorlar?

35- Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak kötülük ve iyilikle deneyeceğiz. Hepiniz de sonunda bize döndürüleceksiniz.

36- O inkârcılar seni gördükleri zaman, seni alaya alıyorlar ve "İlâhlarınızı diline dolayan bu mudur?" diyorlar. Halbuki onlar Rahmân'ın kitabını inkâr ediyorlar.

37- İnsan aceleci olarak yaratılmıştır. Size yakında (azaba dair) alametlerimi göstereceğim. Şimdi siz acele etmeyin.

38- "Doğru sözlü iseniz (bildirin) bu vaad ne zamandır?" derler.

39- Bu kâfirler ateşi yüzlerinden ve sırtlarından men edemeyecekleri ve yardım da göremeyecekleri zamanı, bir bilseler!

40- Doğrusu bu azap onlara ansızın gelecek de kendilerini şaşırtacaktır. Artık ne geri çevrilmesine güçleri yetecek, ne de kendilerine mühlet verilecektir.

41- Yemin olsun ki, senden önce birçok peygamberle alay edildi de içlerinden alay edenleri, o alay ettikleri şey (azap) kuşatıverdi.

اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا **O kâfir olanlar, görmediler mi? Baksalar ya;** veya haberleri yok mu, sorsalar ya; veyahut şu görüş ve düşüncede değiller mi? اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ **Göklerle yer,** şu gördükleri âlemin yukarı kısmını teşkil eden yüksekler ve alt kısmını oluşturan yer كَانَتَا رَتْقًا **bitişik idiler.** İkisi de deliksizdi. Yukarıdan yağmur yağmıyor, yerde ot bitmiyordu, bunu görüyorlardı. Veyahut yer, dağsız deresiz yekpare; gök boyutları da güneşi, ayı, gökcisimleri ve yıldızları yok, tek bir bütün halindeydi. Veyahut yer, gökcisimlerine bitişik, hepsi bir şeydi. Gök cisimleri ve kütleleri arasında şimdiki çeşitlilik sözkonusu olmayıp hepsi de birbirine benzer birer madde idi. Veyahut hepsi başlangıçta var olmamakla ortaktı. Dışta görünen ve farklı özellik gösteren bir varlık değildi. Bunları da şimdiki görünen durumlarından bir fikir edinip ondan delil çıkarmak yolu ile veya duyulup nakledilen bilgiler ışığında bilirler veya bilebilirler. Baksalar ya, فَفَتَقْنَاهُمَا **öyle iken biz onları koparıp ayırdık.**[1] Yok iken yaratıldılar, bir şey

---

(1) Ratk, lügatte bir şeyin bir şeye eklenip kaynaşarak bitişmesi, fatk ise, "fek" gibi koparıp ayırmaktır. Bu âyetteki ratk ve fatk hakkında başlıca üç mânâ beyan etmişlerdir. Birincisi: İbnü Ömer ve İbnü Abbas (r.a)dan bir rivayette gök, ratk idi yağmur yağmıyordu ve yer ratk

iken çoğaldılar. Başlangıçta duman gibi bir madde iken farklı şekiller alıp değişik kütleler oldular. Bir tabiatta kalamayıp değişik karekterlerle çeşitlendirildiler. Yer, göklerden ayrıldı, yukarısından yağmur yağdırıldı, üzerinde otlar bitirildi. وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ **Ve hayatı olan herşeyi sudan yarattık.** Yani gerek bitki, gerek hayvan ve gerek insan olsun, canlı olan her şeyin hayatına suyu sebep kıldık. Bazıları buradaki sudan maksadın nutfe (sperma) olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu takdirde canlılardan sadece bir kısmını canlılık kavramına tahsis etmek icab eder. Halbuki su bilinen yönüyle asıl mânâsına olduğu takdirde كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ *"hayatı olan her şey"* mânâsı genel olarak hayvanlardan başka bitkileri de içine alacaktır. Şüphesiz gerek hayvanların ve gerek bitkilerin hayatlarının su ile bağlantısı bilinen bir gerçektir.

Son zamanlarda suyu oluşturan elementlerin en önemlisi olan hidrojen, bütün elementlerin temel esası gibi mütalaa olunmaya başladığına göre, Kur'ân'ın bu uyarısı daha kapsamlı bir gerçeğe işareti de içine almış olur. Gerçi organik kimyada karbon bir temel element olarak mütalaa edilmektedir. Ve hayatın hava ile de alakası vardır. Fakat âyette sözü edilen "Şey" sözcüğünün, suyun dışında kalan diğerleri için de aykırı bir tarafı olmadığı gibi, bunlar herkes için su kadar açık ve gözle görülen şeyler de olmadığından, burada en açık delil ileri sürülmüştür ki, o da sudur. Suyun ratk (bitişik olma) ve fatk (ayırma) ile münasebeti apaçık olup herkesçe bilinmektedir. Tabiat (yaratılış) üzerinde bu bitişik olma ve ayrışma durumu ile, bu şekilden şekile değiştirme olayı o kâfirlerin görüp durdukları veya düşünüp kıyaslama yoluyla bildikleri veya haber aldıkları bir iş, bir icraat olduğu halde اَفَلَا يُؤْمِنُونَ **yine de imana gelmezler hâ!** Bir sudan yaratıldıklarını bilirler de hâlâ Allah'ın sanat ve tesirine inanmazlar, tabiat, tabiat deyip dururlar hâ! İşte tabiate kalsaydı tabiat kendi kendine değişir miydi, yer ile gök yokluktan varlığa gelirler miydi veya yer

---

idi ot bitmiyordu; sonra Allah göğü fatk etti yağmur yağdırdı, yeri fatk etti ot bitirdi denilmiştir. Buna göre (âyette geçen) görme işi (hakikî anlamda) gözle olabilir; fakat ratk ve fatk mecazîdir. Ve âyetin ifadesi şeklindeki ifade yerine oturtulmuştur. İkincisi: İbnü Abbas'tan, İkrime, Hasan, Katade ve İbnü Cübeyr yollu bir rivayette, gökler ve yer ikisi bitişik bir şeydi, Allah, aralarını ayırdı denilmiştir. Bu mânâ, ilk madde teorisine uygunluk gösterdiği gibi, yerin güneşten ayrıldığı yolundaki son teoriye de değinmiş olur. (Râd, 13/3. âyetin tefsirine bkz.) Buna göre ratk ve fatk hakikattir. Fakat görme, ilim veya görüş anlamındadır. Üçüncüsü: Ratk yoklukta ortaklık, fatk yaratmak ve farklı kılmak anlamında olmaktır. Bu da birtakım müfessirlerin dirayeten anladıkları bir mânâdır. Bunda görme ilmî, ratk ve fatk mecazîdir. Bununla beraber gösterdiğimiz gibi âyet üç mânâya da gelebilir hepsi de sahihtir, aralarında çelişki yoktur. (Müellif)

gökten ayrılır mıydı veya kuru havada yukarıdan yağmur yağar, kuru toprakta otlar biter miydi, sonra o cansız tabiatlarda aynı bir sudan değişik hayatlar meydana gelir miydi, insanlar olur muydu, kendileri hayat bulurlar mıydı? Onlar kendilerini parçalanmaz mı zannediyorlar? وَجَعَلْنَا فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِهِمْ **Halbuki onları yaratan biz, o yeryüzünde kendilerini sarsacak diye ağır baskılar yaptık.** Yani gökten ayırdığımız ve üzerinde kendilerine sudan hayat verdiğimiz insanları, yerküresi hareketiyle çalkalayıp sıkıntıya sokmasın, sakin olacak yer bulsunlar diye o yeryüzünde suya karşılık sulb oturaklı kıt'alar (Omurgaları derinliklere gömülmüş parçalar yani:) dağlar meydana getirdik. Bir düşünmeli ki, yeryüzü, sıvı bir halde kalsaydı ve yer hareket ettikçe insanlar çalkanıp dursaydı ne büyük sıkıntı olurdu. Toprak kütlesinin yaratılması ve dağların kazık gibi oturtulması ile, bu sıkıntı bertaraf edilip yeryüzü, insanların yaşaması için oturulabilir bir hale getirildi. وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا **Ve orada birtakım alanlar, yollar yaptık** لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ **ki doğru yolu bulabilsinler.** Arzu ettikleri yere doğru gidebilsinler veya hak yolunu tutsunlar. وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا **Gökyüzünü de korunmuş bir tavan yaptık.** وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ *"Onları (gökleri) kovulmuş her şeytandan koruduk"* (Hıcr15/17) âyetinde belirtildiği gibi, şeytanların saldırısından korumuş veyahut kendisine tayin edilmiş zamana kadar bozulup dağılmaktan korunmuştur. اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا اِنْ اَمْسَكَهُمَا مِنْ اَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ *"Doğrusu gökleri ve yeri zeval bulmaktan Allah koruyup tutuyor. And olsun ki, zeval bulurlarsa, onları O'ndan başka kimse tutamaz. O şüphesiz Halîmdir, bağışlayandır."* (Fâtır, 35/41) وَهُمْ عَنْ اٰيَاتِهَا مُعْرِضُونَ **Onlar ise bunun (gökyüzünün) alâmetlerinden yüz çevirmektedirler.** Gökyüzünde Allah'ın kudretini ve O'nun birliğini gösteren bunca delillerin gösterdiği gerçeklerden yüz çevirip geçiyorlar. وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ **Halbuki geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan O'dur.** كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ **Bunların her biri kendi dairesinde dolaşmaktadır.** Demek zannedildiği gibi onları felek (yörünge) döndürüyor değil, onlar felekte ve herbiri bir yörüngede yüzüyorlar. Felek, devreden şey demek olduğuna göre, bazıları feleği dolaşan bir cisim saymışlardır ki, bunlar, zamanlarının fen telâkkisine kapılmış görünüyorlar. Halbuki Dahhâk'tan rivayet olunduğu üzere felek, yıldızların medarı, yani dolaştığı yer diye tarif edilmiştir ki, sırf rıyazî (matematiksel) bir ifadedir. Son zamanlarda dilimizde bu medar kelimesi gibi "mahrek" (hareket yeri) demek de terim olmuştur. Biri devirden ism-i mekân, biri de hareketten ism-i mekândır. Âyette yalnız güneş ile ay zikredildiği halde haberde tesniye getirilmeyip ikiden daha fazlasını ifade eden çoğul sığasıyla يَسْبَحُونَ *"yüzerler."* buyurulması dikkate değer görülmüştür. Bu-

rada tefsirciler, bir kaç yorum söylemişlerdir:

Birincisi: وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ *"Güneş, ay ve yıldızlar"* takdirinde olmasıdır ki, güneş ile ayın yanında yıldızlar hazfedilmiş sonra da, hepsi anlamında olan "küllün" sözcüğü ve çoğul siğası olan "yesbehûn" ile hepsine işaret olunmuş demektir.

İkincisi: Bu karîne (maksadı gösteren alâmet) ile güneş ve aydan cins olarak bütün yıldızların kast edilmiş olmasıdır. Bunu bazıları, doğuş yerlerinin değişmesi itibariyle güneş ile ayın bir çoğulu gibi düşünmek ve dolayısıyla da diğer yıldızların âyette söz konusu edilmediğini kabul etmek istemişlerdir. Fakat bu tarz düşünce söz konusu edilecek olursa, diğer yıldızların da kimisinin ay mânâsında olduğuna işaret olarak bu ikisini hepsini cinsi gibi almak daha münasiptir. Sonra "kül" genellemesi, güneş ve ayla beraber daha önce adı geçen "yer"i de içine alarak hepsine işaret yapılmış olma ihtimali de vardır ki yer, güneş, ay bütün gök cisimlerinden herbiri bir yörüngede yüzüyorlar demek olur. Ve demek ki ne kadar gök cisimleri varsa o kadar da yörüngeleri vardır. Sözün özü, hangisi olursa olsun şurası muhakkak ki, burada eski astronomi ilminin kabul ettiği bir teorinin reddedilmesi vardır. Çünkü onlar güneş ile ayı, yörünge hareket ettiriyor diyorlardı. Burada ise herbirinin birer yörüngede kendilerinin yüzdükleri haber veriliyor ki, gök cisimlerinden her birinin fezada bir mihver (eksen) veya mahrek (yörünge) üzerinde hareket ettiklerini söyleyen yeni astronomi nazariyesinin esası da budur. Şüphesiz eskilerin nazarında da fenleri şimdikilerinki gibi ve belki daha kuvvetli bir kanaatle takip ediliyordu. Demek ki, bugün bu ve benzeri âyetlerde Kur'ân'ın fenne karşı büyük bir zaferini okumaktayız. O halde bildiğimiz fen ilimlerine aykırı görünen noktalara rast gelindiği zaman, Kur'ân fenne uydurulmaya çalışılmamalı, fen, Kur'ân ile bağdaştırılmaya uğraşılmalıdır.

Şimdi düşünün ki, bir kısmı güneş gibi ışığın kaynağı, bir kısmı ay gibi başkası tarafından aydınlatılan (milyarlarca) gök cisimlerinin herbiri kendine mahsus bir dairede yüzüyor; hiçbiri sakin değil, hepsi de birer eksen etrafında periyodik hareketler yapmaktadır. Bir tutarları da yok, hepsi fezânın boşluğunda, bir nizam ve düzen içerisinde yollarına devam etmekte ve her türlü kusurdan korunmuş olarak yörüngelerinde yüzmektedirler. Bu ne harika sanat, ne büyük kudret ve ne büyük âyetlerdir. Bunların hepsinden Allah'ın birliği ve yüceliği okunur. Fakat kâfirler bunları görseler de şaşkınlıklarından yüzlerini çevirirler, şuna buna isnad etmeye kalkışırlar. Zerre kadar insafı olanların itiraf etmesi

gerekir ki, işte bu كُلٌّ فِى فَلَكٍ يَسْبَحُونَ sözü, yüce Allah'ın birliğinin ve kudretinin delillerini görünen âlemde gösterirken, aynı zamanda Allah'ı gösteren delillerden birisi de Hz. Muhammed'in nuru olduğunu göstermek için, Hz. Muhammed'in peygamberliğini anlatacak hususi bir delil olmak üzere, yerin gökten ayrılmış olması gibi bilimsel bir gerçeği fizik ve felsefe adamlarına ders verdikten sonra, Batlamyus astronomisini kökünden yıkan bir vecize ile astronomi bilginlerine de yeni bir fenn (ilmi buluş)in başlangıcı olacak bilimsel bir genel kaide veriyor. Gerçi Kopernik, Nevton, Lâplâs gibi bu fen (Astronomi) ile meşgul olan kimselerin böyle bir Astronomik kanunu bulmaları aslında çok üstün bilimsel bir başarı ve bir deha olmakla beraber bir mucize sayılmazsa da, bunu, ümmi (okuma, yazması olmayan) bir insanın bütün ilim dünyasına karşı meydan okurcasına haber vermiş olması, onun peygamberliğini ortaya koyan Allah'ın âyetlerinden bir âyet olduğunda şüpheye yer bırakmaz.

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ **Bir de biz senden önce de hiçbir insanı ölümsüz kılmadık.** Her kim olursa olsun insanoğlundan hiç bir ferde bu dünyada ebedî kalmayı nasib etmedik. اَفَائِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ **O halde sanki sen ölürsen onlar baki kalacaklar mı?** Senin ölümünü gözeten نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ *"Biz onun felaket zamanını bekliyoruz."* (Tûr, 52/30) diyen o kâfirler bâkî mi kalacaklar ki, senin ölümünü düşünerek teselli bulmak istiyorlar? كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ **Her nefis ölümü tadacaktır.** O acıyı duyacaktır. (Al-i İmran, 3/114 . âyetin tefsirine bkz.) وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً **Ve biz sizi bir imtihan olarak kötülük ve iyilikle deneyeceğiz.** Bu dünya öyle bir imtihan ve deneme yeridir ki, her iyiliğin önünde bir şer engeli vardır. Bunula beraber ölümle her şey bitiverecek değildir. ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُونَ **Hepiniz de sonunda bize döndürüleceksiniz,** dağılıp toplanılarak hesap görülecek, imtihanların iyi veya kötü, mükafat veya cezaları verilecektir. وَاِذَا رَاٰكَ الَّذِينَ كَفَرُوا .. *"O inkârcılar seni gördükleri zaman seni alaya alıyorlar..."*

قُلْ مَنْ يَكْلَؤُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ اَمْ لَهُمْ اٰلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ اَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هٰؤُلَٓاءِ وَاٰبَٓاءَهُمْ حَتّٰى طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ اَفَلَا يَرَوْنَ

أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ (٤٤) قُلْ إِنَّمَا
أُنْذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنْذَرُونَ (٤٥)
وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا
ظَالِمِينَ (٤٦) وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ
شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ (٤٧)

Meâl-i Şerifi

42- De ki: "Geceleyin ve gündüzün sizi Rahmân'dan kim koruyabilir?" Ama onlar Rablerinin kitabından yüz çevirmektedirler.

43- Yoksa kendilerini bize karşı savunacak tanrıları mı var? O tanrılar kendilerine bile yardım edemezler, katımızdan da dostluk görmezler.

44- Doğrusu biz o kâfirleri ve atalarını yaşattık, hatta o ömür onlara uzun geldi. Fakat şimdi memleketlerini her yandan eksilttiğimizi görmüyorlar mı? O halde üstün gelen onlar mıdır?

45- De ki: "Ben sizi ancak vahiyle korkutup uyarıyorum," uyarıldıkları zaman sağırlar çağrıyı duymazlar.

46- Yemin olsun ki, Rabbinin azabından az bir şey onlara dokunursa, muhakkak "Vay bizlere, biz gerçekten zalimlerdik" diyeceklerdir.

47- Biz kıyamet günü için doğru teraziler kurarız; hiçbir kimse hiçbir haksızlığa uğratılmaz. Yapılan amel, bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirir (tartıya koyarız.). Hesap görenler olarak da biz kâfiyiz.

أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا *"Bir yere gelir, etrafından eksiltiriz."* (Râd, 13/41. âyetinin tefsirine bkz.)

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا
لِلْمُتَّقِينَ (٤٨) الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ

مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾

Meâl-i Şerifi

48- Yemin olsun ki, Musa ve Harun'a eğriyi doğrudan ayıran kitabı, takva sahibleri için bir ışık ve öğüt olarak verdik.

49- Onlar görmedikleri halde Rablerinden korkarlar, kıyamet saatinden de titrerler.

الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا Yani Musa ve Harun'a verilen âyetler ve mucizeler içinde en mühim ve en faydalı olarak Tevrat verildi ki, hak ile batılı ayıran hükümleri, aydınlatıcı ve öğüt verici irşad ve vaazları içine almaktaydı. Bu böyle.

وَهٰذَا ذِكْرٌ مُبَارَكٌ اَنْزَلْنَاهُ اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

Meâl-i Şerifi

50- İşte bu (Kur'ân) da indirdiğimiz kutsal bir kitaptır. Şimdi siz bunu mu inkâr ediyorsunuz?

وَهٰذَا **İşte bu da,** yani Kur'ân da ذِكْرٌ مُبَارَكٌ **öyle mübarek bir zikirdir ki** اَنْزَلْنَاهُ **onu biz indirdik.** Ey önceki peygamberlere verilen mucizelerin tıpkısını isteyenler! اَفَاَنْتُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ **Şimdi siz bunu mu inkâr ediyorsunuz?**

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا اِبْرٰهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي اَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا اٰبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا اَجِئْتَنَا

بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ اللَّاعِب۪ينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضِ الَّذ۪ي فَطَرَهُنَّۘ وَاَنَا عَلٰى ذٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِد۪ينَ ﴿٥٦﴾

وَتَاللّٰهِ لَاَك۪يدَنَّ اَصْنَامَكُمْ بَعْدَ اَنْ تُوَلُّوا مُدْبِر۪ينَ ﴿٥٧﴾ فَجَعَلَهُمْ

جُذَاذًا اِلَّا كَب۪يرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ اِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا مَنْ فَعَلَ

هٰذَا بِاٰلِهَتِنَٓا اِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِم۪ينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ

يُقَالُ لَهُٓ اِبْرٰه۪يمُۜ ﴿٦٠﴾ قَالُوا فَأْتُوا بِه۪ عَلٰٓى اَعْيُنِ النَّاسِ

لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُٓوا ءَاَنْتَ فَعَلْتَ هٰذَا بِاٰلِهَتِنَا

يَٓا اِبْرٰه۪يمُۜ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۗ كَب۪يرُهُمْ هٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ اِنْ كَانُوا

يَنْطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُٓوا اِلٰٓى اَنْفُسِهِمْ فَقَالُٓوا اِنَّكُمْ اَنْتُمُ

الظَّالِمُونَۙ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا عَلٰى رُؤُ۫سِهِمْۚ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هٰٓؤُ۬لَٓاءِ

يَنْطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ اَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْـًٔا

وَلَا يَضُرُّكُمْۜ ﴿٦٦﴾ اُفٍّ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِۜ اَفَلَا تَعْقِلُونَ

﴿٦٧﴾ قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانْصُرُٓوا اٰلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِل۪ينَ ﴿٦٨﴾

قُلْنَا يَا نَارُ كُون۪ي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰٓى اِبْرٰه۪يمَۙ ﴿٦٩﴾ وَاَرَادُوا بِه۪ كَيْدًا

فَجَعَلْنَاهُمُ الْاَخْسَر۪ينَۚ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّت۪ي

بَارَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً
وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿٧٢﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا
وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلٰوةِ وَإِيتَاءَ الزَّكٰوةِ
وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ ﴿٧٣﴾

Meâl-i Şerifi

51- And olsun ki biz daha önce İbrahim'e de rüşdünü vermiştik (akla uygun olanı göstermiştik). Biz onu biliyorduk.

52- O zaman o, babasına ve kavmine: "Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir?" demişti.

53- Onlar: "Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk" dediler.

54- İbrahim: "And olsun ki sizler de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz" dedi.

55- Onlar : "Sen bize gerçeği mi getirdin (Sen ciddi mi söylüyorsun), yoksa şaka mı ediyorsun?" dediler.

56- O şöyle dedi: "Hayır Rabbiniz göklerin ve yerin Rabbidir ki onları O yaratmıştır. Ben de buna şahidlik edenlerdenim."

57- "Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım."

58- Derken o, bunları parça parça etti. Yalnız kendisine başvursunlar diye onların büyüğünü sağlam bıraktı.

59- (Kavmi) "Tanrılarımıza bunu kim yaptı? Doğrusu o zalimlerden biridir." dediler.

60- (Bazıları) "İbrahim denen bir gencin, onları diline doladığını duymuştuk" dediler.

61- "O halde onu insanların gözleri önüne getirin, olur ki (aleyhinde) şahidlik ederler" dediler.

62- (İbrahim gelince ona) "Ey İbrahim! bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?" dediler

63- İbrahim: "Belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorlarsa onlara sorun" dedi.

64- Bunun üzerine vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) dediler ki: "Doğrusu siz haksızsınız."

65- Sonra yine (eski) kafalarına döndüler: "And olsun ki (ey İbrahim!) bunların konuşmayacağını (sen de) bilirsin." dediler.

66- (İbrahim) dedi: "O halde, Allah'ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyecek olan putlara mı tapıyorsunuz?"

67- "Size de, Allah'ı bırakıp taptıklarınıza da yazıklar olsun, siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?"

68- Onlar: "Bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin" dediler.

69- Biz: "Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve zararsız ol" dedik.

70- Ona düzen kurmak istediler, fakat biz kendilerini daha fazla hüsrana uğrattık.

71- Onu da, Lût'u da, âlemler için bereketli ve kutsal kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık.

72- Ona (İbrahim'e) İshak'ı, üstelik bir de Yakub'u ihsan ettik ve herbirini salih kimseler kıldık.

73- Onları buyruğumuz altında (insanlara) doğru yolu gösterecek önderler kıldık. Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekat vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimselerdir.

وَلُوطًا اٰتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ
مِنَ الْقَرْيَةِ الَّت۪ي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَٓائِثَۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ
فَاسِق۪ينَۙ ﴿٧٤﴾ وَاَدْخَلْنَاهُ ف۪ي رَحْمَتِنَاۜ اِنَّهُ مِنَ الصَّالِح۪ينَ ﴿٧٥﴾

Meâl-i Şerifi

74- Biz Lût'a da bir hüküm, bir ilim verdik. Onu çirkin işler işleyen kasabadan kurtardık. Doğrusu onlar kötü, fasık bir kavimdi.

75- Onu ise rahmetimizin içine aldık. Çünkü o salihlerdendi.

وَنُوحًا اِذْ نَادٰى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ مِنَ
الْكَرْبِ الْعَظ۪يمِۚ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذ۪ينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۜ

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾

Meâl-i Şerifi

76- Nuh da daha önceleri bize yalvarmıştı; biz de onun duasını kabul ettik, kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtardık.

77- Âyetlerimizi yalanlayan kavminden onun öcünü aldık. Şüphesiz onlar kötü bir kavimdiler. Biz de hepsini (suda) boğduk.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ

إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ
شَاهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا
وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ
﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ
فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي
بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ
﴿٨١﴾ وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ
ذَٰلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ﴿٨٢﴾

Meâl-i Şerifi

78- Davud ve Süleyman'ı da (hatırla). Hani onlar ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Hani milletin koyunları (geceleyin) içinde yayılmıştı, biz onların hükmüne şahittik.

79- Biz onu(n hükmünü) hemen Süleyman'a bildirmiştik; (zaten) herbirine hüküm ve ilim vermiştik. Davud'la beraber tesbih etsinler diye, dağları ve kuşları buyruk altına aldık. (Bütün bunları) yapan bizdik.

80- Ona, sizi savaşta korumak için zırh yapma sanatını öğrettik, artık

şükreder misiniz?

81- Bereketli kıldığımız yere doğru, Süleyman'ın emriyle yürüyen şiddetli rüzgarı, onun buyruğuna verdik. Biz her şeyi biliyorduk.

82- Onun için dalgıçlık yapan ve bundan başka işler de gören şeytanlardan da onun buyruğu altına verdik. Onların hepsini biz gözetiyorduk.

اِذْ يَحْكُمَانِ فِى الْحَرْثِ **Hani onlar ikisi de ekin hakkında hükmettiler.** اِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ **Hani milletin koyunları içinde yayılmıştı.** Rivayet olunduğuna göre, Davud (a.s) koyunların, tazminat olarak tarla sahibine verilmesine hükmetmişti. Süleyman (a.s) ise, (ekinin, koyun sahibinde kalıp eski haline gelene kadar tarla sahibinin tazminat olarak koyunların sütünden yararlanmasını her iki taraf için de daha uygun olduğunu düşünmüştü. وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ ***"Biz onların hükümlerine şahitlik."***

وَاَيُّوبَ اِذْ نَادٰى رَبَّهُٓ اَنّ۪ي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِم۪ينَ (٨٣) فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِه۪ مِنْ ضُرٍّ وَاٰتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرٰى لِلْعَابِد۪ينَ (٨٤)

Meâl-i Şerifi

83- Eyyûb da: "Başıma bir bela geldi, (sana sığındım), sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye Rabbine nida etti.

84- Biz de onun duasını kabul ettik de başına gelenleri kaldırdık. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere, onu tekrar ailesini ve kaybettikleriyle bir mislini daha verdik .

وَاِسْمٰع۪يلَ وَاِدْر۪يسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِر۪ينَ (٨٥) وَاَدْخَلْنَاهُمْ ف۪ي رَحْمَتِنَا اِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِح۪ينَ (٨٦)

Meâl-i Şerifi

85- İsmail, İdris ve Zülkifl'i de (hatırla). Onların hepsi de sabredenlerdendi.

86- Onları da rahmetimizin içine aldık. Onlar gerçekten salih olanlardandı.

وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ
فَنَادٰى فِى الظُّلُمَاتِ اَنْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ى كُنْتُ مِنَ
الظَّالِم۪ينَ ﴿٨٧﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ
نُنْجِى الْمُؤْمِن۪ينَ ﴿٨٨﴾

Meâl-i Şerifi

87- Zünnun'u (balık sahibi Yunus'u) da hatırla. Hani o, öfkelenerek gitmişti de, bizim kendisini hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Fakat sonunda karanlıklar içinde: "Senden başka ilâh yoktur, sen münezzehsin, Şüphesiz ben haksızlık edenlerden oldum" diye seslenmişti.

88- Biz de duasını kabul ile icabet ettik, kendisini üzüntüden kurtardık. İşte biz iman edenleri böyle kurtarırız.

لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحَانَكَ اِنّ۪ى كُنْتُ مِنَ الظَّالِم۪ينَ **Senden başka ilâh yok, sana tesbih arz ederim, ben doğrusu zalimlerden oldum.** (Zünnûn, Hz. Yunus kıssası için Sâffat, 37/139-148. âyetlerinin tefsirine bkz.)

وَزَكَرِيَّٓا اِذْ نَادٰى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْن۪ى فَرْدًا
وَاَنْتَ خَيْرُ الْوَارِث۪ينَ ﴿٨٩﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيٰى
وَاَصْلَحْنَا لَهُ زَوْجَهُ اِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِى الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا

رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴿٩٠﴾

Meâl-i Şerifi

89- Zekeriya da hani Rabbine: "Rabbim! Beni tek başıma bırakma, sen varislerin en hayırlısısın" diye nida etmişti.

90- Biz de duasını kabul ile icabet ettik de kendisine Yahya'yı ihsan ettik. Ve eşini (doğum yapmaya) elverişli hale getirdik. Doğrusu onlar iyiliklerde yarışıyorlar, umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı. Bize karşı derin saygı duyuyorlardı.

رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ **Rabbim! Beni tek başıma bırakma, gerçi sen varislerin en hayırlısısın.**

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿٩١﴾

Meâl-i Şerifi

91- Irzını koruyan Meryem'e ruhumuzdan üflemiş, onu ve oğlunu, âlemler için bir mucize kılmıştık.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا **O hanım (Meryem) ki ırzını sağlam korudu** فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا **da kendine ruhumuzdan üfledik.** Yani قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي *"De ki: Ruh benim Rabbimin emrindendir."* (İsrâ, 17/85) âyetinin ifadesinde de olduğu gibi emrimizden olan ve Âdem'e üflenen ruh cinsinden üfledik, içinde İsa'yı canlandırdık. Yahut ruhumuzdan demek, ruhumuz tarafından demektir ki Cibrîl, diğer bir adıyla Ruhu'l-Kudüs vasıtasıyla üfledik demek olur. Nitekim Meryem Sûresi'nde (19/17) فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا *"Onu (Meryem'e) ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik"* âyetinin bu anlamda olduğu rivayet edilmektedir. (Tahrîm, 66/12. âyetin tefsiren bkz.) وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ***"Onu ve oğlunu âlemlere bir mucize kıldık"*** (Meryem, 19/21. âyetinin tefsirine bkz.)

إِنَّ هٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿٩٢﴾

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَنْ يَعْمَلْ

مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَإِنَّا لَهُ

كَاتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾

حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ

﴿٩٦﴾ وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ

كَفَرُوا يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هٰذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٧﴾

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا

وَارِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوْ كَانَ هٰؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ

﴿٩٩﴾ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ

لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى أُولٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿١٠١﴾ لَا يَسْمَعُونَ

حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٢﴾

لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هٰذَا

يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ

السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا

كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ

الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿١٠٥﴾

Meâl-i Şerifi

92- Doğrusu bu sizin ümmetiniz (tevhid dini olan müslümanlık), bir tek ümmettir (bir tek din olarak sizin dininizdir). Ben de sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin.

93- Ama insanlar din konusunda aralarında bölüklere ayrıldılar ama, hepsi bize döneceklerdir.

94- İnanmış olarak yararlı iş işleyenin emeği inkâr edilmeyecektir. Biz şüphesiz onu yazmaktayız.

95- Yok ettiğimiz bir memleket (ahalisinin ahiretteki cezasını da çekmek üzere) bize dönmemesi gerçekten imkansızdır.

96- Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc(un seddi) açıldığı zaman, ki onlar her dere ve tepeden akın edip çıkarlar.

97- Ve gerçek vaad yaklaştığında, işte o zaman kâfir olanların gözleri beleriverir. "Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gaflet içindeydik, hayır biz zalim kimselerdik." derler.

98- Siz ve Allah'dan başka taptıklarınız, cehennemin yakıtısınız; oraya gireceksiniz.

99- Eğer onlar ilâh olsalardı, oraya girmeyeceklerdi. Hepsi orada temelli kalacaktır.

100- Orada onların bir inlemeleri vardır. Bunlar orada (sağır olup) bir şey de işitemezler.

101- Şüphesiz katımızdan kendileri için güzel şeyler takdir edilmiş olanlar, işte oradan (cehennemden) uzak tutulanlardır.

102- Bunlar onun (cehennemin) uğultusunu bile duymazlar. Canlarının istediği şeyler içinde temelli kalırlar.

103- O en büyük korku bunları üzmez; kendilerini melekler: "Size söz verilen gün işte bugündür" diye karşılarlar.

104- Göğü, kitab dürer gibi dürdüğümüz zaman, yaratmaya ilk başladığımız gibi, katımızdan verilmiş bir söz olarak onu tekrar var edeceğiz. Doğrusu biz bunları yaparız.

105- And olsun ki, Tevrat'tan sonra Zebûr'da da yeryüzüne ancak iyi kullarımın mirasçı olduğunu yazmıştık.

إِنَّ هٰذِهِ **İşte şu,** önümüzdeki millet, bu Kur'ân ile verilen tevhid ve İslâm mil-

leti أُمَّتُكُمْ **sizin ümmettinizdir.** Birer ferdi olmakla emr olunduğunuz millettir. أُمَّةً وَاحِدَةً **Bir tek ümmet olarak.** Bütün peygamberlerin ki gibi, İmamı (rehber ve önderi) bir, şeriatı bir, kıblesi bir olarak öne düşmüş bir cemaat halinde. وَأَنَا رَبُّكُمْ **Ben de Rabbinizim** فَاعْبُدُونِ **o halde bana ibadet edip kulluk yapın.** Bir tek ümmet olabilmek için yalnız beni ilâh bilin, bana kulluk edin. وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ **Halbuki onlar kumandalarını, yani hükümetlerini aralarında parçaladılar.** Milli birliği bozdular. كُلٌّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ **Fakat hepsi bize dönerler.** Yani o çeşitli gruplar, mezhepler, milletlerin taptıkları ve uydukları türlü ilâhlar, önderler, hepsi de bir hiçtir. Hepsinin en sonunda dönüp gelecekleri yer biziz. ... فَمَنْ يَعْمَلْ ***"Mümin olarak salih amel işleyenlerin emeği inkâr edilmeyecektir. Biz şüphesiz onu yazmaktayız."*** وَحَرَامٌ عَلَى قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ **Yok ettiğimiz bir memleket halkının da bize dönmemesi gerçekten imkansızdır.** Yani sûrenin baş taraflarında geçtiği üzere, yok olmaya mahkum ettiğimiz bir memleket halkına da "dönün bakalım" denildiği zaman, inkârlarından dönecekler, dönmemeleri mümkün değildir. "Eyvah bizler zalim idik!..." diye itiraf ederek feryat ede ede biçilip söneceklerdir. حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ **Nihayet Yecûc ve Mecûc'un seddi açıldığı,** Ye'cûc ve Me'cûc'u tutan ve Allah'ın rahmetinin bir göstergesi olan o pek sağlam çelik sed, tevhid dininin seddi açılıp, o ne olduğu belirsiz halk boşandığı (Kehf, 18/93. âyetin tefsirine bkz.) وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ **Ve bunlar her dere-tepeden akın ederek çıktığı** وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ **ve gerçek vaad yaklaştığı vakit,** yani kıyamet alâmetleri ortaya çıkıp hesap gününün yaklaştığı vakit فَإِذَا هِيَ **artık öyle dehşet verici bir durum ki** شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا **o kâfir olanların, bunlara inanmayıp toplumun birlik ve beraberliğini bozan o nankör kâfirlerin gözleri fırlamış** يَا وَيْلَنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا **Vay bizlere! Biz bundan gerçekten gaflet içindeydik.** بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ **Hayır bizler zalim idik, diye çırpınacaklar.** Ey Allah'a ortak koşanlar! إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ **Şüphesiz siz ve Allah'tan başka taptığınız şeyler** حَصَبُ جَهَنَّمَ **cehennem yakıtısınız** أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ **siz oraya gireceksiniz.** لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَا وَرَدُوهَا **Eğer onlar ilâh olsaydılar oraya girerler miydi?** وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ **Halbuki hepsi -tapanlar ve tapılanlar- orada temelli kalacaklardır.** لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ **Onların, o tapanların orada öyle bir ah çekmeleri vardır ki** وَهُمْ فِيهَا **bunlar, tapılanlar oradadırlar da** لَا يَسْمَعُونَ **işitmezler.**

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى **Şüphesiz katımızdan kendileri için güzel şeyler takdir edilmiş olanlar;** yani haklarında Allah tarafından عِبَادٌ مُكْرَمُونَ * لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ *"Bilakis onlar kendilerine ikram edilmiş kullardır. Onlar Allah'tan önce söz söylemezler ve yalnız O'nun emriyle hareket ederler."*

(Enbiya, 17/26-27), فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ وَاِنَّا لَهُ كَاتِبُونَ *"Mümin olarak salih amel işleyenlerin emeği inkâr edilmeyecektir. Biz şüphesiz onu yazmaktayız."* (Enbiya, 17/94) gibi en güzel övgü ve müjde dolu sözlerle taltif edilmiş, mutluluk, kendileri için mukadder olan kullara gelince اُولٰٓئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ **onlar, oradan uzak tutulmuşlardır.** Dolayısıyla İsa, Uzeyr ve melekler gibi ikram olunan kullar اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ *"Siz ve Allah'tan başka taptıklarınız cehennemin yakıtısınız"* hükmünün dışındadır. Eğer bunlar içinde kâfirlerin iddia ettikleri gibi ilâhlık dava edenler bulunsaydı, yukarda geçtiği üzere وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ اِنّ۪ٓي اِلٰهٌ مِنْ دُونِه۪ فَذٰلِكَ نَجْز۪يهِ جَهَنَّمَ *"Bunlar içinde kim 'Ben, Allah'dan başka bir tanrıyım' derse, işte onu cehennemle cezalandırırız."* (21/29) âyetinin ifadesince bunların da cezasının cehennem olacağı şüphesizdir. Fakat o ikram olunan kullar, o kâfirlerin isnad ettikleri şeylerden uzaktırlar. Kendilerinin ilâh edinilmelerine razı olmak şöyle dursun, yukarıdan beri açıklana geldiği gibi, bunlar sırf tevhid için gönderilmiş, tevhid için cihad etmişler ve bu suretle Allah'ın ikramlarına kavuşmuşlardır. Böyle kendilerine en güzel haslet takdir edilmiş, övgüye layık kullar, cehennemden öyle uzaktırlar ki لَا يَسْمَعُونَ حَس۪يسَهَا **uğultusunu bile duymazlar** وَهُمْ ف۪ي مَا اشْتَهَتْ اَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ **ve bunlar canlarının istediği şeyler içinde temellidirler.** لَا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْاَكْبَرُ **O en büyük korku bunları üzmez.** وَتَتَلَقّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ **Onları melekler şöyle karşılar:** هٰذَا يَوْمُكُمُ الَّذ۪ي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ **Size söz verilen gün işte bugündür,** diye müjdelerler. يَوْمَ نَطْوِي السَّمَٓاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ **Göğü, kitab dürer gibi dürdüğümüz zaman** كَمَا بَدَاْنَٓا اَوَّلَ خَلْقٍ نُع۪يدُهُ **yaratmaya ilk başladığımız gibi onu tekrar var edeceğiz.** وَعْدًا عَلَيْنَا **Katımızdan verilmiş bir söz olarak bunu** اِنَّا كُنَّا فَاعِل۪ينَ **muhakkak yapacağız.** "evvel-i halk" terkibi, burada "tekrar yaratma"nın karşıtı olarak kullanıldığına göre, ilk yaratmak demek olduğu açıktır. Bununla beraber şu hususta düşünülmelidir: اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِي ، اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْقَلَمَ ، اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْعَقْلَ *"Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur, Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir, Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır"* (1) diye üç tane hadis-i şerif rivayet edildiğine göre; ilk akıl da, ilk kalem de Hz. Muhammed'in nuru demektir. O halde tekrar diriltme, Hz. Muhammed'in nuru ile başlayacaktır. وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ **And olsun ki, Tevrat'tan sonra Zebur'da da yazdık,** yahut bu konudaki birtakım hatırlatmalardan sonra Zebur'da yazdık. اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ **Ki yeryüzüne ancak iyi kullarım mirasçı olur.** Yeryüzü fitne, fesat çıkaranlardan alınır, verasete layık, halifeliğe ehil ve salahiyetli olan Cenab-ı Hakk'a kulluk yapanlara verilir. Yani uzunca yaşama sırrı, dürüst olma prensibine dayanır; bozuk olanların yaşama hakkı yok-

---

(1) Keşfü'l-Hafâ, I, 311 (823, 824, 827) Ahmed b. Hanbel, V, 317.

tur. Firavun ve diğer zorbaların boğulma ve yok olmaları, onların güçsüz gördükleri kulların kutsal yerin (Kudüs'ün) doğu ve batısına mirasçı kılınmaları, Davud'un Calut'u öldürüp يَا دَاوُدُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى *"Ey Davud ! Seni şüphesiz yeryüzünde halife kıldık, o halde insanlar arasında adaletle hükmet, heva ve hevese uyma"* (Sad, 38/26) emriyle halifelik makamına getirilmesi gibi hadiselerle bir hatırlatma yapıldıktan sonra, Zebur'da da bu kanun belirtilmiş ve ahir zamanda Hz. Muhammed'in ümmetinin mirasçılığına işaret olunmuştur.

Aslah kanunu veya Elyak kanunu denilen bu kanunun hükmü iledir ki, önce genel olarak insanlık cemaati içinde, kitap ehli olan milletlerle diğerleri arasında meydana gelen sürtüşmede sonunda kitap ehli galip gelmiş; ikinci olarak kitap ehli olanların içinde önce yahudiler galebe etmiş sonra hıristiyanlar, daha sonra müslümanlar üstün gelmiş ve liyakatını koruduğu müddetçe yine gelecektir. Zebur'da[1] belirtildiği gibi burada Kur'ân ile de haber veriliyor ki, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra yeryüzünün mirası, tevhid inancıyla mümin ve salih ameller işleyen biricik ümmet olarak ortaya çıkacak, putçuluk ve ayrılıktan, isyan ve anlaşmazlıktan korunarak en güzel işleri yapmaya gayret gösterip çalışacak olan Allah'ın salih kullarına aittir. Ta ki gökler dürülüp yeryüzü değiştikten sonra, cennet yerinin mirası da bunların olacaktır. وَتَقَطَّعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ *"İnsanlar din konusunda aralarında bölüklere ayrıldılar."* (Enbiya, 17/93) âyeti ile işaret edildiği ve sahih hadislerde de bildirildiği üzere, bu ümmette de ayrılıklar çıkacak; aralarında emir (komuta zinciri) parçalanarak memleketler elden çıkacak; bununla beraber yine de Peygamber ve ashabının yolunda giden bir fırka-i nâciye (ehl-i sünnet ve'l cemaat denilen kurtuluşa eren bir grup), bir iyiler grubu eksik olmayacak; zamanlar gelecek din garib olacak, iyi insanlar garib kalacak; sonra yine din, başlangıçta olduğu gibi dönüp yeniden ortaya çıkacak; peygamberlik iddiasında bulunacak olan otuz kadar Deccal'dan sonra ilâhlık davasına kalkışacak olan büyük Deccal, İsa Mesih'in yeryüzüne inmesiyle helak olacak; derken Ye'cûc ve Me'cûc çıkacak, yeryüzünde görülmedik fesatlar, tasvire sığmaz savaşlar yaptıktan sonra Allah'ın emriyle yok olacaklar. Artık salib (haç) kırılacak, domuz öldürülecek, iyi insanlar hakim olacak, Hz. Muhammed'in getirdiği şeriatın her tarafa yerleşmesiyle insanlık bir mutluluk dönemine girecektir. Nihayet küçük ve orta nice kıyametlerden sonrada Dâbbetü'l-arz'ın (yerden çıkacak bir hayvanın) çıkması, güneşin batıdan doğması ve Sûr'un üflenmesiyle büyük kıyamet kopacak ve

(1) Zebur, Mezmur, 37/27-31.

ikinci defa Sûr'a üflenmekle yaratıklar ilk yaratıldıkları gibi tekrar diriltilecek, haşir ve neşir olup, kıyamet günü mutlak surette gelecek, nihayet cennet salih kimselerin olacaktır.

إِنَّ فِي هٰذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٧﴾

Meâl-i Şerifi

106- Şüphesiz bu Kur'ân'da kulluk eden kimseler için kâfi bir öğüt vardır.

107- (Ey Muhammed!) biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

إِنَّ فِي هٰذَا **Şüphesiz bunda,** bu Kur'ân'da ve özellikle bu sûrenin içeriğinde لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ **kulluk eden kimseler için kâfi bir öğüt vardır.** Yani himmetlerini gerçekten ibadete yönelten fertler ve cemaatler için yeteri kadar bir nasihat, maksada ulaştırmaya yeter bir tebliğ vardır. Hatta bu son hitap, belki yalnız bu son kanun başlı başına bir bildiridir ki, ibadetin hakikatini, mabudu, peygamberliği, asıl gayeyi tebliğ eder.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ **Ve biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.** Yani, ey Muhammed! başka bir sebep için değil, ancak bütün âlemlere ve özellikle akıl sahibi varlıklara olan merhametimizden dolayı veya başka bir durumda değil, ancak âlemlere bir rahmet olarak seni peygamber gönderdik: Senin Peygamberliğin bütün varlıklara Allah'ın bir rahmetidir.

Veya sen öyle kapsamlı bir rahmetsin ki, bütün akıl sahibi varlıklara o iyilik ve kurtuluş yolunu göstereceksin. Her iki dünyada mutluluk getiren dini sen öğreteceksin ve bütün âlem bundan istifade edecektir. Buna rağmen şu rahmetten kaçan ve şu nura karşı gözlerini kapatan bedbahtlara yazıklar olsun ey âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber:

قُلْ إِنَّمَا يُوحٰى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَاحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٨﴾

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَٓاءٍ وَاِنْ اَدْر۪ٓي اَقَر۪يبٌ اَمْ بَع۪يدٌ

مَا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ﴿١١٠﴾

وَاِنْ اَدْر۪ي لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لَكُمْ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ ﴿١١١﴾

Meâl-i Şerifi

108- De ki, bana ancak şöyle vahyolunuyor: "İlâhınız ancak tek bir ilâhtır. Şimdi siz artık müslüman oluyor musunuz?"

109- Eğer (yine de) yüz çevirirlerse, de ki: "Size düpedüz açıkladım; tehdit olunduğunuz şeyin yakın mı, uzak mı olduğunu bilmem."

110- Şüphesiz Allah açığa vurulan sözü de bilir, gizlediklerinizi de bilir.

111- Bilmem belki bu gecikme sizi denemek ve bir süreye kadar geçindirmek içindir.

قُلْ **De ki,** her işin esası ve her güzelliğin başı olan mabud konusunda اِنَّمَا يُوحٰى اِلَيَّ **bana ancak şöyle vahy olunuyor:** اَنَّمَا اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **Hepinizin ilâhı ancak bir ilâhtır ki, Allah'dır. Yukarıda ispat edildiği gibi, O'ndan başkası batıldır.** فَهَلْ اَنْتُمْ مُسْلِمُونَ **Şimdi siz artık müslüman oluyor musunuz?** Bu vahye teslim olup bütün samimiyetinizle hepiniz bir ilâha boyun eğmeyi kabul ediyor musunuz? Kısaca böyle anlat onlara فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ **Kabul etmedikleri takdirde de şöyle de:** اٰذَنْتُكُمْ عَلٰى سَوَٓاءٍ **Size düpedüz ilân ettim,** emri bildirdim, tehlikeyi açıkladım. (Âyette geçen) "İzan" kelimesi savaş ilan etmek anlamına da geldiğine göre bu âyetin inmesiyle Allah'ın elçisi, Mekke müşriklerine içinde bulundukları durumun savaş hali olduğunu ilan etmiş sayılır. Buna göre ileride meydana gelecek Bedir Savaşının ilanı da bu andan itibaren yapılmış demektir. فَاِنْ اَدْر۪ٓي اَقَر۪يبٌ اَمْ بَع۪يدٌ مَا تُوعَدُونَ **Tehdit olunduğunuz şeyin yakın mı, uzak mı olduğunu bilmem.** Yani hak dinin ortaya çıkması, müslümanların hakim duruma geçmesi veyahut kıyametin kopmasının kesin olduğunda şüphe yoksa da yakın mı, uzak mı bilmem. Şu halde sûrenin başında اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ *"İnsanların hesap görme zamanı yaklaştı"*. (17/1) buyurulması "her gelecek yakın" olması itibariyledir. اِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ **Şüphesiz O Allah açığa vurulan sözü de bilir, gizlediklerinizi de bilir.** O halde cezanızın vaktini de bilir. وَاِنْ

وَاِنْ اَدْرٖى لَعَلَّهُ **Ve bilmem belki o,** o ikinci şık, yani tehdit olunduğunuz şeyin gecikmesi, cezanızın tehir edilmesi فِتْنَةٌ لَكُمْ **sizin için bir imtihandır.** Ceza ve işkencenizi büyütmek için bir istidrac (birden cezalandırmayıp mühlet vermek) وَمَتَاعٌ اِلٰى حٖينٍ **ve bir süreye kadar bir geçindirmedir,** bir çeşit yararlandırma ile oyalamaktır.

Bu emri tebliğ ve bu bildiri işini yerine getirdikten sonra Allah'ın elçisinin ne yaptığına gelince,

Şöyle dua etti:

قَالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

Meâl-i Şerifi

112- (Hz. Peygamber şöyle) dedi: "Ey Rabbim! Aramızda gerçekle hükmet ve Rabbimiz O Rahmân'dır ki, isnad ettiğiniz (yalan) vasıflarınıza karşı yardımına sığınılacak olan ancak O'dur. "

قَالَ **Dedi:** رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ **Rabbim! Gerçekle hükmünü ver;** adaletin daha fazla gecikmesin. وَرَبُّنَا الرَّحْمٰنُ **Ve Rabbimiz o Rahmân'dır ki** الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ **isnad ettiğiniz vasıflarınıza karşı yardımına sığınılacak olan ancak O'dur.** Ey zalimler! Sihirdir, karışık rüyalardır, iftiradır, şiirdir gibi isnadlarınıza, İslâm dini ve müslümanların aleyhinde yaptığınız propaganda ve inkârlarınıza karşı yardımına sığınılacak olan ancak O'dur.

Hacc Sûresi

Medine Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 78

Hac Sûresi, esas itibariyle Mekkîdir, nüzulü Mekke'de başlamıştır. Bununla beraber Medenî (Medinede nâzil) olan âyetleri de vardır. Ancak bunların tayininde ihtilaf edilmiştir. Bazıları üç, bazıları dört, bazıları da daha çok âyetlerinin Medine'de indirilmiş olduğunu söylemişlerdir.

Âyetleri: Küfeli âlimlerin sayımına göre doksan sekiz, Mekkelilere göre doksan yedi, Basralılara göre doksan beş, Şam'lılara göre ise doksan dörttür.[1]

Kelimeleri: Bin iki yüz doksan birdir.

Harfleri : Beşbin iki yüz beştir.

Fasılası : ز ، ق ، ء ، ظ ، ن ، ج ، ر ، د ، م harfleridir.

(1) Müellif merhum, bu rakamları Alûsî'den (Rûhu'l-Meânî XVII, 110.) nakletmiştir. Ama Alûsî'nin verdiği bu rakamların bir zühul olduğu kanaatindeyiz. Çünkü diğer tefsircilerden Zemahşerî, Beydâvî, Nesefî, Hâzin, âyet sayısının 78; Ebu Hayyan, 77, İbn Abbas da 75 olduğunu belirtiyorlar. Celaleyn 75, 76, 77 ve 78 olmak üzere farklı görüşler nakletmekte ise de haşiyesi olan Cemel'de 78 olmasının tercih edildiği açıklanıyor. (Mütercimler)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظ۪يمٌ ﴿١﴾
يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّٓا اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ
حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ
عَذَابَ اللّٰهِ شَد۪يدٌ ﴿٢﴾

Meâl-i Şerifi

1- Ey İnsanlar! Rabbinizden sakının; şüphesiz o kıyamet gününün sarsıntısı çok büyük bir şeydir.

2- Onu göreceğiniz gün, her emzikli kadın emzirdiğinden geçer. Ve her hamile kadın çocuğunu düşürür. İnsanları hep sarhoş görürsün, halbuki sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

... اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ *"Kıyamet gününün sarsıntısı, büyük bir şeydir..."* (Zilzâl Sûresi'nin tefsirine bkz.)

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ
بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَر۪يدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ
فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْد۪يهِ اِلٰى عَذَابِ السَّع۪يرِ ﴿٤﴾

Meâl-i Şerifi

3- İnsanlardan bazıları Allah hakkında bir bilgisi olmadığı halde tartışır da her azılı şeytanın ardına düşer.

4- (O şeytanki) hakkında şöyle hüküm verilmiştir: Şüphesiz kim onu

dost edinirse, o muhakkak onu saptırır ve doğruca cehennem azabına götürür.

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ
اِنْ كُنْتُمْ ف۪ي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ
ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ
فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَٓاءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ
لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ
لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا
عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَه۪يجٍ ﴿٥﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ
﴿٦﴾ وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا رَيْبَ ف۪يهَا وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي
الْقُبُورِ ﴿٧﴾

Meâl-i Şerifi

5- Ey insanlar ! Eğer öldükten sonra dirilmekten şüphede iseniz, (bilin ki) ne olduğunuzu size açıklamak için şüphesiz biz sizi topraktan, sonra nutfeden (spermadan) sonra bir alekadan (embriodan) sonra yapısı belli belirsiz bir et parçasından yaratmışızdır. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkartırız, sonra sizi, olgunluk çağına erişmeniz için bırakırız. Bununla beraber kiminiz öldürülür, kiminiz de önceki bilgisinden sonra, hiçbir şey bilmemek üzere, ömrünün en fena zamanına ulaştırılır. Bir de yeryüzünü görürsün ki kupkurudur;

fakat biz onun üzerine su indirdiğimiz zaman, harekete geçer, kabarır ve her güzel çiftten bitkiler bitirir.

6- İşte bunlar gösteriyor ki, Allah şüphesiz haktır. Şüphesiz ölüleri o diriltir ve o her şeye kadirdir.

7- Kıyamet ise şüphesiz gelecek ve muhakkak ki Allah bütün kabirlerde olan kimseleri tekrar diriltecektir.

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ **Ey İnsanlar! Eğer diriliş konusunda şüphede iseniz,** ölülerin diriltilmesi meselesi hakkında şüphe ediyorsanız, etmeyin. Çünkü bu konuda şüpheye mahal yoktur. Çünkü o, gerek nefislerinizde ve gerek çevrenizde sürekli varlığının delillerini gördüğünüz bir gerçektir. Her şeyden önce nefsinize, kendi vücudunuza bakın. فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ **Şüphesiz biz sizi önce bir topraktan yarattık.** (Hıcr, 15/26. âyetin tefsirine bkz.). Ölüyü diriltmek, hayatı olmayan bir şeye hayat vermek demek olduğuna göre, cansız topraktan bir canlıyı yaratmak, bir ölüyü diriltmekten daha fazla bir gücün olmasını gerektirdiğinde hiç şüphe yoktur. ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ **Sonra sizi bir nutfeden,** bir meniden, daha doğrusu menideki tohumdan, ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ *"sonra bir alekadan"*, yani erkeğin spermasının kadının yumurtacığını aşıladıktan sonra bir kan pıhtısı şeklinde görünen bir maddeden, ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ **sonra yapısı belli belirsiz bir çiğnemlik bir et parçasından yarattık.** Sizi o kan pıhtısından meydana gelmiş, yaratılışı kısmen belirmiş kısmen de belirmemiş bir çiğnemlik etten yarattık. لِنُبَيِّنَ لَكُمْ **ki size bunu açıklayıp bildirelim diye.** Yani şüpheye düşmemeniz için, size kudretimizin varlığını gösteren delilleri açıklayıp ortaya koymak istedik.

Bir tekamül zinciri içerisinde her biri kendisine mahsus bir hayat şeklini ifade eden, her mertebesinde bir çeşit diriltme olayını içeren şu tedric kanunu içerisinde meydana gelen yaradılışın merhalelerini göz önünde bulunduran ve üzerinde ciddi düşünen bir kimse, o yaratıcı kudretin ölüleri tekrar diriltebileceği hususunda nasıl şüphe edebilir? Yaradılışın bu merhalelerinde sonsuz kudretin varlığını gösteren delillerden başka, ayrıca Allah'ın irade ve arzusunu gösteren delillerden de gaflet edilmemelidir. Çünkü:

وَنُقِرُّ فِى الْاَرْحَامِ مَا نَشَاءُ اِلَى اَجَلٍ مُسَمًّى **Bununla beraber dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz.** Rahimlerde ki bazı yavrular zamanından önce düştüğü halde, diğer bazıları ise ezelde takdir edilmiş bir gebelik müddeti kadar orada duruyor. Demek ki yüce yaratıcı dilediğine hayat veriyor. وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى **Ve sizden kiminiz vefat ettirilir;** ergenlik çağına geldikten sonra veya

daha önce, yahut tam o sırada ruhu kabz olunur. وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ الْعُمُرِ **Kiminiz de ömrün en rezil (hayatın en fena) dönemine kadar bırakılır.** Gerisin geri kuvvetten düşürülüp kocaltılarak pek düşkün bir hale getirilir. لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا **Ta ki bir hayli ilim öğrenip bilgi sahibi olduktan sonra, yeniden hiçbir şey bilmez duruma gelsin.** Ki bu şekilde insanoğlu çocukluk dönemindeki acizlik, güçsüzlük, bilgisizlik ve anlayışsızlığa doğru dönerek yapısının ilk harcı olan toprak unsuruna yaklaşmış olur. İşte enfüste (insanın kendi vucudunda) meydana gelen bütün bu değişiklikler, her dilediğini yapmaya kadir olan yüce yaratıcının, öldükten sonra insanı tekrar diriltebilecek bir güç ve iradeye sahip olduğunu gösteren apaçık delilerdir.

Âfâka (insanın dış dünyasına) gelince:

Ey insan وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً **yeryüzünü yanmış kül olmuş görürsün.** Bu ihtar gerçi ilk bakışta yazın güneşin harareti karşısında yeryüzünün, toprağın kupkuru kesildiği durumunu gösterir. Ancak bunu bir benzetme sanatı içerisinde değerlendirmekten ziyade, bir gerçeğin tam ifadesi olarak anlamak daha uygundur. Çünkü böyle bir anlayış maksadı güzel bir şekilde göstereceği gibi, çağımızın bu konudaki bilimsel teorilerine de uygun düşecektir. Buna göre yerküresi vaktiyle yanar bir ateş kütlesi olduğundan zamanla sönmüş olan toprak, esas itibariyle yanıp sönmüş bir ateşin kül halinde iken katılaşıp tortulaşmasından ibarettir ki, hayatın son derece zıttıdır. فَاِذَا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ **Böyle iken üzerine suyu indirdiğimiz vakit, o yanmış olan toprak** اهْتَزَّتْ **harekete geçmekte,** yani atomları ve elementleri bir canlanma gücünü ortaya koyarak canlılığın en açık bir belirtisi olan bir sarsıntı ile harekete geçmekte وَرَبَتْ **ve koparıp gelişmekte** وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ **her güzel çiftten bitkiler bitirmektedir.** Bunların bu şekilde olmasının sebebi nedir?

ذٰلِكَ **O,** yukarıda belirtilen insanın yaratılışındaki değişik merhalenin olması, toprağın harekete geçmesi ve bitki bitirmesi gibi olayların meydana gelmesinin asıl nedeni بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ **Allah'ın hak olduğunu, varlığının gerçek ve değişmez olduğunu** وَاَنَّهُ يُحْيِ الْمَوْتٰى **ve ölüleri O'nun dirilteceğini** وَاَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **ve O'nun gerçekten her şeye kâdir olduğunu** وَاَنَّ السَّاعَةَ **ve gerçekten o saatin,** sarsıntısı korkunç bir şey olan o dehşetli vakit, dünyalıların dünyasını başlarına yıkacak olan kıyametin اٰتِيَةٌ **geleceğini göstermek içindir.** لَا رَيْبَ فِيهَا **Bunda şüphe yoktur.** Yani bu konuda hiçbir şüpheye yer yoktur. وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ **Ve şüphesiz Allah kabirlerde yatanları tekrar diriltecektir.**

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُ وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذَٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُو لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾

Meâl-i Şerifi

8- İnsanlardan kimi de vardır ki ne bir bilgiye, ne bir delile, ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında tartışır.

9- Allah yolundan şaşırtmak (saptırmak) için büyüklük taslayarak (tartışır). Dünyada ona bir rezillik vardır. Kıyamet gününde ise ona cehennem azabını tattıracağız

10 -Ona "Bunlar, senin ellerinle kazandığın günahlar sebebiyledir" denir. Şüphesiz Allah kullarına zulmeden değildir.

11- İnsanlardan kimi de Allah'a bir yar kenarındaymış gibi ibadet eder, eğer kendisine bir iyilik gelirse ona gönlü yatışır ve eğer başına bir bela gelirse yüzüstü dönüverir. Dünyayı da ahireti de kaybeder. İşte apaçık kayıp budur.

12- Allah'ı bırakır da kendine ne zarar, ne menfaat veremeyecek şeylere yalvarır. İşte derin sapıklık budur.

13- Herhalde o, zararı faydasından daha yakın olana yalvarıyor. Yalvardığı şey ne kötü yardımcı ve ne kötü yoldaştır.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِى اللّٰهِ *"İnsanlardan kimi de vardır ki Allah hakkında tartışır."* Bu âyet, Nadr b. Haris ve Ebu Cehil gibi İslâm'a karşı şeytanca mücadele verenlerin ileri gelenleri hakkındadır. Yukarıda geçen bunun benzeri (22/3) âyet de böylelerin arkasına düşüp onları taklit edenler hakkındadır. بِغَيْرِ عِلْمٍ ***"Bilgisizce"*** yani (Allah hakkındaki tartışmaları) herhangi kesin bir bilgiye dayanmaksızın sırf hissî ve bir zanna kapılarak yapılmaktadır. وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ **İnsanlardan kimi de vardır ki, bir yarın kenardaymış gibi Allah'a ibadet eder;** gönülden, içten gelerek değil de, bir kenardan, belli bir maksat için dindarlık eder veya dil ucu ile müslüman olur. وَاِنْ اَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَاَنَّ بِهِ **Eğer kendisine bir iyilik gelirse yatışır, tatmin olur.** وَاِنْ اَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ **Ve eğer başına bir bela gelirse** انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهِ **yüzü üzerine dönüverir,** kıçını çevirir. Bir rivayete göre bu âyetin iniş sebebi, müellefetü'l-kulûb'dan Uyeyne b. Bedr, Akra b. Habis ve Abbas b. Mirdas'ın kendi aralarında anlaşıp "Muhammed'in dinine gireriz; eğer bize bir iyilik gelirse onun hak olduğunu kabul ederiz, yoksa onun doğru olmadığına hükmederiz" şeklindeki sözleridir.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ
مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾ مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ
مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي
مَنْ يُرِيدُ ﴿١٦﴾

Meâl-i Şerifi

14- Şüphe yok ki Allah, iman edip salih amelleri işleyenleri altından

ırmaklar akan cennetlere koyacak. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.

15- Allah'ın ona (peygambere) dünyada ve ahirette yardım etmeyeceğini sanan kimse hemen yukarıya bir ip uzatsın, sonra (kendini intihar edip) boğsun da baksın bu hilesi kendisini öfkelendiren şeyi giderecek mi?

16- İşte biz onu (Kur'ân'ı) böylece, apaçık âyetler olarak indirdik. Şüphesiz Allah dilediğini doğru yola eriştirir.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللّٰهُ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ **Kimki ona, yani peygamber'e Allah'ın dünya ve ahirette kesinlikle yardım etmeyeceğini zannediyorsa,** فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَاءِ **hemen yukarıya bir ip uzatsın.** ثُمَّ لْيَقْطَعْ **Sonra kendini boğup nefesini keserek intihar etsin** فَلْيَنْظُرْ **de baksın,** Çünkü onu böyle bir zanna iten, onun Hz. Peygambere olan kin ve kıskançlığıdır, dünya ve ahirette Allah'ın ona yardım edip işlerinde muvaffak kılmasını görmek istememesidir. Halbuki Allah'ın Peygambere dünya ve ahirette Allah'ın ona yardım edip işlerinde muvaffak kılmasını görmek istememesidir. Halbuki Allah'ın Peygambere dünya ve ahiret yardımı o derece kesin ve şüphesizdir ki, onu istemeyenin hakkı, kahrından kendi kendini boğmaktır. O halde Peygamberin ve dolayısıyla dinin zafere ulaşmasını istemeyen kimse, onu dünyada görmek istemediğine göre, intihar etsin de ahiretten bir baksın هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُ مَا يَغِيظُ **bu hilesi, kin beslediği şeyi kesin giderecek mi?** Din galip gelmesin diye kurduğu tuzak, çevirdiği oyun, gerçekleşmesi kesin olan Allah'ın dinine olan yardımına sanki mani mi olacak? Hayır, Allah'ın peygamberine söz verdiği yardım dünyada ve ahirette şüphesiz tahakkuk edecektir.

وَكَذٰلِكَ **Ve işte böyle,** Ey Muhammed! biz her türlü şek ve şüpheden uzak bir kesinlikte, اَنْزَلْنَاهُ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ **biz o, Kur'ân'ı birçok açık belgelerden ibaret olan âyetler halinde indirdik.** وَاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِى مَنْ يُرِيدُ **Şüphesiz Allah, dilediğini doğru yola iletir.**

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ
وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ

يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ
وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ
اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ۩ ﴿١٨﴾

Meâl-i Şerifi

17- Şüphesiz o iman edenler, yahudi olanlar, sabiîler (yıldıza tapanlar), hıristiyanlar, ateşe tapanlar ve (Allah'a) eş koşanlar (yok mu?) Allah, kıyamet günü bunların arasını şüphesiz ayıracaktır. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla görüp bilendir.

18- Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah'a secde ediyor. Birçoğunun üzerine de azab hak olmuştur. Allah kimi hor ve hakir kılarsa artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz Allah dilediği şeyi yapar.

اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا **Şüphesiz o iman edenler,** Allah'ın indirdiği apaçık âyetlerine, ve bunlara iman etmenin bir gereği olarak, Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in peygamberliği gibi iman edilmesi gereken temel esaslara inananlar وَالَّذِينَ هَادُوا **yahudi olanlar** وَالصَّابِئِينَ **sabiîler (yıldıza tapanlar),** (Maide, 5/69. âyetin tefsirine bkz. Ancak burada "Sabiîn" sözcüğünün, "Bakara sûresinde olduğu gibi, "yahudiler" ile "hıristiyanlar" sözcükleri arasında mansub olarak zikredilmiş olması, bir de mecusi ve müşriklere karşılık ayrıca kullanılması, ona burada özel bir anlam kazandırır. Bunu da gözden kaçırmamak gerekir). وَالْمَجُوسَ **ve ateşe tapanlar** وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا **(Allah'a) eş koşanlar,** birden çok ilâh edinenler.

Görülüyor ki, bu âyette altı tane dinden söz edilmiş, ancak bunlardan yalnız birincisi iman sahibi olarak gösterilmiştir. Demek ki, geri kalan beşi küfür ehlidir. Sonra bu beşten yalnız sonuncusunda şirk açıkça belirtilmiştir. Oysa diğerlerinde de şirk yok değildir. Örneğin mecusilerin ateşe tapmaları bilinen bir

gerçektir. Şu halde buradaki وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا *"şirk koşanlar"* ifadesi tahsisden sonra, genelleme olarak "ve diğer müşrikler" demek olabilirse de, burada açıklanan şirkten maksat hiçbir yönüyle ne doğrudan ve ne de dolaylı bir şekilde herhangi bir tevhid iddiasının karıştırılmadığı bir şirk olması, karşıt olarak ifade ediliş tarzına daha uygundur. Çünkü hıristiyanlar, üç, birdir diye tevhid iddiasında bulundukları gibi, mecusiler ve bu cümleden olarak zerdüştiler de bir mabuda inandıklarını iddia etmektedirler. Bu suretle وَالَّذِينَ اَشْرَكُوا cümlesi, sırf seneviyyet (ikilemi) iddia eden maneviyye (Mani dinine inananlar) ile, birden çok ilâhın varlığını kabul eden putlara tapan müşrikleri göstermiş oluyor. Dolayısıyla "sabiîler" den maksat da hıristiyanlar gibi açıkça es koşmayı iddia etmeyenlerdir.

Bütün bunlar, اِنَّ اللّٰهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ *"Kıyamet günü şüphesiz Allah, onların aralarını ayırır."*

Ey muhatab اَلَمْ تَرَ **görmedin mi?**, kalb gözüyle görüp anlamadın mı veya haberin yok mu? اَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ **Gerçekte Allah'a hep şunlar secde ediyor;** yani emir ve iradesine boyun eğiyorlar. (Ra'd, 13/2, âyetin tefsirine bkz.) مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ **Göklerdekiler ve yerdekiler,** yukarılarda ve aşağıda her kim ve her ne varsa, melekler, nefisler, canlı ve cansız her şey. Bu cümleden olarak وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ **güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve bütün canlılar** وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ **ve insanlardan birçoğu,** yani insanlara gelince hepsi değil, çoğuda değil, bir kısmı; karşı taraftan daha çok değilse de yine de bir yekün teşkil eden bir kısmı secde ediyor. Gerçi yüce Allah'ın etkin hükümranlığına bütün insanlar da ister istemez boyun eğer. Bu yönüyle مَنْ فِى الْاَرْضِ *"yerde bulunan kimseler"* in genelinde onlar da vardır. Fakat serbest iradeleriyle isteyerek Allah'ın emirlerine boyun eğen ve O'na itaat secdesi eden, insanların ancak bir kısmıdır ki, müminlerdir. Bunun içindir ki, bazı tefsirciler bu itaat secdesinin anlamını ortaya koyup göstermek için işte bu وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ *"insanlardan birçoğu"* kaydını atıf cümlesi kabilinden olmak üzere وَيَسْجُدُ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ *"insanlardan birçoğu secde eder"* takdirinde olduğunu söylemişlerdir. وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ **Birçoğunun da üzerine azab hak olmuştur.** Çünkü onlar Allah'ın emrine karşı küfür ve isyan ile dikbaşlılık edip itaat secdesini yerine getirmeye yanaşmamışlardır ki bunlar, şeytanlar ve şeytanlara uyan insanlardır.

هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا

فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ
فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾
وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ
أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ
﴿٢٣﴾ وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

Meâl-i Şerifi

19- Şu ikisi Rableri hakkında tartışmaya girmiş iki hasımdır. O'nu inkar edenler için ateşten elbiseleri biçilmiştir. Başlarının üstünden kaynar su dökülür.

20- Bununla karınlarındaki ve derileri eritilir.

21- Bir de bunlara demirden kamçılar vardır.

22- Uğradıkları gamdan (dolayı) oradan ne zaman çıkmak isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler: "Yakıcı azabı tadın" denir.

23- Şüphesiz Allah iman edip yararlı iş işleyenleri, altından ırmaklar akan cennetlere koyacak, orada altın bilezikler ve inciler takınacaklar. Oradaki elbiseleri de ipektendir.

24- Hem sözün güzelini işitecek duruma ulaştırılmışlar, hem de övülmeye layık (olan Allah'ın) yoluna eriştirilmişlerdir.

هذان **Bu ikisi,** insanlardan secde eden kısım ile secde etmeyen kısım, müminlerle kâfirler خصمان **iki hasımdırlar** اختصموا فى ربهم **ki kendilerinin Rabbi (olan Allah) hakkında tartışmaktadırlar.** Rableri hakkında birbirlerine karşı dava açtıkları mahkemede duruşma halindedirler. Biraz önce söylendiği

gibi yüce Allah, kıyamet gününde aralarını ayıracaktır. Gerçek olanı ortaya koyup münakaşalarını sona erdirecek ve herbirinin hakkını verecektir. **فَالَّذِينَ كَفَرُوا Şöyle ki: Kâfir olanlar قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ için ateşten elbiseler biçilmiştir. يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ Tepelerinin üstünden o kaynar su dökülecek...**

İbnü Abbas'tan yapılan rivayete göre işbu هٰذَانِ خَصْمَانِ den itibaren üç veya dört âyet, Medine'de nazil olmuştur. Ebu Zer (r.a) den yapılan bir rivayette de Bedir savaşı günü Hz. Hamza, Hz. Ali ve Hz. Ubeyde b. el-Haris (r.anhüm) üçünün Kureyş'ten Rebia'nın oğulları Utbe ve Şeybe, bir de Utbe'nin oğlu Velid ile yaptıkları çarpışmaları hususunda inmiştir.

Genel olarak kâfir için yapılan uyarılarla, müminler için verilen müjdelerden sonra, birtakım kâfirleri korkutmak ve İslâmın beş şartından biri olan hacca teşvik etmek için buyuruluyor ki:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ
وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرٰهِيمَ
مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ
وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ
رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ
لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ
مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾
ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ
﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ

وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ
مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾ حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهٖ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوٖى
بِهِ الرّٖيحُ فٖى مَكَانٍ سَحٖيقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ
فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فٖيهَا مَنَافِعُ اِلٰى اَجَلٍ
مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتٖيقِ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا
مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهٖيمَةِ الْاَنْعَامِ
فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ اَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتٖينَ ﴿٣٤﴾ اَلَّذٖينَ
اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرٖينَ عَلٰى مَا اَصَابَهُمْ وَالْمُقٖيمِي
الصَّلٰوةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ
مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فٖيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ
فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ
سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا
وَلَا دِمَاؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ
لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنٖينَ ﴿٣٧﴾

Meâl-i Şerifi

25- Şüphesiz inkâr edenlere, Allah'ın yolundan, yerli ve yolcu bütün insanlar için eşit kılınan Mescid-i Haram'dan alıkoyanlara ve orada zulümle yanlış yola saptırmak isteyene can yakıcı bir azab tattırırız.

26- Bir zamanlar Kâbe'nin yerini İbrahim'e şu şekilde hazırlamıştık: Sakın bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, orada (kıyama) duranlar, ruku edenler ve secdeye varanlar için evimi tertemiz et.

27. İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya incelmiş binekler üstünde (uzak yollardan) her derin vadiyi aşarak sana gelsinler.

28- Ta ki kendilerine ait birtakım menfaatlere şahid olsunlar; Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde kurban ederken O'nun adını ansınlar. Siz de onlardan yiyin, yoksulu, fakiri de doyurun.

29- Sonra kirlerini giderip temizlensinler. Adaklarını yerine getirsinler. Kâbeyi tavaf etsinler.

30- Emir budur, Allah'ın yasaklarına kim saygı gösterirse, bu, kendisi için Rabbinin katında şüphesiz hayırdır. Size bildirilegelenden başka bütün hayvanlar helal kılınmıştır. O halde o pis putlardan kaçının ve yalan sözden sakının.

31- Allah için, O'na eş koşmayan, O'nun birliğine inanmış kimseler olun. Allah'a ortak koşan kimse, gökten düşüp de kuşların kaptığı veya rüzgarın bir uçuruma sürüklediği şeye benzer.

32- Bu böyledir; kim Allah'ın nişanelerine, kurbanlıklarına saygı gösterirse, şüphesiz o kalblerin takvasındandır.

33- Sizin için onlarda belli bir süreye kadar bir takım faydalar vardır. Sonra bunlar Beyt-i atik (kâbe) de son bulurlar.

34- Her ümmet için Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanların üzerine O'nun adını ansınlar diye bir mabed yapmışızdır. Hepinizin ilâhı bir tek ilâhtır. Onun için yalnız O'na teslim olan müslümanlar olun. (Ey Muhammed!) Allah'a itaat eden alçak gönüllüleri müjdele.

35- Ki Allah anıldığı vakit onların kalpleri titrer. Onlar başlarına gelene sabreden, namaz kılan kimselerdir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcarlar.

36- Kurbanlık deve ve sığırları Allah'ın size olan nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Ön ayaklarının biri bağlı halde keserken üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları yere yaslandığı vakit de onlardan yiyin, kanaat edip istemeyene de, isteyene de yedirin. Böylece onları sizin buyruğunuza verdik ki, şükredesiniz.

37- Elbette onların etleri ve kanları Allah'a ulaşmayacaktır. Ancak

O'na sizin takvanız erecektir. Onları bu şekilde sizin buyruğunuza verdi ki, size yolunu gösterdiğinden dolayı, Allah'ı tekbir ile yüceltesiniz. (Ey Muhammed!) Vazifelerini güzelce yapan iyilik sevenleri müjdele.

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ **Şüphesiz inkâr edenler, Allah'ın yolundan ve Mescid-i Haram'dan insanları alıkoyanlar.** Bu âyetin Hudeybiye senesi Kureyş müşriklerinin Hz. Peygamber ve ashabını Mescid-i Haram'ı ziyaret etmekten menettikleri zaman nazil olduğu rivayet edilmiştir. (Bakara, 2/96. âyetin tefsirine bkz.) الَّذِى **Öyle bir mesciddenki** جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ **biz onu insanlar için** سَوَٓاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ **mukîm ve misafiri eşit olmak üzere,** gerek Mekkeli ve gerek taşralı bütün insanlar için **mescit kıldık.** وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِاِلْحَادٍ بِظُلْمٍ **Kim orada zulümle, haksızlıkla doğru yoldan saptırmak isterse** نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ **ona can yakıcı bir azab tattırırız.** Bu âyetin zahirine göre Mekke'de fiile dönüşmeyen, yalnızca kötü bir niyet bile Allah katında sorumluluk gerektirir. وَاِذْ بَوَّاْنَا لِاِبْرٰهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ **Hani bir zaman İbrahim'e, Kâbe'nin yerini hazırlamıştık.** Yani Kâbe'nin yapılmasını temin etmek üzere, her şeyden önce yerini hazırlamış, gerek orada ibadet etmek ve gerek barınmak için faydalanabileceği bir sığınak yapmıştık. اَنْ **Şöyle diye ki** لَا تُشْرِكْ بِى شَيْـًٔا **bana hiçbir şeyi ortak koşma** ve Beyt'in binasını yaparken bana ihlastan başka bir gaye besleme, her şeyi sırf benim rızam için ve samimi bir kulluk görevi olarak yap. Ve işte Beytullah (Allah'ın evi) adı ona bu anlamda verilmiştir ki, Allah için ibadete mahsus hane demektir. وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّٓائِفِينَ وَالْقَٓائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ **Evimi, tavaf edenler, kıyama duranlar, rükû edenler ve secdeye varanlar için tertemiz et.** Buradaki temizlik, hem maddî, hem de manevî anlamdadır. Böyle olunca رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ *"Şeytan işi pislik"* (Mâide, 5/90) olan put ve dikili taşlardan temizlemek de bunun içindedir. Yani Kâbe'nin içini, dışını gerek gözle görülen maddî ve gerek manevî pisliklerden arındırıp pek temiz tut, dolaşanlar ve duranlar, tavaf eden ve namaz kılanlar tertemiz ibadet etsinler. وَاَذِّنْ فِى النَّاسِ بِالْحَجِّ **Ve insanlar içinde haccı ilan et.** Hasan-ı Basrî gibi bazıları bu emirlerin Hz. Peygamber'e hitap olduğunu söylemişlerdir. Çünkü âyetteki "tertemiz" emri, buna daha uygundur. Buna göre Hz. Peygamber'e ve ümmetine haccın farz oluşu bu âyetlerin inişlerinden itibaren başlamış olur. Fakat açık olan Hz. İbrahim'e olan hitabların hatırlatılmasıdır. Bu durumda Hz. Peygamber ve ümmeti hakkında haccın farz kılınması söz konusu olmayıp, sadece güzel bir şey olduğuna dair teşvik ifade edebilir. Bunun için haccın farz oluşunu kesin olarak ifade eden delil وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيلًا *"Yoluna gücü yeten her kimsenin o evi Kâbe'yi hacc*

etmesi, insanlar üzerinde Allah'ın hakkıdır, farzdır. " (Al-i İmran, 3/97) âyeti olmuştur. يَأْتُوكَ رِجَالًا **Sana yaya olarak** وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ **ve derin derin vadilerden, uzak yollardan binekler üzerinde, arık arık develer üzerinde gelsinler.** لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ **Ta ki kendilerine ait birçok menfaatlere şahid olsunlar.** Haccın hikmetleri olan bu menfaatler, Mâide Sûresi'nde يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا *"Rablerinden bol nimet ve rıza taleb edenler"* (Mâide, 5/2), جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ *"Allah hürmetli ve Kâbe'yi, insanların faydası için ortaya koydu"* (Mâide, 5/77) buyurulduğu ve İbnü Abbas'tan da rivayet olunduğu üzere hem dünya, hem de ahiretle ilgilidir. Ahiretle ilgili menfaat Allah'ın bağışlaması ve rızası gibi şeylerdir. Dünyadaki menfaatlere gelince bunlar da, Allah'ın insanlara olan nişanelerini görmekle irfan, ahlâk, ticaret ve sosyal hayatla ilgili birtakım faydalardır. Bu menfaatlere hazır olsunlar. وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ **Ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde kurban ederken O'nun adını ansınlar.** Yani بسم الله الله اكبر diyerek Allah için kurban kessinler. "Behîmetü'l-en'am" deve, sığır, koyun, keçidir. (Mâide, 5/1 ve En'âm, 6/143-144. âyetlerin tefsirine bkz.)

Hacc âyetlerinde "sayılı günler" teşrik günleridir. (Bakara, 2/203. âyetin tefsirine bkz.) "Belirli günler" ise zilhicce ayının ilk on günü veya kurban günleridir. Çünkü zilhiccenin ilk on gününden sonra hacc vakti, arafe ve kurban bayramı olduğundan dolayı, halkın bunları bilmeye istek ve arzusu vardır. Bunun için o günler, halkın arasında malumdur. Bu sebeple İmam-ı Azam Ebu Hanife ve İmam Şâfiî bu malum, belirli günlerin zilhiccenin ilk on günü olduğunu söylemişlerdir ki, Mücahid'in, Ata'nın, Katade'nin, Hasan'ın görüşleri ve Said b. Cübeyr'in, İbnü Abbas'tan rivayetidir. Buna göre şu "belirli günler"in kurbana zarf olması, kurban bayramı günü olan onuncu gün itibariyle demektir. Oysa kurban, bayramın yalnız birinci günü değil, ikinci ve üçüncü günleri de kesilebildiğinden bu üç gün "kurban günleri" olarak bilinir. Şu halde kurbanların kesim günleri olan "belirli günler" i kurban günleri olarak tefsir etmek lazım gelir. Bunun için İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed "belirli günler"den maksadın "kurban günleri" olduğunu söylemişlerdir ki, tercih edilen görüş de budur.

فَكُلُوا مِنْهَا ***"Ondan yiyiniz."*** Görülüyor ki, burada gıyabdan (üçüncü şahıstan) hitaba (ikinci şahısa) iltifat sanatı vardır ki, bununla hitap peygamber ve ümmetine çevrilmiştir. Şüphe yok ki, Hz. İbrahim zamanında kesilen kurbanlardan Hz. Muhammed'in ümmetinin yemesi ve yedirmesi düşünülemez. Şu halde buradaki "fâ"nın, bir icaz-ı hazif (mânâya zararı olmaksızın lafzî veya aklî bir karinenin delaletiyle cümleyi tamamlayanlardan bazılarının cümleden atıldığını)

ifade eden "fâ"nın, fasîha (açıklama cümlesinin başında gelen "fâ") olduğu anlaşılır. Buna göre mânâ şöyle olur: Şimdi ey Muhammed ve ümmeti! Siz de o günlerde kurbanlarınız üzerine Allah'ın adını anın, onlardan yiyin وَاَطْعِمُوا الْبَٓائِسَ الْفَقِيرَ **ve muhtaç olan yoksula da yedirin.** Yeme emri, mübahlık, yedirme emri ise vaciblik ifade eder. Yani kurban bayramı kurbanından sahibinin yemesi caizdir. Bir miktarını fakirlere vermesi ise vacibdir. Mendûp olan, kurbanın üçte birini kendisi ile ailesi, üçte birini dostlar, üçte birini de yoksul olanlar için ayırmaktır. Ancak aşağıda söz konusu yapılacak olan adak kurbanlarından sahibinin yemesi caiz olmaz. ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ **Sonra kirlerini giderip temizlensinler.** Hac ibadetlerini yerine getirdikten sonra tırnaklarını kesmek, bıyığını ve sakalını düzeltmek, koltuklarını yolmak, başını ve kasığını tıraş etmek gibi temizlenmekle ilgili ihtiyaçlarını yerine getirsinler. وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ **Ve adaklarını yerine getirsinler** وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ **ve Beyt-i Atîk'i, yani Kâbe'yi tekrar tekrar dolaşıp tavaf etsinler.** Bir tavaf yedi şavf, bir şavf bir dolaşımdır. Yedi şavfın dördü farz, üçü vacibdir. Tefsircilerin çoğu demişlerdir ki, buradaki tavaftan kastedilen, haccın rükünlerinden olan ifaza tavafı, diğer adıyla ziyaret tavafıdır ki, hac ile ilgili yasakların kalkmasının tamamı bununladır. Bu tavaf yapılmadan ihramdan çıkılmaz. Kirlerin giderilmesi konusu da bununla olur. "Vâv" tertibe delalet etmediği için bunun, kirlerin giderilmesinden sonra yapılması gerekmez. Fakat bunların bir sıralamaya göre söz konusu edilmiş olmaları, bu tavafın kirlerin giderilmesinden sonra olması, ilk akla geldiği ve ziyaret tavafı, ihram ve vakfe gibi hac anlamının içinde bulunduğu için, bazıları bunun Sader denilen veda tavafı olduğunu söylemişlerdir ki, o âfâkî (Mekke'nin dışından gelen) için vaciptir. Bunun tam karşıtı ise kudûm tavafıdır ki, ilk vardığı vakit yapılır. Bu üç tavaftan başka her zaman arzu edildiği kadar nafile tavaflar yapılabilir.

Kâbe'ye Beyt-i Atîk denilmesinin sebebine gelince: Bunda bir kaç mânâ vardır:

1- Atîk dilimizde de meşhur olduğu gibi kadim mânâsına gelir, önceki zamandan kalma demektir. Gerçi biz bazen bu anlamda "eski" tâbirini de kullanırız, fakat eski daha çok "Halak" yani köhne ve harab anlamını ifade eder. Oysa Atîk ve kadîm köhne demek değildir. Antika demektir. اِنَّ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذٖى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا *"Şüphesiz insanlar için ilk kurulan ev (mabed) Mekke'de âlemlere mübarek olan (Kâbe)dir."* (Al-i İmran, 3/96) âyetinin ifadesince Kâbe'ye yeryüzünde mevcut olan mabedlerin ilki olması itibariyle "atîk" adı verilmiştir. Bu görüş Hasan-ı Basrî ye aittir.

2- Atîk, İsrâ Sûresi'nin son kısmında (17/111. âyetin tefsirinde) belirtildiği üzere, "ıtak" gibi yepyeni ve değerli olma anlamına gelir ki, birinci görüşteki ifade edilen mânânın gereğidir.

Bu anlamda Beyt-i Atîk, şerefli ve saygı değer ev demektir. Nitekim ona Beytü'l-Haram (hürmetli ev) da denilir. Bu görüş Sâid b. Cübeyr'den nakledilmiştir.

3- Atîk, özgür ve hür olmak anlamına gelir. Hürmetli Kâbe de zalim despotların sataşmalarından kurtulduğu için ona bu isim verilmiştir. Bu mânâ bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber'den de rivayet edilmiştir. Buyurmuş ki: انَّمَا سَمَّى اللّٰهُ الْبَيْتَ الْعَتِيقَ لِاَنَّهُ اَعْتَقَهُ مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَلَمْ يَظْهَرْ عَلَيْهِ جَبَّارٌ قَطُّ *"Yani yüce Allah Kâbe'ye "el-Atîk" adını verdi. Çünkü onu despotların şerrinden korumuştur. Hiçbir zaman bir zorba ona galebe edemedi."* [1] Bu hadisi, Buharî, tarihinde; İbnü Cerir, Taberânî ve daha başkaları, İbnü Zübeyr'den rivayet etmişlerdir. Tirmizî, "hasendir" demiş, Hakim ise "salih" demiştir. İbnü Ebî Necih ile Katâde de bu anlamda tefsir etmişlerdir. Gerçekten bir zamanlar "Tübba'" (Yemen hükümdarı) Kâbe'yi yıkmak istemiş, felç olmuş ve bu işten vazgeçmesi için yapılan tavsiyelere uyunca da iyileşmişti. Bunun üzerine Kâbe'ye olan saygısını göstermek için ona bir örtü yaptırmıştı ki, ilk Kâbe örtüsüdür. Sonraları Ebrehe de fil vakası ile perişan olmuştu. Gerçi Haccac yıktı, fakat onun maksadı Kâbe'yi yıkmak değil, İbnü Zübeyr'i çıkarmaktı, sonra tekrar yaptı. Karmatîler'in Hacer-i Esved'i bir kaç sene alıp götürmüş olmaları da bu kabilden olsa gerektir. Ahir zamanda Habeş tarafından yıkılıp taşlarının denize atılacağına dâir rivayet edilen bir hadisin içeriği ise, sahih olduğuna göre kıyamet alâmetlerindendir.

Mücahid, kimsenin mülkü olmadığından dolayı, hurrü'l-asıl (temelden özgür) anlamını ifade etmesi için, kendisine "Atîk" adının verildiğini söylemiştir. Bazılarıda Atîk, Mu'tik (özgürlüğe kavuşturan) anlamındadır demişler ki, hacc edenler boyunlarını günahlardan kurtarırlar demektir. Şimdi bu açıklamalardan anlaşılan şudur ki, "Beyt-i Atîk" ünvanının, bütün bu mânâları içine alacak şekilde bir tercemesinin yapılmasının mümkün olamayacağına göre, onun olduğu gibi korunması gerekir.

ذٰلِكَ **İşte öyle,** emir böyle ve böyle yapılması gerekir. وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ **Her kim Allah'ın hürmetlerine saygı gösterirse,** yani Allah'ın hükümlerine, emirlerine, yasaklarına, Beyt-i Haram, Mescid-i Haram, Beled-i Haram (Mekke) Meş'ar-i Haram (Müzdelife Mescidi), Şehr-i Haram (Haram aylar) ve saire gibi

(1) Tirmizî, Tefsiru, Sûreti 22/3.

muhterem kıldığı şeylere riayet etmenin vacip olduğunu bilerek ve gereği gibi amel ederek saygı gösterirse, فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ **Rabbinin katında o, onun için hayırdır.** Ahirette onlara gösterdiği saygının mükafatını görür.

وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ **Size en'âm (koyun, keçi, sığır, deve) hep helal kılındı.** Haramlıkları yoktur. Mâide Sûresi'nde (5/103) belirtildiği gibi, Bahîre (kulağı yarılıp salıverilen deve) Sâibe (putlara adak yapılan deve), Vasiyle (erkek dişi ikizler doğuran deve) Hâm (sırtı yükten muaf tutulan erkek deve) yok, sekiz eşlerin hepsi helaldir. اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ **Ancak size okunan şey müstesna ki,** bu da Mâide Sûresi'nin başında (5/3) açıklandığı üzere, leş, kan ve وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ *"Allah'dan başkası adına boğazlanan"* dır. فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ **O halde pis putlardan sakının** Leş gibi gözle görülür maddî pisliklerden sakındığınız gibi, putları dikmek gibi manevî pisliklerden de sakının. Hayvanları, Allah'ın adını anarak kesin. Allah'tan başkasının adına kesip de onları pis etmeyin. Kâbe'yi de putlardan temizleyin. وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ **Yalan sözden de çekinin.** Yalan söylemediğiniz gibi ona itibar edip kıymet de vermeyiniz, yalan dolandan uzak olunuz. Şunu iyi bilin ki putlara tapmak da yalancı şahitlik gibi bir yalancılıktır, hatta yalancılığın da başıdır. Bir de Allah'ın haram kılmadığı şeylere haram demekten, Bahîre, Sâibe, Vasiyle, ham haramdır demek gibi yalan sözlerden ve akîdelerden sakının. Böyle pisliklerden son derece çekinmek gerekir. Şöyle ki: حُنَفَٓاءَ لِلّٰهِ **Allah için her dinden çekilip samimi olarak gerçek tevhide sarılmış bir cemaat olarak,** غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ **O'na hiçbir şekilde ortak koşmayarak.** وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ **Kim Allah'a ortak koşarsa** فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَٓاءِ **sanki gökten düşüp** فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ **kuşların kaptığı** اَوْ تَهْوٖي بِهِ الرِّيحُ فٖي مَكَانٍ سَحٖيقٍ **veya rüzgarın uzak bir yere (bir uçuruma) sürüklediği bir şeye benzer.**Şirk böyle helak edicidir. İnsanın kalbini didik didik didikler, uçurumlara sürükler.

ذٰلِكَ **Bu böyledir** وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَٓائِرَ اللّٰهِ فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ **kim Allah'ın nişânelerine, hürmetli kıldığı alâmetlere saygı gösterirse, şüphesiz o saygı duyma, kalblerin takvasındandır;** gönülleri (kötülükten) himaye edip koruyan sebeplerdendir. O halde Allah'ın nişanelerinden olan haccın o büyük kurbanlarına karşı saygı göstermeli, hürmetle bakmalı ve onları ancak Allah'ın adını anarak kurban etmelidir.

لَكُمْ فٖيهَا **Sizin için onlarda, o nişanelerde** مَنَافِعُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى **belli bir süreye kadar birtakım menfaatler vardır.** Sağımından, dölünden, tüyünden, hizmetinden vesairesinden belli bir zamana kadar birçok istifadeler edilir. ثُمَّ مَحِلُّهَٓا اِلَى الْبَيْتِ الْعَتٖيقِ **Sonra bunlar ecellerinin yeri olan Beyt-i Atîk Kâbe'de son bulur-**

lar; "Mina" da kurban olurlar ki, bu da ahiretle ilgili faydalarıdır. Şu halde böyle mübarek şeylere saygı gösterilmez mi? Bunlar yaratıcıları olan Allah'tan başkası adına nasıl kesilir? Başkaları bunların bir kılını bile yaratabilir mi? Burada "Beyt-i Atîk" sözcüğüyle âyetin sonlandırılması, Kâbe'nin şirk koşanlardan kurtarılması ve putlardan arındırılması ile ilgili hususun gereğini pekiştirmek içindir. Bunların Beyt-i Atîk'a kadar varmalarının hikmetine gelince; وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا **biz her ümmet için bir ibadet ve kurban yeri yaptık ki** لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْاَنْعَامِ **kendilerine rızık olarak verdiği dört ayaklı davarları keserken Allah'ın adını ansınlar.** فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ **İşte sizin ilâhınız tek bir ilâhtır.** Her ümmet için bir ibadet ve kurban yeri yaptığı gibi, sizin için de yapmıştır. فَلَهُ اَسْلِمُوا **O halde yalnız O'na, o bir tek olan ilâha teslim olup, samimi olarak ibadet ediniz.** Zikrinizi, kurbanınızı şirk ile lekelendirmeyiniz. وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ **Ey Muhammed! Bir de o alçak gönüllüleri müjdele** اَلَّذِينَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ **ki Allah anılınca kalbleri titrer.** Yüce Allah'ın büyüklüğünün o anda gönüllerinde parladığını hissederler. وَالصَّابِرِينَ عَلٰى مَٓا اَصَابَهُمْ **Başlarına gelen müsibetlere karşı da sabırlıdırlar.** وَالْمُقِيمِي الصَّلٰوةِ **Namaza devamlıdırlar.** وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ **Ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan bir kısmını (hayır için) harcarlar.** Zekat, sadaka verirler. Kurban keser, ikram ederler. وَالْبُدْنَ **Bedeneleri de,** yani hayvanların iri gövdeleri olan ve hacda kurban olarak kesilenleri ki, develerdir. اَلْبَدَنَةُ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةُ عَنْ سَبْعَةٍ *"Kurban olarak bir deve yedi kişi, bir sığır da yedi kişi, için yeterlidir."* (1) hadis-i şerifi gereğince sığırın da deve gibi yedi kişi adına kurban edilmesi caiz olduğuna göre, şer'an sığırlar da bedene türünden sayılır. جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَٓائِرِ اللّٰهِ **Allah'ın size olan nişanelerinden kıldık.** Allah'ın size verdiği dinin alâmetlerinden kıldık. لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ **Sizin için onlarda hayır vardır.** Yukarıda belirtildiği gibi din ve dünya hayatınız için faydalar vardır. فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَٓافَّ **O halde onların ön ayaklarından biri bağlı olduğu halde keserken üzerlerine Allah'ın adını anın.** Allah'ın adını anarak kurban edin. Bu kesim şekline göre kurban deveye mahsustur. Deve ayakta iken ön ayaklarından biri bağlanıp gerdanından boğazlanır ki, buna nahır adı verilir. Bununla beraber çene altından kesilmesi de caizdir. Sığır ile keçi ve koyun ise yatırılıp üç ayağı bağlanarak boğazlanır. Buna da zebih denilir. Nahır veya zebihte Allah'ın adının anılması «بِسْمِ اللّٰهِ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ ، اَللّٰهُمَّ مِنْكَ وَاِلَيْكَ» demektir ki, "Allah'ın adıyla, Allah en büyüktür, Allah'ım! (bunlar) senden ve sanadır."

---

(1) Müslim, Hacc, 138, 350, 351, 353; Ebu Davud, Edahî, 6; Tirmizî, Hacc, 66, Edahî, 8; İbn Mâce, Edahî, 5; Dârimî, Edahî, 5; Muvatta, Dahâyâ, 9; Ahmed b. Hanbel, III, 293, 294, 316, 321, 331, 353, 363, 364, 367, 378, 396.

mânâsına gelir.

فَاِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا **Yan üstü düşüp canları çıktığı zaman** فَكُلُوا مِنْهَا **artık onlardan yiyiniz.** Yani her şeylerini değil, yenilmesi caiz olan kısımlarından yiyiniz. وَاَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ **Kanaatkâr olup dilenmeyene de, dilenene de verin.** كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ **İşte böylece biz onları sizin buyruğunuza verdik.** O koca hayvanları böyle boyun eğdirdik. Bu, her istediğinizi yaparsınız diye değil, لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ **şükredesiniz diyedir.** Bir o hayvanların büyüklüğüne, bir de insanın küçüklüğüne bakmalı ve maddenin mânâ karşısında nasıl aciz ve güçsüz kaldığını görmeli ve yüce Allah'ın insana verdiği nimet ve gücün kadrini bilmeli, Allah'a şükretmelidir.

Muhyiddin Arabî hazretleri demiştir ki: "Minâ kurbanların kesim yeri kılınmıştır. Kesimler orada yapılır. Minâ "Ümmiyye"den türemiştir ki arzulara kavuşmak anlamındadır. Çünkü meşru olan arzularına kavuşan kimse, gayesine ermiş demektir. Kurbanların kesilmesinde, insan vucudunun beslenmesi için, hayvanların bedenini idare eden ruhlarının görevden azledilmesi söz konusu olur ki, birbirinden ayrılırken ruhları yine onlara nezaret eder. O cesetleri deve, sığır olarak idare ettikten sonra bu defa insana ait olmak üzere yönetir. Bu öyle ince bir meseledir ki, Allah'ın, basîret (zeka ve anlayış) lerini aydınlattığı, Allah dostlarından başkası onu kavrayamaz."

Buna nasıl şükretmeli? لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا **Onların ne etleri ne kanları Allah'a erişmez, o rızasına kavuşamaz.** وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ **Fakat sizden Allah'a ancak takva ulaşır.** Sizin manevî yönünüzden gelen gönüllerinizi, Allah'ın emrini tutup ona karşı saygılı olmaya ve sizi ihlas ile Allah'a yaklaşmaya davet eden, takvanızdır ki Allah katında makbul olup hoşnutluğunu kazanır.

كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ **İşte onları böylece sizin buyruğunuza vermiştir ki** لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ **size verdiği hidayet ve gösterdiği doğru yoldan dolayı Allah'ı tekbir edip, büyükleyesiniz.** Onları buyruk altına almanın yolunu öğretip sebeplerini bahşeden ve kendisine yaklaşmanın nasıl olacağını gösteren Allah'ın nimetinin büyüklüğünü ve kudretinin yüceliğini tanıyıp, ululuğunu ve birliğini hem kalb, hem söz, hem de davranışlarınızla, tekbir ile ilan edesiniz. وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ **Ey Muhammed! Bir de ihsan ve iyilik yapanları müjdele.** Çünkü:

اِنَّ اللّٰهَ

يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾
الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا
دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ
وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ
إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ
الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

Meâl-i Şerifi

38- Şüphesiz Allah inananları savunur. Çünkü Allah hâin ve nankörlerin hiçbirini sevmez.

39- Kendilerine savaş açılan kimselere (kâfirlere karşı koymak için) izin verildi. Çünkü onlar zulme uğradılar. Şüphesiz Allah onları zafere ulaştırmaya kadirdir.

40- Onlar "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescidler elbette yıkılırdı. Şüphesiz Allah kendi (dini) ne yardım edene yardım edecektir. Şüphesiz Allah çok güçlüdür, çok izetlidir (her şeye galiptir).

41- Onlar (o müminlerdir) ki, eğer kendilerini yeryüzünde iktidar mevkiine getirirsek namazı kılarlar, zekatı verirler, iyiliği emrederler ve fenalığı yasak ederler. Bütün işlerin sonu sırf Allah'a âittir.

إِنَّ اللَّهَ Şüphesiz ki Allah يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا iman edenleri savunur. Müminlerden kâfirlerin hücumlarını defeder. Şu halde yukarıda belirtildiği

üzere Allah yolundan ve hacdan menetmeye kalkışan ve menedecek olan kâfirlere karşı savunmaya güzel bir şekilde hazırlansınlar. إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ **Şüphesiz Allah hâin ve nankörlerin hiçbirini sevmez;** emanetlerine hiyanet, nimetlerine karşı ise nankörlük edenlerin hiçbirini sevmediği gibi, onların meydana getirdiği toplumu da müdafaa etmez, aksine onların bertaraf edilmelerine müsaade eder. Onun için:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ **Kendilerine savaş açılan kimselere izin verildi.** Haîn kâfirler tarafından kendilerine savaş açılan müminlerin onlara karşı savaşmalarına izin verilmiştir. بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا **Çünkü onlar zulme uğramışlardır.** Müşrikler. Hz. Peygamber ve ashabına eziyet ediyorlardı, sahabeler ise kimi dayak yemiş, kimi yaralanmış bir halde gelip Hz. Peygambere başlarına gelen bu haksızlıkları şikayet ediyorlardı, Efendimiz: "Sabrediniz, çünkü henüz savaş ile emrolunmadım" buyururdu. Nihayet hicret ettikten sonra bu âyet nazil oldu ki, savaş hakkında ilk inen âyettir. (Bakara, 2/190. âyetin tefsirine bkz.) وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ **Şüphesiz Allah onlara, o müminlere yardım etmeye, onları zafere ulaştırmaya elbette kâdir, çok kâfidir.** Dolayısıyla çok olan kâfirlere karşı, şu azıcık olan müminler nasıl savaşabilirler gibi bir şüpheye düşmemelidir. الَّذِينَ **O mazlumlar ki,** أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّآ أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ **"Rabbimiz Allah'tır" demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız yere yurtlarından çıkarıldılar.** وَلَوْ لَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ **Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile def'etmeseydi;** azgın zalimleri, bozguncuları, kâfirleri âdillerle, salihlerle, müminlerle defetmiş olmasaydı لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا **manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescidler yıkılırdı.** Nitekim o zalimlerin defedilmediği yerlerde dinsizlik görülmektedir.

SAVMAA: Tepesi sivri ve yüksek olan bina demektir ki, İslâmiyet'ten önce hıristiyan rahiplerinin manastırlarının ve sâbie (yıldızlara tapanlar) sofularının zaviyelerinin adı olmuştu. Sonra Müslümanların ezan yerleri olan minareler içinde kullanılmaya başlandı. Ancak âyette kastedilen hıristiyanların manastırları veya sâbienin zaviyeleridir,

BÎ'A: Hıristiyanların ibadet yeri olan kilise demektir.

SALÂT: Bu kelime İbrânice Saluta'dan gelen ve sonradan Arapçalaşan bir sözcüktür ki, yahudilerin namaz yeri, yani havra demektir. Görülüyor ki, mescidler, "Allah'ın adının çok anıldığı yer" olarak nitelendirilmiştir ki, bunda iki nükte vardır. Birincisi, İslâm'ın emrettiği ibadetlerden asıl maksadın Allah'ın adının çokça anılması olduğunu vurgulamak, ikincisi de diğerlerinin var olma-

larının, asıl sebebi olan Allah'ın anıldığı yer olmaktan çıkıp başka maksatlar için kullanıldığına işarettir.

Özetle Allah, dindar olanları, haddi aşan azgınları defetmeye göndermeyip; inananlara savaşma hak ve salahiyetini vermeseydi manastırlar, zaviyeler, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescidlerin hepsi yıkılırdı.

Dinsizlerin saldırıları karşısında bunlardan hiçbiri ayakta kalamazdı. Bakara Sûresi'nde (2/251) geçtiği üzere bütün yeryüzünün düzeni bozulurdu. Bütün bunların yıkılmaktan kurtulmaları ve korunmaları ancak onları savunmakla mümkündür. O halde bütün bunları himaye etmeyi hedefleyen İslâm'ın savunma hakkının bütün hakların başında geldiği muhakkaktır. وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ **Şüphesiz Allah kendi dinine yardım edene yardım edecektir.** Çünkü dinin ihtiyarî olan fiillerle alakası olduğuna göre, o konuda arzu edilen gayenin gerçekleşebilmesi için, Allah'ın iradesi kulun cüzî iradesine bağlı olduğundan, kulların cüzî iradelerini kullanarak bir çaba sarfetmeleri, Allah'ın iradesinin işlemesine vesile olması itibariyle bir yardım gibidir. Onun için müminlere savunmayı söz veren yüce Allah, yardımının kesin olarak gerçekleşmesini onların yardım ve çalışmalarına bağlamıştır. Yoksa اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ **Allah şüphesiz çok güçlüdür, herşeye galiptir,** yardıma ihtiyacı yoktur. Yardım ettiği kimseler de her zaman üstün olup hiçbir zaman mağlup olmazlar.

اَلَّذِينَ **Onlar, o müminlerdir ki** اِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْاَرْضِ **eğer kendilerini yeryüzüne yerleştirirsek;** iktidar mevkiine getirip devlet idaresini ellerine verirsek اَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ **namazı kılarlar ve zekatı verirler** وَاَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ **iyiliği emrederler ve fenalığı yasak ederler.** Meşru güzel şeyleri emreder, gayrı meşru, çirkin ve dinen reddedilmiş şeylerden sakındırırlar, İktidar mevkiine geçince ahlâklarını bozmaz, dinden, adaletten sapmaz birer idareci olurlar. Doğrusu Hulefâ-i Raşidîn böyle olmuşlardı. Şu da bilinmelidir ki وَلِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ ***"İşlerin sonucu Allah'a aittir"***

وَاِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ

وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ اِبْرٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَاَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكُذِّبَ

مُوسٰى فَاَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾
فَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلٰى عُرُوشِهَا
وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ
قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا اَوْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى الْاَبْصَارُ
وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ
وَلَنْ يُخْلِفَ اللّٰهُ وَعْدَهُ وَاِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَاَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا
تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ اَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ اَخَذْتُهَا
وَاِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

Meâl-i Şerifi

42- (Ey Muhammed!) Eğer seni (müşrikler) yalanlıyorlarsa bil ki onlardan önce Nûh kavmi, Âd ve Semûd (kavimleri de kendi peygamberlerini) yalancı saydılar.

43- İbrahim'in kavmi de, Lût'un kavmi de (peygamberlerini) yalancı saydılar.

44- (Şuayb'ın kavmi olan) Medyen halkı da (Şûayb'ı) yalanladı. Musa da (Firavun tarafından) yalanlandı. Ben de o kâfirlere bir süre verdim. Sonra da onları yakalayıverdim. Beni tanımamak nasılmış görsünler.

45- Nice memleketler vardı ki, zulüm yaparlarken biz onları yok ettik. Artık damları çökmüş, duvarları üzerine yıkılmıştır. (Geride) Nice terkedilmiş kuyularla bomboş kalmış yüksek saraylar (bırakılmıştır.)

46- Yeryüzünde dolaşmıyorlar mı ki olanları akledecek kalbleri, işitecek kulakları olsun. Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz, fakat asıl göğüslerin içindeki kalpler kör olur.

47- Bir de senden acele azab istiyorlar. Elbette Allah sözünden caymaz. Bununla beraber Rabbinin katında birgün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir.

48- Zulmedip dururlarken kendilerine mühlet verdiğim nice memleket halkı vardı ki, sonunda onları yakalayıvermiştim. Dönüş ancak banadır.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ
﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ
كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

Meâl-i Şerifi

49- (Habîbim!) De ki: "Ey insanlar! Ben size ancak apaçık anlatan bir uyarıcıyım."

50- İşte iman edip salih amel işleyenler için hem bir mağfiret, hem de (cennette) tükenmez bir rızık vardır.

51- Âyetlerimizi tartışarak bozmaya uğraşanlara gelince, işte onlar cehennemliktirler.

Böyle de ve temennilere uyma. Çünkü:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى
الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ
اٰمَنُوا إِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

Meâl-i Şerifi

52- (Ey Muhammed!) Biz senden önce hiçbir elçi ve hiçbir peygamber göndermedik ki o bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun arzusuna şüpheler karıştırmasın. Bunun üzerine Allah şeytanın karıştırdığı şüpheyi giderir. Sonra da Allah, âyetlerini tahkim eder (güçlendirir). Allah Alîm'dir (herşeyi bilir), Hakîmdir (Hikmet sahibidir)

53- Allah, şeytanın karıştırdığını, kalblerinde hastalık bulunan ve kalpleri kaskatı olan kimseleri sınamaya vesile kılar. Zalimler şüphesiz (haktan uzak) derin bir ayrılık içindedirler.

54- Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar, Kur'ân'ın şüphesiz Rabbinden gelen bir gerçek olduğunu bilsinler ve ona iman etsinler de kalpleri ona saygı duysun. Çünkü Allah, iman edenleri doğru yola eriştirir.

55- İnkâr edenler de, kendilerine ansızın kıyamet gelinceye veya akîm (kısır) bir günün azabı gelinceye kadar, Kur'ân'dan şüphe etmekte devam edip giderler.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ **Senden önce ne bir Resulü, ne de bir Nebîyi başka bir halde göndermedik.** Bu âyet Resul ile Nebî'nin anlamlarında farklılık bulunduğunu bildirmektedir. Nebî'nin, Resulden daha genel olduğunu ifade eden bazı hadisler de nakledilmektedir. Şeriat örfünde meşhur olduğuna göre Resul, kendine vahy olunan ve aldığı vahyi başkasına tebliğ etmekle de yükümlü bulunan kimsedir. Nebî ise tebliğe memur olsun olmasın, kendisine vahyedilen kimsedir. O halde her Resul Nebî'dir, fakat her Nebî Resul değildir. Ancak bilindiği gibi umum ifade eden, hususiyet ifade edene (âmm, hâssa) karşılık olarak kullanıldığı zaman o hâssın ötesine yorumlanır. Burada Nebî, Resule karşılık olarak kullanıldığı için Resul olmayan, yani tebliğ vazifesiyle

emrolunmayan peygamberin kastedilmiş olması gerekir. Oysa âyetin başındaki "İrsâl" fiili ikisine de bağlantılıdır. Tebliğe memur edilmeyenin ise irsal edilmiş olması hemen anlaşılır bir ifade değildir. Bunun için denilmiştir ki: Resul, yüce Allah'ın insanları hakka davet etmek üzere, yeni bir şeriatle gönderdiği hür erkektir. Nebî ise hem bunu, hem de geçmiş bir şerîati bildirmek için gönderilen peygamberi içine alır. Nitekim İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerin hepsi de Musa'nın şeriatını anlatmak için gönderilmişlerdir. Fakat buna da şöyle bir itiraz geliyor: İsmail (a.s) hakkında وَكَانَ رَسُولاً نَبِيّاً *"Ve kavmine gönderilmiş bir Resul, bir Nebî (bir peygamber) idi"* (Meryem, 19/54) buyurulmuştur. O halde hem Nebî, hem Resuldur. Halbuki o yeni bir şeriatle değil, Hz. İbrahim'in şeriatiyle gönderilmiştir. Buna cevap olarak da gönderildiği insanlara nisbetle yeni bir şeriat olması yeterlidir deniliyor. Ayrıca Resul, mucizesi ve kendisine indirilen bir kitabı olan, Nebî ise kitabı olmayandır diye tarif edilmişse de İsmail (a.s) ile itiraz bu tanım için çok daha geçerlidir. O halde en doğrusu önceki tanımdır. «أَرْسَلْنَا» fiilinin bağlantısına gelince, bunu تَقَلَّدْتُهَا سَيْفاً وَرُمْحاً *"ona kılıç ve mızrak kuşandırdım"* kabilinden olarak «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلاَ اَنْبَأْنَا مِنْ نَبِيٍّ» şeklinde anlamak gerekir. Yani: "Senden önce, başka şekilde hiç bir Resul göndermedik ve hiç bir Nebîye haber vermedik".

اِلاَّ **Ancak şu şekilde ki** إِذَا تَمَنَّى **o bir şey temenni edip arzuladığı zaman,** temennînin asıl anlamı, gönlün arzu ettiği şeyi kişinin kendi içinde, hayalinde şekillendirip canlandırmasıdır. Zihinde canlandırılmış olan bu tabloya "ümmiyye" veya "münye" denilir ki, Fransızca "ideal" diye tabir edilir. Son zamanlarda bu kelime felsefede hayli önem kazanmış ve idealizm adı ile bir felsefe ekolünün oluşmasına kaynak görevini yapmış ve sanki uydurma olduğunun belli olması için dilimize terceme edilirken "mefkûre" kelimesi uydurulmuş ve hertarafa yayılmış. Şu halde temenni bir ümmiyye beslemek, bir mefkûre kurmak demek olur. İdealistler bütün gerçeklerin aslının «أنا» "benlik" de olduğunu varsaydıkları için, nefsin istek ve arzusunu her gerçeğin temel taşı gibi görmek isterler. Bu yüzden hayatta başarılı olmuş büyük adamları hep idealci (idealist) kabul ederler. Bununla ulûhiyyet ve nübüvvet meselesini de çözdüklerine inanarak peygamberi bir ideal kurmuş, bir müddet programını yapmakla uğraşmış, sonra da peygamberlik davasıyla ortaya atılmış bir idealist gibi göstermek isterler. Fakat Kur'ân özellikle bu âyetle anlatıyor ki, peygamberlik bir arzu bir temenni işi değildir. وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى إِنْ هُوَ إِلاَّ وَحْيٌ يُوحَى *"O hevadan (kendi nefsinden) söylemiyor; Kur'ân sadece bir vahiydir, ancak vahyolunur"* (Necm, 53/3-4) âyetiyle anlatılan peygambere temenni yakışmaz, çünkü vahiy

tamamen hakkın emridir. Ümniyye'ye ise şeytan karışır. Başkaları şöyle dursun peygamber bile, insanlık gereği temennide bulunduğu vakit أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِى أُمْنِيَّتِهِ **Şeytan onun arzusuna şüpheler karıştırır.** Ümniyye (temenni) ise, heves ve hayal ile isabetsizlikten kurtulamaz. Demek ki peygamberlerin ismeti (masum olmaları) kesinlik ifade eden vahiy yönüyledir, yoksa ictihadıyla hareket ettiği zaman hata yapması mümkündür. فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ **Bunun üzerine Allah şeytanın karıştırdığı şüpheleri giderir.** ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ **Sonra da Allah âyetlerini tahkîm eder, muhkemleştirir.** Hiçbir şekilde red edilmesi söz konusu olmayacak, hata ihtimali bulunmayacak bir tarzda kuvvetleştirir. Burada ثُمَّ zamanda değil, rütbede terâhî (sonraya bırakmak) içindir. Çünkü bir gerçeğin güçlendirilip muhkemleştirilmesi, şüpheleri gidermekten sonra gelen daha üstün bir mertebe, daha yukarı bir basamaktır. وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ **Allah her şeyi bilir, hikmet sahibidir.** Her şeyi hakkıyla bilen o olduğu gibi, şeytanın karıştırdığını da bilir. Yine her yaptığını hikmetle yaptığı gibi peygamberler de bile temenniyi şeytanın karıştırmasıyla bağlantılı kılması, sonra o şüpheleri giderip âyetlerini muhkemleştirmesi de hikmetledir. Şöyleki: Bunlar يَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ **Şeytanın karıştırdığı şüpheleri** لِلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ **kalplerinde hastalık bulunanlarla kalpleri kaskatı kesilmiş bulunanlara bir mihnet ve bir azab vesilesi yapmak içindir.** Çünkü bunlar hep kuruntulara kapılır ve temenniler peşinde dolaşırlar اِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ . **Gerçekten o zalimler haktan uzak, derin bir ayrılık içindedir."** Araları o kadar açıktır ki, birleşip uzlaşmayı kabul etmez. Her biri başka bir kuruntu ile haktan uzaklaşmış şiddetli bir düşmanlık ve tam bir ayrılık içindedirler. وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ **Bir de kendilerine ilim verilmiş olanlar şunu iyi bilsinler ki** اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ **o Rabbinden gelen bir gerçektir.** Kur'ân veya o şeytanın karıştırdığı şeyi giderip, âyetleri tahkîm etmek Rabbin tarafından indirilmiştir. Yani Peygamber bir arzu ve temenniyi takip ettiği zaman şeytanın bir şeyler karıştırmasına imkan verilmeseydi veya o karıştırılan şey giderilip da Allah'ın âyetleri muhkemleştirilmeseydi, vahiy ile temenni'nin farkı olmazdı. O vakit ilim sahipleri de Kur'ân'ın ve dolayısıyla da peygamberliğin Allah tarafından gelen bir gerçek olduğunu bilemezlerdi. Fakat Allah'ın hikmetiyle öyle yapıldı, Ta ki ilim sahipleri bilsinler فَيُؤْمِنُوا بِهِ **de ona,** o Kur'ân'a veya âyetleri tahkim işine **iman etsinler** فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ **Böylece kalpleri ona bağlanıp saygı duysun** وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ اٰمَنُوا اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **ve şüphesiz Allah iman edenleri doğru yola eriştirir.** Bu âyetlerin inişi Garanık uydurması ile ilgili olduğuna dair bir söz vardır. (Onun için Necm, 53/19-24: âyetlerin tefsirine bkz.) ... وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ ***"İnkâr edenler, kendilerine ansızın***

kıyamet gelinceye veya akîm (kısır) bir günün azabı gelinceye kadar Kur'ân'dan şüphe etmekte devam edip giderler."

الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَأُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللّٰهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللّٰهُ إِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

Meâl-i Şerifi

56- O gün hükümranlık yalnız Allah'ındır, O aralarında hükmünü verir. Artık iman edip yararlı iş işleyenler nimet cennetlerindedirler.

57- İnkâr edip âyetlerimizi yalan sayanlar ise, işte bunlar için hakîr düşüren bir azab vardır.

58- Allah yolunda hicret edip de sonra öldürülmüş veya ölmüş olanlara gelince, elbette Allah, onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır.

59- Allah onları hoşnud olacakları bir yere (cennete) elbette koyacaktır. Şüphesiz Allah Alîmdir (herşeyi bilir) Halîmdir, (Kullarına yumuşak davranır.).

60- Bu böyledir, kim kendisine yapılan cezaya aynı ile karşılık verir de, sonra yine kendisine zulüm yapılırsa, muhakkak ki, Allah ona yardım eder. Allah şüphesiz çok af edicidir, çok bağışlayıcıdır.

61- Çünkü Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Şüphesiz Allah, Semîdir (herşeyi işitir) Basîrdir (herşeyi görür).

62- (Bu sonsuz güç şundandır) Çünkü Allah, varlığı kendinden olan Hak'tır. Müşriklerin O'nu bırakıp da tapındıkları putlar ise hep bâtıldır. Şüphesiz Allah, yücedir, büyüktür.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ
مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾
لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ
﴿٦٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ
إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ
ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

Meâl-i Şerifi:

63- Görmedin mi Allah'ın gökten indirdiği su ile yeryüzü (nasıl) yemyeşil oluyor? Gerçekten Allah çok lütufkârdır, her şeyden haberdardır.

64- Göklerde ve yerde ne varsa hep O'nundur. Doğrusu Allah müs-

tağnîdir, övülmeğe layıktır.

65- Görmedin mi ki, Allah bütün yerdekileri ve emriyle denizlerde akıp giden gemileri hep sizin buyruğunuz altına verdi. Göğü de izni olmaksızın yere düşmekten o (koruyup havada) tutuyor. Şüphesiz Allah insanlara çok şefkatlidir, çok merhametlidir.

66- Size (ilk defa) hayat veren, sonra öldürecek olan, sonra da yeniden diriltecek olan O'dur. İnsan gerçekten pek nankördür.

لِكُلِّ اُمَّةٍ

جَعَلْنَا مَنْسَكاً هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْاَمْرِ وَادْعُ اِلٰى

رَبِّكَ اِنَّكَ لَعَلٰى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَاِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللّٰهُ

اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اَللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي

السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ اِنَّ ذٰلِكَ فِي كِتَابٍ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ

﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَاناً وَمَا لَيْسَ لَهُمْ

بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا

بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ يَكَادُونَ

يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ

ذٰلِكُمْ اَلنَّارُ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

Meâl-i Şerifi

67- Biz her ümmet için bir şeriat tayin ettik ki, onlar onunla amel ederler. Bunun için (ey Muhammed!) bu konuda seninle hiçbir zaman çekişmesinler. (İnsanları) Rabbine (ibadet etmeye) çağır. Şüphesiz sen gerçekten hidayete götüren doğru bir yol üzerindesin.

68- Eğer seninle tartışırlarsa, de ki: "Allah yaptıklarınızı çok iyi bilir."

69- Ayrılığa düştüğünüz şeyler hakkında kıyamet günü Allah aranızda hükmünü verecektir.

70- Bilmez misin ki, Allah, gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Şüphesiz bunlar bir kitabtadır. Hiç şüphe yok ki bunlar Allah'a pek kolaydır.

71- Onlar Allah'ı bırakıp da O'nun, haklarında hiçbir delil indirmediği ve kendilerinde de bir bilgi bulunmayan şeylere taparlar. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.

72- Âyetlerimiz kendilerine apaçık olarak okunduğu zaman, o kâfirlerin yüzlerinden inkârlarını anlarsın. Neredeyse, kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracaklar. De ki: "Şimdi size ondan daha kötü olanını haber vereyim mi? O, ateştir. Allah bunu kâfir olanlara vaad buyurdu. O ne kötü bir dönüş yeridir."

يَٓا اَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۜ اِنَّ الَّذ۪ينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَاباً وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۜ وَاِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ
شَيْـٔاً لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُۜ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾
مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِه۪ۜ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَز۪يزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ يَصْطَف۪ي
مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلاً وَمِنَ النَّاسِۜ اِنَّ اللّٰهَ سَم۪يعٌ بَص۪يرٌۚ ﴿٧٥﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْد۪يهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْۜ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٧٦﴾

Meâl-i Şerifi

73- Ey insanlar! Bir misal verilmektedir, şimdi ona iyi kulak verin: Sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler, bir sinek bile yarata-

mayacaklardır. Sinek onlardan bir şey kapsa onu kurtaramazlar. İsteyen de, istenen de âcizdir.

74- Allah'ın büyüklüğünü gereği gibi değerlendirip bilemediler. Şüphesiz ki Allah çok kuvvetlidir, her şeye üstündür.

75- Allah hem meleklerden, hem de insanlardan elçiler seçer. Şüphesiz Allah her şeyi işitir, her şeyi görür.

76- O geçmişlerini ve geleceklerini bilir. Bütün işler Allah'a döndürülür.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا
الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِه۪
هُوَ اجْتَبٰيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدّ۪ينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ اَب۪يكُمْ
اِبْرٰه۪يمَ هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِم۪ينَ مِنْ قَبْلُ وَف۪ي هٰذَا لِيَكُونَ
الرَّسُولُ شَه۪يدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَٓاءَ عَلَى النَّاسِ
فَاَق۪يمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ هُوَ
مَوْلٰيكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّص۪يرُ ﴿٧٨﴾

Meâl-i Şerifi

77- Ey iman edenler! rükû edin, secdeye varın, Rabbinize kulluk edin, iyilik yapın ki kurtulabilesiniz.

78- Allah uğrunda gerektiği gibi cihad edin. Sizi o seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılmamıştır. Daha önce ve Kur'ân'da, Peygamberin size şahid olması, sizin de insanlara şahid olmanız için, size müslüman adını veren O'dur. Artık namaz kılın, zekat verin, Allah'a sarılın. O sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ve ne güzel yardımcıdır!

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا *"Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye varın."* Yani rükû edip, secdelere vararak namaz kılınız. Rivayet edildiğine göre İslâm'ın başlangıcında, bu âyet ininceye kadar, namazda bazan rükûa varırlar, bazan da secde ederlerdi. Bu âyetle her ikisinin de bir arada, aynı namazda yapılmaları emredilmiştir. Şu halde buradaki secde tilâvet secdesi değil, namazın rükunlerinden olan secdedir. Fakat İmam Şâfii hazretleri bu âyette de tilâvet secdesinin gerekli olduğunu söylemiştir. وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ **Rabbinize ibadet ediniz,** yani rükû ve secdelerinizi Rabbinize ibadet maksat ve niyetiyle yapınız. Bir de yalnız namaz kılmakla vazifenizin bittiğini sanmayınız. Aksine emrolunan diğer ibadetleri de yapınız. Yaptığınız ibadetleri başkası için değil, sırf Rabbiniz olan Allah için yapınız. وَافْعَلُوا الْخَيْرَ **Ve hayır işleyiniz;** namaz ve diğer ibadetlerden başka bir de her işinizde hayır ve sevap getiren şeyleri araştırıp, nafile ibadetler, yakın akrabayı gözetmek, güzel ahlâk insanlara yararlı olmak ve Allah'ın yaratıklarına şefkat gibi gücünüzün yetebildiği iyiliği yapınız لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ **ki kurtuluş ümit edebilesiniz.** Yani bunları yapmakla amellerinize güvenerek kurtuluşunuzun kesin olduğuna hükmetmeksizin ümit besleyebilirsiniz. Çünkü kurtuluş aslında Allah'ın bir lütfudur. Fakat لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ *"Kul, yaptığı nafile ibadetlerle sürekli bana yaklaşır."* (1) kudsî hadisinin ifade ettiği anlamı gereğince Allah'a yaklaşmak yalnız farz olan ibadetlerle değil, onlara eklenen nafile ibadetlerle olur. وَافْعَلُوا الْخَيْرَ *"Hayır işleyin"* emri de özellikle bu mânâyı bildirmektedir. Ve özellikle وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ **Allah uğrunda gerektiği gibi hakkıyla cihad ediniz.**

Cihad: Düşmana karşı savunmada bütün gücünü harcamaktır ki, üç kısımdır: Birincisi, açıkça kendini belli etmiş düşman ile yapılan cihad. İkincisi, şeytan ile yapılan cihad. Üçüncüsü de nefis ile yapılan cihaddır. Bazıları buradaki cihaddan maksat ilk şıktakidir demişler, bazıları da hevâ ve nefisle yapılan cihad olduğunu söylemişlerdir. Fakat en doğru olan üç kısmın üçünü de içine almış olmasıdır. Bu kapsam, hakikat ile mecazın bir araya getirilmesi kabilinden değil, cihad kavramının kendi kapsamının bir gereğidir. Şüphesiz mücahede tabiri mukatele (savaşmak) tabirinden daha geneldir. Nitekim rivayet olunur ki, Hz. Hasan bu âyeti okumuş ve demiştir ki: Adam, Allah uğrunda cihad eder, oysa düşmana bir tek kılıç bile vurmamıştır. Sonra Allah uğrunda cihad etmenin hakkı da onun hak ve ihlasa uygun olması, haksızlıktan, kötü gaye ve maksatlardan uzak olması, mümkün olduğu kadar gevşeklik ve tembellikten arınmış olmasıdır.

(1) Buharî, Ricâl, 38; Ahmed b. Hanbel, VI, 256.

هُوَ اجْتَبٰيكُمْ **O sizi seçti,** yani ey Muhammed ümmeti, düşmanlarına karşı cihad için sizi Allah kendisi seçti. وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِى الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ **Din işinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi.** Size emrettiği dindeki mükellefiyetlerinizi rahmetinin genişliğine uygun düşecek şekilde kıldı. (Bakara, 2/286. âyetin tefsirine bkz.) Diğer dinler gibi ağır, çekilmez yükümlülükleri yüklemedi. Herkesin sıkıntısına, ihtiyacına, mazeretine göre ruhsatlar verdi. Mesela ayakta namaz kılamayanın oturmasına, oturamayanın îma ile kılmasına müsaade etti, kolaylıklar gösterdi. Cihadı da yeterli bir gücün varlığı ile orantılı olarak farz kıldı. مِلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرٰهِيمَ **Babanız İbrahim'in dininde olduğu gibi** هُوَ سَمّٰيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِى هٰذَا **bundan önce ve bunda size müslümanlar ismini o taktı.** Yani gerek bu Kur'ân'da ve gerek Hz. İbrahim ve İsmail'in وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُسْلِمَةً *"Soyumuzdan bir topluluğu da sana boyun eğen bir ümmet yap."* (Bakara, 2/128) duasında olduğu gibi geçmişte size müslüman ismini Allah taktı لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ **ki Peygamber size karşı şahid olsun** وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ **siz de bütün insanlara karşı şahidler olasınız.** Yani hakkıyla cihad yapmanın, dine uymanın ve müslümanlığı yaşamanın nasıl olacağını Peygamber size bizzat yaparak gösterip öğretsin; hakkın şahidi, peşinden gidilecek bir örnek olsun. Siz de ona uymak suretiyle bütün insanlar için, hakkın örnek tutulacak birer şahidleri olasınız. فَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ **Artık gereği üzere namazı kılın, zekatı verin** وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ **ve Allah'ın dinine sarılın** هُوَ مَوْلٰيكُمْ **ki Mevlânız O'dur.** İşinizi görecek emir sahibiniz, sizi kurtaracak efendiniz, yardımcınız ancak Allah'tır. فَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيرُ **O ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır.**

Mü'minûn Sûresi

Mekke Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 118

Bu Müminler (Mü'minûn) Sûresi ihtilâfsız Mekkî'dir. Ancak حَتَّى اِذَا اَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ ... مُبْلِسُونَ âyeti kerimesi istisnâ edilmiştir.

Âyetleri : Kûfelilere göre yüz on sekiz, diğerlerine göre yüz on yedidir.

Kelimeleri: Bin sekiz yüz kırk'tır.

Harfleri : Dört bin sekiz yüz seksen'dir.

Fâsılası : ن ، م harfleridir.

Tirmizî, Nesâî ve diğerlerinin rivayet ettiğine göre Ömer b. Hattab (r.a) demiştir ki: "Resulallah (s.a.v) hazretlerine vahiy indiği zaman biz yanında arı vızıltısı gibi bir şey işitirdik; bir gün üzerine vahiy indi, bir saat bekledik, derken açıldı ve hemen kıbleye dönüp ellerini kaldırdı: اَللّٰهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَاَكْرِمْنَا وَلَا تُهِنَّا وَاَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَاٰثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَارْضَ عَنَّا وَاَرْضِنَا ... *"Ya Rabbi! Artır, eksiltme; ikram et, bizi küçük düşürme; bize ver, mahrum etme; bizi tercih et, bizim*

üzerimize başkalarını tercih etme; bizden razı ol ve bizi razı kıl" diye dua etti, sonra da 'Bana on âyet indirildi bunları yerine getiren cennete girecektir.' dedi diye on âyet okudu."(1)

Bu sûrenin başı ile önceki sûrenin sonundaki ilgi açıktır. Zira orada يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ *"Ey iman edenler! Rukû' edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin, hayır işleyin ki, kurtuluşa eresiniz"* (Hac, 22/77) hitabıyla verilen kurtuluş ümidi, burada gerçekleştirilmiştir. Ona yedi emir ile son verilmiş, buna yedi vasıf ile başlanmıştır. Şöyle ki:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَلَّذ۪ينَ هُمْ ف۪ي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾
وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ
﴿٤﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ
اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوم۪ينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَٓاءَ
ذٰلِكَ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ
وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾
اُو۬لٰٓئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذ۪ينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ ف۪يهَا
خَالِدُونَ ﴿١١﴾

Meâl-i Şerifi

1- Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir,

2- Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler,

---

(1) Tirmizî, Tefsiru Sûreti 23/1; Ahmed b. Hanbel, I, 34.

3- Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler,

4- Onlar ki, zekat (vazifelerini) yerine getirirler,

5- Ve onlar ki, iffetlerini korurlar,

6- Ancak eşleri ve ellerinin sahip olduğu (cariyeleri) hariç. (Bunlarla ilişkilerinden dolayı) kınanmış değillerdir.

7- Şu halde, kim bunun ötesine gitmeyi isterse, işte bunlar , haddi aşan kimselerdir.

8- Yine onlar ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler,

9- Ve onlar ki, namazlarını muhafaza ederler,

10- İşte asıl onlar varislerdir.

11- Ki, Firdevs'e varis olan bu kimseler orada ebedî kalırlar.

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ **Gerçekten felah buldu o müminler.**

FELÂH: Murada ulaşmaktır. Hayırda sonsuzluk diye de tarif edilmiştir.

İFLÂH: Kurtuluşa erişmek mânâsına geldiği gibi felâha girmek, yani bizi ifademizle selamete ermek, huzur bulmak mânâsına da gelir ki, Kur'ân'da genellikle bu mânâda gelmiştir. Burada Allah Teâlâ, yedi özelliği kendinde toplayan kimseler için kurtuluşun muhakkak olacağını müjdelemektedir ki, bu yedi özellikten birincisi imandır. (İmanın tarif ve tefsiri hakkında Bakara, 2/3. âyetin tefsirinde açıklama geçmişti, oraya bkz.).

İkincisi şudur: الَّذِينَ هُمْ فِى صَلَوٰتِهِمْ خَاشِعُونَ **Ki onlar namazlarında huşû içindedirler**. Huşûu, bazıları korku, çekingenlik gibi kalp fiillerinden olmak üzere tarif etmiş; bazıları da sükûnet içinde olmak ve sallanmayı terk etmek gibi organlara ait fiillerden göstermiştir. Doğrusu huşû, aslı kalp'te, tezahürü beden de olmak üzere ikisini de içinde bulundurur. Kalbe ait tarafı, Rabbin azamet ve celâli karşısında kendi küçüklüğünü göstererek nefsi, Hakk'ın emrine baş eğdirip söz dinlettirecek ve edeb ve tazimden başka bir şeye yönelmeyecek şekilde kalbin son derece bir saygı hissi duymasıdır. Dış görünüşle ilgili yönü de, vücut organlarında bu duygunun belirlenmesiyle bir sakinlik ve sükûnet meydana gelmesi, gözlerinin önüne, secde yerine bakıp, sağa sola, şuna buna iltifat etmemesidir. Bundan dolayı, "huşû"un aslı namazın şartlarından olan niyetin samimiliği ile; tezahürleri de namazın adâb ve diğer tamamlayıcıları ile ilgilidir. Hasen'den ve İbnü Sîrin'den rivayet olunduğuna göre Resulullah ve ashabı namazda gözlerini gökyüzüne kaldırırlardı, bu âyetin inmesi üzerine önlerine eğdiler ve ihtisar'ı terk ettiler.[1] Buharî ve Müslim'de Hz. Aişe (r.anha) den de

(1) İhtisâr: Elleri böğürlere koymaktır. (Müellif)

rivayet olunur ki: "Resulullah'a namazda iltifat (yüzünü çevirip bakma) hakkında sordum, buyurdu ki: "O bir çalmadı ki, şeytan onu kulun namazından çalar, kaçar."(1)

Hakim Tirmizî'nin, Kasım b. Muhammed yoluyla Esmâ binti Ebî Bekir'den Hz. Aişe'nin annesi Ümmü Ruman'dan rivayet ettiği bir hadiste, muhterem Ümmü Ruman (r.anha) demiştir ki: "Namazımda sallanıyordum. Ebû Bekir (r.a) gördü, beni öyle bir azarladı ki, az daha namazdan çıkacaktım. Sonra da dedi ki: 'Resulullah'ı dinledim, şöyle buyuruyordu: Herhangi biriniz namaza durduğunda her tarafı sakin olsun, yahudiler gibi sallanmasın. Zira namazda azaların süküneti namazın tamamındandır."(2)

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ **Ve onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler.** Boş yere söylenilen sözden ve işlerden sakınırlar.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ **Onlar ki, zekat (vazifelerin)ı yerine getirirler.** Bundan ilk akla gelen mânâ mallarının zekatını verirler, demektir. Fakat bazıları da bu ifadeye göre zekattan maksadın, temizlik ve temizleme mânâsı olduğunu söylemişlerdir. bununla birlikte zekatı yaparlar demek nefsî, bedenî, mâlî, zekatın hepsine de şâmil olabilir.

وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ **Ve onlar ki iffetlerini korurlar.** اِلَّا عَلٰى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ **Ancak eşleri ve ellerinin sahip oldukları (cariyeler) hariç** فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ **zira bunlar kınanmış değillerdir. Şu halde, kim bunun ilerisine gitmek isterse** فَاُولٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ **işte onlar haddi aşan kimselerdir.** Bu âyetin görünen mânâsı müt'a nikahının da haram oluşunu ifade eder.

وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ **Yine onlar ki, emanetlerine ve ahitlerine riâyet ederler.** Emanet yalnız mala has değildir. Bütün şer'î teklifler, Allah'a ait haklar ve kullara ait haklar, vekaletler, velayetler, memuriyetler de emanetlerdendir. Ahid de, gerek Allah'a ve Peygambere ve gerekse insanlara karşı olan anlaşmaları ve taahhütleri içine almaktadır.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ **Ve onlar ki, namazlarını muhafaza ederler.** İlâhî emanetlerden olan farz namazlarını geçirmek veya eksik bırakmamak için daima gözetirler de vakti vaktine şart ve âdâbı ile kılmaya devam ederler ve namazlarını muhafaza etmek için mücahede ederler, gayret gösterirler. اُولٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ **İşte onlar, bu vasıfları kendilerinde bulunduran müminlerdir ancak**

(1) Buharî, Ezan, 93; Ebu Davud, Salât, 161; Tirmizî, Cumua, 59; Nesaî, Sehv, 10.
(2) Alûsî, a.g.e., XVIII, 3.

o varisler. **تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّت۪ي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا** *"Kullarımızdan, takva sahibi kimselere verdiğimiz cennet, işte budur."* (Meryem, 19/63), **اَنَّ الْاَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ** *"Yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır"* (Enbiya, 21/105) âyetleriyle açıklanan mirasa sahipler, o hakka layıklar. **اَلَّذ۪ينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ** **Ki Firdevs'e varis olacaklar.** **هُمْ ف۪يهَا خَالِدُونَ** **Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır.** Bazıları Firdevs, Habeş dilinde ve Rumcada, cennet demek olduğunu söylemişlerdir. Resul-i Ekrem (s.a.v) den Ebu Musa el-Eş'arî (r.a) rivayet etmiştir ki: "Firdevs, Rahmân'ın maksûresi (mahfili) dir. İçinde nehirler ve ağaçlar vardır." Ebû Ümame (r.a) de şunu rivayet etmiştir: "Allah'tan Firdevs'i isteyin, çünkü o cennetlerin en yücesidir. Firdevs'de bulunanlar Arş'ın gıcırtısını işitirler."(1)

Bu şekilde mutlu insanların vasıflarını açıkladıktan sonra yüce yaratıcının, yaratışını ve kudretini düşündürmek ve ahiretin hak ve gerçek olduğunu anlatmak için, genel olarak insan cinsinin yaratılışının başlangıcını ve halden hale yaratılışı esnasında geçirmekte olduğu değişiklikleri, dokuz derece üzere göstererek buyuruluyor ki:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ ط۪ينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً ف۪ي قَرَارٍ مَك۪ينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِق۪ينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

Meâl-i Şerifi

12- And olsun biz insanı, çamurdan, bir sülâleden (süzülüp çıkarılmış

---

(1) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, XII, 108.

çamurdan) yarattık.

13- Sonra onu emin ve sağlam bir karargahta (rahimde) nutfe (sperma) haline getirdik.

14- Sonra nutfeyi bir alaka (embrio) yarattık, derken o alakayı bir mudga (bir çiğnem et parçası halinde) yarattık, derken o mudgayı bir takım kemik yarattık, derken o kemiklere bir et giydirdik, sonra onu diğer bir yaratık olarak teşekkül ettirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah, pek yücedir.

15- Sonra siz bunun ardından, muhakkak ki öleceksiniz.

16- Sonra da siz, şüphesiz, kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.

1- مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ **Çamurdan bir sülâleden.**

SÜLÂLE kelimesi sell masdarından alınmadır. Sell, bir şeyi bir şeyden incelik ve yumuşaklıkla sıyırıp çıkarmak demektir. Nitekim dilimizde de bilindiği üzere, kılıcı kınından sıyırıp çekmeye "Sell-i Seyf" denilir. Böyle "fuâle" vezindeki isimler, alındıkları fiile göre bazan gaye olurlar, "hülâsa" gibi ki, sülâle de buna benzer; bazan da olmazlar, "kulâme, künâse" gibi Keşşâf'ın açıklamasına göre bu vezin, bir kıllet (azlık) mânâsıyla da ilgilidir.(1) Dilimizde bu veznin karşılığı «نْتِى» (...inti) ekiyle yapılan kelimelerdir ki, süzüntü, kuruntu, kırpıntı, süprüntü gibi. Fakat sell fiilini bir kelime ile ifade edemediğimizden sülâle kelimesini bu şekilde terceme edememişizdir. Şu halde bir şeyin sülâlesi o şeyden sıyrılıp çıkarılan bir netice demek olur. Çoluk çocuğa da sülâle denilmesi bu mânâya göredir. Bundan dolayı, sülâle tabirinden bir silsile mânâsı düşünürüz. Çünkü sülâle aslın değil, ondan süzülüp çıkarılan hülâsanın ismidir.

İşte insan, yaratılış evrelerinde önce, böyle çamurdan sıyrılıp çıkarılmış bir sülâleden yaratılmıştır ki, bu mertebe ilk insan olan Âdem'in yaratıldığı ve dolayısıyla insan cinsinin, insan organlarının ilk başladığı evre olmakla, hiçbir insan tohumu ile meydana gelmiş değildir. Bazıları burada "tîyn" Âdem (a.s)in bir ismidir, demiş bazıları sülâleden maksat Âdem'dir demiş ise de ikisi de doğru değildir. Zira Âdem, insandır. لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ *"Biz muhakkak insanı yarattık"* (Tîn, 95/4) âyetindeki ifadeye dahildir. Ayetin açık mânâsı, bu sülâle'nin Âdem'den önce olmasıdır. Hatta bir kısım tefsircilerin İbnü Abbas, İkrime, Katâde ve Mukatil'den nakledildiğine göre, burada «اْلاِنْسَانَ» kelimesini Âdem diye tefsir etmişler.(2) "lâm"ı ahid lâmı olarak kabul etmişlerdir. Gerçi tahkîkçi âlimlerin görüşü cins için olmasıdır. Sözün gelişi de buna uygundur. Nitekim

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 27.
(2) Alûsî, Rûhu'l-Meânî, IX, 13.

Ebussuud, demiştir ki: "el-insan" ile kastedilen cinstir ve anlam şudur: Billahi insan cinsini Âdem'in yaratılmasıyla "tıyn"den, yani çamurdan bir sülâleden toplayıp yaratmakla halk ettik..."(1) Bununla beraber ahd olduğu takdirde de zımnen bu mânâ gerekir.

Demek ki, yüce yaratıcı, önce çamurdan seçerek bir sülâle çıkarmış ve insanı ilk defa o sülâleden yaratmıştır. Hıcr Sûresi'nde مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ "Yoluna girmiş, şekillendirilmiş balçık"(Hıcr, 15/26) denilmiş olan bu çamur sülâlesinin, Fahreddîn Razî'nin de kaydettiği üzere, bir kısım tefsircilerin açıklamasına göre insanlara gıda olarak insanlığın organlarına ilk dönüşen maddeler olarak düşünülmesi mümkündür ki, bu maddeler çamurdan sıyrılmış çıkmış madensel veya bitkisel veya hayvansal maddelerdir (elementlerdir).(2) Nitekim sülâle, nutfenin meydana geldiği gıda maddeleri ile de tefsir edilmiştir ki, bu mânâ ile bu âyet, yalnız Âdem'e veya Âdem mânâsında cinse ait olmakla kalmayıp her ferde de doğrudan doğruya uygun olur. Çünkü gıda maddelerinden her insanda insan uzuvları yaratıldığı ve bu şekilde insanın yaratılışına bu maddelerin seçilerek bir başlangıç oluşturduğu bilinmektedir. Bu ise seçilip ayıklanınca ilk insanın yaratılış maddesini idrak için bir delil olur. Ancak sonraki insanlarda bu maddeler, bir insan menisi ile geçmiş olan bir vücut içinde hazım ve temsil olunduğundan bunu, insan bedenine daha önce verilmiş olan hayat gücünün bir eseri olarak düşünmek ve bundan dolayı baba menisinin kuvvetine aitmiş gibi görmek uygun olmaz. Halbuki ilk insanın yaratılışında böyle bir düşünceye imkan yoktur. Çünkü bu maddeleri insan şekline sokmak için henüz bir insan varlığı yoktur.

Bundan dolayı, o yüce yaratıcının ilk evvel yaratmış olduğu açıktır. Âyetin hatırlattığı esas nokta da budur. Bu açıklamadan anlaşıldığına göre demek olur ki, insan cinsinin ilk yaratıldığı çamur sülâlesi, ilk insanın ve ilk insan hücreciklerinin yaratıldığı zamana kadar, çamurdan seçilip çıkarılmış olan ve sonra insanın erzakı, hizmetini(3) yerine getirdiği üç mevcut şey'in özüdür. Allah Teâlâ, çamurdan madenleri, bitkileri ve hayvanları sıyırıp çıkardıktan sonra, bunların hülâlasasından da insanı hiç yokken yaratmış ve insan bunların sonucu olmuştur.

Bize ulaşan eserlere göre insanın yaratılışı, yukardaki üç maddenin ya-

(1) Ebu's-Suud, a.g.e., VI, 126.
(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIII, 85.
(3) وَبَارَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا فِي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ *"Orada bereketler yarattı ve orada dört günde... gıdalarını takdir etti."* (Fussilet, 41/10. âyetin tefsirine bkz.) (Müellif)

ratılmasından sonra olduğunda bir ihtilaf görülmüyor. Şu halde topraktan insana kadar üç şeyin bütün cins ve nevileriyle gerçek bir tasnifi tam mânâsıyla bilinse, kuru toprağın ilk insan hücresi haline gelinceye kadar geçirmiş olduğu yaratılış ve seçilme evreleri anlaşılabilecekti. Bundan dolayı madenlerin, bitkilerin ve hayvanların tasniflerine çok önem verilmiş ve zaman zaman değişik bakış açılarından değişik tasnifler yapılmış ve türlü düşünceler ileri sürülmüştür. Netice olarak İbnü Türkete'l-İsfahânî, Füsûs Şerhinde demiştir ki :"Yeryüzünde ilk meydana gelen madenler, sonra bitkiler, sonra hayvanlardır. Ve Allah Teâlâ bu mevcut şeylerin cinslerinden her sınıfının sonunu, takip edenin başlangıcı kıldı da madenlerin sonunu ve bitkilerin evvelini mantar, bitkilerin sonunu ve hayvanların evvelini hurma, hayvanların sonunu ve insanın evvelini maymun kıldı ki, birbirine ulanma birliği bozulmadan, değişmeden, aralanmadan, kesilmeden korunsun ve birbirine bağlansın."

2- ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِى قَرَارٍ مَكِينٍ **Sonra onu emin ve sağlam bir karargahta (rahimde) nutfe haline getirdik,** yani o insan cinsini veya neslini sağlam bir karargah olan rahimde yerleşen bir nutfe yaptık. Önce bir çamurdan, bir sülâleden yaratılmış olan insan bundan sonra ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ "*Sonra onun zürriyetini nutfeden, hakîr bir sudan üretmiştir*" (Secde, 32/8) âyet-i kerimesine göre, hakîr bir su sülâlesi olan nutfeden çoğalma yoluyla yaratılarak diğer bir sülâle oldu. Hem her nutfe'den değil, rahimde yerleşen nutfeden; her rahimde değil, rahimde yerleşen nutfeden; her rahimde değil, sağlam, aldığını tutan, güçlü ve sağlam bir rahimde. Buradan anlaşılıyor ki, Kur'ân'da nutfe yalnız menînin ismi değil, daha çok menî içindeki tohumun ismidir. Zira rahimde karar kılıp yerleşen odur. Bir de zamirinin, çekilmiş, sıyrılmış mânâsı ile sülâleye ait kılınması da caiz görülmüştür ki, o çamur sülâlesini nutfe yaptık, demek olur.

İşte nutfe yapıldıktan sonra insan yaratılışı, doğal ve kanunî denilen malum şeklini almış oldu. Yoksa ille başta çamurdan sülâlenin, sülâleden insan veya nutfesinin yaratılışı doğa üstüdür. Çünkü henüz bir insan ve tabiatı yoktu. Demek ki insanı yaratan yaratıcı kudret insan tabiatından başkadır. Herhangi bir şeyin tabiatı ise o şeyin kendisinin dışında olamaz. Onun için bir şey, kendisinin gayrısı olamayacağı gibi, tabiatının gayrısı da olamaz. Bu yüzden tabiat ancak devamlı ve değişmez bir şey olmak üzere düşünülebilir. Ve bir şey kendisi değişmedikçe tabiatının değişmesine imkan yoktur. Bundan dolayı herhangi bir şeyin tabiatında bir değişme görüldüğü zaman, o şeyin kendisinde bir değişme meydan geldiği anlaşılır ve ona dıştan bir etki aranır. Tabiî ilimler adı verilen

ilimlerin hiçbiri yoktur ki, tetkik ettiği bir değişmenin ayrı bir sebebini aramasın da kendi kendine tabiatıyla oluvermiş diyebilsin.

Hatta bu noktada, iyice düşünülünce "Tabii ilimler" denilen ilimler, tabiatların kendi kendine değişmesini kabul etmeyip, değişmenin dış etkenlerini arayan ve bu şekilde hiçbir olayın tabiî olmadığını ispat eden ilimlerdir, denmekte tereddüt edilmez. Çünkü bir tabiatın, kendisinin dışında bir eşinden etki almasıyla izah edilen olaylara tabiat demek çelişki olur. Evet tabiatta değişme, seçilme, gelişme yok değildir. Fakat o seçimi ve gelişmeyi yapan tabiat değil, tabiatlar üzerinde hakim olan yaratıcıdır. Eğer tabiat hakim olsaydı, çamur normal olarak kalır, ondan bir sülâle çıkamaz, insan ve nutfe gelişmesi ve seçilip çıkarılması olamazdı. Hatta nutfe yaratıldıktan sonra nutfe tabiatından ileri geçemezdi. Bu takdirde bilinmesi lazım gelir ki insanın, tabiî sayılan nutfeden meydana gelmesi evrelerinde de insanı yaratan nutfe tabiatı değil, nutfeye ve rahime o yaratılış değişimini veren yüce yaratıcıdır. Onun için buyuruluyor ki:

3- ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً **Sonra nutfeyi aleka olarak yarattık.** Rahime iliştirip aşılama yaptırarak tutturup pıhtı kan gibi bir tutuk haline değiştirdik.

ALEKA: Esasen uluk ve tealluk gibi ilişmek ve yapışıp tutmak mânâsından alınmış olarak ilişken, yapışkan şey demektir. Donuk pıhtı kana da, denilir.(1) Tefsirciler, genellikle "dem-i câmid" (donmuş kan) diye tefsir etmişlerse de asıl maksat, rahimde aşılanmanın meydana gelmesiyle oluşan alûktur. (Hac, 22/5. âyetin tefsirine bkz.)

4- فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً **Arkasından alekayı mudğa yarattık,** bir çiğnem et parçası haline değiştirdik.

5- فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا **Arkasından mudğayı kemikler yarattık.** Yani bir çiğnem et parçasından birtakım kemikler yarattık ki, bunlar hikmetin gereği üzere vücudun çatısını meydana getiren direkleridir. Ne hoş ve güzel hikmettir ki, yumurtanın kabuğu tavuğun karnında iken yumuşak olup dışarı çıkınca sertleştiği gibi, kemikler de rahimde iken yumuşak ve çocuk doğduktan sonra sertleşecek bir yaratılışta yaratılmışlardır.

6- فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا **Arkasından o kemiklere bir et giydirdik,** bütün o kemikler, her birine uygun birer et ile donatılarak tamamı zarif bir et kisvesiyle giydirilip, kuşatıldı.

7- ثُمَّ اَنْشَاْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ **Sonra onu bambaşka bir yaratık olarak inşa eyledik.** Yani organlarıyla, ruhuyla, kuvvetiyle, boyu posu ile onda öyle güzel bir ya-

(1) Asım Efendi, Kamus Terc. III, 957.

ratılış meydana geldi ki, hiçbir mahluka benzemez, bambaşka bir halk, "en güzel surette" dilber bir insan oldu. فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ **Şimdi yaratanların en güzeli Allah, çok büyük, çok yüksektir.** Yani bütün feyz ve bereketin esası O'nda, her şeyin yaratıcısı o, O'nun yaratmasından sonra vücuda gelen hikmet ve sebeblerin herbiri bir yaratıcı sayılsa ve bu şekilde birçok yaratıcılar farzolunsa Allah, bütün o yaratıcıların en güzeli, en güzel yaratanıdır. Her hilkatin her seçilmişliğin, her tekamülün, her güzelliğin ilk icadı, ilk numunesi ancak O'nun yaratması ve diğerlerindeki yaratıcılığın bütün aslı O'nundur. Mevcut olmayan tabiatları vücuda getiren, vücuda gelen tabiatları dilediği gibi değiştirerek en güzel oluşlar için kıvamına koyan, cansız bir çamurdan çoğalan bir sülâle çıkaran, bayağı bir sülaleden yukarda geçtiği üzere gönülleri alıp götüren bir insan yaratan o Allah, öyle büyük, öyle yüksek ki, ne kadar yaratıcı kabul edilse öyle güzel, öyle güzel yaratan düşünülemez.

Zehî zâtın nihân ü ol nihândan mâsivâ peydâ
Bihâr-ı sun'ına emvâc peyda ka'r nâpeydâ

Bülend ü pest-i âlem şahid-i feyz-i vucûdundur
Değil bîhude olmak yoğ iken arz u semâ peydâ.

Meâl-i hikmetin ızhâr-ı kudret kılmağa etmiş
Gubâr-ı tîreden âyîne-i kiti nüma peydâ.

Demâdem âks alır mir'ât-ı âlem kahr u Lütfundan
Anınçün geh kudûret zâhir eyler geh safâ peydâ

Gehî toprağa eyler hikmetin bin mehlikâ pinhân
Gehî sun'un kılar topraktan bin mehlikâ peydâ

Cihan ehline tâ esrâr-ı ilmin kalmayan mahfî,
Kılıptır hikmetin küffâr içinde enbiyâ peydâ.

"Gizlidir zâtın ve o gizlilikten bütün âlem görünür,
Yaratış denizinde dalgalar görünür, derinlik görünmez.

Yüksek ve alçak, bütün âlem ebedî varlığının şahididir.
Yok iken yeryüzü ve gök, ortaya çıkması boşa değildir.

Hikmetinin mânâsı kudret ortaya koymak, dilemiş,
Küçücük zerreden dünyayı gösteren bir ayna yaratmıştır.

Âlemin aynası her an kahrından ve lutfundan akis alır.
Onun için bazen bulanık görünür, bazen berrak görünür.

Hikmetin bazen toprağı bin ay yüzlü gizler,
Yaratman bazen, topraktan bir ay yüzlü çıkarır.

Dünya ehline ilminin esrarı, gizli kalmasın diye,
Hikmetin, kâfirler içinde, peygamberler çıkarır."

İnsanlar, böyle bambaşka bir oluşumda, en güzel bir kıvam ile yaratılmış olduklarından dolayı kendilerini her murada ermiş, kurtuluş ihtiyacından uzak olmuş zannetmemelidir. Ey insanlar:

8- ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ **Sonra şüphesiz bundan sonra muhakkak öleceksiniz.**

9- ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ **Sonra da muhakkak kıyamet gününde tekrar diriltileceksiniz.** Bundan dolayı yukarda açıklanan vasıfları kazanarak, kurtuluşa çalışmak gerekir.

İnsanların başlangıç ve sonucuyla yaratılış evreleri hatırlatıldıktan sonra, hayat ve bekaları ve uyanmaları ve sorumlulukları ile ilgili olan bazı sebebler ve ilâhî nimetlerin de yaratılışına işaretle buyuruluyor ki:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ
وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ
فَاَسْكَنَّاهُ فِي الْاَرْضِ وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾
فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ
كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَآءَ

تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْاٰكِل۪ينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ
لَعِبْرَةًۜ نُسْق۪يكُمْ مِمَّا ف۪ي بُطُونِهَا وَلَكُمْ ف۪يهَا مَنَافِعُ كَث۪يرَةٌ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَۙ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

Meâl-i Şerifi

17- Andolsun biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz, yaratmaktan habersiz değiliz.

18- Gökten uygun bir ölçüde yağmur indirip onu yerde durgunlaştırdık. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.

19- Böylece onun (yağmurun) sayesinde sizin yararınıza hurma bahçeleri ve üzüm bağları meydana getirdik ki, bunlarda sizin için bir çok meyveler vardır ve siz onlardan yersiniz.

20- Tûr-ı Sinâ'da (dahi) yetişen bir ağaç da meydana getirdik ki, bu ağaç, hem yağ, hem de yiyenlerin ekmeğine katık edecekleri (zeytin) verir.

21- Hayvanlarda da sizin için elbette ibretler vardır. Onların karınlarındakilerden size içiririz. Onlarda sizin için birtakım faydalar daha vardır; ayrıca etlerini yersiniz.

22- Hem onlara ve hem gemiye yüklenirsiniz.

سَبْعَ طَرَٓائِقَ **Yedi tarîka;** TARÂİK, tarîka «طَرِيقَة» nın çoğuludur. Bunun tefsirinde birkaç değişik görüş söylenmiştir:

1- Tarîka kat mânâsına gelir. Nitekim «طَارَقْتُ الثَّوْبَ» denilir ki, "bir biri üzerine kat kat elbise giydim" demektir. Bu şekilde "seb'a terâik" yedi kat demek olur. Ve سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا *"Yedi kat gök..."* (Mülk, 67/3) mânâsını ifade eder.

2- Tarîk gibi yol demektir. O halde "seb'a tarâık" yedi yol demektir. Bazıları yıldızların yolları olmasından dolayı göklere tarâık denildiğini söylemiştir. Fakat bu şekilde maksat كُلٌّ ف۪ي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ *"Her biri belli bir yörüngede yüzmeye (akıp gitmeye) devam ederler."* (Yâsîn, 36/40) âyetine göre yıldızların yüzdükleri gökler ve yörüngeler olmuş olur ki, bu ise sadece yedi değil, çoktur.

Bundan dolayı uygun olan, diğer birçoklarının tercih ettiği gibi meleklerin yukarı yükselme yolları olması itibariyle göklere, tarâık, denilmiş olmasıdır ki, görünen gök bunların ancak birisidir.

3- Tarîkat, diğer bir deyişle sistem mânâsındadır ki, son zamanlarda dilimizde manzume veya meslek diye de tercüme edilmiştir. Nitekim güneş sistemi demek olan "sistem soler" güneş manzumesi, güneş mesleki diye bilinmektedir. Buna göre "seb'a tarâık" yedi sistem demek olur ki, güneş sistemi bunların birincisidir.

Görülüyor ki, bu üç mânânın üçünde de "seba tarâık" yedi gök demek oluyor. Bizce bu görüşlerin en güzeli, meleklerin çıkış yolları demek olan yedi yol mânâsına olmasıdır. Âyetin sonu da bu yedi yolun ilim ile alâkasını anlatmaktadır. Bu delil ile biz, yedi gök denilen bu yedi yoldan insanları yukarıdan kapsayan yedi anlama yolunu anlıyoruz ki, bunlar beş duyu ile akıl ve vahiy yollarıdır. Zira buyuruluyor ki; وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ **ve biz, yaratmaktan habersiz değiliz.** Yani yüce yaratıcı, ne yaptığını bilmez ve yaptığından haberi olmaz bir doğa değildir. Ne yarattığını, ne yaratacağını bilir ve yarattığı yaratıkların durumlarından ve ihtiyaçlarından haberdardır. Hiçbirini ihmal etmez, hepsini gözetir, hepsinin işlerini görür. Tevbe edenlerin tevbesini, yalvaranların duasını duyar; yerin, göğün, dirinin, ölünün her hal ve vaziyette içiyle dışıyla bütün özelliklerini bilir. Bundan dolayı, ölenleri nasıl yeniden dirilteceğini de bilir. Fahreddin Razî'nin de hatırlattığı üzere bu âyetin birçok konuya delâleti vardır. Şöyle ki:

1- Yaratıcının varlığına ve iradesine delâlet eder. Çünkü yaratılışın değişmesi ve cisimlerin bir özellikten zıddı bir özelliğe dönüvermesi, bir değiştiricinin varlığına ve eserdeki çeşitlilik, eseri yaratanın irade ve ihtiyarına delildir.

2- Tabiat meselesinin yokluğuna delâlet eder. Çünkü tabiat, yapıcı veya yaratıcı olsaydı, aynı şekil ve vaziyette kalması gerekir ve bu değişme ve başkalaşma meydana gelmezdi. Buna karşılık bu değişiklik, tabiatın kendisinde meydana gelen değişiklikten oluyor denemez, çünkü böyle demek tabiatın bir yaratıcıya ve mucide ihtiyacını kabul etmek demektir.

3- Bilerek yaratanın ilmini ve kudretini gösterir. Gerçekte âcizin bir şey yapması mümkün olmadığı gibi, ilimli, şuurlu yaratıkların, cahilden meydana gelmesine imkan olmadığı gibi, bu kadar hayret verici işler ve beğenilip takdir edilen eserler de, cehalet eseri olamaz.

4- Yüce yaratıcının kudretinin, bütün olabilir şeylere şâmil, ilminin bütün bilinen şeyleri kapsamış, toplu halde veya ayrı ayrı her şeyin, koruması ve gözetimi altında bulunduğuna delalet eder.

5- Kudret ve ilmin genişliği de yeniden dirilmenin, haşr ve neşrin mümkün olduğunu haber verir.

6- Yaratıcının yarattığından habersiz olmaması, yaratıklar arasında sayılan insanların maddî hayatlarına ait yiyecek, içecek vesair ihtiyaçların çaresi ve elde edilmesinden başka peygamberler gönderilmesi ve kitapların indirilmesi gibi doğru yola sevk ve irşadlarına ve manevî hayatlarına ait olan ihtiyaçların da çaresini ve elde edilmesini ifade eder. Ve böylece peygamberlik ve elçilik meselesinin de esasını bir ispat vardır.[1] Ve gerçekte bunun arkasından su ve sudan meydana gelen bitkiler ve hayvanlar gibi yaratılmış olan maddî nimet ve faydalı şeylerin başlıcalarına işaret ve bunun ucunda insanların çalışması ve elde etmesiyle yaratılmış olan gemi nimeti hatırlatıldıktan sonra, peygamberliğe ait kıssalar genişçe anlatılacaktır. Buna göre sözün neticesi şöyle olur: Yaratıcıların en güzeli olan ve i[illegible]a yoktan var eden şanı yüce olan biz; yarattığımız yaratıklardan haber[illegible]madığımızdan üstünüzde yedi yol yarattık. وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً بِقَدَرٍ **ve gökte[illegible]uygun bir ölçüde su indirdik.** Yani takdir ettiğimiz belirli bir miktar ve ölçüde yüksekten yağmur yağdırdık. İnsanların tâ çamurundan beri hayatî gereklerinin en önemlisi olan suyun kendisi bir nimet olduğu gibi, birçok nimetlerin meydana gelmesine sebep olduğu da bilinmektedir. Fakat böyle olması her ihtiyaca göre bir ölçü ile sınırlıdır. Fazlası tufân gibi yıkıcı ve yok edici olur. Onun için faydalı yağmurlar da zaman zaman değişik ihtiyaca göre değişik miktarda yağarlar. Öyle ki bunların yağışı ve miktarları normal bir şekilde bir düzeyde ve bir ölçüde değil, Allah'ın dilemesi ve ilmine göre bir tasarrufa delalet eder bir şekilde az çok birbirine benzer bir nizam içindedir.

Ve ilâhî yardımı ifade eden bu noktayı özellikle ifade için "bi kaderin" (ölçü ile) kaydı konulmuştur. Bir de suyun basit bir madde olmayıp iki ana madde, oksijen ve hidrojen'den meydana gelen birleşik bir madde olduğu kimya ilminde daha sonra bilinmiştir. Demek ki, suyun meydana gelişi bile tabii bir şey olmayıp dışardan tesir eden bir yaratıcının sanatıdır. Bu bakımdan da su, semâvî bir tesirin neticesi ve meyvesidir. Tabiat Bilgisi'nde yağmurlar, güneş sıcaklığı ile denizlerden ve yerden buharlaşıp yukarıya çıkan su buharlarının toplanması, yoğunlaşması ve suya dönüşmesi ile meydana geldiğinden bahsedilirken

---

(1) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIII, 88-89.

yağmurların doğal olarak kendiliğinden meydana geldiğini zannetmemelidir. Bu taraf, yağmurların meydana geliş nedenlerinden bir parça olsa da tamamı değildir. Fizik de ilmin tamamı değildir. Gerçi ısınmakla suyun buharlaşması, soğumakla buharın su haline gelmesi bir âdettir. Fakat gerek ısı ve gerek soğukluk suyun ve buharın bir tabiatı olmayıp dışardan bir etkinin tesiri ile olduğu gibi, çevredeki (temperatüre yani hava sıcaklığı)nin her an aynı seviyede durmayan değişmesi de yüce yaratıcının emir ve tedbiri ve her seferinde oluşan yağmur miktarının belirlenmesi ve tesbit edilmesi de ilâhî takdirin hükmünün ortaya çıkmasıdır. Vermek istediği hayat nimetine göre özel bir miktar ile bazen normal şekilde, bazen normalin üzerinde olarak o suyu gökyüzünden indiren O'dur.

Bir eczâhanede (labaratuarda) damıtılan, damıltılmış suyu doğal sayan kimse görülmüyor. Çünkü bir iradenin tesiri vardır. Halbuki onda tabiilik, yağmurun tabiiliğinden daha açık, yağmurda sanat ve iradenin ortaya çıkışı daha yüksektir. Bundan dolayı, yaratıcıyı, yarattıklarından habersiz zannedenler gibi yağmur duasını inkâra kalkışmamalı ve tecrübe edilmiş olduğu üzere dua ile yağmur yağdığı zaman şaşmamalıdır. Buyuruluyor ki, yarattığımızdan habersiz olmadık ve gökten bir ölçüde su indirdik فَاَسْكَنَّاهُ فِى الْاَرْضِ **de onu yeryüzünde durdurduk.** Irmaklarda, göllerde kaynaklarda, kuyularda, havuzlarda, mahzenlerde, toprak içlerinde vesairede duruyor. وَاِنَّا عَلٰى ذَهَابٍ بِهٖ لَقَادِرُونَ **Halbuki bizim, onu giderivermeye de elbette gücümüz yeter.** O indiriş ve durduruş zarurî ve mecburî değil, yalnız bir nimet olarak yaratıkların hayatına ve iyiliğine bir ilâhî yardımdır. Yoksa kurak zamanlarda görüldüğü gibi o sular kuruyabilir, ısı çoğaltılıverilse yeryüzünde sudan eser kalmazdı. Düşünmeli ki o zaman hal ne olurdu? Fakat ne büyük bir nimet ve cömertliktir ki فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنَّاتٍ **böyle iken indirdik ve durdurduk da onunla sizin için bahçeler inşâ ettik.** En güzel, en faydalı bitkilere ve ağaçlara yetişip büyüme verecek. Türlü bitkilere ve bahçeler yetiştirdik ki مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ **hurmalıklar ve üzümlükler cinsinden** لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ **sizin için onlarda bir çok meyveler var;** hurma ve üzümden başka daha bir çok yemişler var ki, faydalar temin edersiniz وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ **ve onlardan yersiniz.** Yani o bağlardan bahçelerden geçinirsiniz. Bunlardan yemek iki türlüdür: Birisi doğrudan doğruya meyveleri yemektir. İkincisi o yüzden geçinmektir. Burada bağ ve bahçelerin hem hayati faydaları, hem ekonomik faydaları hatırlatılmış oluyor. Bir de bunların mahsulleri, insanların gıdasından mühim bir kısmını teşkil ettiğinden insan yaratılışının ilk maddesi olan süzülüp çıkarılmış çamur özünün bir kısmını açıklamış olması düşünülebilir.

Hurma ve üzüm gibi zeytinin de hayat ve ekonomideki özel önemi nedeniyle buyuruluyor ki: وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ **Bir de Tûr-ı Sinâ'dan çıkan bir ağaç** meydana getirdik تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْاٰكِلِينَ **ki hem yağ bitirir, hem de yiyeceklere bir katık.** Burada zeytin ağacının Tûr-i Sinâ'dan çıkan bir ağaç tabiri ile ifade edilmesi şüphe yok ki dikkat çekicidir. Deniliyor ki zeytin başlangıçta Tûr-i Sinâ'dan çıkmış ve yayılmış veya önemli kısmı orada yetiştiğinden böyle denilmiştir. Bununla beraber bunda Hz. Musa'nın Cenab-ı Hak ile konuşma yeri olduğu mübarek Tûr-ı Sinâ'nın zikredilmesiyle zeytinin bereketine bir işaret bulunduğu gibi Nur âyetindeki مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ *"mübarek bir zeytin ağacından..."* (Nur, 24/35) temsiline bir imâ da yok değildir. Zira açıklamanın hedefi, bu tecellilerden ilâhî feyze yönlendirme ve ulaştırmadır. Çünkü aynı hava, aynı güneş ve aynı toprakta bu çeşitli nimetlerin yaratılması, yüce yaratıcının gafil bir tabiat olmadığını haykıran birer ibret delilleridir. (Ra'd, 13/3. âyetin tefsirine bkz.) وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً **Sizin için hayvanlarda da muhakkak bir ibret vardır.** O ağaçta ve bahçeler de hep birer ibret olduğu gibi hayvanlarda ve özellikle en çok faydalanılan en'âm, yani koyun, keçi, sığır ve deve cinsinde de bir ibret vardır ki, bundan habersiz olanlar o hayvanlar gibi ve belki daha şaşkındırlar. نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهَا **Size onların karınlarındakinden içiririz.** Kan ile gübre arasından bembeyaz ve tertemiz süt çıkar, içilir; bir kör tabiatla bu nasıl seçilir. وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ **Sizin için onlarda bir çok faydalar da vardır ki,** bakıp gözetmek şartıyla faydalanırsınız وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ **ve onlardan yersiniz.** Meyvelerinden ve mahsullerinden faydalandığınız gibi, kendilerinden de faydalanır ve etlerinden yersiniz وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ **ve onların üzerine ve gemi üzerine yüklenir taşınırsınız.** Yine en'âm içinde sığır ve mandaya da yük çektirilir. Fakat gemi gibi üzerine yük vurulan develerdir. Onun için Arap şairleri develere "kara gemileri" demişlerdir ki, bizim trenlere kara vapuru dememiz gibidir. Görülüyor ki, yaratılıştaki bu faydalı şeyler hatırlatılırken insan yapısı olarak imâl edilen gemi hemen aşağıda getirilivermiş ve bu şekilde وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ *"Sizi ve yapmakta olduklarınızı Allah yarattı."* (Sâffât, 37/96) âyetine göre insanın yaptığı şeylerin bile Allah'ın yaratığı olduğuna dikkat çekildiği gibi, bununla kazanç bereketini yükselten ve insan toplumunun terbiye ve kurtuluşuna kaynak olan peygamberlik nimetine karşı küfredenlerin ileride gelecek olan kıssalarına bir giriş yapılmıştır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا

نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ

اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ

مَا هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرٖيدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ

لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّلٖينَ ﴿٢٤﴾

اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهٖ حَتّٰى حٖينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ

انْصُرْنٖي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ

بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَٓاءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فٖيهَا

مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ

وَلَا تُخَاطِبْنٖي فِي الَّذٖينَ ظَلَمُوا اِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ

اَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذٖي نَجّٰينَا

مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمٖينَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ اَنْزِلْنٖي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَاَنْتَ

خَيْرُ الْمُنْزِلٖينَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فٖي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ وَاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلٖينَ ﴿٣٠﴾

Meâl-i Şerifi

23- And olsun biz, Nûh'u kavmine gönderdik. "Ey kavmini dedi, Allah'a kulluk edin. O'ndan başka tanrınız yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?"

24- Bunun üzerine, kavminin içinden kâfir kodaman topluluğu "Bu, dediler, tıpkı sizin gibi bir beşer olmaktan başka bir şey değildir. Size üstün ve hakim olmak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki bir melek gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık."

25- "Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, bir süreye kadar ona katlanıp (durumu) gözetleyin bakalım."

26- Nuh: "Rabbim! dedi, beni yalana çıkarmalarına karşı bana yardım et!"

27- Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Bizim nezaretimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de tandır kaynayınca, her cinsten eşler halinde iki tane ve bir de içlerinden, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır!

28- Sen, yanındakilerle beraber gemiye yerleştiğinde: "Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun" de.

29- Ve de ki: "Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen, konuklatanların en hayırlısısın."

30- Şüphesiz bunda sizin için birtakım ibretler vardır. Çünkü biz, kullarımızı böyle denemişizdir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِه۪ **And olsun ki biz Nuh'u kavmine peygamberlikle gönderdik.** A'râf Sûresi'nde (7/59-64) Hûd Sûresi'nde (11/36-49) ve Nûh Sûresi'nde Hz. Nûh'un peygamberliği ve nasıl hakka davet ettiği hakkında daha bazı geniş açıklama vardır. Bazı sûrelerde de daha kısa ve özlü bir şekilde hatırlatma ve işaretler yapılmıştır ki, bunlar aynı kıssanın sadece bir tekrarı değil, aynı konu üzerinde başka başka birer yönün açıklanmasıyla, ayrı ayrı faydalar içeren çeşitli açıklamalardır. Mesela burada gemi nimetinin kaynağı ve faydası hususunda peygamberlik meselesinin önemli bir noktasını açıklığa kavuşturma vardır.

Gerçekte yarattığından habersiz olmayan Allah, Nuh'u kavmine peygamber gönderdi فَقَالَ de **Nûh** o peygamberlikle **dedi ki:** يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ **Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Size O'ndan başka hiç ilâh yoktur** اَفَلَا تَتَّقُونَ **artık korunmaz mısınız?** Yani Allah'ı tanımadığınız ve vahdaniyetle ibadet etmediğinizden dolayı başınıza gelecek olan büyük bir günün azabından kendinizi korumaz mısınız? Zira diğer sûrelerde geçtiği üzere اِنّ۪ٓي اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظ۪يمٍ *"Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir gün[illegible]ün azabından korkuyorum"* (Arâf,

7/59) diye bildirmişti. فَقَالَ الْمَلَؤُا الَّذٖينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ **Bunun üzerine kavminden küfreden topluluk,** yani göz dolduran kodamanlar gürûhu peygamberliği inkâr ederek halka karşı **dedi ki :** اِنْ هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ **Bu ancak sizin gibi bir insan,** يُرٖيدُ اَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ **üzerinize üstün ve hakim olmak istiyor.** Yani insanlık özelliği yönünden sizden hiçbir farkı, fazla bir özelliği ve üstünlüğü olmadığı halde, peygamberlik davası ile sizin üzerinize çıkmak, başınıza geçmek istiyor. Bu sözde iki mânâ gözetilebilir:

Birincisi: Adı geçen peygamberde normal insanlardan fazla bir meziyyyet ve fazilet bulunmadığı iddiasıyla onu âdî bir şahıs ve ehliyetsiz bir ihtiras sahibi gibi göstermeye çalışmak ve bu şekilde onu sıkıntılandırmaktır ki, dünyalık mevki peşinde koşan hırslı ve hasetçi kimselerin çoğunlukla ehliyet ve hak sahipleri kişilere karşı âdetleridir.

İkincisi: Peygamberlik davasını bütün insanlığın üzerine çıkmak gibi fazla bir iddia zannetmek. Peygamberliği beşer cinsinde bulunması mümkün olmayan bir fazilet davası şeklinde göstermektir ki, Allah Teâlâ'yı yaratıklardan habersiz bir tabiat gibi zanneden Muattıla'nın veya Allah'ın mücerred ruhânilerden başkasına tebliğatta bulunamayacağını zanneden Sabiîlerin zanlarıdır. Onun için peygamber denildiği zaman böyleleri onda insan üstü bir özellik bulunması, yani insan cinsinin en yüksek bir ferdinde bile bulunmayan sırf ilâhî bir cevher ve kimlik bulunması gereğini iddia ederler. Hıristiyanların Hz. İsa'da ilâhî bir cevher bulunduğunu iddiaya kalkışmaları ve hatta Nastûrîlerin, biri ilâhlık biri insanlık diye iki cevher kabul etmelerine bile razı olmamaları o iddiaya mağlubiyetlerinin bir neticesidir. Zamanımızda birtakım Avrupalı yazarların Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr yönünde "Şüphe yok ki Hz. Muhammed, olağanüstü bir beşer, pek büyük bir zat, fakat insanlık üstü bir vücut değil, bunun kendisi de söylüyor اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ *'Ben de sizin gibi ancak bir beşerim'* (1) (Kehf, 18/110) diyor." demeleri, yani ilâhlık davasında bulunmadığından dolayı Allah'ın peygamberinin peygamberliğini kabul etmek istememeleri de o zanna uyularak söylenmiş bir safsatadan başka bir şey değildir. Bu zanda bulunanlar veya bu şekilde safsata yapmak isteyenler bir insanın peygamberliği söz konusu olduğu zaman onu bütün insan cinsinin üstünde yüksek bir kimlik iddia ediyormuş gibi anlatırlar da onun bir ilâh veya bir melek(2)

---

(1) Buharî, Hiyel, 10, Salât, 31, Mezâlim, 16, Ahkâm, 20, 29, 31; Müslim, Akdiyye, 5, Fezâil, 140, Birr, 88, 89, 95; Ebû Dâvud, Tahâret, 93, Akdiyye, 7; Tirmizî, Salât, 110, Ahkâm, 11; Nesaî, Kunût, 13, 33, Sehv, 25, 26; İbn Mâce, Rükun, 15, İkâme, 129, 133, 192, Ahkâm, 5; Muvatta, Akdiyye, 1; Dârimî, Fezâilü'l-Kur'ân, 1; Ahmed b. Hanbel, III, 33, V, 41, 454.

(1) Ki bu şık da melek cinsinin insan cinsinden mutlak surette daha üstün olduğunu kabul edenlerin zanları ile ilişkilidir. (Müellif)

olduğu kabul edilmedikçe Resul olduğu tasdik olunamazmış gibi gösterirler.

İsrâ Sûresi'nde geçtiği gibi Resulullah'a karşı Kureyş müşriklerinin bir kısmı da bu safsatayı ileri sürmüşlerdi. Buna karşı burada bunun yanlış kaynağının yüce yaratıcıyı, yarattıklarından habersiz zannetmek küfrü olduğu ve Nûh'tan İsa'ya kadar gelen büyük peygamberlere karşı kâfirlerin de hep bunu söyleyegeldikleri ve ilmen iknâ olmak istemeyen bütün o kâfirlerin sonunda peygamberliğin doğruluğu karşısında fiilen yok oldukları anlatılmıştır. Yani Nûh'un peygamberliğine karşı kavminin kodaman kâfirleri demişti ki: "Bu ne olursa olsun sizin gibi bir beşerden başka bir şey değil, böyle iken insanlığın üzerine çıkmak insanlıktan daha yüksek olmak istiyor. Allah'tan peygamberlik dava ediyor, insandan Resul mü olur?" Gerçi âyetten ilk bakışta önceki mânâ hemen akla gelir Fakat daha sonra gelen bölümüne dikkat edilince de ikinci mânâ; yani insanın peygamberliğinin inkârı mânâsı daha açık görünür. Çünkü o kâfirler bunun arkasından şöyle delil getirmeye çalışıyorlar:

وَلَوْ شَٓاءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰٓئِكَةً **Ve eğer Allah dileseydi elbette melâike indirirdi.** Yani Allah insanlara elçi göndermek isteseydi yerdeki insandan değil, elbette gökyüzünden melekleri elçi yapar indirirdi de herkes ondan Allah'ın tebliğatını kendi alırdı. Buna "elbette" demeleri iki görüş açısındandır. Bir kere batıl zanlarında Allah'ın beşerden birine tebliğat yapıp peygamberlik nimeti vermesini mümkün görmüyorlar. Allah, doğrudan doğruya cisim sahibi olanlara tesir edemez, zannediyorlar. Halbuki bu şekildeki istidlâlde bir "müsâdere ale'l-matlûb" fesâdı (bir şeyi yine kendisiyle delil göstermeye kalkışma yanılgısı) vardır. Yani delil davanın aynıdır. Bir de tabiat ve vücup bakış noktasına tutunarak demiş oluyorlar ki, eğer bazı kimselere melekleri indirmiş ise her ferde indirmesi gerekirdi, çünkü tabiat küllîdir. Bu yanlış zan da Allah'ın mutlak yaratıcı olduğunu inkârdır.

İbrahim Sûresi'nde geçtiği üzere bu gibilere karşı peygamberler: اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِنْ عِبَادِه *"Evet biz sizin gibi bir beşerden başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lutfeder"* (İbrahim, 14/11) diye cevap vermişlerdi ki, burada da: وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ *"Biz yaratmaktan gâfil değiliz"* (Müminûn, 23/17) âyetiyle o yanlış zanları kökünden reddedilmiş ve nitekim En'âm Sûresi'nde اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ *"Allah elçiliği kime vereceğini daha iyi bilir"* (En'âm, 6/124) buyurulmuştur. Fakat Allah'ın ilim ve iradesini bilmeyen ve kafaları tabiat, âdet ve taklitlerle devamlı dolmuş olan kâfirler dediler ki مَا سَمِعْنَا بِهٰذَا فٖٓي اٰبَٓائِنَا الْاَوَّلٖينَ **biz önceki atalarımızdan bunu işitmedik.** Yani

Nûh'un dediğini, Allah'tan başka ilâh yoktur, kelâmını işitmemişler, yahut bazılarının sözüne göre Nûh gibi peygamberlik iddia edeni işitmemişler, cehaletleri o kadar uzamış ki, peygamber cinsini duymamışlar. Bununla beraber bizce bunun melâike indirilmesine işaret olması ihtimali de vardır ki, melâike indirildiğini hiç işitmedik demiş olurlar. Ve bu mânâ, gösterdikleri bahanelerin çürüklüğünü anlatmış olması sebebiyle âyetin ahengine daha uygun gelir.

İşte o kâfirler, insanın peygamberliğini, böyle inkâr ederek büyük peygamberlerden bir peygamber olan Nûh'u hiçbir fazilete sahip olmayan basit bir hırslı iddiacı gibi göstermekle kalmayıp daha ileri gittiler de halka karşı dediler ki, اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ بِه۪ جِنَّةٌ **Bu yalnız kendisinde delilik bulunan bir kimsedir.** Yani acaib bir deli veya cin tutmuş, فَتَرَبَّصُوا بِه۪ حَتّٰى ح۪ينٍ **öyle ise onu, bir süreye kadar gözetiniz** bakalım, belki açılır. Nihayet bunlara karşı Nûh, ne dedi bakınız: قَالَ رَبِّ انْصُرْن۪ي بِمَا كَذَّبُونِ **Rabbim, dedi, beni yalancı saymalarına karşı bana yardım et.** O nasihat dinlemeyen, bilimsel ve sözlü cevaplarla yola gelmek ihtimali olmayan kâfirlere karşı fiilen başarı ile doğruluğunun ortaya çıkarılmasını Rabbından dua etti ki, bu dua, Allah Teâlâ'yı, yarattıklarından gafil sanan o kâfirlerin yok olması demekti. Anlamalı ki, bir peygamberin kavmi aleyhindeki duası ne korkunç şeydir. Yüce Allah ise çok yakın ve duaları kabul edicidir. فَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ اَنِ **Bunun üzerine ona şöyle vahyettik:** اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا ***"Gözlerimizin önünde ve bildirdiğimiz şekilde o gemiyi yap..."***

ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَر۪ينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا ف۪يهِمْ
رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ اَفَلَا تَتَّقُونَ
﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذ۪ينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَٓاءِ الْاٰخِرَةِ
وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا هٰذَٓا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ
مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا
مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ

وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

Meâl-i Şerifi

31- Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik.

32- Bunun üzerine, onlar arasından kendilerine, "Allah'a kulluk edin; çünkü sizin O'ndan başka bir tanrınız yoktur. Hâlâ Allah'tan korkmaz mısınız? (mesajını ileten) bir resul gönderdik.

33- Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz kodaman güruh dedi ki: "Bu dediler, sadece sizin gibi bir insandır; sizin yediğinizden yer, sizin içtiğinizden içer."

34- "Gerçekten, tıpkı kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz herhalde ziyan edersiniz."

35- "Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (tekrar) meydana çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?"

36- "Heyhât o size vaad edilen şey ne kadar uzak!"

37- "Dünya hayatından başka gerçek yoktur. (Kimimiz) ölürüz, (kimimiz) yaşarız; bir daha diriltilecek değiliz."

38- "Bu adam, sadece Allah hakkında yalan uyduran bir kimsedir; biz ona inanmıyoruz."

39- O Peygamber: "Rabbim, dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardımcı ol!"

40- Allah şöyle buyurdu: "Pek yakında onlar pişman olacaklar!"

41- Nitekim, Hak tarafından korkuç bir ses yakalayıverdi onları! Kendilerini hemen çepeçevre kuşattık. Zalimler topluluğunun canı cehenneme!

ثُمَّ اَنْشَاْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ **Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik.** Burada bu nesil belirtilmemiştir. Fakat Nuh Kavminden sonra çoğunlukla Ad ve Semûd kavimleri anıldığına göre bu nesilden maksadın, Ad, peygamberin de Hûd olması uygun olur. Semûd ve Sâlih de denilmiştir. وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ***"Onun kavminden, kâfir olup ahirete ulaşmayı yalan sayan ve dünya hayatında kendilerine refah verdiğimiz kodaman güruh dedi ki:"*** Nuh kavminin yalnız küfürlerini zikri ile yetinilmişti, bunların hakkında ise küfürleriyle beraber ahirete gitmeyi yalanlama ve dünya hayatında nimet ile şımarıklık özellikleri de bilhassa zikredilmiştir. Bu özellikler, asrımız kâfirlerinin de en belirgin özelliklerini ortaya koyduğu gibi, söyledikleri sözler de tamamıyla şimdiki kâfirlerin dillerine doladıkları sözlerdir. Bunlarda insanın peygamberliğini kabul etmemekle beraber, peygamberi normal bir insan seviyesinde göstermek için beşeriyeti yiyip içtiği şeylerle mukayese ediyor ve insanlık toplumunu kökünden yıkacak olan şu propogandayı ileri sürüyorlar. وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ **Gerçekten, tıpkı kendiniz gibi bir beşere itaat ederseniz** اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ **o takdirde siz, hiç şüphesiz ziyandasınızdır.** Hatırlatmaya gerek yoktur ki, insanın insana itaatini kayıtsız şartsız inkâr eden bu söz, hâricîlik ve anarşistlik davasıdır. Ve bir başkanın, başkanlığı altında toplanmayan bir insan topluluğu yoktur. Cumhuriyetler bile bir başkanın başkanlığı altında birleşmek zorundadır. Fakat kendi dünya hayatlarından ilerisini hiç hesaba almak istemeyen ihtilâlci kâfirler, kendi garaz ve menfaatlerini elde etmek için hürriyet davası altında itaat esaslarını yıkarak milletlerin toplum düzenlerini yok etmekten zevk alırlar. Bunun gibi dünya hayatının refahı ile şımarmış ve ahirete ulaşmanın yalan olduğunu diline dolamış olan o kâfirler de Allah'ın emriyle, peygambere itaat duygusunu kırmak için insanın insana meşru' olan itaat esasını bir esirlik ve ziyan şeklinde göstererek kökünden baltalamaya çalışıyorlardı. Bir milletin ayakta kalmasına en büyük darbe olan bu büyük cinayetin ahirete ait sorumluluğu söz konusu edildiğinde diyorlardı ki:

اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ **Size, öldüğünüz, toprak ve kemik yığını haline geldiğinizde, mutlak surette sizin (tekrar) meydana çıkarılacağınızı mı vaad ediyor?** هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ **Heyhât, heyhât! Size vaad edilen şey ne kadar uzak!** اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا **Hayat, ancak bizim dünya hayatımızdır.** نَمُوتُ وَنَحْيَا **Ölür ve yaşarız.** Yani kimimiz bir taraftan ölür, kimimiz de

yeni doğar, hayata geliriz, böyle gider وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ **ve biz bir daha diriltilecek değiliz.** Öldükten sonra dirilmeyeceğiz, o halde bu alçak hayata sarılalım keyfimize bakalım. اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌ **O peygamber ancak öyle bir adam ki** اِفْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا **Allah'a karşı bir yalan uydurdu** وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ **biz ise ona inanacak değiliz.** İşte görülüyor ki, zamanımız kâfirlerinin ve özellikle aydın olduğunu iddia eden zamanımız zındıklarının dine karşı söyledikleri sözler de eski kâfirlerin bu sözlerine benzer sözlerden başkası değildir.

Bunlar böyle söylediler de ne oldular? O peygamber, yani Hûd (a.s) قَالَ رَبِّ انْصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ **Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardımcı ol, dedi.** Yarattıklarından habersiz olmayan Allah Teâlâ da ne dedi bilir misiniz? قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ **Pek yakında onlar pişman olacaklar.** فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ **Derken Hak tarafından korkunç bir ses yakalayıverdi onları** فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً **da, biz onları bir gusâ haline getiriverdik.** Yani kendilerini bir sel köpüğü gibi savuruverdik. فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ **Artık defolsun öyle zalimler!**

ثُمَّ اَنْشَاْنَا

مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَاْخِرُونَ

﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَٓاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ

فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ

لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا مُوسٰى وَاَخَاهُ هٰرُونَ بِاٰيَاتِنَا

وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۬ئِهٖ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا

قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُٓوا اَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا

عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ وَجَعَلْنَا

ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

Meâl-i Şerifi

42- Sonra onların ardından bir başka nesil getirdik.

43- Hiçbir ümmet, ecelini ne öne alabilir, ne de erteleyebilir.

44- Sonra biz peyderpey peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından (yokluğa) yuvarladık ve onları efsâne yaptık. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!

45- Sonra birtakım âyetlerimiz ve açık bir ferman ile Musa'yı ve kardeşi Harun'u gönderdik.

46- Firavun'a ve ileri gelenlerine de (gönderdik). Bunun üzerine onlar kibire kapıldılar ve ululuk taslayan zorba bir kavim oldular.

47- Onun için: Biz, dediler, "kavimleri bize kölelik ederken bizim benze-rimiz olan bu iki adama inanacak mıyız?"

48- Böylece onları yalanladılar, bu yüzden de helâk edilenlerden oldular.

49- Andolsun biz Musa'ya belki onlar yola gelirler diye, o kitabı da verdik.

50- Meryemoğlunu ve annesini de (kudretimize) bir alâmet kıldık; onları, yerleşmeye elverişli, sulu bir tepeye yerleştirdik.

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا
إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً
وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾

Meâl-i Şerifi

51- Ey peygamberler! Temiz ve helal olan şeylerden yiyin; güzel amel ve hareketlerde bulunun. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı bilirim.

52- "Ve işte bu sizin ümmetiniz bir tek ümmet ve ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise benden sakının." (denildi).

يَا اَيُّهَا الرُّسُلُ **Ey peygamberler!** كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ **Temiz ve helal olan şeylerden yiyiniz** وَاعْمَلُوا صَالِحًا **ve iyi amel işleyiniz.** اِنّ۪ي بِمَا تَعْمَلُونَ عَل۪يمٌ **Çünkü ben sizin yaptıklarınızı bilirim.** Yani karşılığını veririm. Her peygambere zamanında böyle hitap edilmiş ve en sonra hepsinin ulaştığı nimetleri ifade etmek üzere bu hitap özellikle peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed'e yöneltilmiştir. Burada peygamberlere karşı "yediğinizden yiyor ve içtiğinizden içiyor diyenlerin sözlerine bir cevap vardır. Yani peygamberler de yemeğe içmeğe izinlidirler. Fakat onlara itiraz eden kodaman kâfirler gibi haram ve helalini ayırmadan, pisini, temizini seçmeden yemezler, insanların haklarına tecavüz etmezler. İnsanların iliklerini emmezler, helal ve pak olarak hoş ve temiz olan şeylerden yerler. Sonra yedikleri de onlar gibi yalnız keyf ve zevk için değil, güzel çalışıp iyi ameller yaparak Allah'a ibadet edip şükürlerini yerine getirmek hikmetiyledir. Onun için maksatları, her ne olursa olsun dünya hayatının refahını yaşamaktan ibaret olan kâfirlere, firavunlara, zalimlere itaat etmek ve onlara bağlanmak, esirlik ve ziyan olduğu halde, peygamberlere ve onların yolundan giden Allah adamlarına boyun eğmek ve uymak, dünya ve ahirette güzel ve temiz bir hayat yaşatan bir nimet ve mutluluktur.

وَاِنَّ هٰذِه۪ٓ **Ve işte bu,** yani iyi ve temiz olan şeylerden yiyip iyi amelleri işlemek üzere İslâm ve tevhid esasında toplanmak اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً **bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir.** Yani bütün peygamberlerin din ve şeriatinin esası budur. وَاَنَا۬ رَبُّكُمْ **Ve ben de sizin Rabbinizim** فَاتَّقُونِ **öyle ise benden korkunuz,** benden başkasından korkmayınız.

Böyle iken:

فَتَقَطَّعُٓوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًاۜ كُلُّ حِزْبٍ
بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ ف۪ي غَمْرَتِهِمْ حَتّٰى ح۪ينٍ ﴿٥٤﴾
اَيَحْسَبُونَ اَنَّمَا نُمِدُّهُمْ بِه۪ مِنْ مَالٍ وَبَن۪ينَۙ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ
فِي الْخَيْرَاتِۜ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾ اِنَّ الَّذ۪ينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ
مُشْفِقُونَۙ ﴿٥٧﴾ وَالَّذ۪ينَ هُمْ بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَۙ ﴿٥٨﴾

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ
وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا
وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ
فِي غَمْرَةٍ مِنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ
﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾
لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي
تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ
سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ
آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ
﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ
كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ
وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ
مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ

الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾
وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾
وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِم مِّن ضُرٍّ لَّلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ
﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ
﴿٧٦﴾ حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ
مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾

Meâl-i Şerifi

53- Derken insanlar kendi aralarındaki işlerini parça parça böldüler. Her grup, kendinde bulunan ile sevinip böbürlendi.

54- Sen şimdi onları bir zamana kadar gaflet ve sapıklıkları ile başbaşa bırak!

55- Sanıyorlar mı ki, onlara verdiğimiz servet ve oğullar ile,

56- Kendilerine faydalar sağlamak için can atıyoruz. Hayır, onlar işin farkına varamıyorlar.

57- Rablerine olan saygıdan dolayı titreyenler,

58- Rablerinin âyetlerine inananlar,

59- Rablerine ortak tanımayanlar,

60- Ve, Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri titreyerek yapanlar;

61- İşte onlar, iyiliklere koşuşurlar ve iyilik için yarışırlar.

62- Biz hiç kimseyi, gücünün yettiğinden başkası ile yükümlü kılmayız. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitap vardır ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.

63- Hayır, onların kalpleri bu hususta cehalet içindedir. Ayrıca onların bundan öte birtakım kötü işleri vardır ki, onlar bu işleri yapar dururlar.

64- Nihayet, refah ve bolluk içinde olanlarını sıkıntıya uğrattığımızda, bakarsın ki onlar feryadı basarlar.

65- Boşuna feryad etmeyin bugün! Zira bizden yardım göremeyeceksiniz.

66- Çünkü âyetlerimiz size okunurdu da, buna karşı siz arkanızı dönerdiniz.

67- Kafa tutardınız ve geceleyin hezeyanlar savururdunuz.

68- Onlar bu sözü (Kur'ân'ı) hiç düşünmediler mi? Yoksa kendilerine, daha önce geçmiişteki atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?

69- Yoksa peygamberlerini tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?

70- Yoksa onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar? Aksine o, kendilerine hakkı getirmiştir. Halbuki onlar haktan hoşlanmamaktadırlar.

71- Eğer hak, onların kötü arzu ve isteklerine uysaydı, mutlaka gökler ve yer ile bunlarda bulunan kimseler bozulur giderdi. Hayır, biz onlara şan ve şereflerini getirdik; fakat onlar kendi şereflerine sırt çevirirler.

72- (Resulüm!) Yoksa sen onlardan bir haraç mı istiyorsun? Rabbinin vergisi daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73- Gerçek şu ki sen onları doğru bir yola çağırıyorsun.

74- Fakat ahirete inanmayanlar ise, ısrarla yoldan çıkmaktadırlar.

75- Eğer onlara acıyıp da için de bulundukları sıkıntıyı giderseydik, iyice körleşerek azgınlıklarında büsbütün direnirlerdi.

76- Andolsun, biz onları sıkıntıya düşürdük de yine Rablerine boyun eğmediler, tazarru' ve niyazda da bulunmadılar.

77- Nihayet üzerlerine, azabı çok şiddetli bir kapı açtığımız zaman, bir de bakarsın ki onlar orada şaşkın ve ümitsiz kalmışlardır!

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ

وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ

وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ

اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ

الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا

لمبعوثون ﴿٨٢﴾ لقد وعدنا نحن وآباؤنا هذا من قبل إن هذا
إلا أساطير الأولين ﴿٨٣﴾ قل لمن الأرض ومن فيها إن كنتم
تعلمون ﴿٨٤﴾ سيقولون لله قل أفلا تذكرون ﴿٨٥﴾ قل من رب
السماوات السبع ورب العرش العظيم ﴿٨٦﴾ سيقولون لله
قل أفلا تتقون ﴿٨٧﴾ قل من بيده ملكوت كل شيء وهو يجير
ولا يجار عليه إن كنتم تعلمون ﴿٨٨﴾ سيقولون لله قل فأنى
تسحرون ﴿٨٩﴾ بل أتيناهم بالحق وإنهم لكاذبون ﴿٩٠﴾
ما اتخذ الله من ولد وما كان معه من إله إذا لذهب كل إله بما خلق
ولعلا بعضهم على بعض سبحان الله عما يصفون ﴿٩١﴾ عالم
الغيب والشهادة فتعالى عما يشركون ﴿٩٢﴾

Meâl-i Şerifi

78- Halbuki sizin için o kulağı, o gözleri ve o gönülleri yaratan O'dur. Ne de az şükrediyorsunuz!

79- Ve sizi yeryüzünde yaratıp türeden O'dur. Sırf O'nun huzuruna toplanacaksınız.

80- Ve O, yaşatan ve öldürendir; gecenin ve gündüzün değişmesi O'nun eseridir. Hâlâ aklınızı kullanmaz mısınız?

81- Hayır, öncekilerin söylediklerinin benzerini söylediler.

82- Dediler ki: "Sahi biz, ölüp de bir toprak ve kemik yığını haline gelmişken, mutlaka yeniden diriltileceğiz öyle mi?"

83- "Yemin ederiz ki, gerek bize, gerekse daha önce atalarımıza böyle bir vaadde bulunuldu; (fakat) bu geçmiştekilerin masallarından başka bir şey değildir!"

84- (Resulüm!) de ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir?"

85- "Allah'a aittir" diyecekler. "Öyle ise siz hiç düşünüp taşınmaz mısınız?" de.

86- "Yedi kat göklerin Rabbi, azametli Arş'ın Rabbi kimdir?" diye sor.

87- "(Onlar da) Allah'ındır." diyecekler. "Şu halde siz Allah'tan korkmaz mısınız?" de.

88- "Eğer biliyorsanız (söyleyin), her şeyin melekûtu (mülkiyeti ve yönetimi) kendisinin elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan; fakat kendisi korunmayan (buna muhtaç olmayan) kimdir?" diye sor.

89- "(Bunlar da) Allah'ındır." diyecekler. "Öyle ise nasıl olur da büyülenirsiniz?" de.

90- Doğrusu biz onlara hakkı getirdik; onlar ise cidden yalancıdırlar.

91- Allah evlat edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur. Aksi takdirde her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galip gelirdi. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir.

92- Allah, gaybı da, açık olanı da bilir. O, müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir.

اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ***"Bu, öncekilerin esâtîrinden başka bir şey değildir. (dediler)"***

"Esâtîr" kelimesi hakkında En'âm, 6/25. âyetin tefsirine bkz. Bugünkü kâfirlerin de din ve ahiret inançlarına karşı yegâne sözleri esâtîr (masal) ve hurafe demekten başka bir şey değildir. Hattâ esâtîr ve hurafe karışmış, bunları düzeltmeli diyerek dindarlık kisvesi altında dinsizlik ilan eden nice kâfirler ve şeytanlar görüyoruz; halbuki İslâm, esâtîr yani aslı esası olmayan geçmişlerin hikayeleri olmaktan ne kadar uzaktır. Bakın bütün bunlara karşı Kur'ân gözün, kulağın, kalbin yaratılışını hatırlatarak ne güzel bir manzara gösterip bildiriyor.
... قُلْ لِمَنِ الْاَرْضُ ***"De ki: Yeryüzü... kimindir?..."***

اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ***"Eğer öyle olsaydı, her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galebe çalardı."*** Burada Allah Teâlâ'nın birliğini isbat için "temânü'" delilinin açık bir

anlatımı vardır. (Enbiya Sûresi'ndeki ... لَوْ كَانَ فِيهِمَٓا اٰلِهَةٌ *"Eğer, Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı..."* (âyetinin tefsirine bkz. 21/22)

قُلْ رَبِّ اِمَّا تُرِيَنِّي

مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾

وَاِنَّا عَلٰٓى اَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ

اَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ اَعُوذُ بِكَ

مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَاَعُوذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

حَتّٰٓى اِذَا جَٓاءَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلّ۪ٓي اَعْمَلُ

صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا اِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَٓائِلُهَا وَمِنْ وَرَٓائِهِمْ

بَرْزَخٌ اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾ فَاِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَٓا اَنْسَابَ بَيْنَهُمْ

يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَٓاءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ هُمُ

الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَاُو۬لٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُٓوا

اَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ

فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾ اَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا

تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَٓالّ۪ينَ

۝١٠٦ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ۝١٠٧ قَالَ
اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ۝١٠٨ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي يَقُولُونَ
رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝١٠٩
فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّى أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ
تَضْحَكُونَ ۝١١٠ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ
۝١١١ قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ۝١١٢ قَالُوا
لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ۝١١٣ قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ
إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝١١٤ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ
عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ۝١١٥ فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ
لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ۝١١٦ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ
إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الْكَافِرُونَ ۝١١٧ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ۝١١٨

Meâl-i Şerifi

93- (Resulüm!) De ki: Rabbim! Eğer onlara yöneltilen tehdidi (dünyevî sıkıntıyı ve uhrevî azabı) mutlaka göstereceksen,

94- Bu durumda beni, o zalimler topluluğunda bulundurma, Rabbim!

95- Biz, onlara yöneltmiş olduğumuz tehdidi sana göstermeye elbette ki kadiriz.

96- Sen, kötülüğü en güzel bir tutumla sav, çünkü biz onların yakıştırmakta oldukları şeyi çok iyi bilmekteyiz.

97- Ve de ki: Rabbim! Şeytanların kışkırtmalarından sana sığınırım!

98- Onların yanımda bulunmalarından da sana sığınırım.

99- Nihayet onlardan (müşriklerden) birine ölüm gelip çattığında, "Rabbim, der, lütfen beni (dünyaya) geri gönder,"

100- "Ta ki, boşa geçirdiğim dünyada iyi iş (ve hareketler) yapayım." Hayır! Onun söylediği bu söz (boş) laftan ibarettir. Onların gerisinde ise, yeniden dirilecekleri güne kadar (süren) bir berzah vardır.

101- Sûr'a üflendiği zaman aralarında artık ne soysop (çekişmesi) vardır, ne de birbirlerini soruşturacaklardır.

102- Böylece kimlerin tartıları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir.

103- Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedî cehennemdedirler.

104- Orada dişleri sırıtır halde iken ateş yüzlerini yalar.

105- (Allah Teâlâ,) Size âyetlerim okunurdu da, siz onları yalanlardınız değil mi?... der.

106- Derler ki: Rabbimiz! Azgınlığımız bizi altetti; biz, bir sapıklar topluluğu idik.

107- Rabbimiz! Bizi buradan çıkar. Eğer bir daha (ettiklerimize) dönersek, artık belli ki biz zalim insanlarız.

108- (Allah) buyurur ki: Alçaldıkça alçalın orada! Bana konuşmayın artık.

109- Çünkü kullarımdan bir zümre "Rabbimiz! Biz iman ettik; öyle ise bizi bağışla, bize merhamet et, sen, merhametlilerin en iyisisin." diyorlardı.

110- İşte siz onları alaya aldınız; sonunda bu davranışınız size beni yâd etmeyi unutturdu; çünkü siz onlara gülüyordunuz.

111- Bugün ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim; onlar, hakikaten muradlarına erenlerdir.

112- (Allah inkârcılara) "Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?" diye sorar.

113- "Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık. İşte bilenlere sor." derler.

114- (Allah) buyurur ki: Sadece az bir süre kaldınız; keşke siz (bunu) bilmiş olsaydınız!

115- Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?

116- Mutlak hâkim ve hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka ilâh yoktur. O, bereketli Arş'ın sahibidir.

117- Her kim Allah ile birlikte diğer bir tanrıya taparsa -ki bu hususla ilgili hiçbir delili yoktur- o kimsenin hesabı ancak Rabbinin nezdindedir. Şurası muhakkak ki, kâfirler kurtuluşa eremezler.

118- Resulüm! De ki: "Rabbim, bağışla ve merhamet et! Sen merhametlilerin en iyisisin."

Nur Sûresi

Medine Döneminde İndi

Âyet Sayısı: 64

Nur Sûresi'nin hepsi Medîne döneminde inmiştir. Nur âyeti denilen اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ *"Allah göklerin ve yerin nurudur."* (24/35) âyetinden dolayı bu ismi almıştır.

Âyetleri : Altmış iki veya altmış dörttür.

Kelimeleri: Bin üç yüz on altıdır.

Harfleri : Beş bin üç yüz otuzdur.

Fâsılası : ن ، م ، ل ، و ، ب harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

سُورَةٌ اَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَاَنْزَلْنَا ف۪يهَٓا اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ

تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾

Meâl-i Şerifi

1- (İşte bu âyetler) bizim indirdiğimiz ve (hükümlerini üzerinize) farz kıldığımız bir sûredir. Belki düşünüp öğüt alırsınız diye onda açık açık âyetler indirdik.

وَفَرَضْنَاهَا **Ve farz kıldık** Yani bu sûre, kesin olarak farz kılınan birtakım hükümleri ve bunların delillerini içinde bulunduran bir kısım açık ve belli âyetleri ihtiva eder. Öyle ki bu sûrenin de İslâm medeniyetinin hukukunu ve asıl vazifelerini gösteren temel çizgilere delil olması açık bir şekilde düşünülebilir. İlk önce namus, ırz ve aile hukuku meselelerinden başlanarak buyuruluyor ki:

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ
مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ
لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾
وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ
ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ
﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿٥﴾ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ

فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٦﴾
وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٧﴾
وَيَدْرَؤُ۬ا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ
لَمِنَ الْكَاذِب۪ينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَٓا اِنْ كَانَ
مِنَ الصَّادِق۪ينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ
وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَك۪يمٌ ﴿١٠﴾

Meâl-i Şerifi

2- Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah dini(ni tatbik) hususunda sizi sakın acıma duygusu kaplamasın! Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.

3- Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez; zina eden bir kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenebilir. Bu, müminlere haram kılınmıştır.

4- Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu ispat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkardırlar.

5- Ancak bundan sonra tevbe edip ıslah olanlar müstesnadır. Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.

6- Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesidir.

7- Beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.

8- Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi,

9- Beşinci defa da, eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.

10- Ya Allah'ın size bol lütfu ve merhameti olmasaydı ve Allah tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı (haliniz nice olurdu.)?

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي **Zâniye ve zânî;** ZANİYE, zina eden kadın ZANÎ zina eden erkek demek olduğu belli, fakat zaniye ile mezniyeyi ayırmak gerekir. Her zaniye mezniyedir; ama her mezniye, zaniye değildir. Çünkü mezniye, zina edilen kadın demektir ki, şiddetle ve zorla da olabilir. Zorla zina edilen kadına ise mezniye denilirse de zaniye denilemez. O zira ancak kendi istek ve arzusu ile zina işlemiş kadına denilir. Karşılıklı rıza ile işlenilmesi sebebiyle, zina fiilinde bu fiili işleyenler ortak olur. Zorla zina edilen kadın ise hiçbir yönden fail değil menf'ul dür. İşte burada, zorlanana had cezası gerekmeyeceğini anlatmak için zaniye denilmiş, mezniye denilmemiştir. Şunu da unutmamalıdır ki maksat, zinalarının sabit olduğuna şer'î yönden hüküm verilmiş olan zanî ve zaniyedir. Zinanın tesbiti ise فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ *"Onlara içinizden dört şahit getirin."* (Nisa, 5/15) âyetinin ifadesi ve delaletine göre dört şahide veya dört kere ikrar etmeye bağlıdır. Netice olarak zina ettiği bu şekilde sabit olan ve sabit olduğuna hüküm verilen kadın ve erkek, فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ **Şimdi bunlardan herbirine yüz celde vurunuz.**

CELDE: Deriye vurmaktır ki, her vuruşa celde denir. Keşşâf'ta der ki, "celd" sözünde şuna işaret vardır ki acı, ete geçirilmemelidir. Çünkü celd, cilde vurmaktır.

Nitekim "zaherehû": sırtına vurdu, "batanehû": karnına vurdu, "reesehû": başına vurdu demek olduğu gibi derisine vurdu mânâsına da "celedehû" denilir...[1] Demek ki, deri hissedecek kadar kaba elbisenin üzerinden vurmaya da celd denilmez. Aynı zamanda meselenin fıkhî yönü düşünüldüğü zaman maksadın, bir eğlence olmadığı gibi, bir işkence veya yok edip öldürme de değil, yalnız zorlama ve terbiye etme olduğu açıktır. Şu halde maksat, şiddetli bir celd değil, eti çürütmeyecek ve tehlikeye sebeb olmayacak şekilde hafife yakın orta bir şekilde vurmaktır ki, nasıl olacağı Fıkıh kitaplarında açıklanmıştır:

BİRİNCİSİ: Değnek iri olmayacak, çöp gibi çok basit de olmayacak, parmak kadar düz ve budaksız olacak.

İKİNCİSİ: Vuran kimse vururken en son omuzu hizasına kadar kaldıracak

---

(1) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 47.

ve omuzundan arkasına aşırtmayacak,

ÜÇÜNCÜSÜ: Çıplak vücuda vurulmayacak, fakat kürk gibi kalın elbise varsa çıkarılacak. Rivayet edilir ki, Ebu Ubeyde b. Cerrah (r.a)'a had cezası için bir adam getirildi, adam gömleğini çıkarmya başladı ve "Benim şu günahkâr vücudum dövülürken üzerinde gömlek bulunması uygun değildir" dedi, Ebu Ubeyde gömleğini çıkarmasına izin vermeyin, dedi ve o şekilde dövüldü.

DÖRDÜNCÜSÜ: Yüz, karın ve ot yeri gibi nazik ve tehlikeli organlara vurulmaz.

BEŞİNCİSİ: Hepsi bir yere de vurulmayıp diğer organlara gereği şekilde yaygınlaştırılır...

Âyetin açık ifadesine göre zanî ve zaniye, zina isnad edilen evlenmiş veya evlenmemiş olandan daha genel ve bundan dolayı celd, ikisini de içine alıyormuş gibi görünür. Fakat Mâiz ve Gâmidiyye hakkında Peygamber efendimizin bilinen uygulaması, yani bilinen sünneti ile bu âyetin hükmü, muhsan olmayan, yani evlenmemiş olanlar hakkında olmak üzere yürürlüktedir.[1] لَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ اللّٰهِ **Allah'ın cezasında onlara acıyacağınız tutmasın** اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ **Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız öyle yapınız.** Allah'ın muhterem tuttuğu iffet ve namusu yırtan zanî ve zaniye'ye acıma duygusuna mağlup olup da onlara iltimas göstererek Allah'ın emrettiği cezayı ihmal etmezsiniz, Allah'tan ve ahiret sorumluluğundan korkarsınız. Çünkü onlara acımak, zinalarına göz yummakta değil, tevbelerine sebeb olmak için cezalarını yerine getirmek ve bu şekilde iffet ve namusu koruma ve zinanın genelleşmesini önleyerek nikahın çoğalmasına çalışmaktadır. Çünkü zina; اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاۤءَ سَبِيلًا *"Çünkü, bu bir hayasızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur"* (Nisâ, 4/22) âyeti kerimesine göre büyük bir fuhuştur, kin ve hiddettir ve yolu pek kötüdür.

Gerek sıhhî, gerek tabiî, gerek ahlâkî, gerek hukukî, gerek ictimâî hangi yönden düşünülürse düşünülsün zina çok zararlı, harab edici bir günahtır. Erkekle kadının yaratılış ihtiyaçlarından olan cinsî münasebetlerinin, meşru ve güzel yolu zinada değil, nikahtadır. Nikahta hayatın bir bereketi, zina ve hayasızlıkta ise onun yok olması ve sonuçsuz kalması vardır. Nikahın kolaylığı, doğruluk ve emniyeti, çoğalması bir toplum bünyesinin sıhhatinden olduğu gibi, tersi olan zinanın yayılması da aksine toplum bünyesini kemiren, çürüten, her

(1) Buharî, Ahkam, 21; Müslim, Hudûd, 22, 23; Ebu Davud, Hudûd, 23; Tirmizî, Hudûd, 5.

türlü ahlâkî kötülüklere sürükleyen tahrib edici şeylerin başıdır. Tıbbî ifade ile ifade edecek olursak zina, toplum bünyesinin firengisidir. Bir hadis-i şerifte Peygamber efendimizden rivayet edilmiştir ki: "Ey insanlar topluluğu! Zinadan kaçınınız, çünkü onda altı özellik vardır. Üçü dünyada, üçü ahirettedir. Dünyadakiler değerleri giderir, fakirlik getirir, ömrü kısaltır. Ahirette de Allah'ın gazabına, hesabın kötülüğüne, cehennemde ebedî kalmaya neden olur."[1] Bu sebepten insanlara yardım ve acıma ona teşvikte değil, ondan menetme ve zorlama ile kurtarmaktadır.

Bu âyette emrolunan yüz sopa vurma ise sakındırma ve yasaklamanın, gayet basit ve sade ve her türlü sıkıntı ve korkudan uzak en sağlam yoldur. Bu âyetin nuzûlünden önce İslâm'da zinanın cezası وَالّٰتِى يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَاِنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِى الْبُيُوتِ حَتّٰى يَتَوَفّٰيهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيلاً وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَا *"Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse o kadınları ölüm alıp götürünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlere hapsedin. İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin..."* (Nisâ, 4/15-16) âyeti uyarınca kadınlar için vefat edinceye veya Allah bir yol açıncaya kadar evlerde hapis, erkekler için de hakimin görüş ve takdirine uygun bir eza ile tazirdi; takdir edilmiş belli bir cezası yoktu. Bu âyetin indirilmesi ile bekarlar arasında her ikisine de yüz sopa vurma ile sınırlandırıldı ve böylece vaad edilen yol gösterilmiş oldu ki, bunda iki taraf için zina zevkine karşılık yeterli eziyet ifade edecek adil bir tesir mevcut olduğu gibi, zarardan uzak ve masrafsız olmak itibariyle de birçok yönden faydalar vardır. Hapis cezasının ahlâkî bir şekilde tatbikatındaki zorluklarla beraber, bir taraftan her türlü iş ve gücü durdurma, diğer taraftan devlet hazinesine birçok masraflar yüklediği hesap edilirse, bu hususta tayin edilen yüz sopa vurulmasının, gerek ahlâkî ve gerek iktisadî ve gerek kolay tatbiki ile adalet nokta-i nazarından faydalı ve netice verici bir terbiye olduğunu kabul etmemek mümkün değildir. Şu kadar var ki, kötü bir şekilde tatbik etmemek şarttır. Onun için buyuruluyor ki: وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَٓائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ **Ve müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.** Yani gizli döğülmesinler de müminlerden bir taifenin (grubun) huzurunda onların şahitliği ve gözcülüğü altında döğülsünler.

Keşşâf'ın açıklamasına göre tâife; bir halka olması mümkün olan gruptur ki, bir şeyin etrafını çeviren topluluk demek gibidir.[2] En azı üç dört kişi olması

---

(1) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, XII, 167.
(2) ez-Zemahşerî, a.g.e., III, 48.

gerekir. İbnü Abbas'tan bunun tefsirinde dörtten kırka kadar diye nakledilmiştir. Aslında çoğulun en azı üç ise de zinada şahit adedinin istenen haddi dört olduğuna göre, bunun da en azından dört olması gerekir. Çünkü وَلْيَشْهَدْ *"şahit olsun"* buyurulmuştur. Bu sebepten iki kâfi gelmez, Hatta Hasen'den rivayete göre en azı on kişi olmalıdır.(1) Netice olarak gizli dövme suçlamasına meydan vermeyecek kadar bir grup insanın hazır bulunması gerekir. Bu ise bir iki kişi ile olamaz. Sonra yalnız adet değil, nitelik de şarttır. Onun için "müminlerden bir grup" buyurulmuştur ki, şahitliğe ehil halis müminlerdir. Zira şehadete ehil olmayan aşağılık kimselerin şahitliği, yapılmamış gibidir. İbnü Abbas Hazretleri de "Allah'ı tasdik edenlerden kırk kişi kadar" demekle bunu kasdetmiştir.

Bu emirde başlıca iki hikmet vardır:

BİRİNCİSİ: İntikam şeklinde bir kötüye kullanmaya meydan vermemek için bir teminattır. Çünkü gizli dövmelerin, hiddetin sevkiyle işkence halini alması veya bir iltimasa uğraması mümkündür. Nitekim tarihin şikayet edegeldiği zalimane işkenceler hep gizlenerek yapılmıştır. Bundan dolayı Avrupalı ceza hukukçularının dövme gibi bedeni cezalandırmaları hoş görmemeleri de hiç sebebsiz değildir. Fakat hapis gibi genellikle uygun görülebilen cezaların çoğu cismani olmaktan kurtulamayacağı gibi, gizli dövme kadar kötüye kullanmaya müsait bulunduğu da inkâr olunamaz. Bir mahpusa, hele yalnız olan bir mahpusa karşı ne yapılmaz. Halbuki, herkesin gözetimi önündeki bir dövme tesirli olmakla beraber, haddi aşmaya müsait değildir. İşte darb, ancak bu şahitlik ve kontrol altında açıkça olmak şartıyla meşru kılınmıştır.

İKİNCİSİ: Bunda iffet ve namusun kıymetini, ibret ve terbiyenin genelleştirilmesini ifade eden bir ilan ve sergileme vardır. Gerçi bu sergileme bu suçu işleyen kimsenin sadece aleyhine değildir. Açıklandığı üzere lehinde bir teminatı da içinde bulunduran bir ilandır. Mahkemenin ilanının ve hükmün, alenî olması gibidir. Hükmün aleniyeti (açıklığı) ise bir sergilemeyi içerse bile, genellikle bir ceza niteliğinde kabul edilmez. İcranın yani yürütmenin açıklığının da öyle olması gerekir. Özellikle cezalarda uygulama, hükmü yerine getirmede tamamlayıcı unsurlardandır.

Bununla beraber, aklı olanların vicdanında, en küçük bir sergilemenin bile bir ruhî azap meydana getireceğinde şüphe yoktur. Bundan dolayı bu şahitlik, yalnız bedeni olan "celd ceza"sının ruhî bir tamamlayıcısı olur. Bu cümlede

(1) Alûsî, Ruhu'l-Meânî, IX, 83.

عذابهما *"onların her ikisine uygulanan cezaya"* buyurulması da buna işarettir. Bir de bu şahitliğin âmme hukuku ile ilgisi vardır. Şöyle ki: الزانى لا ينكح الا زانية او مشركة **Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile nikahlanamaz.** Zina eden bir herif evlenecek olursa, alacağı karı ya bir zina etmiş kadın veya bir müşrik kadındır. Çünkü imanı ve namusu olan temiz saliha kadınlar ondan nefret eder, ona tenezzül etmez ve etmemelidirler; öyle heriflere olsa olsa ya kendisi gibi zina işlemiş veya Allah'a şirk koşmakta olan bir karı rağbet eder ki, Allah'a şirk koşan kadınların da iffet ve namusu şüphelidir. Ve işte zina şirke, şirk zinaya böyle yakındır.

Bir de nefsinde zina etmeye yatkınlık olan erkek, namus ve iffetten yoksun kadınlarla ilgi kurar, onlardan tiksinmez; aksine şehvetini tahrik edip heva ve hevesine uyduklarından dolayı onlara kapılır ve bu duygu onun evlenmek konusundaki fikrini ve düşüncesini bozar da nikaha ve evlenmeye rağbet etmez ve şayet evlenecek olursa, alacağı da öyle birisi olur. Zira iffet ve namusun kıymetini bilmez, iffetli olanları takdir etmez, kendi dengini arar. Bu şekilde, erkeğin iffetsizliği, iffetsiz kadına düşmesine sebeb olduğu gibi, netice olarak nikahlayacağı kadının iffetsiz olmasına da sebeb olur. Bu nükte ve incelik ile, bu âyette erkek, dişiden önce zikredilmiştir. Halbuki, önceki âyette dişi önce zikredilmişti. Çünkü dişinin görünmesi, açgözlülüğe düşürmesi, kendi isteği ve kabulü olmadıkça adı geçen zina fiili başlayamayacağından, orada suçun başı, zinanın maddesi, karı olduğuna işaret edilmişti. Fakat nikah konusuna gelince, bunda erkeğin rağbet ve isteği asıl ve öncül olduğuna ve erkeğin ahlâkının iffet bakımından kadın üzerindeki nüfuz ve tesirine işaret inceliği ve nüktesi gösterilmiştir.

والزانية لا ينكحها الا زان او مشرك **Zina eden kadın, bununla da zina eden erkek veya müşrik bir erkekten başkası nikah edemez.** Yani iffet ve namusu olanlar, zina eden kadından nefret eder, nikahına tenezzül etmez de onu nikah etse etse, bir zina suçu işlemiş veya zinadan sakınmamak âdetleri olduğundan dolayı ancak bir müşrik nikah eder. Çünkü الخبيثات للخبيثين والخبيثون للخبيثات *"kötü kadınlar, kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yaraşır"* (Nur, 24/26) وحرم ذلك على المؤمنين ve o **yani o nikah, müminlere haram kılındı.** Bakara Sûresinde ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمن و لامة مؤمنة خير من مشركة ولو اعجبتكم ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا ولعبد مؤمن خير من مشرك *"İman edinceye kadar müşrik kadınlarla evlenmeyin. İman etmiş bir cariye, beğenseniz bile müşrik bir kadından kesinlikle daha iyidir. İman edinceye kadar müşrik erkeklere de mümin kadınları nikahlamayın.*

İnanmış bir köle müşrik bir kimseden daha hayırlıdır" (Bakara, 2/221) âyet-i kerimesine göre, müşrik kadın ve müşrik erkekle nikahlanmanın yasak olduğu bilinmektedir. Zina eden kadını nikahlamaya gelince; bu âyetin zahirinden, bunun da müminlere haram ve müşrikle nikahlanmaya yakın olduğu anlaşılıyor. Bununla beraber ihtilaf yönü de yok değildir.

1- Bazıları "bu âyette maksad, nikahın hükmünü açıklamak değil, zinanın kötülüğünü açıklamadır. Burada nikah çiftleşme mânâsındadır ve bu sebebten haramlık da zinanın haramlığıdır" demişlerse de anlamsızdır. Çünkü Kur'ân'da nikah, hep akit "nikahlanma" mânâsına geldiğinden çiftleşme mânâsı verilmesi doğru değildir. Bir de bu mânâca âyetin hiçbir fayda ifade etmemiş olacağı gösterilmiştir.

2- Hz. Aişe (r.anha) dan rivayet edilmiştir ki: "Bir erkek bir kadınla zina etse onu nikahlayamaz, bu âyette haramdır. O işe başladığında zina etmiş olur..." Ebu Hayyan tefsirinde: Ashâb-ı kiramdan İbnü Mes'ud ve Berâ b. Azib (r.anhüma)'nin de görüşlerinin böyle olduğu bildirilmiştir.(1) Fakat buna karşılık Hz. Peygamber (s.a.v) den bu konu sorulmuş "Evveli akılsızlık, ahiri nikahtır, haram, helali haramlaştırmaz"(2) buyurduğu nakledilmiştir. Ebu Bekr'i Sıddîk, İbnü Ömer, İbnü Abbas ve Cabir'den ve Tâvûs, Saîd b. Müseyyeb, Cabir b. Zeyd, Atâ, Hasen'den ve dört imam'dan naklolunan görüş de caiz oluşudur. (3) Ancak Fahrü'r-Râzî tefsirinde zikredildiği üzere zina eden erkek ve zina eden kadının iffetli erkek ve iffetli kadın ile ve iffetli erkek ve iffetli kadının, zina eden erkek ve zina eden kadın ile evlenmesinin haram olması, Hz. Aişe ve İbnü Mes'ud gibi Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin de mezhepleridir, deniliyor.(4)

3- Hasen'in görüşüne göre bu haramlık, belirli zina eden erkek ve zina eden kadın haklarındadır. Had vurulmuş zina eden erkek ancak zina etmiş bir kadınla evlenebilir, Hz. Ali böylesinin nikahını reddetti diye, rivayet edilmiştir.

4- Bazıları bu hükmün Medine'de İslâm'ın başlangıcında gelmiş olup daha sonra neshedildiğini söylemişlerdir, Said b. Müseyyeb bu sûredeki وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ *"Aranızdaki bekarları evlendirin."* (Nûr, 24/32) ve Nisâ Sûresi'ndeki فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ *"Size helal olan kadınlardan nikahlayın."* (Nisâ, 4/3) âyetleri-

(1) Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 430.
(2) Alûsî, a.g.e., XVIII, 88.
(3) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, XII, 169; Süyûtî, ed-Dürrü'l- Mansur, VI, 126-130.
(4) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIII, 151.

nin umumlarıyla birlikte neshedildiği rivayet edilmiş ve bu görüş yaygınlık kazanmıştır.(1) Mütezile'den Cübbâî de icma ile nesholunmuştur, demiş. Fakat Fahrür-Râzî tefsirinde açıklandığı üzere araştırmacı âlimler bu iki görüşün ikisinin de zayıf olduğunu anlatmışlardır.(2) Çünkü neshedenin icma olduğunu söylemek ise, icmanın nâsih olamayacağı Fıkıh usûlü ilminde sabittir. Bir de Ebu Bekir, Ömer, Ali gibi zatların muhalefetleri bulunan bir konuda icma sahih olamaz. Bu sebepten icma ile nesholunmuştur, demek doğru olamayacağı gibi mensuh olduğuna icma edilmiş demek de doğru değildir. Çünkü açıklandığı üzere aksi sabittir. Gerçi «وَأَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ» ve «فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ» emirleri geneldir. Fakat bunların da dinen bir engel bulunmayanlara ait olduğunda şüphe yoktur. Bundan dolayı diğer haramlar gibi buradaki haram kılınmanın da engellerden biri olması düşünülebilir. Böyle bir ihtimal karşısında ise neshe hükmetmek doğru olmaz. Özellikle sûrenin başındaki وَفَرَضْنَاهَا *"Onu farz kıldık"* kelâmı bu sûrede mensuh bir hüküm bulunmadığını anlatmak için yeterlidir.(3)

5- Abdullah b. Ömer'den, İbnü Abbas'tan (r.anhüm) Mücahid'den, Said b. Cübeyr'den ve yine Saîd b. Müseyyeb'den gelen rivayetlere göre bu âyetin iniş sebebi şudur: Cahiliye devrinde fahişeleri işleten kirahaneler (Kerhaneler) kerhaneciler vardı. İslâm geldiği vakit Medine'de bunlardan Ümmü Mehzûl gibi meşhur karılarla, kapıları bayraklı, alâmetli dokuz kadar kerhane bulunuyordu. Bu karılar, bu kerhaneciler hep müşriklerden idi. İçlerinde servet edinmiş olanları vardı. İslâm'da zina haram olduğundan bu fahişelerden bazıları, yeni müslüman olmuş olan bazısına nikah teklif etmiş ve kabul ederlerse nafakalarını taahhüt etmek istemiş, onlar da fakirlikleri ve ihtiyaç içinde bulunduklarından dolayı Resulullah'tan izin istemişler, bunun üzerine bu âyet indirilmiş, o nikahın müminlere haram olduğu anlatılmıştır. Bundan dolayı bazı tefsirciler bu haramlığın nüzul sebebi olanlara mahsus olduğunu zannetmişlerdir ki, "elif lâmlar" ahd için demek olur. Gerçi karine tamam olduğu zaman hüküm, nüzul sebebine tahsis olunabilir. Fakat burada hüküm, umumî sıfat üzerine gelmiş ve bu suretle haramlığa sebep olanların şahıslarında değil; ötede zinakârlık, beri de iman vasıfları arasındaki zıtlık da gösterilmiştir. Bu ise tamim, yani umumîlik karinesidir. Öyle ki "lâm" ahde yorumlansa bile, hükmün kıyas ile genelleştirilmesi zorunlu olacaktır. Bundan dolayı, nüzul sebebine mahsustur, diyenlerin muradı da bu haram kılmanın özellikle kerhane fahişeleri hakkında olduğunu söylemek-

(1) Alûsî, Ruhû'l-Meânî, IX, 87.
(2) Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIII, 152.
(3) Süyûtî, ed-Dürrû'l-Mansur, VI, 128, 130.

tir. Ve bu fahişelerin belirgin özelliği ise zinayı helal kabul etme veya hafife alma demektir ki, küfürdür. İslâmiyetin hakimiyeti ile o cahiliyet kalıntısı olan kerhaneler kalkmış ve had cezalarının konulması ve uygulanması İslâm topraklarında artık öylelerinin ortaya çıkmasına meydan bırakmamış olduğu müddetçe, bunların nev'i şahıslarına münhasır kalmış olmasından dolayı bu, onların şahıslarına mahsus kaldı, diyenler de olmuştur. Bununla beraber:

6- Tefsircilerin çoğunun açıklamasına göre; bu haram kılma, zina edenleri nikahlamaktan müminleri sakındırıp korkutmak için mübalağa içindir. Çünkü diyorlar; zina damgası basılmış fasıkların peşine takılmak caiz değil, mahzurludur. Fasıklara benzemesine, töhmet mevkiinde bulunmasına, hakkında kötü lakırdılar edilmesine ve daha birçok bozgunculuklara sebebtir. Günahkârlar topluluğunda oturmakta bile günahlar işlemeye maruz kalmak tehlikesi ne kadar çoktur! Artık zina eden kadınlar, kahpelerle evlenmek nasıl olur? وَاَنْكِحُوا الْاَيَامٰى مِنْكُمْ وَالصَّالِح۪ينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَاِمَائِكُمْ *"Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin"* (Nûr, 24/32) emrindeki "Salâh" "iyi olanlar" kaydında da bu mânâya dikkat çekilmiştir. Ancak bir mümin, kaçınılması gereken böyle haram bir nikahı -faraza- yapmış olsa o nikah , nikah olur mu? Yoksa o da bir zina mı olur?

7- Şimdi bunu özetlemekle âyetin mânâsını tesbit edelim: Burada üç kısım vardır: Müşrikler, zinayı helal kabul edip hafife alanlar, bir de böyle olmayanlar.

BİRİNCİSİ: Herhangi bir mümin erkeğin veya mümin kadının, şirk koşan bir kadın veya şirk koşan bir erkekle nikahı sahih olamaz, kesinlikle haramdır, O bir zina olur.

İKİNCİSİ: Zina eden erkek ve zina eden kadın, âyetin nüzul sebebi olan kerhaneciler ve sermaye olarak kullandıkları kadınlar gibi zinayı helal gören veya zinayı hafife alan takımdan ise, haramlığı nass ile belirlenmiş olanı helal kabul etme veya hafife alma küfür olduğu için, bunlar müşrik hükmünde olduklarından, nikahları nikah olmaz, kesinlikle haramdır, müşrik nikahı gibidir. Onun için âyette zina eden erkek ve kadın, müşrik erkek ve kadına denk tutulmuş وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِن۪ينَ *"Bu müminlere haram kılınmıştır"* buyurulmuştur. Âyet bu iki kısmın nikahının haram oluşuna delildir. Ancak gerçekten tevbe etmiş olanlar başka.

ÜÇÜNCÜSÜ: Helal sayma veya hafife alma gibi küfür delili olmayarak zi-

nası tesbit olunmuş, önceden de başından hiç nikah geçmemiş ise, iffet sahibi müminlerin bunları nikahlamaları tahrimen mekruh, fakat nikahları sahih olur. Ayetin tahriminin bu kısmı içine aldığı hususunda bir çeşit şüphe vardır. Onun için ictihada yol açılmıştır. İşte zikredilen ihtilaf, ancak bu kısım hakkındadır. Yalnız Hz. Aişe ve İbnü Mesud ve Berâ b. Azib hiçbirisinde nikahlanmayı uygun bulmamış, bu kısmın haramlığını da diğer iki kısım derecesinde tutmuşlardır.

İşte zinanın sonucu öyle azab, böyle mahrum bırakmaktır. Mümin olanların zinadan sakınmaları ve cezasını uygulamaları farz olduğu gibi zânî ve zâniyeyi nikahlamaktan kaçınmaları ve birbirlerini böyle töhmetlerden korumaları da gerekir. Yoksa sakınma bahanesiyle ona buna zina isnat ederek, iffet sahiblerinin namusuna dokunmak da büyük bir cinayettir, suçtur ki, buna remiy veya kazif denilir. Bu deyim; namuslu olanlara delilsiz böyle bir isnatta bulunmak, nasıl rastgelirse gaybı taşlamak gibi olmakla beraber, öldürmek için şiddetli ok atmak gibi yaşama hakkına bir hücum olduğuna işarettir. Bu yönüyle zina cezasının açıklanmasının arkasından kazif cezası açıklanarak buyuruluyor ki:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ **Ve muhsanelere zina isnad eden,** MUHSANE: Evlenmiş iffetli kadına, bir de evlenmiş olsun olmasın mutlaka iffetli ve ırzı sağlam olana denilir ki, kazf ayetindeki "ihsanda" bu mânâ kastolunduğunda görüş birliği vardır. Yani burada evlenmiş olmak şart değil, zinadan temiz olmak şarttır. Bundan dolayı yetişkin kızları da içine alır. Fakihler, bu ihsanda, İslâm, akıl, bulûğ, hür olmak ve iffetli olmak üzere beş şart saymışlardır. Erkeklere zina isnad etmek aynı hükümde delalet yönüyle dahildir. Fakat kadınlara söz atmak daha yaygın olduğundan cemi müennes sigası ile onlar özellikle belirlenmiş veya genellikle öyle olduğu hükmü ortaya konulmuştur.

Netice olarak namusu sağlam olanlara atan, zina isnat eden ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِاَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ **sonra da dört şahit getirmeyen kimseler,** demek ki ikrar bulunmadıkça bir zinayı ispat için şahitliğin ölçüsü en az dörttür. Halbuki iki adil şahit ile kısas bile sabit olur. Demek ki, namuslu bir kimseyi, özellikle ırz ve namus sahibi bir kadını zina ile itham etmek canını almaktan ağırdır. Bu sebepten onlara iftira atıp da ispat edemeyenler yok mu? فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً **Bunlara da attıklarından dolayı seksen sopa vurunuz**(1) وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً اَبَدًا **hem de bunların ebedî olarak şahitliklerini kabul etmeyiniz.** O zina iftirası suçunu

(1) İffetli olmayanlara kazif, hadd cezasını gerektirmez. Fakat ta'zir cezasını gerektirir. Meğer ki kazif olunan kazf olunduğu şey ile ma'rûf olsun (Fahrür-Râzî'den naklen müellif)

fırlatan dilin ebedî olarak, yani ölünceye kadar bu suretle hükmünü düşürmek bu da bu cezanın tamamlayıcı unsurudur. Celdin acısı cisme ait, bunun acısı ise ruha aittir. Zinada cisme ait olan yön, kazifte ruha ait olan yön galip olduğundan kazfin celdi, zina cezasından aşağı ve fakat bu manevî ceza ondan daha fazladır, çünkü ebedîdir. وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ **Bunlar fasıklar güruhundan ibarettir.** Fısk ile mahkum kimselerdir. اِلَّا الَّذ۪ينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُوا **Ancak ondan sonra tevbe edip kendilerini** ıslah edenler müstesna. Yani o kazif suçunu işledikten sonra nedamet getirerek sözünü geri alan ve onu telafi etmek için cezasına teslim olmak ve kazfettiği kimse ile helallaşmaktan başlayarak hal ve amelini düzelten kimseler, fasıklık hükmünden müstesna olurlar. Tevbe ile had cezasının düşmediğinde icma vardır. Ancak Şâfiî mezhebinde bu istisnanın yukarıdaki cümleden ikisine ait olduğu ve bu sebepten böyle tevbe ettikleri takdirde had cezası düşmezse de fasıklıkları gittiği gibi şehadetlerinin de kabul olunabileceği söylenilmiştir.

Fakat Hanefi mezhebinde bu, yalnız sonundaki "fâsikûn" cümlesinden istisnadır. Kazif haddi ile cezalı olanlar tevbe ile hadden kurtulamayacakları gibi, şehadetlerinin kabul olunmaması da ebedilik kaydı ile kayıtlıdır. Ebedileştirme ise istisnaya aykırıdır. Bundan dolayı bu hükümden istisnanın faydası kul hakkı ile ilgisi olmayan ve yalnız Allah hakkı olan yönde olur. فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَح۪يمٌ **Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir.** Mağfireti çok, rahmeti çoktur. Bundan dolayı tevbe ve ıslah halinde sorumlu tutmaz; fakat kazifte had ve şehadet yalnız Allah hakkı değil, aynı zamanda kul hakkıdır. Kazfolunanın davası üzerine cerayan eder. Bu sebepten kul hakkını ilgilendirir ve şahitliğin reddi hükmü, tevbe ile düşmezse de yalnız Allah hakkı olan günah bağışlanabilir. Ve bu yönüyle bu suçlarda suçu gizleyip açığa çıkarmamak daha uygundur.

Zinayı ispatta dört şahit şartı da bununla ilgilidir. Bununla birlikte burada pek önemli bir nokta vardır. Bir kişi bir zinayı görecek olursa, o bir yabancının zinası olduğu takdirde kendisine bir ar gerektirmeyeceğinden gizlemesi daha uygun olur. Fakat zevcesi olduğu takdirde ar gelir, nesebi bozulur, sabredemez, o halde başka şahit bulmak da mümkün değil gibidir. Bundan dolayı burada şöyle bir soru vardır: Rivayet edildiğine göre kazif âyeti indirilip okunduğu zaman Ensar'dan Sa'd b. Ubâde ve Asım b. Adiy, birisi ayağa kalkıp "Bir adam karısı ile birisini görse ne olacak.Dava etse seksen değnek vurulacak ve şehadeti reddedilecek, fasıklığına hükmolunacak; vurup öldürürse katlolunacak; dört şahit bulup getirinceye kadar ise işini bitirecek, bir açıklık getir Allah'ım!"[1] dedi.

(1) Ahmed b. HAnbel, I, 238.

Çıkar çıkmaz damadı Hilâl b. Ümeyye veya Uveymir kendini karşıladı, ne var dedi.[1] "Şer var, karımı Şüreyk b. Semha ile buldum" dedi ki, amcası oğlu idi. "Vallahi dedi bu benim sualim, ne çabuk mübtela oldum." Bunun üzerine ikisi bir Resulullah'a vardılar, haber verdiler. Resulullah kadını getirtip sorguya çekti, kadın inkâr etti, ashab toplanmıştı. Koca, önceki âyet gereğince kazif cezasına mahkum olacaktı. "Gözlerimle gördüm, kulaklarımla dinledim, Allah biliyor ki ben doğruyum, ancak hakkı söyledim, herhalde Allah'ın buna açıklık getireceğini ümid ederim." diyordu.

Derken Resulullah'a vahy gelmeye başladı, ashab bunu işaretlerden tanıyorlardı, hepsi sustular, beklediler, o zaman şu Liân[2] âyetleri indirilmişti ki kazf âyetinin genelinden bir istisna niteliğinde ve özellikle kocaların kendi zevcelerine kazfi hakkındadır: وَالَّذِينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ اِلَّا اَنْفُسُهُمْ **Kendi zevcelerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince** فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ **onların herbirinin şahitliği** ,yani o eşlerden herhangi birinin kazif cezasından kurtulması için şer'an dikkate değer bulunacak meşru ve uygun şehadeti اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ **kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesidir.** Yani şehadet ederim, billahi hiç şüphesiz ona attığım sözde kesinlikle doğruyum, diye tekrar tekrar dört kere yemin etmesidir. وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ **Beşincisi de, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.** Yani beşinci defa da böyle şehadet edecek: Eğer o zina isnadında bulunmada ve şehadette yalan söyledi ise Allah'ın laneti muhakkak üzerine olsun, diyecek ki bu, bir yemin-i münakidedir. Bu âyette ilâhî kelâmın üslubu dikkat olunursa, kocanın yalanı takdirinde Allah tarafından lanete uğratılmasını ifade eder bir şekildedir. Nitekim Resulullah da bu beşinci "mucib yani gerekçedir" buyurmuştur.

Koca böyle beş kere şehadetle liân yapınca kazif cezasından kurtulur, ithamı karısına yönelir. وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ اَنْ تَشْهَدَ **Zevceden de azabı,** yani o dünyada verilecek azabı -ki sonu evliler hakkında zina cezasının neticesi olan recimdir- o zevcenin **kendisinin şöyle şehadet etmesi üzerinden kaldırır:** اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ **Kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ile şahitlik etmesi,** وَالْخَامِسَةَ **beşincisi de** اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا اِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ **eğer (kocası) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi**

---

(1) Buharî, Tefsiru Sureti 24/3.

(2) Liân veya mülâne, lânetleşme demektir. (Müellif)

üzerine olmasını dilemesi, yani koca, sözünde doğru ise Allah'ın gazabını zevce kendi üzerine alacak; erkek tarafında lanet, kadın tarafında gazab üzerine on yemin verilmesi kadınlar üzerine gazabın lanetten daha tesirli olmasındandır. Böylece zevce de bu beş yemin ile şehadet ederse zina cezasını kendi üzerinden kaldırmış olur ve artık karı koca arasında ayrılık meydana gelir.

Fakat zevce, bu beş şehadeti yapmaz da liân yapmaktan kaçınırsa azabı def-edemez. O halde ne yapılır? Burası âyetin mefhûm-i muhâlifine aittir. Şâfiî hemen had cezasının yapılmasına hüküm vermiş, fakat Hanefiler kesinlik gerekli olan böyle yerlerde yalnız mefhüm-ı muhalif ile amel etmeyi caiz görmediklerinden dört şahit yok iken ikrar da bulunmayınca zinanın sabit olmasıyla hadd cezasının yerine getirilmesine hüküm verilemeyeceğini ve bundan dolayı ya liânı kabul veya hadd yerine getirilmek üzere ikrar edinceye kadar hapse hükmetmişlerdir .Netice olarak kazif, zina gibi çok çirkin, karı kocalık namusu da çok önemli olduğundan, bir taraf açısından kazif cezası, diğer taraf açısından da zina cezası yerine geçecek olacak liân da böyle önemli bir kurtuluş çaresidir ki, bunları Allah Teâlâ emir ve hüküm buyurdu وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ **Allah'ın size bol lütfu ve merhameti olmasaydı** da kendi kendinize kalsaydınız وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ **ve Allah tevbeleri kabul eden hüküm ve hikmet sahibi olmasaydı** da tevbelerinizi kabul etmeseydi, hikmetsiz hükümlere, nizamsız idarelere bırakıverseydi, neler olmazdı neler...

اِنَّ الَّذٖينَ جَٓاؤُ۫ بِالْاِفْكِ عُصْبَةٌ
مِنْكُمْۜ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْۜ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْۜ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ
مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْاِثْمِۚ وَالَّذٖي تَوَلّٰى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظٖيمٌ
﴿١١﴾ لَوْلَٓا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ
خَيْرًاۙ وَقَالُوا هٰذَٓا اِفْكٌ مُبٖينٌ ﴿١٢﴾ لَوْلَا جَٓاؤُ۫ عَلَيْهِ بِاَرْبَعَةِ

شُهَدَٓاءَ فَاِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَٓاءِ فَاُو۬لٰٓئِكَ عِنْدَ اللّٰهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾
وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
لَمَسَّكُمْ فِي مَٓا اَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ اِذْ تَلَقَّوْنَهُ
بِاَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِاَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ
هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللّٰهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَٓا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ
مَا يَكُونُ لَنَٓا اَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ
﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللّٰهُ اَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ اَبَدًا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾
وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ
يُحِبُّونَ اَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ اٰمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

Meâl-i Şerifi

11- Haberiniz olsun ki (Muhammed'in eşine) bu ağır ifki (iftirayı) uyduranlar sizin içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük saymayın; aksine o, sizin için bir iyiliktir. Onlardan herbir kişiye, günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. (Elebaşlılık yapan, bu yüzden de) bu günahın büyüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.

12- Erkek ve kadın müminlerin, bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile hüsnü zanda bulunup da, "bu apaçık bir iftiradır" demeleri gerek-

mez miydi?

13- (Bu iddiayı ortaya atanların) da bu konuda dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Madem ki şahitler getirip ispat edemediler, öyle ise onlar Allah nezdinde yalancıların ta kendisidirler.

14- Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı, size mutlaka büyük bir azab isabet ederdi.

15- Çünkü siz bu iftirayı, gelişi güzel birbirinizin ağzından alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız (bu uydurma haberi) ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Halbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur.

16- Onu duyduğunuzda "Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haşâ! Bu, çok büyük bir iftiradır..." demeli değil miydiniz?

17- Eğer inanmış insanlarsanız, Allah, bir daha buna benzer tutumu tekrarlamaktan sizi sakındırıp uyarıyor.

18-Ve Allah âyetlerini size açıklıyor. Allah, (işin iç yüzünü) çok iyi bilir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir.

19- İnananlar arasında kötü söz ve davranışın yayılmasını arzulayan kimseler için dünyada da, ahirette de acı veren bir azab vardır. (Her şeyi) Allah bilir; siz bilmezsiniz.

20- Ya sizin üstünüze Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı; Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı (haliniz nice olurdu)?

اِنَّ الَّذِينَ جَآؤُ بِالْاِفْكِ **Şunlar ki ifk ile geldiler,** İFK: Asıl ve esasından çevrilmiş, gerçeği değiştirilmiş söz, yani yalan, iftira, bühtan demektir,

BÜHTAN da ansızın atılıp insanı hayrette bırakan iftira demektir. Genellikle tefsir ve hadis kitaplarında rivayet edildiği üzere bu âyetlerin nüzul sebebi şöyledir:

Hz. Aişe (r.anhâ) dedi ki, Resulullah (s.a.v) sefere çıkmak istediği zaman, kadınları arasında kura çeker, hangisinin ismi çıkarsa onunla giderdi.[1] Benî Mustalik gazasından önce yaptığı gazada da aramızda kura çekti, benim ismim çıktı, bundan dolayı Resulullah ile beraber çıktım ve bu, hicab (örtünme) âyetinin indirilmesinden sonra idi. Onun için bir hevdece (deve üzerine konulan kapalı taşıyıcıya) konuldum, dönüşte Resulullah Medine'ye yaklaşınca bir yerde konakladı, sonra da yola çıkmaya nida ettirdi. Yola çıkmaya seslendikleri sırada ben kalktım ve yürüyüp ordugahı geçtim, tuvalete gittim, yerime dönerken göğsümü yokladım, ne göreyim Zafâr boncuklarından bir dizim vardı,

(1) Buharî, Tefsiru Sureti 24/6; Ebu Davud, Nikah, 38; Dârîmî, Cihad, 30, Nikah, 26.

kopmuş düşmüş, bunun üzerine döndüm, kaybolan dizimi aradım, bunu aramak beni alıkoydu.

Benim yol nakliyemi yapmakta olan grup varmışlar, hevdeci yüklenmişler ve beni içinde zannetmişler. Çünkü hafif idim, henüz küçük yaşta bir taze idim; beni hevdecte sanmışlar, deveyi çekmişler gitmişler. Döndüğüm zaman orada kimseyi bulamadım, bundan dolayı belki beni aramak için dönerler dedim, oturdum. Derken uyumuşum, Safvân b. Muattal ordunun arkasına kalır, insanların eşyalarını araştırır, bir şey kalmış ise kaybolmaması için diğer konak yerine götürürdü, beni görünce tanımış[1] اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ *"Allah'tan geldik ve yine O'na döneceğiz"* (Bakara, 2/156) demesiyle uyandım, hemen feracemle yüzümü örttüm, devesinden indi, ben bininceye kadar çekildi, bindim. Sonra deveyi çekti, yürüdü, öğle sıcağında orduya yetiştik; inmişler, bağrışıyorlardı. İndikleri zaman beni bulamadıklarından insanlar çalkalanmış, o sırada imiş ben üzerlerine varıverdim, artık herkes beni konuşmuş. Beni lakırdıya almış, helak olan helak olmuş.

Resulullah Medine'ye ayak bastı ve bana bir ağrı, sızı meydana geldi. Fakat rahatsız olduğum zamanlar Peygamber (s.a.v) den tanıyageldiğim alaka ve lütfu bu defa görmedim, ancak yanıma giriyor, "nasıl o?" diyordu. Bu beni işkillendirdi, henüz söylenen sözlerden haberim yoktu, nihayet nekahet dönemine geldim. Bir gece Mıstah'ın annesi ile hacetimiz için dışarı çıktım, işimiz biter bitmez yine Mıstah'ın annesi ile odama doğru döndük. Derken Mıstah'ın annesi mırtı, yani yün çarşafı içinde sürçtü «تَعِسَ مِسْطَحٌ» dedi[2]. Ben buna itiraz ettim. "Bedir'de bulunmuş bir zata sövüyor musun?" dedim, "Haberin yok mu" dedi, "ne var" dedim. "Ben dedi, şehadet ederim ki, sen hakikaten مُؤْمِنَاتٌ غَافِلاَتٌ *"Habersiz mümin hanımlar"* dansın . Sonra ifk'çilerin dediklerini anlattı. Derhal hastalık üstüne hastalığım arttı, hemen ağlayarak döndüm.

Sonra Resulullah girdi ve "nasıl o?" dedi. "Bana izin ver ,ana babamın yanına gideyim" dedim. İzin verdi, ben de anama babama gittim. Anneme: "Ey anne, dedim, insanlar neler söylüyorlar?" "Kızcağızım! dedi, kendini üzme, vallahi bir erkeğin yanında sevgili parlak bir kadın olsun ve ortakları bulunsun da aleyhinde çok laf etmesinler, pek azdır. Daha dedi, bu ana kadar söylenilen sana malum olmadı mı?" Ben ağlamaya başladım ve bütün gece sabahı ettim, yine ağlıyordum. Ağlarken babam yanıma geldi, anneme, "bu niye ağlıyor" dedi. "Bu

(1) Buharî, Tefsiru Sureti 64/6.
(2) Ki Mıstah helak oldu veya olsun mânâsına geliyor. (Müellif)

ana kadar söylenilenden bilgisi yokmuş" dedi. Babam da ağladı. "sus kızım" dedi. O gün durdum, göz yaşım dinmiyordu, ana babama ağlamak ciğerimi parçalayacak gibi geliyordu. İkisi de yanımda oturmuş, ben ağlıyorken Resulullah (s.a.v) üzerimize geliverdi, selam verdi, sonra oturdu. Hakkımda söylenilen söylenileliden beri yanımda oturmamıştı ve bir ay olmuş Allah Teâlâ ona benim bu işimle ilgili vahiy indirmemişti.

Sonra dedi ki: أمّا بعْدُ "Ey Aişe! Hal önemli, senden bana şöyle şöyle söz yetişti, şimde sen bu durumdan temiz ve beri isen Allah, muhakkak seni aklayacak ve eğer bir günaha düştünse Allah'a istiğfar ile tevbe et. Çünkü kul tevbe edince Allah Teâlâ tevbeyi kabul eder." Ne zaman ki Peygamber (s.a.v) konuşmasını bitirdi, göz yaşlarım boşandı, sonra babama "Tarafımdan Resulullah'a cevap ver" dedim. "Vallahi ne diyeceğimi bilmiyorum." dedi. Bunun üzerine anneme, dedim, "Tarafımdan Resulullah'a cevap ver." O da "Vallahi ne diyeyim, bilmiyorum, dedi. Ben henüz küçük yaşta bir taze idim, Kur'ân'dan çok okuyamazdım. Yani çok delil getirebilecek halde değildim. Dedim ki: "Vallahi ben anladım. Siz bunu işitmişsiniz, hatta gönüllerinizde yer etmiş, inanmışsınız. Şimdi ben size beriyim desem inanmayacaksınız ve eğer benim muhakkak tertemiz olduğumu Allah bilip dururken size kötü bir itirafta bulunsam hemen tasdik edeceksiniz .Vallahi benimle size başka bir mesel bulamıyorum, ancak Yusuf'un babası o salih kulun -ki ismini zikretmemiştim- dediği gibi فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ *"Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin anlattığınıza göre, yardımına sığınılacak ancak Allah'tır"* (Yusuf, 12/18) dedim, sonra dönüp yatağıma yattım.

O halde ben vallahi biliyordum ki, Allah Teâlâ muhakkak beni temize çıkarır. Fakat vallahi, hakkımda vahy-i metlüvu (Kur'ân âyet) indireceğini zannetmiyordum. Benim işim nefsime göre, Allah Teâlâ'nın öyle okunup tilâvet olunacak bir emir ile tekellüm buyuracağı dereceden çok hakir idi. Ve fakat umuyordum ki, Resulullah uykuda bir rüya görür de Allah, beni onunla temize çıkarır. Allah bilir ya, Resulullah yerinden kalkmamıştı, ehl-i beyit'ten kimse de dışarı çıkmamıştı. Allah Teâlâ, Peygamberine vahyi indiriverdi, ona vahyedilirken olagelen hal hemen geliverdi ki, kış günüde bile vahyin ağırlığından dolu danesi gibi ter dökülürdü. Bunun üzerine, bir örtü örtüldü ve başının altına bir yastık konuldu. Vallahi ben telaş etmedim, aldırmadım, çünkü beraatimi, suçsuzluğumu biliyordum. Fakat Resulullah açılıncaya kadar, insanların dedikolerine hak verecek bir vahiy gelivermek korkusundan, anamın babamın canları çıkacak zannettim.

Ne zaman ki Resulullah açıldı, gülüyordu, ilk söylediği kelime şu oldu: بُشْرَى يَا عَائِشَةُ أَمَّا وَاللّٰهِ لَقَدْ بَرَّأَكِ اللّٰهُ "Müjde ey Aişe! Rahat ol, vallahi Allah, seni kat'î olarak akladı" dedi. الْحَمْدُ لِلّٰهِ لَا بِحَمْدِكَ وَبِحَمْدِ أَصْحَابِكَ "Hamd, Allah'a; ne sana, ne de ashabına" dedim. Annem, dedi "Kalk ona!" Ben, "Vallahi ne ona kalkarım, ne de beraetimi indiren Allah'dan başkasına hamd ederim" dedim.(1) Burada Allah Teâlâ «إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ» den itibaren on âyet indirmişti. Bunun üzerine Ebu Bekir "Vallahi bundan sonra artık Mıstah'a infak etmem" dedi. Çünkü ona yakınlığı ve fakirliği sebebiyle nafaka veriyordu. Bu sebeple de Allah Teâlâ şu âyeti indirdi. وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ ... أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ *"İçinizden faziletli olanlar (yakınlara...) vermemeye yemin etmesinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız?"* (Nur, 24/22) , Bunun üzerine Ebu Bekir de "Evet, vallahi, Allah'ın beni mağfiret etmesini severim" dedi Mıstah'a yine nafakası verilmeye devam edildi. Netice olarak özrüm (2) nazil olunca Resulullah kalktı minbere çıktı, bunları anlattı ve Kur'ân'ı okudu ve minberden indiği vakitte Abdullah b. Ubeyy'e, Mıstah'a, Hamne'ye ve Hassan'a had cezası vurdu.

عُصْبَةٌ مِنْكُمْ **İçinizden bir usbedir,** mahdud, belirli bir gruptur.

USBE: Ondan kırka kadar bir topluluk, sayısı belli bir güruh, grup demektir. Ey o ifke uğrayanlar لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ **onu sizin için bir şey sanmayınız** بَلْ هُوَ **belki o -ifk-** خَيْرٌ لَكُمْ **sizin için bir hayırdır.**

Büyük sevap kazanmaya sebeb, Allah indindeki kerametin ortaya çıkmasına, netice olarak kıymet ve derecenin yükselmesine sebep olur. Aslında ifk, o iftira, yalanı büyük bir şerdir. Fakat gerçekte onun şerri, onu uyduranlara, söyleyenlere aittir. لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ **Onlardan, o güruhtan her birinin** مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ **kazandığı vebali kendisinindir.** Kimi susmuş, kimi gülmüş, kimi söylenmiş. وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ **İçlerinden onun, o vebalin büyüğünü yüklenen,** o gürûh içinde o iftirayı kasten atan ve yayılmasını arzu ederek vebalin büyümesine sebep olan لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ **için de büyük bir azab vardır.** Bu Abdullah b. Ubeyy hakkındadır ki, münafıkların başı idi. O iftirayı önce o atmış, ilk önce o ortaya koymaya çalışmış ve halk arasında propoganda yaptırmıştı. Kurnaz münafıklar, cinaslı lakırdılarla müminleri gizliden gizliye heyecana getirmeye çalışmış ve bu propogandaya aldanan şair Hassan ve fakir Mıstah gibi bir iki safdil de o Übeyy oğlunun açıklamalarına kapılıp kazif cezasına müstehak olmuşlardı. Safvan, Hassan'a hücum edip vurduğu bir kılıç darbesi ile gözünü söndürmüş ve demişti ki:

(1) Buharî, Tefsirû sureti, 24/, 11.

(2) Yani zaferim. (Müellif)

تَوَقَّ ذُبَابَ السَّيْفِ عَنِّى فَاِنَّنِى * غُلَامٌ اِذَا هُوجِيتُ لَسْتُ بِشَاعِرِ
وَلٰكِنَّنِى اَحْمِى حِمَاىَ وَاَتَّقِى * مِنَ الْبَاهِتِ الرَّامِى الْبَرِئِ الظَّوَاهِرِ (1)

لَوْلَٓا اِذْ سَمِعْتُمُوهُ **Ne vardı o yalanı işittiğiniz zaman müminler ve** ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِاَنْفُسِهِمْ خَيْرًا **mümineler kendi nefislerine hayır zannetseler,** kendilerine ve kendileri kadar tanımaları gereken hemcinslerine hüsn ü zan besleseler وَقَالُوا هٰذَٓا اِفْكٌ مُبِينٌ **de bu açık bir iftir, deselerdi ya!** Zannın menşei, nefiste bir kıyastır. Bir kimse nefsinde kendi hakkında cevaz verebildiği ölçüdedir ki, kendine benzettiği kimseler hakkında nefsî bir kıyas ile bir zanda bulunur. Halbuki müminlerin, müminelerin, kendi nefislerinde fena şeylere cevaz vermemeleri, nezih olmaları gerekir. Bu sebepten kötü bir söz işittikleri zaman kendilerinden şüpheleri olmadığı gibi, kendileri gibi saymaları gereken mümin ve mümineler hakkında da iyi zanda bulunmaları, berâet-i zimmetin asıl olduğunu bilmeleri, açık ve görünen halin aksine olan desteksiz ve delilsiz lakırdılara, açık bir iftira demeleri gerekir.

لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ *"(İnsanlar arasında kötü sözün yayılmasını arzulayan kimseler var ya işte)* ***onlar için dünyada da ahirette de acı veren bir azab vardır."*** Dünyadaki azab; kazif cezası ve neticeleridir. Nitekim Mıstah, Hassan, Hamne haklarında kazif cezası uygulandı ve Safvan bir kılıç darbesi ile Hassan'ı vurup bir gözünü söndürdü.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَاِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَٓاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكٰى مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ اَبَدًا وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُزَكّٖى مَنْ يَشَٓاءُ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ اُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ

(1) Benden, kılıç kılagısından sakın; çünkü ben bir kulum hicve kalkışıldığım zaman şair değilim ve fakat ben korumu himaye ederim ve zevahiri berî kimseye atan bühtancıdan korunurum. (Müellif) (Süyûtî, ed-Dürrü'l- Mensur, VI, 150.)

وَالسَّعَةِ اَنْ يُؤْتُوا اُولِي الْقُرْبٰى وَالْمَسَاكٖينَ وَالْمُهَاجِرٖينَ فٖي سَبٖيلِ اللّٰهِ
وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا اَلَا تُحِبُّونَ اَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ
رَحٖيمٌ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذٖينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ
لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظٖيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ
عَلَيْهِمْ اَلْسِنَتُهُمْ وَاَيْدٖيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾
يَوْمَئِذٍ يُوَفّٖيهِمُ اللّٰهُ دٖينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ اَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ
الْمُبٖينُ ﴿٢٥﴾ اَلْخَبٖيثَاتُ لِلْخَبٖيثٖينَ وَالْخَبٖيثُونَ لِلْخَبٖيثَاتِ وَ
الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبٖينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ اُولٰٓئِكَ مُبَرَّؤُنَ مِمَّا
يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرٖيمٌ ﴿٢٦﴾

Meâl-i Şerifi

21- Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin. Kim şeytanın adımlarını takip ederse, şunu bilsin ki o, edepsizlikleri ve kötülüğü emreder. Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse temize çıkmazdı. Fakat Allah, dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir.

22- İçinizden faziletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere (mallarından) vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar, feragat göstersinler. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir.

23- Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azab vardır.

24- O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edecektir.

25- O gün Allah onlara gerçek cezalarını tastamam verecek ve onlar Allah'ın gerçek olduğunu anlayacaklar.

26- Kötü kadınlar, kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. İşte bu temiz olan, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ *"Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnad edenler".* Burada gâfilat (habersiz) vasfı, medih (övme) sıfatlarındandır. Yani Peygamber (s.a.v)'in temiz zevceleri gibi kötülükten mutlak mânâda habersiz, öyle bir şey asla hatırından geçmez, imanlı hanımlara atanlar, şüphesiz لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ **Dünya ve ahirette lanetlendiler** وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ **ve onlara çok büyük bir azap vardır.** ... يَوْمَ تَشْهَدُ *"O gün dilleri, elleri ve ayakları yaptıklarına karşılık aleyhlerinde şahitlik yapar."* (Yâsîn, 36/65. âyetin tefsirine bkz.). يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ **O gün Allah, onlara gerçek cezalarını tastamam verecek** وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ **ve onlar, Allah'ın bir gerçek olduğunu anlayıp bilecekler.** Yani her hakikati ortaya koyan, ve varlığında hiç şüphe caiz olmayan, Hak Teâlâ'ır.

Burada tevbe edenler istisna edilmemiştir. Çünkü bunda Peygamber (s.a.v) in temiz zevcelerinin özel hakları sebebiyle bir özellik vardır. Bununla beraber mânâ, umumîdir. Bu sebepten umumî olan kazf âyetindeki istisnanın ahiretle ilgili yönden burada da geçerli olması düşünülür. Hassan b. Sabit münafık olmamakla beraber, tevbekâr olduğunda, bir şüphe yoktur. Nitekim kendisine had cezası uygulandıktan sonra söylediği şu beyitlerle aklandığını ortaya koymuştu:

حَصَانٌ رَزَانٌ مَا تُزَنُّ بِرِيبَةٍ * وَتُصْبِحُ غَرْثَى مِنْ لُحُومِ الْغَوَافِلِ

حَلِيلَةُ خَيْرِ النَّاسِ دِينًا وَمَنْصِبًا * نَبِيِّ الْهُدَى وَالْمَكْرُمَاتِ الْفَوَاضِلِ

عَقِيلَةُ حَيٍّ مِنْ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبٍ * كِرَامِ الْمَسَاعِي مَجْدُهَا غَيْرُ زَائِلِ

مُهَذَّبَةٌ قَدْ طَيَّبَ اللَّهُ خِيمَهَا * وَطَهَّرَهَا مِنْ كُلِّ شَيْنٍ وَبَاطِلِ

فَإِنْ كَانَ مَا بُلِّغْتِ أَنِّي قُلْتُهُ * فَلَا رَفَعَتْ سَوْطِي إِلَيَّ أَنَامِلِي

فَكَيْفَ وَوُدِّي مَا حَيِيتُ وَنُصْرَتِي * بِآلِ رَسُولِ اللَّهِ زَيْنِ الْمَحَافِلِ

لَهُ رُتَبٌ عَالٍ عَلَى النَّاسِ فَضْلُهَا * تَقَاصَرُ عَنْهَا سَوْرَةُ الْمُتَطَاوِلِ

"İffetlidir, ağırbaşlıdır, bir şüphe ile suçlanamaz.
Bir şeyden habersiz iffetli kadınların ırzları hakkında söz söylemekten çekinir.

O, insanların din ve mevkii itibariyle en hayırlısının hanımıdır,
İnsanların en hayırlısı da hidayet, keramet ve fazilet peygamberidir.

O, Lüey b. Gâlib kabilesinden bir hanım sultandır.
O kabilenin gayreti üstün ve o hanımın şerefi devamlıdır.

Terbiyelidir, Allah onun ahlâkını asîl ve tertemiz kılmıştır.
Kendisini de her türlü ayıp ve batıldan aklamıştır.

Eğer sana ulaştırılan sözü ben söylemiş isem,
Ellerim kamçımı kaldırmaz olsun, kurusun.

Nasıl olur da söyleyebilirim, yaşadığım sürece sevgim ve yardımım,
meclislerin güzelliği olan Resulullah'ın Âline aittir.

Onun insanlar üzerinde nice üstün ve faziletli rütbeleri vardır.
Yükseklere atılanlar bile o rütbelere ulaşmaktan aciz kalırlar." (1)

Hz. Âişe (r.anha) de "Hassan'a cenneti ümid ederim. Resulullah'ın medhine ait şiirini işittiğim zaman, ona cenneti ümid ettim"(2) demiştir.

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ **Habiseler habisler içindir.** Habisat, murdar kötü karılara, murdar sözlere, murdar fiillere ve genellikle kötü ve pis şeylere kelimenin asıl mânâsında kullanılmış olunabilir. Fakat Habîsîn, Cem-i müzekker olduğunda, yalnız erkekler hakkında kelimenin gerçek mânâsında kullanılmış olur. Bununla birlikte, habis, kötü kişiler mânâsına olarak erkekler ile beraber dişileri de içine alacak şekilde kullanılabilir. Bunların zıddı olan tayyibat ve tayyibînde de fark böyledir. Âyetteki karşılaştırmadan ilk bakışta gözüken dişi ile erkek karşılaştırmasıdır. Bununla beraber ikinci mânâ da uzak değildir, rivayet olunmuştur. Buna göre mânâ şu olur; murdar, yani eteği kirli, namusu temiz olmayan, hain karılar murdar erkeklerindir, murdarların dengidir. Bundan dolayı, murdar karının kocası da murdar olur, olmasa murdar karıyı tutmaz. Yahut murdar sözler, murdar fiiller, murdar kişilerindir. Bundan dolayı, kazıf, ifk, bühtan, sövmek

(1) Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, XII, 200; Ebu Hayyan, a.g.e., VI, 437.
(2) Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VI, 158; Fahrü'r-Râzî, a.g.e., XXIII, 175.

ve edepsizce sövmek gibi laflar, zina gibi pis fiiller, murdar kişiden, murdarlardan çıkar ve ancak murdarlara ait olabilir. وَ Ve bilâkis الْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ **habisler de habiseler içindir.** Murdar erkekler, murdar karılar içindir. الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ *"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenemez, zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenebilir."* (Nur, 24/3) gibi... Veya murdar kişiler, murdar işler ve sözler içindir. Pislikler pislerin özelliği, pisler de pisliklerin özel yerleridir. الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ **Tayyibât da tayyibler için,** hoş, pak ve temiz kadınlar, pak erkekler içindir, temiz olanlarındır, pak olmayanları bulaştıramaz. Veya ikinci mânâ ile iyi ve hoş kelimeler ve iyi ameller hoş ve temiz kimselerin şiarı, temizlerin işi, temizlerin halidir. وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ **Tayyibler de tayyibat içindir.** Temiz, pak adamlar temiz, pak kadınlar içindir. Pak olmayanları, ne alırlar, ne tutarlar veya temiz pak insanlar da temiz pak sözler, temiz pak işler, temiz pak şeyler içindir. Onlara yaraşan, onlardan beklenen bunlardır. Netice olarak pak hoşluklar, pak ve hoş olanların özelliği; pak, hoş olanlar da pak, hoşlukların öz sahibi, öz mahalli ve yeridir. أُولَٰئِكَ **O yüksekler,** o yüksek temizler, o tayyibîn ve tayyibâtın en seçilmişleri olan Muhammed Mustafa (s.a.v) nın ailesi مُبَرَّؤُنَ مِمَّا يَقُولُونَ **onların söylediklerinden çok uzaktırlar.** O pis kimselerin, o ifk ve iftiracıların ağızlarına aldıkları dedikodudan çok uzak ve temizdirler. لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ **Onlar için bir bağış ve güzel bir rızık vardır.** O temizler için hesap gününde bambaşka bir mağfiret, bağış ve ikramı nihayetsiz bir rızık vardır ki o, cennettir.

İslâm, anayasasında iffet, ırz ve namus hukukunun ilk esaslardan olduğu tesbit edildikten sonra, bu temizlikle en fazla ilgili olan meskenlerin korunması, beşerî münasebet ahlakı ve hukuku, kadınların tesettürü gibi detaylara geçiliyor.

İçindekiler

بسم الله الرحمن الرحيم